

Tom Olsson

Pappersmassestrejken 1932

En studie av facklig ledning och opposition

Arkiv avhandlingsserie 10

Copyright Tom Olsson/Arkiv (Lund)

Kristianstad 1980

Avhandlingen digitaliserad med författarens tillstånd

Innehåll

Förord	1
1. Inledning.....	2
Forskningen om den svenska fackföreningsrörelsen	4
Val av undersökningsobjekt	24
2. Frågeställningar, disposition och källmaterial	27
Avhandlingens disposition	27
Källor.....	29
Urvalet av avdelningar	31
3. Linjerna inom arbetarrörelsen	36
Arbetarrörelsens arv	36
Den reformistiska fackföreningspolitiken	39
Den kommunistiska utmaningen	46
De spontant fackliga.....	53
4. Pappersmassearbetarnas organisering	56
Industrin och arbetet.....	56
Den fackliga organiseringen av arbetarna.....	61
SPIAF:s organisationsstruktur.....	62
SPIAF:s avtalsfarenheter.....	67
5. Politiska styrkeförhållanden inom SPIAF.....	72
Den programmatiska radikalismen.....	72
Ledningens politiska sammansättning	73
Kongressen 1928	75
Kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet.....	76
Anslutningen till Enhetskommittén.....	77
Politiska styrkeförhållanden i ett urval avdelningar.....	77
Valet av ombud till LO:s kongress 1931.....	90
Avslutande synpunkter	94
6. Pappersmassestrejken 1932.....	98
Avtalsrörelsens inledning.....	98
Uppsägningen av avtalet	108
De första förhandlingarna om huvudavtalet.....	116
Avtalskonferensen.....	123
Förhandlingarna i centrum	152
Den partiella strejken	165

Första omröstningen.....	178
Strejk över hela linjen	196
Andra omröstningen.....	216
Tredje omröstningen	224
Uppgörelsen	237
Summering	256
7. SPIAF:s omvandling	271
Cirkulär 807.....	272
1933 års kongress	275
Summering	293
8. Avslutning.....	299
Noter.....	303
Kapitel 1	303
Kapitel 2	307
Kapitel 3	310
Kapitel 4.....	315
Kapitel 5	317
Kapitel 6.....	322
Kapitel 7	355
Kapitel 8	360
Referenser.....	361
1. Otryckt material.....	361
B. Tryckt material	362
Förkortningar.....	370

Förord

Min forskningsinriktning gjorde att jag på ett tidigt stadium kom att knytas till det då relativt nystartade projektet "Kris och krispolitik i Norden under mellankrigstiden" vid Historiska Institutionen i Stockholm. Medlemskapet i detta projekt har jag sett som en förmån: projektet har erbjudit en god och inspirerande forskningsmiljö. Projektledarna, Gunnar T. Westin och Jarl Torbacke, har följt avhandlingen från de första utkasterna till det färdiga manuskriptet. Vid Gunnar T. Westins pensionering 1 juli 1978 blev Herman Schack min examinator. Dessa mina tre handledare har var och en lämnat viktiga bidrag till min avhandling.

Kerstin Israelsson har snabbt skrivit ut en till synes aldrig sinande manuskriptanhopning. Projektmedarbetarna Eugeniusz Jascewski, Aarno Linko och Henryk Orski har hjälpt mig vid materialinsamlingen.

Marie Hedström och Bernt Kennerström har tagit del av avhandlingen i manuskript och kommit med värdefulla påpekanden. Marie Hedström har upprättat litteraturförteckningen.

Personal vid skilda bibliotek och arkiv har underlättat mina forskningar. Särskilt vill jag nämna Gunborg Ljung vid Stockholms universitetsbibliotek.

Anställda vid och medlemmar av Svenska Pappersindustriarbetarförbundet har på olika sätt bidragit till mitt arbete. Av stort värde har varit de hågkomster från pappersmassestrejken 1932, vilka meddelats mig från personer, som deltog i denna.

Kostnaderna för tryckning av avhandlingen garanteras av Riksbankens jubileumsfond. Humanistiska fakulteten vid Stockholms universitet har understött min forskning. Bidrag har även erhållits från Evers & Co.

Till de ovannämnda vill jag rikta mitt varma tack. I detta inbegrips även övriga kolleger och vänner, vilka direkt och indirekt bidragit till denna avhandlings tillkomst.

Stockholm i mars 1980
Tom Olsson

1. Inledning

Denna avhandling behandlar Svenska Pappersindustriarbetareförbundet under krisen på 1930-talet. Tyngdpunkten ligger på en rekonstruktion av ett händelseförlopp: pappersmassestrejken 1932. Denna rekonstruktion kompletteras av två studier. Den ena behandlar de politiska styrkeförhållandena inom förbundet vid tiden för strejken, den andra den politiska och organisatoriska omvandlingen av förbundet efter strejken.

Undersökningens uppläggning och frågeställningar framgår av kapitel 2. Denna inledning ägnas fortsättningsvis åt avhandlingens allmänna utgångspunkter i anknytning till forskningsläget rörande den svenska fackföreningsrörelsen.

De givna utgångspunkterna för en framställning om den svenska arbetarrörelsen är rörelsens styrka, integration i och betydelse för det svenska samhällssystemet samt socialdemokratiens dominerande ställning inom rörelsen.(1) Socialdemokratiens position inom arbetarrörelsen kan förklaras av såväl inre som yttre faktorer. När det gäller det socialdemokratiska partiets egen politik framträder två huvudmoment: mobiliseringen av arbetarbefolkningen kring partiet och kampen mot konkurrenterna om ledarskapet över arbetarklassen.

Före första världskriget skedde en mobilisering av arbetarna i första hand genom den organisatoriska och verksamhetsmässiga utbyggnaden av arbetarrörelsens grenar. Politiskt lyckades SAP isolera och oskadliggöra först den liberala arbetarrörelsen, sedan de anarkistiska strömningarna och den antisocialistiska fackföreningsrörelsen.

Efter första världskriget utvidgades och stabiliserades rörelsens intressesfär, men mobiliseringen av arbetarna gjorde sig framför allt gällande vid valen till de parlamentariska församlingarna. Det visade sig att den allmänna och lika rösträtten inte automatiskt medförde att arbetarbefolkningen sökte sig till valurnorna och socialdemokratien. Efter intensiva ansträngningar lyckades partiet samla en stor och stabil andel av väljarna bakom sig.(2) 1932 inleddes det nära nog oavbrutna regeringsinnehavet fram till 1976. Framgångarna nåddes i samband med att SAP dämpade de proletära inslagen i sin politiska propaganda.(3) Partiet sökte i stället framträda som de breda befolkningslagrens talesman. Under mellankrigstiden utmanades det socialdemokratiska ledarskapet av den kommunistiska rörelsen. Uppgörelsen mellan socialdemokrater och kommunister ägde framför allt rum inom fackföreningsrörelsen.

Föreliggande avhandling studerar fackföreningsrörelsen under mellankrigstiden. Avhandlingens perspektiv bestäms av dels de ovan framtagna momenten (mobiliseringen av och kampen om ledarskapet över arbetarklassen) i den socialdemokratiska politiken, dels två antaganden om fackföreningsrörelsens ställning mellan å ena sidan arbetarklassen och å andra sidan arbetarrörelsens politiska verksamhet. Det ena av de två antagandena lyder: Fackföreningsrörelsen skall förstås utifrån sin ambition att företräda (den i produktionen verk-samma) arbetarklassens intressen. Det andra antagandet lyder: Den svenska arbetarrörelsen är byggd enligt en formel där arbetarklassen, facket och partiet binds samman.

Tanken på att analysera fackförenings- och arbetarrörelsen i förhållande till det kollektivt företräddes är inte ny. Den har under senare år lockat några forskare: Walter Korpi utnyttjar flera olika teorier om samhälls- och klasskonflikter vid beskrivningen av arbetarrörelsens ställning under "välfärdskapitalismen";(4) Seppo Hentilä relaterar reformismens genombrott i svensk arbetarrörelse till förekomsten av en arbetararistokrati;(5) Gunnar Olofsson diskuterar arbetarrörelsens ställning i förhållande till den speciella ställning arbetarklassen intar under de kapitalistiska produktionsförhållandena.(6)

Formeln klassen–facket–partiet kan illustreras med några citat från Hjalmar Branting. I det klassiska Gävle-talet från 1886 fixerade Branting förhållandet mellan den fackliga och politiska arbetarrörelsen.

”Enligt själva sakens natur måste arbetarna samtidigt rikta sin uppmärksamhet åt två olika håll, av vilka ingendera får försummas, om rörelsen skall utveckla sig jämnt och hastigt. Å ena sidan ha de att organisera sin klass som politiskt parti, vilket sätter som mål för sina strävanden att få den politiska makten, dvs. lagstiftningsmakten i sina händer, för att dels genomföra alla nödiga och genast verkställbara lagreformer till arbetarnas bästa, dels slutligen ordna övergången till det socialistiska samhället. Å andra sidan måste de organisera sig för att kunna i någon mån hålla kapitalisterna stungen i den dagliga, ekonomiska kampen för brödfödan. Denna organisation sker mest praktiskt och naturligt efter yrken; dess form är fackföreningen. Naturligtvis böra bägge dessa organisationer, den fackliga och den politiska, gå hand i hand och gemensamt arbeta för det stora målet: arbetarklassens fullständiga frigörelse. Men erfarenheten har allestädes visat det lämpligast, att de bägge organisationerna ej alldeles sammanblandas.”(7)

Den viktigaste orsaken till att Branting önskade hålla isär de fackliga och politiska organisationerna var att fackföreningen syftade till att organisera hela arbetarklassen, under det att det politiska partiet samlade de mest klassmedvetna arbetarna.

”Just av detta fackföreningens mål att omfatta alla arbetare, vakna och sovande och halvsovande, läsare och hedningar, konservativa och radikala socialister, följer emellertid helt naturligt, att denna organisation icke rätt lämpar sig för att även vara den politiska föreningspunkten för de klassmedvetna arbetarna. Naturligtvis komma i de flesta fall de, som bäst gjort sig reda för arbetarfrågans egentliga innebörd, dvs. socialisterna, att faktiskt få ledningen inom fackföreningarna. Så har det gått i Danmark, så har det gått i Stockholm med ett par tre undantag, ock så kommer det nog att gå överallt, föreställer jag mig. Men i fackföreningens eget intresse böra socialisterna vara angelägna om att i allmänhet icke låta fackföreningarna som sådana bli den politiska agitationens härdar.”(8)

Enligt Branting borde således fackföreningsrörelsen organisera *hela* klassen. Partiet var däremot samlingspunkten för en elit eller ett avantgarde inom klassen. Denna elit intog på ett naturligt sätt en ledande ställning i fackföreningsrörelsen, samtidigt som det skulle råda en viss boskillnad mellan facklig och politisk verksamhet.

Brantings och socialdemokratins uppfattning om förhållandet mellan fackföreningarna och partiet kom att genomgå en förändring. I en artikel i Träarbetaren 1897 upprätthöll visserligen Branting en distinktion mellan facklig och politisk aktivitet, men han hävdade nu att den fackliga verksamheten direkt skulle underställas partiet: fackföreningsrörelsen måste, sade Branting, bli socialistisk (socialdemokratisk).

”Socialismen ensam har bragt klarhet om vartåt utvecklingen pekar och därmed givit oss kännetecknet att *skilja på falskt och äkta* bland allt det myckna reformkram, som bjudes ut på socialpolitikens marknadstorg, liksom att få en riktig rangordning på olika frågors inbördes vikt för arbetaren. Socialismen ensam räddar oss från det hos borgerliga radikaler ständigt åter uppdykande misstaget att slå sönder den enhetliga sociala frågan, arbetarklassens stora fråga gentemot kapitalistklassen, till en hel mängd sociala småfrågor. / ... / Den fackföreningsmedlem, som drömmer om en arbetarrörelse utan socialism, han skapar för sin fantasi en halvhet, utan vare sig pådrivande kraft eller rättvisande kompass. Socialism och arbetarrörelse gå tvärt emot allt mera upp i varandra; den som säger det ena, säger det andra. Socialismen är helt enkelt den moderna arbetarrörelsen, sedd från teoretisk sida. Arbetarrörelsen är socialismen, trädande ut i det praktiska livet.”(9)

1898, året efter att Branting författat denna artikel, tog LO ett beslut om kollektivanslutning till det socialdemokratiska partiet. I en artikel kallad ”Tvång till frihet” försvarades beslutet av Hjalmar Branting: ”Landsorganisationen fackligt, socialdemokratin politiskt, det är blott två

sidor av *samma stora* underklassrörelse”.(10) Den fackliga och politiska verksamheten bildar därmed en symbios, som framställningen kommer att återknyta till.

Ovan redovisade utgångspunkter, vilka närmare kommer att preciseras i detta och de två följande kapitlen, ställer studiet av fackets ställning mellan parti och klass i förgrunden.

Närmast skall forskningsläget och valet av undersökningsområde behandlas. Först presenteras litteraturen rörande den svenska fackföreningsrörelsen. Därefter vidtar en diskussion och värdering av vissa för denna avhandling väsentliga forskningsresultat. Avslutningsvis tar inledningen upp den historiska kontexten och valet av undersökningsobjekt. Kapitel 2 ägnas som nämnts åt avhandlingens uppläggning och frågeställningar. I kapitel 3 ges en översikt av de socialdemokratiska och kommunistiska linjerna inom arbetarrörelsen: deras syn på den fackliga kampen och sambandet med den politiska verksamheten, deras taktik gentemot varandra och deras organisationsformer.

Forskningen om den svenska fackföreningsrörelsen

Forskningen rörande den svenska fackföreningsrörelsen synes ha genomgått tre utvecklingsfaser. Den första kan kallas pionjärfasen. Under denna framlade två statsvetare, Tage Lindbom (1938) och Jörgen Westerståhl (1945) sina avhandlingar. I dessa kartlades fackföreningsrörelsens uppkomst, verksamhetsformer och ställning till statsmakten.(11)

Den andra fasen karaktäriseras av två förhållanden. För det första skapades en synnerligen livaktig juridisk forskningstradition med Axel Adlercreutz' (1954) avhandling om kollektivavtalet som pionjärverket. För det andra firade LO och flera fackförbund femtioårsjubileer åren efter andra världskriget. Detta ledde till utgivandet av ett stort antal monografier, i regel av krönikekaraktär. Ragnar Casparssons LO-historik torde vara den mest kända.(12) Författare var, som i det anförda exemplet, personer inom ”rörelsen”, men det förekom också att akademiker inkallades. En av dessa, Ingmar Lindblad, introducerade i en avhandling om Kommunalarbetarförbundet (1960) ett av anglo-saxisk statsvetenskap influerat angreppssätt, som, skulle det visa sig, hade framtiden för sig.

Den andra fasen utmärks således på bristen på intresse från humanister och samhällsvetare. Möjligen berodde detta på att man ansåg att samarbetssträvandena och ”saltsjöbadsandan” integrerat fackföreningsrörelsen i det svenska samhällssystemet och att den därför framstod som problemfri och spänningslös. Bilden av fackföreningsrörelsen kom emellertid att snabbt förändras. 1960-talets strukturomvandlingar ledde till ett kärvare klimat på arbetsmarknaden med flera vilda, dvs avtalsstridiga, strejker som följd. Två stora vilda strejker – LKAB-strejken 1969-70 och skogsarbetarstrejken 1975 – avslöjade förekomsten av mycket starka spänningar inom fackföreningsrörelsen mellan ledning och medlemmar. Samtidigt med förändringarna på arbetsmarknaden kom nya signaler i samhällsdebatten och ett förnyat intresse för arbetarrörelsens ställning. 1960- och 1970-talens scenförändring medförde ett uppsving för forskningen om fackföreningsrörelsen.

Uppsvinget utgör den tredje fasen inom fackföreningsforskningen.(13) Det innebar en vetenskaplig breddning. Tidigare hade statsvetare dominerat fältet, nu fick de framför allt konkurrens av sociologer. Med undantag för Bernt Schillers avhandling om Storstrejken 1909 (1967) har historiskt inriktade forskare förhållit sig avvaktande, men även inom deras ämnesområde har uppsvinget så småningom fått följd.

Under den tredje fasen har forskningen blivit alltmer problemorienterad. Specialstudier har i stor utsträckning ersatt monografier och översiktliga framställningar. Samtidigt föreligger en

tydlig kontinuitet. I centrum står fortfarande ett problem som var centralt i Jörgen Westerståhls framställning från 1945 och i Ingmar Lindblads från 1960: medlemsdemokratin.

Den humanistiska och samhällsvetenskapliga litteraturen om fackföreningsrörelsen delas in i tre grupper. Den första gruppen består av de verk som behandlar Landsorganisationens utveckling och problem rörande den samlade fackföreningsrörelsens ställning i samhället. Den andra gruppen innefattar framställningar om enskilda förbund och avdelningar. Den tredje gruppen är mer disparat och består av studier av enskilda problem och händelser.

Lindboms och Westerståhls insatser rörande LO:s utveckling har redan nämnts. Tage Lindbom har gett en detaljrik skildring av fackföreningsrörelsens uppkomst och LO:s historia fram till sekelskiftet.(14) Jörgen Westerståhl har följt LO:s vidare utveckling fram till början av 1940-talet.(15) Westerståhls framställning är tematisk och behandlar organisationens uppbyggnad, demokratin i fackföreningsrörelsen, verksamhetsformerna samt förhållandet till statsmakten. Sune Sunesson har i en teoretiskt anlagd avhandling sökt fixera LO:s förhållande till staten och samhällsordningen i stort.(16) I det sammanhanget må nämnas några framställningar där LO fått dela huvudrollen med andra organisationer. Gunnar Heckscher har 1946 och Nils Elvander 1969 skildrat intresseorganisationerna och deras förhållande till statsmakten.(17) Sven Lundkvist har för tiden 1850-1920 tagit ett samlat grepp över Folkrörelse-sverige i anslutning till forskningsresultatet inom det s k Folkrörelseprojektet i Uppsala.(18) Gunnar Olofsson diskuterar hela arbetarrörelsens ”spänningsfyllda” förhållande mellan statsmakt och arbetarklass.(19) Ett komplement till de nämnda framställningarna, vilka ägnar sig åt den reformistiska arbetarrörelsen, är Lennart Perssons studie av den syndikalistiska.(20)

Jörgen Westerståhls systematiska presentation av LO:s framträdande fram till 1940-talets början har inte fått någon efterföljare. Flera författare har emellertid tagit upp enskilda aspekter av efterkrigsutvecklingen. Uppläggningsen har varit tematisk, varför man dock inte enbart hållit sig till efterkrigsåren: Erik Åsard har följt det näringspolitiska spåret fram till dagens löntagarfonder, Axel Hadenius har inriktat sig på de organisatoriska centralisations- och integrationssträvandena, Leif Lewin har undersökt demokratin inom rörelsen och Jörgen Ullenhag har uppmärksammat diskussionen om den solidariska lönepolitiken och även försökt mäta utfallet av denna i lönekuverten.(21) Behandlats i uppsatsform har kvinnofrågan, företagsdemokratin och arbetsmarknadspolitik.(22) Sten Höglund har särskilt studerat LO:s mest betydelsefulla kongress: 1941 års, då rörelsen genomgick en kraftig centralisering och fastslog den solidariska lönepolitiken.(23)

Av de många förbundsmonografierna har flera författats av vetenskapsmän av facket. Nyckelförbundet på svensk arbetsmarknad, Svenska Metallindustriarbetarförbundet, har skildrats i en serie volymer. För framställningen av den andra volymen, som behandlar tidsperioden 1906-25, anlätades John Lindgren, Herbert Tingsten och Jörgen Westerståhl, de två volymer som täcker tiden fram t o m 1956, har författats av Pär-Erik Back.(24) Back har även behandlat Lantarbetarförbundet, Ingemar Lindblad Kommunalarbetarförbundet och Bertil Björklund Typografarbetarförbundet.(25) En förbundsmonografi i egentlig mening är inte Kerstin Mobergs avhandling om hembiträdenas och tjänarinnornas jämförelsevis mindre framgångsrika försök till facklig organisering.(26)

Regionala studier av den fackliga aktiviteten återfinns hos Curt Johanson, som behandlar lantarbetarna i Uppland 1918-1930, Rune Jungen, som skildrar arbetarrörelsens genombrott i Borås, och Jörgen Björklund, som skriver om Västernorrlands sågverksarbetare 1875-1914.(27) Torgny Börjeson har intensivt studerat en metallavdelning i Västerås för tiden 1895-1910 med tonvikten på medlemsaktiviteten.(28) Åke Lindström följer den fackliga organisering-

ringen av järnbruksarbetare i östra Västmanland fram till 1911.(29) Lars Ekstrand har studerat betingelserna för den lokala fackliga verksamheten i ett urval avdelningar 1977.(30) I Åke Dauns "Upp till kamp i Båtskärsnäs" har författaren vidgat perspektivet till ortens och ortsbefolkningens betydelse för den fackliga kampen mot en industrinedläggelse.(31)

Studier av enskilda händelser på det fackliga området har ej i nämnvärd grad intresserat forskningen. Undantagen utgörs av en serie uppsatser om främst olika konflikter samt Bernt Schillers avhandling om den kanske mest centrala enskilda händelsen i LO:s historia, Storstrejken 1909.(32) Litteraturen är betydligt rikare beträffande speciella problem med anknytning till den fackliga verksamheten. Det tilltagande intresset för fackföreningsdemokratin har bl a sin bakgrund i förändringar på arbetsmarknaden under 1960- och 1970-talen. Symptomatiskt kom ett av initiativen från Metallindustriarbetarförbundet, som 1963 beställde en sociologisk undersökning om uppkomsten av vilda strejker. Denna resulterade i rapporter av Bengt Abrahamsson och Walter Korpi.(33) Ett forskningsprojekt bestående av sociologerna Edmund Dahlström, Kjell Eriksson, Bertil Gardell, Olle Hammarström och Rut Hammarström följde gruvstrejken 1969-70 vilket bl a resulterade i boken "LKAB och demokratin".(34) En av författarna till denna, Kjell Eriksson, har publicerat en avhandling om den fackliga demokratin med utgångspunkt i en studie av de lokala fackföreningarna vid LKAB.(35) Statsvetaren Conny Johannesson har studerat det centrala förhandlingsmaskineriet och den fackliga demokratin i Metall i början av 1970-talet.(36) Utmärkande för dessa undersökningar har varit användandet av intervjumetoder. Även Lindblads och Björklunds ovan nämnda förbundsmonografier bygger på ett omfattande intervjumaterial, liksom Ekstrands studie av den lokala fackliga verksamheten och Lewins utredning om demokratin.

En genre i vardande synes tvåpartsanalysen vara. I denna följs såväl arbetsgivarsidan som arbetarsidan i en parallell analys. Lennart Gustafsson deltog 1968 i en förhandling i byggnadsfacket på såväl parternas gemensamma som deras enskilda sammanträden.(37) Horst Hart och Casten v Otter har i ett vidare perspektiv studerat lönebildningsprocessen hos fyra industriföretag.(38) I detta sammanhang skall också nämnas en uppsats av Lennart Brantgårde, där ett speciellt utarbetat konfliktlösningsperspektiv läggs på arbetsmarknadsrelationerna.(39)

Av den anförda litteraturen framkommer att det i första hand är statsvetare, i andra hand sociologer och i tredje hand historiskt inriktade forskare som intresserat sig för fackföreningsrörelsen.(40) Inriktning och ambitionsgrad har växlat. I förbundsmonografiernas natur har legat en dragning mot en händelseorienterad kronologisk redogörelse. Andra författare har på fri grund kunnat formulera frågeställningar. Många har utnyttjat en internationell organisationsteoretisk litteratur. Ett genomgående problem för författarna har samhällsanknytningen varit, eftersom fackföreningsrörelsen aldrig varit sig själv nog. Grunden för dess existens utgörs ju av motsatsställningen till en annan samhällsgrupp, arbetsgivarna. Staten har i flera avseenden reglerat arbetsmarknadsparternas relationer och krav har ställts på ytterligare ingripanden. Politiskt har fackföreningsrörelsen valt att framträda i intimt samarbete med Socialdemokratiska Arbetarepartiet och den samlade arbetarrörelsens insatser har i hög grad färgat den svenska samhällsomvandlingen. Inför vidden av den fackliga verksamheten har forskningen tvingats till drastiska begränsningar av strategisk och taktisk natur. När t ex Conny Johannesson och Kjell Eriksson undersökt den fackliga demokratin har de hållit sig till ett fåtal frågeställningar och prövat dessa på ett i både tid och rum begränsat forskningsfält. Forskningsmässigt har det över tiden skett en förändring från Tage Lindboms breda skildring av LO över Jörgen Westerståhls systematiserade framställning till dagens explicit problemfixerade. Allt tydligare framträder två motstridiga tendenser: den enskilde forskaren begränsar

gärna sin analys till en nisch, samtidigt som önskemålet om ett övergripande perspektiv gör sig alltmer gällande.

De två huvudstråken inom fackföreningsforskningen

I sin avhandling om fackföreningsrörelsen från 1945 gav Jörgen Westerståhl en mönsterbildande anvisning om fem undersökningsområden vid studiet av fackföreningsrörelsen: 1. organisationen, 2. verksamhetens former, 3. det materiella innehållet i verksamheten (lönebildning etc), 4. förhållandet till SAP samt 5. förhållandet till staten.(41)

De två första områdena motsvarar fackföreningsrörelsens inre förhållanden, de övriga relationerna till omvärlden: arbetsgivarsidan, SAP och staten. För den följande diskussionen om forskningsläget används uppdelningen i inre förhållanden och relationer till omvärlden. Hos Westerståhl saknas en historisk dimension och en relation till det sociala kollektiv fackföreningsrörelsen gör anspråk på att företräda. Dessa två aspekter kommer att beröras vid genomgången av litteraturens behandling av relationerna till omvärlden.

1. Inre förhållanden

Flertalet fackföreningsforskare har studerat centraliseringen av maktbefogenheterna och medlemmarnas ställning inom organisationen. Jörgen Westerståhl och Axel Hadenius har beskrivit centraliseringsprocessen på en övergripande nivå. Huvudresultatet av deras forskningar är att ledningen inom LO och förbunden steg för steg tagit över kontrollen över verksamheten. Det representativa styrelseskicket har byggts ut och förstärkts på bekostnad av de direktdemokratiska inslagen. Som en förklaring till denna utveckling anför *Jörgen Westerståhl* fackföreningsrörelsens karaktär. Rörelsen är en kamporganisation, avsedd att tvinga motparten till eftergifter: ”En dylik strid kräver enhetlig ledning och disciplin, och häri ligger uppenbarligen det främsta motivet till den centrala maktkoncentration som genomförts.”(42)

Westerståhl ger en översiktlig bild av de fackliga arbetsformerna. Det representativa systemet och ledningens självständiga beslutanderätt ses av Westerståhl a priori som, ur effektivitetssynpunkt, överlägset de direktdemokratiska metoderna, främst då medlemsomröstningarna. Fackföreningsrörelsen har valt effektiviteten framför friheten och det direkta medlemsinflytandet. Den fackliga demokratins väsentligaste problem är för Westerståhl motsättningen mellan å ena sidan ledningens dominerande inflytande och å den andra sidan det bristande fackliga engagemanget hos den breda medlemsmassan. Det är, avslutar Westerståhl, en elit som bär upp den fackliga rörelsen.

I *Ingmar Lindblads* avhandling om Kommunalarbetareförbundet ägnas organisationsfrågorna två kapitel. Det ena behandlar styrelseformerna, det andra medlemmen och organisationen. Styrelseformerna undersöks såväl på central som lokal nivå, vilket innebär en fördjupning av Westerståhls framställning. För kapitlet om medlemmen och organisationen utnyttjar Lindblad intervjutekniken. En frågelista tillställdes dels ett urval medlemmar, dels ledningen och avdelningsordförandena. Frågorna rörde aktivitet, kommunikation, åsiktsbildning, information och politik. I anslutning till enkäten diskuterar Lindblad den fackliga demokratin. Han ställer fyra krav på en demokratisk arbetsform: 1. deltagande (participation), 2. representativitet, 3. kommunikation och 4. diskussion. Demokrati råder om dessa fyra kriterier uppfylls. Lindblad har hämtat dem från den statsvetenskapliga diskussionen om den politiska demokratin. Resultaten av undersökningen blir att Kommunalarbetareförbundet på flera punkter avviker från de demokratiska formerna: ”Endast en minoritet av medlemmarna deltar i regel i val och beslut. Ledarna är bristfälligt informerade om medlemmarnas åsikter. Debatt och kritik förekommer sällan i många avdelningar, och ingen opposition mot förbundsledningen finns.

Ledarnas representativitet är i flera avseenden oviss, eller mindre god.”(43)

Men, invänder Lindblad, det går inte utan vidare att jämställa den politiska och fackliga demokratin. Detta därför att det i de fackliga, till skillnad från de politiska, sammanhangen råder en intressegemenskap kring verksamhetens huvuduppgift – förhandlingsverksamheten. Det missnöje som finns bottnar inte i en misstro mot förbundets vilja och förmåga utan i ett missnöje – och detta främst bland fackligt aktiva medlemmar – med förhandlingsresultatet. Denna för resonemanget vitala distinktion gör att Lindblad trots de negativa sidorna förser sin avhandling med dessa i positiv anda hållna slutord: ”Det råder i realiteten en nära överensstämmelse mellan medlemmarnas önskemål och ledningens politik. Därmed är den fackliga demokratin huvudkrav uppfyllt. I medlemmarnas förtroende för organisationen och deras godkännande av dess politik kan Kommunalarbetareförbundet finna stöd för sitt påstående, att det verkar för och genom sina medlemmar.”(44)

Lindblads historik, som förorsakade en omfattande debatt, fick också direkt inflytande på forskningen i det att Bertil Björklund i sin historik över Typografarbetarförbundet i komparativt syfte delvis tillämpade samma metoder som Lindblad.(45) Även Leif Lewins ”Hur styrs facket?”, som utkom 17 år efter Lindblads avhandling, ansluter sig till dess problemorientering.

Lewin har intervjuat ett stort urval LO-medlemmar och liksom Lindblad kompletterat detta urval med intervjuer med medlemmar med förtroendeuppdrag.(46) Ämnet för Lewins studie är den fackliga demokratin, men hans definition av demokratin skiljer sig något från Lindblads. Lewin använder ett normativt postulat lydande – för att man skall kunna säga att en organisation styrs demokratiskt, skall samspelet mellan styrelse och medlemmar utformas på ett sådant sätt att det befrämjar utvecklandet av den enskildes allmänanda.

Hos Lewin mäts allmänandan i en positiv syn på den solidariska lönepolitiken. Lewin finner att en majoritet av medlemmarna omfattar denna idébildning, något som tolkas som ett resultat av ledningens påverkan. Ledningen (eller eliten), som har en bättre utvecklad allmänanda än medlemmarna (eller massan), skolar således medlemskåren i en viss anda. Denna anda kan inte växa spontant. Detta är för Lewin det ena skälet till att demokratin måste vara indirekt. Det andra skälet är att en organisation inte kan verka för sina mål på ett effektivt sätt utan en stark central ledning.

Lewin kallar sin demokratimodell för ”interaktiv”, därmed markerande att den demokratiska styrelseformen syftar till att utveckla individens allmänanda genom ett samspel mellan eliten och massan. Detta samspel sker i tre processer. Den första kallas ”opinionsbildningsprocessen”. I undersökningen framkommer brister inom fackföreningsrörelsen vad gäller denna process. Lewin förklarar detta dels med den låga medlemsaktiviteten, dels, och framför allt, med en ringa respekt för den fria opinionsbildningen och minoriteternas rättigheter. Den andra processen betecknas som ”samstämmighetsuppbyggandet”. Det råder här en god överensstämmelse mellan medlemmar och ledning, varför Lewin med emfas avfärdar allt tal om ”pampvälde” inom LO-området. Den tredje processen kallas ”auktoritetsutövningen” och den innebär att de olika överordnade nivåernas beslut skall godtagas av medlemmarna, något som Lewin också finner vara fallet.

På grundval av förhållandet mellan opinionsbildning, uppbyggnad av samstämmighet och auktoritetsutövning skiljer Lewin på fem styrelseformer: demokratisk, manipulativ, terapeutisk, passiv och impotent.

Lewin ställer frågan vilken av dessa styrelseformer som kan anses vara en rättvis karaktäristik

beträffande den svenska fackföreningsrörelsen. Med stor tvekan klassificerar Lewin styrelseformen som manipulativ: samstämmigheten och auktoriteten fungerar väl, men opinionsbildningen är bristfällig. Trots detta får hans bok ett positivt slutackord: ”Genom en intensiv opinionspåverkan söker de fackliga ledarna att få medlemmarna att sluta upp bakom den solidariska lönepolitiken och den fackliga ideologin och därmed vidga sina vyer och utöka sitt ansvarstagande utöver privatlivets intresseområde. I betydande grad har man också lyckats förankra sitt reformistiska handlingsprogram i en bred medlemsopinion. Detta är den långa och mödosamma väg till det klasslösa samhället, som den svenska fackföreningsrörelsen valt att gå, uppenbarligen utan att känna någon större frestelse att slå in på rousseauanernas /ung. förespråkarna för en direkt demokrati/ eller leninisternas förmenta genvägar, vilka snarare skulle öka än minska riskerna för fåtalsvälde inom fackföreningsrörelsen och i samhället i stort.”(47)

Kjell Eriksson använder i sin sociologiska undersökning av några avdelningar i Gruvindustriarbetareförbundet en annan definition av den fackliga demokratin. Till skillnad från Lindblad och Lewin kopplar Eriksson samman demokratibegreppet med den faktiskt förda politiken. Organisationens demokratiska status avgörs för Erikssons del av i vilken mån medlemmarnas intressen slår igenom i verksamheten under upprätthållandet av en viss miniminivå av effektivitet i det fackliga arbetet. I det sammanhanget arbetar författaren med termerna ”intresseartikulering”, ”intresseaggregering” och ”intressegenomslag”. Den fackliga rörelsen sägs vara en intresseorganisation, som allt mer kommit att integreras i det övriga samhället. Kunskapen om demokratin i en organisation vinnns, hävdar Eriksson, genom en studie av de processer genom vilka medlemsintressena inverkar på verksamhetens utformning.

Eriksson skiljer sålunda på demokratin som styrelseform och på dess innehållsliga sida. Av styrelseformen kräver han att en aggregering av intressena skall föregås av en artikulering av dem i de fackliga underorganisationerna. Av den innehållsliga sidan i demokratin krävs att artikuleringen och aggregeringen av intressena leder till ett resultat. Graden av demokrati avläses därför av medlemmarnas inverkan på den praktiska verksamheten eller med andra ord av det intressegenomslag som äger rum. I den empiriska studien av gruvavdelningarna finner Eriksson flera exempel på brister vad gäller demokratin. Så tycks i flera fall de lokalt artikulerade intressena haft svårt såväl att hävda sig i aggregeringsprocessen som att bilda underlag för verkställande åtgärder från förbundet. De hinder Eriksson pekar på rör centralismen i förhandlingsarbetet, den tidvis låga medlemsaktiviteten, inre konflikter bl a av politisk natur i förbundet m m.

På vilket sätt kan en central avtalsrörelse på LO-sidan i dag sägas utgöra en demokratisk beslutsprocess, frågade sig 1975 statsvetaren *Conny Johannesson*. Svaret på frågan erhöll Johannesson genom en undersökning av en central avtalsrörelse i Metall. Undersökningen kompletterades med en fallstudie av en verkstadsklubb.

Johannessons avhandling har två frågeställningar. Den ena gäller hur förbundet sökt kombinera kraven på effektivitet med medlemsdemokrati i styrelseformerna sedan 1956, då den centrala förhandlingsmetodiken började tillämpas. Den andra frågan skjuter in sig på de fackliga organisationernas inre kommunikationssystem, ett problem, som tidigare sysselsatt Ingmar Lindblad och som också skulle komma att tas upp av Leif Lewin. Johannesson frågar sig hur den ömsesidiga kommunikationsprocessen mellan förbundets lokala och centrala organ fungerar vid förhandlingarna. Här finns en anknytning till Erikssons studie av intressegenomslaget. Denna kommunikationsprocess är framför allt informell och Johannesson hävdar att de informella kommunikationerna måste tillmätas en avgörande betydelse för den

fackliga demokratin.

Johannessons studie är aktörsinriktad: intresset knyts till vilka aktörer som svarar för de prioriteringar som görs i en avtalsrörelse. Johannessons resultat säger att en formell centralisering skett. Parallellt med denna har framför allt under 1970-talet en ökad informell kontaktverksamhet med lokal förankring uppträtt. Genom intervjuer med klubb- och avdelningsordförande påvisar nämligen Johannesson att en minoritet – men endast en minoritet – av de lokala enheterna på ett ömsesidigt sätt deltagit i en inre kommunikationsprocess under avtalsförhandlingarna. Johannesson kan vidare fastställa en avsevärd skillnad i medlemsaktiviteten under olika typer av förhandlingar. Engagemanget var påtagligt större i samband med de lokala underhandlingarna än det var vid de centrala. I en fallstudie antyds en förklaring till detta fenomen: i de lokala förhandlingarna har medlemmarna bättre utsikter att genom egen aktivitet påverka utslaget av förhandlingarna.

Forskningen om den fackliga demokratin har bedrivits mot bakgrunden av en internationell, främst anglosaxisk teori- och metoddebatt rörande demokratin i allmänhet och den fackliga i synnerhet.(48) Två angränsande moment spelar en betydande roll i denna debatt. Det ena är den omdefiniering av demokratibegreppet som ägt rum, den andra är tankarna på oligarkins järnlag. Vad beträffar demokratins allmänna problem har intresset förskjutits från tankarna på ett direkt folkvälde över möjligheterna för organisationsmedlemmar och medborgare att påverka beslutsprocessen till en ännu snävare definition: ett stort antal forskare ser demokratin som ”det institutionella arrangemang för att fatta beslut, där individer får makt att besluta genom tävlan om folkets röster”.(49) Denna tanke på demokratin som ”eliternas konkurrens” ligger bakom t ex Leif Lewins demokratibegrepp. Det andra momentet rörde oligarkins järnlag. Denna lag daterar sig från Robert Michels ”Soziologie des Parteiwesens” utgiven 1906.(50)

Robert Michels hävdade i sitt kända verk att just den rörelse, dvs arbetarrörelsen, som verkade för en demokratisering av samhället, själv drabbats av ett elitstyre. Den breda medlemsmassan är för Michels i likhet med många demokratidebattörer närmast definitionsmässigt passiv. Ledningen, i Michels fall den tyska arbetarrörelsens ledning vid sekelskiftet, har blivit ett byråkratiskt skikt med en egen från medlemmarna avskild och av det omgivande borgerliga samhället starkt influerad världsbild.

Robert Michels grundade sitt resonemang på dels en omfattande undersökning, dels en serie antaganden om den mänskliga naturen av såväl individual- som masspsykologisk art. På denna grund fastslog han den järnhårda lagen om oligarkisk kontroll: fåtalsväldet var en ofrånkomlig tendens i varje organisation, även arbetarnas. Michels tes har spelat en dominerande roll i framför allt den anglosaxiska forskningen kring fackföreningsrörelsen.(51)

Såväl omdefinieringen av demokratibegreppet som Michels järnlag har vanligen fått till följd en forskningsstrategisk begränsning, i det att man ansett sig kunna undersöka och förklara fenomen som centraliseringen så gott som helt inom det organisatoriska fältets ramar. I den svenska fackföreningsforskningen har man, mer eller mindre påverkad av den internationella trenden, iakttagit samma begränsning. Följden har, som framkommit, blivit att man formulerat problem och påståenden av typ:

- vilket intressegenomslag åstadkommer medlemsaktiviteten?
- den fackliga demokratin väsentliga problem är motsättningen mellan en passiv medlemskår och en aktiv elit!

Att tyngdpunkten i forskningsarbetet i de flesta fall ligger på det organisatoriska fältet framstår som mindre kontroversiellt. Omtvistad är däremot begränsningen till detta fält och då främst vad gäller problemformuleringen. Sune Sunesson, en av få som använt ett övergripande samhällsperspektiv, menar, och det med starkt eftertryck, att organisationsforskningen blivit urholkad. ”Slutsatsen / . / blir alltså att organisationssociologin uppvisar ett myller av ofruktbara och/eller inskränkta ansatser. Endast med en utgångspunkt, som kombinerar bestämda antaganden om relationer mellan verklighetens – och samhällsformationens – nivåer med försök att systematiskt fastställa de konkreta bestämningarna för olika organisationer, kan man komma vidare, till kunskap om organisationer.”(52)

I detta sammanhang kan det vara värt att poängtera att många ”inomorganisatoriska” forskare förklarar centraliseringen med ett, i och för sig vagt definierat, yttre tryck. Så talar Jörgen Westerståhl, Kjell Eriksson och Leif Lewin om kravet på fackföreningsrörelsen att fungera effektivt framför allt gentemot motparten, arbetsgivarsidan. För de forskare, som koncentrerat sig på fackföreningsrörelsens förhållande till omvärlden, har kravet stått att nå längre än till en allmän hänvisning till effektiviteten.

2. Relationerna till omvärlden

Sten Höglunds problematik ansluter sig till de ”inomorganisatoriska” forskarnas. Han studerar betingelserna för byråkratiseringen av stora (fackliga) organisationer. Höglund tar hänsyn till den michelska forskartraditionen, men anser att det är de yttre faktorerna som i första hand orsakat byråkratiseringen av LO. Konkret analyserar han 1941 års LO-kongress. På ett generellt plan ser Höglund centraliseringen och urholkningen av medlemmarnas bestämmanderätt som ”ett slags kostnader för den svenska Landsorganisationens sätt att anpassa sig till en kapitalistisk ekonomis utvecklingsvillkor.”(53)

Sociologen *Gunnar Olofsson* diskuterar förhållandet mellan arbetarklass och arbetarrörelse i sin teoretiskt anlagda avhandling ”Mellan klass och stat”. Här framläggs en generell ram för analysen av arbetarrörelsen: ”Grundvalen för arbetarklassens organisationsformer, som empiriskt kommer till uttryck i det vi kallar ‘arbetarrörelsen’, är de skilda former för exploatering, förtryck och underordning som är konstituerande för arbetarklassen”.(54) Med utgångspunkt i Marx’ analys av kapitalets kretslopp skiljer Olofsson på fyra grundformer för arbetarklassens organisering: 1. den fackliga organiseringen, som ansluter sig till arbetarklassens ställning som försäljare av varan arbetskraft, 2. den organisering som rör priserna på existensmedlen (konsumtrörelsen, hyresgäströrelsen), 3. självhjälpsorganisationer som är relaterade till konjunktur- och livscyklar (försäkringskassor av olika slag) och 4. den politiska organiseringen.(55) Denna ram utnyttjas sedan för en framställning av det socialdemokratiska ”arbetarrörelsekomplexet” i Sverige och socialdemokratiens egenart som företrädare för den svenska arbetarklassen.

Höglund relaterar således fackföreningsrörelsens förändring till den historiska kontexten, Olofsson anger en undersökningsram byggd på en teori om arbetarorganisationernas samband med arbetarklassens ställning i ett kapitalistiskt system. Övriga forskare har koncentrerat sig på fackföreningsrörelsens förhållande till statsmakten.

Gunnar Heckscher anser att statens förhållande till övriga organisationer i samhället utmärks av en ”fri korporativism”. Det väsentliga draget i utvecklingen är att organisationerna har övertagit uppgifter och befogenheter som staten tidigare hade om hand. Huvudavtalet 1938 mellan SAF och LO används av Heckscher som ett exempel på att organisationerna tagit på sig statliga uppgifter. Relationen mellan stat och organisation utmärks inte enligt Heckscher

av någon hierarkisk ordning, staten intar ingen överordnad särställning: ”Slutsatsen synes alltså bli, att staten icke kan betraktas som något ‘unicum’, principiellt väsensskilt från andra mänskliga samhällsbildningar. Dess inre makt behöver ingalunda stå utom konkurrens. Detta innebär, att suveränitetsbegreppet icke kan anses tillämpligt på de faktiska inre maktförhållandena i en demokratisk, icke-totalitär stat – eller med andra ord: suveräniteten är icke någon nödvändig bestämning för staten som sådan, endast den totalitära staten är fullt suverän. Härmed får man emellertid anledning att se organisationsväsendets ställning och samhällseliga funktion ur delvis andra synpunkter än de eljest vanliga.”(56)

I sin teoretiskt inriktade sociologiska avhandling om staten och arbetarklassens organisationer tar *Sune Sunesson* avstånd från såväl Heckschers syn på staten som andra samhällsvetares aktörs- och normvärdeteorier. Sunesson är påverkad av Louis Althusserns läsning av vissa Marx-texter. Han hävdar att en undersökning av organisationsväsendet bör utgå ifrån en analys, som delar in verkligheten i vissa speciella, inbördes relaterade nivåer. ”För att analysera en organisation, kan vi undersöka den på tre olika nivåer. Först en överordnad politisk och ideologisk nivå, som beror av historiskt specifika relationer i samhällets materiella produktion. Därefter en social ‘organisations’-nivå, som är relationerna till verksamhetsmedlen i den specifika organisationen och de ideologiska korrelaten till dessa kontroll (makt-) relationer, som utgörs av de medvetandeprocesser och den normativa, sociala ordning som sociologin i allmänhet koncentrerar sig på (ungefär Perrows ‘struktur’). Den tredje nivån är den ‘praktiska’, ‘konkreta’ nivån, det som faktiskt sker i organisationen, hur man ‘producerar’, för att preliminärt använda ‘produktions’-metaforen, hur alltså de som arbetar i organisationen direkt förhåller sig till organisationens ‘verksamhetsmedel’.”(57)

Staten är för Sunesson till skillnad från Heckscher något unikt. Den är en överordnad och sammanhållande instans i samhället och när staten ingriper i samhällslivet är det för att bevara bestämda makt- och kontrollrelationer. Detta betyder för Sunesson att den övergripande nivån har den dominerande betydelsen och bestämmer gränserna och reglerna för fackföreningsrörelsens verkningssätt och användning av verksamhetsmedel.

Till skillnad från Heckscher och Sunesson använder sig inte *Jörgen Westerståhl* av bestämda antaganden om statens roll i samhället. Hans framställning ligger mer på det deskriptiva planet. Två trådar följs, dels riksdagsbehandlingen av arbetsmarknadslagstiftningen, dels Landsorganisationens inställning i denna fråga. Bortsett från en period från första världskrigets slut till 1930-talets början har inte LO ställt sig avvisande till en statlig reglering av arbetsmarknaden. Omsvängningen till en förnyad positiv inställning till staten vill Westerståhl förklara med den politiska styrkeposition den samlade arbetarrörelsen då erövrade.

Övriga relationer mellan fackföreningsrörelsen och omvärlden har rönt en mer styvmoderlig behandling. Trots att man erkänt den fundamentala betydelsen av sambandet mellan arbetarrörelsens fackliga och politiska grenar har detta inte särskilt studerats.(58) Förhållandet mellan fackföreningsrörelsen och arbetsgivarorganisationerna har fått ett något större utrymme, även om tvåpartsanalysen, som nämnts, endast är en forskningstradition i vardande. Indirekt spelar relationerna till arbetsgivar sidan en roll för Kjell Erikssons och Conny Johannessons undersökningar av den fackliga demokratin, eftersom dessa författare valt att studera avtalsrörelser. Detta är även fallet för Jörgen Björklund, som i en undersökning av Västernorrlands sågverksarbetare före första världskriget, demonstrerat hur dessa genom facklig verksamhet påverkade lönebildningen inom industrin.

Sammanfattningsvis har forskningen om fackföreningsrörelsen i stort attackerat ett och samma problemkomplex: centraliseringen av organisationen och urholkningen av medlems-

inflytandet. Attacken har främst satts in från två operationsbaser: förhållandet till statsmakten och förhållanden inom organisationen. Framställningarna har ofta innehållit normativa inslag. Så försvarar Leif Lewin ett elitstyre, under det att Lars Ekstrand och Walter Korpi föreslår åtgärder för att åstadkomma en enligt deras mening nödvändig aktivering av medlemskåren.

En viss förskjutning av forskningsinriktningen förefaller att vara på väg. Allt fler forskare intresserar sig för studiet av förhållandet arbetsgivare-arbetare, den omgivande miljöns betydelse för den fackliga aktiviteten och relationen mellan arbetare och den fackliga organisationen. Dessa angreppssätt har aktualiserats såväl på en övergripande nivå som i konkreta studier, begränsade i tid och rum.

Ställningstaganden och perspektiv

I anslutning till avhandlingens allmänna problematik skall jag närmast ta ställning till tre grundläggande frågor inom fackföreningsrörelseforskningen. Den första frågan rör den teoretiska ramen för undersökningen: i vilket perspektiv skall fackföreningsrörelsen förstås och analyseras? Den andra frågan lyder: är fackföreningsrörelsen en demokratisk organisation? Svaret på den frågan avgör om fackföreningsrörelsens utveckling skall ses som resultatet av ett kollektivs (fackföreningsmedlemmarnas) val av förhållningssätt eller om man i analysen kan bortse från medlemsnivån. Den tredje frågan sammanfattar forskningens helt överskuggande problemställning: varför har fackföreningsrörelsen centraliserats?

1. Vad är fackföreningsrörelsen?

Definitionen av fackföreningsbegreppet har en styrande effekt för analysen och för förståelsen av fackföreningsrörelsen. Ses den väsentligen som en organisation helt jämförbar med andra organisationer (politiska, fritidsbetonade etc) bör den studeras ur en organisationshistorisk och organisations sociologisk synvinkel. De slutsatser som kan dras skall kunna generaliseras och anses giltiga för andra organisationer. Hävdar man att fackföreningsrörelsen i första hand skall förstås som en form för organiseringen av en klass (eller av en fraktion inom en klass eller ett socialt kollektiv över huvud) bör den analyseras ur ett klassperspektiv. Vill man i stället se rörelsen som en del i en fri korporatism, må någon form av intresseorganisationsmodell komma till användning.

En ofta förekommande definition av fackföreningen är att den är en organisation med syftet att tillvarata medlemmarnas intressen gentemot arbetsgivarna.(59) I sitt verk om fackföreningsrörelsens uppkomst i Sverige avstår Tage Lindbom från en närmare definition, men anger som de väsentliga dragen bl a att fackföreningen är demokratisk, företräder de anställdas intressen, behandlar politiska frågor av betydelse för facklig verksamhet, ägnar sig åt självhjälpfrågor.(60) Lindbom tar som synes fasta på dels en rad arbetsuppgifter, dels olika egenskaper.

Fruktbarare är att relatera arbetarrörelsens fackliga verksamhet till den klass, arbetarklassen, vilken rörelsen sökte företräda och den relation klassen hade till den fackliga motparten, arbetsgivaren.

I den marxistiska analysen har arbetarklassen en speciell ställning i samhället och i historien genom att den är skild från produktionsmedlen. Arbetaren blir därmed en lönearbetare, en försäljare av varan arbetskraft.(61) Den fackliga organiseringen av arbetarna i fackföreningar utgår ifrån att arbetarna står i en motsatsställning till arbetsgivaren vad gäller både priset på arbetskraften, dvs lönen, och dispositionen av den, dvs arbetsvillkorens utformning.

Marx talade om tre konkurrensformer inom det kapitalistiska systemet.(62) Han skilde på

konkurrensen kapitalisterna inbördes om såväl produkter som arbetskraft, konkurrensen mellan arbetarna vid försäljningen av arbetskraften och konkurrensen mellan kapitalister och arbetare. Motsättningen mellan arbetsgivare och arbetare är således inte det enda konkurrensförhållande som fackföreningsrörelsen har att ta hänsyn till. Arbetarklassens ställning i produktionen leder också till en inbördes konkurrens, där arbetarna kan underbjuda varandra vid försäljningen av sin arbetskraft. För att effektivt kunna konkurrera med arbetsgivarna om arbetslönens storlek måste arbetarnas fackliga organisation upphäva underbudskonkurrensen: ”Fackföreningen får sin fundamentala bestämning av att den är ett medel att minska konkurrensen mellan arbetarna inbördes för att öka deras styrka gentemot kapitalisten.”(63)

Fackföreningsrörelsen ställer krav på solidaritet från sina medlemmar och också från arbetarklassen i dess helhet. Arbetslöshetsfrågan blir ett centralt problem för rörelsen eftersom de icke arbetande utgör ett potentiellt hot om underbudskonkurrens. I Nils Ungas analys av socialdemokratin och arbetslöshetsfrågan 1912-1934 spelar följdriktigt begreppet underbudskonkurrens en central roll för förståelsen av arbetarrörelsens arbetslöshetspolitik.(64) Solidariteten innebär inte bara att arbetarna skall avstå från underbudskonkurrens, de får inte heller ta ett blockerat arbete eller på annat sätt uppträda som strejkbrytare.

I det klassperspektiv som valts som ram för avhandlingen finns således två konfliktelement inbyggda: konflikten gentemot arbetsgivarna och konflikterna inom arbetarkåren. Vid studiet av fackföreningsrörelsen blir därför organisationsgraden (anslutningen till fackföreningarna) en central fråga liksom rörelsens auktoritet inom arbetarkollektivet.

2. Är fackföreningsrörelsen demokratisk?

I forskningen rörande medlemsdemokratin kan två ansatser urskiljas, även om flera författare söker förena i stället för renodla dessa ansatser. I båda ansatserna formuleras vissa kriterier på vad som kan anses utmärka en ”demokratisk” organisation och man frågar sig sedan om fackföreningsrörelsen (eller en del av den) svarar mot dessa kriterier. Enligt den ena ansatsen tillfrågas ett urval medlemmar om deras synpunkter i fackliga frågor, dvs man gör en opinionsundersökning. Som ett exempel på ett kriterium på demokrati i en opinionsundersökning kan anföras ”samstämmigheten i åsiktsbildningen mellan ledning och medlemmar”. Den andra ansatsen tar fasta på den fackliga praktiken, främst avtalsrörelserna, och frågar sig i vad mån medlemmarna kan påverka fackets agerande. Kan de det är organisationen demokratisk.

I denna avhandling kommer en alternativ definition av den fackliga demokratin till användning. Detta med anledning av den teoretiska ramen – klassperspektivet – för min undersökning. Denna ram gör att jag i första hand är intresserad av om klassen/organisationsmedlemmarna har möjligheter att inom de fackliga organisationerna fritt välja ledning och organisationsstruktur. Detta gör att jag använder Walter Korpis institutionella definition: för att en facklig organisation skall kunna kallas demokratisk krävs att den ”skall erbjuda sina medlemmar erkända möjligheter att avsätta ledningen inom organisationen”.(65)

Den svenska fackföreningsrörelsen uppfyller det ställda kravet på en demokratisk organisation. Veterligen har rörelsen endast vid ett tillfälle satt sig över detta krav. Under vinterkriget 1939-40 bestämde Metalls förbundsledning att medlemmar i det kommunistiska partiet ej fick bekläda förtroendeposter.(66) Beslutet fick emellertid endast temporär verkan.

Eftersom fackföreningsrörelsen med den använda definitionen är demokratisk kan en för denna avhandling grundläggande tes fastställas: *den successiva urholkningen av medlemmarnas bestämmanderätt över den löpande fackliga verksamheten skall förstås som ett frivilligt och på rationella grunder fattat beslut från medlemskollektivets sida.*

Den använda definitionen av den fackliga demokratin medför inte att resultaten hos forskare med en annan demokratidefinition negligeras. Tvärtom frilägger definitionen företeelser, vilka innefattas i andra demokratidefinitioner: *medlemsinflytande, medlemsopinion, organisationsgrad och deltagaraktivitet*.

I Kjell Erikssons och Conny Johannessons analyser av den fackliga demokratin spelar medlemmarnas och underorganisationernas inflytande på beslutsprocessen stor roll. De har därigenom kunnat nyansera uppfattningen om den passiva medlemsmassan. Resultaten talar för att man bör tala om medlemsinflytande på två plan. På det ena planet har man det formella medlemsinflytandet: vilka möjligheter som finns i stadgar och praxis för medlemmarna att påverka den löpande verksamheten. På det andra planet har man förverkligandet på såväl formella som informella vägar: i vilken mån medlemmarna försöker (och lyckas) att i praktiken påverka organisationens politik.

Poängteras bör i detta sammanhang att fackföreningsrörelsen är en kollektiv organisatör. Besluten i de sammanhang där de enskilda medlemmarna kan påverka skeendet, dvs i fackföreningarna (avdelningarna), tas av avdelningsmötet. På fackföreningarnas möten utses även ombud till den högsta beslutande myndigheten, fackförbundskongressen. Undantaget från denna kollektiva beslutsprocess är medlemsomröstningen, där medlemmarna individuellt tar ställning. Detta betyder att studiet av medlemsinflytandet i stor utsträckning blir en undersökning av fackföreningarnas ställning i organisationen.

Opinionen bland fackföreningsrörelsens medlemmar har genom den allt mer spridda intervju-metoden kommit att inta en central plats i fackföreningsforskningen. Genom opinionsundersökningarna har forskare vid skilda tillfällen tillfrågat olika populationer om deras åsikter rörande den fackliga verksamheten och demokratin, partipolitiska sympatier, upplevelser av klasskänslor och kollektiv samhörighet m m. Delar av åsiktsspektret finns även belyst i icke fackföreningsanknuten forskning.⁽⁶⁷⁾ Av intresse i opinionsundersökningarna är den tidigare omnämnda kontrasten mellan en stark lojalitet till och samstämmighet om det fackliga arbetsättet å ena sidan och en otillfredsställelse med vissa utslag av verksamheten. Det vill alltså synas som att det går att förena en lojalitet till organisationen med ett missnöje över såväl maktkoncentrationen som konkreta utfall av lönerörelserna. Detta talar för att fackföreningsmedlemmarnas val av fackligt ledarskap skall ses som ett komplext val mellan flera komponenter, där medlemskåren prioriterat vissa framför andra.

Medlemsopinionen har även omnämnts i flera förbundsmonografier, framför allt vid de tillfällen då stora medlemsgrupper på något sätt gått emot en förbundsledning. I dessa fall framträder medlemsopinionen som en historisk aktör. Författarna har inom ramen för en organisationshistorik haft svårigheter att fixera denna opinion.

Pär-Erik Back utgör ett undantag. I sin historik över Metallindustriarbetarförbundet har han i samband med verkstadskonflikten 1945 studerat den lokala opinionen.⁽⁶⁸⁾ Back har därvidlag utnyttjat lokala fackföreningsprotokoll och avtalsomröstningslistor. Denna metod kommer även till användning i föreliggande avhandling. Den huvudsakliga skillnaden mellan Backs och min behandling av detta material är att Back i en specialstudie av det samlade materialet gjort kvantitativa beräkningar av röstningsbeteende, attityder och ärendefrekvens, under det att jag genomför en löpande historisk analys i vilken utvecklingen på central och lokal förbunds nivå integreras.

Arbetarnas benägenhet att organisera sig fackligt (organisationsgrad eller organisationsfrekvens) har studerats på lokal nivå av Torgny Börjeson, Jörgen Björklund och Åke Lind-

ström. Deras historiska undersökningar behandlar alla tiden före första världskriget. Börjeson har även analyserat deltagandefrekvensen. Han visar att det utbildas en kärngrupp fackföreningsaktivister och att denna grupp är relativt stabil. I den avdelning han gått igenom för perioden 1895-1910 – Metall 20 i Västerås – deltog mellan 20 och 70 personer på fackföreningsmötena. Detta oavsett om antalet medlemmar i avdelningen var 100 eller 800.

Börjesons forskningsresultat talar för att man kan dela in fackföreningsmedlemmarna i två kategorier: ett centrum, som relativt regelbundet deltar i den kollektiva beslutsprocessen i avdelningarna, och en periferi, som endast sporadiskt spelar en roll för denna process.

3. Varför har facket centraliserats?

Centraliseringen och byråkratiseringen av fackföreningsrörelsen har diskuterats efter flera linjer. Centraliseringen rymmer i sig flera olika moment, men forskarna har i regel skjutit in sig på ledningens utökade maktbefogenheter (och omvänt: urholkningen av medlemmarnas bestämmanderätt).(69) I huvudsak har fyra följande förklaringar av centraliseringen kommit till användning.

1. Inom varje organisation finns en inbyggd lag eller tendens till elitstyre och byråkratisering. Den som säger organisation, säger enligt Robert Michels fåtalsvälde.
2. För att kunna fungera effektivt måste fackföreningsrörelsen enligt Jörgen Westerståhl och Leif Lewin centraliseras. Kravet på effektivitet gör sig framför allt gällande i förhållande till arbetsgivarsidan. Här brukar man i litteraturen anföra SAF:s centralism som en speciell orsak till LO:s.
3. Statsmakten har krävt en centralisering på LO-området. Sune Sunesson hävdar i detta sammanhang att staten strävar efter att öka styrbarheten hos organisationer.
4. Den reformistiska ideologin och politiken orsakar eller bidrar till centraliseringen. Sune Sunesson hävdar att etatismen (statsvänligheten) gjort LO lyhört för statens krav. Axel Hadenius och Walter Korpi hävdar att LO:s strategi, som syftar till ekonomisk tillväxt, i sig fordrar en centralisering av organisationen. Sten Höglund kallar centraliseringen det pris LO betalt för en anpassning till en kapitalistisk ekonomi. Höglund tangerar här ett område för en femte förklaring: utvecklingen på den ekonomiska nivån.

Flera författare har betonat de komplexa dragen i utvecklingen och den historiska kontexten, men de har strävat efter att från skilda utgångspunkter finna de avgörande faktorerna.(70) De förklaringar som tar fasta på inomorganisatoriska förhållanden eller på kravet på effektivitet kan hänvisa till uttalanden i den riktningen hos företrädare för fackföreningsrörelsen. Vidare är det ovedersägligen så att staten vid skilda tillfällen ingripit i eller hotat ingripa i arbetsmarknadsrelationerna. När det gäller den reformistiska ideologin har författare kunnat påpeka att LO:s stora centraliseringsreform 1941 motiverades med en ny näringspolitisk målsättning för fackföreningsrörelsen. Vidare har Sunesson pekat på Landssekreteriatets ökade roll i avtalsförhandlingarna under 1930-talet.

Denna avhandling kommer att fästa uppmärksamheten på mellankrigstidens förhandlingsinstitution. Förhandlingsinstitutionen var gemensamt skapad av staten – genom förlikningsmännen – och en grupp professionaliserade förhandlare från arbetsmarknadsorganisationerna. Dess roll för relationerna på arbetsmarknaden under mellankrigstiden har berörts av Paul Norgren och Hans De Geer.(71) Jag kommer att hävda att förhandlingsinstitutionerna – inklusive arbetarinslaget – förutsatte och också aktivt verkade för en centralisering av fackföreningsrörelsen.

Med utgångspunkt från forskningsläget har i det föregående förts en diskussion kring några centrala problem inom litteraturen och fackföreningsrörelsen. På de olika punkterna mynnade denna diskussion ut i forskningsstrategiska ställningstaganden. Dessa kan nu sammanfattas i fyra teser:

1. Den svenska arbetarklassen har valt att på det fackliga fältet företrädas och styras av Landsorganisationen.
2. Fackföreningsrörelsen har anammat en reformistisk strategi och taktik gentemot arbetsgivar sidan och statsmakten.
3. En reformistisk fackföreningspolitik fordrar en centraliserad beslutsordning.
4. Valet av en reformistisk fackföreningspolitik har skett i en demokratisk organisation, vilket betyder att de fackligt organiserade arbetarna ställt sig bakom denna politik.

Varför har då fackföreningsmedlemmarna stött en politik som inneburit en nedskärning av deras möjligheter till kontroll av och inflytande över organisationens verksamhet? Denna fråga knyter an till avhandlingens allmänna problematik, som kan uttryckas i en klassisk fråga: Varför är den svenska arbetarrörelsen socialdemokratisk? Avhandlingen avser att ge ett historiskt konkret underlag för en förklaring till varför de fackligt organiserade valt en reformistisk ledning. Frågeställningen innebär att intresset knyts till förekomsten av en opposition mot och ett alternativ till den förda politiken.

Oppositionen mot den reformistiska fackföreningspolitiken

I de ovan presenterade av skilda författare genomförda intervjuundersökningarna återfanns nedslag, som talade för att uppslutningen bakom den fackliga ledningen kunde rymma en oppositionell inställning i väsentliga frågor (demokratin i rörelsen och utfallen av avtalsrörelserna). Till detta kan fogas att ett antal intervjuoffer av politiska skäl ställt sig oppositionella till ledningen och dess politik.(72)

Vid sidan av intervjuerna har man inom forskningen uppmärksammat förekomsten av en opposition bland medlemmarna inom rörelsen i två sammanhang: på kongresserna och under vissa avtalsrörelser. Vidare har man observerat att en mindre grupp socialdemokratiska fackföreningsmän i ledande ställning ställt sig avvisande till vissa inslag i den reformistiska politiken, främst vad gäller den positivare inställningen till staten under mellankrigstiden.(73) I övrigt har oppositionen vanligen identifierats med eller satts i nära samband med den kommunistiska rörelsen.(74)

På LO:s och många fackförbunds kongresser har sedan första världskriget en socialdemokratisk majoritet stått mot en kommunistisk minoritet, även om den senare drastiskt förlorat i betydelse sedan 1950-talet.(75) Motsättningen mellan dessa två fraktioner torde kunna sammanfattas i två frågor.(76) För det första har kommunisterna uttalat sig för en kampvilligare fackföreningspolitik, under det att socialdemokraterna förespråkade en samarbetslinje. För det andra har kommunisterna argumenterat för ett vidmakthållet och vidgat medlemsinflytande gentemot socialdemokraternas centralism.

Motsättningen mellan en mer kampinriktad uppfattning och samarbetslinjen har även kommit till uttryck i ett stort antal avtalsrörelser. Det finns ingen samlad vetenskaplig framställning rörande avtalsrörelsernas historia. Av förbundsmonografierna, en del specialundersökningar och Ragnar Casparssons LO-historik framkommer att vissa avtalsrörelser och avtalsrörelsekomplex varit särskilt präglade av motsättningen mellan de två linjerna. Bakgrunden har i regel varit framställningar från arbetsgivarhåll om lönesänkningar, men i ett par fall har det

rört sig om krav från fackföreningarna på kompensation för en negativ löneutveckling. Vid dessa tillfällen har förbundsledningar och LO intagit en kompromissvillig attityd gentemot motparten, under det att medlemsopinionen verkat för en fackligt militant hållning. Av dessa avtalsrörelser urskiljer sig följande genom att kampstämningarna tagit överhanden och genom att de fått en nationell karaktär eller betydelse:

– 1909 års storstrejk. I samband med en konjunkturedgång och en stor lockout från arbetsgivarsidan grep LO, i mycket mot ledningens vilja, till denna välkända och misslyckade storstrejk.(77)

– Arbetsmarknadskonflikterna efter första världskriget slut. Föregångna av politiska oroligheter vidtogs en serie strejker i samband med efterkrigsdepressionens lönesänkingskrav.(78)

– Arbetsmarknadskonflikterna i början på 1930-talet. Under den stora depressionen ägde en rad strejker rum; de liksom 1920-talets i regel tillkomna trots den fackliga ledningens motstånd.(79)

– Metallstrejken 1945. Strejken som är en av de största i Sveriges historia, riktade sig mot världskrigets efterhängande lönestopp. Medlemsopinionens majoritet drev på en avtalskonferens genom en hårdare linje än vad förbundsledningen avsett.(80)

– De vilda strejkerna under 1960-talets strukturomvandling och de därpå följande kristendenserna i ekonomin. På grund av sin avtalsstridiga natur riktades dessa arbetsnedläggelser inte bara mot arbetsgivaren utan också mot den fackliga ledningen. Vid sidan om ett fåtal större konflikter – LKAB-strejken 1969/70 och Skogsarbetarstrejken 1975 – var dessa strejker vanligen av lokalt begränsad och kortvarig karaktär.(81)

Storstrejken, 1920- och 1930-talets kriskonflikter samt Metallstrejken 1945 ändade i nederlag för arbetarna, de vilda strejkerna under 1960- och 1970-talen synes däremot ofta lett till åtminstone partiella framgångar. Efter strejkrörelserna har den mer återhållsamma fackliga taktiken och samarbetslinjen åter kommit att dominera de indragna fackliga organisationernas politik. Strejkrörelserna kan därför ses som är tillfälliga avbrott i en annars samarbetsinriktad politik. Anmärkningsvärt är att – med undantag för 1950-talet – varje decennium har vidkänts ett sådant utbrott av uppflammande kampvilja. Utlösande faktorer skall uppenbarligen sökas bland skilda arbetsgivares krav på lönesänkningar eller lönestopp och i viss mån också hos vidtagna produktionsförändringar. Men på vilka grunder har dessa faktorer åstadkommit en kampvilja bland fackföreningsmedlemmarna?

Som nämnts har man i litteraturen knutit samman förekomsten av en opposition med förekomsten av en kommunistisk rörelse. Denna skulle således tillfälligt, men markant vidga sitt inflytande i vissa situationer. Den förklaringen leder omedelbart till en ny fråga: varför ökar kommunisternas inflytande i dessa situationer? Walter Korpi har uppmärksammat problemet och anser i likhet med andra att kommunisterna spelar rollen av missnöjesartikulator: ”Som representant för en underordnad klass har socialdemokraterna ofta tvingats till reträtter och kompromisser. Partierna till vänster om socialdemokratin har därvid i praktik varit ett korrektiv för socialdemokratin och en vikt i den radikala vågskålen vid förhandlingarna med kapitalets företrädare. De har haft den funktionen genom att deras organisationer har erbjudit möjligheter att mobilisera det missnöje, som kompromisserna och reträtterna har fört med sig. Oppositionen till vänster om socialdemokratin har därigenom också spelat en positiv roll inom arbetarrörelsen. Att denna opposition inte kunnat bygga upp ett bredare stöd inom arbetarklassen säger i sista hand mera om styrkan i socialdemokratins politik än om oppositionens

svaghet.”(82)

Walter Korpi håller således fackföreningsvänstern som ett positivt korrektiv till fackföreningsledningens nödtvungna kompromisspolitik. Det är med andra ord denna kompromisspolitik, som föder ett missnöje bland medlemmarna, samtidigt som det är framgångarna för denna kompromisspolitik som på sikt omöjliggör ett kommunistiskt genombrott i rörelsen.

Dåvarande LO-ordföranden August Lindberg hade en betydligt mer negativ syn på kommunisterna än Korpi, när han värderade deras insatser under 1945 års verkstadskonflikt. Deras aktivitet blev för Lindberg till ett avskräckande exempel på såväl SAP:s som kamplinjens omöjlighet. Lindberg gjorde sin värdering av kommunisterna på en avtalskonferens i Metall 11 maj 1945. I ett inlägg motiverade han varför förbundsledningen ännu ej utnyttjat vetorätten och hävt konflikten – en åtgärd Metalls styrelse dock skulle tillgripa på ett senare stadium av konflikten: ”Ni förstår själva, hur kommunisterna skulle ha uppträtt i förbundet efter en sådan händelse. De skulle ha rivit sönder det, det kunna vi vara övertygade om. Vi sade därför, att vi trots stora ekonomiska förluster måste ta denna konflikt. Det förefaller, som om man skulle bli tvungen att göra det åtminstone en gång för varje generation. Det gjordes under 20-talet av gruvindustriarbetareförbundet, på 30-talet av pappersindustriarbetareförbundet. Det var långa konflikter, och i de konflikterna var det också kommunisterna, som spelade en mycket stor roll. Efter långa och svåra månader fick man gå tillbaka. Det är väldigt hårda erfarenheter, men det förefaller, som om man skulle vara tvungen att ha dessa erfarenheter undan för undan som nya medlemskadrar komma till”.(83)

Både Korpi och Lindberg framhåller sambandet mellan de kampvilliga stämningarna och kommunisternas aktivitet. De går dock inte så långt som att säga att stämningarna enbart är ett resultat av kommunisternas ansträngningar. Någon slutgiltig förklaring av opinionsomslaget ges ej, men Korpi betonar att den socialdemokratiska kompromisspolitiken skapar ett utrymme för en missnöjespolitik. Korpi har vidare vid intervjuer med metallarbetare konstaterat skillnader i fråga om livserfarenhet och levnadsstandard mellan socialdemokratiska och kommunistiska arbetare.(84) Kommunisterna har i något större utsträckning växt upp under knappa omständigheter och har en något lägre levnadsstandard.

Sune Sunesson har rörande gruvstrejken 1969-70 lanserat en alternativ syn på den kampvilliga oppositionen. I detta fall skulle det vara fråga om en trade-unionistisk aktion.(85) Arbetarna skall ha varit besjälade, inte av en socialdemokratisk ideologi och inte heller av en kommunistisk, utan av ett ”rent” fackligt medvetande. Detta får tolkas som att det skulle föreligga tre, och inte två, linjer inom arbetarrörelsen, en socialdemokratisk samarbetsinriktad, en kommunistisk kampinriktad och en rent facklig, åtminstone momentant kampinriktad. Kapitel 3 ägnas en utförligare beskrivning av dessa linjer.

I anslutning till litteraturen kan två typer av förklaringar till existensen av motsättningen kamp–samarbete formuleras:

Antingen rör det sig om partipolitiska meningsskiljaktigheter, vilka tillförts den organiserade arbetarklassen utifrån eller har man att göra med en motsättning som väcks i och med att arbetarna framträder som organiserad intressegrupp.

Denna avhandling kommer att hävda att motsättning mellan kamp och samarbete existerar på två plan: dels som en partipolitisk motsättning mellan socialdemokrater och kommunister, dels som en grundläggande spänning i själva den fackliga organiseringen av arbetarna. Det antas att i och med att en underordnad klass organiserar sig för att tillvarata sina intressen

kommer den att stå inför alternativen kamp eller samarbete. Det föreligger med andra ord en konstitutiv motsättning, men det är de yttre omständigheterna som avgör vilket alternativ som skall dominera rörelsen.

Ett par ord bör kanske sägas om termerna kamp och samarbete. Så gott som varje facklig aktör anser sig självklart kämpa för medlemmarnas intressen och även den kampvilligaste måste samarbeta med motparten i vissa avseenden. I normal facklig verksamhet ingår bägge elementen. Vad som här åsyftas är var tyngdpunkten läggs i det fackliga arbetet och vilka samhällsperspektiv aktörerna har på den fackliga verksamheten.

Sammanfattning

Inledningsvis påstods att arbetarrörelsens starka ställning och socialdemokratins dominans inom arbetarrörelsen är två givna utgångspunkter för en framställning rörande den svenska arbetarrörelsen. Därefter begränsades problematiken till att gälla relationerna mellan arbetarklass, fackföreningsrörelse och arbetarparti. Genom denna begränsning bortfaller bl a ett så centralt problemområde som arbetarrörelsens ekonomiska och politiska betydelse för det svenska samhällslivet. Begränsningen ställer två klassiska frågor i centrum: varför är den svenska arbetarrörelsen socialdemokratisk? Varför stöder den svenska arbetarbefolkningen i stort socialdemokratin?

”Klassiska” är de två frågorna inte så mycket i den svenska forskningen, i vilken man i stor utsträckning tycks ha tagit förhållandena för givna och naturliga, som i den internationellt övergripande litteraturen. Skälet till att frågorna blivit klassiska är att arbetarrörelsens och arbetarklassens ställning skiljer sig märkbart i länder med i stort sett samma ekonomiska system: i USA har fackföreningsrörelsen endast lyckats organisera en begränsad del av arbetarna och någon politisk arbetarrörelse av betydelse existerar inte; i England är förhållandena annorlunda, men i jämförelse med Sverige har den engelska socialdemokratin ett svagare grepp om arbetarklass och fackföreningsrörelse; i länder som Frankrike och Italien är arbetarklassen splittrad i politiskt-fackliga block, under det att förhållandena i Central- och Nordeuropa är jämförbara med dem i Sverige. (86)

En sammanfattande värdering av orsakerna till den svenska socialdemokratins och arbetarrörelsens ställning fordrar en samlad analys av den svenska samhällsutvecklingen. De problem jag avser att undersöka rör en aspekt av den övergripande problematiken. På vilka grunder har arbetarna gett socialdemokratin förtroende att företräda arbetarklassen?

Det är således en relation som skall studeras: relationen mellan klassen och partiet. Denna målsättning är emellertid i en historisk undersökning förenad med avsevärda metodproblem. Problemen har lösts så att jag tagit fasta på den speciella ställning fackföreningsrörelsen har i den svenska arbetarrörelsens organisationsstruktur. I denna är fackföreningsrörelsen såväl en massorganisation som partiets förbindelselänk med arbetarklassen. Genom att en undersökning förlägges till fackföreningsrörelsen kan de väsentliga momenten i relationen mellan klassen och partiet fångas in.

Den svenska fackföreningsrörelsen har skapats som en organisation för att företräda arbetarklassen i dess roll som försäljare av varan arbetskraft. De fackliga organisationerna är tänkta att utgöra en proletär massorganisation, dvs de skall samla hela den yrkesverksamma arbetarklassen oavsett de enskilda individernas religiösa, politiska och moraliska ståndpunkter och intressen. Fackföreningsrörelsen kan därför ses som en företrädare för klassen. Det går däremot inte att sätta ett likhetstecken mellan klassen och fackföreningsrörelsen. I analysen av den fackliga verksamheten kommer jag därför att ta fasta på *organisationsgraden* (hur stor del av

arbetarkåren som är ansluten till facket), *aktiviteten* (hur stor del av klassen som deltar i den fackliga verksamheten) och *fackets auktoritet* i förhållande till arbetarna. Därigenom kan förhållandet mellan klassen och facket fixeras.

Partiernas aktivitet för att vinna fackföreningsmedlemmarna/klassindivider kommer att analyseras medelst termerna mobilisering och politisk kamp. Med mobilisering menas partiets förmåga och vilja att få medlemmarna att aktivt stödja antingen partiet som sådant eller den linje partiet förespråkar. Med den politiska kampen åsyftas partiets åtgärder av olika slag riktade mot konkurrerande organisationer inom fackföreningsrörelsen.

När det gäller mobiliseringen av medlemmarna kring partierna rymmer denna både en styrning från partiets sida och en spontan uppslutning från medlemmarnas sida. På ett övergripande plan har jag valt att förstå mobiliseringen som en frivillig handling från medlemmarnas sida. Stödet till SAP analyseras därför som rationellt politiskt beslut från fackföreningsmedlemmarna,

Oppositionen mot socialdemokratiens fackliga linje rymmer ett annat och mer svåranalyserat drag. Det har konstaterats att starka medlemsgrupper ungefär en gång per decennium i opposition mot den fackliga ledningen i drivit igenom en kamplinje gentemot arbetsgivar-sidan. Hypotetiskt antas att dessa utbrott beror på en konstitutivt betingad grundläggande motsättning mellan kamp och samarbete i den fackliga organiseringen av en underordnad klass. Denna motsättning leder till en ofrånkomlig ambivalens i förhållandet mellan den överordnade politiska målsättningen för den svenska fackföreningsrörelsen å ena sidan och den fackliga aktiviteten å den andra. Relationen mellan partiet och klassen kommer därför att analyseras mot bakgrund av denna ambivalens. Denna måste ses i det historiska sammanhanget för mitt undersökningsobjekt, pappersmassestrejken 1932.

Den historiska kontexten

Mellankrigstiden ses vanligen som en omvälvande period i Sveriges historia. I Erik Dahmén's studie av den industriella företagsamheten framhävs periodens betydelse: "Det är ingen överdrift att säga, att den svenska industrien undergick en omvälvning under mellankrigsperioden. Visserligen kan man inte tala om några revolutionerande, helt nya utvecklingslinjer i lika hög grad som under 1800-talets sista decennier. Men redan den fortsättning på de tidigare vägarna, som kom till stånd, gick i en så snabb takt att den ensam kunde ge industrien och därmed hela samhällslivet en starkt förändrad prägel. Då det dessutom tillkom många utomordentligt viktiga, tidigare helt eller i stort sett okända utvecklingslinjer, kan man med skäl tala om en omvälvning."(87)

Dahmén delar in perioden mellan krigen i två skeenden. Det första skeendet motsvaras av 1920-talet, som bl a kännetecknades av rationaliseringar och kamp mellan nya och gamla tendenser inom industrin. Trots den ekonomiska uppgången under senare delen av 1920-talet förblev arbetslöshetsprocenterna höga och på många håll var räntabiliteten låg. Krisen i början på 1920-talet var dock ett importerat fenomen, en parentes i utvecklingen mot mellankrigsperiodens andra skeende, 1930-talet: "Så snart en ljusning kunde skönjas på marknaderna för Sveriges stora exportprodukter, frigjordes hela raden av starka expansionistiska krafter, vilka också i fortsättningen i hög grad stöddes framför allt av pappersmassans gynnsamma exportkonjunktur / . / Understrykas bör sålunda att ljusningen i fråga kan sägas ha skapat en gynnsammare atmosfär för en fortsättning av den omvandlingsprocess, vars första akt utspelades under 20-talet och vars andra akt man stod inför när krisen och depressionen kom vid övergången till 30-talet."(88)

Indelningen i två faser med depressionen som vändkors mellan 1920-tal och 1930-tal återkommer i andra framställningar, även när dessa lägger tyngdpunkten på andra samhällsnivåer än den ekonomiska. Så är fallet för Stig Hadenius, Björn Molins och Hans Wieslanders statsvetenskapliga lärobok om Sveriges 1900-talshistoria.(89) I centrum för dessa författare står utvecklingen på regerings- och riksdagsnivå. De sorterar mellankrigstiden i två skeenden: 1. Minoritetsparlamentarismens tidevarv (1920-1933) och 2. Från minoritetsparlamentarism till majoritetsparlamentarism (1933-1939).

Även i den livaktiga diskussionen rörande socialdemokratins historia under mellankrigstiden har flera författare ställt 1920-tal mot 1930-tal.(90) Politiskt och idémässigt skall 1920-talet ha inneburit en period av impotens och stillastående, under det att 1930-talet skall ha fört med sig en pånyttfödelse och nyorientering i keynesiansk riktning. De senaste forskningsrönen talar för att detta i mycket är en missvisande bild. 1930-talets idéer var varken nya eller revolutionerande.(91) Ovedersägligt är emellertid att SAP efter valsegern hösten 1932 skapade sig politiskt utrymme för sitt sociala och politiska reformprogram. Den ekonomiska återhämtningen efter krisen fick en socialdemokratisk signatur, även om de väsentliga orsakerna till uppgången stod att söka i förhållanden vid sidan om regeringspolitikens utformning.

För fackföreningsrörelsens del står det klart att mellankrigstiden innebar en omvälvning. De politiska och organisatoriska reformerna på 1941 års LO-kongress betecknar kulmen på LO:s allt tydligare markerade samarbetslinje. De principiella dragen i denna linje – den ekonomiska tillväxtstrategin och den positiva synen på staten – förefanns redan före mellankrigstiden, men under mellankrigstiden drevs de framåt och blev till praktisk politik. I forskningen har man framhållit skilda faktorer bakom denna utveckling. Tre exempel kan anföras: Hans De Geer har pekat på rationaliseringsrörelsens roll;(92) Sune Sunesson anför statens krav på en ökad styrbarhet hos arbetsmarknadsorganisationerna;(93) Jörgen Westerståhl lyfter fram något som skulle kunna kallas en mentalitetsförändring inom fackföreningsrörelsen under 1920-talet: ”I och med att en viss maktbalans uppstod mellan parterna blev också stridens mål ett annat. Det gällde inte vad man förut dunkelt fattat såsom ‘hela’ inflytandet utan ett delat inflytande över arbetsvillkoren. Man accepterade motpartens medbestämmanderätt.”(94)

Något försök till periodisering av den svenska fackföreningsrörelsens historia under mellankrigstiden har ej återfunnits i litteraturen. Så vandrar Ragnar Casparssons översiktsverk om LO från händelse till händelse utan fasindelning.(94a) Lewis L Lorwins standardverk om den internationella arbetarrörelsen disponerar mellankrigstiden i tre avdelningar: 1. Krig och revolutioner (1914-1924), 2. Stabilisering och reorganisering (1924-1929) samt 3. Depression och internationella spänningar

(1929-1939).(95) För denna fasindelning gäller i likhet med andra att inga vattentäta skott upprättas mellan perioderna. Tendenser, som mognar i ett läge, blir de dominerande i ett annat.

I den danska forskningen om arbetarrörelsen diskuteras hypotetiskt en fasindelning av den danska reformismens historia.(96) Indelningen omfattar tre faser: den ”klassiska”, den ”krisadministrerande” och den ”vänsterkeynesianska”.

Under den klassiska reformismens fas stod kampen för arbetarklassens demokratiska rättigheter i förgrunden. Denna fas varade till 1930-talskrisen, men den politik reformismen bedrev under denna fas hade redan under första världskriget gått upp i fogarna, vilket ledde till ett strategiskt tomrum under 1920-talet. Under den andra fasen sökte socialdemokratien

administrera krisen. Partiet önskade samla alla de delar av folket som drabbats av krisen bakom en pragmatisk politik. Man gav upp tanken på att vara ett exklusivt arbetarparti och klippte av förbindelsen mellan reformpolitiken och de socialistiska målsättningarna. Den tredje fasen inleddes, när det socialdemokratiska partiet antog en vänsterkeynesiansk linje. Linjen formulerades under andra världskriget och innebar att man genom klassamarbete och statlig planering skulle kunna reglera de ekonomiska cyklerna.

En tillämpning av det danska utvecklingsschemat på den svenska arbetarrörelsen skulle sätta in mellankrigstiden i följande perspektiv.

1. Den klassiska reformismens första fas (fram t o m första världskriget). Under denna fas koncentrerades arbetarrörelsens insatser på två områden: rösträtten och rätten till facklig aktivitet. Genom kollektivanslutningen knöts fackföreningsrörelsen till det socialdemokratiska partiet, men arbetarrörelsen valde att upprätthålla en boskillnad mellan facklig och politisk verksamhet. Fackföreningsrörelsen vann i den s k decemberkompromissen 1906 arbetsgivarrörelsens erkännande som avtalsslutande part. I gengäld tillerkände fackföreningsrörelsen de enskilda arbetsgivarna rätt att fritt disponera arbetskraften. Detta genombrott för den fackliga rörelsen var av principiell betydelse, men medförde inte automatiskt att LO blev en maktfaktor i det svenska samhällslivet: organisationsgraden var ännu förhållandevis låg inom arbetarklassen och 1909 årsorstrejck avslöjade att rörelsen var klart underlägsen arbetsgivar sidan på den fackliga kampens område – åtminstone vad gällde strider på riksplanet.

2. Den klassiska reformismens andra fas (1920-1931)

Efter det att den strategiska huvudfrågan i SAP:s handlingsprogram – rösträtten – drivits igenom avstannade den politiska frammarschen. Partiet lyckades inte i riksdagsvalen samla folkflertalet bakom sig. Det kunde inte på egen hand driva igenom sina principiella krav (arbetslöshetsförsäkring, industriell demokrati m m). Samarbetet med den borgerliga vänstern hade avlösts av en politisk konfrontation, vilken under hela 1920-talet försvårade samförståndslösningar.

På det fackliga planet erbjuder 1920-talet en motsägelsefull bild. Här fanns såväl starka konfrontationer som samförståndstendenser.

1920-talet var ett decennium av arbetsmarknadskonflikter. Arbetsgivarna gick vid flera tillfällen till samlad attack mot fackförbunden, företrädesvis dem inom exportindustrin. Arbetarsidan undvek om möjligt – mot bakgrund av 1909 årsorstrejck – de stora kraftmätningarna. Å andra sidan utlöste ett stort antal fackföreningar begränsade, men ofta seglivade strejker. Samtidigt fick en informell förhandlingsinstitution en allt större betydelse på arbetsmarknaden. Orsaken till detta var avtalsväsendets utvidgning. Branschavtal och regionala överenskommelser blev allt vanligare. Förhandlarna från arbetsgivarsidan och fackorganisationerna utbildade under hand rutiner och spelregler för avtalsslutandet, vanligen i samarbete med statens förlikningsmän. Förhandlingsinstitutionen och de riksomfattande avtalen verkade konfliktdämpande.(97)

1928 genomförde riksdagen lagen om kollektivavtal. Denna försvårade uppkomsten av lokala strejker till följd av tvister rörande ett existerande avtal. Lagen bidrog också till en förändring av avtalsväsendet: en grupp frågor sågs inte längre som intressekonflikter och blev juridiskt prövade av en tredje part, arbetsdomstolen.

1929 arrangerade den sittande högerregeringen Arbetsfredskonferensen, med deltagande från såväl LO som SAF. Arbetsfredskonferensen sammanfattade grundvalen för ett samförstånd

mellan arbete och kapital i följande passage:

”För samtliga parter föreligger ett gemensamt intresse av arbetsro och ostörd produktion: för det investerade kapitalet, som skall förräntas, för arbetsledningen och arbetarna, åt vilka företaget skall bereda utkomst.”(98)

3. Den krisförvaltande reformismen(1932-1939)

Under krisen upplevde socialdemokratin hösten 1932 sin dittills framgångsrikaste valrörelse. Detta ledde till tillsättandet av en socialdemokratisk regering. I en samförståndslösning med bondeförbundet 1933 kunde den socialdemokratiska regeringen få igenom delar av sitt reformprogram. Partiet framträdde allt tydligare som ett samlande folkparti, och inte som ett intresseparti för arbetarklassen.

Krisen satte fackföreningsrörelsen på utomordentligt hårda prov. Arbetsgivarföreningen arrangerade en lönesänkningsoffensiv och tvekade inte att sätta in strejkbrytare när man mötte motstånd. Militärens beskjutning av ett demonstrationståg i Ådalen 14 maj 1931 syntes förbåda en skarp klasskamp. LO lät sig dock inte provoceras, trots att det höjdes röster bland medlemmarna med krav på en ökad militans. I princip stod LO fast på Arbetsfredskonferensens plattform. Lönesänkningarna accepterades som ett tillfälligt ont.

Efter krisen genomgick den svenska arbetsmarknaden en radikal förändring: för första gången under mellankrigstiden härskade arbetsfreden. 1920-talets stora politiska stridsfrågor av direkt betydelse för fackföreningsrörelsen fick sina lösningar på 1930-talet. Rörande konfliktdirektiven vid AK-arbeten och arbetslöshetsförsäkringen löste den socialdemokratiska regeringen frågorna efter LO:s intentioner. Den tredje stridsfrågan, arbetsmarknadslagstiftningen, lyftes bort från riksdagens bord. De parter som 1929 års arbetsfredskonferens hade utpekats som direkt ansvariga för arbetsfredens bevarande, LO och SAF, enades på egen hand i 1938 års Huvudavtal om de frågor som tagits upp i riksdagen. En av de viktigaste punkterna i Huvudavtalet var införandet av en metod enligt vilken utlösandet av lokala konflikter – ett av 1920-talets svåraste problem på arbetsmarknaden – kringkars till priset av minskad lokal rörelsefrihet på ömse håll.

Under den krisadministrerande fasen mognade tendenser som pekade fram mot nästa fas. Inom och utom arbetarrörelsen insåg alltför att den snabba industriella utvecklingen krävde ett ökat statligt engagemang på ekonomins och socialpolitikens områden. Keynes teorier gav dessa tankar en nationalekonomisk legitimation. På LO:s kongress 1941 sattes lönepolitiken i samband med en aktiv näringspolitik. I andra världskrigets slutskede utarbetade representanter för LO och SAP ett gemensamt handlingsprogram: ”Arbetarrörelsens efterkrigsprogram”. Detta var ett, enligt den danska terminologin, typiskt vänsterkeynesianskt aktstycke. Programmet skulle med det tillämpade utvecklingsschemat utgöra den svenska arbetarrörelsens intåg i den vänsterkeynesianska fasen.

Val av undersökningsobjekt

Huvudkravet på avhandlingens undersökningsobjekt är att de sammanhang som skall analyseras kan avläsas så tydligt som möjligt. Därför har ej den mest representativa fackliga organisationen uppsökts. Avhandlingen syftar inte till ett slutgiltigt svar på de presenterade frågeställningarna. Den inskränker sig till en diskuterande och hypotesformulerande summering.

Som undersökningsobjekt har valts en arbetsmarknadskonflikt. Detta eftersom en sådan dels erbjuder möjligheter att studera människor i handling, dels antas blottlägga och förstärka motsättningar, som eljest endast föreligger latent inom en organisation. Härvidlag kan

erfarenheterna från den livliga norska arbetarrörelseforskningen återopas. Erfarenheterna har formulerats på följande vis av Per Maurseth: ”Undersökningen kommer att behandla mellan-krigstiden Med et treffende uttrykk er arbeidskonflikter blitt betegnet som *konsentrert historie*. Med dette siktes til at gjennom et kortvarig forlop av *kollektiv handling* kommer fenomener som ellers ligger skjult, til åpent *uttrykk*, og kampen resulterer i historisk forandring, den blir en terskel, i den forntand at alt ikke lenger er som for når kampen er over.”(99). Detta med anledning av den avgörande förändring fackföreningsrörelsen då genomgick. Undersökningen anknyter här till centraliseringsprocessen inom LO. Hållpunkterna för denna kan punktvis sammanfattas: 1928 års kollektivavtalslag, 1933 års normalstadgar för LO-området, 1938 års huvudavtal mellan SAF och LO samt 1941 års LO-kongress. Skall man mot den bakgrunden välja en arbetsmarknadskonflikt, blir det någon av krisstrejkerna i början på 1930-talet, varav de största var pappersmassestrejken 1932, sjöfolksstrejken 1933 och byggnadsstrejken 1933-34.

Undersökningsobjektet bör uppfylla följande önskemål:

1. Den fackliga organisationen bör ha en sådan struktur att medlemmarna utgör ett samlat kollektiv som regelbundet kan delta i den fackliga verksamheten.
2. Den del av arbetarklassen den fackliga organisationen sammansluter bör vara tämligen enhetlig.
3. Inom den fackliga organisationen bör de två typerna av fackliga motsättningar denna inledning räknat med (dvs dels den politiska motsättningen mellan socialdemokratien och den kommunistiska rörelsen, dels den strukturella motsättningen mellan kamp- och samarbetsalternativen) finnas belagda.

Av de tre 1930-tallstrejkerna svarar alla mot det tredje önskemålet.(100) Sjöfolkets organisationsstruktur och sjömansyrkets natur gör att sjöfolksförbunden inte så väl svarar mot det första önskemålet. Detsamma gäller byggnadsarbetarförbunden, som dessutom bestod av en oenhetligt sammansatt arbetargrupp. Återstår således pappersmassestrejken 1932. Konsulteras Torvald Karlboms officiella historik över det förbund, *Svenska Pappersindustriarbetarförbundet (SPIAF eller Pappers)*, som var ansvarigt för strejken framkommer att

- SPIAF hade en mycket hög organisationsgrad: 1930 var 95 % av arbetarkåren medlemmar i organisationen.
- Organisationsstrukturen var och är mycket enkel: varje fabrik bildar en egen fackförening.
- Vid sitt bildande 1920 kom SPIAF i motsättning till LO:s ledning. Förbundet vägrades medlemskap, därför att det gav de lokala organisationerna alltför stor frihet vid konflikttillfällen. Efter att Pappers givit vika på denna punkt vann man 1921 inträde i LO.
- Pappers ledning i samband med 1928 års pappersmassekonflikt förgäves försökt få medlemmarna att i tre avtalsomröstningar acceptera ett medlingsförslag. Den slutgiltiga uppgörelsen kom att bli bättre än det av ledningen tidigare förordade förslaget. En stor roll för medlemmarnas ståndaktighet skall två kommunister, som var med i förhandlingsdelegationen, ha spelat.
- I konflikten 1932 upprepades mönstret från 1928. Medlemmarna vägrade i omröstning vid tre tillfällen godta ett av ledningen förespråkade medlingsförslag. På grund av medlemsopinionen måste ledningen mot sin vilja utlysa strejk. Denna gång ändade emellertid konflikten i nederlag.

– Pappers kongress året efter medförde en omvälvande förändring av styrelseformerna. Beslutanderätten centraliserades samtidigt som den radikalt hållna ändamålsparagrafen i stadgarna omskrevs i reformistisk anda. Denna omläggning kom att bli bestående och Pappers accepterade också 1941 års omläggning av LO.

Såväl kampvilja som återhållsamhet och centraliseringssträvanden har sålunda präglat SPIAF. Framför allt är kontrasten mellan den manifesterade kampviljan 1932 och den beslutade centraliseringen året efter slående. I denna spänning finner avhandlingen sitt undersökningsobjekt.

2. Frågeställningar, disposition och källmaterial

Avhandlingen innehåller fem avsnitt. Det första ägnas åt hur olika riktningar inom arbetarrörelsen formulerat förhållandet mellan partiet, facket och klassen och vilket syfte dessa riktningar hade med den fackliga verksamheten. Det andra avsnittet presenterar undersökningsobjektets arbetarkår och fackliga organisation, SPIAF. Det tredje avsnittet mäter de politiska styrkeförhållandena inom SPIAF vid tiden för pappersmassestrejken. Det fjärde avsnittet följer pappersmassearbetarna och deras organisation under strejken 1932 och det femte behandlar förbundets kongress året efter strejken. Källmaterialet består huvudsakligen av två grupper: 1. SPIAF:s protokoll från sammanträden på central nivå (kongresser, förbundsstyrelsemöten etc) och 2. protokoll från ett urval SPIAF-avdelningars sammanträden. De två källgrupperna ger möjlighet till en framställning på två plan: en och samma problematik belyses på såväl central förbunds nivå som fackföreningsnivå. Genom att registrera utvecklingen på fackföreningsnivå kan medlemskollektivets ställningstaganden fixeras, vilket är av vital betydelse för avhandlingens övergripande problematik.

Föreliggande kapitel går först igenom de följande kapitlens uppläggning och frågeställningar, därefter presenteras källorna till framställningen och avslutningsvis det urval av SPIAF-avdelningar, som kommer till användning i undersökningen.

Avhandlingens disposition

De två första avsnitten i undersökningen, kapitel 3 och 4, har en orienterande och införande karaktär. Bägge kapitlen utvecklar ämnen, som berörs i inledningen: kapitel 3 vad gäller de generella dragen i utvecklingen, kapitel 4 vad gäller det konkreta undersökningsområdet.

Kapitel 3: Linjer inom arbetarrörelsen

I kapitel 3 beskrivs de konkurrerande linjerna inom fackföreningsrörelsen vid tiden för pappersmassestrejken: den socialdemokratiska, den kommunistiska, den syndikalistiska och den spontan-fackliga. De frågor kapitlet avser att belysa är:

Vilken målsättning för den fackliga verksamheten hade de olika linjerna? I vilket perspektiv sågs den fackliga kampen?

Hur formulerade linjerna förhållandet mellan det fackliga och det politiska arbetet?

Vilken organisationsform hade partierna i förhållande till fackföreningsrörelsen?

Vilken taktik begagnade partierna gentemot varandra i maktkampen om ledarskapet för facket och klassen?

Kapitel 4: Pappersmassearbetarnas organisering

Kapitel 4 ger en bakgrundsteckning av pappersmasseindustrin, dess arbetare och fackliga organisationer. Industrin hade en nyckelställning inom den svenska ekonomin. Den för sin tid högt mekaniserade industrin formade en jämförelsevis väl samlad arbetarkår. I kapitlet behandlas den fackliga organisationsformen, SPIAF:s taktik gentemot den fackliga motparten och erfarenheterna från avtalsrörelserna före 1932 års massastrejk.

Kapitel 5: Politiska styrkeförhållanden inom SPIAF

Undersökningen i kapitel 5 avser att bestämma de politiska och spontan-fackliga riktningarnas ställning inom SPIAF. Detta sker på tre plan. På de första granskas de politiska inslagen på den kongress, som i tiden låg närmast före pappersmassestrejken. Kongressen var i SPIAF:s organisation förbundets högsta beslutande myndighet. På det andra planet avläses partiernas

inflytande på en aggregerad avdelningsnivå: fackföreningarnas anslutning till det socialdemokratiska partiet och till den av kommunisterna initierade enhetskommitté-rörelsen. På det tredje planet undersöks behandlingen av vissa politiska stridsfrågor inom undersökningsurvalets avdelningar.

Analysen är tvåsidig. Å ena sidan granskas partiernas agerande i facket: Vilka positioner uppnådde de? I vilken utsträckning kunde de mobilisera medlemmar och fackföreningar för sitt parti? Å andra sidan uppmärksammas fackets agerande: hur svarade facket på de krav partierna ställde på organisationen? Försökte facket hålla politiken utanför organisationen eller anslöt man sig till en politisk riktning?

Kapitel 6: Pappersmassestrejken 1932

Tyngdpunkten i denna avhandling ligger på avtalsrörelsen i pappersmasseindustrin 1931-32. Avtalsrörelsen inleddes på våren 1931 strax efter Ådalshändelserna. Arbetsgivar sidan bestämde sig för en lönesänkningssaktion med anledning av den tilltagande krisen. Avtalsuppsägningen ägde rum under hösten 1931 samtidigt som Sverige frångick guldmyntfoten. I februari 1932 utlöste arbetarsidan en partiell strejk, vilken följdes av en allmän strejk i pappersmasseindustrin i april. Dessemellan hade den frisannade regeringen Ekman, med anledning av Kreugerkraschen i mars, vädjat om en uppgörelse i godo, men arbetsgivarna avstod inte från sina lönesänkningsskrav och arbetarna höll fast vid sitt beslut om strejk. LO tog bestämt avstånd från pappersmassearbetarnas aktion. Strejken hävdades inte förrän i början av augusti. Drygt en månad senare anordnades valen till riksdagens andra kammare. Dessa ledde till att en socialdemokratisk regering tillträdde 24 september 1932, vilket bildade övergången till den svenska arbetarrörelsens krisadministrerande fas.

Genomgången av massakonflikten sker huvudsakligen på tre nivåer: en central förbunds nivå, en aggregerad medlemsnivå och en fackföreningsnivå. Till detta kommer analyser av partiernas agerande och av förhandlingsspelet mellan SPIAF 3 avtalsdelegation och arbetsgivar sidans.

Huvudmotsättningen i SPIAF:s avtalsrörelse 1931-32 stod mellan en kamplinje och en samarbetslinje. Den detaljerade framställningen tar fasta på denna motsättning. De två linjerna analyseras i anslutning till den modell som presenterades i inledningen. Enligt denna existerar motsättningen kamp-samarbete på två plan i en facklig organisation: dels som en ideologisk motsättning mellan olika politiska riktningar, dels som en konstitutivt betingad motsättning. Syftet är att avgöra vilken av dessa motsättningar, som var bestämmande för pappersmassearbetarnas val av en kamplinje i strejken 1932. Därför blir analysen även i detta kapitel tvåsidig. Å ena sidan granskas partiernas ställningstaganden och aktivitet, å andra sidan medlemsopinionens.

Kapitel 7: SPIAF:s omvälvning

Den avslutande undersökningen behandlar de politiska och organisatoriska förändringar, som ägde rum i SPIAF året efter pappersmassestrejken. Konkret granskas reaktionerna på ett cirkulär från LO med krav på uteslutningar av kommunisterna samt SPIAF:s kongress 1933. I båda fallen följs händelseutvecklingen på såväl central förbunds nivå som i undersökningsurvalets fackföreningar. I analysen intar kongressen den centrala platsen. På denna antogs förbundsledningens förslag om en både politisk och organisationsmässig omstöpning av förbundet i reformistisk riktning. Samarbetslinjen slogs fast i ett förbund, vars medlemsmajoritet året innan tvingat förbundet till att inta en kampattityd. Kapitlet avser att förklara orsakerna till denna omsvängning. I denna förklaring fångas avhandlingens övergripande

frågeställning in: varför valde arbetarna att låta sig företrädas av socialdemokratin?

Källor

Avhandlingens huvudavsnitt ägnas åt en undersökning av pappersmassekonflikten 1932. Denna studeras, som nämnts, på tre nivåer: En central, där SPIAF:s ledning är huvudaktören, en aggregerad medlemsnivå, där medlemmarnas ställningstaganden i avtalsomröstningarna analyseras och slutligen en konkret lokal avdelningsnivå, där fackföreningarnas agerande står i centrum.

På den centrala förbundsnyvån utgör protokollen från förbundsledningens sammanträden huvudkällan. Ledningen bestod av tre organ: förbundsstyrelsen, representantskapet och förhandlingsdelegationen. Från förhandlingsdelegationen har inga lämningar återfunnits, men representantskapets och förbundsstyrelsens protokoll finns i kompletta serier.(1) Med enstaka undantag är de utformade som diskussionsprotokoll. Deras uppställning tyder på att varje replik är noterad. Av polemiken mellan mötesdeltagarna framkommer ibland att allt det sagda ej fångats av referenten, men detta är ovanligt. Utan tvivel byggde protokollförelaren på mötesanteckningar. Av justeringarna framgår att protokollen skrevs ut någon gång före nästföljande förbundsstyrelsemöte. Förbundsstyrelsen sammanträdde en gång i månaden, men under strejkvåren 1932 inkallades ledningen till flera extra sammanträden, varför tidsrymden mellan möte och protokollutskrivning krympte avsevärt. Protokollen fördes regelmässigt av Pappersindustriarbetarförbundets statistikförelare J V Kumblad, som var organiserad kilbomkommunist. Justeringsmän var vanligen förbundets förtroendeman G O Strand och kassör Alfred Persson, båda socialdemokrater. Vid ett par tillfällen ingrep justeringsmännen när de ansåg att den kommunistiska fraktionen inom ledningen blivit felrefererad. Den politiska spänningen mellan referent och justeringsmän synes därför tala för att de politiska fraktionerna inom ledningen i stort fick sina positioner rätterligen återgivna.

Förbundsledningens relationer till förbundets underorganisationer har endast uppmärksamats vad gäller cirkulären, vilka innehöll ledningens direktiv till avdelningar och distrikt.(2) Av arbetsekonomiska skäl har ej den omfattande korrespondenssamlingen penetrerats. Pappersindustriarbetarförbundets relationer till motparten i 1932 års konflikt, Pappersmasseförbundet (PMF), speglas i fyra källgrupper: 1. Pappersindustriarbetarförbundets styrelse- och representantskapsprotokoll, 2. Pappersmasseförbundets lednings protokoll, 3. Gunnar Hultmans relation av förhandlingarna och 4. förhandlingsprotokollen.

Protokollen vid Pappersmasseförbundets styrelse och förbundsmötes sammanträden bestod liksom Pappersindustriarbetarförbundets motsvarande protokoll av diskussionsreferat, om än ej lika detaljerade.(3) De upprättades av förbundets direktör Gunnar Hultman och justerades av ordföranden Holger Nilsson jämte två för varje möte särskilt utsedda justeringsmän.

Vid avtalsförhandlingarna mellan SPIAF och PMF fördes ett särskilt protokoll. De första överläggningarna hölls utan opartisk ordförande. Förhandlingsprotokollet skrevs då gemensamt av en representant från vardera parten och justerades av ytterligare en representant från vardera förhandlingsdelegationen.(4) Resultatet blev ett utförligt diskussionsreferat. I de fortsatta förhandlingarna stod förlikningsmannen Olle Ekblom och sedan sekreteraren i den av regeringen utsedda förlikningskommissionen, Carl Chr. Schmidt, för protokollen.(5) Dessa protokoll justerades av representanter för arbetar- och arbetsgivaridorna. I enlighet med medlingsarbetets karaktär är dessa förlikningsprotokoll ytterligt kortfattade. Mer information ger bilagorna, vilka innehåller parternas och kommissionens förslag till avtalstext. Därtill kommer ett antal noteringar på lösa lappar. Dessa utgjorde uppenbarligen en del av kommis-

sionens arbetsmaterial.

Den utförligaste redogörelsen för överläggningarna mellan parterna under pappersmassestrejken återfinns i Pappersmassedeförbundets arkiv. I en pärm har material rörande avtalsrörelsen samlats i avskrifter och i denna ingår en detaljerad redogörelse för medlingsarbetet.(6) Dag för dag följs utvecklingen från arbetsgivardelegationens synvinkel. Framställningen är med all säkerhet författad av PMF:s verkställande direktör Gunnar Hultman senast september 1933 och endast distribuerad i tre exemplar.(7) Förutom författaren själv skall SAF:s direktör Gustaf Söderlund och PMF:s ordförande Holger Nilsson ha erhållit var sitt exemplar. Redogörelsen bygger av allt att döma på dagboksanteckningar och i åtminstone ett fall har Hultman kontrollerat sina anteckningar gentemot andra medlemmar i PMF:s förhandlingsdelegation.(8) På de punkter Hultmans historik kan jämföras med annat källmaterial är hans berättelse i så gott som allt vad gäller de yttre händelserna korrekt. Trots att Hultmans relation är en rekonstruktion används den för att strukturera händelseförloppet och gången i förhandlingsarbetet. Med andra ord anses uppgifterna om förlikningskommissionens arbetsmetod och tidsangivelserna vara pålitliga. De kan dessutom i flera fall kontrolleras genom jämförelser med föredragningarna inom SPIAF:s ledning rörande förhandlingarna. Däremot är källvärdet avsevärt lägre vad gäller Hultmans referat av replikväxlingar, karaktäristiker av de inblandade aktörernas handlingssätt och bedömningar av förhandlingsläget. Hultmans relation kan i dessa avseenden ha färgats av tidsavståndet och av det faktum att Hultman skildrar händelserna ur segrarens synvinkel: PMF:s förhandlingsdelegation hade inte bara besegrat arbetarsidan, utan också tvivlarna inom det egna förbundet.(9)

Utvecklingen på central nivå följs därutöver i protokollserier från LO:s Landssektretariat och representantskap samt arbetarpartiernas ledande organ.(10) Partiernas utåtriktade politik framkommer i partipressen. Vid studiet av partipressen har ett urval gjorts, vilket omfattar dels partiernas huvudorgan, Socialdemokraten (SAP), Folkets Dagblad (kilbomkommunisterna) och Ny Dag (sillénkommunisterna), dels ett urval landsortstidningar.(11) Valet av de senare är dikterat av att strejken 1932 i flera avseenden dominerades av förhållandena i norra Sverige. Huvudstadstidningarna har därför utökats med de två kommunistiska norrlandsorganen Norrskensflamman (sillénkommunistisk) och Norrlandskuriren (kilbomkommunistisk).(12) Utgivningsorter för dessa tidningar var Luleå och Sundsvall. De kommunistiska rösterna har kompletterats med de socialdemokratiska på respektive ort, Norrländska Socialdemokraten och Nya Samhället.(13) Vid sidan om dagspressen har veckotidningarna Fackföreningsrörelsen (LO) och Industria (SAF) gått igenom.

För medlemmarnas ställningstaganden finns endast en källa: de tre medlemsomröstningarna rörande förlikningskommissionens avtalsförslag.(14) Alla medlemmar deltog inte i omröstningarna. Röstningarna kan inte följas på individnivå, men de samlade röstresultaten kan brytas ned till distrikts- och avdelningsplanen.

Avdelningarnas ställningstaganden studeras i fackföreningsprotokollen.(15) Av arbetsekonomiska skäl har endast ett urval avdelningar undersökts. Avdelningsprotokollen är handskrivna och av skiftande kvalitet. Referenterna har ofta, men inte genomgående, fört i många fall summariska diskussionsprotokoll. En genomgående tendens är att propositioner och beslut antecknats, i regel också voteringsciffror. Justeringsformen utgör ett viktigt korrektiv till protokollförarnas mötesreferat. Protokollen lästes vanligen upp på det följande fackföreningsmötet, varvid de närvarande svarade för justeringen. Det finns flera exempel på att det nästföljande mötet hyfsade föregående sammanträdes protokoll.

En viktig roll i behandlingen av avdelningsmaterialet spelar den partipolitiska identifieringen

av mötesdeltagarna. Två metoder har kommit till användning. Med hjälp av uppgifter i partimaterialet och ett biografiskt verk över Folk rörelsesverige har ett mindre antal aktörers partitillhörighet kunnat fastslås.(16) Vidare har fackföreningsmedlemmars agerande utnyttjats som grund för en partipolitisk identifiering. Precisionsgraden blir härvidlag lägre. För att en aktör skall räknas som ”förmodligen” eller ”säkerligen” kommunist eller socialdemokrat fordras att denna antingen kontinuerligt eller i flera frågor stött ett visst parti.

Utöver för undersökningen av pappersmassestrejken 1932 nyttjas avdelningsmaterialet i kapitlen om de politiska styrkeförhållandena inom Pappersmasserindustriarbetarförbundet och SPIAF:s omvandling 1933. I dessa kapitel tillkommer ett tryckt källmaterial bestående av stadgar, kongressprotokoll och verksamhetsberättelser.

Urvalet av avdelningar

Kartan på sidan 48 ger en bild av pappersmasseframställningen i Sverige under mellankrigstiden. Av kartan framgår fabrikernas geografiska spridning, storlek (mätt i årsproduktion av massa) och tillverkningsmetod. I 1932 års pappersmassestrejk deltog 53 fackföreningar med sammanlagt omkring 13 000 medlemmar.

SPIAF organiserade även arbetarna vid pappersbruken. Organisationsstrukturen var okomplicerad. Vid varje pappersmassefabrik eller pappersbruk (ej med på kartan) hade arbetarna upprättat en fackförening.(17) Föreningarna var på regional basis sammanslutna i distrikt. De nordligaste bestod helt eller till övervägande delen av pappersmassefabriker som producerade för export, de mellansvenska distriktet innehöll till ungefär lika delar pappersbruk och massafabriker. I södra Sveriges distrikt dominerade pappersbruken, med endast enstaka inslag av massafabriker. Det förekom också kombinerade pappersbruks- och massafabriker. Avtalsmässigt ledde detta till gränsfall och ett mindre antal arbetare sorterade under ”fel” riksavtal.

SPIAF:s nordligaste distrikt kallades *Skellefteådistriktet* och omfattade Norrbottens och Västerbottens län.(18) Distriktet dominerades av Munksunds AB, delvis anknutet till SCA, och AB Scharin & Söner med vardera tre massafabriker. Åtta avdelningar deltog i strejken. Genomsnittligt hade de omkring 200 medlemmar under det att genomsnittet för alla strejkande var 250.(19)

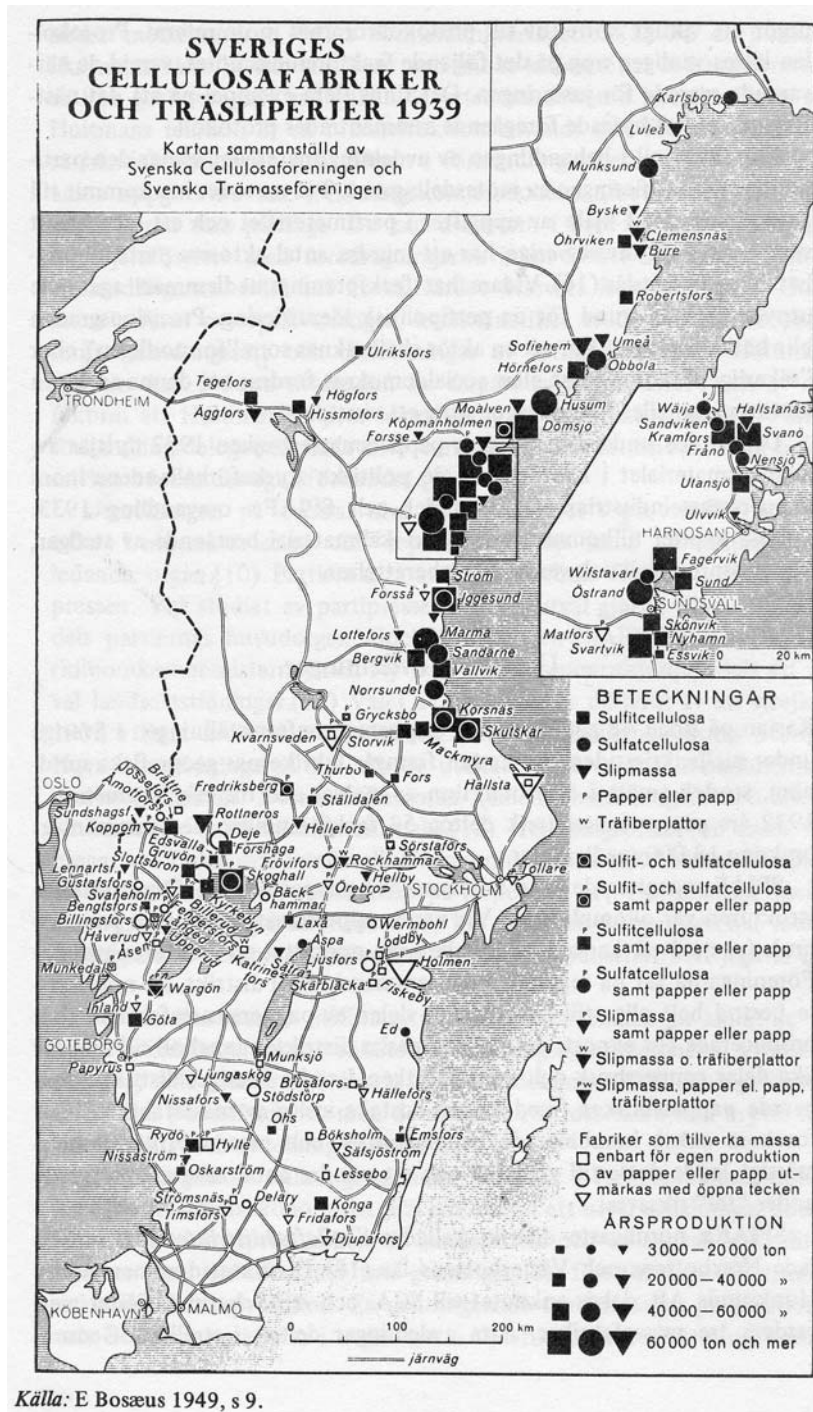
Jämtlandsdistriktet var SPIAF:s minsta. De tre strejkande avdelningarna var små med mellan 100 och 200 man.

Den svenska pappersmassetillverkningens centrum täckte Västernorrland, Söderhamnsområdet samt Karskär och Skutskär utanför Gävle (från Husum till Skutskär på kartan). Regionen dominerades av Svenska Cellulosa AB (SCA), som verkade genom en rad dotterbolag: Kramfors AB, Skönviks AB, Sundsvalls Cellulosa AB, Bergvik & Ala osv. Västernorrland var av uppenbart praktiska skäl indelat i två distrikt, Ådalens och Sundsvalls.

I *Ådalens distrikt* låg de flesta fabrikerna inom en och samma kommun, Gudmundrå. Den till arbetarantalet största fackföreningen var Kramfors med nära 500 medlemmar, varav en, kommunisten Axel Norström, blev riksbekant under Ådalenhändelserna 1931. Sju avdelningar deltog i strejken. Endast Kramfors (SCA) kan räknas till de stora. Tre av de strejkande avdelningarnas medlemsantal låg vid och över riksgenomsnittets 250, de övriga i varierande utsträckning under detta. Utanför strejken stod bl a Mo och Domsjö AB.

Den ojämförligt starkaste koncentrationen av massafabriker kom på *Sundsvallsdistriktets* lott. Antalet medlemmar per avdelning låg över riksgenomsnittets. Detta område var SCA s speciella hemvist. Av tolv strejkande fabriker var det endast två som stod utanför SCA.(20)

Dessa tillhörde det Wallenberganknutna Wifstavarv AB.



Gävleborgs och Kopparbergs län utgjorde på SPIAF:s karta Söderhamns respektive Gävle-Dalas distrikt. I *Söderhamns distrikt* strejkade endast fyra avdelningar. Två av dem, Sandarne och Bergvik, tillhörde ett dotterbolag till SCA, Bergvik & Ala, och låg i Söderala socken utanför Söderhamn. Det genomsnittliga antalet medlemmar per avdelning var det näst högsta i landet. Den från Ådalenhändelserna kända Marma-Långrörskoncernen deltog ej i strejken.

I *Gävle-Dalas distrikt* strejkade åtta avdelningar. Den genomsnittliga avdelningsstorleken var nästan jämförbar med Sundsvalls, men beståndet var rikare skiftat. Här fanns såväl två av

Pappersindustriarbetarförbundets största avdelningar, Skutskär (Stora Kopparbergs Bergslags AB) och Karskär med omkring 600 anslutna, som tre fackföreningar med mindre än 100 man.

Värmlands distrikt kom trots sina många massfabriker knappast alls att beröras av konflikten 1932. Billerudskoncernen stod utanför arbetsgivarorganisationen. Till detta kom att det andra stora Värmlandsföretaget, AB Mölnbacka-Trysil med fem massfabriker, fick licens av Pappersmasseförbundet för fortsatt drift under strejken. En mindre fabrik, AB Rottneros träsliperi, följde exemplet, dock utan tillstånd från arbetsgivarförbundet. I strejk kom fyra avdelningar, två mycket små, en medelstor samt SPIAF:s största, Skoghall (Uddeholms AB), med en anslutning på 800 arbetare. Medlemsgenomsnittet blev genom Skoghalls deltagande det högsta i landet bland de strejkande avdelningarna.

Fackföreningarna i södra Sverige var grupperade i fyra distrikt: *Norrköpings, Dalslands, Göteborgs* och *Smålands*. Endast enstaka avdelningar deltog i strejken från dessa distrikt, inalles sju stycken. De var jämförelsevis små, ingen av dem hade över 200 medlemmar. Här fanns också den minsta strejkande avdelningen: Ohs Bruk med 20 anslutna medlemmar.

När strejken och med denna anknutna händelser studeras på fackföreningsnivå sker detta i de protokoll som fördes vid varje avdelnings sammanträden. Av forskningsekonomiska skäl har inte händelseutvecklingen följts i varje fackförening. I stället har ett urval avdelningar utsatts för närmare studium.

De i strejken 1932 deltagande avdelningarnas protokollserier finns bevarade på skilda håll: antingen hos fackföreningarna själva, i den mån de överlevt senare årtiondens rationaliseringar, eller på landsarkiv, folkrörelsearkiv och SPIAF:s förbundsexpeditions arkiv. 12 avdelningsprotokoll har förkommit.(21) Värst har materialbortfallet drabbat de sydsvenska distrikten. 18 fackföreningar har behållit sitt material, 27 protokollserier återfinns på de skilda arkiven.(22) Sex av dessa är inkompleta.(23) Återstår således på arkiven 21 fullständiga protokollserier. Dessa 21 serier bildar undersökningsurvalet.

Urvalet har alltså begränsats till de avdelningar, vilkas protokoll återfinns på folkrörelsearkiven och i SPIAF:s arkiv. De inkompleta serierna har rensats ut. Urvalet består av följande avdelningar:

Skellefteå distrikt

Karlshäll	104 medlemmar,	träsliperi	(Luleå på kartan)
Ytterstfors	151 medlemmar,	träsliperi	(Byske på kartan)

Ådalens distrikt

Svanö	302 medlemmar	sulfit	
Frånö	252 medlemmar	sulfat	
Sprängsviken	202 medlemmar	sulfat	(Nensjö på kartan)
Ulfvik, 69 medlemmar	träsliperi		

Sundsvalls distrikt

Fagervik	572 medlemmar	sulfit	
Vivstavarv	336 medlemmar	sulfat	
Söråker	438 medlemmar	sulfit	(Sund på kartan)
Matfors	216 medlemmar	pappersbruk	
Nyhamn	242 medlemmar	sulfit	
Svartvik	550 medlemmar	sulfit	

Essvik	403 medlemmar	sulfit	
<i>Söderhamns distrikt</i>			
Sandarne	349 medlemmar	sulfat	
Bergvik	345 medlemmar	sulfit	
<i>Gävle-Dala distrikt</i>			
Skutskär	603 medlemmar	kombinat	
Hammarby	292 medlemmar	sulfit	(Storvik på kartan)
Eldforsen	94 medlemmar	träsliperi	
<i>Värmlands distrikt</i>			
Fredriksberg	287 medlemmar	kombinat	
Laxå	69 medlemmar	sulfit	
<i>Södra Sveriges distrikt</i>			
Bengtsfors	152 medlemmar	sulfit	

I undersökningsurvalet ingår vidare distriktsorganisationernas protokoll från Sundsvall, Gävle-Dala och Värmland.

Eftersom undersökningens urval avdelningar inte är ett urval i statistisk mening, finns det anledning att fråga sig hur pass representativa de 21 avdelningarna är för de 53 strejkande. Svaret ges nedan i en jämförelse mellan urvalet och det totala antalet strejkande vad gäller 1. geografisk spridning, 2. näringsmässig sammansättning, 3. avdelningsstorlek och 4. politisk profil.

Den geografiska spridningen mäts genom en jämförelse mellan de strejkande och urvalets avdelningars fördelning på SPIAF:s olika distrikt. Jämförelsen ger vid handen att urvalet i stort svarar mot de strejkandes fördelning på distrikten.(24) Sundsvallsdistriktet är dock överrepresenterat i urvalet och de södra distrikten underrepresenterade.

Den näringsmässiga sammansättningen mäts genom urvalets och de strejkandes fördelning på de tillverkningsmetoder som förekom inom industrin: sulfit, sulfat och träsliperi. I båda grupperna finns alla tre tillverkningsmetoderna representerade, men vid en jämförelse visar det sig att sulfitfabrikerna är något överrepresenterade i urvalet och träsliperierna något underrepresenterade.(25)

Förhållandet mellan avdelningsstorlek hos alla de strejkande avdelningarna och urvalet av dessa undersöks genom en jämförelse av det genomsnittliga medlemsantalet per avdelning. Genomsnittet för samtliga strejkande var 250, urvalets ligger högre med närmare 290 medlemmar.

Urvalets förhållande till det totala antalet strejkande avdelningar skall avslutningsvis prövas ur opinionsmässig synvinkel. Prövningen sker i en analys av avdelningarnas ställningstagande på kongressen 1928, SPIAF:s sista kongress före 1932 års konflikt. På denna fanns två block eller fraktioner, som stod mot varandra.(26) Tillvägagångssättet vid den följande jämförelsen innebär att urvalets och de strejkande avdelningarnas fraktionstillhörighet vägs mot varandra. Jämförelsen rymmer dock vissa problem, som främst beror på att avdelningarnas mening gavs till känna genom ombud. Varje fackförening valde ett ombud till kongressen. De större föreningarna kunde i förhållande till sitt medlemsantal sända fler ombud, ett per varje 200-talet medlemmar. Stora avdelningar var således företrädda av flera ombud på kongressen.(27)

En fullständig jämförelse mellan olika avdelningars ställningstagande kan endast göras i samband med voteringar medelst namnupprop. Det är inte givet att ombuden var representativa för sina avdelningar i dessa voteringsfrågor. Lika litet är det givet att ställningstagandena i en speciell omröstning ger en rättvisande bild av motsättningarna i förbundet eller på kongressen. Jämförelsen mellan de strejkande avdelningarna och urvalet kan därför endast ge ett mycket grovt mått på opinionsmässiga likheter och skillnader.

I kongressdebatten och voteringarna stod den socialdemokratiska förbundsledningen och en majoritet av ombuden mot en opposition, inom vilken kommunisterna dominerade debatten. Vid voteringarna röstade ombuden i stort sett i slutna formationer. Ett mindre antal ombud röstade emellertid omväxlande med oppositionen och förbundsledningen. Styrkeförhållandet mellan opposition och förbundsledning var relativt jämnt, i runda tal slöt 40 % av ombuden upp bakom oppositionen och 60 % bakom ledningen. Det förekom en markant skillnad mellan ombuden från pappersmassfabriker och pappersbruk. Majoriteten av massaombuden, kring 54 %, röstade med oppositionen. Oppositionen fick i första hand stöd av ombud från stora avdelningar och av representanter från Sundsvalls och Söderhamns distrikt samt i viss mån också Ådalens.

Detta om de övergripande tendenserna för röstningsbeteendet på 1928 års kongress. Jämförs ombuden från alla avdelningar, som deltog i strejken 1932 med den mindre grupp ombud som ingår i urvalet framkommer en påfallande likformighet.⁽²⁸⁾ I den första voteringen röstade 55 % av strejkdeltagarna med oppositionen. Urvalet hamnade på samma procentsats. I den andra omröstningen uppträder en differens, men den är mycket liten: 64 % av alla ombuden mot 61 % för urvalet. I den tredje omröstningen röstade 64 % av ombuden från de strejkdrabbade avdelningarna med oppositionen och 63 % av urvalets ombud.

Sammanfattningsvis svarar urvalet enligt de kriterier som ställts upp väl mot hela antalet strejkande fackföreningar. Åsiktsmässigt har inga skillnader kunnat registreras. Näringsgeografiskt och storleksmässigt är urvalet spritt över hela fältet. Det föreligger dock en viss snedfördelning i och med att de större Sundsvallsavdelningarna är överrepresenterade och de mindre sydsvenska avdelningarna är underrepresenterade.

3. Linjerna inom arbetarrörelsen

I detta kapitel tecknas huvuddragen i den socialdemokratiska och den kommunistiska fackföreningspolitiken under mellankrigstiden. Fyra aspekter behandlas: 1. Partiernas löne- och avtalspolitik, 2. Partiernas syn på relationen klassen-facket-partiet, 3. Partiernas organisationsform, 4. Partiernas taktik gentemot varandra.

Kapitlet avslutas med en diskussion rörande förekomsten av en spontan-facklig strömning inom den svenska arbetarrörelsen. Forskningsläget har gjort att denna diskussion ej kan integreras i den övriga framställningen. Andra linjer och åsiktsbildningar inom arbetarrörelsen (syndikalistiska, borgerliga etc) lämnas åt sidan, eftersom de inte fanns företrädade i organiserad form inom SPIAF.

Beskrivningen av den kommunistiska och den socialdemokratiska fackföreningspolitiken inleds med en skiss av partiernas gemensamma ursprung: den internationella arbetarrörelsen under Första och Andra Internationalernas epok.

Arbetarrörelsens arv

Utmärkande för 1800-talets arbetarrörelse var strävandena efter en internationell organisation. Första Internationalen (1864-1876) skapades som en följd av arbetarrörelsens misslyckande i 1848 års revolutioner och upplöstes i praktiken i samband med Pariskommunen 1871. Andra Internationalen (1899-1914) samlade på nytt arbetarrörelsen i en gemenskap, som upplöstes i och med Första världskrigets utbrott.

Första Internationalen

Första Internationalen syftade till att avskilja arbetarrörelsen från de borgerligt demokratiska och radikala riktningarna och skapa en oavhängig arbetarrörelse.(1) Vid denna tid förelåg inte den senare klara uppdelningen mellan facklig och politisk arbetarrörelse. Så var både fackliga och politiska organisationer medlemmar av Internationalen liksom enskilda personer. Likväl skilde Karl Marx på facklig och politisk verksamhet. I den interna debatten tryckte Marx på två förhållanden: 1. den fackliga aktiviteten måste bindas till en politisk målsättning och 2. det var möjligt att med fackliga medel påverka löne- och arbetsförhållanden. På den senare punkten polemiserade Marx mot bl a Lasalles ”järnhårda lönelag”, som sade att det var omöjligt att påverka lönenivån.

För Marx var arbetskraften en vara som köptes och såldes på en marknad. Priset på denna vara bestämdes av två faktorer: det fysiska existensminimum och den traditionella levnadsstandarden i ett givet land. Det fysiska existensminimum tänktes utgöra en nedre gräns för priset på arbetskraften. Den traditionella levnadsstandarden var ett historiskt och samhälleligt bestämt element, som kunde utvidgas eller minskas. Marx räknade med en allmän tendens hos kapitalismen att driva ned lönenivån till existensminimum. Han lade därför stor vikt vid den fackliga kampen:

”Dessa få antydningar torde räcka för att visa, att den moderna industrins hela utveckling i allt högre grad måste sänka vågskålen till fördel för kapitalisten och till nackdel för arbetaren, och att det följaktligen inte är den kapitalistiska produktionens allmänna tendens att höja genomsnittsnormallönen utan att sänka den eller att i större eller mindre grad pressa ner arbetets värde till dess nedersta gräns. Men om förhållandena under detta system visar denna tendens, betyder det då, att arbetarklassen skulle avstå från att bjuda motstånd mot kapitalets övergrepp och uppge sina ansträngningar att utnyttja de tillfällen som yppas att tillfälligt förbättra sitt läge? Om den gjorde så, skulle den förvandlas till en jämnstruken massa av kuvade stackare, för vilka det inte mer skulle

finnas någon räddning. Jag tror mig ha visat, att arbetarnas strider för normallöner är processer som är oskiljaktiga från hela lönesystemet, att deras ansträngningar att höja sina löner i 99 fall av 100 är ansträngningar att upprätthålla arbetets givna värde, och att nödvändigheten att tvista med kapitalisten om priset sammanhänger med deras läge att nödgas sälja sig själva som vara. Om de fejt gav efter i sin dagliga konflikt med kapitalet, så skulle de sätta sig själva ur stånd att sätta igång en rörelse av större mått.”(2)

Trots sin höga uppskattning av den fackliga verksamheten, ansåg Marx att den hade ett mycket begränsat perspektiv: ”De /fackföreningarna/ förfelar helt och hållet sitt ändamål så snart de inskränker sig till ett gerillakrig mot det bestående systemets verkningar i stället för att samtidigt försöka förändra det, i stället för att använda sina organiserade krafter som en hävstång för arbetarklassens slutgiltiga befrielse, dvs för att slutgiltigt avskaffa lönesystemet.”(3)

Avskaffandet av lönesystemet betydde också avskaffandet av utsugningen, grundvalen för det kapitalistiska produktions sättet. Detta förutsatte en politisk revolution och ett maktövertagande. Det gamla statsmaskineriet, som sågs som ett instrument i förtrycket av arbetarna, måste ersättas av arbetarklassens eget herravälde, proletariats diktatur. Denna sågs som en övergångsform på vägen till det klasslösa samhället.

För Marx måste således den fackliga kampen utvecklas till en politisk kamp. Vad detta hade för följd på det organisatoriska planet utvecklades inte. Frågan skulle dock bli central inom Andra Internationalen. När den grundades hade arbetarrörelsens organisationer i allt större utsträckning blivit uppdelade i en politisk och en facklig gren.

Andra Internationalen

Förhållandet mellan facklig och politisk verksamhet blev ett av de stora stridsämnen inom Andra Internationalen.(4) Debatten om detta förhållande var intimt förbunden med motsättningarna rörande generalstrejken och med uppdelningen av en vänster och en höger inom Internationalen. I regel var man, i anslutning till den normbildande tyska arbetarrörelsen, benägen att acceptera en viss arbetsfördelning mellan facket och partiet. Den politiska verksamheten sågs dock som överordnad den fackliga. Från partierna betraktade man ofta facket som en förskola till partiet. Debatten om generalstrejken visade dock att många fackföreningsmän var ovilliga att underordna fackföreningarna under partipolitiken.

Motsättningen inom Andra Internationalen rörande fackföreningsrörelsens ställning var emellertid av sekundär betydelse i förhållande till den övergripande motsättningen om målsättningen för den samlade arbetarrörelsens aktivitet.

Inom Andra Internationalen blev den marxistiska traditionen utsatt för en omvärdering av en grupp sk revisionister med Eduard Bernstein som det mest kända namnet.(5) De reviderade och rev ned så gott som hela det marxistiska tankebygget inklusive utsagningsbegreppet och tron på ett sammanbrott för kapitalismen.

En mer eller mindre fjärran övergång till socialismen gick inte enligt revisionismen över ett ekonomiskt sammanbrott och upprättandet av en proletär diktatur, utan via en väl fungerande kapitalistisk ekonomi som steg för steg kunde omvandlas till ett nytt samhälle. Målsättningen för arbetarrörelsen var närmast ett ständigt pågående förverkligande av vissa etiska ideal. Man bekände sig till den parlamentariska demokratin och denna förutsatte, som revisionisterna förstod den, en balans och försoning mellan samhällsklasserna.

Vilka konsekvenser fick en revisionistisk samhällssyn för fackföreningsrörelsens uppgifter? Bernstein såg i sin skrift från 1899, ”Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter” arbetarnas strävan efter en bättre lön som något samhälleligt gott under förut-

sättning att trycket mot kapitalisterna ej blev för hårt. ”Med ett ord, en höjning av priset på det mänskliga arbetet medför i de flesta fall dels industrins tekniska framåtgående och bättre organisation, dels en jämnare fördelning av arbetets avkastning.”(6)

Lönefrågan framställdes således av Bernstein som tämligen oproblematiske, så länge som inte konsumtionen inkräktade på sparandet. Viktigare än den ekonomiska kampen var för Bernstein fackföreningarnas roll som en rörelse för (ökad) demokrati: ”Till följd av sin socialpolitiska ställning utgöra fack- eller yrkesföreningarna industrins demokratiska element. Deras tendens går ut på att bryta kapitalismens absolutism och skaffa arbetaren direkt inflytande på industriens ledning.”(7)

Det fanns för Bernstein en gräns för det inflytande fackföreningarna fick sträva efter. Mer än en medintressent skulle de inte bli. Det var just som en potentiell medintressent – och inte som en potentiell härskare – fackföreningsrörelsen utgjorde industrins demokratiska element. Detta beroende på att Bernstein paradoxalt nog menade att de etiska socialistiska idealen inte förverkligades i ett socialistiskt samhälle utan i en liberal demokrati. Fullt så långt gick i allmänhet inte reformisterna; de tänkte sig i regel ett gradvis inväxande i en socialistisk framtidsstat.

Linjerna inom arbetarrörelsen vid sekelskiftet

I en broschyr från 1909 sammanfattade en av medlemmarna i det tyska socialdemokratiska partiet, astronomen Anton Pannekoek, motsättningarna inom arbetarrörelsen.(8) Författaren var själv i hög grad involverad i dessa motsättningar och räknades till vänsterflygeln. Hans typindelning utgör ingen slutgiltig analys av meningsbrytningarna inom Andra Internationalen, men den ger en närbild av motsättningarna kring partiets förhållande till fackföreningsrörelsen och arbetarklassen.

Pannekoek såg tre linjer inom arbetarrörelsen: 1. Den revolutionära socialdemokratin, 2. Revisionismen och 3. Anarkismen. Den revolutionära socialdemokratin karaktäriserades av att den kombinerade ett praktiskt reformarbete med en revolutionär målsättning, under det att de två andra riktningarna skar av bandet mellan reformer och revolution. Revisionismen tog fasta på det dynamiska elementet i kapitalismen, den snabba utvecklingen av produktivkrafterna, och koncentrerade sig helt på reformarbetet. Anarkisterna å sin sida såg endast kapitalismen som ett förtryck av arbetarna och ägnade sig uteslutande åt revolutionärt konspiratoriskt arbete.

Enligt Pannekoeks analys var fackföreningarna en naturlig organisationsform för arbetarna vad gällde det omedelbara intresset av att erhålla bästa möjliga villkor vid försäljningen av arbetskraften. Denna målsättning var inte i sig revolutionär och Pannekoek ansåg att fackföreningsrörelsen blivit till en nödvändig beståndsdel för kapitalismens framåtskridande. Den motverkade nämligen ”den kapitalistiska utvecklingens tendens att trycka ned arbetarna på ett så lågt stadium av elände och nöd att själva produktionen skulle lida därav”.(9) Detta var emellertid för Pannekoek bara den ena sidan av problemet, eftersom fackföreningarna organiserade den revolutionära klassen och denna vid den slutliga striden om makten skulle använda ”fackföreningsvapnet, strejken, för politiska syften som massaktion mot statsmakten”.(10)

Fackföreningsrörelsens janusansikte – å ena sidan den inskränkt fackliga kampen, å andra sidan den revolutionära potentialen – utgjorde jordmånen för de två riktningar Pannekoek såg som avvikelser från den sanna socialdemokratiska linjen. Revisionismen accepterade fullt ut begränsningarna i det fackliga arbetet och avstod till skillnad från den revolutionära socialdemokratin från förbindelsen mellan politisk och facklig verksamhet. Därigenom blev enligt

Pannekoek fackföreningsrörelsen inget hot mot den bestående ordningen. Den fackligt organiserade anarkismen, syndikalismen, såg däremot de fackliga stridsmedlen som den enda formen för sant revolutionär kamp. Någon politisk organisering av arbetarna var inte aktuell för syndikalisterna eftersom de fackliga organen tagit revolutionen på entreprenad.

Arvet från Andra Internationalen

Arvet från den Andra Internationalen bildade ett av elementen i den svenska arbetarrörelsens teoretiska och praktiska utvecklingsprocess. I det socialdemokratiska bagaget från Andra Internationalen ingick först och främst reformismen. Den svenska socialdemokratin förespråkade i anslutning till revisionismens uppgörelse med Marx en gradvis och evolutionär övergång till socialismen. Man hade övergett det marxistiska utsagningsbegreppet och såg fackföreningsrörelsen som en medintressent i ett demokratiskt samhälle.(11)

I det kommunistiska bagaget från Andra Internationalen ingick uppfattningen om lönekampen som ett möte mellan två antagonistiska klasser. Eftersom den fackliga aktiviteten i sig inte ledde utöver det kapitalistiska samhällets ramar måste den kopplas samman med och ytterst underordnas den politiska kampen i såväl ett långsiktigt som ett kortsiktigt perspektiv.

Kommunisterna anslöt sig inte oförmedlat till traditionen från sekelskiftets vänster. Denna tradition förmedlades till de svenska kommunisterna i en speciell form, leninismen som den uttolkades av Kommunistiska Internationalen.

Den reformistiska fackföreningspolitiken

Reformismens genombrott i Sverige kan sättas i samband med en uppsjälkning av den fackliga och den politiska verksamheten.(12) I sin studie av reformismen inom SAP före första världskriget hävdar Seppo Hentilä att den tidigare gemensamma strategin särades i en politisk "etatistisk" (statsvänlig) strategi och en facklig "trade-unionistisk" (rent facklig).(13)

Uppdelningen avspeglade sig bl a i frågan om fackföreningarnas kollektivanslutning till det socialdemokratiska partiet. På LO:s första kongress 1898 gjordes kollektivanslutningen obligatorisk, men efter protester blev den 1900 frivillig. Ämnet fortfor dock att vara konfliktladdat, främst därför att LO i sina stadgar ålades att förmå fackföreningarna att ansluta sig till SAP. Konfliktämnets namn är symptomatiskt: "särskiltnadsfrågan". 1908 togs ett första steg mot dess lösning. SAP införde den individuella reservationsrätten för kollektivanslutna medlemmar. Året efter bringades ämnet – för tillfället – ur världen: LO strök den omtvistade stadgeformuleringen.

LO:s frigörelse från den underordnade ställningen visavi partiet innebar ingen skilsmässa från SAP. På 1909 års kongress deklarerade LO att man såg SAP som den självskrivna företrädaren för arbetarklassens politiska strävanden. LO fortfor också sitt intima samarbete med SAP, men nu som en formellt självständig organisation.

Samtidigt som fackföreningsrörelsen frigjorde sig från det direkta beroendet av partiet försvagades LO:s ställning som centralorganisation inom fackföreningsrörelsen. Två faktorer bidrog till detta: misslyckandet i 1909 års storstrejk och självständighetssträvanden hos vissa medlemsförbund.(14) LO, som åren före storstrejken successivt utvidgat sin maktställning, lät efter denna förbunden i större utsträckning reda sig själva. Först under 1930-talet hävdade centralorganisationen på nytt sin auktoritet. 1936 upptog LO för första gången sedan storstrejken direkta förhandlingar med SAF. Dessa förhandlingar ledde sedan till det s k Huvudavtalet 1938 ("Saltsjöbadsöverenskommelsen").

Seppo Hentilä har visat att det i stort sett var samma grupp fackföreningsmän som för det

första verkade för att LO särskildes från partiet, för det andra drev igenom en försvagning av LO:s ställning inom fackföreningsrörelsen och för det tredje inom det socialdemokratiska partiet aktivt verkade för att SAP utvecklades i reformistisk riktning. Den organisatoriska enhetens sammanbrott var således uttryck för en sammanhängande reformistisk ideologi. Resultatet blev att man nådde det för Andra Internationalen typiska särskiljandet av den fackliga och politiska verksamheten.

Den reformistiska lönepolitiken

Det föreligger ingen samlad framställning över LO:s lönepolitik. Det kan antas att lönefrågan var oproblematisk under fackföreningsrörelsens första år. Målsättningen bestod i att dels få till stånd kollektivavtal dels åstadkomma bästa möjliga löne- och anställningsvillkor. Frågan om löneuttaget kunde äventyra företagets investeringar var mindre aktuell. Nämnas kan i detta sammanhang att den neoklassiska nationalekonomen Gustav Cassel före första världskriget såg fackföreningsrörelsens lönekrav som en positiv faktor i den industriella utvecklingen.⁽¹⁵⁾ Efter kriget varnade han däremot i bestämda och kritiska ordalag för att de fackliga lönekraven begränsade det nödvändiga utrymmet för sparandet. Det av Cassel ställda problemet blev också debatterat inom fackföreningsrörelsen: i anslutning till de neoklassiska nationalekonomerna fruktade man att fackföreningsrörelsen under 1920-talets högkonjunktur nått ett tak för löneuttaget.

Lönepolitiken beredde även LO problem på två andra områden under mellankrigstiden. För det första hade förbunden en begränsad kontroll över lönesättningen, eftersom det förekom en livlig spontan lönebildning. För det andra var fackföreningsrörelsens lönepolitik beroende av konjunktursvängningarna. Dessa problem för fackföreningsrörelsen skall ses mot bakgrund av avtalsväsendets utveckling.

Avtalsväsendet

I kampen med arbetsgivarna strävade fackföreningsrörelsen från sin begynnelse att fästa löne- och arbetsvillkoren i kollektivavtal.⁽¹⁶⁾ Kollektivavtalen fungerade inte bara som en generell och bindande reglering av förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare utan grep också in i konkurrensförhållandena inom de avtalslutande parternas led. Lönebestämmelserna stävjade underbudskonkurrensen bland arbetarna, samtidigt som bransch- och distriktsöverenskommelser modererade konkurrensen arbetsgivarna emellan. Arbetsgivarsidan, som till en början hade motsatt sig kollektivavtalsväsendet, blev i flera branscher pådrivande för deras spridning. Inom pappersmasseindustrin initierade arbetsgivarna riksavtal; 1913 om de Allmänna bestämmelserna, efter Första världskriget rörande lönevillkoren.

Huvudtendensen inom hela avtalsområdet under mellankrigstiden var att riksavtalen blev rikare till sitt innehåll och fick en enhetligare form. De förde också med sig att mindre tvister hade svårare att utvecklas till stora konflikter. Balansen mellan de samlade parterna och intressenas storleksordning verkade i modererande riktning, heter det hos en författare.⁽¹⁷⁾ Ännu på 1930-talet hade dock riksavtalen, som branschavtalen kallades, i många fall en begränsad räckvidd och inskränkte sig till de s k Allmänna bestämmelserna, som reglerade förhandlingsrutiner och arbetsvillkor.

Fackförbundens linje i riksavtalsförhandlingarna var att avtalsfästa så många arbeten som möjligt på jämbördiga villkor. Det förelåg också en tendens till att i första hand tillgodose de lågavlönades krav i riksavtalen. Ännu har inga sammanfattande undersökningar av förbundens lönepolitik genomförts, men Pappersindustriarbetarförbundets avtalspolitik under 1920-talet visade tydliga tendenser till en låglöneprofil (se kapitel 4). Ulf Olsson har i sin

studie av Göteborgs verkstadsarbetares löneutveckling 1920-49 konstaterat Metalls inriktning på en lönenivellering genom en höjning av de lägre lönerna.(18)

Lönenormeringen genom kollektivavtal beredde fackföreningsrörelsen problem. En av anledningarna till detta var den rika förekomsten av ackordslöner i Sverige.(19) Till en början hade fackföreningsrörelsen bekämpat ackordssystemet, men man hade gett upp och verkade under mellankrigstiden själv för att allt fler arbeten skulle ackordsättas. I stället strävade man efter att i förhandlingar och avtal få ett inflytande över ackordsbestämmelserna.

I lönefrågan förelåg det således en motsättning mellan fackförbundens vilja till en uniformering av lönebildningen å ena sidan och tendensen till en mer fri, av lokala och individuella förhållanden präglad, lönesättning å andra sidan. Det mest drastiska exemplet på den senare tendensen var gruvindustrin, där arbetarna i norra Sverige tjänade dubbelt så mycket som sina bröder i Mellansverige.

Den lönepolitiska debatten inom LO

Lönepolitiken behandlades inte som en fråga i sig på LO-kongresserna mellan 1922 och 1931 utan kom framför allt upp i samband med överläggningarna om centraliseringen av LO och industriförbundsprincipens genomförande. Av LO krävdes från olika avdelningar dels en aktivare satsning på de sämst ställda grupperna, dels en omgestaltning av organisationen till ett anfallsvapen. Kongresserna ställde sig positiva till det första kravet, men avvisade det andra.

Jörgen Ullenhag har i sin avhandling om den solidariska lönepolitiken velat se dess upprinnelse i de diskussioner och yttranden till förmån för en löneutjämning som sedan 1903 förekom i samband med LO:s kongresser.(20) Mellan 1922 och 1931, säger Ullenhag, accepterade LO en lönepolitisk ideologi. Av organisatoriska skäl kunde den inte leda till en samordnad lönepolitik. De uttalanden som antogs hade därför karaktären av rekommendationer och kan sammanfattas med 1926 års kongress' ord: "fackorganisationerna böra sträva efter att så långt möjligt utjämna löneskiljaktigheterna mellan olika arbetargrupper. Därför böra de sämst avlönade medlemsgrupperna givas företrädesrätt till organisationernas stöd för höjande av sina löner, och bör i övrigt vid planerande av lönerörelser hänsyn tagits till de sämst ställda arbetarna och deras levnadsförhållanden".(21)

Vid sidan av, men inte utan samband med, löneutjämningsfrågan debatterades LO:s omläggning till en anfallsorganisation.(22) Kravet restes förgäves av ett antal förbund och avdelningar på 1922 års kongress. Bakgrunden var bl a de dåliga utslagen i avtalsrörelserna efter krigsslutet. Implicit menade motionärerna att fackföreningsrörelsen kunde ha gjort bättre ifrån sig om den uppträtt i en enhetlig slagordning.(23) Landssekreteriatet ansåg i sitt yttrande att motionerna lade alltför stor vikt vid den organisatoriska formen. "Resultatet av igångsatta lönerörelser och konflikter är ytterst beroende av ett riktigt bedömande av vad som vid varje tillfälle är möjligt att genomföra med hänsyn till rådande konjunkturer och andra medverkande omständigheter."(24)

Härmed sattes en, om än vag, gräns för den fackliga aktionsramen.(25) På 1926 års kongress, på vilken ett nytt misslyckat försök till omläggning av LO gjordes, skärpte landssekreteriatets Edvard Johansson beroendeställningen mellan löneuttag och produktionstillväxt. "Nu vill man göra Landsorganisationen till jämväl en anfallsorganisation och man tror en sådan omläggning skulle medföra ökade möjligheter att höja arbetarnas löner. Vi få emellertid icke härvidlag hängiva oss åt några falska föreställningar / . . . / Fackorganisationerna kunna icke utöver en viss gräns ändra de ekonomiska förhållandena. Vilka löner arbetarna inom exempelvis exportindustrien kunna tillkämpa sig äro ytterst beroende av det internationella prisläget. /... /

Lönerna (jag talar om reallöner) kunna endast höjas så småningom i den mån förbättrade produktionsmetoder och ekonomisk organisation framskapa betingelser härför... ”(26)

Det är mot denna bakgrund helt följdriktigt att LO:s kongress gjorde ett positivt uttalande om rationaliseringsrörelsen. Det var, som framkommit ovan, genom medverkan till rationaliseringar och andra produktionsbefrämjande åtgärder LO menade sig kunna öka löneutrymmet.

I LO:s tidskrift Fackföreningsrörelsen försiggick i slutet på 1920-talet en diskussion kring lönernas sammanhang med produktionens storlek, pris- och vinstutveckling samt arbetslöshetens omfattning.

Två förhållanden synes ha bildat utgångspunkter för artikelförfattarna. För det första den relativt sett höga arbetslösheten trots uppgången i ekonomin under 1920-talets senare hälft, för det andra de krav man uppfattade att de samtida nationalekonomerna ställde på elastiska löner. Den känsliga punkten i kravet på sådana elastiska löner var argumenten för lönereduktioner under ekonomiska nedgångstider. Diskussionen i Fackföreningsrörelsen var mångfasetterad, men två huvudriktningar kan urskiljas.

Axel Uhlén var ensam företrädare för den ena riktningen.(27) Efter amerikanskt mönster uttalade han sig för något som kallades de höga lönernas ekonomi.(28) Enligt denna tankegång var ett högt löneuttag från arbetarnas sida inte bara till fromma för dem själva, utan hade även nationalekonomiskt positiva effekter. De höga lönerna åstadkom både en höjning av köpkraften och en stimulering av produktionens effektivisering. Arbetaren uppmuntrades till en bättre arbetsprestation samtidigt som företagaren tvingades till en förnuftigare organisering av produktionen. Ett ytterligare argument mot lönereduceringar var, enligt Uhlén, att det inte förelåg några garantier för att en lönereducering skulle leda till prissänkningar.

De övriga debattdeltagarna var i flera fall eniga med vissa synpunkter hos Uhlén, men man var i gemen skeptisk eller avvisande till hans köpkraftsargument. I sin recension av Uhléns bok ”Löner, arbetstid och arbetslöshet” fastslog Sven Bouvin att en jämnare fördelning av nationalinkomsten inte ledde till en större total köpkraft. En sådan kunde bara åstadkommas genom en ökad produktionsvolym.(29) Visserligen kunde Bouvin hålla med om att en höglönepolitik kunde ge upphov till rationaliseringar och därmed en ökad produktion, men medaljen hade en baksida. De höga lönerna måste, för att ge den önskade effekten, ligga ovan den nivå vid vilken samtliga kunde få arbete, varför de med nödvändighet ledde till en ökad arbetslöshet. Någon omedelbar utväg ur det uppställda dilemmat anvisades ej av Bouvin, som i stället i mer allmänna ordalag hänvisade till den industriella demokratin och den framtida socialistiska produktionsordningen.

Relationerna mellan lönenivån och sysselsättningen berördes också av Ernst Wigforss.(30) Wigforss hävdade att ”så snart man insett att det finns ett samband mellan arbetslöshet och efterfrågan på arbete – och ett sådant samband måste alla erkänna – kan man inte längre avvisa tanken, att de nuvarande arbetslösheterna ha något att göra med nu rådande arbetslöshet.”(31)

Wigforss ville inte oförbehållsamt uttala sig för lönesänkningar. I likhet med Uhlén menade Wigforss att lönesänkningar inte innebar vare sig så stora minskningar av produktionskostnaderna som gjordes gällande eller att den uppkomna vinsten med säkerhet skulle sparas. Det främsta argumentet mot lönereduktioner var dock av en annan karaktär. Arbetarnas vilja till en rimlig levnadsstandard såg Wigforss som en moralisk fråga. Konflikten mellan de ”ekonomiska lagarna” och de ”moraliska kraven” kunde Wigforss år 1927 inte ge någon omedelbar lösning på och hänvisade i vaga termer till ökade samhälleliga (dvs statliga) insatser.

1929 innehöll Fackföreningsrörelsen ett par inlägg som klarare förordade en handlingslinje. Eva Wigforss förespråkade ”en lönepolitik, som går ut på att kräva något för höga löner, alltså skapa något mera arbetslöshet som närmaste följd. Men om den avsedda följden blir att stimulera produktionen och alltså gagna arbetarna såväl som näringslivet i sin helhet, behöver en sådan politik inte innebära något motbudande”.(32)

På denna produktionsfrämjande tråd, som även skyttat i Sven Bouvins artikel, spann Frans Severin vidare.(33) Severin informerade läsekretsen om att köpkraftsidéerna som motiv för förbättrade löner var flitigt förekommande bland fackföreningsfolk, men stod i motsättning till nationalekonomerna av facket, då de senare krävde elastiska löner. Teorin om att ett ökat löneuttag skulle leda till ökad köpkraft avvisade Severin med samma argument som Bouvin. Arbetarna borde likaväl söka åstadkomma löneförhöjningar, men av andra skäl. Klarade inte arbetsgivarna av höjningarna fick de lämna över till rationellare företag eller själva rationalisera. Därmed hade Severin fört resonemanget fullt ut.

Det skulle emellertid dröja en tid innan den förda diskussionen ledde till praktiska åtgärder från LO:s sida. Krisen kom emellan och satte tillfälligt punkt för lönedebatten i Fackföreningsrörelsens spalter.(34)

Stridsmedlens användning

Lönedebatten i LO:s tidskrift Fackföreningsrörelsen satte en gräns för den fackliga verksamheten. Förbättrade löner kunde inte åstadkommas genom ökad facklig aktivitet av traditionellt slag. Denna tankegång innebar till synes ett grundskott mot fackföreningsrörelsen. Denna hade byggts som en kamporganisation i vilken, med Jörgen Westerståhls ord, ”den kollektiva arbetsnedläggelsen betraktas som det huvudsakliga och yttersta maktmedlet för att genomdriva arbetarnas önskemål med avseende på arbetsvillkoren”.(35) Rörelsen föddes, döptes och nådde sin första mognad under en serie hårda avtalskonflikter. Redan på ett tidigt stadium i utvecklingen inträdde en tveksamhet hos den fackliga ledningen rörande nyttan av konflikter och en strävan efter att begränsa strejkernas omfattning och antal.(36)

Fackföreningsrörelsen har under hela sin livstid varit påfallande ovillig att i nationell skala tillgripa sympatistrejker.(37) Det enda tillfälle då man av fackliga skäl initierat en samordnad flerfrontsattack är vid det stora misslyckandet, storstrejken 1909.(38) Även vid de tillfällen då SAF gjort en samordnad attack har LO-sidan dragit sig för sympatiåtgärder. Arbetsgivarna har däremot flitigt begagnat sig av sympatiblockader eller hot därom.

1920 ledde en konflikt i metallindustrin till lockout vid såväl verkstadsindustrin som järnbruken.(39) Samma år förekom en lockout i byggnadsindustrin. 1922 slogs portarna igen på sågverken och pappersmassfabrikerna. Året därefter var dessa industrier åter i lockout i en samordnad rörelse med järn- och stålverken. 1925 rådde under 12 dagar en situation som närmast kan karaktäriseras som en generallockout. SAF bedömde denna aktion som en seger. Under de följande åren förekom flera lockouter, bl a en stor i pappersmassa 1928 med pappersbruken och sågverken i sympatiaktion, men kring 1920 kan man konstatera en attitydförändring hos arbetsgivarna. Paul Norgren förklarar detta med att de flitiga lockouterna gjorde SAF impopulärt och att arbetsgivarna fruktade att en radikaliserings av arbetarna kunde leda till krav på att staten skulle ingripa mot SAF.(40)

Det avtagande intresset för strejkvapnet medförde ingen ökad aktivitet vad gällde andra kampmedel som maskning och obstruktion. I en motion till 1922 års LO-kongress förespråkades en vid skala av sådana stridsåtgärder.(41) Motionen vände sig mot det i dess tycke alltför flitigt använda och kostnadskrävande strejkvapnet. Kunde strejk ej undvikas borde den däremot

göras omfattande och hårtslående. LO-kongressen gick emot motionen i ett uttalande. De föreslagna metoderna sades vara av mindre betydelse och direkt farliga om produktionsförmågan inskränktes, ”ty första förutsättningen för att arbetarnas ekonomiska ställning skall kunna förbättras är att tillräckligt gott produktionsresultat erhålles genom arbetet”.(42)

Det är värt att uppmärksamma att LO:s inriktning vid valet av stridsmedel helt stått till strejken, men att man alltmer kom att misstro detta vapen. Misstron synes ha grundat sig på erfarenheter från det praktiska arbetet. Vad erfarenheten framför allt varnade för var stora strejker på bred front. Ur de fackliga ledarnas synvinkel bör bevarandet av arbetsfreden ha framstått som en ”kampfråga” gentemot de aggressiva arbetsgivarföreningarna. I det sammanhanget bör också utvecklingen av avtals- och förhandlingsinstitutionen tas upp. Staten engagerade sig på ett tidigt stadium i denna verksamhet. 1916 stadfästes en lag om medling i arbetstvister. Tanken bakom denna lag och dess efterföljare – 1920 års lag om medling – var att gagna arbetsfreden. Parterna skulle få hjälp att upprätta kollektivavtal utan att behöva tillgripa stridsmedel.

Medlingslagstiftningen innehöll följande huvudpunkter.(43) Regeringen förordnade sju förlikningsmän med var sitt distrikt inom vilket de hade skyldighet att följa med i arbetsmarknadsutvecklingen. På anmodan av parterna skulle förlikningsmännen gå dem till handa vid träffande av uppgörelse. I de fall en tvist mellan arbetare och arbetsgivare hade lett till – eller hotade leda till – en mer betydande konflikt, skulle förlikningsmannen sätta sig in i frågan. Han borde därefter uppmana parterna att begränsa eller upphöra med vidtagna eller planerade stridsaktioner i väntan på tvistefrågans lösning. Parterna hade i 1916 års lagtext ingen skyldighet att hörsamma förlikningsmannens kallelse, men en sådan plikt ålades dem 1920. Något tvång att gå in i förhandlingarna med allvarligt syfte – att reallförhandla på modern fackföreningssvenska – fanns dock ej.

De förhandlingar som skedde på förlikningsmannens initiativ och i hans arrangemang syftade självklart till en uppgörelse mellan parterna. Grunden för en sådan överenskommelse blev förslagen och buden från parterna. Då de tvistandes förslag skilde sig åt skulle förlikningsmannen föreslå jämkningar och eftergifter, lägga s k förlikningsförslag. Kom parterna likväl inte överens blev gången vanligen den att regeringen tillkallade, eller snarare uppdrog åt ett antal personer att bilda en s k särskild förlikningskommission. Regeringen skulle enligt lagen tillgripa sådana åtgärder när synnerlig fara för arbetsfreden ansågs föreligga.

Jörgen Westerståhl menar att de förändrade betingelserna för fackföreningsrörelsen ledde till en attitydförändring under 1920-talet hos LO:s ledning.(44) Man kom att i ökad utsträckning uppfatta arbetarna och arbetsgivarna som två likaberättigade parter. Detta parts- eller intressegruppssynsätt gav staten en roll som samordnare och balansmästare. I ett sentensartat yttrande på Pappersindustriarbetarförbundets kongress 1928 gjorde sig LO:s ordförande Edvard Johansson till tolk för denna harmonimodell: ”Fackföreningsrörelsen vill endast slå vakt om arbetarnas intressen, inte till förfång för andra samhällslager utan så att samhället blir en mor för alla, där ingens rätt kränkes och ingen främjas.”(45)

LO:s kongress 1941

De problem fackföreningsrörelsen brottades med under mellankrigstiden fick en lösning på LO:s kongress 1941. På denna antog den svenska Landsorganisationen för första gången i sin historia ett regelrätt program.

På uppdrag av 1936 års LO-kongress hade den s k 15-mannakommittén utarbetat ett utlåtande över vissa kongressmotioner. Utlåtandet fick karaktären av programmatisk skrivning med

namnet ”Fackföreningsrörelsen och näringslivet”. 1941 års LO-kongress anslöt sig till utlåtandet och med smärre ändringar även till ett bilagt stadgeförslag.(46)

”Fackföreningsrörelsen och näringslivet” innehåller en brett upplagd beskrivning av näringslivets organisation, rationaliseringsrörelsen, löneutvecklingen, den förda lönepolitiken, fackföreningsrörelsens historia, den industriella demokratin samt de fackliga organisationernas förhållande till staten och omvärlden.(47)

15-mannakommittén betonade i sitt utlåtande de förändringar som kommit att prägla den svenska arbetsmarknaden. ”För 10 å 15 år sedan betecknades Sverige som strejklandet par préférence”, men bilden var nu en annan.(48) Förhandlingsviljan var märkbart större hos bägge parter. Den moderna arbetsgivaren sades till skillnad från sina föregångare undvika striden för dess egen skull. Även arbetarens livssyn hade förändrats. Erfarenheterna från 1930-talets skiftande konjunkturer hade lärt honom beroendet av industrins expansion, de svenska exportframgångarna samt statens positiva konjunkturpolitik. Angående fackföreningsrörelsens lönepolitik räknade 15-mannakommittén med att alltför stora lönekrav skulle ha fördröjt konjunkturuppsvinget. Däremot ville kommittén inte gå med på att löneökningarna i sig skulle vara en huvudorsak till konjunktursvängningarna. Man tog samtidigt avstånd från ett underkonsumtionstänkande. I stället sades löneutvecklingen vara en del i ett större sammanhang och ”ur den synpunkten är det självfallet att fackföreningsrörelsen har anledning att i sin lönepolitik icke utan vidare negligera konjunkturläget. I verkligheten sker ju icke heller detta”.(49)

Det mest uppmärksammade lönepolitiska inslaget i utlåtandet har förordandet av en solidaritetsbetonad (solidarisk) lönepolitik blivit. Denna politik gick ut på att utjämna löneskillnaderna inom LO-området. Eftersom det för 15-mannakommittén ytterst var räntabiliteten som var bestämmande för möjligheterna till ett löneuttag, kunde en sådan utjämning ej åstadkommas med fackliga medel enbart. Därför förespråkades sociala och näringspolitiska åtgärder. Utmärkande för utlåtandet var den positiva grundsynen på staten. Man tog avstånd från sådana synsätt som betecknade staten som ett instrument för ett kapitalistiskt förtryck. LO kunde ej ställa sig utanför den demokratiska statens kontroll. Frågan om lagstiftning på arbetsmarknaden var för kommittén en praktisk och icke principiell fråga.

När 15-mannakommittén avslutningsvis skulle formulera fackföreningsrörelsens uppgifter slog man fast att de ”ekonomiska sammanhang, med vilka vi måste räkna, kunna icke godtyckligt sättas ur funktion”.(50)

Arbetarna förenades i den fackliga rörelsen för att vinna en god levnadsstandard. Fackföreningsrörelsen var beroende av dels den demokratiska statens fortbestånd, dels högsta möjliga effektivitet i näringslivet. I solidaritetens namn ”måste fackföreningarna vara beredda att utmönstra gruppegoistiska motiv ur arbetsmarknadens intresse motsättningar.”(51)

Den förespråkade politiken fordrade en omläggning av LO:s organisation. 15-mannakommittén föreslog och vann 1941 års kongress för en väsentlig utökning av LO:s makt. Den s k vetorätten infördes dels för LO:s förhållande till förbunden, dels för förbunden i förhållande till medlemmarna. Kommittén motiverade åtgärden på följande vis:

”Landsorganisationen är med nu gällande stadgar en federation av självständiga, gentemot landsorganisationen och varandra oberoende organisationer. Landsorganisationen kan blott i undantagsfall öva inflytande på förbundens beslut, som dock kunna få konsekvenser för hela fackföreningsrörelsen och för arbetarnas ställning i samhället. Landsorganisationen bör enligt kommitténs mening bemyndigas att samordna och leda förbundens ansträngningar att åt sina

medlemmar vinna och vidmakthålla en god ekonomisk och samhällelig standard. Landsorganisationen skall icke blott vara en återförsäkringsanstalt för ekonomiskt bistånd vid konflikter utan de fackligt organiserade arbetarnas centralorganisation, med rätt och skyldighet att genom lämpliga åtgärder och i intimt samarbete med förbunden befordra de fackligt organiserade arbetarnas intressen på arbetsplatserna och inom samhället.”(52)

De tre huvudpunkterna i det av LO-kongressen antagna utlåtandet utgjordes således av den näringspolitiska inriktningen, centraliseringen av beslutsordningen samt den positiva synen på staten (etatismen). Fackföreningsrörelsens mål och verksamhetsmedel sågs i ett utpräglat samarbetsperspektiv.

Samarbetstanken och centraliseringen har kommit att bli huvudföremålen vid den vetenskapliga behandlingen av den svenska fackföreningsrörelsens utveckling. I alla övergripande framställningar har 1941 års kongress intagit en central plats.(53) Forskarna har varit tämligen ense om att omvälvningen på denna kongress var resultat av en längre mognadsprocess och i väsentliga stycken en kodifiering av tidigare utvecklade ställningstaganden och praxis.

I kampen med arbetsgivarna om priset på arbetskraften avstod Landsorganisationen således från att söka ta sig ur en maximal andel. Man prioriterade i stället arbetsfreden och hoppades på att detta skulle leda till en utbyggnad av industrin. Med andra ord trodde man sig inte om att kunna öka lönerna på arbetsgivarnas bekostnad. Löneandelen kunde i stället endast ökas i det fall arbetsgivaren samtidigt kunde öka sitt uttag. För att denna ekvation skulle gå ut fordrades en multiplikator och som sådan såg man den ökade produktiviteten.

1930-talskrisen ledde dock till produktionsinskränkningar, lönesänkningar och arbetslöshet. Den produktionsvänliga eller kanske bättre uttryckt den produktionsbundna linjen tycktes stå inför sitt sammanbrott. Det får sägas vara symptomatiskt att 1920-talets livliga löneteoretiska debatt inom LO-organet Fackföreningsrörelsen tystade i och med krisens inbrott.(54)

Reformismen fann en väg ut ur sitt fackliga dilemma. Lösningen låg i att man sökte sig utanför motsatsställningen mellan arbetare och kapitalister och till vad man såg som den samordnande kraften för de olika intressena i samhället, staten. Den nya vägen beträddes i två etapper. Först avvärjdes hotet om underbudskonkurrens genom statligt stöd åt arbetslöshetskassorna. Därefter formulerades på 1941 års kongress en lönepolitik, som förutsatte en aktiv statlig näringspolitik.

Ett område, arbetsvillkorens utformning, lämnades i stort sett åt sitt öde under mellankrigstiden. Fackföreningsrörelsen skulle emellertid återkomma i denna fråga och man arbetade då också enligt principen om statlig intervention, något som visat sig i 1970-talets medbestämmandelagstiftning.

Den kommunistiska utmaningen

Det socialdemokratiska ledarskapet över den svenska politiska och fackliga arbetarrörelsen ifrågasattes och bekämpades under mellankrigstiden av syndikalisterna och kommunisterna. De förfäktade en proletär klasskampslinje och förlade tyngdpunkten i sin verksamhet till arbetsplatserna och fackföreningarna. Därmed upphörde likheten mellan dessa riktningar. Kommunisterna hävdade politikens primat, något som syndikalisterna bestämt motsatte sig.

I mars 1919 bildade en rad revolutionära socialistiska grupper Kommunistiska Internationalen (Komintern eller Tredje Internationalen).(55) Initiativtagare var de ryska bolsjevikerna, vilka förblev den dominerande kraften i Komintern till organisationens upplösning 1943. Kominterns ledande personlighet fram till 1924, V I Lenin, betonade Kominterns samband

med Första och Andra Internationalen: ”Första internationalen lade grunden till den proletära, internationella kampen för socialismen. Andra internationalen var en epok, då jordmånen förbereddes för rörelsens vidsträckta massutbredning i en rad länder. Tredje internationalen mottog frukterna av Andra internationalens arbete, rensade bort dess opportunistiska, socialchauvinistiska, borgerliga och småborgerliga avskräde och *började förverkliga* proletariatets diktatur.”(56)

Komintern avsåg att utnyttja den revolutionära vågen vid första världskrigets slut till ett maktövertagande. Organisationsmässigt byggdes ett internationellt disciplinerat parti. De nationella kommunistiska partierna var endast sektioner av ett världsparti. Trots den revolutionära målsättningen slog Lenin med sedvanlig skärpa fast nödvändigheten av att partierna deltog i parlamentsval och engagerade sig i de reformistiska fackföreningarna.(57)

Kommunisternas syn på den fackliga verksamhetens förhållande till den politiska knöt an till ståndpunkterna inom Andra internationalens vänster i så måtto att kommunisterna ville engagera fackföreningarnas medlemsmassor i den revolutionärt politiska kampen. Inom Andra internationalens vänster hade det emellertid förelegat delade meningar om hur sambandet mellan partiet och facket skulle etableras. Så hade Rosa Luxemburg kritiserat fackföreningsrörelsen för dess teorilöshet och passivitet i klasskampen. Hon ansåg att 1905 års generalstrejk i Ryssland visat att en strejkvåg rymde en egen dynamik och kunde bli till en allmän (politisk) klasskamp. Därför, slöt Luxemburg, måste arbetarna teoretiskt och organisatoriskt förberedas för revolutionen samtidigt som klasskampen ständigt skulle skärpas.

V I Lenin skilde sig från den övriga vänstern inom Andra internationalen i två avseenden.(58) För det första gjorde han en klar distinktion mellan politisk och facklig kamp – en facklig aktivitet kunde aldrig i sig leda till att arbetarna blev revolutionära. Den fackliga kampen kunde enbart leda till en ”trade-unionistisk” medvetenhet, inte till en (revolutionär) klassmedvetenhet: en revolutionär åskådning måste tillföras arbetarklassen utifrån, den växte inte spontant ur klassens erfarenheter.

För det andra bröt Lenin med hela den övriga internationalens partiuppfattning. Partierna inom internationalen var breda masspartier, där medlemmarna, som i det svenska fallet, kunde vara kollektivanslutna. Detta förhållande omöjliggjorde kraven på aktivitet och politisk enhet i partiet. Lenin önskade i motsats till den förhärskande åsikten skapa ett revolutionärt kaderparti. Det ställdes bestämda krav på medlemmarna om aktivitet och anslutning till partiprogrammet. Därför kunde partiet inte enrollera hela arbetarklassen. Partiet skulle i stället samla de mest ”klassmedvetna” arbetarna.

Komintern anslöt sig till Lenins syn på partiets förhållande till facket, vilket framgår av följande uttalande från 1921 års kongress:

”Det kommunistiska partiet är proletariatets avantgarde, den del av proletariatet som har förstått hur proletariatet skall befrias från det kapitalistiska oket / .../ Fackföreningarna är proletära massorganisationer, som syftar till att organisera samtliga arbetare i en industri /... / även de mest efterblivna skikten av proletariatet // I förhållande till partiet spelar fackföreningarna i viss utsträckning periferins roll i förhållande till centrum // I den kommande perioden har alla kommunister som huvuduppgift att ständigt, energiskt och envist arbeta för att vinna majoriteten av fackföreningsmedlemmarna. Kommunisterna skall / / trots allt motstånd, vinna fackföreningarna för kommunismen genom att aktivt delta i den dagliga kampen.”(59)

För den svenska sektionen av Kommunistiska Internationalen, Sveriges Kommunistiska Parti (SKP) innebar omställningen från ett vänstersocial demokratiskt parti till ett leninistiskt en

smärtsam process: partiets första decennium blev de ständiga partifejdernas och partisplitt-ringarnas period.(60) I sin propaganda sökte partiet ge den fackliga verksamheten ett klasskampsperspektiv. En resolution från partiets kongress 1924 illustrerar detta.(61) I resolutionen manades de svenska arbetarna att inte ge vika för kapitalisternas lönesänkingskrav. Offensiven borde i stället väcka arbetarna till ny ”kamplust” och ”stålsätta” dem i striden. Med en proletär samling på klasskampens grund kunde ”arbetsköparna” slås tillbaka. Så långt höll sig resolutionen inom den fackliga verksamhetens ramar, men den försågs karaktäristiskt nog med ett politiskt perspektiv: ”Det måste föras en verkligt revolutionär klasspolitik, som till mål inte bara har att tillvarata arbetarnas intressen inom ramen av det kapitalistiska samhället, utan samlar arbetarklassen till kamp för erövrandet av den politiska och ekonomiska makten genom upprättandet av den proletära diktaturen.”(62)

SKP markerar här två skiljelinjer mellan sig och SAP. För det första det revolutionärt politiska perspektivet, för det andra den hårdare intressekampen. SKP hävdade att SAP offrade arbetarnas intressen på bekostnad av arbetsfreden. SKP var således, löd budskapet till de svenska arbetarna, bättre skickat att företräda deras intressen – både på kort och lång sikt.

För det kommunistiska partiet framstod relationen mellan arbetare och arbetsgivare som ett spel mellan två rivaliserande stater där krigsförklaringar, gränstvister, mobiliseringar, krig, underhandlingar och fredsfördrag ständigt avlöste varandra. Enligt denna uppfattning blev den socialdemokratiska fackföreningspolitiken till en kapitulation. För kommunisterna var varje överenskommelse med arbetsgivarna en temporär paus i en ständigt pågående klasskamp:

”Vad är kollektivavtal? Ur revolutionär fackföreningssynpunkt är kollektivavtalet ingenting annat än ett skriftligt fastställande av tillkämpade arbetsvillkor, som mot svarar de för tillfället rådande kraftförhållandena; ett juridiskt uttryck för de kämpande parternas kraftförhållande i ett givet ögonblick. // Det är de kämpande arbetarnas uppgift att utnyttja den andhämtningspaus som kollektivavtalet innebär, för att samla nya krafter till kampen och från de en gång erövrade positionerna gå vidare. // Reformisterna har en helt annan syn på avtalen och deras uppgift. För dem är avtalet en samarbetspakt med arbetsköparen. De ser i avtalen ett element i sin samarbetspolitik för stödjandet av det kapitalistiska ’näringslivet’ och betraktar kollektivavtalet som ett medel för ett allmänt inväxande i kapitalismen till socialismen.”(63)

Det främsta hindret tör ett förverkligande av kommunisternas kamporienterade linje var partiets minoritetsställning inom den svenska arbetarrörelsen. Vilde kommunisterna vidga sitt inflytande i fackföreningsrörelsen måste de undantränga ett socialdemokratiskt, vilde de inta en ledande ställning måste socialdemokraterna kastas ur sadeln. Under 1920-talet skapade kommunisterna en taktisk formel som de menade skulle kunna lösa bägge dessa uppgifter: enhetsfronttaktiken.

Enhetsfronttaktiken

Enhetsfronttaktiken var ingen inhemska uppfinning utan en import från Komintern. Enhetsfrontens syften sammanfattades på följande vis av Kominterns fjärde kongress 1922.

”Enhetsfronttaktiken är kommunisternas erbjudande av gemensam kamp med alla arbetare, som tillhör andra partier eller grupper, och med alla partilösa arbetare i och för försvarandet av arbetarklassens mest elementära livsintressen gentemot bourgeoisin. Varje kamp för det minsta dagsaktuella krav utgör en källa till revolutionär upplysning och skolning, ty kampens erfarenheter kommer att övertyga arbetarna om revolutionens oundviklighet och om kommunisternas betydelse.”(64)

Komintern utformade enhetsfronttaktiken i ett läge när den revolutionära vågen efter första världskriget ebbat ut. Man menade att arbetarsidans anstormning mot makten nu avlöstes av

en kapitalistisk motoffensiv.(65) Komintern gjorde hänvändelser till den socialdemokratiska internationalen om gemensam aktion för ”bröd och fred”.(66) De förhandlingar som kom till stånd mellan internationallerna rann ut i sanden. Det var inte heller den reformistiska ledningen som var huvudmålet för Kominterns utspel utan de breda arbetarmassorna. Om kommunisterna blott kunde mobilisera arbetarna, då byggdes enhetsfronten – menade man – ”med /den reformistiska/ ledningen, om den så vill, utan ledningen, om den stannar vid sidan om och inte blandar sig i, och mot ledningen, om den saboterar arbetarnas enhetsfront /kursiv här/.”(67) Tanken var att arbetarna genom egen erfarenhet skulle övertygas om reformismens illusioner. På så sätt kunde underhand de socialdemokratiska ledarna förvandlas till generaler utan trupper.

På sin femte kongress 1924 gjorde Komintern en distinktion rörande enhetsfrontens tre former.(68) Man skilde på: a) Enhetsfronten underifrån. Den ansågs som alltid och överallt nödvändig. b) Enhetsfronten underifrån kombinerad med förhandlingar och försök till kombinationer ovanifrån. Detta var en metod som kunde användas i länder där socialdemokratien var en betydelsefull faktor. c) Enhetsfront enbart ovanifrån. Denna avvisades kategoriskt.

När denna sammanfattning av taktiken gjordes var den andra metoden – enhetsfront både ovanifrån och nedifrån – den vanligaste. Mot slutet av 1920-talet lades tyngdpunkten helt på enhetsfronten underifrån. I de fortlöpande analyser Kommunistiska Internationalen gjorde av den internationella situationen framträdde vissa drag, vilka angavs som motiv för denna förändring.

På kongressen 1924 konstaterades att försöken till en stabilisering av de kapitalistiska ekonomierna, ledde till svårigheter att upprätthålla en stabil politisk ordning med bl a snabba regeringsskiften som följd.(69) Styrelseskicken pendlade mellan ”öppet reaktionära” eller ”reformistiskt demokratiska”. I de senare fallen knöts socialdemokratien närmare till borgerligheten. Komintern hävdade att socialdemokratien upphört att vara en högerflygel inom arbetarrörelsen: den tillhörde nu det borgerliga lägret. Efterhand skärptes tonen än mer.(70) Komintern hävdade att de reformistiska ledningarna i avgörande ögonblick skulle förråda arbetarna.

Den nya mot socialdemokratien allt fränare linjen kom att dominera Kominterns sjätte kongress 1928.(71) Den borgerliga demokratin befann sig enligt kongressen i en kris och urholkades av en reaktionär omgestaltning av statsordningen med en än starkare sammanhållning mellan staten och arbetsgivarna. Till deras front anslöt sig socialdemokratien i de fall icke fascistiska lösningar kom till stånd. Därav följde att Kominterns politik gentemot socialdemokratien hårdnade: ”För att skärpa kampen mot socialdemokratien förflyttas tyngdpunkten bestämt till enhetsfronten nedifrån...”(72)

På Kominterns exekutivkommittés tionde plenum 1929 presenterades så teorin om socialdemokratins förvandling till socialfascism.(73) Tre drag sades utmärka socialfascismen: 1. Socialdemokratins sammanväxt med den borgerliga staten, 2. Socialdemokratins tal om industrifred och ekonomisk demokrati och 3. Socialdemokratins beredskap att med vapen i hand försvara det borgerliga herraväldet.

För att ett parti skulle räknas som socialfascistiskt skulle alla dessa tre kriterier vara uppfyllda. Det tyska socialdemokratiska partiet sades vara inne i en snabb fascistiseringsprocess, under det att engelska Labour Party ännu ej kommit så långt på denna väg.

Efter det nazistiska maktövertagandet i Tyskland 1933 och avmattningen i den ekonomiska

krisen förändrade Komintern sin politik. Kominterns sjunde världskongress 1935 befäste den nya taktiken, men den hade börjat skisseras och praktiseras tidigare.(74) Som en förutsättning för den nya taktiken angavs att kapitalismen inte helt skulle kunna stabiliseras efter krisen. Världen stod tvärtom på tröskeln till en ny omgång revolutioner och krig. Som de nationella sektionernas huvuduppgifter ställde Komintern kampen mot fascismen och kriget. Under den föregående perioden hade man haft kampen om ledningen för arbetarklassens ekonomiska strider som främsta strävan, nu skulle man försvara ”den borgerliga demokratin” gentemot fascismen. Detta försvar skulle byggas på enhetsfronten underifrån, men nu var tiden inne för att även ta initiativet till kombinationer ovanifrån. De kommunistiska partierna skulle skapa en bred antifascistisk folkfront, där även bönder och småborgerlighet skulle ingå.

Partisprängningen 1929

Kominterns taktikskifte i slutet av 1920-talet ledde till häftiga meningsutbyten i flera nationella sektioner. I det svenska kommunistiska partiet kritiserades partiledningen för att ej ha dragit en tillräckligt skarp gräns gentemot socialdemokratin (75) Meningsskiljaktigheterna tilltog i styrka och omfattning, vilket ledde till att Kominterns exekutivkommitté kopplades in på den svenska partistriden. Exekutivkommittén ålade partiet en särskild sk partidiskussion, men den svenska partiledningens majoritet vägrade följa beslutet. Denna uteslöts då ur Komintern och bildade ett fristående parti. Det nya partiet behöll namnet SKF, men kommer här, för tydlighetens skull, att benämnas Socialistiska Partiet (SP), den beteckning partiet övergick till 1934. Beteckningen Sverges Kommunistiska Parti (SKP) reserveras, i enlighet med utbildad forskningstradition, för det parti, som kom att förbli vid detta namn fram till 1967, då det bytte namn till Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK).

I samtiden var partierna kända som Kilbomspartiet (SP) och Sillénpartiet (SKP). Vid partisprängningen följde majoriteten av medlemmarna, hela riksdagsgruppen och så gott som samtliga fackliga förtroendemän med Karl Kilbom och Nils Flyg ut ur Komintern. Socialistiska Partiet tog också partitidningen, Folkets Dagblad, med sig.

De kommunistiska partierna har vetenskapligt behandlats av Bernt Kennerström i hans avhandling om Socialistiska Partiet 1929-1937, kallad ”Mellan två Internationaler” (1974). Utgångspunkten är att Socialistiska Partiet under början av 1930-talet förblev det större partiet fram till sitt sammanbrott 1937. Resterna av partiet gick sedan under som ett nazityskt stödparti. Huvudproblemet för Kennerström blir mot bakgrunden av SP:s utvecklingskurva: ”vad gjorde en av Komintern oberoende och föregivet revolutionär rörelse möjlig under så många år och vad var det slutligen som gjorde den omöjlig”.(76) SP var, enligt Kennerström, ett tendensparti som kunde ha framgångar under de år Komintern och SKP bedrev en ”ultravänsterlinje”, men vid folkfrontstaktikens genomförande miste partiet sitt operativa utrymme mellan kommunister och socialdemokrater.

Både SKP och SP sade sig bygga på den leninistiska traditionen. SKP tillämpade konsekvent den linje Komintern slagit fast 1928. SP menade däremot att Komintern fr o m 1928 avvikit från sin tidigare klara kurs. I det fackliga arbetet hade SKP udden riktad mot de ”socialfascistiska” ledarna.(77) Målsättningen var att initiera, delta i och leda massrörelser bland arbetarna. Dessa rörelser skulle föras ”utom och mot” den socialdemokratiska ledningen. Arbetarna skulle endast godkänna avtal de själva tagit ställning till, välja sina egna strejkledningar osv. Eftersom en sådan kamp kunde klavbindas av facklig lagstiftning och förbundsstadgar, måste den ”fackliga legalismen” genombrytas. Enhetsfronten skulle omfatta även icke LO-organiserade arbetare, dvs syndikalister och oorganiserade. SKP försökte också bygga upp en nationell facklig oppositionsrörelse: Röd Facklig Opposition (RFO).

Som framgår av titeln på Kennerströms avhandling menar han att SP intog en position mellan SAP och SKP. SP karakteriserade SKP:s linje som ”ultravänster”. Med detta menade SP att de metoder SKP förespråkade endast kunde komma till användning i en revolutionär situation. Någon sådan förelåg inte enligt SP:s analys, och därmed fick SKP:s metoder en splittrande och provocerande effekt. I kritiken av den reformistiska fackföreningsledningen var SP i långa stycken överens med SKP, ehuru SP emfatiskt tog avstånd från teorin om socialfascismen. Båda partierna räknade med att socialdemokraterna skulle förhindra en försvarskamp från arbetarsidan under de väntade lönesänkningssaktionerna från arbetsgivarsidan. Partierna skilde sig åt när det gällde hur oppositionen skulle bedrivas mot socialdemokraternas ”nederlagslinje”. Som framkommit önskade SKP mobilisera fackföreningarnas medlemsmassor i direkt opposition mot den fackliga apparaten. Enligt SP skulle de fackliga ledarna inte tveka att vidta disciplinära åtgärder, varför Slas oppositionspolitik endast ledde till meningslösa offer i form av uteslutna medlemmar. Den opposition SP förespråkade uteslöt inte en hårdhänt kritik mot de reformistiska ledarna, men den gick inte emot fackliga stadgar och beslut. Till inget pris ville man riskera en uteslutning ur fackföreningsrörelsen. Kennerström ger SP:s linje namnet den fackliga legalismen. Ytterst underordnade sig partiet de rådande maktförhållandena inom fackföreningsrörelsen. Kunde inte de socialdemokratiska fackföreningsledarna förmås att gå den väg SP förespråkade, återstod endast att i partiets propaganda kritisera och ”avslöja” dem inför arbetarna.

SP hävdade således att SKP använde sig av en taktik, som endast var tillämplig i en revolutionär situation. Betyder detta att SKP-Komintern tolkade läget som revolutionärt och att deras taktik syftade till ett maktövertagande? Av Kominterns analys under krisen framkommer att läget inte bedömdes som omedelbart revolutionärt. Men det är uppenbart att Komintern i sina uttalanden räknade med en snar övergång till en revolutionär situation.(78) De ekonomiska försvarsstriderna under krisen skulle förenas med en politisk kamp inför ”de kommande stora revolutionära slagen”.(79) SKP hade således en dubbel målsättning för depressionens fackliga aktivitet – denna sågs både som en defensiv ekonomisk kamp för att bevara levnadsstandarden och som en samling av klassen inför en kommande slutstrid.

Av de tre formerna för enhetsfronten valde Komintern och SKP under 1930-talskrisen att endast tillämpa den underifrån. Man förkastade varje tanke på samarbete med socialdemokrater i ledande ställning. SP å sin sida hävdade att en enhetsfront underifrån var en begreppslig själv motsägelse. Varje försök att skapa en front måste med nödvändighet inkludera de socialdemokratiska ledarna. Det vill synas som SP tänkte sig en kombination av enhetsfront ovanifrån och underifrån. SP:s syn på enhetsfrontstaktiken innebar att partiet anslöt sig till en uppfattning företrädd av en grupp tyska kommunister, som uteslutits ur Komintern 1928-29, och därefter verkade som ett självständigt parti – ett öde som SP nu delade.(80)

Ses SKP:s och SP:s linjer för det fackliga arbetet i relation till formeln klassen-facket-partiet framträder en fundamental skillnad mellan partierna. SKP:s målsättning kan tolkas som ett av facket oförmedlat närmande mellan partiet och klassen. Arbetarna skulle enligt Kominterns anvisningar mobiliseras i kamp mot arbetsgivarna genom särskilda organ (oppositionskonferenser, kamputskott etc). Mobiliseringen skulle äga rum vid sidan om den socialdemokratiskt kontrollerade fackliga apparaten. Detta betydde inte att SKP avvisade verksamheten inom fackföreningarna, men detta var underordnat en övergripande målsättning. Syftet med partiets både inom- och utomfackliga verksamhet var att ställa klassen på krigsfot. Under kommunistisk ledning skulle arbetarna först slå tillbaks arbetsgivarnas attacker och sedan – inom en inte alltför avlägsen framtid och i takt med den revolutionära krisens mognande –

vända defensiven till en offensiv mot makten i samhället. I enlighet med taktikens inre logik var SKP tvunget att i sin propaganda trycka på det revolutionära perspektivet samt avgränsa sig från SP och SAP, vilka vägrade acceptera detta perspektiv.

För SP var en direkt mobilisering av klassen under rådande omständigheter ren ”äventyrs-politik”. SP höll sig helt inom fackets ramar. Fackföreningsrörelsen skulle om möjligt förmås att omfatta SP:s ståndpunkt, längre än så fick inte en oppositionell politik drivas.

Partiernas organisationsformer

Partiet är i arbetarrörelsens föreställningsvärld en flerdimensionell företeelse. I ett parlamentariskt system är det tänkt att fylla tre funktioner: 1. I likhet med övriga parlamentariska partier deltar partiet i riksdags- och i förekommande fall också i regeringsarbetet samt uppträder som valapparat. 2. Partiet är den samlande företrädaren för arbetarnas och småfolkets omedelbara intressen. 3. Partiet är upprätthållaren av arbetarklassens långsiktiga strävanden och står därmed för klassens historiska mission som samhällsomdanare.

Denna partimodell var gemensam för SAP, SP och SKP, men beträffande organisationsformen förelåg en markant skillnad mellan SAP å ena sidan och de kommunistiska partierna å den andra. Den socialdemokratiska organisationen byggde på en ortsindelning, den kommunistiska på arbetsplatserna.

Grundorganisationerna i det socialdemokratiska partiet var arbetarkommunerna. 1911 indelades kommunerna i distrikt.(81) Indelningen svarade mot de krav valarbetet ställde. I den socialdemokratiska organisationsformen upprätthölls sambandet mellan facklig och politisk verksamhet inom ramen för ”rörelsen”.(82) Rörelsen har av kritiker kallats ”den socialdemokratiska maktapparaten”. Den är en svärfångad företeelse. I det socialdemokratiska rörelsekomplexet har genom åren samlats så skilda och i regel formellt fristående organisationer och företeelser som partiet, fackföreningsrörelsen, hyresgäströrelsen, konsumentkooperationen, studieförbund, barn-, ungdoms- och kvinnoorganisationer samt affärsdrivande företag. Rörelsen var inte lika vitt förgrenad under mellankrigstiden som idag, men karaktären var densamma.

Gunnar Olofsson har studerat den socialdemokratiska rörelsevärlden.(83) Han menar att fackföreningarna är den grundläggande organisationen och att partiet är den dominerande, överordnade och sammanhållande organisationen. Föreningen mellan parti och fackföreningsrörelse upprätthålls genom kollektivanslutningen av fackföreningar till arbetarkommunerna.

Vid den tid denna avhandling undersöker hade SAP ca 235.000 medlemmar.(84) Av dessa var 71 % kollektivanslutna fackföreningsmedlemmar. Likväl var anslutningen med dagens mått tämligen blygsam: endast 30 % av LO:s medlemmar hade kollektivanslutits till SAP.

Föreningen mellan partiet och facket upprätthölls även genom ett personsamband. Ett institutionaliserat, men inte stadgefäst, samband fanns under mellankrigstiden mellan SAP:s och LO:s ledningar. Regelmässigt invaldes en representant från LO:s Landssektariat i SAP:s verkställande utskott.(85) SAP:s representation i kommunalfullmäktigeförsamlingar etc kan antas ha dominerats av fackliga aktivister under mellankrigstiden. Ett uttryck för detta torde ha varit att ledamöterna i representantskapet i det förbund denna avhandling undersöker, SPIAF, i övervägande utsträckning bestod av lokalpolitiskt aktiva socialdemokrater (se kapitel 5).

Den kommunistiska organisationsformen, som alltså var gemensam för SKP och SP, hade inte

SAP:s rörelsekaraktär.(86) Grundorganisationerna var arbetsplatsorganisationerna, vanligen kompletterade med bostadsceller. Den kommunistiska arbetarkommunen var en lokal samordnare av bostads- och arbetsplatsceller.

I Kominterns instruktioner för arbetsplatsarbetet urskiljer sig uppgifter som: 1. Agitation och propaganda på arbetsplatsen genom såväl kollektiv som individuell påverkan, 2. Erövring av varje valbar post i fackföreningarna och 3. Deltagande i varje kamp mot arbetsgivarna på företaget.

Cellens verksamhet på arbetsplatsen kombinerades med en organiserad fraktionsverksamhet i fackföreningen och i andra fackliga sammanhang som kongresser och konferenser. I instruktionerna för cell- och fraktionsarbetet lade Kommunistiska Internationalen särskild vikt vid ett enhetligt och disciplinerat uppträdande. ”Det är inte individen i fraktionen och vanligen inte heller fraktionen i sin helhet som hålls ansvarig för sin aktivitet av de breda arbetande massorna utan det kommunistiska partiet”, hette det uppfordrande i en resolution om fraktionsverksamheten.(87)

Vad som skilde den kommunistiska organisationsformen från den socialdemokratiska var således det direkta sambandet mellan klassen-facket-partiet. Ur den synpunkten var den socialdemokratiska apparaten osmidigare då två olika organisationer skulle stämmas av mot varandra och mot tendenser inom arbetarkollektivet. Uppspjälkningen innebar samtidigt en fördel, då den inte ställde samma krav på uniformering av agerandet. Men i det ögonblick maktkampen ledde till framgångar för kommunisterna, antingen på enskilda fackföreningsmöten eller genom erövring av styrelsemajoriteten i fackföreningsstyrelser, förslog inte den socialdemokratiska organisationsmodellen. Detta blev uppenbart för SAP i december 1928. Efter nederlaget i det s k kosackvalet, beslöt sig partiets verkställande utskott för att skärpa partiorganisationernas fackliga engagemang.(88) Skärpningen syftade till en uppgörelse med kommunisterna, som stadigt ökade sin inflytelsesfär. I ett cirkulär till de socialdemokratiska partidistrikten uppmanades partimedlemmarna att förbättra sin närvaro på fackföreningsmötena. Det räckte emellertid inte med en uppryckning, det måste, sade cirkuläret, skapas en försvarsanordning mot den kommunistiska anstormningen i fackföreningarna: ”inom varje fackförening bör bildas en socialdemokratisk klubb eventuellt med sektioner på varje större arbetsplats”.(89)

De spontant fackliga

I sin analys av den svenska fackföreningsrörelsen har Sune Sunesson ställt en rent facklig ideologi, ”trade-unionismen”, mot den socialdemokratiska fackföreningsideologin, som Sunesson menar karaktäriseras av sin etatism.(89a) Etatismen kom på 1880- och 1890-talen i ”konflikt med de existerande fackliga organisationernas ideologi, som bäst kan karaktäriseras som trade-unionistisk”.(90) Denna ”trade-unionism” visade sig i motståndet mot kollektivanslutningen av fackföreningarna till det socialdemokratiska partiet.

Begreppet ”trade-unionism” används i första hand av Sunesson för att fånga in en reformistisk strömning, som var mer statsfientlig än den dominerande etatistiska riktningen. Men termen har även en vidare betydelse hos Sunesson. Den spontana strejken i LKAB 1969-1970 kallas i ett sammanhang för ”genuint trade-unionistisk”. Strejken anser Sunesson vidare vara en utmaning mot fackföreningsrörelsen, eftersom LO ”lämnat det ‘trade-unionistiska’ stadiet bakom sig”.(91)

Användningen av begreppet ”trade-unionism” går tillbaks till V I Lenins ”Vad bör göras?” från 1902. I detta inlägg i striden inom den ryska socialistiska rörelsen gjorde Lenin en di-

stinktion mellan ett spontant "trade-unionistiskt" medvetande å ena sidan och ett socialistiskt medvetande å andra sidan: "Alla länders historia vittnar om att arbetarklassen med enbart sina egna krafter kan utforma endast en tradeunionistisk medvetenhet, d.v.s. övertygelse om nödvändigheten av att sammansluta sig i förbund, att föra kamp mot arbetsgivarna, att kräva av regeringen att den utfärdar en eller annan lag, som är nödvändig för arbetarna o.s.v. Socialismens lära växte däremot fram ur de filosofiska, historiska och ekonomiska teorier, som utarbetades av bildade representanter för de besittande klasserna, av intellektuella."(92)

Detaljerna i Lenins analys kan diskuteras, säger Eric Hobsbawm i en essä över den engelska arbetarrörelsens historia mellan 1850 och 1950, men distinktionen mellan de två medvetandena är fundamental.(93) Hobsbawm talar i sin essä om "spontaniteten" inom den engelska arbetarrörelsen. Arbetarklassens "spontana" erfarenheter leder till två resultat, dels till uppkomsten såväl av vissa omedelbara krav vad gäller t ex bättre löneförhållanden som av institutioner och medel för att genomdriva dessa krav, dels till ett allmänt missnöje med det rådande systemet och en längtan efter andra sociala förhållanden.

I litteraturen kring arbetarrörelsen finns det ett alternativ till den marxistiska traditionens teorier och resonemang om det rena och begränsade fackliga medvetandet. Selig Perlman presenterade detta alternativ « i sin "A Theory of the Labour Movement" från 1928.(94) Den viktigaste skillnaden mellan Perlman och Lenin ligger inte så mycket i analysen, även om den skiljer sig, som i slutsatserna. Båda ansåg att det politiska inslaget tillfördes arbetarna utifrån. För revolutionären Lenin var detta en nödvändighet, för Selig Perlman en katastrof för den fackliga verksamheten.

Perlman utformade sin syn på fackföreningsrörelsens uppgifter på grundval av fackliga förhållanden i USA. Han menade att den amerikanska fackföreningsrörelsen är "job-consciousness". Det är inte klassförhållandena utan arbetet och arbetsplatsen som får "Tom, Dick and Harry" som Perlman benämner den amerikanske arbetaren, att organisera sig fackligt. I den fackliga organisationen tillfredsställs Tom, Dick och Harrys individuella aspirationer och deras intressen som ett kollektiv. Det föreligger inget antagonistiskt förhållande mellan en "job-conscious" fackföreningsrörelse och arbetsgivaren, tvärtom finns det en grund för samarbete. USA:s fackföreningsrörelse "stöder kapitalismen, inte bara i praktiken, utan också principiellt."(95)

Diskussionen kring ett rent eller inskränkt fackligt medvetande rymmer många element, inte minst normativa. Författarna har operationaliserat begreppet med hänsyn till sina undersökningars objekt. Sune Sunesson använder det i första hand för att avgränsa den fackligt reformistiska riktning, som stod i motsättning till etatismen. Selig Perlman förklarar den icke-socialistiska fackföreningsrörelsens integration i det amerikanska systemet genom förekomsten av ett "arbetsmedvetande". Eric Hobsbawm tar fasta på de spontana elementen inom arbetarrörelsen och arbetarklassen för att förklara reformismens framgångar.

Vid jämförelsen mellan förhållanden i England och USA å ena sidan och Sverige å andra sidan bör man hålla i minnet att de anglosaxiska länderna hade presocialistiska fackliga traditioner som spelat stor roll för fackföreningsrörelsens vidare utveckling. I Sverige löpte däremot på ett tidigt stadium den fackliga och politiska arbetarrörelsen samman och integrationssträvandena bars här upp av en både politisk och facklig arbetarrörelse.

Skall den fundamentala distinktionen, för att tala med Hobsbawm, mellan en socialistisk och rent facklig ideologi upprätthållas för en undersökning på djupplanet i fackföreningsrörelsen under mellankrigstiden, måste den fackliga ideologin preciseras. Precisionen görs här i för-

hållande till maktkampen mellan socialdemokraterna och de kommunistiska partierna. En rent facklig riktning måste, antas det, definiera sig i förhållande till denna maktkamp och till den axel maktkampen utvecklades kring: förhållandet klassen-facket-partiet. Det enda vapen en facklig ideologi hade i detta fall var framhävandet av det specifikt fackliga. För den fackliga verksamheten betydde detta att man sökte klippa av bandet mellan partiet å ena sidan och facket och klassen å den andra.

Den rent fackliga riktningen kallas fortsättningsvis för spontan-facklig. Dess ideologi definieras på följande sätt: I det fackliga arbetet finns mot bakgrunden av motsatsställningen arbetare-arbetsgivare jordmån för en facklig ideologi. Denna ideologi utmärks av bristen på en övergripande samhällsåskådning i kombination med framhävandet av det specifikt fackliga. Den kan sägas vara en ur den fackliga verksamheten och erfarenheten uppkommen rationalisering, systematisering och värdering av denna verksamhet, kort sagt en spontant facklig ideologi.

4. Pappersmassearbetarnas organisering

Industrin och arbetet

I slutet av 1800-talet omvandlades pappersmassetillverkningen från ett hantverk till en storindustri.⁽¹⁾ Bakom denna förvandling låg upptäckten av att papper kunde framställas ur trä. Först kom den mekaniska bearbetningen av materialet med slipmassan (även kallad mekanisk massa eller trämassa) som resultat, sedan den kemiska i cellulosaindustrin enligt sulfit- och sulfatmetoderna. De nya metoderna slog ut handpappersbruken och för ett barrskogsrikt land som Sverige blev massaindustrin på kort tid en av landets mest betydande näringsgrenar. Från södra Sverige spred sig under 1800-talets sista årtionden slipmassetillverkningen till Dalsland, Värmland och Bergslagen. Massaframställningen blev här ett alternativ för de ofta krisdrabbade små järnbruken med sina tillgångar på skog, vattenkraft, bostäder och industriellt erfarna arbetare. Fram till 1920-talet förlades hälften av de nya massafabrikerna till orter, som tidigare dominerats av järnindustrin. För Norrlands sågverk blev framför allt den kemiska pappersmassaframställningen ett alternativ bl a därför att man med dess metoder kunde ta tillvara klenvirke och vad gäller sulfatmetoden också sågavfall. Massaindustrins penetration av Norrland och då i första hand kustområdet fullbordades och avslutades under 1920-talet. Massafabrikernas speciella arkitektur – tegelpalats med bärande betongkonstruktioner och smårutiga fönster – blev ett den nya tidens tecken. De norrländska fabrikerna byggdes framför allt för exporttillverkning. Samtidigt anlade många fristående pappersbruk massafabriker för att trygga sin egen försörjning med råvara. Omvänt övergick många massafabriker i södra Sverige, för att klara sig i konkurrensen, till en kombinerad massa- och pappersproduktion.

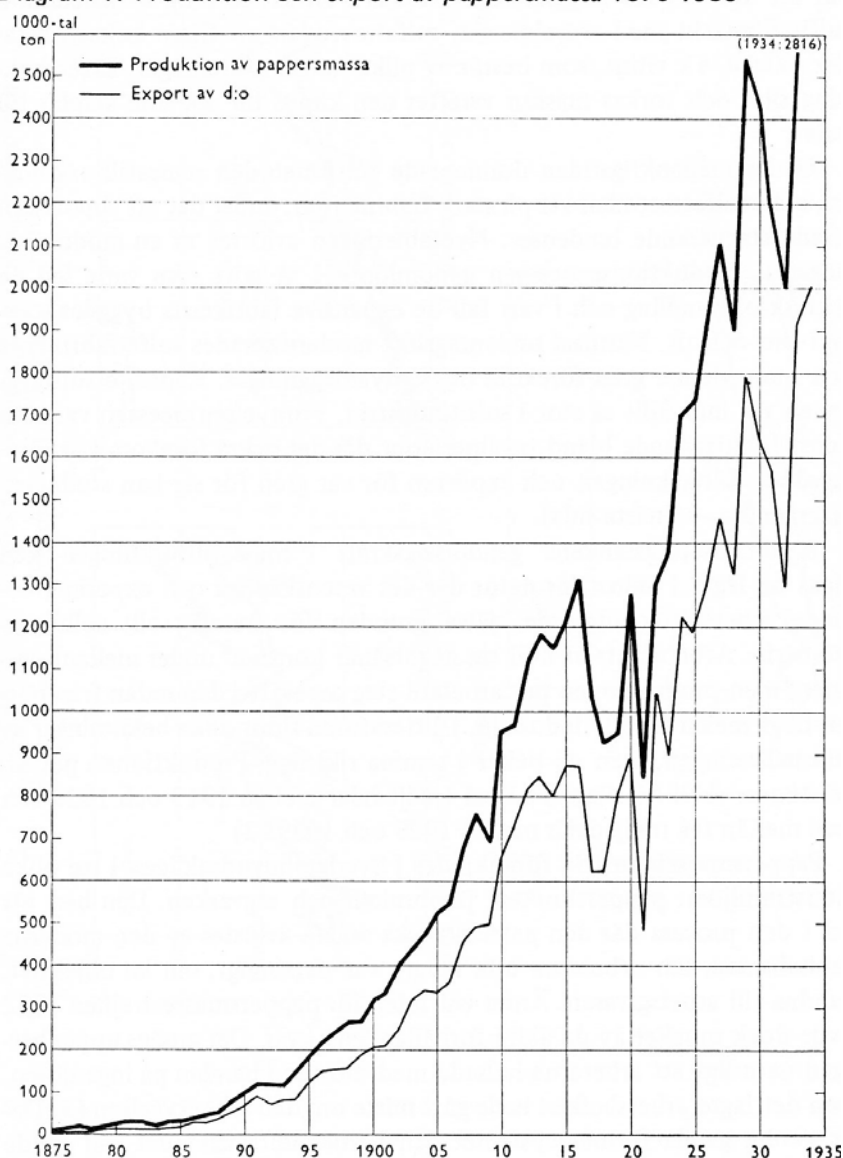
Sett i ett längre tidsperspektiv har nyanläggningarna inom massaindustrin varit många. Fram till mitten av 1940-talet hade enligt en beräkning uppemot 300 fabriker upprättats. Under samma tidsrymd hann två tredjedelar av sliperierna, en tredjedel av sulfatfabrikerna och en fjärdedel av sulfitfabrikerna lägga ned. Strukturrationaliseringen har fortsatt under efterkrigstiden med en omfattande företagsdöd som följd.

I den svenska industrins historia fyllde pappersmassaindustrin den lucka sågverksindustrins stagnation lämnade kring sekelskiftet. Den explosionsartade stegringen av såväl tillverkningen som exporten av pappersmassa framträder i diagram 1. Utvecklingen gick ännu snabbare i pappersmassa än vad den gjort för sågverksindustrin. Pappersmassa och papper blev under mellankrigstiden Sveriges främsta exportartikel.

Råvaran i pappersmassaindustrin består främst av barrskogsvirke. För slipmassa och sulfitmassa används i första hand granved och för sulfatmassa furuved. Av tillverkningsmetoderna är slipmassaframställningen den tekniskt sett enklaste. Veden slipas sönder av slipstenar, därefter silas massagröten och pressas till pappliknande ark. Sulfitmetoden innebär att den till flis huggna veden kokas i en sur lösning av kalciumbisulfid förstärkt med svaveldioxid, sulfatmetoden att flisen kokas i alkalisk vätska, s k vitlut, som består av olika natriumföreningar. Efter kokning silas och torkas massan varefter den klipps till ark som staplas till balar.

Under mellankrigstiden dominerade sulfitmetoden massatillverkningen, men sulfatmetoden var på stark frammarsch, under det att slipmassan visade stagnerande tendenser. Nyetableringen avlöstes av en moderniseringsfas. Produktionsprocessen genomlöpte i så gott som varje led en teknisk omvandling och i vart fall de expansiva fabrikerna byggdes ständigt om och ut.

Diagram 1. Produktion och export av pappersmassa 1875-1935



Källa: Sveriges Industri 1935, s 315.

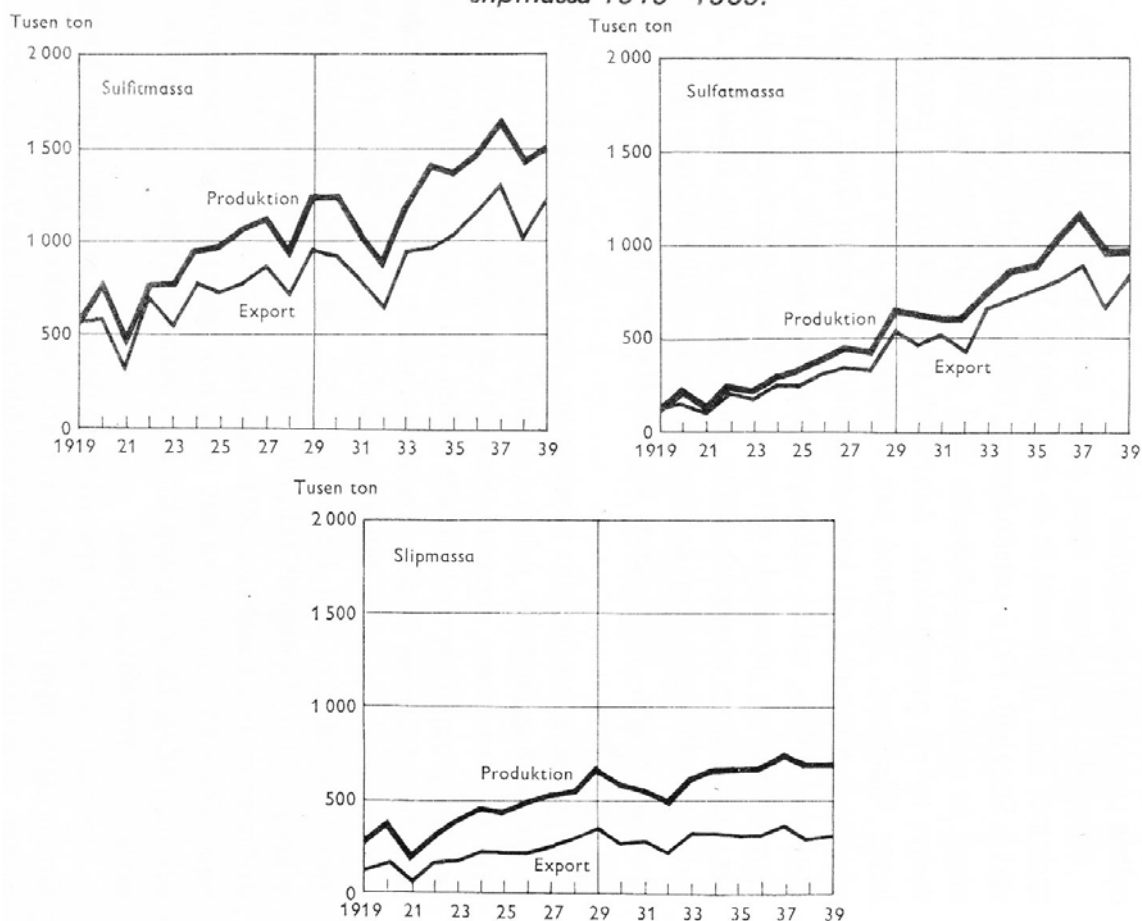
Närmast undantagslöst moderniserades sulfatfabrikerna och inom denna gren förekom också nyanläggningar. Kapacitetsutbyggnaden var inte fullt så stor i sulfitindustrin. Förnyelseprocessen var som minst framträdande bland träsliperierna, där det också förekom viss företagsdöd. Tillverkningen och exporten för var gren för sig kan studeras i diagram 2 a–c (nästa sida).

Rationaliseringstankens genomslagskraft i massatillverkningen kan sägas ha legat i industrins natur där det vetenskapliga och experimenterande arbetssättet utgjorde själva grunden för framför allt cellulosaindustrin. Arbetarantalet höll sig någotsånär konstant under mellankrigstiden, men produktionen per arbetare steg avsevärt i den redan från början högt mekaniserade industrin. I litteraturen finns olika beräkningar av rationaliseringen, men de pekar i samma riktning. Produktionen per arbetstimme skall ha stigit med två tredjedelar mellan 1915 och 1929 och med mer än två tredjedelar mellan 1929 och 1939.(2)

Pappersmasseindustrin förankrades i Sverige huvudsakligen i tre olika industrimiljöer:

pappersbruken, järnbruken och sågverken. Den blev ett led i den process där den patriarkaliska andan avlöstes av den moderna kapitalismen, där arbetarna inte längre var personligt, om än objektivt, bundna till arbetsgivaren. Ännu vid tiden för pappersmassestrejken 1932 levde dock mycket av de äldre förhållandena kvar. Det ansågs uppenbarligen naturligt att arbetarna hälsade med mössan i handen på ingenjören, men det lägre arbetsbefälet hade gått miste om den ärebetygelsen.(3) Delar av det gamla förmånssystemet och beroendeförhållandet vad gällde hyra, ved, tillgång till uthus osv existerade alltjämt, även om Kooperationen och andra folkrörelser gett arbetarsamhällena en ny karaktär. Bostadshusen var ofta anlagda och ägda av fabriken. Bebyggelsen växlade mellan de medvetet planerade hierarkiskt uppbyggda samhällena och de mer vildvuxna, från mönsterbyggen, enligt den tidens standard, till osunda baracker. Någon samlad beskrivning av pappersmassans sociala miljö finns inte. Som ett exempel på en säkerligen ovanligt välplanerad miljö kan anföras Skoghallsverken, vars fackförening var den största som deltog i pappersmassestrejken 1932.

Diagram 2 a–c. Produktion och export av sulfit-, sulfat- och slipmassa 1919–1959.



Källa: E Dahmén 1950, s 142.

Skoghall, som ligger strax söder om Karlstad, övergav först 1948 systemet med fri bostad åt de anställda.(4) Ursprungligen fanns ett sågverk i Skoghall. 1916 anlade ägaren, Uddeholms AB, en sulfitfabrik, som några år senare kompletterades med en sulfatanläggning. 1930 kröntes verket av ett pappersbruk. Arbetarna rekryterades från norra och mellersta Värmland, Norrland och i någon mån från Götaland. För varje arbetsgrupp byggdes ett bostadsområde

med varsin särart. På så sätt kom sågverks-, sulfit-, sulfat- och pappersbruksarbetare att leva i varsin enklav. Förmännen var hänvisade till ett område och tjänstemännen till ett annat. Därtill kom ungarboställe, missionshus, uthus, skola och affärer. I slutet av 1920-talet började företaget genom subventioner uppmuntra ett egnahemsbygge. 1935 fanns 595 arbetarlägenheter i flerfamiljshus och 120 i egna hem.

Pappersmasseindustrins arbetare var med få undantag av manligt kön. I avtalsförhandlingarna delades de under mellankrigstiden in i tre grupper: driftsarbetarna, reparatörerna och grovarbetarna.(5) Driftsarbetarna var den grupp som omvandlade veden till massa. De arbetade i regel i skift och kallades därför ofta skiftarbetare. Lönen var ackordsbaserad och avstämd mot varje fabriks produktionsvolym. Såväl ren s k tonlön som blandad ton- och tidlön förekom. Därutöver fanns även premieackord och undantagsvis tidlöner. Trots att reparatörerna inte tillhörde driftspersonalen baserades deras ackord på driftsackordet. Grovarbetarna betalades med tidlön, men det fanns möjligheter att ge dessa arbetare ett ackordspåslag. Denna grupp kallades även utearbetare och var bl a sysselsatta i timmermottagningen.

Driftsarbetarna och reparatörerna delades i avtalen in i sex lönegrader. Graderingen byggde på arbetets art. De olika arbetsmomenten i slipmasse- respektive cullulosaframställningen framträder schematiskt i Tablå 1 (nästa sida). Av driftsarbetarna var maskinförarna vid större torkmaskiner samt sulfitkokarna de högst graderade och därmed också de bäst betalda. I den nästa högsta graden återfanns bland sulfitarbetarna första eldare, syraberedare m fl och bland sulfatarbetarna kokare, förste sodabrännare m fl. Den tredje graden innehöll den högsta slipmassekategorin, sliparna, samt en rad sulfitarbetare som barkare, kapare, massaösare och sulfatarbeten som silare, pressare och kranförare. Den fjärde graden rymde för sliperiernas del bl a hjälpslipare, för sulfitfabrikernas del bl a kvistmaskinskötare och för sulfatfabrikernas del bl a hjälptvättarna. I den femte graden fanns två slipmassegrupper, rengörare och linbaneskötare samt bland cellulosaindustrins arbetare saxpassare och linbaneskötare. Den lönemässigt sämsta graden innehöll liksom de två högsta graderna endast sulfit- och sulfatarbetare, t ex urvattnare och märkare.

Reparations- och andra yrkesarbetare var indelade i samma lönegrader som driftsarbetare, vilket hängde samman med att de fick sina ackord beräknade enligt driftsackordet. Den högsta graden var reserverad för särskilt kvalificerade arbetare. I den andra graden var i regel förstamännen bland smeder, elektriker, kokarreparatörer etc placerade, samt modellsnickarna. Den tredje och den fjärde lönegraden omfattade följdriktigt andre- och tredjemännen. Slipmasseindustrins reparatörer låg dock för varje kategori en grad lägre. De lägsta graderna innehöll hantlangare och liknande arbetare.

Driftsarbetarna arbetade i skift, antingen veckan runt i treskiftbyten – klockan 6, 14 och 22 – eller, i träsliperier och vissa avdelningar i cellulosaafabrikerna, sex dygn i stöten i tre skiftlag.(6) Vid kontinuerligt skift gjordes uppehåll vid jul, nyår, påsk, pingst och midsommar. I anslutning till midsommaren hade samtliga fabriker stängt för fyra söckendagens semester. Vid s k lätthelgdagar och första maj stoppades all drift utom den kontinuerliga, vid val till riksdag etc fick arbetarna särskilt ansöka om permission, dock skulle driften fortgå. Något tak för övertidsuttaget fanns icke. De över- och minderårigas löner reglerades vid sidan om kollaktivavtalet.

De bestämmelser som presenterats ovan var centralt överenskomna. För de olika fabrikena fanns i de lokala avtalen möjligheter att förändra moment i dessa.

Pappersmassearbetarnas yrkeskarriär torde i stort följt samma mönster. Man började, ofta

minderårig, som utarbetare eller hantlangare och kunde sedan under hand få erbjudanden om andra arbeten. Fem exempel, alla från män som var massaarbetare under strejken 1932, må anföras. Arvid Ståhl började 1928 som sk klanpojke, antagligen vid sågverket i Svanö, blev sedan barkare i sulfitfabriken för att sluta som maskinförare.(7) Paul Lundh blev 1927 utearbetare vid sulfitfabriken i Kramfors vilket han ansåg vara ”som att ha ena foten utanför grinden”. Året efter fick han erbjudande om att bli hjälpkokare, vilket han accepterade trots att arbetet var otäckt. Han avancerade sedan till driftsverkmästare. Vile Söderlund var hjälpeledare innan han blev yrkesarbetare. Otto Westerholm, fram till 1928 medlem i SPIAF:s styrelse, prövade på en rad yrken utanför massaindustrin, innan han, som så många andra, drogs till den expanderande massafabriken i Skutskär.(8) Där var han till en början smörjare för att sedan bli maskinist. En av de dominerande personerna i pappersmassestrejken, kilbomkommunisten Johan Karlsson, var elektriker när han fick anställning på sin fars arbetsplats, Essviks sulfitfabrik.(9)

De anförda karriärerna ger exempel på män som kom uppåt. I regel har de också varit fackligt och politiskt aktiva. Flertalet arbetare blev självklart inte reparatörer eller maskinförare utan hamnade någonstans lägre i yrkesgraderna. Med stigande ålder fick också många klättra nedför den stegen de tagit sig uppför.

Pappersmasseindustrin var genom sin starka exportinriktning mycket känslig för de internationella konjunkturen. I tabell 1 har sammanförts vissa sifferserier, som visar utvecklingen av löner, arbetslöshet och priserna på pappersmassa mellan 1920 och 1930. Serierna är inte kompletta och inte helt jämförbara. Om man ser till utvecklingen av löner och pappersmassepriser finner man att lönerna steg med närmare 30 % 1923–1930, samtidigt som massapriserna föll med drygt 40 %. Men man måste vid denna jämförelse hålla i minnet den kraftiga produktionsökningen på ca 85 % under samma tidsrymd.(10) Detta beaktat ger tabell 1 följande grova bild över 1920-talet. Efterkrigsdepressionen förde med sig en våldsam stegring av arbetslösheten och ledde, vilket inte framkommer i tabellen, till ordentliga lönesänkningar i avtalsrörelserna 1920-1922. Därefter förbättrades konjunkturen, arbetslöshetssiffran stabiliserades, lönerna började glida uppåt. Mot slutet av 1920-talet och framför allt i början av 1930-talet hopade sig orosmolnen. De sjunkande massapriserna förknippades med växande avättningssvårigheter. Samtidigt fortsatte lönenivån att stiga. Redan i skiftet 1927-1928 gjorde arbetsgivarna ett misslyckat försök att sänka lönerna. Med 1930-talskrisen kom sedan en ny stegring av arbetslöshetssiffrorna i kombination med stadigt sjunkande massapriser och tilltagande avättningssvårigheter. Arbetsgivarna gick fram på två vägar: dels gjordes på det internationella planet överenskommelser om produktionsinskränkningar i prisstabiliserande syfte, dels sattes en ny attack in mot lönenivån.

Tabell 1. 1920-talets arbetslöshet och löneutveckling bland pappersmassearbetarna och prisutveckling på pappersmassan.

År	Arbetslöshet (andelen arbetslösa medlemmar i SPIAF i förhållande till hela medlemsantalet i %)	Partiprisindex på pappersmassa (1913 = 100%)	Löneutveckling i cellulosaindustrin (index 1923 = 100%). Andra halvåret utom 1923
1920	33	672	
1921	11	246	
1922	4	166	
1923	4	194	100
1924	4	157	103
1925	4	162	108

1926	4	171	115
1927	6	135	116
1928	5	134	117
1929	6	139	126
1930	9	127	127

Källor: SOS Arbetslösheten inom fackförbunden, 1931 s 2 SPIAF:s Berättelser 1928, s 118 och 1931, s 39. Förhandlingar 3-10.12. 1931 Bil D s 7

Skissen över 1920-talets utveckling visar att det inte förelåg någon enkel mekanik mellan massaprisernas fluktuationer, lönenivån och arbetslöshetssiffrorna, även om dessa måste ses i en gemensam produktions- och konjunkturram. Det misslyckade lönesänkingsförsöket 1927/1928 pekar på ytterligare en faktor i spelet: arbetsgivarnas och arbetarnas organisering och möjligheter av att gentemot varandra och omgivningen hävda sina intressen.

Den fackliga organiseringen av arbetarna

Pappersmassearbetarnas fackliga organisationshistoria är präglad av industrins snabba utveckling. Till en början var fackföreningsrörelsen rådvill om var massa- och bruksarbetarna skulle organiseras. Först efter första världskriget samlades de i ett eget förbund, Svenska Pappersindustriarbetareförbundet (även kallat SPIAF eller Pappers). Efter vissa igångsättningsvårigheter etablerade sig det nya förbundet på arbetsmarknaden och vann en nära nog total anslutning bland industriernas arbetare.

Den första aktionen av facklig karaktär inom pappersmassearbetarkåren ägde rum 1868.(11) Då strejkade arbetarna vid ett träsliperi i Trollhättan med anledning av ett påbud om lönesänkningar. Strejken slogs ned med hjälp av militär. Den första fackföreningen vid en massafabrik bildades närmare 30 år senare, 1895. Föreningen kom dock inte att bli bestående. Först vid sekelskiftet lämnade organisationssträvandena varaktiga resultat. Pappersbruken och massafabrikerna i södra Sverige gick i regel med i Grov- och Fabriksarbetarförbundet under det att norra Sveriges massafabriker vanligen organiserades inom Sågverksindustriarbetarförbundet. På flera håll lyckades arbetarsidan under konjunkturuppgången strax efter sekelskiftet uppnå prislistor. Vanligare var dock att arbetsgivarna motarbetade de fackliga ambitionerna. Den mest uppmärksammade föreningsrättsstriden i svensk facklig historia ägde rum vid en sulfittfabrik i Mackmyra 1906. Strejkbrytare, avskedanden och vräkningar kunde dock inte hindra den fackliga frammarschen vilket ledde till en omorientering bland arbetsgivarna. 1907 skapades Svenska Pappersmasseförbundet (PMF) och Svenska Pappersbruksföreningen. De anslöt sig båda till Svenska Arbetsgivarföreningen.

Organisationstankens genombrott inom pappersmasseindustrin skulle på sikt leda till ett mer reglerat samarbete mellan parterna, men 1907 blev dess omedelbara konsekvenser konflikt-drivande. Anslutningen till arbetsgivarorganisationen ägde rum samtidigt som SAF under intryck av de försämrade konjunkturerna inledde sin stora kraftmätning med LO. Kraftmätningen nådde sin höjdpunkt 14 juli 1909 då SAF:s ledare Hjalmar Sydow ställde ultimatum om storlockout.(12) LO:s svar på denna storlockout blev storstrejken.

Bland de konflikter, som lett fram till SAF:s beslut om ultimatum, ingick en lockout inom pappersmasseindustrin. I denna krävde arbetsgivarna ett riksavtal, som utjämnade löneskillnaderna mellan olika företag och korrigerade ackorden. Den snabba produktivitetsökningen inom massaindustrin hade lett till att gamla ackord, som beräknats vid en passerad produktionsvolym, gav upphov till i arbetsgivarnas ögon alltför starka löneökningar. I Bernt Schillers avhandling om storstrejken 1909 får pappersmassekonflikten en stor roll för

arbetsgivarsidans utlösning av storlockouten.

”Avhandlingens frågeställning hade som första led: Varför förklarades lockouterna? Svaret kan sammanfattas: Svenska arbetsgivareföreningen var fast besluten att vid Skutskärs pappersmassfabrik och i konfektionsindustrin genomföra löneutjämning och riksavtal. Denna politik var ett led i den allmänna reglering genom riksavtal SAF steg för steg genomfört sedan år 1907. Vid den aktuella tidpunkten 1909 präglades Arbetsgivareföreningens hållning av medvetandet om egen styrka, övertag genom lågkonjunkturen och om tillgången om ett framgångsrikt vapen i storlockouten. Därför proklamerades denna.

När striden blev verklighet, kom Svenska arbetsgivareföreningens plan på att i ett slag genomföra en allmän reglering av förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare omedelbart i förgrunden och primärkonflikterna i bakgrunden.”(13)

Nederlaget i storstrejken ledde till en tillbakagång för fackföreningarna, men under hand återhämtades förlusterna. År 1913 kom det första riksavtalet i pappersmassindustrin mellan PMF å ena sidan och Sågverks samt Grov- och Fabriks å den andra. Initiativet till avtalet kom från arbetsgivarsidan, men även Sågverks hade verkat för branschöverenskommelser. Avtalet berörde inte lönerna, utan innehöll den del av avtalet som brukar kallas Allmänna bestämmelser. I dessa reglerades frågor som arbetstiden och semestern. Inskrivna var också i anslutning till Metallavtalet från 1905 föreningsrätten och arbetets frihet, dvs arbetsgivarens rätt att fritt antaga och avskeda arbetare samt leda och fördela arbetet.

Avtalet av år 1913 och de förhandlingar på riksnivå som föregått det ställde förbundsfrågan i centrum: indelningen av arbetarna i två förbund hade visat sig vara otidsenlig och opraktisk. LO hade sedan 1909 uttalat sig för industriförbundsprincipen, och bland pappersindustriernas arbetare fanns starka strömningar för ett eget fristående industriförbund. Tanken stöddes av Sågverks, som självt var ett industriförbund, men motarbetades av Grov- och Fabriks, som organiserade arbetare inom vitt skilda branscher och yrkesgrenar.

1920 hölls SPIAF:s konstituerande kongress och året efter vann man inträde i LO. Ett stort antal avdelningar inom Grov- och Fabriksarbetarförbundet höll sig dock till en början utanför det nya förbundet och det skulle dröja till 1924 innan majoriteten av bruks- och massaarbetarna samlat sig i SPIAF. I Torvald Karlboms historik över SPIAF anförs två skäl: Grov- och Fabriks motstånd samt det nya förbundets radikala framtoning.

SPIAF:s organisationsstruktur

För denna avhandling är två moment i SPIAF:s organisation av särskilt intresse: ledningens maktbefogenheter och medlemmarnas möjligheter till inflytande och kontroll av ledningen och dess verksamhet. Den följande analysen av organisationsformen tar därför fasta på de ledande organens konstruktion och beslutsförhållandena vid avtalsförhandlingarna. Källmaterialet består i första hand av förbundsstadgarna, i andra hand av kongressprotokoll och verksamhetsberättelser.

Vid tiden för pappersmassestrejken 1932 bestod SPIAF av närmare 170 fackföreningar. Nära nog undantagslöst motsvarade varje fackförening de fackligt anslutna arbetarna vid en fabrik. Fackföreningarna bildade förbundets avdelningar. Som avdelningar inom SPIAF hade fackföreningarna rätt att utse ett efter sitt medlemsantal avpassat antal ombud till förbundets kongress. Kongressen var SPIAF:s högsta beslutande organ.(14) På kongressen fastställdes stadgar och verksamhetsmål för såväl förbundet som dess avdelningar. Kongressen utsåg vidare ett antal funktionärer, som skulle sköta den löpande verksamheten vid förbundsexpeditionen, och en förbundsstyrelse, vilken skulle leda förbundets verksamhet mellan de regelbundet

återkommande kongresserna. Vid sidan om förbundsstyrelsen fanns ytterligare ett ledande organ, representantskapet. Till en början utsågs även representantskapet av kongressen, därefter blev distrikten, vilka var regionala samarbetsorgan mellan avdelningarna, valkorporationer.

Den stadgemässiga regleringen av förbundsstyrelsens verksamhet och befogenheter genomgick få förändringar under tiden fram till 1933 års kongress.(15) De första åren valde kongressen styrelsen inom Gävleområdet, förbundets förläggningssort, sedan släppte man detta bostadsband.

Förbundsstyrelsen var ålagd att varje år författa en verksamhetsberättelse och sända ut den till avdelningarna. Genom denna berättelse kunde medlemmarna i efterhand granska den löpande politiken, men det fanns inga formella vägar för att åstadkomma en rättelse eller en prickning. Uppgörelserna kring den gångna verksamheten ägde i stället rum på kongressen, där ansvar kunde utkrävas av styrelsen.

1920 års bestämmelser gav inga närmare upplysningar om representantskapets befogenheter.(16) Ledamöterna valdes av kongressen. De skulle dock väljas så att förbundets olika distrikt blev företrädare inom ledningen. Med hänsyn taget till detta stod det kongressen fritt att – välja kandidater efter eget kunnande. 1924 ändrades detta förhållande.

Värmlands distrikt jämte avdelningarna i Iggesund och Bengtsfors krävde till 1924 års kongress att valet av ledamöter till representantskapet skulle flyttas över från kongressen till distrikten.(17) Ledningen instämde i tanken och föreslog bestämmelser i den riktningen. Varken Värmlands distrikt eller ledningen anförde några skäl för nyordningen. Iggesund pekade emellertid på två faktorer, som talade till den nya ordningens förmån. Dels ansågs distrikten äga bättre kännedom om lämpliga kandidater än kongressen, dels framhölls önskvärdheten ”av en utsträckt möjlighet för medlemmarna att över sig själva bestämma samt den utökning i demokratiseringen inom förbundet som detta innebär”.(18) Den demokratisering Iggesund önskade genomföra innebar att underorganisationernas – distriktens och avdelningarnas – ställning stärktes.

1924 års kongress antog förslaget om att distrikten skulle utse ledamöterna i representantskapet.(19) Samtidigt slog man fast att representantskapet tillsammans med förbundsstyrelsen utgjorde den högsta beslutande myndigheten mellan kongresserna. Därmed förenade man två organisationsprinciper: förbundsprincipen och federationsprincipen. Enligt den senare är fackföreningarna de grundläggande enheterna, och förbundet att betrakta som en federation av fristående fackföreningar. I och med att SPIAF bestämt att distrikten skulle utse representantskapet hade man infört ett federativt moment i organisationen.

Enligt förbundsprincipen är förbundet och inte fackföreningarna huvudorganisationen. I litteraturen kring den svenska fackföreningsrörelsen anses denna vara uppbyggd enligt denna princip. Som ett exempel kan Ingemar Lindblad anföras: ”Förhållandet mellan ett förbund och dess avdelningar bör inte uppfattas så, att avdelningarna är de grundläggande enheterna som sluter sig samman och bildar förbundet /... / Förbundet bör i stället betraktas som en enhetlig organisation, som finner det lämpligt att verka lokalt genom underorganisationer, åt vilka vissa bestämda uppgifter överantvaras.”(20)

I SPIAF:s organisationsmodell av år 1924 rådde således en strukturell spänning mellan förbundsprincipen och federationsprincipen. Denna spänning visade sig i att kongressen utkrävde ansvar av representantskapet för dess verksamhet mellan kongresserna, medan distrikten valde detta organ och kunde göra det utan hänsyn till om ledamöterna hade

kongressens förtroende eller ej.

Förhållandet mellan SPIAF:s båda ledande organ, representantskapet och förbundsstyrelsen, utreddes icke närmare i stadgan. Arbets- och ansvarsfördelningen mellan dem var mer resultat av praxis än av principiellt hållna diskussioner på kongresserna. Enligt stadgan skulle representantskapet endast sammanträda en gång om året och då tillsammans med förbundsstyrelsen. Om man iakttagit dessa mötesintervaller skulle representantskapets roll blivit blygsam och snarast av kontrollerande karaktär. En kontroll i verksamhetsberättelserna visar emellertid att representantskapet spelade en betydande roll i förbundets verksamhet.(21)

Av tabell 2 (överst nästa sida) framgår att representantskapet regelbundet inkallades till extra sammanträden inför varje avtalsuppsägning. Vid dessa tillfällen måste förbundet bestämma sig för om man skulle söka en förlängning av det gamla avtalet eller säga upp det. Detta var för SPIAF:s verksamhet helt avgörande beslut. Vidare var representantskapet samlat till extra möten under de avtalsrörelser då konfliktrisen var som störst: 1925, 1928, 1930 och 1932.

Kongressen 1928 medförde inga principiella förändringar av stadgebestämmelserna om representantskapet.(22) 55 medlemmar i Söråker stod bakom en motion enligt vilket representantskapet skulle utses medelst medlemsomröstning i distrikten. I sitt utlåtande höll ledningen denna metod som mer demokratisk, men avvisade den, utan närmare motivering. Ingen tog till orda för förslaget. Förbundsledningen å sin sida yrkade på en del mindre omformuleringar av stadgan. Representationen toppklippades för de största distrikten och fördelningen av distriktens ledamöter i representantskap och förbundsstyrelse reglerades. Inom distrikten hade tydligen valet av representantskapsledamot ägt rum på olika sätt. Valkorporation blev nu distriktskonferensen, det för avdelningarna mest representativa organet.

Tabell 2. *Extra sammanträden för representantskap 1920-39.*

År	Antal extra möten	Behandlad huvudfråga	
		Interna frågor kongress övrigt	Förhållande till arbetsgivarna avtalsuppsägning taktik vid förhandling eller konflikt
1924	2	1	1
1925	2		1 1
1926	2		1* 1
1927	2		1 1
1928	3	1	1 1
1929	1		1
1930	2		1 1
1931	1		1
1932	8		1 7

Källa: SPIAF:s berättelser för respektive år.

* en studiegård diskuterades.

I en motion från Åby ifrågasattes hela konstruktionen med ett representantskap. I stället förordades ett flitigare begagnande av referendum. Endast ett ombud tog till orda för motionen. Kongressen instämde i ledningens avvisande utlåtande och antog också dess omformulering av stadgan.

Distrikten

I 1924 års distriktsstadgar ålades avdelningarna inom ett geografiskt område bilda en gemensam distriktsorganisation. Avdelningarna valde ett efter deras storlek anpassat antal ombud till

distriktsorganisationens sammankomster.(23) Ombuden utsåg där en distriktsstyrelse. Års-sammankomsterna kunde antaga tilläggsstadgar till de av kongressen beslutade(24) Distrikts-organisationen sades vara ”avsedd att vid lönerörelser och andra viktiga organisationsfrågors behandling vara en förbindelselänk mellan avdelningarna inom distriktet och förbundsstyrelsen”.(25)

Distriktsstyrelsen var på förbundsstyrelsens uppmaning skyldig att inom sig utse ombud till förhandlingarna med arbetsgivarna.(26)

Förbundsstyrelsen bestämde vilka distrikt, som skulle välja underhandlare. Praxis var, av 1932 års händelser att döma, att de av distriktet valda förhandlarna kompletterades med några ombudsmän. Den så sammansatta delegationen skulle förhandla med arbetsgivarna och också träffa avtal med dem. Förhandlarnas ställning i förhållande till förbundsstyrelse och representantskap var icke närmare preciserad i stadgarna. Delegationen upplöstes efter varje avslutad avtalsrörelse.

Vad beträffar distriktets inre angelägenheter talades om planmässigt organisations- och agitationsarbete samt sammankallandet av avdelningarna för samarbete i samband med strejker.(27) Till dessa uppgifter lade kongressen valet av representantskapsledamot.

Distriktet hade en mellanställning. Det var underställt förbundet i och med att dess stadga antogs av kongressen och att förbundsstyrelsen kunde beordra det att utse en delegat i underhandlingsdelegationen. Den senare funktionen var dock dubbelsidig, eftersom den förhindrade ledningen från att handplocka förhandlare. På det regionala planet utövade distriktet en självständig verksamhet, inskriven men icke närmare reglerad i stadgan. I sin verksamhet var distriktet beroende av avdelningarna, som genom ombuden på årsmötet kontrollerade verksamheten och utsåg distriktsstyrelsen.

De centrala avtalsrörelserna

En riksavtalsrörelse innefattade för SPIAF:s del vissa mer eller mindre institutionaliserade rutiner, som punktvis kan sammanfattas:

1. SPIAF:s förbundsstyrelse och representantskap diskuterar läget en tid innan uppsägningstiden för det gamla avtalet gått ut. De bestämmer sig för om det gamla avtalet skall sägas upp eller prolongeras. I det förra fallet söks ett avtal på nya grunder, i det senare vill man bibehålla den gamla överenskommelsen.
2. I en medlemsomröstning tar medlemmarna ställning till dessa alternativ.
3. Blir avtalet uppsagt utses en förhandlingsdelegation. Denna består av ett antal personer ur ledningen jämte representanter från vissa distrikt. De senare väljs av distriktsstyrelserna.
4. Överläggningar förs med arbetsgivarna. I samband med förhandlingarna kan stridsåtgärder förekomma.
5. De båda parternas förhandlingsdelegationer träffar en (preliminär) uppgörelse.
5. Förbundet tar ställning till denna överenskommelse i en medlemsomröstning.
7. Förhandlarna tecknar det nya avtalet.

Av dessa sju moment var endast punkt 6 – medlemsomröstning kring avtalsförslag – stadgfäst. De övriga punkterna reglerades i allt väsentlig av inre praxis och yttre omständigheter.

SPIAF:s första stadgar tillkom 1920, då förbundet bildades. Beträffande medlemsomröst-

ningar om avtalsförslag anfördes: vid en avtals rörelse, som innefattade flera avdelningar, skulle den av förhandlarna träffade överenskommelsen sändas ut till omröstning bland berörda medlemmar.(28) Det betydde att förhandlarna ej på egen hand kunde teckna ett avtal, utan detta måste först underställas huvudmännens, de berörda medlemmarnas, prövning. Prövningen verkställdes i en omröstning, där man vanligen sade ja eller nej till ett avtalsförslag. Mer än hälften av de berörda måste ha uttalat sig i ena eller andra riktningen, för att ett beslut skulle kunna tas.

Nackdelen med detta arrangemang är uppenbar. Ett lågt deltagande i omröstningen kunde förorsaka, att inget av de till prövning framlagda alternativen nådde den stipulerade majoriteten.

På 1924 års kongress reviderades stadgan vilket förde med sig att den mening som förespråkades av mer än hälften av de röstande, oavsett valdeltagandet, blev gällande.(29) Därmed hade risken för oklara beslut beskurits och omröstningsinstitutionen stärkts. De icke-röstandes handlingssätt bör, i enlighet med konstruktionens karaktär, tolkas som en överlåtelse av avgörandet åt de i röstningen aktivt deltagande.

Ombuden på 1928 års kongress hade att ta ställning till två motioner i ärendet.(30) Ledningen avstod denna gång från några ändringsförslag. Motionerna sköt in sig på samma fråga, nämligen förhandlingsdelegationens möjligheter att sätta sig över en medlemsomröstning. Stadgan var här entydig: den mening som majoriteten av de röstande ställde sig bakom i en medlemsomröstning om ett avtal skulle bli gällande. Likväl hade förhandlarna under kongressperioden dels signerat en uppgörelse för pappersbruken 1925, dels underlåtit att sända ut ett pappersmasseavtal till medlemsomröstning 1928. Avdelningarna Sörstafors och Åby, krävde att dylika uppgörelser ”vid bordet”, ej fick träffas. Därmed sade de inte mera än vad stadgan redan slog fast, något som förbundsstyrelsen och representantskapet också påpekade i sitt utlåtande. Sörstafors hade därutöver försett sin motion med en kläm: den som bröt mot stadgan skulle uteslutas ur organisationen. Avdelningen bemöttes av förbundsledningen, vars utlåtande utformades till ett försvar för att förhandlarna i vissa lägen kunde begå stadgebrott:

”utan att därmed vilja upphöja dylikt förfaringsätt till princip kan det dock fastslås att det gives tillfällen och situationer, där den större rörelsefriheten för delegerade i uppkomna fall kan enbart vara till nytta och gagn för förbundets medlemmar.”(31)

Inget av ombuden gick emot denna tolkning av stadgan och kongressen avslog utan debatt motionerna.

De lokala avtalsrörelserna

I de centrala avtalsrörelserna fick de av avtalet berörda arbetarna själva ta ställning till detta genom medlemsomröstning. Vid sidan om avtalsomröstningen arbetade förbundet efter ett representativt system. Alla förslag om en utvidgning av den direkta demokratin avvisades utan nämnvärt motstånd på kongresserna.

Kongressdebatterna rörande de paragrafer som reglerade samordnade avtalsrörelser var få och kortfattade. Rörande de lokala avtalsrörelserna var diskussionerna och motionsskrivandet betydligt livligare.

Fram till 1933 års kongress hade avdelningarna rätt att själva sätta igång avtalsrörelser. De ålades dock att arrangera medlemsomröstningar om avtalets skulle sägas upp. Enligt 1920 års stadga måste hälften av de berörda medlemmarna ha uttalat sig för en avtalsuppsägning för att en sådan skulle kunna vidtagas.(32) På 1924 års kongress skedde en viss liberalisering.

Majoriteten skulle då omfatta 2/3 av de röstande.(33) Denna kvalificerade majoritet måste dock omfatta 1/4 av de berörda medlemmarna.

Avdelningarna kunde också efter medlemsomröstning fatta beslut om strejk och blockad. I 1920 års stadga hade avdelningarna fri strejkrätt.(34) Med hänvisning till denna fria strejkrätt vägrade Landssekreterariatet att släppa in SPIAF i LO. Man krävde vetorätt för förbundsstyrelsen rörande de lokala avtalsstriderna. På 1921 års kongress blev inträdet i LO huvudfrågan.(35)

Inom förbundsstyrelsen hade två förslag utarbetats, men LO:s Edvard Johansson förklarade inget av dem nöjaktigt. Efter en sakk Diskussion fattades först ett enhälligt principbeslut om inträde i LO. Med 25 röster mot 24 bestämdes, att frågan skulle avgöras på kongressen och icke i en medlemsomröstning. Momentet överlämnades till en redaktionskommitté, som återkom med ett förslag, vilket vann Johanssons bevägenhet, Med 25 röster mot 14 och en rad nedlagda antog kongressen följande formulering: ”avdelning äger rätt att, efter förbundsstyrelsens godkännande, utfärda tillkännagivande om strejk eller blockad, då därom beslutas med 2/3 majoritet.”(36)

Sammanfattningsvis utarbetade SPIAF under 1920-talet stadgar i vilka medlemmarna och underorganisationerna gavs en relativt stark ställning. Förbundets ledning utsågs dels av förbundets högsta beslutande myndighet, kongressen, dels av distrikten. Detta gav utrymme åt lokala särmeningar, något som också var fallet vid valet av förhandlingsdelegerade. Här fanns ett federativt inslag i organisationen, vilket låg i linje med att SPIAF ursprungligen tänkt sig att avdelningarna skulle ha tillåtits att på egen hand fatta beslut om stridsåtgärder.

SPIAF:s avtalserfarenheter

Det finns ingen samlad vetenskaplig studie av avtalsrörelserna i pappersmasseindustrin under mellankrigstiden. De förhandlande parterna, Pappersindustriarbetareförbundet (SPIAF) och Pappersmasseförbundet (PMF) har ägnats varsin monografi. I Torvald Karlboms historik över SPIAF och Tom Söderbergs över PMF följs avtalsrörelserna från respektive parts sida.(37) Därtill finns en av mitt avhandlingsarbete aktualiserad uppsats av Lars Olofsson om 1928 års pappersmassekonflikt samt SPIAF:s tryckta verksamhetsberättelser.(38)

SPIAF:s motpart

En organiserad samverkan mellan pappersmasseindustrins företagare kom till stånd på 1890-talet, då det skapades en cellulosa-förening och en trämasse-förening. Föreningarna var branschorganisationer och den samverkan som förekom låg på det affärsmässiga området. Först 1907 bildades Pappersmasseförbundet (PMF) som ett organ för att tillvarata företagarnas intressen gentemot arbetarna och som en medlemsorganisation i Svenska Arbetsgivarföreningen. Rösträtten på förbundsmötena, PMF:s högsta beslutande organ, var graderad. Medlemmarna fick en röst per 100 anställda arbetare. Förbundet kom att domineras av en begränsad grupp av ledande pappersmassetillverkare.(39)

Stadgan slog fast att om en strejk utbröt vid ett företag hade den drabbade medlemmen att avge rapport därom till förbundsledningen, som i sin tur skulle behandla ärendet och föra det vidare uppåt till huvudorganisationen, SAF. Strejker, som var riktade mot flera företag, upptog inget särskilt utrymme i PMF:s stadgar. Av naturliga skäl var lockouten – arbetsgivarnas främsta stridsvapen – föremål för intimare uppmärksamhet. Beslutsfattandet rörande stridsvapnets användning var starkare centraliserat än hos SPIAF. Varje enskild organiserad arbetsgivare måste få ett beslut om lockout godkänt i förväg av SAF. Förbundsledningen

fungerade därvid som utredande och omprövande instans. Likaså hade SAF avgörandet vid lockouter omfattande flera företag. Förslag om sådana lockouter kunde ställas av en enig styrelse eller av ett förbundsmöte med 2/3 majoritet. Därutöver kunde enskild medlem väcka förslag om lockout.(40)

Vid tiden för pappersmassestrejken 1932 var 70% av industrin – räknat i antalet arbetare – organiserad i PMF.(41) Utanför stod ett fåtal storföretag: Mo & Domsjö (Kempeverken), Graningeverken, Marma Långrörs AB samt från hösten 1931 Billeruds AB. I stort sett var lika många fabriker oorganiserade som organiserade, men de oorganiserade sysselsatte endast 30 % av arbetarstammen. Flertalet av de oorganiserade var således mycket små företag, i regel träsliperier.

Avtalsrörelserna

Fram till 1932 års pappersmassestrejk kan avtalsrörelserna för massaindustrin delas in i fyra perioder:

1. Lönesänkningssaktionerna 1920-22 och framväxten av ett riksavtal.
2. Arbetsfred och konjunkturförbättring:
3. Pappersmasselockouten 1928.
4. Arbetsfred och tilltagande kristendenser.

När SPIAF bildades 1920 skedde det samtidigt som de första goda efterkrigsåren följdes av depression. Förbundets första avtalsrörelse inleddes hösten 1920, och arbetarsidan ställde krav på kompensation för de stigande levnadsomkostnaderna. Arbetsgivarna krävde bibehållen lönestandard. Förhandlingarna ägde rum på två nivåer. För de s k Allmänna bestämmelserna fanns ett riksavtal, men lönerna avhandlades än så länge på lokal och regional nivå. Under avtalsrörelsen, som av flera skäl drog ut på tiden, försämrades konjunkturerna under hand och initiativet gled alltmer över i arbetsgivarnas händer. Pappersmasseförbundet arbetade efter två linjer: dels ställdes krav på sänkta löner, dels utformades ett enhetligt lönesystem. Lönesystemet var avsett att skrivas in i avtalen. Det innebar att massafabrikerna delades in i något som kan kallas dyrortsklasser och att arbetarna sorterades i tre grupper: driftsarbetare, reparatörer och grovarbetare. De två första grupperna delades i sin tur in i olika lönegrader. Denna systematisering innebar ett stort steg fram mot ett riksavtal för lönerna och accepterades av SPIAF. Lönesänkningsskraven avvisades däremot. Arbetsgivarna genomförde, i det avtalslösa tillstånd som rådde i februari 1921, lönesänkningar på egen hand. Pappersförbundsstyrelse vågade sig inte på en strejk, men uppmanade avdelningarna att minska produktionen. Avdelningarna lydde inte anmaningen utan började en efter en strejka.

I mars 1921 utarbetade en av regeringen tillsatt medlingskommission ett avtalsförslag, vilket godkändes trots att det innebar kända lönesänkningar. I SPIAF:s verksamhetsberättelse förklarades detta med att arbetarsidan inte hade något att vinna på en förlängning av avtalsrörelsen under konjunkturedgången.(42) Nedgången fortsatte under nästa avtalsrörelse, vilken ägde alm 1921-1922, och SPIAF:s ledning tog konsekvenserna av uttalandet i verksamhetsberättelsen. Man godtog på ett tidigt stadium tanken på lönesänkningar och försökte utan stridsåtgärder nå en överenskommelse. Så rekommenderades medlemmarna att anta ett förslag från förlikningsmannen på närmare 40 % löneminskning. Medlemmarna avslög i omröstning förslaget. Ledningen begärde då fullmakt av medlemmarna att teckna bästa möjliga avtal, men förlorade även denna omröstning.

På stridsåtgärdernas område lyckades SPIAF:s ledning bättre upprätthålla sin auktoritet i

denna avtalsrörelse än i föregående års. Endast tre avdelningar revolterade mot ett av ledningen utfärdat strejkförbud. I februari 1922 presenterades ett nytt förlikningsförslag, vilket från arbetarnas synpunkt innebar en försämring av det tidigare lagda. Utvecklingen syntes bekräfta ledningens farhågor och i mars accepterade medlemmarna nederlaget.

Prövningarna var inte slut för SPIAF:s del. Hösten 1922 ställdes nya krav på lönesänkningar samtidigt som tecknen talade för en storkonflikt på arbetsmarknaden. SPIAF hade vid förra avtalsrörelsen försökt att samtidigt kämpa för både massa- och bruksarbetarna. I 1923 års avtalsrörelse föll man undan i bruksförhandlingarna och koncentrerade sig på massaavtalet. Taktiken visade sig vara ett lyckokast. Skogsindustriernas arbetsgivarorganisationer hade planerat gemensamma aktioner, men möjligheten till ett gott avtal gjorde att Pappersbruksföreningen aldrig utlyste den sympatilockout man lovat massafabrikerna.

Trots att Landssekreteriatet verkade återhållande, sade SPIAF nej till två avtalsförslag innan man, efter att i omröstning fått de strejkande medlemmarnas fullmakt, gjorde upp på ett tredje och från arbetarsynpunkt bättre förslag. Såväl SPIAF:s verksamhetsberättelse som Tom Söderberg trycker på att arbetarna och deras förbund genom lönesänkningarna och den stora arbetslösheten nått en gräns då det ej längre fanns utrymme för fortsatta eftergifter.(43)

Det nya avtalet löpte på två år och skulle sägas upp på hösten 1924. Då hade en kraftig konjunkturförbättring ägt rum. PMF önskade en förlängning – prolongation – av det gamla avtalet på vissa villkor. Arbetsgivarnas villkor gällde produktivitetsökningen och reglerna för ackordssättningen. Ackorden sattes enligt riksavtalet i förhållande till en fabriks sk normalproduktion. En stigande produktionsvolym gav upphov till merförtjänster, i det fall ackorden inte stämde av genom en ny beräkning av normalproduktionen. En sådan beräkning gjordes upp genom en lokal överenskommelse mellan parterna. Av lätt förståeliga skäl var arbetarsidans intresse för sådana förhandlingar minimalt. Under 1924 hade arbetsgivarna endast lyckats höja två fabrikers normalproduktion. I en prolongationsöverenskommelse önskade därför arbetsgivaren få bättre möjligheter till justeringar och omräkningar av normalproduktionerna.

På arbetarsidan såg man de stora skillnaderna i dyrortsgrupperingen som det viktigaste missförhållandet. Man ville jämka uppåt, vilket gjorde att kravet fick vad man idag skulle kalla en låglöneprofil. Ett representantskapsmöte i september 1924 tog ställning till om SPIAF skulle söka en prolongering eller ej. För en uppsägning av avtalet framlades tre argument

1. konjunkturuppgången skulle av allt att döma fortgå, vilket borde ge möjlighet till lönehöjningar
2. flera fabriker var lönemässigt missgynnade
3. rättelse måste sökas i fråga om dyrortsgrupperingen.

Huvudargumentet för en prolongation gällde fastställandet av normalproduktionen. Vid de flesta större fabriker hade beräkningen av denna gynnat arbetarna. Även om man lyckades nå bättre lönebestämmelser i ett nytt avtal, riskerade man i de lokala överenskommelserna en motoffensiv från företagen vid fastställandet av normalproduktionen. Resultatet av denna kunde i praktiken bli lönesänkningar.

SPIAF bestämde sig för att ta prolongation, men endast under förutsättning att en justering av dyrortsklassificeringen kunde åstadkommas. I en allmän omröstning vanns medlemmarnas stöd för linjen.

Med en tillspetsning kan sägas att SPIAF både ville äta kakan – förändra ortsklasserna – och behålla den – åtnjuta de missvisande normalproduktionsberäkningarna. Det gick inte: arbetsgivarna var med om en förnyelse av det gamla avtalet, men endast under förutsättning att parterna centralt uttalade sig för normalproduktionsregleringar. I prolongationsförhandlingarna gjorde både SPIAF och PMF eftergifter på de moment motståndaren drivit. De lokala förhandlingarna drog i många fall ut på tiden in på 1925. Regleringen av normalproduktionen fortsatte och enligt PMF:s verksamhetsberättelse skedde ” avsevärda beskrningar av driftspersonalens avlöningar”.(44) Uppräkningarna av normalproduktionen skedde vid alla fabriker som fått nya maskiner eller där andra liknande förändringar skett.

Arbetsgivarna ansåg tydligen att attacken mot löneglidningen för tillfället var bringad till seger, för i nästa avtal ströks skrivningen om en revidering av normalproduktionen. Avtalet för 1926 blev annars i princip en prolongation av det förra och man kom snabbare än vanligt överens. I oktober 1925 tecknades det nya avtalet. PMF lovade medverka till att reparatörernas och grovarbetarnas löner i största möjliga utsträckning sattes på ackord. Avtalet prolongerades även för 1927. Inom ramen för denna prolongation förbättrades reparatörernas position såtillvida, att om man i lokala förhandlingar ej kom överens, skulle arbetarna betalas i enlighet med driftsarbetarnas ackord.

Inom arbetsgivarlägret uppstod ett missnöje med systemet att reparatörerna fick del av driftsackorden utan att de utförde arbete vid driften. Därmed förlorade ackorden sin arbetstaktsuppdrivande funktion. Man ogillade också att äldre reparatörer kunde få lika mycket betalt som yngre och, som man ansåg, raskare. Framförallt ville man inom arbetsgivarlägret komma åt löneglidningen. PMF beslöt sig för att sätta in en attack på dessa punkter i 1927-1928 års avtalsrörelse. SPIAF å sin sida beslöt sig för att söka en prolongation av det gamla avtalet. Två skäl anfördes för en försiktig politik: dels de stigande lönerna, dels de sjunkande pappersmassetpriserna, vilka skvallrade om att industrin skulle kunna komma att få svårigheter.

Sedan arbetsgivarna sagt upp avtalet lade parterna fram sina avtalsförslag. Båda hade, enligt den tradition som utformats i avtalsrörelserna, karaktären av överbud. Trots att förlikningsmannen toppklippte kravlistorna strandade förhandlingarna i december 1927. Med stöd av SAF utlyste PMF en lockout, vilken föranledde regeringen att tillsätta en medlingskommission. Denna fick med sig förhandlingarna på en kompromiss, som gick till medlemsomröstning bland pappersmassarbetarna. Arbetarna avtog med stor majoritet förslaget. När förlikningen misslyckats gick sågverken ut i sympatilockout.

I SPIAF:s förhandlingsdelegation fronderade två ledamöter, Henning Carlsson och Johan Karlsson, båda medlemmar i det ännu osprängda kommunistiska partiet. Dessa två kom under hela avtalsrörelsen att uppträda som oppositionens och också medlemsopinionens talesmän.

Medlingskommissionen vände sig till LO med begäran om att Landssekreterariatet skulle förmå SPIAF att träffa avtal utan medlemmarnas hörande. Landssekreterariatet övertalade SPIAF:s ledning att begära en fullmakt av arbetarna att träffa bästa möjliga avtal. Fullmakten söktes i en medlemsomröstning, som med stor majoritet avvisade denna hemställan. Arbetsgivarna utökade med anledning av detta lockouten till pappersbruken.

Efter att medlemmarna ytterligare en gång röstat ned ett förlikningsförslag infordrade medlingskommissionen besked om den grund på vilken SPIAF kunde teckna ett omedelbart avtal vid bordet, dvs utan medlemsomröstning. Arbetardelegationen svarade i stort sett med det förslag man ställt i december 1927. Enligt detta gick man med på en sänkning av de högsta förtjänsterna och fordrade i gengäld en höjning av de lägre samt status quo för övriga

löner. PMF gav upp sin lockout och antog förslaget.

SPIAF:s seger förklarades på två sätt. LO och SPIAF:s ledning pekade på konjunkturomslaget under våren 1928 och de stigande massapriserna. Kommunisterna menade däremot att medlemmarnas uthållighet och stridsvilja räddat dem från det nederlag den eftergivna ledningen tänkt genomföra.

Efter 1928 års kraftmätning prolangerades avtalen fram till hösten 1931. Trots en viss löneglidning blev bilden allt mörkare för arbetarsidan. 1930 förlorade SPIAF en avtalsrörelse för pappersbruken och arbetslösheten började stiga i bägge industrierna.

I avtalsrörelserna mellan 1920 och 1931 gjorde sig vissa huvudtendenser gällande. Den viktigaste var uppkomsten av en central förhandlingsordning. Innehållet i denna var riksavtalet, aktörerna var avtalsdelegationerna och förlikningsmannen eller förlikningskommissionen. Vid förhandlingsbordet föddes en egen värld, med sina rutiner och traditioner. Det blev naturligt för parterna att lägga överbud och spela på ett brett register.⁽⁴⁵⁾ Förlikningsmännen gick regelmässigt in för att kapa bägge parter bud.

I det centrala förhandlingsmaskineriet vann SPIAF sina framgångar vad gällde de lågavlönades problem. Lönebildningen för de bättre betalda ackordsarbetarna låg i stort utanför förhandlingsmaskineriets kontroll utom vid de tillfällen arbetsgivarna gick till aktioner i frågan.⁽⁴⁶⁾

Vid förhandlingsbordet motarbetades SPIAF:s system med medlemsomröstningar av såväl PMF som förlikningsmännen. Det faktum att SPIAF:s ledning vid flera tillfällen begärde fullmakt av medlemmarna visar att även arbetarsidan åtminstone tidvis upplevde medlemmarnas kontroll som en börda.

Vid de tillfällen arbetsgiversidan gick till angrepp splittrades SPIAF. Med undantag för 1922-23 års avtalsrörelse förespråkade ledningen konsekvent eftergifter, och nära nog lika konsekvent sade medlemsmajoriteten nej. Inför 1932 års pappersmassestrejk hade bägge sidor fått sin uppfattning bekräftad. Ledningen kunde hänvisa till efterkrigsdepressionen: varje förlängning av motståndskampen medförde ytterligare försämringar för arbetarna. Många medlemmar och inte minst kommunisterna, kunde peka på 1928 års konflikt, där kampviljan lett till seger.

Erfarenheterna från avtalsrörelsen antas här ha lett till uppkomsten av tre erfarenhetsvärldar inom SPIAF.

Ledningens erfarenhetsvärld präglades av det centrala förhandlingsmaskineriet. I detta hade man vunnit flera vackra framgångar för framför allt de lågavlönade arbetarna antingen det gällde de yrkesgrupper som låg illa till eller de mindre fabriker som hamnat i ofördelaktiga dyrorter. Kort sagt talade ledningens erfarenheter för att samarbete gav resultat.

De medlemmar, som arbetade i små fabriker och i lågavlönade arbeten var mer beroende av de centrala överenskommelserna än andra arbetargrupper. Det kan därför antas att mycket i deras erfarenhetsvärld talade för att man skulle lita till ledningen.

För medlemmarna inom de expansiva företagen torde erfarenhetsvärlden varit annorlunda. Det var vanligen dessa arbetare som kom i kläm i de centrala avtalsrörelserna, men också de som genom intensiv lokal facklig aktivitet kunde genomföra förbättringar av sitt löneläge. Det torde vara i dessa fabriker en kamplinje hade sitt främsta stöd.

5. Politiska styrkeförhållanden inom SPIAF

Detta kapitel ägnas åt de politiska styrkeförhållandena inom Pappersindustriarbetarförbundet (SPIAF) vid tiden för pappersmassestrejken 1932. Kapitlet inleds med en långsiktig genomgång av förbundets programmatiska utveckling. Därefter granskas förbundsledningens partipolitiska sammansättning. Denna granskning ger vid handen att en avgörande förändring inträffade på 1928 års kongress, varför den partipolitiska fraktionsbildningen på denna kongress blir föremål för en särskild analys.

Undersökningen av de politiska styrkeförhållandena på förbunds nivå följs av två studier rörande avdelningarnas agerande på en aggregerad lokal nivå. Den ena studien behandlar kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet, den andra medlemskapet i den av kommunisterna skapade s k enhetskommitté⁶¹.

Avslutningsvis undersöks de partipolitiska styrkeförhållandena på en konkret lokal nivå. Av de i 1932 års pappersmassestrejk deltagande avdelningarna har 21 valts ut för ett närmare studium, i vilket tyngdpunkten ligger på utvecklingen över tiden och medlemmarnas mobilisering för de olika politiska riktningarna.

Den programmatiska radikalismen

SPIAF grundades i vänsteruppsvingets tid efter första världskriget.⁽¹⁾ Bland delegaterna på den konstituerande kongressen anges många ha varit influerade av vänstersocialistiska, kommunistiska och syndikalistiska tänkesätt. Kommunisten Karl Kilbom deltog på kongressen som representant för det av kommunisterna inrättade Fackliga Propagandaförbundet. Det radikala inflytandet på Pappers första kongresser får också ses i samband med Norrlands relativa överrepresentation, vilken upphävdes när majoriteten av pappersbruksavdelningarna senare sökte sig till förbundet.⁽²⁾

Radikalismen på de första kongresserna tog sig framför allt uttryck i SPIAF:s program. Detta fastställdes i några korta satser i förbundsstadgans s k ändamålsparagraf. 1920 sades förbundets uppgift vara att samla de fackligt organiserade massa- och bruksarbetarna i ett industriförbund, som genom solidariskt samarbete skulle tillvarata medlemmarnas sociala och ekonomiska intressen.⁽³⁾ Medlemmarna skulle skaffas bästa möjliga arbets- och lönevillkor och förbundet skulle ”på det kraftigaste motarbeta verkningarna av, samt begränsa den kapitalistiska utsugningen”.⁽⁴⁾ SPIAF skulle vidare bedriva agitation för att stärka klass- och solidaritetskänslorna samt främja ett socialistiskt upplysningsarbete. Den formulering som klarast gav prov på förbundets radikalism lød:

”Fortsatt utveckling av fackföreningsrörelsen som revolutionär klasskamporganisation, vilkens uppgift är att avskaffa den ekonomiska utsugningen genom arbetarnas direkta kontroll av produktion och omsättning fram till slutligt övertagande av produktionsmedlen.”⁽⁵⁾

Det revolutionära anslaget kvarstod i stadgan fram till 1933 års kongress.⁽⁶⁾ Då ersattes den gamla ändamålsparagrafen av följande:

”Förbundets ändamål är att samla alla inom pappers-, trämasse- och cellulosaindustrierna anställda arbetare i en gemensam, hela landet omfattande organisation för att med alla de medel, som genom denna kunna erhållas och nyttjas, främja medlemmarnas fackliga, ekonomiska och sociala intressen.

I dessa uppgifter ingår att verka för utvidgad medbestämmanderätt i företagen och att stödja kravet på produktionens socialisering och samhällets omdaning på socialistisk grundval.”⁽⁷⁾

Stadgeändringen på 1933 års kongress avlägsnade den marxistiskt påverkade terminologin och anslutningen till ”revolutionen”. Kvar stod kravet på en socialistisk samhällsomvandling. Denna programmatiska reformistiska socialism överlevde i närmare 30 år. År 1961 skrevs socialismen ut ur stadgan, och förbundet verkade för ”en samhällsutveckling på grundval av politisk, social och ekonomisk demokrati.”(8)

SPIAF:s program har sammanfattningsvis följt en kurva från revolutionär socialism över en reformistisk socialism till en ospecificerad reformism. Utvecklingsgången är inte i sig anmärkningsvärd. Den kan sägas fånga arbetarrörelsens idéhistoria i ett nötskal. Vad som är värt att notera är livskraften hos de radikala tongångarna. Denna uppenbarligen över parti-gränserna gående programmatiska radikalism var länge ganska stark i Pappers, och fortfarande räknas förbundet till de radikala inom LO-området. År 1974 återinfördes kravet på socialism i stadgarna.

Ledningens politiska sammansättning

SPIAF:s ledning bestod av tre organ: funktionärerna, förbundsstyrelsen och representantskapet.(9) Funktionärerna var 1920 två: förtroendemannen och kassören. 1921 och 1922 anställdes två ombudsmän och 1924 en statistikförare. Funktionärerna utsågs på kongressen. Av de fem, som var i verksamhet under pappersmassestrejken, var fyra socialdemokrater och en socialist.

Dominerande bland funktionärerna och också över huvud i Pappers ledning var G O Strand.(10) Hans post som förtroendeman motsvaras idag av förbundsordföranden. G O eller *Gustav Strand* var född 1876. Efter varierande sysselsättningar blev han 1908 ombudsman i sågverksindustriarbetarförbundet. Vid SPIAF:s bildande 1920 blev Strand förbundets förste förtroendeman, en post han innehade till kongressen 1937. Politiskt var Strand socialdemokrat sedan 1898 men synes helt ha prioriterat det fackliga arbetet. Efter att ha tillhört LO:s representantskap sedan 1919 – med uppehåll för det år SPIAF stod utanför LO – kom Strand 1932 in i Landssekretariatet, i vilket han var ledamot i fyra år.

I samband med avtalsförhandlingar var den efter Strand betydelsefullaste medlemmen i Pappers ledning *L Em Eriksson*. Några år yngre än Strand kom han liksom denne från sågverksindustriarbetarförbundet, där han var styrelsemedlem i två år. Eriksson ingick tillsammans med den blivande kassören i Pappers, Alfred Persson, i den s k Harnäskommittén (efter ledamöternas bostadsort utanför Skutskär), som initierade bildandet av SPIAF. 1921 blev Eriksson ombudsman i det nystartade förbundet och kvarstod som sådan till 1945. Eriksson blev medlem i SAP 1905 och hade, innan han blev ombudsman, lokala förtroendeuppdrag av politisk natur. 1933 blev Eriksson ledamot av LO:s representantskap. Ombudsmannen Werner Johansson var den ende funktionären, som rekryterades från Grov- och Fabriks.

En speciell ställning i Pappers ledning hade *J V (Verner) Kumblad*. Han deltog sällan i debatterna och saknade liksom L Em Eriksson rösträtt. Hans roll på ledningens sammanträden var protokollförarens. Anmärkningsvärt var att Kumblad, som den ende i den inre kretsen, var kommunist, sedan 1929 medlem i SP. Han anställdes som statistikförare 1924. Han kom då från sulfittfabriken i Ortviken utanför Sundsvall. Tveklöst behöll han sin post i förbundet *trots*, och inte tack vare, sin politiska hemvist. Hans popularitet i Pappers framkom 1937 då det var tal om att göra honom till Strands efterträdare.(11) Valet föll i stället på Hjalmar Adiels, som vid tiden för pappersmassekonflikten var bruksarbetare i Nol och ledamot av förbundsstyrelsen. Kumblad blev vid Pappers kongress 1937 också formellt sekreterare och förblev det en

bit in på 1950-talet. Fackföreningspolitiskt gjorde Kumblad en deklaration på 1937 års kongress, av vilken framgick att han i väsentliga drag övergivit sitt tidigare kommunistiska synsätt.(12)

Förbundsstyrelsen sammanträdde en gång i månaden. Den bestod av sju personer. I den styrelse som utsågs 1920 var Oskar Magnusson ordförande. Magnusson tillhörde som medlem i Harnäskommittén förbundets grundare och var kommunist. Han förblev styrelsemedlem blott fram till 1921 års kongress då han ersattes av socialdemokraten Wilhelm Jonsson. Av de övriga medlemmarna i förbundsstyrelsen var under mellankrigstiden med ett undantag ingen organiserad kommunist. Reservation måste dock göras för att ett par medlemmar i de första styrelserna ej kunnat partipolitiskt identifieras.

Det kommunistiska undantaget var pappersbruksarbetaren Erik Jansson, från 1929 medlem i Socialistiska Partiet. Han invaldes i styrelsen på kongressen 1924. Protokollet ger inga antydningar om att valet skulle föranlett några politiska motsättningar.(13) På den följande kongressen, 1928, ledde dock förbundsstyrelsevalet till politisk strid.(14) Valberedningen föreslog kongressen en förbundsstyrelse utan kommunistiskt inslag. I kongressdebatten anklagades valberedningen för att av politiska skäl ställt Erik Jansson åt sidan. En talare ansåg det rimligt att minoriteten i förbundet – han syftade säkerligen på kommunisterna – blev representerad i ledningen. SPIAF:s kassör Alfred Persson, som var ledamot av valberedningen, tillbakavisade anklagelsen om politisk styrning, men han motsades av en annan medlem i beredningen, Axel Norberg från Ortviken. ”Jag kan fritaga Persson från att inom utskottet ha gått fram efter politiska linjer. Vi övriga däremot ha gjort detta och så länge vi ha makten komma vi att utnyttja den.”(15)

Vid valet av förbundsstyrelsen ställdes motkandidater, bl a kommunisterna Erik Jansson och Johan Karlsson, till valberedningens förslag. De led nederlag, men kommunisterna skulle komma igen vid valet av representantskap.(16)

Representantskapet valdes fram till 1924 års kongress av kongresserna. Av ledamöterna i de första representantskapen var två kommunister Hjalmar Adiels och J V Kumblad. Några ledamöter har inte partipolitiskt kunnat identifieras. Fr o m 1924 utsågs representantskapet av distriktsorganisationerna. Med reservation för att partifärgen i några fall är okänd synes ingen i 1924 års representantskap varit kommunist, med undantag för Hjalmar Adiels, som dock lämnade partiet 1925. Vid distriktsvalen efter 1928 års kongress vann däremot kommunisterna en stor seger. Nära en tredjedel av 1928 års representantskap hade kommunistisk partibok. Sundsvallsdistriktet utsåg Johan Karlsson, Söderhamnsdistriktet Henning Carlsson och Gunnar Mattsson samt Gävle-Dala-distriktet Erik Jansson. I tablå 2 (nästa sida) har förtecknats alla de personer som, vid sidan av förhandlingsdelegerade, kan sägas tillhöra SPIAF:s ledning mellan 1928 och 1933. Där har även antecknats ledamöternas och ombudsmännens partipolitiska tillhörighet samt eventuellt ledamotskap i stadsfullmäktige eller motsvarande politiska förtroendeuppdrag. Skulle en kollektiv biografi författas över den ledande kadern i SPIAF blev det kommunala förtroendeuppdraget ett återkommande inslag. Det fanns synbarligen ett klart samband mellan politisk och facklig verksamhet. Förmodligen innehades sådana förtroendeuppdrag i större utsträckning bland socialisterna än vad tabellen ger vid handen. Endast i två fall, John Hult och Henning Carlsson, kan en karriär på det rikspolitiska planet skymtas. De fast anställdas skara hade däremot lämnat den lokala politiken bakom sig, när de flyttade till förbundsexpeditionen, som först låg i Gävle och sedan i Stockholm.

Två tendenser gjorde sig gällande vid tillsättningen av ledningen. Den ena är den tilltagande

politiseringsen, den andra kommunisternas framryckning 1928. De enstaka inslagen av kommunister i ledningen fram till kongressen 1928 väckte inga motsättningar. På 1928 års kongress ägde en polarisering rum, vilket till stor del torde varit resultatet av att kommunisterna – dvs Henning Carlsson och Johan Karlsson i förhandlingsdelegationen – intagit en närmast ledande ställning när medlemmarna med framgång opponerat sig mot ledningens eftergiftspolitik under pappersmasselockouten våren före kongressen.

Kongressen 1928

Ett ungefärligt mått på radikalismens styrka i förbundet vid tiden för pappersmassestrejken 1932 erhålls i en undersökning av SPIAF:s kongress 1928. Det bör dock framhållas att kommunisterna kan ha varit överrepresenterade på denna kongress efter den stora prestigeseger partiet vunnit i avtalsrörelsen detta är.

SPIAF:s kongress år 1928 har behandlats av Lars Olofsson.(17) Olofsson analyserar tre voteringar på kongressen. Dessa tre voteringar skedde genom namnupprop, varför man får en god blick över fraktionsbildningen och åsiktsspridningen bland kongressombuden. Huvudresultatet är att det stod två block mot varandra, det ena innefattade förbundsledningen, det andra kommunistiska opponenter.

De tre omröstningarna rörde i sak tre olika frågor. I den första tog ombuden ställning mellan två förslag rörande den gångna avtalsrörelsen. Det ena var utformat av en kommunist och i det prickades förbundsstyrelsens undfallenhet gentemot arbetsgivarna. Motförslaget prickade förhandlingsdelegationen för att utan att höra medlemmarna ha skrivit under ett avtal, vilket förbundet dock betraktade som en seger. Både förbundsstyrelsen och förhandlingsdelegationen, vilken bestod av representanter för distriktet och förbundsledningen, dominerades av socialdemokrater. Oavsett vilket förslag som gick igenom skulle förbundets ledning bli prickad, men det var inte betydelselöst vilken korporation som skulle få en reprimand. I förhandlingsdelegationen ingick nämligen de två kommunisterna, Henning Carlsson och Johan Karlsson, som under avtalsrörelsen med stora framgångar lett oppositionen mot ledningen. Det var dessa två de ledande socialdemokraterna ville komma åt på kongressen, under det att kommunisterna satte den socialdemokratiska ledningens eftergiftspolitik i skottgluggen.(18)

Den andra omröstningen på kongressen gällde det ryska pappersindustriarbetarförbundets anslutning till den skandinaviska samarbetskommittén för pappersindustrins arbetare. Kommunisten Erik Jansson yrkade bifall, förbundsledningen avslag.

Tablå 2. *Pappersindustriarbetarförbundets ledning 1928-33.*

Namn och funktion	Distrikt	Partitillhörighet
ANSTÄLLDA FUNKTIONÄRER		
Förtroendeman: G O Strand		SAP
Kassör: Alfred Persson		SAP f d landsting
Ombudsman: L Em Eriksson		SAP f d komm fullm
Ombudsman: Verner Johansson		SAP f d komm fullm
Statistikförare: J V Kumblad		SP f d komm fullm
FÖRBUNDSSTYRELSEN		
Ordförande: G A Malmborg	Norrköping	SAP stadsfullm
Vice ordf. Hjalmar Adiels	Göteborg	SAP landsting
Kassakotr.: Johan Sandberg	Gävle-Dala	SAP
Birger Öhqvist	Värmland	
Robert Andersson	Sundsvall	SAP komm fullm

REPRESENTANTSKAPET

Rudolf Forsén	Skellefteå	SAP komm fullm
Adolv Nyström	Jämtland	
Magnus Fredriksson	Ådalen	SAP komm fullm
Olov Wiklund	Ådalen	SAP f d komm fullm
Johan Karlsson	Sundsvall	SP komm fullm
Henning Carlsson	Söderhamn	SP SP:s partistyrrelse
(Gunnar Mattsson) utgår hösten 1931	Söderhamn	SKP
Bernhard Eriksson ersätter		
Mattsson	Söderhamn	SP
Erik Jansson	Gävle-Dala	SP
K J Eriksson	Värmland	
Viktor Forsberg	Dalsland	
John Hult	Dalsland	SAP landsting (riksdag 1937)
David Malmberg	Norrköping	SAP stadsfullm
Oskar Johansson	Göteborg	SAP f d stadsfullm
Carl Frejd	Småland	SAP komm fullm
K G Pettersson	Småland	SAP komm fullm

Källor: Svenska folkrörelser I. B. Kennerström, 1974, not 75 kapitel 4 och s 219.

Den tredje omröstningen rörde inställningen till den nya kollektivavtalslagstiftningen. Ett förslag ställdes att förbundet skulle följa LO:s riktlinjer. Ett annat, mera militant förslag, yrkade på att man skulle vägra teckna avtal så länge lagen bestod.

I alla tre omröstningarna hade förslagen klart urskiljbara politiska övertoner, utan att de, med tanke på förbundets programmatiska radikalism, kan sägas vara helt partiskiljande. Det förekom också en viss trafik mellan blocken mellan omröstningarna. Även om ombuden i regel röstade i slutna formationer fanns det många som ömsom gick emot, ömsom med ledningen.

Huvudresultatet av omröstningarna blev att omkring 60 % av ombuden stödde ledningen och 40% oppositionen(19) Lars Olofsson har i sin uppsats beräknat sambandet mellan å ena sidan ombudens ställningstagande i voteringarna, å andra sidan deras regionala proveniens. Det visar sig att kongressmajoriteten regionalt sett hade sitt främsta stöd i södra och mellersta Sverige, inklusive Värmland, och näringsmässigt bland pappersbruk och små och medelstora massafabriker. Oppositionen hade sitt fäste bland de ombud, som representerade massaavdelningar och då i första hand de stora avdelningarna. Regionalt sett var oppositionen starkast i Sundsvalls- och Söderhamnsområdena.

Kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet

Frågan om radikalismens styrka inom SPIAF kan också belysas med kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet. År 1929 var 13 % av förbundets omkring 34 000 medlemmar kollektivt anslutna till det socialdemokratiska partiet(20) Det betydde att SPIAF låg långt under riksgenomsnittet. 30% av LO:s medlemmar var kollektivanslutna till SAP. De fackföreningar som skrev in sina medlemmar i SAP låg utspridda i södra och mellersta Sverige. Två undantag från den regeln var Västerbottens distrikt med hela sju anslutna föreningar, vilket var den högsta noteringen för Pappers del, och Ångermanlands distrikt med nära lika många, fem.(21)

Motståndet mot kollektivanslutningen skall inte ensidigt tolkas som en framgång för de

radikala och kommunistiska riktningarna. Bakom motståndet kan ligga spontant fackliga strömningar, som önskade hålla fackföreningarna rena från politik.

Anslutningen till Enhetskommittén

Sveriges Kommunistiska Parti skapade 1926 Enhetskommittén som ett oppositionsorgan inom fackföreningsrörelsen.(22) Enhetskommittén hade väsentligen en propagandistisk funktion. I anslutning till Kominterns nyorientering skärpte Enhetskommittén tonen mot socialdemokratien 1929 och utformade ett system enligt vilket fackföreningarna kunde förbinda sig att regelbundet ge kommittén ett ekonomiskt stöd. Med hänvisning till att det regelbundna bidragssystemet innebar en parallellorganisering gick LO till attack mot Enhetskommittén, som upplöstes 1929.

Av intresse i detta sammanhang är de två konferenser Enhetskommittén avhöll 1926 respektive 1929. Till dessa konferenser kallades samtliga fackföreningar inom LO-området. På den första konferensen deltog representanter för omkring 300 fackföreningar, på den andra drygt 475 fackföreningar, vilket ungefär motsvarade 10 % av beståndet – allt enligt kommitténs egna beräkningar. Från konferenserna har deltagarlistorna bevarats.(23) På grundval av dessa kan man göra en uppskattning av SPIAF-avdelningarnas uppslutning.

På 1926 års konferens deltog 13 avdelningar, motsvarande 8 % av SPIAF:s fackföreningar.(24) Till dessa slöt sig Sundsvallsdistriktets samorganisation. Massaavdelningarna var något fler än bruksavdelningarna, men man kan inte tala om någon avgörande skillnad mellan industrigrenarnas fackföreningar. Förhållandet var likartat på 1929 års s k landskonferens, men SPIAF hade till denna märkbart ökat sin representation. 28 avdelningar mötte upp, vilket motsvarade 17% av förbundets avdelningar. SPIAF låg därmed högt över riksgenomsnittet. På 1929 års konferens var samtliga distrikt inom förbundet företrädna, även om Sundsvallsdistriktet stod för den största delegationen.(25) Detta distrikts samorganisation deltog även på denna konferens, nu i sällskap med Söderhamns.

SPIAF var således väl representerat på Enhetskommitténs konferenser, och det stigande deltagarantalet ger besked om ett växande inflytande för kommunisterna i förbundet.

Politiska styrkeförhållanden i ett urval avdelningar

Barbro Ljusberg har i en uppsats undersökt den politiska maktkampen i SPIAF:s Sundsvallsdistrikt 1928-1931.(26) Hon har sökt fånga de politiska motsättningarna i en rad frågor: Uppgörelsen om 1928 års avtal, kollektivavtalslagstiftningen, Enhetskommittén, arbetslöshetsfrågan, sympatistrejken i samband med händelserna i Ådalen 1931 och val av delegat till LO:s kongress 1931. På grundval av Ljusbergs uppsats och ett par provundersökningar har jag i avdelningsmaterialet excerperat de ärenden som ger det tydligaste partipolitiska utslaget: den politiska sammansättningen av avdelningsstyrelserna, stödet i form av ekonomiskt bidrag etc till politiska organisationer, valet av 1:a maj-tåg och valet av delegat till LO:s kongress 1931.(27) Av dessa frågor erbjuder 1:a majfirandet de flesta fördelarna. Ärendet återkom kontinuerligt, varför styrkeförhållandena kan avläsas under en längre tidsrymd. Vidare ställdes så gott som varje fackförening inför kravet att ta ställning till 1:a maj. I jämförelse med 1:a majfirandet framstår stödet åt partierna som en alltför oregelbundet förekommande och av slumpmässiga faktorer beroende fråga för att kunna användas som en mätmetod av de politiska motsättningarna. Excerpterna har dock använts vid den partimässiga identifieringen av fackföreningsmedlemmarna (se sid 47). Den politiska sammansättningen av avdelningsstyrelserna lider som mätinstrument av bristande precision, då ett stort antal styrelsemedlemmar aldrig bekänner politisk färg i det excerperade materialet.

Avläsningen av de partipolitiska styrkeförhållandena i avdelningarna äger, mot bakgrund av det ovan sagda, rum vid avdelningarnas ställningstagande till 1:a maj. Denna genomgång över en längre tidsperiod kompletteras med en ögonblicksbild av de partipolitiska motsättningarna från våren 1931. Då utsågs ombuden till LO:s kongress. Kongressen var den högsta beslutande myndigheten för den samlade fackföreningsrörelsen i Sverige och därför av central betydelse för arbetarnas och fackföreningarnas ställning i samhället. Valet av ombud skedde medelst medlemsomröstning, något som gör det möjligt att studera mobiliseringen av medlemmarna kring olika kandidater.

1:a maj-firandet

När 1:a maj för första gången firades inom den internationella arbetarrörelsen skedde det utan direkta politiska övertoner.(28) USA:s fackliga landsorganisation beslöt sig 1888 för att året därpå arrangera en 1:a maj-demonstration kring kravet på 8 timmars arbetsdag. Uppslaget anammades på en internationell socialistisk kongress 1889. Där bestämdes att 1:a maj skulle bli den internationella arbetarrörelsens gemensamma solidaritetsdag med kravet på 8 timmars arbetsdag som den gemensamma faktorn. Förverkligandet stötte dock på hinder, då man i många länder inte hade förmåga eller vilja att hävda 1:a maj som arbetarnas speciella högtidsdag.

Internationellt sett höll sig den svenska socialdemokratin väl framme och den första 1:a majdemonstrationen ägde rum 1890.(29) Även om den svenska arbetarrörelsen inte kunde utverka ledighet på alla arbetsplatser och även om man vid enstaka tillfällen avstod från demonstrationer, etablerades 1:a maj snabbt som en högtidsdag. 1938 blev 1:a maj den enda icke-kyrkliga helgdagen. Manifestationen koncentrerades till en början till 8 timmarskravet, men innehållet kom att fördjupas med såväl långsiktiga som kortsiktiga krav.

Det socialdemokratiska ledarskapet över arbetarklassen och arbetarrörelsen blev på ett tidigt stadium ifrågasatt inom den svenska arbetarrörelsen. Först fick socialdemokratin konkurrens av anarkistiska strömningar, sedan av vänstersocialdemokratiska och kommunistiska. Detta fick effekter för första maj-firandet, men litteraturen ger inga upplysningar om hur och när demonstrationerna blev en politisk dragkamp. Vid tiden för pappersmassestrejken 1932 anordnades demonstrationer av tre partier: SAP, SP ("kilbomskommunisterna") och SKP ("sillénkommunisterna"). Avdelningarnas anslutning till ett tåg tog sig formen av att fackföreningsfanan bars med i detta tågs fanborg. Det förekom också att enskilda fackföreningar eller fackliga distriktsorganisationer på egen hand arrangerade någon form av manifestation.

Föreliggande undersökning tar fasta på den rådande konkurrensen om LO-kollektivets bevågenhet. Avsikten är att avläsa efter vilka linjer fackföreningarna tog ställning mellan de olika partiernas inbjudningar till 1:a maj och om det över tiden skedde några förändringar av fackföreningarnas vägval.

I tid omfattar undersökningen perioden 1929-1936. Avgränsningarna bestäms av den konstellation om tre partier som var rådande under pappersmassekonflikten. Denna konstellation uppkom hösten 1929, då det kommunistiska partiet sprängdes. Undersökningen inleds våren 1929, då det endast existerade ett kommunistiskt parti. Detta för att få ett perspektiv på partisprängningens betydelse för 1:a majfirandet. 1936 bildar den naturliga slutpunkten, eftersom detta var det sista år då Socialistiska Partiet på allvar spelade en roll i svensk arbetarpolitik.

Källmaterialet består av den protokollförda diskussionen hos undersökningsurvalets 21 avdelningar rörande 1:a maj.(30) Majoriteterna av dessa avdelningar mottog i regel någon gång

under april inbjudningar från de olika partierna om deltagande i 1:a maj-festligheterna. Diskussionerna är i regel endast summariskt noterade, men protokollförarna synes ha lagt sig vinn om att i föreliggande fall anteckna ställda förslag och voteringsiffror. På grundval av dessa kan man i allmänhet avgöra i vilket tåg avdelningens fana bars. Det finns luckor i materialet men dessa härleder sig nära nog uteslutande till avdelningar med svag 1:a maj-tradition och kan därför förklaras med att avdelningarna ifråga dessa år ej behandlade 1:a majfrågan. För att identifiera vissa tåg, som i protokollen kan omnämnas som t ex ”det sedvanliga tåget”, har jag gått igenom Socialdemokraten (SAP), Folkets Dagblad (SP) och Ny Dag (SKP) för dagarna kring 1:a maj.(31) Ett mindre antal demonstrationer förblir emellertid oidentifierade. Pressmaterialet har även gett upplysningar om framför allt de kommunistiska partiernas demonstrationspolitik. 1:a majfirandet genomgick för deras del vissa förändringar. I början av 1930-talet höll alla tre partierna varsina demonstrationer. Man använde uppenbarligen 1:a maj som en gradmätare på det egna partiets mobiliseringsförmåga. I mitten av 1930-talet fanns det hos minoritetspartierna tendenser till en nedtoning av partiprestigen. De erbjöd i ökad utsträckning varandra, syndikalisterna, socialdemokraterna och fackföreningarna enhetsmanifestationer i varierande kombinationer och under olika namn och paroller som ”Antifascistisk Samling”, ”Facklig Enhet”, ”Socialistisk Samling” osv. Emellertid avvisade socialdemokraterna konsekvent enhetsfronten med vänstern, och även inom vänstern var det endast undantagsvis som utspelen om samarbete ledde till konkreta resultat. I de få fall en vänstersamverkan kom till stånd är det märkbart att den egna partipressen ignorerade denna till förmån för de mer direkta partiframgångarna.(32)

Framställningen om behandlingen av 1:a maj i urvalets avdelningar inleds med en översiktlig regional genomgång. I denna redogörs för de alternativ fackföreningarna hade att välja mellan i de olika distrikten. Därefter sker en konkret beskrivning av hur avdelningarna tog ställning. Avdelningarna är här grupperade i fyra flockar:

1. de med svag 1:a maj tradition
2. de som konsekvent tog ställning för ett och samma parti
3. de som under åren fördelade sina sympatier mellan olika partier
4. de som själva arrangerade 1:a maj.

116 Från det SPIAF-distrikt som täckte Norr- och Västerbotten, Skellefteå-distriktet, ingår två avdelningar i urvalet. För Karlshälls del stod valet mellan ett socialdemokratiskt och ett kommunistiskt alternativ. Demonstrationerna ägde rum i det närbelägna Luleå, där Socialistiska Partiet inte hade någon anslutning. I Ytterstfors hade 1:a maj ingen stark ställning vilket får anses vara symptomatiskt för det frisinnade Västerbotten.

I Ådalen stod slaget om 1:a maj mellan kommunisterna och socialdemokraterna. För tre av urvalets fyra avdelningar var demonstrationsorten densamma, Kramfors. 1929 drog endast ett tåg genom Kramfors, men fackföreningarna kunde välja mellan att själva bilda en avdelning eller ansluta sig till ett partis avdelning i demonstrationståget. De följande åren anordnade socialdemokrater och kommunister egna tåg. Socialisterna försökte några år formera sig som en egen avdelning i den socialdemokratiska demonstrationen, ett annat år inskränkte man sig till ett föredrag av Ture Nerman.

Alla Sundsvallsdistriktets sju avdelningar i undersökningsurvalet demonstrerade i Sundsvall. Här liksom i Ådalen förekom det att avdelningar marscherade från den egna orten in till huvudorten och där anslöt sig till ett större demonstrationståg. En annan likhet med Ådalen var att demonstrationen 1929 var gemensam för alla riktningar. Vid eftermötet spreds deltagarna till de olika talarstolarna. 1930 inträdde så splittringen. Detta år gick man i klart

avgränsade partiavdelningar. 1931 fick ”det traditionella tåget”, som det ofta kallades i avdelningsprotokollen, konkurrens av såväl ett socialistiskt som ett kommunistiskt.(33) Bakom ”det traditionella tåget” stod till en början inte den socialdemokratiska distriktsorganisationen, utan de fackliga samorganisationerna. Tåget uppfattades dock i regel i avdelningarna som socialdemokratiskt till sin karaktär. Dess fackligt officiella prägel bör emellertid ha ökat dess attraktionskraft, speciellt bland tvekande SPIAF-medlemmar, men 1933 och framöver deltog det socialdemokratiska partidistriktet som medarrangör.

Socialisterna i Sundsvall försökte redan i ett tidigt skede bredda underlaget för sitt alternativ. 1931 samarbetade man med syndikalisterna i en demonstration byggd på DAC:s paroller. DAC (De Arbetslösas Centralorganisation) var en på riksplanet existerande front under socialistisk-syndikalistisk ledning.(34) I avdelningarna tycks ingen tvekan ha rått om att detta alternativ var att betrakta som det socialistiska. 1933 vände sig Sundsvallssocialisterna till Pappers samorganisation med krav på en enhetlig demonstration. Propån avvisades och SPIAF:s avdelningar fick ta ställning mellan tre tåg. På socialisten Carl A Nilssons förslag manade Fagervik följande året samorganisationen att arrangera en enhetlig demonstration.(35) Distriktets samorganisation avvisade med rösterna 19 mot 11 Fagerviks framstöt. Den politiska tredelningen av 1:a majfirandet blev detta är än tydligare markerad, då socialdemokraterna sällade sig till ”det traditionella tågets” arrangörer. Först därmed kan socialisternas enhetsutspel sägas ha fått mark under fötterna. 1934 lanserade socialisterna en antifascistisk kommitté, utan att kunna rucka på styrkeförhållandena i distriktsorganisationen. Det lyckades man dock delvis med 1935 och då i samarbete med syndikalister och för första gången också kommunister. Förslaget om en enhetlig facklig demonstration avvisades visserligen, men med röstsiffrorna 23-21. Bakom denna utjämning av röstsiffrorna låg troligen en politisk omsvängning av styrkeförhållandena i samorganisationen, men det är också möjligt att tanken på facklig enhet vann röster.(36) Resultatet blev ett reformistiskt tåg och ett enat vänstertåg i Sundsvall. Nedbantningen till två tåg bestod även året efter, 1936, men det skedde en rockad i och med att kommunisterna upprättade en egen avdelning i det reformistiska tåget, denna gång synbarligen arrangerat av Sundsvalls FCO, under det att socialisterna marscherade för sig.

Två av undersökningsurvalets avdelningar, Bergvik och Sandarne, låg i Söderhamnsdistriktet. Bägge dessa tog regelmässigt ställning till om de skulle demonstrera i ett socialdemokratiskt eller i ett kommunistiskt tåg i Söderhamn. Det osprängda kommunistpartiet inskränkte sig troligen 1929 endast till ett möte utan demonstration. Om Söderhamns socialister i egen regi firade 1:a maj mellan 1930-1932 har det ej givit nedslag i källmaterialet. 1933 anordnades en socialistisk demonstration, året efter bara några möten.

För övriga avdelningar i urvalet var inte det partipolitiska inslaget i 1 maj-firandet så starkt. För Skutskär och Eldforsen i Gävle-Dala distrikt, Laxå i Värmlands och Bengtsfors i Dalslands stod valet mellan att delta i en socialdemokratisk demonstration eller inte delta alls. Hammarby i Gävle-Dala distrikt och Fredriksberg i Värmlands anordnade själva demonstrationer, vilket i Hammarbys fall ledde till vissa motsättningar av partipolitisk natur. I övrigt vill det alltså synas som om det partipolitiska elementet lyste med sin frånvaro söder om Dalälven. Detta torde hänga samman med att de här aktuella pappersmassfabrikerna vanligen inte låg vid någon tätort, där det fanns kommunistiska eller socialistiska organisationer starka nog att samla till en självständig manifestation.

1. Avdelningar med svag 1:a maj-tradition

I fyra av urvalets avdelningar var 1:a maj-traditionen svag. Av dessa fyra deltog Edlforsen, Laxå och Bengtsfors oregelbundet i av allt att döma socialdemokratiska manifestationer.

Ytterstfors avskilde sig från de övriga genom sin konsekventa vägran att ansluta sig till demonstrationerna i Skellefteå.(37) Man sade 1934 särskilt ifrån att de medlemmar, som på eget bevåg tog sig till Skellefteå, ej fick ta med sig avdelningens standar.

De övriga tre avdelningarna i gruppen med svag 1:a maj-tradition skulle med viss rätt kunna räknas till de stabilt socialdemokratiska, men det finns hos dessa avdelningar indikationer på ett relativt sett lågt engagemang i frågan, vilket gör att de bildar en särskild grupp. Till detta kommer i två fall en osäkerhet om demonstrationens karaktär. Eldforsen i Gävle-Dala distrikt var helt beroende av vad som hände i Vansbro. Demonstrationerna i Vansbro bör ha organiserats av socialdemokrater och/ eller någon facklig organisation. Anordnades en demonstration i Vansbro deltog Eldforsen, annars gjordes inga särskilda anstalter. En notering från 1933 visar beroendet av Vansbro: ”Vidare beslutade avd. att standaret skulle medtagas om det blir demonstration /kursiv här/.”(38) Någon politisk diskussion om 1:a maj förekom inte.

Laxå i Värmlandsdistriktet erhöll stadigt en inbjudan från en socialdemokratisk arbetarkommun och anslöt sig i regel med fana till 1:a majdemonstrationen, som hölls någon söndag i början av maj. 1932 var det enda året *Laxå* erhöll en alternativ inbjudan. Bakom denna stod enligt protokollet en kommunistisk arbetarkommun, men det är omöjligt att avgöra om det (enligt denna avhandlings terminologi) rörde sig om en socialistisk eller kommunistisk sådan. En medlem yrkade bifall, men propån avvisades. Mot slutet av undersökningsperioden svalnade *Laxå*s intresse. Man beslöt att de medlemmar ”som så önska får delta i 1 maj demonstrationsmöte med avd. standar.”(39)

För *Bengtsfors* i Dalsland återfinns den första 1:a maj-noteringen år 1932. Detta och följande år deltog *Bengtsfors* i en demonstration, om vilken man ej vet mer än att den säkerligen ej var kommunistisk eller socialistisk. 1934 avstod *Bengtsfors* från deltagande, men 1935 ändrade man sig och tillverkade också en fana. 1936 antogs med 7 röster mot 3 en inbjudan från *Bengtsfors* socialdemokratiska arbetarkommun. Om opponenterna förespråkade ett alternativt tåg eller rent avslag framkommer ej. En av opponenterna, Emil Edvinsson, var organiserad socialist.(40) Detta är det enda tillfälle man kan skymta en politisk vilja bakom ett förslag om att ej deltaga i 1:a maj.

Bland avdelningarna med svag 1:a maj-tradition synes *Ytterstfors* drivit en konsekvent linje. Motiven bakom *Ytterstfors* vägran att deltaga 1:a maj framträder emellertid inte i materialet. Anledningen till att de övriga ej demonstrerade varje 1:a maj var säkerligen bristande intresse och inte principiella betänkligheter.

2. De stabila avdelningarna

En tredjedel av urvalets fackföreningar var under undersökningsperiodens förlopp stabila i sina partipreferenser, dvs de höll sig till demonstrationer arrangerade av ett och samma parti. Dessa stabila avdelningar återfinns i Sundsvalls, Söderhamns och Gävle-Dalarnas distrikt. Majoriteten av dem – eller annorlunda uttryckt, fem av de sju stabila avdelningarna – var socialdemokratiskt orienterade. Tre av dessa fem låg i Sundsvallsdistriktet: *Vivstavarv*, *Söråker* och *Matfors*. De följde distriktets samorganisation, som stod bakom demonstrationen i Sundsvall. Denna fick, som tidigare framkommit, med åren en allt klarare socialdemokratisk profil. *Vivstavarvs* protokollserie innehåller, med undantag för en kort hänvisning från 1933, inga noteringar om politiska motsättningar förrän år 1935. Diskussionen detta år var uppenbarligen livlig och man fick tillgripa votering. Med 48 röster mot 15 behöll man sin gamla kurs och året efter togs beslut utan motsättningar. Orsaken till den livligare aktiviteten år 1935 var troligen att vänstern denna gång lyckats enas i ett samlat alternativ. Mötesreferatet från år

1935 är också det enda ställe där *Matfors* protokoll nämner förekomsten av en diskussion om 1:a maj. *Söråkers* beslut om deltagande i "det traditionella tåget" var 1929-1931 enhälliga. 1932 togs beslutet med stor majoritet gentemot socialistiska och kommunistiska förslag. 1933 anslöt sig avdelningen enhälligt till det reformistiska tåget, 1934 med stor majoritet, 1935 utan votering och 1936 med röstsiffrorna 19 mot 13. Synbarligen fanns en opposition i Söråker, som tillfälligtvis kunde utgöra ett alternativ, men den var inte stark nog att bilda ett fast minoritetsblock.

Utanför Sundsvallsområdet parkerade två avdelningar stadigt sina fanor i den reformistiska fanborgen. Den ena, Bergvik, låg i Söderhamnsdistriktet, den andra, Skutskär, i Gävle-Daladistriktet. *Skutskärs* val var tveklöst, men i Bergvik förekom en viss opposition.⁽⁴¹⁾ 1929 var de partipolitiska motsättningarna i *Bergvik* av godmodig natur. Kommunisten Gunnar Mattsson, ledamot av SPIAF:s representantskap, fick tillstånd att ta med sig Bergviks fana till ett kommunistiskt möte, vilket alltså i tiden inte sammanföll med demonstrationen. Året efter skärptes tonen. SKP:s inbjudan till 1:a maj lades med "ogillande" till handlingarna. Vid samma tillfälle föreslog en medlem, Sölve Vernboe, utan framgång, att 1:a maj-firandet helt skulle överlämnas till de politiska organisationerna. Under 1:a majdiskussionen 1931 återkom såväl Mattsson som Vernboe med motförslag till en socialdemokratisk 1:a maj. Mattsson tog upp Vernboes id från året innan. Vernboe själv ställde denna gång ett annat förslag, som innebar att avdelningen skulle arrangera en egen demonstration på orten i stället för att bege sig till den politiserade demonstrationen i Söderhamn. Vernboes inlägg väckte anklag och vid verkställd omröstning segrade han med 13 röster mot 11 för socialdemokraterna och 3 för Mattsson. Beslutet revs emellertid upp och det socialdemokratiska alternativet blev avdelningens linje. Efter 1931 återfinns ingen opposition i Bergviks protokollsböcker. En av orsakerna till detta var uppenbarligen att Gunnar Mattsson utslöts ur förbundet hösten 1931.

Två fackföreningar i urvalet, Fagervik och Essvik, medverkade kontinuerligt i socialisternas 1:a maj-manifestationer. Bägge firade 1:a maj i Sundsvall. På ett glest besökt sammanträde valde *Fagervik* 1930 med knapp majoritet socialisternas avdelning i det då ännu gemensamma tåget i Sundsvall. Vid sidan om en kommunistisk opposition uppträdde en medlem med krav på att avdelningsfanan skulle lämnas hemma. 1931 stod slaget enbart mellan kommunister och socialister, men 1932 hade det kommunistiska tåget försvunnit ur bilden, vilket talar för att den kommunistiska fraktionen hade en begränsad anslutning. Förslaget om att lämna fanan hemma återkom detta år liksom nästa. 1933 återupplivades också konkurrensen mellan kommunister och socialister. De senare vann voteringen med knappa röstsiffror. 1934 och 1935 samverkade vänstern, vilket ledde till att beslutet kunde bli enhälligt. 1935 uppträdde för första gången en socialdemokratisk fraktion. Denna utgjordes av en av allt att döma mycket begränsad skara, men den hade förankring i styrelsen. 1936 slutligen gick Fagervik utan protester med i det socialistiska tåget.

I *Essvik* var den socialistiska dominansen än mer markant än i Fagervik. 1931 fattades beslutet om socialistisk 1:a maj enhälligt, 1932 med 116 röster mot 36. De senare önskade se avdelningens standar i den kommunistiska fanborgen. I övrigt skall enligt protokollet det ej förekommit några motsättningar om 1:a maj i Essvik, som får anses vara SP:s starkaste fäste i Pappers. Den opposition som förekom i Essvik torde ej ha ansett det mödan värt att driva särlinjer rörande 1:a maj.

3. De instabila avdelningarna

Drygt en tredjedel av urvalet avdelningar bytte en eller flera gånger linje i fråga om 1:a maj. Dessa avdelningar växlade mellan de partipolitiska tågen, men det förekom också att man

avstod från deltagande, inte som vissa av fackföreningarna med svag 1:a maj-tradition på grund av bristande engagemang, utan som en medveten politisk handling.

För *Karlshäll* utanför Luleå innebar 1:a majfirandet 1929 i likhet med många andra avdelningar i urvalet inga större problem. Det året stod Luleå FCO bakom demonstrationen. Efter 1929 dominerade det partipolitiska inslaget. 1930 avslogs med en rösts marginal en kommunistisk inbjudan. Motförslaget, som alltså vann majoritet, innebar att avdelningen ”icke skulle delta på grund av att det var en politisk demonstration”.(42) Även 1932 stod ett kommunistiskt alternativ mot ett förslag om att ej delta. Denna gång vann dock kommunisterna majoritet. Beslutet revs emellertid upp av det följande sammanträdet, som hölls i god tid före 1:a maj. På detta stormiga sammanträde vägrade man justera protokollet från det möte, som anslutit sig till kommunisternas 1:a majfirande ”eftersom mötet tillkommit på styrelsens initiativ i samråd med en del kommunister”.(43) I voteringen om var fanan skulle bäras konkurrerade kommunisternas tåg med socialdemokraternas. Det antipolitiska alternativet hade försvunnit och skulle sedan ej mer ställas till proposition i avdelningen under undersökningsperioden. Majoriteten favoriserade det socialdemokratiska alternativet. Året efter, 1933, bytte kommunisterna taktik och föreslog fackföreningarna på orten bildandet av en kommitté för anordnande av 1:a maj. V Blom, som tidigare i avdelningen förespråkade det kommunistiska alternativet, gjorde detta förslag till sitt och byggde på det med ett tilläggsförslag om att kommittén borde samarbeta med såväl kommunister som socialdemokrater. Detta erbjudande om enhetsfront vann endast en röst och *Karlshäll* fortsatte den socialdemokratiska kurs man slagit in på. Denna låg fast såväl 1934 som 1935, men det senare året var majoriteten för den socialdemokratiska arbetarkommunens arrangemang mycket knapp. V Blom återkom detta år med förslag om en förutsättningslös prövning av 1:a majfirandet, och vann nära hälften av rösterna vid voteringen.

1936 förändrades förutsättningarna för 1:a majfirandet. Denna gång stod Luleås FCO – inte socialdemokraterna – för inbjudningen. Denna antogs utan motsättningar. Cirkeln var därmed sluten eftersom det var den fackliga centralorganisationen, som stått bakom 1929 års demonstration, vilken ej heller den väckt några motsättningar.

I *Karlshälls* lösningar av 1:a maj-problematiken är det märkbart att den antipolitiska linjen saknade kontinuerligt verksamma förespråkare, något som den kommunistiska med V Blom och den socialdemokratiska med J Sundqvist m fl hade.

Samtliga fyra avdelningar i urvalet från Ådalen tillhör den instabila gruppen av 1:a majfirare. Ulfvik inbjöds av ett par noteringar att döma till demonstrationer i Härnösand, de övriga tre fyllde ut demonstrationsleden i Kramfors. 1929 demonstrerade *Ulfvik* med Härnösands kommunister. För 1930 ger Ulfviks protokoll den föga klarläggande upplysningen att avdelningen beslöt sig för att demonstrera. 1932 stod valet mellan socialisterna, som, väl att märka, lyckats få till stånd ett samarbete med Härnösands FCO, och kommunisterna, som åter en gång vann avdelningen för sig. 1933 uppmanades medlemmarna demonstrera i vilket tåg de önskade. Till samma beslut kom man 1934 och 1935. Vid det senare tillfället motiverades beslutet med ”att demonstrationerna numera hade en utpräglad politisk karaktär och då uppslutningen omkring fackföreningens standar ej kunde bli enhällig skulle standaret få vila och var och en få gå i det led han kände sig hemma”.(44) Liksom för *Karlshäll* löstes den partimässiga knuten år 1936, då den fackliga centralorganisationen stod bakom inbjudningen till 1:a maj-demonstrationen.

Tillbakagången för kommunisterna i Ulfvik måste ses i sammanhang med SPIAF:s uteslutning av en grupp Ulfviks-medlemmar, som ställt sig bakom ett kommunistiskt

inspirerat beslut om vild strejk våren 1932 (se kap. 6).

Demonstrationen i Kramfors var år 1929 liksom den i Sundsvall gemensam för hela arbetarrörelsen. Fackföreningarna kunde om de ville sluta upp i partiernas avdelningar i tåget. I annat fall torde de ha bildat en egen avdelning i tåget. Av de tre Kramfordsdemonstranterna – Frånö, Sprängsviken och Svanö – var det endast Svanö som 1929 på detta sätt markerade politisk färg. I den kommunistiska fanborgen detta år sågs Svanös standar. Under de följande åren tvingades avdelningarna välja mellan två tåg: kommunisternas och socialdemokraternas. 1933 förekom även ett socialistiskt mellanspel. 1935 och 1936 samverkade socialdemokraterna med de fackliga organisationerna.

Första gången *Sprängsviken* ställdes inför valet mellan två tåg fick dilemmat en salomonisk lösning. Efter en enligt protokollet ”meningslös” debatt antogs inbjudningarna från bägge partierna. Under de följande åren slöt man upp i socialdemokraternas tåg. Vid flera tillfällen synes man ej ha fått någon alternativ inbjudan och i stort togs besluten utan allvarliga mot-sättningar, med undantag för 1932. Då tillgreps en votering som slöt med 32-25 i socialdemokratisk favör.

I Frånö och Svanö kom liksom i Sprängsviken förespråkarna för socialdemokratisk 1:a maj relativt snart till en fast och etablerad majoritetsställning, men den politiska kampen hade här en flera grader högre temperatur. *Frånö* deltog 1930 i den kommunistiska demonstrationen, därefter i den socialdemokratiska. I Frånö stod två stabila block mot varandra där det ena röstade socialdemokratiskt och det andra kommunistiskt. Förändringarna av styrkeförhållandet mellan blocken framgår av tabell 3 (se nästa sida). Fraktionerna vägde 1930 tämligen lika, därefter ökade i två etapper det socialdemokratiska blocket under vikande deltagarsiffror sin styrka så att det kom att omfatta två tredjedelar av röstdeltagarna.

I Frånös protokoll påträffas endast en medlem, Bergsten, som försökte bryta mot blockbildningen. 1932 föreslog han avdelningen att ej delta i partiernas marscher. Han vann vid voteringen endast en röst för sitt förslag. Året efter bad han att till protokollet få antecknat att ”vi arbetare gå mot dödens dal”.(45) Uppenbarligen syftade han på politiseringen och partisplittringen såväl i allmänhet som i 1:a majfrågan i synnerhet.

Tabell 3. *Val av 12 majtåg: Frånö.*

Antal röster på respektive demonstrationståg

År	SAP:s		SKP:s alt Enhets	
	ant röster	i %	antal röster	S:a röster
1930	60	48	65	125
1931	65	59	45	110
1932	98	58	72	170
1933	48	59	33	81
1934	44	67	22	66
1935	43	67	21	64

Källa: SPIAF avd 18 Frånö Protokoll 13.4. 1930 § 4, 16.4. 1931 § 3, 4,5 och § 6, 12.4. 1932 § 7, 8.4. 1933 § 3, 8.4. 1934 § 7 och 7.4. 1935 § 5.

Anmärkning: Procentsatserna beräknade på antalet avgivna röster. Den enstaka rösten 1933 på en tredje väg ej medtagen. Antalet eventuellt nedlagda röster framkommer ej. Då deltagarantalet ej angivits vet man ej heller hur många som avstod från att rösta. Det osedvanligt höga deltagarantalet 1932 sammanhänger med den då rådande konfliktsituationen.

Svanö höll sig 1929 till kommunisternas avdelning i demonstrationståget, 1930 deltog man i socialdemokraternas arrangemang. Detta innehöll en socialistisk avdelning, men det framgår inte om *Svanö* eventuellt deltog i denna. För tiden därefter står det dock klart att *Svanö* medtog sin fana till socialdemokraternas tåg. Under 1931 och 1932 förekom en opposition. En minoritet inom styrelsen talade för kommunisterna och 1932 kom det till en votering, som vanns av det socialdemokratiska tågets anhängare med klara röstsiffror. Därefter finns inga oppositionella röster noterade och både 1935 och 1936 var besluten enhälliga. Den kommunistiska fraktionen, som 1929 visat en viss styrka, hade försvunnit. Varför framkommer inte, men voteringssiffrorna från 1932 och bristen på agerande i övrigt antyder att fraktionen ej var så stor.

Två av de instabila avdelningarna, *Svartvik* och *Nyhamn*, låg i Sundsvallsdistriktet. *Svartvik* demonstrerade 1930 antagligen socialdemokratiskt, 1931 med säkerhet socialdemokratiskt, 1933 återigen socialdemokratiskt, 1934 med den antifascistiska samlingen, 1935 med det tågkombinatet socialister-kommunister-syndikalister i ordningställde och 1936 än en gång socialdemokratiskt. Det säger sig självt att *Svartvik* vid flera tillfällen måste tillgripa voteringar för att bestämma färdriktningen. Huvudslaget stod mellan socialdemokratiska och socialistiska förespråkare. 1931 och 1932 försvårades propositionsordningen på grund av kommunistiska yrkanden, men någon större anslutning till detta tredje parti var det inte tal om.

Nyhamn är unikt i det avseendet att alla de tre partierna vid olika tillfällen lyckades attrahera medlemsmajoriteten. 1930 slog *Nyhamn* med knapp majoritet in på den socialistiska linjen, och 1931 gick kommunisterna segrande ur striden. Återstod således socialdemokraterna som året efter, 1932, fick *Nyhamns* fana med sig till Sundsvall. *Nyhamns* ombytlighet kan delvis förklaras av taktikröstningar i lägen då det vägde tämligen jämnt mellan partierna. Protokollet från 1932 ger besked om röstsiffrorna för samtliga partier: 45 för socialdemokraternas tåg, 39 för socialisternas och 29 för kommunisternas. Efter att *Nyhamn* mellan 1930 och 1932 prövat vart och ett av de tre partierna, fastnade man sedan slutgiltigt för det socialistiska alternativet. Att *Nyhamn* stödde tendenserna till vänstersamverkan är inte förvånande, vilket däremot den enhälliga uppslutningen bakom 1936 års socialistiska demonstration kan sägas vara.

Sandarne i Söderhamns distrikt var tillsammans med *Ulfvik* den avdelning som mest konsekvent och medvetet höll sig utanför den partipolitiska konkurrensen. Fram till 1935 deltog *Sandarne* inte i något 1 maj tåg.⁽⁴⁶⁾ Diskussionen bakom beslutet år 1933 är ovanligt utförligt refererad. Förespråkarna för den kommunistiska respektive den socialdemokratiska uppmarschen debatterade inte till synes fackföreningens eller de svenska arbetarnas problem. Man uppehöll sig i stället vid situationen i Tyskland och framför allt vid skuldfrågan för arbetarrörelsens misslyckande. Debattörerna menade sig dock inte tala i oträngt mål, fascismen kunde bli stark också i Sverige och även här var arbetarrörelsen splittrad. Den tredje vägens linje sammanfattades av Karl Borgman i förslaget "att avd. som sådan ej deltar i någondera av dessa demonstrationer, för att därmed undanröja att politik indrages i avd."⁽⁴⁷⁾ Borgman stöddes av socialisten Oscar Olsson.⁽⁴⁸⁾ Olsson var förmodligen tämligen isolerad vad beträffar partifärgen, vilket kan vara anledningen till att han avstod från att propagera för den demonstration socialisterna detta år för en gångs skull arrangerade i Söderhamn. Året efter satt ett beslut om icke-deltagande i 1:a majfirandet längre inne än tidigare. Endast med mötesordförandens utslagsröst kunde det drivas igenom.

1935 ändrade så *Sandarne* ståndpunkt. Styrelsen avfärdade på egen hand under hänvisning till föregående års beslut en kommunistisk inbjudan, något som senare sanktionerades av ett avdelningsmöte. Däremot tackade avdelningen ja till en socialdemokratisk inbjudan, vilket

man också gjorde året därpå. En faktor som kan ha påverkat kursomläggningen är att den socialdemokratiska skrivelsen från 1935 försågs med en facklig profil. Från Söderhamn var invitationen signerad av såväl arbetarkommunen som den fackliga centralorganisationen.

4. De arrangerande avdelningarna

Redogörelsen för 1:a majfirandet har hittills uppehållit sig vid avdelningar som var passiva deltagare i den meningen att de mottog inbjudningar, men ej själva stod för initiativ och genomförande, även om de ibland svarade för ordningsmän och delar av kostnaderna. Anledningen synes främst ha varit att dessa avdelningar låg vid en tätort, där det föll sig naturligt att andra krafter tog ansvaret. Två fackföreningar i urvalet stod dock själva för arrangemanget, Hammarby i Gävle-Dala-distriktet och Fredriksberg i Värmlandsdistriktet. Ingen av dessa avdelningar tycks ha bjudit in någon annan organisation till sin 1:a maj.

Hammarby skrev 1929 till Landssekreteriatet med en begäran om talare till ett 1:a majmöte. Detta får tolkas som att man i första hand var intresserad av en företrädare för fackföreningsrörelsen. Landssekreteriatet vidarebefordrade Hammarbys brev till den socialdemokratiska partistyrelsen, som sände en talare. Detta ledde inte till några reaktioner i avdelningen, men när man året efter vände sig till Landssekreteriatet, beslöt man att fackföreningsstyrelsen själv skulle tillskriva partistyrelsen om ej LO kunde anskaffa en talare. I diskussionen hade den kände socialisten Nils Flyg lanserats som ett alternativ till de reformister SAP och LO kunde tänkas sända ut, men detta förslag voterades ned med 22 röster mot 11.

1931 fick Hammarby konkurrens om 1:a majfirandet. När fackföreningen diskuterade ärendet, visade det sig att den socialdemokratiska arbetarkommunen på orten redan tingat Folkets Hus, vilket tydligen var den traditionella möteslokalen vid 1:a maj, samt en talare.

En del mötesdeltagare protesterade, men majoriteten accepterade socialdemokraternas föranstalter. I 1932 års protokoll nämns inget om arbetarkommunens verksamhet. Två förslag ställdes då mot varandra. Det ena innebar att styrelsen på egen hand engagerade en talare, det andra att en socialdemokratisk talare införskaffades. Det går ej att avgöra den politiska innebörden av det första förslaget, som vid voteringen fick 78 röster mot 63 för det uttalat socialdemokratiska. 1933 kom föreningen till samma beslut som året innan. Motförslag var dels att en talare skulle rekvireras från LO, dels att Hammarby skulle acceptera den talare, som tillkallats av den socialdemokratiska arbetarkommunen, vilken således åter vidtagit förberedelser för ett 1:a majfirande. Efter att styrelsen fått i uppdrag att tinga en talare ställdes frågan om dennes partifärg. I valet mellan en socialdemokrat och en socialist fastnade Hammarby med 37 röster mot 30 för en socialist. I 1934 års diskussion, ”som mest rörde sig om olika politiska uppfattningar”, ställdes fyra förslag:

1. 1:a majfirandet överläts på de politiska organisationerna,
2. styrelsen avgör på egen hand vilken talare, som skall engageras,
3. en representant för regeringspartiet håller anförandet och
4. en kommunist införskaffas som talare.(49) I slutomröstningen ställdes tredje och fjärde alternativen mot varandra, och med 20 röster mot 13 blev det denna gång en socialdemokratisk seger. I 1935 års 1:a majdebatt drog en medlem konsekvensen av Hammarbys växlande sympatier och föreslog att man vartannat år skulle ha en socialistisk och vartannat år en socialdemokratisk talare. Något rent partiförslag ställdes inte detta år, utan socialdemokraten Hjalmar Olsson föreslog att LO skulle tillfrågas.(50) I voteringen segrade detta förslag mot vartannatårsprincipen, som dock vann många röster, vilket bör ha inneburit att bl a avdelningens socialistiska fraktion röstade med detta förslag.

I Hammarby avtecknar sig under en tilltagande politisering av 1:a majfrågan en socialistisk och socialdemokratisk fraktion. Vid sidan om dessa fanns en tendens till avpolitisering. År 1936 ställdes det tidigare förekommande förslaget om att engagera en talare från LO som ett alternativ till de partipolitiska talarna. I protokollet har röstsiffrorna för alla de tre förslagen antecknats: det socialdemokratiska samlade 33 röster, det socialistiska 13 och förslaget om en talare från LO erhöll 4 röster.

Fredriksberg var den andra fackföreningen som själv anordnade sin 1:a maj-manifestation. I Fredriksbergs protokoll finns endast en notering rörande de politiska problem som låg inneslutna i 1:a majfirandet. 1934 beslöts ”att ej mer än en talare skulle anskaffas oavsett vilken politisk riktning han än företrädde” (51) Beslutet skvallrar om att yrkande ställts på lika-berättigad representation från två eller flera riktningar i talarstolen. Möjligen kan det också tänkas att man vid något tillfälle experimenterat med mer än en talare, men något stöd för detta antagande finns ej i mötesreferaten. I dessa nämns 1930, 1931 och 1933 talarens namn. I samtliga fall rör det sig om ledande fackföreningsmän. Dessa var tillika socialdemokrater. Inget definitivt besked står att få rörande vilken av talarnas funktioner Fredriksberg såg som viktigast.

Sammanfattning

Distriktsvis sammanfattat framträder följande bild av 1:a majfirandet i undersökningsurvalet. Av Skellefteådistriktets två avdelningar deltog över huvud inte Ytterstfors – som enda avdelning i urvalet – i 1:a majfestligheterna. Karlshäll avstod vid två tillfällen i början på perioden från deltagande med hänvisning till det partipolitiska inslaget. Därefter fick socialdemokraterna, som stod i motsättning till en av allt att döma relativt liten kommunistisk fraktion, greppet över 1:a maj. Denna tendens gjorde sig också märkbar i Ådalen där avdelningarna under 1929-1931 stod och vägde mellan kommunisternas och socialdemokraternas demonstrationer. En av avdelningarna, Ulfvik, valde sedan en antipolitisk väg, i de övriga kom socialdemokraterna att dominera. I Sundsvall bibehölls balanssituationen från periodens första år under de följande åren. Avdelningarna var i skiftande kombinationer delade i två hälfter mellan det socialistiska och det socialdemokratiska tåget. I Söderhamnsdistriktet höll en avdelning konsekvent socialdemokratisk kurs under det att den andra, Sandarne, fram till 1935 medvetet höll sig utanför det politiska getingbo 1:a majfirandet i Söderhamn utvecklats till. De sista åren blev det dock en socialdemokratisk 1:a maj även för Sandarnes del. Med undantag för Hammarby ledde i stort sett inte 1:a maj till politiska stridigheter i distrikten i mellersta och södra Sverige.

Sett över tiden avtecknar sig huvudtendensen i materialet mycket klart. Från ett relativt labilt läge kring 1930 fick socialdemokraterna en dominerande ställning. Av de mot socialdemokraterna oppositionella riktningarna var det bara socialisterna, och då endast i Sundsvall, som lyckades hålla ställningarna. På längre sikt var detta emellertid av mindre betydelse, eftersom SP 1936 stod inför sitt sönderfall. I Ådalen fick kommunisterna stryka på foten, i Karlshäll, Ulfvik, Sandarne och Hammarby pressades såväl motståndarna mot partipolitiseringsen som minoritetspartierna tillbaka. För Bengtsfors del kan man tala om en mobilisering av en tidigare passiv avdelning.

De partipolitiska motsättningarna kring 1:a maj genomgick en utveckling i fyra faser. 1:a maj 1929 representerar den första fasen och speglar säkerligen tämligen väl förhållandena under 1920-talet. De politiska motsättningarna kring 1:a maj var då inte så starka som de senare skulle bli. På flera orter deltog de olika politiska riktningarna i samma demonstrationståg. Även om deltagarna kunde dela sig vid olika talarstolar blev själva demonstrationen en

uppvisning i den samlade arbetarrörelsens styrka. 1930 inträdde den andra fasen, som förde med sig en kraftig skärpning av de partipolitiska motsättningarna. Avdelningarna blev tvungna att välja mellan olika partiers inbjudningar och demonstrationerna blev till kraftmätare för arbetarpartierna i den inbördes maktkampen. Denna tillspetsning av motsättningarna får sättas i samband med det kommunistiska partiets sprängning och uppkomsten av två med varandra livligt konkurrerande partier: Sveriges Kommunistiska Parti och Socialistiska Partiet (egentligen också vid denna tid kallat Sveriges Kommunistiska Parti). Dessa två partier använde 1:a maj för att visa sin inbördes styrka.

Partisprängningen är emellertid inte hela förklaringen till den tilltagande partipolitiseringsen. Av materialet framkommer också att Socialdemokratiska Arbetarpartiet i ungefär samma utsträckning som de kommunistiska partierna bjöd upp till en partipolitisk kraftmätning. Detta hänger samman med de åtgärder som vidtogs av SAP under 1928 och 1929 för att med ytterligare kraft bekämpa kommunisterna.⁽⁵²⁾ Med andra ord gick de olika arbetarpartierna samtidigt in för en politisk och politiserande batalj om fackföreningarna vid 1:a majfirandet.

Övergången mellan faserna två och tre i utvecklingen är flytande. Den markeras av att de två kommunistiska partiernas aktivister i de olika avdelningarna i ökad utsträckning skiftade taktik och sökte sig ur den partipolitiska blockeringen. Detta skedde genom enhetsutspel av skilda slag. Enhetsfronttaktiken tillämpades emellertid halvhjärtat. Konsekventast var kommunisten V Blom i Karlshäll. Momentant kom taktiken till användning i Sundsvall, men i Ådalen och på andra ställen lyste den – åtminstone som ett allvarligt menat alternativ – i stort sett med sin frånvaro.

Den fjärde fasen inträdde i undersökningsperiodens slutskede då socialdemokraterna genomförde en taktikförändring, som hade vissa likheter med kommunisternas och socialisternas. På flera håll undertecknades reformisternas inbjudan till 1:a maj av såväl en socialdemokratisk som en facklig organisation (FCO eller en eller flera distriktsorganisationer) eller enbart av FCO. I det senare fallet utsändes inbjudan av tidningsreferaten att döma dels till de fackliga organisationerna, dels till de socialdemokratiska arbetarekommunerna. Denna medvetna politik gav de socialdemokratiska tågen en fackligt officiell prägel. Denna bör ha bidragit till att dämpa de antipolitiska stämningarna.

För minoritetspartierna inom arbetarrörelsen innebar den politiska kraftmätningen kring 1:a maj i början på 1930-talet ett vägspel. Deras stöd bland arbetarna mätt i riksdags- och kommunalvalsiffror var ganska smalt. De kunde genom livlig facklig aktivitet och en mobilisering av medlemmar och sympatisörer spela en roll i fackföreningarna. Det kommunistiska partiets splittring gjorde dock att kommunisternas och socialisternas inbördes konkurrens förtog den samlade effekten gentemot socialdemokraterna. Flera exempel gives i den ovan gjorda genomgången på att minoritetspartierna eller ett av dem tillfälligtvis kunde vinna framgångar, men, förutom i vissa avdelningar i Sundsvall jämte Frånö, inte hade styrka nog att bilda ett kontinuerligt verkande alternativ. Man får tänka sig att den socialdemokratiska närvaron på fackföreningsmötena utgjorde toppen på ett isberg, under det att de oppositionella partierna, när de lyckades göra sig gällande, i stort sett bottenskrapat sina resurser. Socialdemokraterna hade med andra ord en reservarmé, något som socialister och kommunister med enstaka undantag saknade. I längden var därför utgången av den partipolitiska kraftmätningen kring 1:a maj i detta avseende given på förhand.

Vid sidan om partierna verkade enskilda medlemmar för att dämpa de partipolitiska motsättningarna eller finna alternativa, icke-partipolitiserande lösningar på 1:a majfrågan. Lösningarna kunde antingen vara passiva till sin karaktär eller aktiva. I det första fallet avstod

avdelningen som sådan från deltagande i 1:a majfirandet, i det andra fallet arrangerade man själv 1:a maj. Förslag ställdes i bägge riktningar, men endast den passiva varianten kunde förverkligas.

Mer än enstaka meningar eller brottstycken ur anföranden finns inte i materialet rörande de icke-politiserades inställning. Den gemensamma nämnaren är att man vill dra sig ur spelet på grund av den partipolitiska splittringen. Detta tolkas här som utslag av en spontant facklig ideologi. Det spontan-fackliga elementet skulle bestå i att man vad gäller 1:a maj, var beredd att demonstrera sin solidaritet och kampvilja, men på rent facklig grundval. Det partipolitiska inslaget sågs som splittrande, det fackliga som enande.

I materialet har spontan-fackliga strömningar kunnat registreras i åtta avdelningar. I Frånö och Fagervik rörde det sig om ropande röster i öknen, i Sprängsviken och Bergvik blev ett spontant fackligt ställningstagande aktuellt vid ett enstaka tillfälle. De som förespråkade LO-alternativet som talare vid Hammarbys 1:a majmöten skulle kunna räknas till de spontant fackliga, men motsättningarna i denna avdelning framstår knappast distinkta nog för en sådan slutsats. I Karlshäll, Ulfvik och Sandarne var de spontant fackliga stämningarna starkare. Det förekom också att partipolitiker av taktiska skäl och vid olika tidpunkter drev ståndpunkter som motsvarade en spontant facklig linje. Detta kan sägas vara fallet för kommunisterna V Blom, Karlshäll, och Gunnar Mattsson, Bergvik, samt socialisten Oscar Olsson, Sandarne.

Den spontant fackliga linjen förändrades till skillnad från de partipolitiska inte över tiden och klarade i längden inte av det partipolitiska trycket. Detta hade delvis konstitutionella skäl. De relativt fåtaliga förespråkarna för denna linje var inte samlade i en gemensam organisation, och för deras ståndpunkter fanns inget språkrör jämförbart med partipressen. Bristen på samordning och konstruktivt nytänkande synes vara den spontan-fackliga riktningens väsentligaste svaghet. Dess styrka låg å andra sidan i framhävandet av det specifikt fackliga, strävan till att söka enande lösningar och frånvaron av något som kunde uppfattas som politiska biavsikter.

Den grundläggande motsättningen i fackföreningarnas val av 1:a majpolitik stod kring inriktningen på manifestationerna: Skulle avdelningarna och avdelningarnas medlemmar i dessa ge uttryck för sina egna krav och önskemål eller skulle de ansluta sig till något politiskt partis linje? I denna rena form uppenbarar sig inte denna grundläggande motsättning i källmaterialet. Där är det i stället andra motsättningar, t ex mellan olika partiets företrädare, som står i centrum. Någon djuplodande diskussion rörande maj-manifestationernas innehåll och syfte har ej kunnat beläggas. Likväl måste motsättningen mellan å ena sidan fackets intressen och å andra sidan partiernas sägas vara den axel kring vilken 1:a majfrågan rörde sig. Den spontant fackliga strömningens relativa genomslagskraft kan endast förstås och förklaras mot bakgrund av den grundläggande motsättningen. Detta gäller även tendenserna hos partierna till en breddning av demonstrationerna. Den starkaste sidan i den grundläggande motsättningen var dock den politiserande. Detta fick till följd att medlemmarna mer kom att ta ställning efter partipolitiska sympatier än efter en uppfattning om vad fackföreningen kunde ha för glädje och nytta av ett 1:a majdeltagande. 1:a maj blev – och det var en tendens som förstärktes över tiden – en prestigefråga för arbetarpartierna i stället för en policyfråga för fackföreningarna. Detta synes också vara den ena förklaringen till den minskande aktiviteten på avdelningsmötena vilket tog sig uttryck i avtagande diskussion och färre föreslagna handlingsvägar. Den andra anledningen torde ha varit att loppet ansågs kört mot slutet av perioden, socialdemokraterna hade i stort sett tagit hem spelet.

Den socialdemokratiska mobiliseringen av fackföreningarna i urvalet hängde samman med en

allmän socialdemokratisk mobilisering kring 1:a maj. På rikspanet kan denna avläsas i två sifferserier. Den ena innehåller samtliga till SAP:s partistyrelse rapporterade 1:a maj-möten, den andra antalet försålda 1:a majmärken.(53) Antalet socialdemokratiskt anknutna möten uppgick år 1929 till 384 stycken och 1936 till 518. År 1929 såldes 167.400 1:a majmärken och 1936 388.418. Då skall man veta att 1936 representerade en svacka i annars rakt stigande kurvor. År 1939 var man uppe i 606 möten och 494.110 märken.

Valet av ombud till LO:s kongress 1931

Landsorganisationen var en federation av fackförbund. Dess högsta beslutande myndighet var kongressen och ombuden till denna utsågs följdriktigt av förbunden.(54) Antalet delegater per medlemsförbund fördelades efter organisationernas storlek. Till 1931 års kongress skulle SPIAF välja 16 ombud. Förbunden avgjorde själva tillvägagångssättet. I SPIAF blev förbundets distrikt valorganisationer.(55) Distrikten skulle beroende på sin storlek utse en eller flera delegater genom omröstningar inom avdelningarna. Enligt förbundets direktiv skulle omröstningen föregås av en kandidatnominering, vilket meddelades avdelningarna i god tid före omröstningen. De avdelningar, som ville, kunde nominera kandidater fr o m mars månad. Valen ägde sedan vanligen rum i juni 1931.

Distrikten tolkade direktiven på två sätt. Som exempel på den ena tolkningen kan nämnas Värmlands distriktsorganisation. Distriktet gjorde en hänvändelse till avdelningarna i vilken man inkrävde namn på kandidater.(56) Därefter upprättades en röstsedel omfattande de föreslagna kandidaterna. Som exempel på det andra tillvägagångssättet kan nämnas Gävle-Dala distrikt. Redan på hösten 1930 sammanställde distriktet en valsedel.(57) När en avdelning inom distriktet under våren 1931 med anledning av förbundscirkuläret om nomineringarna önskade få in en kandidat på distriktets lista, avvisades detta.(58) De distrikt som följde Gävle-Dalas modell kunde dock inte hindra de enskilda avdelningarna från att vid omröstningen sätta upp egna kandidater och rösta på dessa. Något större genomslag kunde inte ett sådant förfarande få, varför distriktens nomineringspolitik fick en styrande effekt på valet av ombud.

Distriktsorganisationernas betydelse får konsekvenser för precisionsgraden i den följande framställningen. I undersökningsmaterialet ingår protokollserier från tre distrikt: Sundsvalls, Gävle-Dala och Värmlands. Dessa samorganisationers valpolitik framträder av denna anledning tydligt. Beträffande de andra distriktsorganisationerna finns endast indirekta uppgifter i ett ofta knapphändigt avdelningsmaterial.

Omröstningarna ägde i avdelningarna rum på ett eller ett par fackföreningsmöten. Flera noteringar i protokollen visar att man röstade med slutna sedlar och att de röstande prickades av i medlemsmatrikeln. Valsedlarna trycktes i regel av samorganisationerna. Det förekom två typer av valsedlar. De flesta distrikten satte upp de nominerade kandidaterna på en gemensam lista. Resultatet blev en stryklista, på vilken medlemmarna genom strykningar – alternativt förkryssningar – markerade den eller de kandidater som man ansåg skulle bli ombud. Den eller de kandidater som fick högst röstetal blev valda och den eller de närmast därefter blev suppleanter. Detta förfarande överensstämde med förbundsledningens intentioner, men det förekom också valsedlar, där man skilde på kandidaterna till ombud och deras suppleanter.

Eftersom valet av kongressombud skedde i en medlemsomröstning kan medlemmarnas mobilisering studeras. För att få ett relationstal på valdeltagandet jämförs detta med mobiliseringen av medlemmarna vid de två omröstningar SPIAF-kollektivet regelmässigt deltog i. Den ena omröstningen gällde uppsägandet av avtalet, den andra godkännandet av ett

träffat avtal.(59) Valdeltagandet vid uppsägningsomröstningen växlade, men kretsade vanligen omkring 20 % av medlemsantalet. Avtalsomröstningarna aktiverade avsevärt fler medlemmar. Deltagandet växlade men nådde med ett undantag aldrig över 70 % under mellankrigstiden.

Det är rimligt att ta uppsägningsomröstningens deltagande på 20 % som riktvärde. Omröstningen rörde en viktig fråga, och närvaron på de möten som behandlade avtalsuppsägningen bör ha överstigit den genomsnittliga. Samtidigt står det klart att avtalsuppsägningen inte hade en massmobiliserande verkan. Det hade däremot avtalsomröstningen. Avtalsomröstningarnas närvarofrekvens på omkring 60-70 % kan antas ligga i närheten av mobiliseringsmöjligheternas övre gräns. För ombudsomröstningen betyder detta att ett valdeltagande kring 20 % ses som ett normalt eller väntat resultat. Deltagarsiffror märkbart under 20 % tyder på att omröstningen saknade dragningskraft. En närvaro omfattande 35 % anses vara hög utan att vara exceptionell. När närvaron närmar sig 50 % kan man tala om verklig mobilisering och i de fall röstdeltagandet stiger över 50 % har man att göra med en massmobilisering.

Skellefteå

Skellefteådistriktets valsedel innehöll två kategorier – en grupp ombudskandidater och en grupp suppleanter. Ingen av avdelningarna i undersökningsurvalet nominerade själv någon kandidat.(60) Skellefteålistan toppades av socialdemokraterna Rudolf Forsén, ledamot av SPIAF:s representantskap, och O H Kling, tidigare medlem i representantskapet. Inget talar för att de andra kandidaterna skulle ha tillhört något av de kommunistiska partierna.(61) Omkring 35 % av Karlshälls medlemmar deltog i omröstningen.(62) Ytterstfors protokoll saknar uppgifter om voteringsresultatet.

Ådalen

Källmaterialet är i Ådalens fall magert, troligen sammanhängande med att man i detta distrikt samtidigt med omröstningen genomlevde tumultet efter Ådalshändelserna.(63) Endast en av avdelningarna, Svanö, nominerade en kandidat och denne kom sedan med på distriktets stryklista. Mobiliseringsgraden växlade.(64) Sprängsviken ansåg, inte helt utan skäl, sitt valdeltagande som ”skamligt” lågt. I Svanö nåddes de högsta deltagarsiffrorna i hela undersökningsurvalet. Man ställde nära två tredjedelar av medlemskåren på fötter.

När Sprängsviken fick se distriktets stryklista höjdes bland mötesdeltagarna upprörda röster: ”vissa namn stämplades som ovärdiga” och nomineringen ansågs ha varit ”för mycket ensidig”.(65) Kommentarer emanerade säkerligen från kommunistiska medlemmar, som upptäckte bristen på partikamrater i listan. Denna bestod av tio namn och med undantag för en kilbomskommunist var den socialdemokratiskt betonad.(66)

Voteringsiffror finns för Ådalens del bevarade bara för Svanö. Medlemmarna fick rösta på två namn eftersom Ådalen skulle utse två ombud. Utfallet avslöjar ett trepartimönster i röstningen, även om en viss överlappning kan ha ägt rum.(67) De socialdemokratiska huvudkandidaterna fick drygt 120 röster vardera. Socialisten Englert Karlsson fick 32 röster och hade av röstsiffrorna att döma ingen partikamrat på stryklistan. Övriga namn på distriktets lista fick endast ströröster, med undantag för avdelningens egen kandidat, Gustav Larsson, 18 röster. Därtill kom en kommunistisk spränglista med två namn. Den erhöll 25 röster.(68)

Ombudsvalet i Svanö dominerades av två tendenser, dels mobiliseringen av medlemmarna, dels partipolitiseringen av röstningsbeteendet. Dessa två tendenser präglade även ombudsvalet i Sundsvall, där den politiska maktkampen kryddades med ett taktiskt rävspel.

Sundsvall

Sundsvallsdistriktet skulle välja två kandidater. Endast en av avdelningarna tog tillfället i akt att nominera kandidater.(69) När det var dags för distriktet att trycka valsedlar ansåg sig samorganisationen ha fria händer vid uppsättningen av kandidater.(70) På samorganisationens sammanträde argumenterade de närvarande socialisterna för en stryklista i enlighet med förbundets direktiv, men på den socialdemokratiskt dominerade styrelsens förslag uppsattes två kandidater med vidhängande suppleanter.(71) När samorganisationen skulle utse de två plus två kandidaterna, ställdes rena partisedlar mot varandra: Per Södergren och Robert Andersson, medlem i SPIAF:s förbundsstyrelse, var de ordinarie namnen på den socialdemokratiska, Harald Henriksson och Johan Karlsson, representantskapsledamot, de ordinarie namnen på den socialistiska samt Karl Öberg och Albin Näsman de kommunistiska kandidaterna.(72) Samorganisationen antog den socialdemokratiska listan som sin. Därmed hade socialdemokraterna vunnit en viktig initialseger i den politiska dragkampen, i det att endast deras namn förekom på de tryckta valsedlarna. Socialisterna och kommunisterna var emellertid situationen vuxna och tryckte på egen hand valsedlar med sina kandidater, vilka sedan på mötena nominerades av partimedlemmar.(73)

Avdelningarna accepterade i gemen det förelagda trepartivakt.(74) Enstaka medlemmar förespråkade dock alternativa röstningsbestämmelser. Elov Östman, som troligen var kommunist, föreslog Fagervik att avdelningen skulle trycka en egen stryklista. Socialdemokraten Olov Olovsson var i Vifstavarv inne på en liknande tankegång. I samma fackförening krävde en medlem att endast en lista, samorganisationens, skulle få komma i fråga. Alla dessa propåer föll och medlemmarna valde mellan partiernas listor.

Någon valsedel har ej bevarats, men det framgår att partierna samlade alla sina kandidater på en lista. Medlemmarna kunde därför inte utan vidare blanda kandidater från olika partier i ett valkuvert. De konkurrerande partiorganisationerna satsade således sina krafter på en renodlad partipolitisk uppgörelse. Distriktets fackföreningsmedlemmar följde signalerna. I fem av de sju avdelningarna i urvalet fick varje partis förslag till ombud och till suppleanter exakt lika många röster. Medlemmarna i dessa föreningar avstod från att göra några personliga markeringar, vilket förstärkte valets politiska karaktär.

I två avdelningar bröt ett mindre antal medlemmar mot partiblockeringen.(75) Detta ledde till att kandidater från ett och samma parti inte erhöll samma röstetal. Troligen berodde detta på att några av de röstande strök ett eller flera namn på en partilista. Det kan dock inte uteslutas att medlemmar genom flitigt strykande förvandlade två eller tre listor till en. Mer än en marginell betydelse fick inte dessa strykningar.

Deltagarantalet på röstningarna, som ägde rum på ett eller ett par möten, var genomsnittligt 45 %.(76) Ett par föreningar redovisade ett deltagande på närmare 60 %. Socialisterna vann majoritet i Fagervik, Essvik, Svartvik och Nyhamn, socialdemokraterna i Vifstavarv, Söråker och med knapp marginal i Matfors.(77) Kommunisterna utgjorde inget hot mot de andra riktningarna. Bäst lyckades de i Svartvik och Nyhamn.(78) Fördelningen av partisympatierna mellan avdelningarna motsvarar den bild som framkom i 1:a maj-genomgången.

Sammanräknas alla rösterna, såväl mass- som bruksavdelningarnas, inom Sundsvallsdistriktet blev valet av LO-delegat en socialistisk seger.(79) Av kandidaterna till de ordinarie ombudsplatserna vann socialisterna Johan Karlsson och Harald Henriksson 866 respektive 860 röster, socialdemokraterna Per Södergren och Robert Andersson 844 respektive 829 röster och kommunisterna Karl Öberg och Albin Näsman 118 respektive 112 röster. Sundsvallsdistrik-

tets medlemmar hade sålunda utsett två socialister som ombud till LO:s kongress. Den socialdemokratiskt dominerade samorganisationen, som tidigare gett prov på sin manöverförmåga, upphävde med ett schackdrag valresultatet. Man plockade toppnamnet från vardera av de två partilistor, som erhållit mest röster, dvs socialisternas och socialdemokraternas och sände en blandad delegation bestående av socialisten Johan Karlsson och socialdemokraten Per Södergren till kongressen. Ingen i oppositionen kom sig uppenbarligen för att syna bluffen.

Söderhamn

Den politisering av kandidatlistornas utformning som kunnat konstateras i Sundsvallsdistriktet gjorde sig även gällande i Söderhamnsdistriktet.(80) Valsedeln var säkerligen av stryklistetyp, men politiskt blandad vad gäller såväl tre nominerade kandidater till den ordinarie ombudsplatsen som aspiranterna på suppleantpost.(81) Voteringssiffror finns endast bevarade från Bergvik.(82) Majoriteten av deltagarna på ett dåligt besökt möte höll sig till de socialdemokratiska namnen.

Söderhamnsdistriktet i sin helhet hade enligt de samlade valsiffrorna en annan politisk sammansättning än Sundsvall. Partisympatierna var tämligen jämnt fördelade mellan partierna. Socialdemokraterna, som mycket knappt vann valet, och socialisterna fick drygt var sin tredjedel av rösterna och kommunisterna knappt en tredjedel.

Gävle-Dala

Distriktsorganisationen i Gävle-Dala verkade i likhet med Sundsvalls och Söderhamns styrande på valet av kongressombud, men man arbetade efter en annan princip. Man skulle utse två ombud och distriktets årskonferens beslöt att sätta upp två kandidater för varje industrigren.(83) På årskonferensen valdes efter en omröstning Karl Borr och Erik Jansson till kandidater för bruken och Otto Vesterholm, Skutskär, och Thorsten Mattsson, Karskär, till kandidater för massafabrikerna. Representantskapsledamoten Erik Jansson var socialist, de övriga socialdemokrater. Vid samorganisationens nominering spelade inte de politiska faktorerna någon avgörande roll.(84) Erik Jansson, som tidigare suttit i förbundsstyrelsen (se ovan), hade uppenbarligen ett personligt förtroendekapital i distriktet. Han och Otto Vesterholm, även han tidigare förbundsstyrelsemedlem, blev distriktets LO-delegater.(85)

Valdeltagandet i undersökningsurvalet var lågt.(86) Av röstsiffrorna framgår att medlemmarna i omröstningen placerade sina röster utan hänsyn till uppdelningen i industrigrenar. I Skutskär fick Erik Jansson det lägsta röstetalet, vilket skulle kunna tolkas som ett politiskt utslag, men även den andra pappersbrukskandidaten fick få röster. I Hammarby höll Erik Jansson jämna steg med pappersmasekandidaterna.

Värmland

I Värmland vände sig distriktsstyrelsen till avdelningarna med en förfrågan om förslag till namn på kandidater.(87) Man fick in 14 namnförslag, som alla placerades på en stryklista efter antal förslagsställare. Överst hamnade Birger Öhquist från förbundsstyrelsen och socialdemokraten David Noaksson, Gruvön (Grums). Av undersökningsurvalets två Värmlandsavdelningarna finns endast röstsiffror från Fredriksberg. På ett dåligt besökt möte avgavs alla röster på de två första namnen på listan.(88).

Bengtstors

Den enda avdelningen från södra Sverige i urvalet, Bengtstors, mottog i maj 1931 Dalslands distriktsstyrelses förslag till kandidater. En av de två nominerade var den socialdemokratiska

förbundsstyrelseledamoten John Hult.(89) Föreningen godkände kandidatlistan, men när Bengtsfors någon månad senare skred till val hade listan – säkerligen på någon annan avdelnings förslag – utökats med Henning Kron.(90) Denne hade på 1928 års kongress reserverat sig mot att kommunisterna inte blev företrädda inom SPIAF:s styrelse.(91) Valdeltagandet i Bengtsfors stannade vid 14%. John Hult erhöll 13 röster mot 7 för Henning Kron.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis stod två tendenser mot varandra vid valet av delegater till LO:s kongress 1931: En politiserande och en icke-politiserande. Den politiserande tendensen syns tydligast på de håll där styrkeförhållandet var jämnt som i Sundsvalls och Söderhamns distrikt. I Gävle-Dala och Värmlands distrikt avpolitiserades nomineringsfasen, vilket inte hindrar att röstningsfasen åtminstone delvis kan ha varit politiskt betingad.

Mobiliseringen av medlemmarna stod i ett intimt samband med politiseringen. Där den politiska maktkampen stod som hårdast, vilket den gjorde i Svanö och de flesta av Sundsvalls-distriktets avdelningar, där återfinns också de högsta närvarosiffrorna. I de fall en mobilisering kom till stånd synes detta inte ha gynnat någon speciell riktning. I Svanö gynnades socialdemokraterna, i Sundsvallsområdet socialisterna.

Sambandet mellan mobilisering och politisering betyder rimligen att det inte var fackföreningen utan de politiska fraktionerna som stampade fram medlemsskarorna till fackföreningsmötena.

I Sundsvall och Söderhamn var det ytterst partiorganisationerna, och då främst fraktionerna eller fackklubbarna, som svarade för nomineringen av kandidaterna. I det fallet hade den fackliga verksamheten inget integritetskydd. I valen ställdes inte medlemmarna inför frågan om vilken kandidat som bäst företrädde medlemmarnas intressen. Frågan löd i stället: vilket politiskt parti vill ni företrädas av?

Genomgången av ombudsvalet ger vissa anvisningar om de politiska styrkeförhållandena i olika distrikt. I Skellefteå distrikt synes socialdemokraterna inte haft någon allvarlig konkurrent om inflytandet.

Värmlands och Gävle-Dala distrikt tonade ned det partipolitiska inslaget. För Gävle-Dalas del skulle man närmast kunna tala om ett samarbete mellan socialdemokrater och socialister eller i alla fall en uppgörelse i godo. I Söderhamn rådde av röstsiffrorna att döma en balans mellan tre partier. Avsaknaden av distriktsprotokollen och det i övrigt magra materialet gör det omöjligt att uttala sig om maktkampens temperatur i detta distrikt. I Ådalsmaterialet kan tendenser till en hög temperatur förmärkas, men något mått på styrkeförhållandet står inte att finna. Sundsvallsmaterialet blottar desto tydligare en lika jämn som från brottning mellan socialister och socialdemokrater.

Avslutande synpunkter

Kapitlet om de politiska styrkeförhållandena inom SPIAF består av skilda studier på olika nivåer i förbundet under skiftande tidpunkter: programformuleringen mellan 1920 och 1961, ledningens politiska sammansättning från 1920 till 1928, fraktionsbildningen på 1928 års kongress, kollektivanslutningen till SAP år 1929, Enhetskommitténs genomslagskraft 1926 respektive 1929, 1:a majfirandet mellan 1929 och 1936 och slutligen valet av ombud till LO:s kongress 1931.

I de situationer som redovisats i detta kapitel ställdes Pappersindustriarbetarförbundet, dess

avdelningar och medlemmar inför två frågor. Den ena löd: skall den fackliga verksamheten politiseras? Den andra löd: vilket politiskt parti skall dominera och kontrollera förbundet? Studierna visar att även de arbetare som var benägna att svara nej på den första frågan, lika fullt var tvungna att ta ställning i den andra.

Materialet rörande 1:a majdemonstrationerna och ledningens politiska sammansättning vittnar om en politisk klimatförändring i SPIAF i slutet på 1920-talet. Intill dess rådde någon form av samlevnad mellan riktningarna inom förbundet. Slitningar förekom, men det fanns utrymme för en organiserad kommunist i förbundsstyrelsen, och på det lokala planet kunde man demonstrera i samma 1:a majtåg. Den radikala föremålsparagrafen, som tillkommit i vänsteruppsvinget efter första världskriget, manifesterade kompromissen mellan förbundets olika riktningar.

På 1928 års kongress skärptes de politiska motsättningarna. Förbundsstyrelsen rensades från det kommunistiska inslaget. Under de följande åren blev 1:a maj-firandet tummelplatsen för en partipolitisk bältespänning. Varför? Tre faktorer anses vara särskilt betydelsefulla: 1. kommunisternas växande inflytande. 2. arbetarpartiernas politik gentemot varandra och 3. förändringarna på arbetsmarknaden.

Den stigande anslutningen till Enhetskommittén var ett tecken på kommunisternas växande inflytande i Pappers under slutet av 1920-talet. Kommunisterna hade nått längre än så. Under 1928 års pappersmasekonflikt hade Henning Carlsson och Johan Karlsson som medlemmar i förhandlingsdelegationen fungerat som medlemsopinionens språkrör i konflikten och i vissa avseenden också som en alternativ ledning (se kap. 4). Därmed hade maktkampen fått en ytterligare dimension. Ur den synvinkeln fungerade Söderhamns, Sundsvalls och Gävle-Dalans val av kommunistiska representantskapsledamöter på hösten efter lockouten som en utmaning.

Som tidigare framgått laddade kring 1928-1929 såväl socialdemokraterna som kommunisterna upp för en politisk uppgörelse inom fackföreningsrörelsen. Komintern utfärdade direktiv om skärpning av tonen gentemot socialdemokratien och mobilisering av arbetarna "utom och mot" den reformistiska ledningen. Det socialdemokratiska partiet genomförde en omorganisation för att kunna svara på kommunisternas fackliga anstormning. Maktkampen mellan partierna komplicerades av det kommunistiska partiets sprängning. Denna gjorde att de två nya partierna konkurrerade om de förut gemensamma sympatisörerna.

1928 års pappersmasselockout och de fluktuerande massapriserna innebar ett förebud om att arbetsfreden, löneglidningen och de goda åren kunde vändas till konjunkturnedgång och arbetsgivaroffensiver. Under efterkrigsdepressionen hade förbundet fått betala ett högt pris för bristen på inre sammanhållning i prövningens stund. Detta talade för en samling av förbundet. Varje strävan till enhet och samling kring en linje betydde att en annan linje måste bekämpas.

Av studierna i detta kapitel framgår att tendenserna till en politisering av den fackliga verksamheten och till en hårdnande maktkamp samverkade med varandra. Uppgörelsen mellan de olika riktningarna var hetast där kommunister och socialister hade positioner och inflytande, vilket de framför allt hade i Ådalen, Sundsvall och Söderhamn. I valet av LO-delegat i Sundsvall och i Söderhamn gled politiseringen och maktkampen så nära samman att medlemmarna inte kunde rösta på några andra kandidater än dem partierna nominerat.

I avdelningarna fanns ett alternativ till politiseringen och den politiska maktkampen. I 1:a majfrågan drev vissa medlemmar en spontant facklig linje med syftet att hålla fackföreningarna fria från partipolitik. De spontanfackliga hade under en kortare tid framgångar i vissa

avdelningar men lyckades inte skapa sig en plattform i de genompolitiserade avdelningarna.

I Gävle-Daladistriktets nomineringar till LO-kongressen förelåg en annan ickepolitiserande tendens, som kan sägas vara en överlevandes rest från SPIAF:s tidigare förbundspolitik – samlevnaden i mångfald.

Vid valet av LO-delegat visade även andra distrikt prov på något som kan kallas en avpolitisering, men det främsta skälet till detta synes inte varit en principiell hållning utan socialdemokraternas ohotade ledarställning.

För maktkampen mellan partierna spelade partiernas taktik och mobiliseringsförmåga en avgörande roll. I samband med mobiliseringen har tidigare en liknelse med ett isberg gjorts. För att en politisk fraktion skulle kunna hålla eller förbättra sina ställningar fordrades att den kunde mobilisera såväl partimedlemmarna och de närmaste sympatisörerna – den synliga toppen på isberget – som de presumtiva anhängarna – isberget under vattenytan.

I valet av LO-delegat avslöjades vad gäller de avdelningar, som lyckades mobilisera medlemmarna, vilka partier som hade resurser under ytan. För Svanös del rörde det sig enbart om det socialdemokratiska partiet. Detta förklarar Svanös 1:a maj-beteende. 1929 demonstrerade avdelningen med kommunisterna, åren därefter med socialdemokraterna. Valet av det kommunistiska tåget får ses som en följd av att den kommunistiska fraktionen lyckats mobilisera i stort sett sig själv. Valet av LO-delegat vittnade om att den kommunistiska fraktionen inte hade någon bredare förankring i avdelningen. För att göra sig gällande i det löpande fackliga arbetet i Svanö var således kommunisterna tvungna att till varje möte mobilisera samma begränsade skara människor oavsett om det förelåg ett spontant intresse för mötet ifråga. Vann man inga framgångar eller nya anhängare, och det tycks man inte gjort i Svanö, slets rimligen materialet ned i botten.

För de kommunistiska fraktionerna i Karlshäll och Sundsvallsområdet var förhållandena desamma som i Svanö. Fraktionerna kunde momentant göra sig gällande, men de kunde inte utöva ett kontinuerligt tryck på verksamheten. Säkerligen uppträdde samma fenomen i andra fackföreningar utan att det satt entydiga spår i källmaterialet. I Söderhamns distrikt och i Frånö-avdelningen hade däremot kommunisterna en förankring, som var jämförbar med socialdemokraternas. Socialisterna hade en liknande ställning i Sundsvalls distrikt och även i Söderhamns, där valet av LO-delegat 1931 talar för att tre ungefär jämnstarka block stod mot varandra.

Vid sidan om mobiliseringsaspekten var den förda politiken av betydelse för partiernas positioner. Härvidlag uppträdde en skillnad mellan de partiaktivister, som var tämligen isolerade i sina avdelningar, och de, som verkade i avdelningar, vilka antingen dominerades av relativt jämnstarka partiblock eller av blott ett parti. De partiaktivister, som var helt eller delvis politiskt isolerade, hade inget givet stöd att lita till. Detta ledde för t ex socialisten Oscar Olsson i Sandarne och framför allt kommunisten V Blom i Karlshäll till en flexiblare och fantasifullare politik i kampen mot socialdemokraterna. Dessa aktörer var, om de inte inskränkte sig till att bekänna politisk färg, så illa tvungna att splittra motståndarna och vinna mellangrupperna. Detta gjorde de genom ett agerande som i flera avseenden låg nära de spontanfackligas.

I maktkampen är de spontan-fackliga en svårfixerad gruppering. Eftersom de inte utgjorde någon fast organisationsbildning hade de svårt att mobilisera medlemmar. Vidare måste de i större utsträckning än partiaktivisterna lita till improvisationer, eftersom de knappast hade regelmässiga taktikgenomgångar.

I materialet framträder den spontan-fackliga strömningen två skepnader, dels som en tendens hos några avdelningar, dels i form av enskilda aktörer, av vilka Karl Borgman i Sandarne var den framgångsrikaste.

Den spontan-fackliga strömningen stod och föll med sin förmåga att på möte för möte finna: en fackligt enande linje. I likhet med de isolerade partiaktivisterna hade man inget givet stöd, vilket betydde att man var utsatt för en kontinuerlig press. Även i de fall en spontant facklig aktivist byggt upp ett personligt förtroendekapital, var detta i den politiska maktkampens tid ingen garanti för framgång.

Av de två momenten i maktkampen – mobiliseringsförmågan och politikens utformning – var mobiliseringsförmågan avgörande. Socialdemokratien hade de största resurserna och 1:a maj-genomgången visar att de kom att föra ett framgångsrikt utnöttningskrig. Med undantag för Sundsvallsocialisterna pressades överlag oppositionen, antingen den bestod av spontant fackliga, kommunister eller socialister, tillbaka.

Maktkampen fördes genom en politisering av den fackliga verksamheten. Politiseringen ledde emellertid till problem för fackföreningarna. Det faktum att de fackliga synpunkterna fick träda tillbaka för de politiska innebar ett hot mot den fackliga verksamheten som sådan. Om det fackliga arbetet skulle politiseras kunde det lika gärna handhas av partierna. Att de spontant fackliga vände sig mot en sådan utveckling är givet. Pappersmassearbetarnas nära nog fullständiga anslutning till fackföreningarna talar också för att arbetarna ansåg att den fackliga verksamheten hade ett egenvärde. Det märkliga är att de krafter som genomförde politiseringen, de politiska partierna, inte heller var helhjärtade anhängare av den. Både den kommunistiska och socialdemokratiska organisationsmodellen byggde på en samvariation mellan klassen, facket och partiet. Facket var en nödvändig förbindelselänk mellan partiet och klassen. Ser man till utvecklingsfaserna i den maktkamp som studerats, visar det sig också att politiseringen främst var ett medel i denna kamp och inte ett mål.

I skiftet mellan 1920- och 1930-tal utlöste arbetarpartierna en kamp sinsemellan om inflytandet i och kontrollen över fackföreningsrörelsen. Trupperna mobiliserades på politisk grund och slaget utkämpades med öppet politiska vapen. När ett nytt styrkeförhållande etablerats tonades den rena partikampen ned. Socialdemokraterna hade i stort lyckats hejda den kommunistiska anstormningen i fackföreningarna, något som man beslutat sig för 1928 och 1929. Politiseringen försvann inte men tog sig andra och mindre direkta former anpassade till den socialdemokratiska organisationsmodellen. 1:a maj arrangerades från mitten av 1930-talet inte längre som en rent politisk affär. 1:a maj blev för den skull ingen facklig angelägenhet, utan en gemensam facklig och politisk manifestation. Denna manifestation representerade något mer än samarbetet mellan facket och partiet. Den representerade såväl grenarnas inbördes självständighet som deras sammansmältning, den representerade ”rörelsen”.

6. Pappersmassestrejken 1932

Avtalsrörelsens inledning

”1932 skulle”, skriver Tom Söderberg i sin monografi över Pappersmasseförbundet, ”bli ett lönesaneringens år, därom var storindustrin inom SAF ense.”(1) Förberedelserna till lönesänkningssaktionen drogs igång på våren 1931. Året innan hade man på arbetsgivarsidan trots de tydliga tecknen på en annalkande kris avstått från en samlad aktion beträffande de avtal som löpte ut vid årsskiftet 1930-31. Likväl blev 1931 ett av de mest dramatiska åren i den svenska arbetsmarknadens historia. Året inleddes med en tio veckors strejk i textilindustrin. Det var emellertid två begränsade konflikter rörande lokala avtal som kom att prägla skedet. Mönstret var likartat. Arbetsgivaren kallade in strejkbrytare och arbetsplatserna i Halmstad och Ådalen fridlystes, vilket ledde till demonstrationer och sammanstötningar mellan allmänhet och polis eller militär.(2) Bakom de kravaller som drabbade Halmstad i början av april låg en lönetvist vid en brädgård omfattande ett hundratal arbetare. Bakgrunden till händelserna i Ådalen var en lönetvist vid Marmaverken, som tillhörde Marma-Långrörs AB. I januari 1931 spreds Marmakonflikten från Hälsingland till Ådalen, där arbetarna vid Graningeverken gick i sympatistrejk. Därpå följde den serie av händelser vilken slutade med att utkommenderad militär 14 maj besköt ett demonstrationståg i Lunde med fem dödsfall som följd.

Ett anmärkningsvärt drag i dessa konflikter var SAF:s engagemang vid inskaffandet av strejkbrytare. Till bilden hörde att Marma-Långrör och Graningeverken stod utanför SAF. I sin avhandling om strejkbryteriet i Sverige hävdar Ingvar Flink att SAF:s attityd under våren 1931 var principiellt betingad.(3) Flink ser tanken på arbetets frihet, manifesterad både i kampen för § 23 och i användandet av strejkbrytare, som grundläggande för arbetsgivarnas sammanslutning. Han menar att SAF utnyttjade lågkonjunkturen för att markera att man, trots LO:s tillväxt, behärskade arbetsmarknaden. Till detta kan läggas avtalsläget. SAF undersökte samtidigt med sammanstötningarna i Halmstad och Ådalen möjligheterna av en omfattande löneaktion. En avtalsaktion förde ofelbart med sig risken för arbetsnedläggelser, vilket i sin tur ställde inkallandet av strejkbrytare på dagordningen. Under 1932 års pappersmassestrejk kom också strejkbrytare, arbetsvilliga enligt arbetsgivarnas terminologi, att användas, dock inte i Ådalen.

Arbetsgivarnas lönereduceringspolitik var inget isolerat svenskt fenomen. Med hänvisning till krisen pressades lönerna ned över hela västvärlden.(4) För den internationella arbetarrörelsens organisationer var krisen och dess följder såväl fackligt som politiskt en förstarangsfråga. Fackföreningsinternationalen, där den svenska landsorganisationen var medlem, tillsatte tillsammans med Socialistiska Internationalen, som räknade SAP till sina medlemmar, en kommission för att behandla arbetarrörelsens krispolitik. I början av 1931 presenterade kommissionen de internationella riktlinjerna för reformismens krisbekämpning.(5) Denna sk Zürich-resolution spreds i broschyrform i Sverige av socialdemokratiska partiet. Arbetarrörelsens uppgifter sattes här i relation till en rad krisföreteelser, men i centrum ställdes lönefrågan. Kring denna fördes ett underkonsumtionsorienterat resonemang. Lönetillväxten hade inte varit tillräcklig för att öka konsumtionen i takt med den stigande produktionsförmågan. Eftersom man såg den bristande balansen mellan konsumtionsförmågan och produktionen som krisens grundorsak kunde motståndet mot arbetsgivarnas lönesänkingskrav ges en samhällsekonomisk motivering. Detta motstånd blev ett led i krisbekämpningspolitiken. ”Kommissionen anser därför som arbetarrörelsens för närvarande viktigaste

uppgift, att med all kraft och i alla länder motsätta sig lönedepressningar.”(6)

Läget inför avtalsuppsägningarna

I Sverige löpte vid årsskiftet 1931/1932 avtalen ut för drygt 225 000 arbetare.(7) Berörda var järnbruken, verkstäderna, textilindustrin, sågverken, pappersmasseindustrin, pappersbruken samt en rad mindre industrigrupper. Tidpunkten för avtalens uppsägning växlade, huvudparten fördelade sig på två tidpunkter: sista september och sista oktober. Först då visste de inblandade med säkerhet vad de hade att vänta, men redan innan dess hade linjerna dragits upp. Under våren 1931 förberedde arbetsgivarna en aktion under intryck av den fackliga och politiska polarisering Ådalen-händelserna förde med sig. Samtidigt utpekade de reformistiska internationerna i den ovan refererade Zürich-resolutionen motståndet mot lönesänkningarna som sin huvuduppgift. Till detta kom att den kommunistiska internationalen på ett tidigt stadium av krisen utnämnd lönekampen till det viktigaste slagfältet, inte bara i kriget mot arbetsgivarna utan också i uppgörelsen med socialdemokratin om ledarskapet över arbetarklassen. Kom det till en urladdning skulle Sverige under valåret 1932 drabbas av en jättekonflikt med svåröverskådliga konsekvenser. Av de tre parter som här lyfts fram – arbetsgivarna, den fackliga och politiska reformismen, som stod inför hotet av ett tvåfrontskrig, samt kommunisterna – skulle två visa sig vara villiga att leverera batalj: arbetsgivarna och de numerärt icke så betydelsefulla kommunisterna. Landsorganisationen kom däremot att prioritera bevarandet av arbetsfreden vilket ledde till att urladdningen 1932 begränsades till en, men seglivad, konflikt i pappersmasseindustrin.

Den mycket exportberoende pappersmasseindustrin fick kännning av krisen 1930, och under 1931 blev bilden allt mörkare. Såväl arbetarnas som arbetsgivarnas organisation såg framför sig den kniptång av sjunkande pappersmassepriser och avsättningssvårigheter industrin fångats i.(8) Försäljningen av sulfatmassa ökade visserligen, men exporten av sulfitmassa, som svarade för större delen av tillverkningsvärdet, och slipmassa sjönk (se diagrammen i kapitel 4). Hösten 1930 träffade sulfitproducenterna i Sverige, Finland, Norge, Tyskland, Memelområdet, Tjeckoslovakien och Österrike en överenskommelse om produktionsinskränkningar för att motverka priset. Denna överenskommelse förnyades och utvidgades: till juni 1931 skulle man skära ned tillverkningen med 15 %, juli 1931–juni 1932 med 30 % och slutligen under andra halvåret 1932 återigen med 15 %.

Arbetarna fick direkt kännning av krisen och driftsnedskärningarna vilket kan avläsas i stegringen av antalet arbetslösa. Arbetslösheten i hela Pappersindustriarbetarförbundet, alltså inklusive pappersbruksarbetarna, kretsade mellan 4,5 och 6 % under 1925-29.(9) 1930 steg andelen arbetslösa till 8,5 % och 1931 drabbades förbundet på allvar av krisen med en arbetslöshetssiffra på 15 %. Andelen arbetslösa i de avdelningar som kom att delta i strejken 1932 låg med 17 % för år 1931 något över hela förbundets siffra. Värst drabbade var fackföreningarna vid ett antal mindre träsliperier och en handfull sulfitfabriker.(10)

Inkomstmässigt innebar krisåret 1931 inget avbräck för arbetarna – om man ser till förtjänsten per timme. Enligt en beräkning som framlades i förhandlingarna mellan PMF och SPIAF i slutet på året hade reallönen per timme sedan 1923 under hand stigit med 27 % i cellulosaindustrin och 22 % vid träsliperierna.(11) I denna lönestegring ingick en återhämtning från lönesänkningarna under depressionsåren 1920-22. Alla arbetare kunde trots den positiva utvecklingen av timförtjänsterna sedan 1923 inte behålla sin lönestandard. De stegrade arbetslöshetssiffrorna avslöjar att stora grupper fick sin årsinkomst sänkt.

Löneförhållandena i pappersmasseindustrin reglerades för de PMF-anslutna företagen i riks-

avtalet mellan Pappersmassedeförbundet och Pappersindustriarbetarförbundet Detta kollektivavtal innehöll detaljerade bestämmelser för de olika arbetargruppernas löner. På grundval av dessa bestämmelser upprättades vid varje fabrik ett lokalavtal. Riksavtalet löpte på ett år i taget. Sades det inte upp av någon av parterna gällde det för ytterligare ett år. Pappersmassesavtalet löpte ut vid årsskiftet och en uppsägning av avtalet måste vara verkställd före 1 oktober. Ingen av parterna hade sedan hösten 1928 sagt upp avtalet. Med andra ord arbetade man efter 1928 års avtal. Lönenivån hade ändock stigit beroende på produktionsökningen och de lokala avtalens utformning.

Önskade en eller båda parter en förändring av riksavtalet fick detta sägas upp och ett förslag till nytt avtal presenteras. Det var också möjligt att inom ramen för en förlängning (prolongation) av det gamla avtalet i något eller några avseenden ändra avtalstexten eller förse den med tillägg. En fördel med den senare metoden var att man inte riskerade arbetsfreden. För att åstadkomma en ”sanering” av lönenivån till 1932 måste således Pappersmassedeförbundet någon gång före den första oktober 1931 bestämma sig för om det var berett att driva sin aktion så långt som till en avtalsuppsägning.

Arbetsgiversidan inför avtalsuppsägningen

Redan i samband med avtalsrörelsen året innan hade man inom Pappersmassedeförbundet övervägt en avtalsuppsägning, något som man inte underlät att meddela motparten i 1931-32 års förhandlingar.(12) Den diskussion man fört på hösten 1930 ägde rum bara några dagar före uppsägningstidens utgång.(13) Man var då tämligen ense om att det förelåg två goda skäl för en avtalsaktion. Det ena var de sjunkande priserna på pappersmassa, det andra de stigande lönerna. Rationaliseringarna inom industrin ansågs ha möjliggjort ett i arbetsgivarnas ögon för stort löneuttag. Trots att man ville korrigerera lönenivån tvekade majoriteten inom PMF inför en offensiv. Med några undantag kalkylerade nämligen diskussionsdeltagarna med att en lönesänkning endast skulle kunna åstadkommas till priset av en konflikt. För en sådan kunde man emellertid inte räkna med något effektivt stöd från SAF och grannförbunden. SAF ansåg inte tiden vara mogen för en allmän arbetsgivaroffensiv och avrådde PMF från att på egen hand gå till aktion. Resultatet blev att PMF 1930 avstod från en avtalsuppsägning. Motiven för beslutet var alltså dels det bristande stödet från de övriga arbetsgivarna, dels omöjligheten av att nå en inre enighet kring en offensiv. Inför 1931-1932 års avtalsrörelse var dessa två hinder undanröjda.

I april 1931 mottog Pappersmassedeförbundet en konfidentiell rundskrivelse från Arbetsgivarföreningen.(14) Skrivelsen fäste uppmärksamheten på de avtal som utlöpte vid 1931 års slut, till vilka pappersmasseindustrins hörde. Man måste, framhölls det i skrivelsen, mot bakgrund av den tilltagande krisen, överväga en aktion beträffande dessa avtal med syfte att reducera lönerna. SAF önskade få upplysningar om de aktuella förbundens inställning samt förhållandet mellan löner och produktionskostnader i de olika industrierna. Skrivelsen blev föremål för en diskussion inom Pappersmassedeförbundets styrelse.(15) Samtliga närvarande uttalade sig till förmån för en lönesänkningssaktion med undantag för Olof Bildt, Rydöbruk, och Fredrik Cappelen, Mölnbacka-Trysil, vilka ej yttrade sig. Den senare skulle sedermera visa sig vara tveksam till PMF:s offensiv, men detta av skäl, som inte var aktuella på våren 1931. Styrelsen ställde vidare krav på ett samlat uppträdande från arbetsgivarnas sida. En bidragande faktor till detta var säkerligen den inhiberade aktionen året innan. PMF förväntade sig att Arbetsgivarföreningen skulle medverka till en allmän sänkning av lönenivån inom såväl export- som hemmaindustrin.

På grundval av styrelsens diskussion avfattade PMF:s direktör Gunnar Hultman ett svarsbrev

till SAF.(16) Huvudresultatet av styrelsemötet hade redan meddelats muntligt, men för att ge de av SAF begärda upplysningarna om industrins läge gjordes en särskild utredning. Här låg en viktig skillnad mellan SPIAF och PMF. Arbetsgivarsidan underbyggde nu och under senare skeden i avtalsrörelsen i större utsträckning sitt agerande med ett rikt utredningsmaterial rörande lönevillkor och produktionsutveckling.(17) Det material som presenterades SAF i maj 1931 grundade sig på en indexbaserad jämförelse mellan löne- och produktionsförhållanden 1923 och första halvåret 1930. PMF:s uppskattning av löneutvecklingen låg något över den ovan redovisade beräkningen. Hultman fann att reallönen under denna tid stigit med 30 %, samtidigt som priserna på pappersmassa sjunkit med 29%. Lönestegringen hade dock, enligt Hultman, klart uppvägs av den utomordentliga produktionsökningen. Sifferjämförelsen talade således i sig inte för en lönesänkning, men Hultman hävdade att bilden på ett avgörande sätt försämrats alltsedan det andra halvåret 1930. Pappersmassepriiserna dalade och produktionen minskade under det att levnadskostnaderna utvecklades till arbetarnas förmån. ”En väsentlig sänkning av produktionskostnaderna är nödvändig för att pappersmasseindustrin skall kunna hållas i gång och de vunna exportmarknaderna ej förloras till utländska konkurrenter. Att exakt angiva arbetslönens förhållande till produktionskostnaderna låter sig icke göra, men givet är, att den utgör en mycket viktig del av nämnda kostnader.”(18)

Reduceringar kunde vinnas genom den löpande normalproduktionsregleringen. Denna användes för att stämma av ackordens storlek mot varje fabriks genomsnittliga produktionsvolym och fordrade ingen avtalsuppsägning. Normalproduktionsregleringen ansågs dock inte vara tillfyllest, en generell sänkning måste till och riksavtalet om nödvändigt sägas upp. Någon procentsats för reduceringarna angavs inte, men Hultman påpekade att lönenivån i Finland låg omkring 30 % under den svenska. Siffran motsvarade PMF:s beräkning av lönestegringen mellan 1923 och 1930 och skulle återkomma i Pappersmasseförbundets avtalsdiskussion.

I styrelsens beslut om svaret till SAF kan ingen tveksamhet spåras. Detta gäller också de följande styrelse- och förbundsmötena. Uppenbarligen var arbetsgivarsidan enig om vilken väg man skulle gå. En avvikande röst anmälde sig dock. Uppseendeväckande nog tillhörde den förbundets ordförande sedan 1914, Christian Storjohann, verkställande direktör för den stora Billerudskoncernen, tillika medlem av SAF:s styrelse. I slutet av juni meddelade han att Billerud anmälde sitt utträde ur PMF och SAF.(19) Motiveringen var att Billerud inte ville vara med om den konflikt Storjohann ansåg vara den naturliga följden av PMF:s avtalspolitik.

Storjohann hade varit regissören bakom 1928 års stora pappersmasselockout, men nu i juni 1931 poängterade han i utträdesansökan ”att vi i likhet med många andra arbetsgivare inom landet anse, att tvister och lönefrågor mellan arbetsgivare och arbetare icke böra ovillkorligen lösas genom lockouter och andra dylika vapen, utan att andra medel, mindre våldsamma och icke samhällsnedbrytande, kunna medföra bättre lösningar. Tyvärr delas icke denna åsikt av vissa ledande personer i de förbund vi nu tillhöra.”(20)

Det var dock inte denna strategiska differens, som var huvudargumentet i Billeruds utträdeskrivelse. Den viktigaste orsaken var i stället av produktionsteknisk art. Billerud hade gjort stora investeringar i en tillverkning av konstsilkemassa och ansåg det vara ett oavvisligt krav att denna produktion kunde äga rum utan störningar. Pappersmasseframställningen i stort skulle däremot inte enligt Storjohann, som kunde hänvisa till den frivilliga produktionsinskränkningen, lida något större avbräck genom en konflikt. PMF tog ingen hänsyn till Storjohanns synpunkter utan fortsatte avtalsrörelsen efter den väg man slagit in på.(21) I

augusti efterträdde Holger Nilsson, Storvik, Storjohann som ordförande för PMF. Holger Nilsson skulle tillsammans med PMF:s direktör Gunnar Hultman och SAF:s Gustaf Söderlund bilda den inre kärna, som ledde PMF genom avtalsrörelsen.

Pappersmasseförbundets förberedelser för avtalsrörelsen skilde sig i flera avseenden från motpartens. De kom igång på ett tidigt stadium, de samordnades med huvudorganisationen och de underbyggdes med ett omfattande utredningsmaterial. I alla dessa avseenden överflyglade PMF arbetarsidan. Detta förhållande var dels konstitutionellt betingat, dels avhängigt av parternas motsatta målsättningar. PMF ifrågasatte den balans mellan parternas intressen avtalstexten gav uttryck åt, medan SPIAF ville bevara denna balans.

Arbetarsidan inför avtalsuppsägningen

Pappersindustriarbetareförbundet hade utarbetat en bestämd formel efter vilken beslutet om avtalsuppsägning fattades. Riksavtalet löpte vanligen ut vid årsskiftet. En eventuell uppsägning av avtalet måste vara motparten tillhanda före september månads utgång. I juli-augusti samlades därför SPIAF:s representantskap till ett sammanträde i frågan. Representantskapet var förbundets högsta beslutande myndighet mellan kongresserna. Trots detta fällde inte denna instans det slutgiltiga avgörandet, utan överlät det åt medlemmarna i en särskilt arrangerad medlemsomröstning. Representantskapet utfärdade dock en rekommendation till medlemmarna.

1. Socialistiska partiet

Pappersindustriarbetareförbundets representantskap sammanträdde 20 och 21 juli 1931. Representantskapet bestod av en socialdemokratisk majoritet och en kommunistisk minoritet bestående av tre medlemmar i det Socialistiska partiet (SP) och en i det kommunistiska (SKP). Den socialistiska fraktionens framträdande på representantskapsmötet föregicks av en diskussion i partiet om avtalsrörelsen.

Någon vecka före representantskapets sammanträde drog SP:s arbetsutskott upp linjerna för den kommande avtalsrörelsen. Arbetsutskottets möte hade i sin tur föregåtts av en mindre opinionsundersökning inom partiet.

SP:s facklige sekreterare Emil Andersson sände 1 juli en enkät till ett antal aktivister inom olika fackförbund.(22) Andersson uppmanade adressaterna att tala fritt ur hjärtat. Han ställde också en rad konkreta frågor som: Skulle partiet gå in för prolongation eller uppsägning av avtalen, eller skulle det förhålla sig passivt i denna fråga? Kunde paroller om förkortad arbetstid och längre semester vinna framgång? Skulle man kräva högre löner för de lägst betalda arbetarna samtidigt som man krävde en bibehållen lönestandard?

Emil Anderssons brev ger prov på ett brett grepp över avtalsrörelsen. I svaren växlade positiva och negativa synpunkter på de väckta frågorna. Ett positivt gensvar fick Emil Andersson på kraven om kortare arbetstid och längre semester. I fråga om avtalsuppsägningar ansåg fyra brevsvare att man fick anpassa sig till förhållandena i de olika industrierna, och två propagerade för passivitet från SP:s sida. En minoritet om två svar förespråkade uppsägningar, den ena dock av taktiska skäl. Det gällde, sades det, att förekomma arbetsgivarna. Den andre förespråkaren för en uppsägning var medlem i SPIAF, Englert Karlsson från Svanö i Ådalen. Han motiverade en uppsägning med att de lågavlönade grovarbetarnas krav måste tillvaratas. Ledamoten i Pappers representantskap, Henning Carlsson, förespråkade däremot i sitt brev en prolongering av massaavtalet.

Socialistiska Partiets arbetsutskott sammanträdde 14 juli och till mötet var även några fack-

föreningsmän från stockholmsområdet inkallade.(23) I sin föredragning varnade Emil Andersson för stundande ”vargatider”. Arbetsgivarna skulle söka pressa ned lönerna vilket troligen skulle leda till avtalsstrider. Huvudfrågan för dagen var om socialisterna skulle gå in för avtalsprolongering. I anslutning till brevsvaren skiftade Emil Anderssons svar från bransch till bransch. Så förordade han med konkreta hänvisningar till avtalsituationen uppsägningar vid verkstäderna och sågverken. För pappersmasseindustrins del yrkades på prolongation. De viktigaste kraven i avtalsrörelsen var enligt Emil Andersson avvisandet av lönedpressningen, förbättrade löner för de sämst ställda samt kortare arbetstid och längre semester.

Trots att inga medlemmar i SPIAF var närvarande blev detta förbunds avtalsrörelse sammanträdets mest debatterade. Den föreslagna prolongationen av pappersmasseavtalet mötte motstånd. Tre av de i protokollet upptagna elva talarna förespråkade en mer ”positiv” linje att samla arbetarna kring. Förhandlingsmässigt påtalade minoritetsmän att kravet på prolongation skulle kunna tolkas som om man var nöjd med avtalet. Vidare ansågs en prolongation olycklig av taktiska skäl, då arbetsgivarna med all säkerhet skulle säga upp avtalen. Ett annat skäl mot en prolongation var att SKP förmodades förespråka en uppsägning. Argumenten var framför allt taktiskt betingade, endast en av talarna räknade med möjligheten av en konjunkturförbättring.

Majoriteten lyckades med sin argumentering något pressa minoriteten tillbaka. Oskar Samuelson framhöll rationaliseringsrörelsens verkningar, vilka möjliggjorde omflyttningar av produktionen under en strid. Emil Andersson menade att Pappers löneläge jämfört med t ex Textils inte var fullt så dåligt och påtalade också den stora arbetslösheten i förbundet samt produktionsinskränkningarna inom massaindustrin. Till skillnad från 1928 års pappersmasse-lockout förelåg inte möjligheterna till en offensiv, fastslog Oskar Samuelson, men om arbetsgivarna sade upp avtalen fick man arbeta för att skapa en offensiv anda. Emil Andersson och Gustav Gustavsson berörde även en annan faktor, nämligen stämningen bland de berörda arbetarna. Den befanns ej vara för en uppsägning. Karaktäristiskt för återhållsamheten i förväntningarna på avtalsrörelsen var att Karl Kilbom ansåg det ”glänsande” om en prolongation skulle gå igenom. Inget skulle vinnas med överbud. Förespråkade SP däremot en förlängning av avtalet och kom en sådan åstad, betydde detta en prestigesegev för partiet.

Anledningen till att pappersmassans avtalsrörelse blev katalysatorn för motsättningarna på arbetsutskottets sammanträde torde vara den nimbus som vidlådde den framgångsrika avtalsrörelsen 1928, då två socialister, Henning Carlsson och Johan Karlsson, spelat en stor roll.

Arbetsutskottets sammanträde innebar att Socialistiska Partiet på ett tidigt stadium av avtalsrörelsen hade en linje att arbeta efter. Detta utnyttjades emellertid ej. Förmodligen var det förekomsten av en opposition på arbetsutskottets möte som gjorde att SP hesiterade. De oppositionella stod utanför partiets inre kretsar. Uppenbarligen i avsikt att få en bättre blick över stämningarna i partiet gjordes en ny enkät.(24) Resultatet blev att partiet officiellt var passivt i avtalsfrågan i augusti och september. Först efter det att prolongationsfrågan var avgjord skulle man som parti blanda sig i avtalsrörelsen.

2. Pappers

Pappersindustriarbetarförbundets representantskap tog ställning till avtalsuppsägningen 20 och 21 juli 1931.(25) G O Strand inledde sammanträdet med en redogörelse för massa-industrins läge, som med produktionsinskränkningar och driftstopp bjöd en tröstlös bild. Han räknade med att arbetsgivarna skulle säga upp avtalet, varför Pappers borde söka en prolongering. Diskussionen blev inte vidlyftig. Ingen talare hävdade att det förelåg några

större möjligheter till en förbättring av avtalet, men K J Eriksson, Värmland, och socialisten Johan Karlsson, Sundsvall, uteslöt inte en förbättring av de ekonomiska utsikterna. Representantskapet var i stort sett enigt om målsättningen för avtalsrörelsen: bibehållna löner. Beträffande taktiken förelåg dock en motsättning. Majoriteten förespråkade en prolongation av avtalet. Socialisterna Henning Carlsson och Johan Karlsson ställde närmast uppgivet inte något yrkande, men efterlyste en fastare hållning. Kommunisten Gunnar Mattsson föreslog en sådan: SPIAF skulle barrikadera med en avtalsuppsägning, löd hans ord, vilket får tolkas som att Mattsson inte syftade till en offensiv, utan ville förstärka den defensiva positionen. Vid företagen votering avvisades med 17 röster mot 1 Mattssons taktik. Därmed beslöt sig förbundets ledning för att rekommendera medlemmarna att rösta för en prolongation av avtalet i den kommande medlemsomröstningen. En barrikadering gjordes ändå i så måtto att man beslöt om en extra uttaxering för att stärka stridskassan.

Representantskapet beslöt sig vidare för att arbeta med två förhandlingsdelegationer. För det fall det kom till underhandskontakter med PMF före uppsägningstidens utgång utsågs en särskild delegation inom ledningen att sköta dessa prolongationsförhandlingar. I denna förhandlingsgrupp ingick socialisten Johan Karlsson. Sades avtalet upp skulle den i praxis vedertagna förhandlingsdelegationen upprättas. Denna bestod av ett par ombudsmän jämte fem av distriktsorganisationerna valda underhandlare. De distrikt som fick utse ledamöter i förhandlingsdelegationen blev Ådalen, Sundsvall, Söderhamn, Värmland och Göteborg. Skellefteås och Gävle-Dalas representanter i SPIAF:s ledning talade förgäves för att deras distrikt skulle bli representerade.

Medlemsomröstningen om uppsägning av avtalet ägde rum i slutet av augusti 1931. Den arrangerades av avdelningarna och ägde vanligen rum på det sammanträde då förbunds-cirkuläret föredrogs för medlemmarna. Såväl öppen som slutet votering förekom.(26) Skedde voteringen vid ett möte kunde inte alla skiftarbetare rösta. För att bereda alla tillfälle till deltagande i omröstningen arrangerades på flera håll särskilda röstningstillfällen.(27) Protokollen från de möten som behandlade prolongationsfrågan är närmast undantagslöst knapphändiga. Mötessekreteraren begränsade sig i regel till två noteringar. För det första angavs att en diskussion ägt rum, men dess innehåll relaterades ej. För det andra redogjordes för resultatet av omröstningen. Ofta nog saknas en eller båda av dessa angivelser. Protokollen ger därför endast begränsad information om grunderna för medlemmarnas ställningstagande. Sekreterarnas rutinmässiga formuleringar skvallrar dock om att debatten varken var omfattande eller motsättningsfylld. Den dämpade diskussionslusten är inte unik för 1931-32 års avtalsrörelse utan karaktäriserade även prolongationsdebatterna åren innan.(28)

Prolongationsomröstningen 1931 samlade 2.774 röster, vilket betydde att endast 18 % av de berörda medlemmarna deltog.(29) Majoriteten för en prolongering var helt överväldigande, 78 %. 66 medlemmar förhöll sig neutrala och 531 önskade en uppsägning. Det låga valdeltagandet och motviljan mot en uppsägning får förstås mot bakgrund av Pappers medlemmars allmänna röstningsbeteende. Medlemmarna kallades regelbundet till röstning varje höst för att ta ställning till en uppsägning av avtalet. Genomgående var det ganska få som deltog i prolongationsomröstningen. Detta var en tendens inom hela fackföreningsvärlden, men speciellt märkbar hos SPIAF.(30) Det var i första hand då det förelåg stämningar för en attack mot arbetsgivaren som det skedde en mobilisering av medlemmarna till prolongationsomröstningen. Medlemmarnas passivitet hösten 1931 betyder således att stämningarna för en prolongation var omfattande. För majoriteten av medlemmarna förelåg inget alternativ till en prolongation, varför man ej heller i någon större utsträckning gick på fackföreningens möte.

Drygt en femtedel av de röstande avvek från mönstret och visade sig vara beredda att riskera en, konflikt, Inom ledningen hade kommunisten Gunnar Mattsson förordat en uppsägning, men hans argument för detta var defensivt: det gällde endast att förekomma arbetsgivarna. Var det denna tankegång som fick 531 medlemmar att rösta för en uppsägning av avtalet eller låg andra motiv i bakgrunden? Frågan skall först studeras i de avdelningar som hade en hög andel röster mot prolongation i undersökningsurvalet.(31) De var Ytterstfors i Skellefteå-distriktet, Frånö och Sprängsviken i Ådalens distrikt samt Nyhamn i Sundsvalls.(32) Nyhamn var den enda avdelning som hade en majoritet avtalsuppsägare. Protokollen ger endast i ett fall upplysning om vilka som förespråkade en uppsägning. Frånös Otto Sjödin gick så långt i sin opposition att han reserverade sig mot att avdelningens majoritet röstat för en prolongation. Denne Sjödin var med säkerhet kommunist.(33) Varken hans eller övriga prolongationsmotståndares motiv framträder i protokollen. Följer man de spridda nedslagen i de övriga avdelningarna framkommer att kommunister i Svanö och Bergvik (representantskapets Gunnar Mattsson) vände sig mot en prolongation, men inget om deras motiv till detta.(34) Följaktligen kan SKP fästas vid den oppositionella linjen, men någon utpräglad agitation synes kommunisterna inte ha bedrivit. Det förefaller knappast troligt att de skulle legat bakom alla uppsägningsrösterna. För avdelningar med hög andel uppsägningsröster kan det lokala utfallet av avtalet spelat väl så stor roll.

Även vad gäller prolongationsanhängarnas motiv är materialet tystlåtet. Vad som finns är ett referat av en i och för sig kortfattad diskussion om avtalsrörelsen. Gävle-Daladistriktets årskonferens behandlade avtalsfrågan i slutet av augusti när flertalet avdelningar redan tagit ställning. Tidigare om åren hade röstningen tidsmässigt legat så, att det var möjligt för distriktets årskonferenser att diskutera avtalsrörelsen före omröstningen i avdelningarna och på så sätt kunde de påverka denna.(35) 1931 hade tidsgränsen för omröstningen satts så snävt att detta ej kunde bli fallet.

De avdelningsombud som deltog på Gävle-Dalaskonferens i slutet av augusti 1931 fick inledningsvis information om representantskapets beslut i juli av John Sandberg, förbundsstyrelsen.(36) Sandberg hävdade att förbundet måste bereda sig på att en konflikt kunde tillgripas. I debatten försäkrade Jolm Sandberg konferensdeltagarna att förbundsledningen inte skulle göra några utfästelser till arbetsgivarna utan medlemmarnas hörande. En av talarna, förre förbundsstyrelseledamoten Vilhelm Jonsson, Skutskär, ställde sig tvekan, ”vi har inte mycket för en konflikt i dessa tider”.(37) Fyra ombud talade dock för att man förr skulle ta strid än ge efter ”vi har inget att pruta på”.(38) Ett av dessa ombud menade att man lika gärna kunde ta en konflikt, då det förekom driftsinskränkningar. Detta argument skulle vid flera tillfällen och i olika varianter återkomma under avtalsrörelsen. Poängen torde vara att konflikten inte skulle drabba arbetarna så hårt då de ändå skulle avstängas från arbetet. Senare i avtalsrörelsen framfördes som motargument att förhållandet var detsamma för arbetsgivarna och att arbetarna anklagades för att vara ute efter konfliktunderstöd.

Ingen av talarna på konferensen förespråkade en uppsägning av avtalet. Alla uttalade sig för en bibehållen lönenivå. Politiskt spände denna enhet över socialdemokrater och socialister. Samstämmigheten rymde dock ett sprängstoff, vilket visade sig i kontrasten mellan Vilhelm Jonssons skepsis och de mer stridsberedda tongångarna på konferensen. Man kan därför sätta i fråga om de skilda ståndpunkterna rörande uppsägningen av avtalet i prolongationsomröstningen motsvarade den egentliga motsättningen i avtalsfrågan. På Gävle-Dalaskonferens skymtade i stället en annan motsättning kring hur långt motståndet mot den väntade lönesänkingsoffensiven skulle föras. Den motsättningen kom att blossa upp på allvar i ett

senare skede när arbetarsidan fick klart för sig vilken attityd PMF intog i förhandlingarna.

3. Kommunistiska partiet

I en Ny Dag-ledare från 1 juli 1931, med de aktiva parti- eller RFO-medlemmarna som tydlig adressat, beklagades att partiarbetet i samband med avtalsrörelsen ej kommit igång på allvar.(39) Detta var så mycket värre som detta var den viktigaste partiuppgiften. Tillsammans med arbetande och arbetslösa skulle partimedlemmarna utarbeta kampprogram, initiera diskussioner på arbetsplatser, sammankalla konferenser och om möjligt utlösa aktioner mot de ständigt pågående arbetsgivarattackerna. Underifrån borde avtalsutskott väljas på arbetsplatserna för att samla arbetarna.

Källäget för en bedömning av SKP:s inre aktivitet i samband med avtalsrörelsen är magert. Politbyråprotokollen utgör en sammanhängande serie, men de är mer kortfattade än SP:s motsvarighet arbetsutskottsprotokollen. Av politbyråprotokollen att döma hade SKP till skillnad från SP inte inlett några avtalsförberedelser före SPIAF:s representantskapsmöte i juli. Kommunisten Gunnar Mattsson uppträdde i SPIAF:s representantskap som ensam förespråkare för en uppsägning av avtalet. Motiveringen var som tidigare påpekats taktisk, någon egen och avvikande bild av läget och dess konsekvenser presenterades inte. Kommunisternas agerande i prolongationsfrågan kan knappast sägas innebära en alternativ handlingslinje. SAP skulle dock snart nog lägga fram sitt alternativ – en åtgärd som fick ödesdigra konsekvenser för Gunnar Mattssons medlemskap i Pappers ledning.

SKP gjorde sitt första utspel i Pappers avtalsrörelse på regional nivå. Detta kan sägas ligga i linje med partiets taktik. Enligt denna måste arbetarnas försvarsstrider, för att bli framgångsrika, vila på en från förbundsledningen helt självständig rörelse bland medlemmarna. SAP såg som sin uppgift att initiera, stödja och leda en sådan rörelse.

I augusti 1931 utfärdade det fackliga utskottet i Hälsinglands distrikt av det kommunistiska partiet en inbjudan till en ”oppositionskonferens” i Söderhamn 6 september.(40) Vid sidan om partinamnet var appellen undertecknad av sex namn. Ett av dem är bekant för läsaren, Bergviks och representantskapets Gunnar Mattsson. Kallade till konferensen var alla fackföreningar jämte minoritets- och oppositionsgrupper inom Pappers och Sågverks i Hälsingland och Gästrikland. Förutom valda ombud ägde alla arbetare ”som icke på något sätt förbrutit sig emot arbetarklassen” närvarorätt på konferensen. Syftet med denna angavs vara att på grundval av en serie allmänna paroller dryfta industriernas speciella krav. Detta får tolkas som att tillträde till konferensen vanns genom en anslutning till och en villighet att kämpa för parollerna. De löd:

”Kamp för förkortad arbetstid med full lönekompensation.

Kamp mot lönesänkningar, kamp för en utjämning av lönerna uppåt.

Kamp mot massavskedanden.

Kamp mot strejkbryteriet, fascismen och polisterrorn.

Kamp för lika lön för lika arbete och för tillvaratagandet av de unga arbetarnas intressen.

Kamp mot reformistledarnas splittringspolitik.”(41)

Man lägger märke till en spänning i SKP:s erbjudande av en enhetsfront underifrån i intressekampen. Å ena sidan är öppenheten för, eller kanske bättre, viljan till en bred anslutning uppenbar. Parollerna var, med undantag för den sista, samlande till sin karaktär, de hävdade tveklöst arbetarintressen. Det enda som krävdes av deltagarna var en kampvilja. Å andra sidan är draget av partipolitisk exklusivitet i genomförandet av enhetsfronten lika uppenbart. Den partipolitiska prägelns angavs framför allt av att SKP stod som arrangör av konferensen, men

även av inställningen till den fackliga ledningen. Rimligen kunde många massaarbetare skulle utvecklas. De av kommunisterna formulerade kraven uppvisar likheter med dem man internt diskuterat inom Socialistiska Partiet. RFO:s kravlista var dock direkt relaterad till pappers-masseindustrins avtal. Huvudkravet var bibehållna löner. Därutöver krävdes förbättringar för de sämst ställda genom 1) att de två lägsta dyrortsgrupperna i avtalet skulle utgå, 2) att de två lägsta lönegraderna för skiftarbetarna skulle försvinna och 3) att de tidavlönade grovarbetarna lönemässigt skulle jämföras med ackordsarbetare. Både beträffande arbetstiden och semestern låg SKP något under de krav SP diskuterat. Vidare ställdes en lång rad allmänna fordringar som 70 öre i timmen för ungdomar, fri sjukvård och avskaffandet av § 23. Trots de många kraven sågs kampen mot arbetsgivarna som defensiv.

Om avsikten med Söderhamnskonferensen råder ingen tvekan. Kommunisterna hade tidigare propagerat kamplinjen i allmänna ordalag, nu planterades linjen i Pappers. Ett antal pappers-massearbetare ställde sig bakom en resolution i vilken den kommunistiska kamplinjen på ett konkret sätt relaterats till massaavtalets verklighet. Kominterns taktik syftade till att genom konferenser och kravlistor bygga upp en enhetsfront, som skulle växa den reformistiska förbundsledningen över huvudet.

Söderhamnskonferensen genomfördes efter det att SPIAF:s medlemmar tagit ställning till avtalspolitiken. Trots att enskilda kommunister förespråkade en uppsägning hade medlemmarna med mycket stor majoritet uttalat sig för en prolongering, eller med Ny Dags ord ”låtit dupera sig av socialdemokraternas och Kilbommarnas argument, att det var god taktik att inte säga upp avtalen, då arbetsköparna i alla fall skulle komma att göra detta”.(51)

Detta betydde att SKP förlorat möjligheten att försöka motståndet mot en prolongering med en plattform. Partiet blev i stället hänvisat till att med Söderhamnsresolutionens hjälp försöka rulla upp förbundet underifrån i ett läge då avtalsrörelsen låg i stiltje på avdelningsnivå.

Söderhamnskonferensen hade inte lyckats samla oppositionella arbetare utanför det kommunistiska partiet. Trots detta ingrep förbundsledningen med kraftåtgärder mot de SPIAF-medlemmar, som undertecknat kallelsen till oppositionskonferensen, A G Bäckström, Marmaverken, G Mossberg, Iggesund, och representantskapsledamoten Gunnar Mattsson, Bergvik.(52) I mitten av september tillställdes de tre medlemmarna en skrivelse från förbundsstyrelsen.(53) Utformningen av skrivelsen avslöjar att styrelsen var noggrann i valet av måltavla. Det gällde att inte attackera de fordringar konferensen lanserat utan enbart de metoder SKP-RFO begagnat sig av. Brevet till de tre inleddes därför i en positiv anda. I väsentliga delar sades Söderhamnskraven överensstämmande med sådana krav, som SPIAF genom åren tagit upp i förhandlingar med PMF. Därefter blev brevet betydligt skarpare. Säraktioner av den typ konferensen var ett exempel på sades vara ett förräderi mot medlemmarna. Upprättandet av ”vissa organ” vid sidan om förbundet ansågs vara ett brott mot stadgar och kongressbeslut. De tre ansvariga för konferensen beordrades ta avstånd från denna verksamhet och för framtiden förklara sig lojala med stadgar och kongressbeslut. En vägran skulle medföra förlust av medlemskap i förbundet. De tre ställdes således inför ett ultimatum.

Från de anklagades bänk avsändes två brev, först ett från Mattsson ensam, därefter ett undertecknat av samtliga tre. Något avståndstagande från konferensen innebar inget av dem, men breven var likväl av olika karaktär. Mattssons innehöll två punkter. För det första förklarade och försvarade han sitt agerande i fråga om det indragna stödet till Marmaarbetarna. För det andra tillbakavisade han anklagelsen om stadgebrott. Sammankallandet av konferensen hade tvärtom legat i linje med SPIAF:s stadgeingress, som talade om fortsatt utveckling av fackföreningsrörelsen till en revolutionär kamporganisation. Utmärkande för detta brev var att

Mattsson försökte ifrågasätta ledningens formella rätt till uteslutning. Det andra brevet ägnade däremot inte ledningens rätt till uteslutning någon uppmärksamhet bortsett från ett allmänt protestuttalande. Det bestod i stället av en närmast principiell vidräkning med ledningens reformism. I uteslutningsfrågan ansåg de tre Pappers förbundsstyrelse vara ute efter att statuera ett exempel. De uteslutningshotade tänkte dock inte, deklarerade de, köpa sig någon rätt till medlemskap, ”vi säljer oss inte”. Av brevet framkommer att de närmast såg sig som ett nödvändigt offer i kampen för klassens intressen.

Någon taktisk reträtt gjordes således ej av SKP, lika litet som något försök att utveckla motsättningen till förbundsstyrelsen i syfte att förhindra eller försvåra uteslutningen. SKP:s agerande gör ett osmidigt intryck. Förklaringen härtill är antingen att man gett upp striden för de tres medlemskap eller att man räknade med ett så starkt stöd underifrån, att uteslutningsrörelsen därigenom skulle kunna avvärjas. En genomgång av det lokala materialet ger dock för handen att SKP knappast alls försökte omintetgöra uteslutningarna genom en mobilisering av medlemmarna.

I undersökningsurvalet är Bergvik den enda direkt drabbade fackföreningen.(54) När man ålades att utesluta Gunnar Mattsson deklarerade denne, att han inte tänkte falla på knä för ledningen. Med 21 röster mot 16 uteslöts Mattsson. Minoriteten, som alltså var beredd att trotsa förbundsstyrelsen, var så pass stor, att man måste räkna med att flera ickekommunister vände sig mot uteslutningen. Vad angår de två andra direkt involverade avdelningarna, Iggesund och Marmaverken från Söderhamnsdistriktet vägrade Marmaverken efterkomma förbundsstyrelsens beslut medan Iggesund vädjade om en omprövning.(55) Den närmast berörda samorganisationen, Söderhamns distrikt, protesterade mot uteslutningen. Beslutet togs med 15 eller 16 röster mot 13, man var alltså delad i två läger.(56) Det vinnande förslaget ställdes av socialisten Henning Carlsson, SPIAF:s representantskap. Han skall ha tagit avstånd från konferensen, men likväl ansett en uteslutning helt opåkallad. På samma möte utsågs efterträdaren till Gunnar Mattsson. Socialisten Bernhard Eriksson blev distriktets val, något som talar för att socialisterna hade utslagsrösten i denna distriktsorganisation.

Protesterna nyttade till intet, förbundsstyrelsen hotade med uteslutning av avdelningarna, som då böjde sig och förpassade Bäckström och Mossberg ur medlemsrullorna. Affären hade vid det laget hunnit löpa fram till december månad 1931. I det övriga förbundet mötte den endast mindre intresse. Orsaken var, om inte annat, att man ej blev upplyst om aktionen. Sandarne avgav en protest i november.(57) Med hela 44 röster mot 5 uttalade sig avdelningen mot uteslutningen, vilket talar om en bred samling över partigränserna. I början av 1932 inflöt en protest från Essvik.(58) I likhet med söderhamnsdistriktet tog man i denna protest samtidigt avstånd från SKP. Den förbindande länken var här Essviks socialistiske ordförande Johan Karlsson.

Förbundsstyrelsens aktion hade inget direkt stöd i någon stadgeparagraf. Den hänvisade i stället mer allmänt till att oppositionskonferenser stod i strid med förbundets målsättning och verksamhet. Ledningen var emellertid inte konsekvent i sin politik. Söderhamnskonferensen följdes av andra utan att man ingrep. Det förefaller därför ligga något i de uteslutnas egen analys att ledningen önskade statuera exempel. Hade Söderhamnskonferensen blivit den sten som satte andra i rullning skulle ledningens auktoritet varit direkt hotad. Nu blev den inte det, men i september 1931 kan förhållandena tätt sig annorlunda.

Uppsägningen av avtalet

Uppsägningstiden för det gamla avtalet gick ut 1 oktober 1931. Sade ingen av parterna upp

avtalet skulle det löpa på ytterligare ett år. Prolongationsomröstningen i SPIAF visade att förbundet stod samlat. Den oppositionsrörelse som dragits i gång var isolerad och dess ledare drevs ut ur organisationen. Arbetsgivarsidan hade inlett avtalsrörelsen i april, arbetarsidan först i juli, men under det att SPIAF i augusti band sig för en avtalslinje diskuterade arbetsgivarna fortfarande den närmare utformningen av sin aktion långt fram i september.

I slutet av augusti 1931 sammanträdde på arbetsgivarsidan förtroenderådet för de samverkande förbunden inom träindustrin till vilka PMF hörde.⁽⁵⁹⁾ Förtroenderådet kom fram till ett avtalsprogram, som innebar en vidareutveckling av PMF:s skrivelse till SAF i april. I programmet rekommenderades förbunden av förtroenderådet att säga upp avtalen. Rekommendationen var dock inte ovillkorlig utan förutsatte en bred arbetsgivaroffensiv.

För en uppsägning av avtalen ställdes fyra villkor. För det första fordrades en samlad avtalsuppsägning omfattande mellan 170 000 och 200 000 man, för det andra att avtalsuppsägningarna skulle avlämnas samtidigt, för det tredje att de sänkta löner man krävde skulle börja tillämpas direkt när avtalen löpte ut och för det fjärde att uppgörelserna för de berörda industrierna skulle träffas i ett sammanhang.

Linjen var tydlig nog: man ville inordna sina lönekrav i en samlad rörelse gällande omkring en tredjedel av LO:s medlemskår. Förtroenderådet höll emellertid även en annan handlingsväg öppen. Man föreslog förbunden att söka nå sina krav i förberedande förhandlingar med respektive arbetarorganisation. Tanken var att pröva om fackförbunden skulle tänkas kunna gå med på lönesänkningar utan att en avtalsuppsägning skulle behöva tillgripas. Man knöt därmed an till Verkstads- och järnbruksförbunden som redan hade tagit kontakt med Metall just med syftet att åstadkomma en lönereduktion inom en avtalsprolongerings ramar – ett försök som dock skulle komma att misslyckas.

Pappersmasseförbundets styrelse anslöt sig till förtroenderådets rekommendation.⁽⁶⁰⁾ Styrelsen utarbetade på denna grundval en plan för avtalsrörelsen. Planen underställdes sedan förbundsmötets prövning. Styrelsen hade svårigheter att fixera ett lönekrav. Man resonerade nu liksom tidigare kring en nedskärning av lönerna med 30 % och föreslog förbundsmötet att denna ungefärliga siffra skulle föreläggas SAF. Styrelsen önskade vidare få bemyndigande att företräda förbundet i dess helhet i avtalsfrågan. I sin tur skulle en förhandlingsdelegation få företräda styrelsen i förhandlingarna. Denna delegation skulle i samråd med styrelsen ha rätt att teckna avtal. Som förhandlare föreslogs vid sidan om PMF:s direktör Gunnar Hultman och ordförande Holger Nilsson, Gunnar Magnusson, Skönvik, och Harald Wellner, Oskarström.

PMF:s förbundsmöte antog på alla punkter styrelsens förslag.⁽⁶¹⁾ En reservant antecknade sig mot beslutet. Svante Pålsson, Rottneros Bruk, hänvisade i sin reservation till Billerudskoncernens frondering. Rottneros låg liksom Billerud i Värmland och det var troligen den lokala konkurrenssituationen Pålsson hade i tanken.

När PMF brevledes informerades SAF om sina och träindustriernas ståndpunkter argumenterade man särskilt för de 30 % man ville sätta ned lönerna med. ”När det därför i pressen eller eljest nämns, att en generell, genomsnittlig reduktion av lönerna med 5 å 10 % skulle vara det slutmål, till vilket en löneaktion skulle leda fram, kan en dylik reduktion icke vara tillräcklig beträffande pappersmasseindustrin. Vid fattandet av sitt beslut att uppsäga gällande kollektivavtal har förbundet därför utgått från, att Svenska Arbetsgivarförbundet skall taga särskild hänsyn till pappersmasseindustriens läge och existensmöjligheter.”⁽⁶²⁾

Av brevet till SAF framkom att PMF självt ansåg budet ligga jämförelsevis högt och ur den synpunkten riskera bryta den enade front man eftersträfvade från arbetsgivarsidan.

Utan att ha kommit fram till ett konkret löneförslag inbjöd PMF arbetarparten till förförhandlingar. Dessa hade karaktären av underhandskontakter och protokollfördes inte. Syftet med dem var att inom ramen för en prolongation av avtalet åstadkomma vissa förändringar av detta. Förförhandlingarna inleddes 12 september men parterna ajournerade sig till den 23:e, säkerligen på grund av PMF:s osäkerhet i fråga om lönekravet.

Några dagar efter det första förhandlingsmötet för pappersmasseindustrin kom SAF:s slutliga ställningstagande i avtalsfrågan. SAF:s fullmäktige uttalade sig 15 september 1931 för att ett antal medlemsförbund skulle med, som det hette, hänsyn till det allmänna löneläget och sitt eget speciella intresse söka sätta ned lönerna.(63) Kunde inte detta mål nås i förberedande underhandsförhandlingar fick avtalen sägas upp. Ledde uppsägningarna till konflikter skulle man sträva efter en samtidig uppgörelse. SAF:s styrelse skulle tillse att de olika förbundens kravlistor stod i skälig överensstämmelse sinsemellan, men hänsyn skulle också tas till speciella förhållanden inom olika branscher.

Förutom Pappersmasseförbundet skulle åtta andra förbund delta i lönesänkningssaktionen: Pappersbruksförbundet, Sågverksförbundet, Verkstadsföreningen, Järnbruksförbundet, Textilindustriförbundet, Konfektionsindustriförbundet, Skofabrikantföreningen och Garveriidkarföreningen.

Den av SAF beslutade aktionen var inte så hårt styrd som PMF tidigare uttalat sig för, även om den i stort svarade mot den inriktning man föreslagit. Pappersmasseförbundet godkände också SAF:s fullmäktiges beslut, samtidigt som man konstaterade att det fanns vissa skillnader.(64) SAF gjorde i det brev där man meddelade sitt beslut en markering i lönefrågan. Man fäste särskilt PMF:s uppmärksamhet på en skrivning om samstämmigheten av avtalsbuden ”och få i anledning därav anhålla att Ni, innan Ni till vederbörande arbetareorganisation överlämnar förslag till nytt kollektivavtal för Eder, i god tid ingiver förslaget till oss för prövning och jämförelse med övriga ifrågasatta avtal”.(65)

PMF befann sig nu i viss tidsnöd. Godkännandet av SAF:s linje kom den 22 september, förhandsförhandlingar skulle återupptas och uppsägningstiden gick ut 1 oktober 1931.

När förhandlingarna återupptogs 23 och 24 september kunde arbetsgivarna fortfarande inte presentera ett avtalsförslag. Arbetsgivarnas förhandlingsdelegation föreslog därför att avtalet skulle prolongeras och att parterna skulle avfatta ett principuttalande om en ospecificerad lönereduktion.(66) SPIAF sade av lätt förståeliga skäl nej till detta mycket vaga förhandlingsbud. I det fastkörda förhandlingsläget särade arbetsgivarsidan på avtalets två delar och sökte prolongation av den del som icke behandlade lönenivån, de s k Allmänna bestämmelserna. Dessa Allmänna bestämmelser innehöll regler för avskedande och semester, de metoder med vilka ackorden skulle sättas, ordningsregler för arbetarna m m. Arbetarsidan godkände i princip detta förfaringsätt.

Ett sista sammanträde skulle äga rum 30 september, dagen innan uppsägningstiden rann ut.(67) Under mellantiden hann de yttre förutsättningarna för avtalsrörelsen i ett slag förändras. Pundkrisen i England ledde till valutakris i Sverige. Redan 21 september, samma dag som England gav upp guldstandarden, hade Stockholms fondbörs stängts och 28 september släppte Sverige guldmyntfoten.

På arbetsgivarsidan ledde valutakrisen till en omprövning. I samråd med SAF drog sig de mer hemmamarknadsinriktade industrierna ut ur den planerade lönesänkningsoffensiven. När PMF:s styrelse och förbundsmöte 29 september fattade det avgörande beslutet om avtalsuppsägningen visste man inte med säkerhet om man skulle stå ensam eller ej i en offensiv.

Pappersmasseförbundets beslutsfattare väjde skälen för och emot en uppsägning.(68) De skäl man ansåg tala för en prolongation var nyttan av en ostörd produktion samt möjligheten av inflation. Arbetsfredsargumentet hade man redan tidigare tagit ställning mot. Risken för en inflation befanns ej vara överhängande. Även om en sådan kom till stånd räknade PMF:s direktör Gunnar Hultman inte med att lönenivån var garanterad, eftersom arbetarna skulle kunna utöva påtryckningar för en lönehöjning. De skäl man sedan tidigare ansett tala för en lönesänkningsoffensiv ansågs fortfarande så starka att man beslöt sig för en avtalsuppsägning, oavsett vad de övriga arbetsgivarorganisationerna kom fram till. Förbundsmötets beslut var enhälligt.

Även hos SPIAF stämde valutakrisen till eftertanke. Det nya läget behandlades av ett speciellt inkallat förbundsstyrelsemöte.(69) Förbundets förtroendeman G O Strand refererade på detta möte ett samtal han haft med LO-sekreteraren Per Bergman. Denne trodde inte kronans köpkraft skulle minska i någon nämnvärd grad och rekommenderade Pappers en prolongation. Förbundsstyrelsen kom till samma ståndpunkt som Bergman. Någon aktion för att bevara en eventuell urholkad lönestandard gjordes således inte. Ej heller skedde något närmande i sista stund till PMF.

Det sista sammanträdet mellan PMF och SPIAF ägde rum dagen före uppsägningstidens utgång. Man kunde ena sig om en prolongation av de Allmänna bestämmelserna, men kom inte varandra närmare i lönefrågan. Senare samma dag mottog SPIAF så PMF:s formella uppsägning av Huvudavtalet.

I den avtalsrörelse som följde blev inte PMF isolerat i sin offensiv. Samtidigt med pappersmasseindustrin sades avtalen upp för bl a järnbruken och verkstäderna. I några fall hade arbetsgivarna utverkat en förlängning av uppsägningstiden. Senare under hösten skulle avtalen för pappersbruken och sågverken sägas upp liksom ett antal överenskommelser omfattande mindre arbetargrupper.

Arbetarsidan efter avtalsuppsägningen

Avtalsuppsägningarna ledde till att arbetarrörelsens olika riktningar hamnade i gemensam en garde. "Hungerkriget har börjat" löd ledaren i den socialistiska Folkets Dagblad den andra oktober.(70) I Socialdemokratens icke fullt så dramatiskt formulerade ledare dagen innan uppmanades arbetarna att "med all kraft värna sig mot arbetsgivarnas förslag om de nominella lönernas nedskärning".(71) Den enade front tidningsledningarna uppvisar skulle i stort sett bestå till årsskiftet. Fram till dess gick arbetarrörelsens olika grenar fram efter i stort sett samma paroll: Bevarad lönestandard. Vid årsskiftet skedde den första stora eftergiften då en lönesänkning accepterades av Metalls avtalsdelegation. Detta var endast det yttre tecknet på en längre tids splittring. Redan i samband med avtalsuppsägningarna förelåg skilda uppfattningar om möjligheterna av att framgångsrikt kunna hävda lönenivån. Till detta kom de partipolitiskt färgade motsättningarna om taktiken för och kraven i avtalsrörelsen samt en allmän osäkerhet rörande valutapolitikens konsekvenser.

1. LO

Under 1931 var det många som fruktade en inflation. I oktober publicerade LO ett uttalande om avtalssituationen. Uttalandet var inte ensidigt inriktat på arbetarkraven utan lade an ett vidare perspektiv, där löneförhållandena sattes i relation till nationens behov. Ovissheten om läget sades utöva ett hämmande inflytande på företagsamheten.

"Ett förtroendeingivande program för den närmaste tidens inre ekonomiska politik är i hög

grad önskvärt för näringslivet. Stabilisering av vår valutas värde, för vilken härför ansvariga myndigheter i mer eller mindre klara ordalag uttalat sig, är därför oundgänglig. Lönerna, deras fastlåsande eller förändringar i ena eller andra riktningen, ha onekligen en väsentlig betydelse härvidlag. Ovissheten om och när de uppsagda avtalen kunna ersättas med nya och huruvida detta kan ske utan uppslitande strider ökar osäkerheten och bidrager därigenom till att stärka de för företagsamheten hämmande faktorerna. Med hänsyn härtill borde man ha kunnat förvänta, att arbetsgivarna och deras organisationer icke skulle ha med så omfattande avtalsuppsägningar ytterligare irriterat det ekonomiska livet. En automatisk prolongering av avtalen skulle enligt representantskapets mening ha utgjort ett stöd för den stabiliseringspolitik, vilken vederbörande myndigheter tyckas ha inriktat sina strävanden på.

I det läge, vari avtalsfrågorna nu, på grund av arbetsgivarnas åtgärder, kommit, anser sig representantskapet böra ajournera sitt sammanträde och uppdraga åt Landssekretariatet att i samförstånd med respektive förbunds styrelser noggrant följa arbetsmarknadens och det ekonomiska livets utveckling.”(72)

Uttalandet var det huvudsakliga resultatet av ett extra sammanträde med LO:s representantskap, vilket inkallats för att behandla avtalsläget.(73) I sin föredragning för representantskapet konstaterade LO:s ordförande Edvard Johansson att avtalsrörelsen var behäftad med flera frågetecken. Den eventuella inflationen var det största av dem, de uppskjutna avtalsuppsägningarna ett annat. Johansson räknade dock med att omkring 150 000 medlemmar skulle bli indragna i avtalsrörelser. Läget var speciellt besvärligt för pappers- och sågverksindustrierna. LO-ordföranden fäste representantskapets uppmärksamhet på att enskilda smärre arbetargrupper accepterat sänkta löner.

Edvard Johanssons föredragning förelade inte LO:s representantskap någon specificerad linje att ta ställning till utan tjänade som inledning till en förutsättningslös diskussion. I denna diskussion blev inflationsproblematiken central. Några talare hävdade att det ännu inte gick att med säkerhet uttala sig om en inflatorisk utveckling. Fritjof Ekman, Landssekretariatet, räknade inte med någon sådan, men flertalet närmast förutsatte en kommande inflation.

Utan att det alltid sades klart ut – Fritjof Ekman gjorde det dock – väntade sig deltagarna att det skulle bli svårt eller omöjligt att undvika en lönereducering. Endast en minoritet bestående av Karl Karlsson, Sko- och läder, samt de prominenta LO-namnen Charles Lindley och C J Söder, tryckte på arbetarkraven, men de synes i första hand ha talat för de egna förbunden. Troligen såg majoriteten avtalsrörelsen som en styrkemätning där arbetarrörelsen befann sig i underläge. Den företagsvänliga tonen i uttalandet var en aspekt som ej färgade debatten. Den dök endast upp i en replik från sedermera LO-ordföranden August Lindberg, Landssekretariatet. Med anledning av en diskussion om arbetstidsförkortning och förlängd semester, anmärkte Lindberg att man icke borde ställa krav som ytterligare belastade industrin.

Trots osäkerhetsmomenten i avtalssituationen föreslogs positiva handlingslinjer. Under det att deltagare som Axel Svensson, Metall, och LO:s kassör Johan-Olov Johansson önskade att man skulle avvakta utvecklingen, var det flera talare som verkade för att LO på något sätt skulle ta ett initiativ. Fritjof Ekman, som vid sidan av medlemskapet i Landssekretariatet var förtroendemän för metallarbetarna, argumenterade för kompensationskrav. Det var svårt att behålla lönenivån, därför borde man som kompensation i förhandlingarna ta upp en höjning av antalet semesterdagar. Ekman nämnde också möjligheten av en förkortning av arbetstiden, men ville själv inte förespråka detta. Ivan Larsson, Beklädnads, följde i Ekmans spår och föreslog uppmjukningar av § 23. Denna kompensationstaktik, som hade vissa likheter med de två kommunistiska partiernas kravlistor, mötte både positiva och negativa reaktioner. Den

lyckades inte etablera sig som representantskapets lösning av avtalsrörelsens problem. För Pappers var frågan inte aktuell eftersom de Allmänna bestämmelserna prolangerades.

En annan handlingslinje förespråkades av LO:s ordförande Edvard Johansson:

”Däremot så bör vi om möjligt försöka att få fram ett förslag som förbunden kunna vinnlägga sig om att framföra vid de kommande förhandlingarna. Som ett sådant förslag har jag tänkt mig möjligheten utav att man beträffande tidlöner skulle gå fram för status quo, att beträffande ackordslönerna fri förhandling skulle föras härom, varvid arbetarna kunde begära förhöjningar och arbetsgivarna föreslå nedsättningar av förut gällande ackord och att, därest enighet därvid inte kunde vinnas, det skulle förbli vid vad förut varit gällande, samt slutligen beträffande semester, att krav på 6 dagars ledighet skulle framföras. Ifråga om tidlöner och ackord så sammanfaller detta förslag med de synpunkter Forslund här tidigare framfört i sitt förslag och det är sålunda endast semesterfrågan som avviker i detta fall. Jag föreställer mig emellertid att detta förslag skulle vara lämpligt att framföra vid de förestående förhandlingarna och därvid tjäna som ett utgångsläge för den fortsatta diskussionen.”(74)

Trots det försiktiga ordvalet står det klart att Johansson ansåg att fackförbunden på något sätt skulle markera ackorden som förhandlingsbara, men mer hårdnackat hålla på tidlöner. Kunde inte sänkningar undvikas skulle sådana i första hand drabba ackorden. Ej heller Johanssons förslag fick någon genomslagskraft i representantskapet. Debatten koncentrerades i stället till en handlingslinje, som en tredje ledamot av Landssekretariatet, Albert Forslund, lade fram. Albert Forslunds förslag innebar ett djärvt nytänkande. För det första skulle regeringen på ett annat sätt än vad som var vanligt dras in i avtalsrörelsen, för det andra skulle denna föras i enhetliga former under Landssekretariatets ledning.

Albert Forslund förelade representantskapet ett förslag till uttalande. I detta anspelades på ovissheten och oron i landet samt nyttan av en stabiliseringspolitik, dels vad gällde valutapolitiken, dels på arbetsmarknaden. En prolangering av gällande kollektivavtal skulle utgöra ett väsentligt inslag i en sådan stabiliseringspolitik. Trots att arbetsgivarna sagt upp flera avtal borde man ändå försöka åstadkomma en prolangering. Landssekretariatet skulle hemställa om regeringens ”medverkan att tillsammans med parterna åvägbringa en samfällad lösning av avtalsfrågorna på angiven grundval. I händelse regeringen mot förmodan anser sig förhindrad att taga något initiativ i denna riktning gives Landssekretariatet i uppdrag att under enahanda betingelser direkt till motparten framföra samma förslag”.(75)

I Forslunds förslag var ett riskmoment inbyggt. Forslund väntade sig i likhet med majoriteten på sammanträdet en inflation. Hans taktik betydde att arbetarna förklarade sig villiga att bära en urgröpning av sin köpkraft. I argumentationen mot förslaget påpekades dels att inflationen kunde bli oväntat stor, dels att flera arbetargrupper svårligen stillatigande skulle genomlida en inflation, dels att LO i och med uttalandet blev en inflationsdrivande kraft. Andra motargument var att SAF inte skulle låta sig påverkas och att man ännu inte på allvar fått känna motparten på pulsen i regelrätta förhandlingar. Edvard Johansson ansåg att förhandlingarna borde föras i vedertagna banor, vilket i praktiken innebar att Landssekretariatet kopplades in om avtalsrörelsen kärvade.

Albert Forslunds skiss till ett uttalande möttes inte bara av invändningar utan vann också flera anhängare. Det var dock endast en deltagare, Ernst H Henriksson, Järnvägsmannaförbundet, som öppet och entydigt sade sig tro att regeringen skulle kunna rädda avtalsrörelsen, majoriteten av de instämmande rösterna synes framför allt tagit fasta på det propagandistiska värdet i Forslunds utspel. Troligen var många närvarande direkt angelägna om att representantskapet på något sätt tog ett initiativ eller gjorde ett utspel och Forslund var den ende som föreslog

något sådant.

Strax före lunch på mötets andra och sista dag var det dags för Edvard Johansson att ställa proposition om en särskild kommitté, som skulle granska Forslunds förslag till uttalande. En kommitté tillsattes och den lade fram det ovan presenterade uttalandet. Vad som hänt var att man i princip tagit Forslunds lägesbeskrivning, men försett den med annan och vagare kläm. Istället för utspelet till regeringen omtalades att representantskapet ajournerade sig och att Landssekreterariatet vaksamt skulle följa utvecklingen. Forslund ställde vid beslutsfattandet sin kläm mot kommitténs men förlorade med rösterna 64-12.

LO:s ställningstagande betydde att linjen om bibehållna löner låg fast, men att den, indirekt, inte markerades som oeftergivlig. Som uttalandet formulerats kom företagsamhetens behov att stå framför arbetarnas krav på bibehållen lön.

2. SP

LO:s representantskap var inte den enda intressenten när det gällde att ge fackföreningsfolket anvisningar om hur arbetsgivarattacken skulle bemötas. Under hösten följdes avtalsrörelsen i den kommunistiska och socialistiska pressen och de två partierna sammanfattade sina ställningstaganden i varsin broschyr.

För Socialistiska Partiet kom den svenska flykten från guldmyntfoten att få en avgörande betydelse. Valutakrisen och dess konsekvenser blev föremål för en livlig uppmärksamhet såväl i den interna partidiskussionen som i en serie ledare i Folkets Dagblad.(76) Man räknade med att valutanedskrivningen skulle medföra en inflation. Partiets centralkommitté publicerade i mitten av oktober ett upprop gällande helt det lönesänkingsdrabbade området med rubriksamlingen ”slå tillbaka lönereduceringskraven! – Svetsa samman de arbetandes enhetsfront! – I kampens tecken skall klassen segra!”(77) Den kravlista Socialistiska Partiets arbetsutskott diskuterat i juli bragtes nu med vissa förändringar till allmänhetens kännedom. Detta var i enlighet med den taktik partiet fastslagit på arbetsutskottets möte: i det fall arbetsgivarna gick till attack, måste en motoffensiv utlösas bland arbetarna, eftersom den reformistiska fackföreningsledningen inte av egen kraft skulle välja kampens väg. I uppropet hade lönekravet genomgått två förändringar. Den ena innebar att kombinationen av status quo i lönehänseende jämte förhöjning av de lägsta lönerna övergetts till förmån för den till tonen mer offensivt, men samtidigt vagare utformade parollen: ”Mot reduceringar, för högre löner”. Den andra förändringen skulle få större konsekvenser för Socialistiska Partiets agerande inom Pappers. Innebörden av denna förändring var att lönekravet kopplades till det penningpolitiska läget. Man ställde parollen ”För automatisk höjning av penninglönen under avtalstiden, som motiveras av kronans eventuella sjunkande värde”.(78)

I en snabbproducerad broschyr av Carl Bergström kallad *Sydows testament*(79) skedde en utförligare presentation av SP:s avtalspolitik. Naturligt nog tog broschyren sin utgångspunkt i arbetsgivarnas lönesänkingskrav, varav man för en del branscher kände till anspråkens storlek, i andra inte. Inledningsvis ställdes frågan om arbetarna mot bakgrund av detta stod inför ett nytt 1909.

Broschyrens innehåll kan sorteras i tre delar. Först presenterades parternas krav, därefter avvisades sådana argument som till synes talade för lönesänkningar och slutligen gjordes en värdering av arbetarnas styrkeresurser.

Bergström hävdade att SAF:s val av en hård linje hade föregåtts av motsättningar inom arbetsgivarlägret. I och med kronans nedskrivning skulle en grupp ha menat att exportindustrins

ökade konkurrenskraft samt den kommande reallönesänkningen för arbetarna genom prisökningar skulle vara nog. Denna grupp hade dock fått stryka på foten för den uppfattningen att tillfället borde tas i akt att ”hugga för sig ett ordentligt stycke av arbetarnas magra kaka”.(80) SAF syftade således till en såväl direkt som indirekt sänkning av lönerna.

Den vanliga uppfattningen på arbetarhåll var, enligt broschyren, att söka behålla det man hade. Bergström varnade för att kravet på oförändrade löner ej var nog, det gällde också att kompensera kronans förminskade köpkraft. Några bevis för eller tecken på en annalkande inflation redovisades ej, utan broschyren hänvisade endast till utvecklingen i Tyskland och Ryssland efter första världskriget. Arbetarna uppmanades att av den fackliga ledningen kräva kortfristiga avtal med bestämmelser om kompensation för ett sjunkande penningvärde. Något konkret förslag till inflationskompensationens utformning presenterades ej.

I sin broschyr gjorde Bergström en bedömning av arbetarnas möjligheter att hävda sig i avtalsrörelsen. Sakskäl skulle inte övertyga arbetsgivarna. De höll fackföreningarna som svaga efter de senaste årens stora arbetslöshet och arbetsfredspolitik. Bergström menade dock att de fackliga organisationerna med sina stora stridsfonder kunde utveckla en styrka, nota bene om man höll en rak kurs mellan sillénare och reformister. 1928 års pappersmasekonflikt angav riktningen. Då följdes ”den väg som Sverges Kommunistiska Parti och dess huvudorgan Folkets Dagblad visade”.(81) Denna hänvisning var förmodligen tänkt som svaret på den inledande frågan om ett nytt 1909 stod för dörren. Om arbetarna följde SP kunde storstrejksdebaclet undvikas, löd svaret.

3. SKP

Avtalsrörelsen följdes lika uppmärksam i den kommunistiska pressen som i den socialistiska.(82) Även kommunistiska partiet gav ut en broschyr i avtalsfrågan, Paul Thunells Hungeravtal eller klasskamp.(83)

I sin analys av det ekonomiska läget följde SKP moderorganisationen Kornintern, som på ett tidigt stadium i marxistiska termer följt krisutvecklingen. Depressionen var att betrakta som en överproduktionskris. Den var orsakad av tilltagande motsättningar inom det kapitalistiska systemet i samband med produktivitetens tillväxt och rationaliseringsvågen. SKP avvisade bestämt en minskning av de breda massornas köpkraft som en väg ur krisen. Socialstyrelsens lönestatistik, som talade om höjda reallöner, ansågs ge en lögnaktig bild av verkligheten. Detta därför att den inte tog hänsyn till arbetslösheten och korttidsarbetet, vilkas bördor i första hand bars och fördelades inom arbetarklassen. Övergivandet av guldmyntfoten ställde dessutom arbetarna inför hotet av en inflation. De taktiska anvisningar det kommunistiska partiet föreslog arbetarna, anslöt sig helt till de tankegångar som kommit fram i Söderhamnskonferensens resolution. Det gick att slå tillbaka ”hungeroffensiven” om arbetarna enade sig i en aktionsfront och ställde ”den fackliga byråkratin” åt sidan.

Uteslutningarna i samband med Söderhamnskonferensen avskräckte inte SKP. Under hösten gjorde RFO minst tre nya försök att organisera oppositionen inom pappersmasse- och sågverksindustrierna och ge den en samlande plattform. I oktober arrangerades en konferens i Ådalen och den skulle följas av ytterligare en i detta distrikt, samtidigt som man upprepade försöket i Hälsingland.(84) Uppenbarligen begränsades aktionsraden till de distrikt SKP ansåg sig förankrat i. På dessa konferenser antogs s k kampprogram, vilket betydde att Söderhamnsresolutionen spikades på nytt. Valutakrisen förde med sig maningar om att noggrant ge akt på inflationen och kräva löpande överenskommelser med högst en månads uppsägningstid.

De avtalslinjer SKP och SP presenterade fackföreningsrörelsen hade stora likheter, men också vissa olikheter. Den allmänna inriktningen var i två avseenden densamma. Båda partierna uppmanade till kamp och önskade se en stark aktivitet på gräsrotsnivå. Syftet med denna aktivitet var dock inte detsamma. Visserligen hävdade såväl SP som SKP att den reformistiska ledningen skulle komma att motarbeta kampen mot arbetsgivarna, men SP ansåg det möjligt att tvinga med sig fackföreningsledningen i motståndskampen. SKP höll däremot detta för otroligt och uppmanade därför arbetarna att ställa den fackliga ledningen åt sidan. Partiernas olika linjer i detta avseende kunde inte annat än göra dem till givna motståndare till varandra.

Det viktigaste kravet för fackföreningsrörelsen inför lönesänkingsoffensiven var givetvis lönefrågan. Principiellt stod SP och SKP på samma ståndpunkt, nämligen status quo i lönehänseende. Båda partierna spetsade kravet med vissa förbättringsförslag framför allt för de sämst avlönade arbetarna. Inflationshotet medförde en gränsdragning mellan partierna. SP gick in för en icke närmare preciserad index-reglering av lönenivån, under det att SKP förespråkade en löpande uppsägningstid på en månad av avtalet.

Vid sidan av lönefrågan förde bägge partierna fram avtalskrav rörande arbetstiden m m. Man skilde sig åt i detaljer och SKP:s lista var betydligt längre, men principiellt sett stod partierna på samma plattform. För avtalsrörelsen i pappersmasseindustrin var emellertid dessa krav föråldrade. I och med att SPIAF och PMF prolongerat riksavtalets Allmänna bestämmelser hade bestämmelserna om arbetstiden, semestern osv förts ut ur avtalsrörelsen. Trots detta fortsatte kommunisterna att anta Söderhamnsresolutionen på sina oppositionskonferenser.

De första förhandlingarna om huvudavtalet

I två månader, oktober och november, stod avtalsrörelsen i pappersmasseindustrin stilla. Efter avtalsuppsägningen konstituerades den del av SPIAF:s förhandlingsdelegation som valdes av distrikten.(85) Ådalen representerades av socialdemokraten Georg Johansson, Sundsvall av socialdemokraten Per Södergren, Söderhamn av socialisten och ledamoten av representantskapet Henning Carlsson, Värmland av Holger Bergh samt Göteborg av socialdemokraten Hjalmar Kyrklund. Holger Bergh synes ha varit politiskt fristående. Han hade några år tidigare deltagit i en resa till Sovjetunionen arrangerad av Enhetskommittén. Under våren 1932 medverkade han utan att vara partiansluten socialist med ett par artiklar i Folkets Dagblad.(86)

Sundsvallsdistriktets val av förhandlingsdelegerad ledde till en kraftmätning mellan socialisten Johan Karlsson och socialdemokraten Per Södergren, där den senare valdes med knappa röstsiffror 21-18.(87)

Först i december fick förhandlingsdelegationen träda i funktion. De distriktsvalda fick då sällskap med G O Strand och L Em Eriksson från förbundsexpeditionen. Tidsutrymmet för att åstadkomma ett nytt avtal innan det gamla gick ut vid årsskiftet var knappt tillmätt. Detta berodde på arbetsgivarsidan. PMF hade sagt upp avtalet och det var därför naturligt att PMF presenterade ett nytt avtalsförslag. Detta gjorde man först 3 december. Taktiskt sett betydde detta att PMF först höll motparten i osäkerhet för att sedan sätta honom i tidspress. Anledningen till tidsutdräkten torde dock främst ha varit samordningen av avtalsrörelserna inom arbetsgivarlägret. Uppenbarligen avvaktade PMF utvecklingen av verkstads- och järnbruksförhandlingarna, som låg längst fram i avtalsrörelsen.(88)

Avtalsrörelsen är knappast alls omnämnd i Pappersmasseförbundets centrala källmaterial under oktober och november 1931. I mitten av oktober begärde förbundet av medlemmarna upplysningar om driftsinskränkningarna.(89) Man misstänkte nämligen att arbetarsidan skulle

använda driftsinskränkningarna i sin argumentation i de kommande förhandlingarna. Drygt en månad senare bör medlemmarna ha fått klart för sig att tempot i avtalsrörelsen accelererade. För, som det hette, särskilt ändamål önskade förbundet i ett medlemscirkulär få uppgifter om löneförhållanden. (90) Det var inte de aktuella lönerna förbundet var intresserat av, utan 1923 års lönenivå. Detta skvallrade om att de avtalsdelegerade funderade på att lägga lönesänkningen så att man återgick till 1923 års lönenivå. Det visade sig också senare under förhandlingarna att G O Strand och L Em Eriksson från SPIAF igenkände 1923 års lönelista i PMF:s förslag till nytt avtal.(91)

PMF kallade SPIAF till förhandlingar 3 december 1931. På ett styrelsemöte dagen före det första förhandlingssammanträdet med SPIAF presenterades förhandlingsdelegationens avtalsförslag.(92) Gustaf Söderlund från SAF deltog på mötet och förklarade sig godkänna förslaget, vilket även styrelsen gjorde. Följande förhandlingar inleddes med en plädering för arbetsgivarnas krav på en lönesänkning av PMF:s ordförande Holger Nilsson.(93) En diskussion vidtog i vilken G O Strand och L Em Eriksson redogjorde för SPIAF:s skäl för en bibehållen lönestandard. Efter denna åsiktsbrytning överlämnades PMF:s förslag till nytt avtal, varefter man ajournerade sig så att Pappers avtalsdelegation skulle kunna sätta sig in i arbetsgivarkraven.

I de fortsatta förhandlingarna skulle debatten mellan parterna löpa i två spår: dels diskuterades i allmänhet frågan om lönedeskärningar, dels nagelfors parternas avtalsförslag eller delar av dessa. Den allmänna diskussionen om nedskärningarna av lönerna kan ses som en sammanhängande debatt, vilken inleddes när förhandlingarna öppnades och avslutades först på ett sent stadium av avtalsrörelsen. Argumenten var med vissa förändringar desamma som kom fram i decemberförhandlingarna. I dessa åberopade arbetsgivarna de fallande priserna på pappersmassa. Försäljningspriset var nu lägre än tillverkningspriset. Om inte tillverkningskostnaderna kunde sänkas riskerade den svenska pappersmassexporten att slås ut på världsmarknaden. Finland och andra konkurrenter försökte nu åstadkomma detta och de hade betydligt lägre lönekostnader än den svenska industrin. Det gällde att trygga den framtida utvecklingen av svensk pappersmasseindustri, och misslyckades företagen med att pressa kostnaderna, som till största delen bestod av löner, skulle arbetslöshet bli följden.

När Pappersmasseförbundets underhandlare väl slagit fast lönereduceringens ofrånkomlighet, försökte man mildra smaken på det beska piller, som serverades arbetarna. PMF hävdade att det inte förelåg någon större fara för en inflation. Jämförelser gjordes också med andra arbetargrupperns löner: textilarbetarnas och skogsarbetarnas låg väsentligt under massaarbetarnas. I det senare fallet hade PMF:s nedpressning av vedpriserna lett till lönesänkningar, och arbetsgivarsidan menade att krav ställdes i skogarna på en nedsättning av massaarbetarnas löner.

Hos arbetardelegationen fördes ordet i första hand av G O Strand sekunderad av ombudsman L Em Eriksson. Deras argumentering vilade på tre fundament. För det första förnekade man bestämt att lönesänkningar skulle hindra arbetslösheten från att öka. G O Strand ägnade mycken uppmärksamhet åt exempel från andra länder med kraftigt nedsatta löner och likväl massarbetslöshet. För det andra hävdade SPIAF:s representanter att lönekostnaderna spelade en underordnad roll för företagen. För det tredje ansåg man att genomförda produktionsinskränkningar i sulfit- och slipmasseindustrierna redan lett till en reduktion av årsinkomsterna för arbetarna inom dessa industrier med 15-20 %.

Arbetsgivarnas argumentering förstärktes av två utredningar gjorda inom Socialstyrelsen. Den ena presenterades i form av ett föredrag av sekreteraren i Socialstyrelsen Hugo Heyman

rörande levnadskostnadsutvecklingen. Heymans beräkningar innebar att köpkraften i stort skulle komma att bibehållas. I förhandlingssituationen betydde detta att ett tänkbart skäl för bevarade eller förbättrade löner bortföll. Den andra utredningen bestod av en promemoria och överlämnades av arbetsgivar sidan till arbetarsidan. Utredningen, som skulle behandlas konfidentiellt, var signerad Sven Bouvin 15 september 1931.(94) I denna påpekades att pappersmasseindustrin spelade en avgörande roll för Sveriges försörjning och tillhörde de näringsgrenar som hårdast drabbats av depressionen. Med hänvisning till prisbildningen, räntabilitetsförhållandena och löneutvecklingen, som alla belystes i ett omfattande siffermaterial, drog Sven Bouvin slutsatsen att bibehållna löner skulle leda till kraftiga produktionsinskränkningar. I sin tur skulle detta leda till arbetslöshet i och utom massindustrin.

”Ett framställt krav på lönesänkning från arbetsgivarhåll kan ej heller under nuvarande förhållanden få uppfattas som en lönepolitisk aktion ägnad att öka vinsterna, vilka en längre tid varit obefintliga, utan som en strävan att dels minska de genom prisutvecklingen och förändringarna på världsmarknaden uppkomna förlusterna och dels att trygga en framtida utveckling av den svenska pappersmasseindustrin. Även arbetarparten har ett mycket stort intresse av att dylika förutsättningar skapas, så att industrien kan arbeta.”(95)

Sven Bouvins utredning och dess till avtalsrörelsen anpassade budskap fick sitt speciella värde för arbetsgivar sidan inte bara därigenom att den härrörde från en utomstående källa, utan också genom författarens namn. Sven Bouvin tillhörde de lönepolitiska debattörerna inom arbetarrörelsen och hans uppmaning till lönesänkningar kunde inte avfärdas som ett tendentiöst arbetsgivarinlägg.(96)

Det förslag till ett nytt avtal PMF presenterade arbetarsidans förhandlare innebar en lönesänkning för de tre huvudgrupperna inom industrin: driftsarbetarna, reparatörerna och grovarbetarna.(97) Massatillverkningens motor, driftsarbetarna, fick liksom reparatörerna sina ackord omräknade till 1923 års lönenivå. Pappers kom i förhandlingarna att tolka detta som en reducering med 20 %. För industrins låglöne grupp, de tidavlönade grovarbetarna, sänktes timpenningen med mellan 7 och 10 öre Ackordsatta grovarbetare skulle få ett tak på sina s k fasta ackord.

Att värdera utfallet av PMF:s avtalsförslag ställer sig mycket svårt. På våren hade PMF kommit fram till att reallöneökningen mellan 1923 och 1930 uppgick till 30 %, en siffra som man sedan angett vara det ungefärliga måttet för den lönereducering man strävade till. Avtalsförslaget må bedömas som en modifierad tillämpning av denna målsättning.

Pappers förbundsstyrelse tog 5 december 1931 tillsammans med förhandlingsdelegationen ställning till arbetsgivarnas bud.(98) Socialisten Henning Carlsson från förhandlingsdelegationen talade för någon form av indexreglering av lönerna, men synes inte ha framställt något specifikt förslag till förändring av SPIAF:s politik. Hans synpunkter rön te inget gensvar. I övrigt kan inga motsättningar spåras inom styrelsen. Man gick igenom arbetsgivarnas förslag punkt för punkt och på denna grundval formulerade SPIAF sitt förslag.

Kärnan i arbetarsidans motbud blev bibehållna löner jämte förbättringar för grovarbetarna. Vidare önskade SPIAF med hänsyn till de osäkra ekonomiska utsikterna en löpande uppsägningstid på en månad under det första halvåret 1932.

När parterna gick igenom arbetarbudet, ställde PMF sig avvisande till detta i dess helhet. SPIAF tog fasta på kritiken mot den löpande uppsägningstiden. Den sista förhandlingsdagen deklarerade man att den löpande uppsägningstiden ej var en principiell fråga och att arbetarparten kunde överge kravet om PMF gjorde något medgivande. Bakom detta taktiska

utspel från SPIAF låg en skriftlig förhandlingsrapport från G O Strand i vilken arbetsgivarna bedömdes stå på gränsen till att göra en eftergift.(99) Förhandlingsdelegationens kravlista hade således en prutmån, men utöver uppsägningstiden framgår inte om några andra punkter var prutbara.

SPIAF:s uppförande reträtt ledde emellertid inte till någon motprestation och förhandlingarna avbröts 10 december för att återupptas den 20:e. Parterna beslöt sig för att i fortsättningen sammanträda inför en opartisk ordförande. Enhälligt utsågs sekreteraren i Socialstyrelsen Olle Ekblom, som också accepterade uppdraget.

I väntan på den nya förhandlingsomgången var representanter för SPIAF inkallade till ett sammanträde med Landssekreterariatet. På detta möte deltog även företrädare för Sågverks och Metall, bl a socialisten Oscar Westlund.(100) Sågverks hade hemställt om ett sammanträde, då man stod i begrepp att för en mindre grupp medlemmar acceptera en lönesänkning på omkring 5 %. Man önskade i det sammanhanget inhämta de andra i avtalsrörelsen indragna förbundens mening. Dessa ansåg på Landssekreterariatets möte att förhållandena i det speciella fallet var av sådan karaktär att en eftergift inte fick följd effekter för andra områden och tillrådde en reduceringsuppörelse.

Sågverks framställan innebar även om det ej sades ut 'önskemål om en samordning av avtalsrörelserna för de förbund som blivit lönesänkningens målgrupper. LO:s ordförande Edvard Johansson uttalade sig mot en sådan sammankoppling. "Vad gäller de olika avtalsrörelserna är det nog bäst att bryta en käpp i taget. Vi kan dock inte ensamma bestämma över vad härvidlag skall ske, men bör inrikta vårt arbete på att göra upp på fredlig väg."(101)

Edvard Johanssons deklARATION stod oemotsagd på mötet och blev bestämmande för fackföreningsrörelsens vidare agerande. Det faktum att man satte arbetsfreden främst innebar att man var beredd att godta lönesänkningar. I stället för att bilda en gemensam försvarsmur borde förbunden vid lägligt tillfälle "plocka sin pinne ur brasan", för att använda Edvard Johanssons bildspråk från Landssekreterariatets möte.

I centrum för avtalsrörelsen stod i december järnbruken och de mekaniska verkstäderna. I oktober och november hade parterna i dessa industrier förhandlat under en opartisk ordförande, överståthållare Henning Elmquist. Arbetsgiversidan hade krävt reduceringar på 10-18 %, arbetarsidan smärre förbättringar. Efter strandning av dessa överläggningar tillsatte regeringen 11 december en medlingskommission med Elmquist som ordförande. Samtidigt som pappersmasseförhandlingarna åter kom igång presenterade denna medlingskommission ett förlikningsförslag, som i stort innebar en nedräkning av ackorden med 6 % och av timlönerna med 4 % över en viss förtjänstnivå. Båda förhandlingsdelegationerna accepterade förslaget, som gick ut på omröstning bland Metallindustriarbetarförbundets medlemmar.

Av de övriga större näringsgrenarna som fått sina avtal uppsagda, låg sågverksindustrins avtalsrörelse jämsides med pappersmasseindustrin. Reduceringskravet från arbetsgivarna var ungefär detsamma som i pappersmasseindustrin, ca 20 %. Pappersbrukens avtalsöverläggningar sköts däremot över på det nya året eftersom avtalen utlöpte först i februari 1932.

Förhandlingarna för stuverifacket var mycket komplicerade med ett sextiotal skilda avtal rörande arbetsförhållanden och villkor i de olika hamnarna. Förlikningsmannen Olle Ekblom, som inkallades i slutet av oktober, fick till en början arbeta på lokal och regional nivå och först i februari 1932 var det möjligt för honom att ta ett enhetligt grepp över avtalsområdet och kalla till centrala förhandlingar. Denne Ekblom var även medlem i järnbruks- och verkstadskommissionen samt opartisk ordförande i pappersmasseförhandlingarna. Följden av

detta var att även om LO motsatt sig en sammanflätning av avtalsrörelserna var en sådan ur förlikningssynpunkt redan ett faktum.

Förhandlingarna i pappersmasseindustrin med Olle Ekblom som ordförande ägde rum 20 – 22 december och efter ett juluppehåll 28 – 30 december.(102) Sammanträdena ändrade nu karaktär. Tidigare hade delegationerna överlagt in toto och ansikte mot ansikte. Med Olle Ekblom fick förhandlingsspelet en regissör, vilket självklart var avsikten med tillkallandet av en förlikningsman. Omväxlande arbetade Ekblom med plenarsammanträden och överläggningar med var delegation för sig. Trots nyordningen förblev positionerna låsta.

Pappers förbundsstyrelse och underhandlare tog under denna årets sista förhandlingsomgång ställning till fastkörningen.(103) G O Strand var som vanligt föredragande. Han menade tiden vara mogen för eftergifter. Dels måste tanken på förbättringar för utarbetarna överges, dels måste en reträtt ske beträffande driftsackordet. Strand kunde med hänvisning till nedgången av levnadskostnadsindex tänka sig en uppgörelse liknande 1928 års avtal, då man genomfört en toppklippning av de högsta förtjänsterna. För att komma ur dödläget vid förhandlingsbordet föreslog Strand vidare att SPIAF skulle verka för ajournering. I väntan på nästa förhandlingsomgång skulle SPIAF hålla en avtalskonferens med ombud från alla berörda avdelningar. På konferensen skulle ombuden få utförlig information om läget. L Em Eriksson, som jämte Strand höll i förhandlingarna från SPIAF:s sida, stödde honom i alla delar och tillade att en konflikt inte var botemedlet under innevarande kris.

Förslaget om en avtalskonferens gav prov på ett nytänkande i Pappers. Avtalskonferenser förekom inom andra LO-förbund, men för Pappers var de en oprövad verksamhetsform.(104) Någon närmare motivering till sammankallande av en konferens gavs ej. Det är möjligt att se Strands förslag som ett led i en organisatorisk nydaning, men intressantare är de ögonblicksbestämda omständigheter, som föranledde förslaget. Avgörande för G O Strand var säkerligen övertygelsen att förhandlingslinjen måste omprövas. I kallelsen till konferensen uppgavs att konferensen syftade till att ge information, vilket talar för att konferensen närmast skulle vara opinionsbildande; genom ombuden skulle de näringsmässiga och förhandlingstaktiska skälen för eftergifter spridas i förbundet.

På förbundsstyrelsemötet var en närvarande, Hjalmar Adiels, förbundsstyrelsen, skeptisk till konferensen. Han var den ende som berörde syftet med konferensen. Utan att det sades ut utgick han från att målsättningen inte främst var opinionsbildande. Han räknade i stället uppenbarligen med att konferensen skulle användas som en plattform för en omläggning av förhandlingslinjen. Ur den synpunkten var konferensen ett vågspel. Skulle en konferens arrangeras, framhöll Adiels, borde man ”nästan veta vad en sådan kommer att besluta”.(105) I Adiels tankegång låg möjligheten att konferensen i stället för att ge ledningen rätt att retirera från avtalsbudet, skulle låsa ledningen fastare vid det. Konferensförslaget bemöttes positivt av Robert Andersson, förbundsstyrelsen, och Per Södergren, förhandlingsdelegationen, båda från Sundsvallsområdet. Dessa två ansåg det dock vara för tidigt för eftergifter. Deras uttalanden uteslöt alltså inte sådana i ett senare läge i förhandlingarna. Socialisten Henning Carlssons linje var i den frågan hårdare. Eftergifter var enligt honom inte aktuella med mindre än att förbundet tvingades därtill. Medlemmarna ansåg, fortsatte Carlsson, att fabrikerne ändå skulle komma att stå, varför man lika gärna kunde ta en konflikt. Även ombudsman Werner Johansson tog upp medlemsopinionen. Eftersom arbetsgivarna alltid svartmålade de ekonomiska utsikterna var, enligt Johansson, inte medlemmarna denna gång övertygade om allvaret i den ekonomiska situationen. Han trodde det skulle bli svårt att undvika en konflikt. En förbundsstyrelseledamot, John Sandberg, var ensam om att yppa tvivel om huruvida

industrin verkligen var så illa ute som det hävdades.

Förbundsstyrelsen biföll Strands yrkande på en konferens. Bakom beslutet dolde sig viljor och lägesbedömningar, som stretade åt olika håll. Strand och Eriksson hade troligen en klar målinriktning för konferensens inkallande, andra accepterade förslaget tämligen ofreflekterat. Talarna var inte eniga om behovet av eftergifter, men endast en av dem, Henning Carlsson, tycktes inställd på att ta en konflikt.

Det vill synas som om arbetsgivarsidans bestämda uppträdande och det konflikthot detta innebar ledde till en omgrupperingsprocess inom Pappers ledning. Tidigare hade man stått samlade bakom förhandlingsbudet, nu utkristalliserades tre grupperingar inom ledningen: En som verkade för reträtt, en som höll fast vid Pappers avtalsförslag och en mellangrupp. Motsättningarna var ännu inte helt uttalade, men rymde ett partipolitiskt drag. Den ende som band sig för förhandlingslinjen var underhandlaren Henning Carlsson, kilbomkommunist.

På det sista förhandlingsammansättandet för året föreslog förlikningsmannen Olle Ekblom en ajournering av överläggningarna.(106) Huruvida SPIAF låg bakom detta förslag framkommer ej, även om det förefaller troligt att man tagit en underhandskontakt med Ekblom i ärendet. På sammansättandet meddelade Pappers att man avsåg att arrangera en central avtalskonferens ”för framläggande av det material, som framkommit vid förhandlingarna”.(107) Uttalandet innebar tveklöst ett svaghetstecken från arbetarpartens sida. SPIAF gjorde ingen hemlighet av för det första att det fanns sakskalet, som talade emot arbetarsidans krav, och för det andra att förbundsledningen inte vågade gå vid sidan om medlemmarna. Rimligen avslöjade man därmed också att förhandlingsdelegationen var splittrad. PMF kände sedan 1928 års avtalsrörelse till Henning Carlsson och den roll denne spelat som opponent inom ledningen.

PMF accepterade tanken på ett uppskov med förhandlingarna.(108) Parterna enades om att på nytt mötas 16 januari. Intill dess skulle det gamla avtalet gälla.

Avtalsdiskussionen i avdelningarna under december

Förhandlingsturererna i pappersmasseindustrin följdes i pressen. Några närmare uppgifter om parternas ställningstaganden gavs inte i tidningarna, endast upplysningar om dagar och tidpunkter för sammansättandena. Detta var fram till mitten av december den information Pappers avdelningar fick om förhandlingarna. Då utsändes ett cirkulär från förbundsexpeditionen med en redogörelse för den första förhandlingsomgången.(109)

I och med att förhandlingarna inleddes i början av december kom en i och för sig begränsad avtalsdebatt igång bland undersökningsurvalets avdelningar.(110) Sju avdelningar gjorde uttalanden om avtalsläget, En, Ulfvik från Ådalen, tog upp en fråga som rörde de allmänna bestämmelserna: man anslöt sig till RFOs syn på sjukvårdsfrågan trots att parterna redan enat sig i ärendet. Två fackföreningar tog initiativ i avtalsfrågan innan man fick information från förbundsledningen, de andra i direkt anslutning till förbundscirkuläret. Flertalet avdelningar hann inte anordna något avdelningsmöte, som kunde behandla detta cirkulär, innan de fick kallelse till avtalskonferensen.

De två avdelningar som uttalade sig i avtalsfrågan före cirkulärets ankomst var Hammarby från Gävle-Dala-distriktet och Essvik från Sundsvallsdistriktet. I *Hammarby* hade man i pressen inhämtat att arbetsgivarna lagt fram ett förslag till nytt avtal. En medlem föreslog med anledning av detta att man skulle tillstålla förbundet en skrivelse med krav om bibehållna löner utom för de sämst ställda, som skulle få förbättringar. Vidare att avtalet skulle innehålla en bestämmelse om att lönerna skulle skrivas upp i takt med kronans eventuella fall. I

votering vann detta förslag över ett yrkande om att man skulle invänta cirkulär från förbundet. Kravet på indexreglering av lönerna var socialisternas varumärke i avtalsrörelsen och emanerade med all säkerhet från avdelningens socialistiska fraktion. Detta krav kom igen hos *Essvik*, vars ordförande, socialisten och representantskapsledamoten Johan Karlsson, föreslog avdelningen ett uttalande. Essvik antog förslaget, som krävde garantier mot penningvärdets fall. Uttalandet fastslog också att inga uppgörelser fick träffas över medlemmarnas huvud "samt önskvärdheten av att samtliga avdelningar i distriktet upptager avtalsfrågan till prövning".(111)

Den antagna resolutionen tillställdes pressen och publicerades i den socialistiska *Norrlandskuriren*.(112)

Essviks utspel i avtalsfrågan var mer avancerat än Hammarbys. Sundsvallsavdelningen önskade få igång en rörelse på föreningsnivå i förbundet kring sin kravlista. Mer förutsättningslöst hade det inom Värmlandsdistriktet ställts krav på en distriktskonferens, som behandlade avtalssituationen, men kravet avvisades i början av december.

När Pappers cirkulär, som informerade om förhandlingarna och varnade för att vägen till ett nytt avtal var belagd med många hinder, togs upp i avdelningarna ledde detta bland undersökningsurvalets fackföreningar i fyra fall till särskilda deklARATIONER. Essviks socialistiskt inspirerade resolution som delgivits pressen fick effekt. *Fagervik* tillhörde i likhet med Essvik de avdelningar i Sundsvallsdistriktet där socialisterna spelade en stor roll. Här antogs Essvik-resolutionen i sin helhet samt krävdes att distriktets samorganisation skulle kallas till sammanträde om avtalssituationen. Det senare kravet får ses i anslutning till Essviks taktik för en spridning av det socialistiska indexkravet. I likhet med Essvik och *Fagervik* ansåg den socialdemokratiskt dominerade Sundsvallsavdelningen *Söråker* att medlemmarna själva i omröstning skulle ta ställning till ett nytt avtal. I lönefrågan följdes däremot inte Essvik. *Söråker* krävde endast, men med bestämdhet, status quo i lönefrågan. Ställningstagandet, som meddelades förbundet, fick extra tyngd, då avdelningsmötet enhälligt lovade att vid en eventuell medlemsomröstning icke rösta för något sämre förslag än bibehållna löner. I *Söråkers* medlemskår ingick förbundsstyrelsens Robert Andersson. På ett sammanträde med förbundsledningen tio dagar senare tillhörde han den gruppering, som vände sig mot eftergifter.

Skutskär i Gävle-Dala-distriktet uttalade sig mot varje lönereducering när förbundscirkuläret kom på dagordningen. Initiativet till uttalandet kom från en av Pappersindustriarbetarförbundets bildare, socialisten Oscar Magnusson. Dennes förslag innehöll tre punkter, som dock inte finns redovisade i protokollet, varför man ej vet om Magnusson lanserade det socialistiska inflationsskyddet. I vilket fall var uttalandet icke kontroversiellt och vann instämmanden av icke-socialister innan det antogs av mötet. *Bengtstors*, *Dalsland*, synes vara den enda avdelning vilken uttalade sig mot lönesänkningar utan att vare sig lägga till eller dra ifrån något från SPIAF:s linje.

Informationen från förhandlingarna i Stockholm gav, som visats, upphov till reaktioner i ett mindre antal avdelningar. Beträffande den linje förbundet skulle följa i förhandlingarna förekom två tendenser. En var att stödja avtalsdelegationen i dess dittillsvarande hållning och ge den råg i ryggen, vilket i praktiken betydde att man sökte begränsa ledningens manöverutrymme. *Bengtstors* och *Söråkers* ställningstaganden hade den karaktären. *Söråkers* betonande av status quo innebar också att man angav en minimigrund för underhandlingarna, som ju krävt vissa förbättringar. Den andra tendensen, som företrädde av Essvik och Hammarby, verkade för en utvidgad kravlista. Bakom denna låg Socialistiska Partiet, och

partiets agerande öppnade en spricka i arbetarfronten. Rimligen önskade partiet att denna sprickbildning skulle sära ledning och medlemmar från varandra, men i ögonblicket särade den även medlem från medlem.

Avtalskonferensen

Pappers första cirkulär år 1932 innehöll en kallelse till avtalskonferensen 14 januari. Varje av riksavtalet berörd avdelning anmodades att sända ett ombud. Här blev således inte fackföreningarnas representation proportionell mot avdelningsstorleken, vilket var fallet på kongresserna. Följden blev att de mindre avdelningarnas medlemmar relativt sett blev överrepresenterade. Ombuden skulle enligt kallelsen ”tillsammans med förbundsstyrelsen, representantskapet och underhandlingskommittén överlägga i avtalsfrågan” och ”få en noggrann redogörelse i avtalsfrågan, som de i sin tur vid återkomsten kunna bibringa avdelningarna å respektive orter”.(113)

Syftet med konferensen angavs, som framkommer av citatet, vara informativt. Dock talades det om överläggningar, vilket i avdelningarna skulle kunna tolkas som att konferensen även skulle fatta beslut i avtalsfrågan. För en sådan tolkning talade också tidssammanhanget. Förhandlingarna skulle återupptas 16 januari och till dess skulle inte någon information hinna spridas till avdelningarna, än mindre påverka dem till en ny uppfattning rörande avtalsrörelsen. Cirkuläret betonade också att ombuden från avdelningarna icke borde bindas av några direktiv, s k bundna mandat. Formuleringen antydde möjligheten av beslutsfattande, även om den uttalade motiveringen var att ombuden fritt och obundet skulle kunna delta i diskussionen.

Socialistiska Partiet sände ut en instruktion rörande ombudsvalet till sina medlemsorganisationer.(114) Innehållet i instruktionen är inte känt. Av socialisternas agerande i avdelningarna att döma manade den till aktioner för den socialistiska index-linjen. Troligen bidrog instruktionen till att mobilisera de socialistiska fraktionerna och sympatisörerna till avdelningsmötena.

Valen av ombud i undersökningsurvalets avdelningar

Kallelsen till konferensen utlöste en livlig aktivitet i avdelningarna.(115) Majoriteten av undersökningsurvalets fackföreningar nöjde sig inte med att sända ett ombud till Stockholm, utan tog också ställning i avtalsfrågan, vilket i många fall förde med sig bundna mandat för ombudet. Valet orsakade inom vissa avdelningar partipolitiskt betonade uppgörelser.

Skellefteådistriktets två avdelningar i urvalet Karlshäll och Ytterstfors kom bägge in på sin dyrortsplacering. *Ytterstfors* godkände ledningens linje i förhandlingarna och påtalade särskilt att förbundet borde stå fast vid sitt krav på att Ytterstfors skulle föras till en bättre dyrortsklass. Som ombud valdes föreningens ordförande Helge Pettersson med vice-ordföranden, socialdemokraten Manfred Johansson, som suppleant. Det framkommer ej om valet föregåtts av motsättningar och om förrummet för Pettersson skall tolkas som en facklig eller politisk markering.(116) Även Karlshäll valde sin ordförande till ombud. I denna avdelning behandlades ärendena i omvänd ordning. Först förrättades ombudsval, därefter diskuterades avtalsläget. Trots detta skymtar en helt eller delvis partipolitiskt färgad motsättning i valet.

Nominerade blev ordföranden Teofil Nordberg, som ej kan placeras politiskt, samt V Blom, som säkerligen var kommunist och K G Sundqvist, som säkerligen var socialdemokrat.(117) De två utslagna kandidaterna, Blom och Sundqvist, hade synpunkter på förhandlingslinjen. V Blom föreslog en uppslutning bakom Söderhamnskonferensens kommunistiska avtalsförslag och K G Sundqvist att det gamla avtalet till alla delar skulle prolongeras. Gick konferensen

emot detta, fortsatte Sundqvists förslag, skulle avdelningen kräva att bli uppflyttad i en dyrortsgrupp för sig. Avdelningen anslöt sig till Sundqvists förslag.

Av Ådalenavdelningarna i urvalet deltog *Frånö* av okända skäl inte på konferensen. Frågan diskuterades inte i avdelningen. *Sprängsviken* följde mönstret från det nordligaste distriktet och valde sin ordförande till ombud. Till skillnad från vad som hade varit fallet i Ytterstfors och Karlshäll gav Sprängsviken ombudet Helge Jonsson direktiv. Vari dessa bestod framträder ej. Att man däremot visste vad man ville, skvallrar följande formulering om: "Det ombud som reser skall komma ihåg avd/elningens/ beslut och rätta sig därefter."(118)

I *Svanö* avvisades tanken på bundna mandat med 30 röster mot 8. Vid kandidatnomineringen till avdelningsombud föreslogs en socialdemokrat, Pelle Nyman, och två kommunister.(119) Nyman blev med 38 röster mot 8 föreningens ombud. När man utsåg en suppleant sökte man sig utanför de nominerades skara, vilket skvallrar om det politiska inslaget i ombudsvalet. *Ulfviks* ombud fick direktiv om att ej godkänna några lönereduceringar. Som ombud utsågs Lars Asplund som under de följande månaderna skulle förespråka en RFO-linje i avdelningen.

I *Sundsvallsdistriktet* hade redan före kallelsen till konferensen Socialistiska Partiet sökt få igång en rörelse för sitt alternativ. Inför avtalskonferensen vann socialisterna en vacker framgång då distriktsorganisationen anammade tanken på inflationsskydd. Förslagsställare var den socialistiske representantskapsledamoten Johan Karlsson, ordförande i Essvik, den avdelning, som initierat den socialistiska offensiven. Med röstsiffrorna 21-17 uttalade sig distriktet för att fackföreningarna skulle ge sina ombud bundna mandat. Krav ställdes också på att arbetarna vid de stoppade fabrikerna borde få konfliktunderstöd. Tydligt ansåg man driftstoppen utgöra någon form av maskerad lockout. Distriktets linje blev i stora stycken också avdelningarnas.

Fagervik hade tidigare anslutit sig till socialisternas lönekrav och uttalat sig mot en uppgörelse vid bordet. I samband med konferensen fastställdes dessa ståndpunkter på nytt i form av direktiv till ombudet.(120) Vidare krävdes en högre beräkningsgrund för grovarbetarnas fasta ackord. Som avslutning på sin digra kravlista satte Fagervik en kampens signatur: ledde inte nästa förhandlingsomgång till resultat skulle strejk tillgripas över hela linjen. I strejken skulle de stillastående fabrikerna inbegripas vilket låg i linje med samorganisationens krav rörande driftstoppen. Upphovsman till strejkdeklarationen var styrelseledamoten och socialisten Carl A Nilsson.(121)

Ombudsvalet i Fagervik föregick formuleringen av kravlistan. Nominerade blev en socialdemokrat, avdelningsordföranden Johan Wikman, och två partipolitiskt svårplacerade namn.(122) Vald blev styrelseledamoten Axel Nordlund med 111 röster mot 24.(123) Resultatet får mot bakgrund av det stora socialistiska inflytandet i avdelningen tolkas så att Nordlund var ett samlande namn. Nordlund kan ha varit partilös, möjligen socialdemokrat.

Vivstavarv beslöt i likhet med flera andra avdelningar att utse sin ordförande till sitt ombud på konferensen. Denne, Ernst Nilsson, var socialdemokrat.(124) Innan han valdes fick ombudet direktiv om att konferensen ej fick åstadkomma en uppgörelse ovan medlemmarnas huvuden.

Efter en lång debatt avvisade Söråker samorganisationens indexförslag i lönefrågan. I stället stod man fast vid sitt tidigare uttalande till förmån för status quo i lönehänseende. Som ombud valdes socialisten Vitalis Nordin, vilket talar för att denne ej alltför hårt band sig vid den socialistiska linjen.(125) Samtidigt får valet av en socialist i denna socialdemokratiskt dominerade avdelning tolkas som ett utslag av avdelningens bestämda motstånd mot eftergiftstendenserna i förbundet.

Initiativtagaren till rörelsen för det socialistiska alternativet i Sundsvallsdistriktet, *Essvik*, ändrade liksom Söråker inte kursriktning på grund av konferensen. Ombudet, socialisten Holger Schönning, fick direktiv om inflationsskyddad lönenivå.(126) Svartviks ombud fick direktiv att rösta i enlighet med Essviks förslag. Valet av ombud, som träffades innan avdelningen utfärdade det bundna mandatet, medförde av allt att döma en trepartiuppgörelse ur vilken socialdemokraternas kandidat, tillika nyvald ordförande i fackföreningen, gick segrande.(127) Även i *Matfors* antogs Essviks linje utan att detta kan sägas vara resultatet av en socialistisk majoritets aktivitet. Informationen om Essviks linjen fick man genom en rapport från samorganisationen, som antagit denna, vilket visar betydelsen av socialisten Johan Karlssons taktiska dispositioner. Det var Karlsson som först väckt förslaget i Essvik och sedan i samorganisationen. Ombud för det socialdemokratiskt dominerade Matfors blev ordföranden C V Blom. Även *Nyhamn* valde sin ordförande till ombud, men i detta fall rörde det sig om en socialist, Alf Andersson.(128) Något ställningstagande i avtalsrörelsen gjordes inte.

Söderhamns distriktsorganisation engagerade sig inte av avdelningsprotokollen att döma i avtalsrörelsen. I *Sandarne* föreslog Oskar Olsson att avdelningen skulle ge sitt ombud direktiv att ej gå med på en sänkning av reallönen. I en socialists mun, och Oskar Olsson var socialist, får hänvisningen till reallönen en särskild betydelse, men av protokollet framkommer ej om den socialistiska linjens konsekvenser blev klarlagda.(129) Något formellt beslut om linje och direktiv fattades ej, men Oskar Olsson blev vald till ombud, något som får tillskrivas hans inlägg på sammanträdet. När *Bergvik* tog ställning till konferensen framhölls i debatten status quo-kravet och förbättringarna för grovarbetarna, men i likhet med Sandarne togs inget särskilt uttalande. Vid ombudsvalet slog Kristian Jansson ut socialdemokraten Anders Åkerblom med 56 röster mot 23.(130) Vad som låg bakom denna mannamån ger protokollet ingen upplysning om.

Gävle-Dalas distriktsorganisation gjorde inget uttalande i samband med konferensen. I *Skutskär* deklarerade socialisten Oskar Magnusson och socialdemokraten Otto Vesterholm att de stod fast vid tidigare gjorda uttalanden till förmån för status quo.(131) Alla som tog till ordet i frågan vände sig också mot en nedsättning av lönen. I debatten väcktes förslag om bundet mandat, vilket de socialdemokratiska styrelsemedlemmarna David Eklöf och Wilhelm Jonsson motarbetade.(132) Ombud blev nämnde Wilhelm Jonsson, avdelningsordförande och tidigare förbundsstyrelsemedlem. Några direktiv erhöll han inte. *Hammarby* valde ombud utan särskild diskussion.(133) Avdelningen hade dock i december 1931 anslutit sig till socialisternas inflationsskyddskrav.

I *Eldforsen* framställdes av okänd anledning ett yrkande på att tackföreningen icke skulle sända något ombud till konferensen. Yrkandet avvisades men ombudet fick bundet mandat. Han ägde ej rätt att acceptera en reduktion av lönerna, ej heller att lämna underhandlingsdelegerade fullmakt att träffa uppgörelse. Vidare skulle ombudet gå in för ett kortfristigt avtal. Det senare kravet motsvarade det som förhandlingarna använt som reträttgrund gentemot PMF i förhandlingarna. Ombud blev efter votering Frank Bergkvist, som tidigare i avdelningen försökt föra undan de politiska ärendena från fackföreningsmötena.(134)

Av de två Värmlandsavdelningarna i urvalet sände *Fredriksberg* sin ordförande Harald Karlsson till konferensen i Stockholm. Denne hade på 1928 års kongress omväxlande röstat med oppositionen och ledningen.(135)

I *Laxå* presenterade avdelningsstyrelsen fackföreningen ett uttalande till förmån för status quo i lönehänseende. Styrelsen föreslog vidare avdelningens ordförande som ombud. De i protokollet antecknade talarna instämde med styrelsens uttalande, men Nils Persson,

säkerligen socialdemokrat, ville hellre se en annan styrelseledamot, Ragnar Johansson som ombud.(136) Motiveringen var Ragnar Johanssons kritik av förbundscirkuläret på sammanträdet. Johansson valdes med rösterna 8-7, vilket får tolkas som en ytterligare skärpning av styrelsens linje.

Undersökningsurvalets enda förening i Sydsverige, *Bengtsfors*, hade tidigare deklarerat sitt motstånd mot försämringar av löneläget. I samband med konferensen gick man direkt på ombudsvalet. Avdelningens socialistiske ordförande Emil Edvinsson vann vid en votering stort över en annan nominerad medlem, men inget framkommer som kan förklara bakgrunden till den motsättning nomineringen av två kandidater innebar.(137)

Avdelningarnas agerande inför avtalskonferensen 14 januari 1932 bildar ett mönster där flera trådar, såväl fackliga som politiska löpte om lott. Valet av ombud blev ibland en partipolitisk uppgörelse, ibland en facklig och ibland ingen uppgörelse alls. En genomgående tendens var att avdelningarna som sina ombud utsåg fackföreningsordföranden, dvs en man avdelningen redan tidigare gett sitt förtroende. I flera fall bröts dock denna tendens och man tog fram ett annat ombud, varvid den mot förbundsledningen kritiska inställningen synes varit avgörande. Så tycks det som om socialisterna Oskar Olsson, Sandarne, och Vitalis Nordin, Söråker, valdes trots sin partitillhörighet.

Det förefaller rimligt att karaktärisera händelserna i samband med konferensen som ett spontant uppsving, som ryckte medlemmarna och då även socialdemokrater med sig. I den lokala socialdemokratiska fackliga kadern har ingen kämpande förespråkare för eftergift kunnat spåras. Fastställandet av kravlistor och valförfarandet, på sina håll spetsat med bundna mandat, får förstås som resultat av en omfattande fruktan för att konferensen skulle användas som valplats för en reträtt. I sin tur visade detta att opinionen för bibehållen lönestandard var mycket stark. Arrangerandet av konferensen fick i flertalet avdelningar en icke avsedd bumerangeffekt: i stället för att luckra upp opinionen, eldade den under enheten kring kravet på bibehållna löner.

Politiskt sett förflyttades frontställningen: gränslinjen tenderade att falla mellan den reformistiska förbundsledningen å ena sidan och en brett sammansatt front å den andra. I denna senare front ingick socialister, socialdemokrater, kommunister, och spontant fackliga medlemmar. I sakfrågan var Pappers ställt inför en situation där man måste välja mellan att stå fast vid förhandlingsbudet eller erbjuda arbetsgivarna ytterligare en öppning. Initiativet i underhandlingarna låg hos SPIAF, som utbett sig en ajournering fören omprövning av avtalssituationen. Stod man fast var risken för en öppen konflikt överhängande. Det var ställningstagandet i den frågan som konstituerade den första och grundläggande motsättningen inom Pappers. Ledningens kärna, dvs G O Strand och L Em Eriksson, hade i överensstämmelse med Landssekreteriatets direktiv bevarandet av arbetsfreden som överordnad målsättning och verkade därmed för en eftergift från SPIAF:s sida. Förberedelserna för konferensen visade att medlemsmajoriteten stod i motsättning till ledningen. Men detta var inte den enda motsättningen i Pappers.

Rörelsen i avdelningarna har här karaktäriserats som en spontan våg. Det naturliga enande draget för denna rörelse var kravet på bibehållna löner, den linje medlemmarna uttalat sig för i prolongationsomröstningen. I de inledande förhandlingarna hade SPIAF utökat kravlistan med förbättringar för utarbetarna. Häri låg motsättning nummer två: skulle detta tillägg anses som prutbart eller var det ett oeftergivligt krav? Så höll Bergvik fast vid förhandlingsbudet, medan Söråker stod lika fast vid status quo över hela linjen. I diskussionerna i avdelningarna ställdes ej dessa två bud mot varandra och motsättningen fördes vidare till avtalskonferensen.

Den tredje motsättningen gällde indexregleringen av lönerna. Framför allt i Sundsvalls-distriktet ställde sig många bakom den socialistiska idén om glidande löneskala. Linjen stod i motsättning till andra linjer men hade i regel i avdelningsdiskussionerna ej konfronterats på allvar med dessa.

SKP lyckades få Kramfors (som ej är med i urvalet) att förespråka RFO-linjen. I lönefrågan låg den nära SPIAF:s avtalsbud. Därutöver krävde RFO en rad förbättringar av de allmänna bestämmelserna, något som gjorde linjen orealiserbar eftersom denna del av avtalet redan var prolongerad. I denna fjärde motsättning bör det ha stått klart för dem som anslöt sig till RFO:s bud, att de befann sig på kollisionskurs med förbundsledningen. Huruvida de visste om att de även befann sig på kollisionskurs med stora medlemsgrupper är dock inte lika klart.

Hur kom det sig att den mycket starka opinionen mot eftergiftspolitikerna var så splittrad? Två faktorer synes vara avgörande. För det första den tidigare passiviteten i avdelningarna. Någon grundlig diskussion om kraven och avtalsläget hade inte tidigare ägt rum. Prolongationsbeslutet hade tagits närmast slentrianmässigt, någon uppföljning av avtalssituationen hade ej skett. Detta gjorde att medlemmarna i den tillspetsade situationen vid årsskiftet relativt lätt accepterade handlingsalternativ, som stod i motsättning till ledningens förmodade defaultism. Den andra faktorn var SP:s och SKP:s verksamhet. Orsaken till att dessa två partier inte lät sig nöja med status quo-kravet, var deras vilja att hävda de egna partiernas positioner, att profilera sig. Attraktionskraften i deras linjer låg som antytts ovan i deras kampkaraktär. För många av medlemmarna var en anslutning till SAP:s respektive SP:s förslag främst en markering av stridsviljan. De orienterade sig med andra ord efter (den grundläggande motsättningen (kamp eller eftergifter), men kom genom det partitaktiska spelet i motsättning till varandra.

Vid sidan av förbundsledningen arrangerade även kommunisterna en konferens i början av januari. SKP fortsatte således sin ur anslutningssynpunkt föga framgångsrika taktik med oppositionskonferenser. 10 januari 1932 skulle en konferens äga rum i Söderhamn. I Söderhamnsavdelningarna Bergvik och Sandarne var stämningarna för ett deltagande förvånansvärt starka, vilket, förutom kommunistisk mobilisering, kan ha berott på den motsatsställning man kom i till ledningen i samband med avtalskonferensen. I Bergvik avvisades propånen med 35 röster mot 17.(138) I Sandarne tilläts Anders Bäckström, en av de i samband med förra Söderhamnskonferensen uteslutna medlemmarna, närvara på avdelningens möte.(139) Med knapp majoritet beslöt sig Sandarne för att sända tre män till konferensen. Bland reservanterna mot detta beslut återfanns, vid sidan om ledande socialdemokrater, den spontan-facklige Karl Borgman.

Sandarne deltagande i oppositionskonferensen ändade i ett fiasko – två av de tre valda ombuden vägrade åka. Detta framkom när en rapport från konferensen avlämnades i slutet av januari 1932.(140) I den enligt protokollet livliga diskussionen i avdelningen framfördes att konferensen ej behandlat pappersmassarbetarnas situation och i stället haft ett politiskt syfte. Sandarne borde inte, föreslog socialdemokraten

Ernst Öhqvist, i framtiden befatta sig med oppositionskonferenser. Förslaget föranledde inga genmälen och blev till avdelningens beslut i frågan.

Ledningens förberedelsemöte

Pappers representantskap och förhandlingsdelegation var kallade till sammanträde 13 januari 1932, dagen före avtalskonferensen.(141) Närvarande på detta representantskapsmöte var, antagligen på förbundsexpeditionens initiativ, sex gäster. Gästerna var centrala gestalter inom svensk fackföreningsrörelse. De representerade grannförbunden samt LO:s högsta ledning.

Från Sågverks kom förtroendemannen sedermera LO-ordföranden August Lindberg och ombudsmannen Emil Nyström. Skogs- och flottningsarbetarförbundet företräddes av sin ordförande David Berg, Landssekretariatet av två funktionärer, sekreteraren Per Bergman och kassören Johan-Olov Johansson jämte ledamoten Fritiof Ekman från Metall.

I den kallelse till konferensen avdelningarna hade mottagit sades syftet med den vara informativt. När representantskapet diskuterade avtalskonferensen stod det klart att man hade en vidare målsättning, något som man på sina håll i avdelningarna också fruktat. Oavsett inbördes motsättningar var deltagarna på representantskapets möte överens om att utnyttja konferensen för att förankra en kursomläggning av avtalslinjen. Två deltagare, Hjalmar Adiels och socialisten Erik Jansson, var till en början skeptiskt inställda, men även de kom sedan att följa huvudströmmen.(142) En minoritet ville skärpa kraven men majoriteten önskade någon form av reträtt. Diskussionen kom därför att kretsa kring olika förslag till nya riktlinjer för underhandlingsdelegationen. Det segrande förslaget skulle presenteras avtalskonferensen med förhoppningen att denna skulle fastställa de nya riktlinjerna.

Representantskapsmötet inleddes med en föredragning av G O Strand. Denne gjorde en exposé över förhandlingarnas gång och krisutvecklingen. Strand jämförde situationen med den det då nybildade förbundet befunnit sig i 1920: trots den ekonomiska krisen hade Pappers krävt förbättringar av avtalet, men efter konflikt måst acceptera lönesänkningar. Mot den bakgrunden fann Strand tiden nu vara mogen för en reträtt, Strand förordade två förändringar av förhandlingsbudet. För det första borde man överge de förbättringsförslag man formulerat i början av december 1931. För det andra skulle man släppa kravet på status quo i lönehänseende. Det var den senare punkten som var avgörande.

Strand nöjde sig inte bara med att föreslå en reträtt. Han presenterade också ett nykonstruerat avtalsbud, som han menade borde bilda den nya plattformen i förhandlingarna. Budet innebar att parterna skulle söka sig tillbaks till 1928 års överenskommelse. Strand utvecklade inte närmare vad denna skulle innebära överfört till 1932 års löneläge, men resultatet torde ha inneburit status quo för de lägre lönerna på bekostnad av en lönesänkning för de bättre inkomsterna. I sin plädering ansåg Strand återupplivandet av 1928 års lönenivå vara försvarligt med tanke på att levnadskostnadsindex under mellantiden sjunkit med 7,7 %.

Efter Strands inledning tog gästerna från LO och grannförbunden till orda. De presenterade avtalsläget i stort och för varje förbund. Budskapet var klart och lättfattligt. Arbetsgivarna hade under intryck av den tilltagande krisen nu på allvar satt in sin lönesänkningsoffensiv. Framstöten gjordes på bred front som sträckte sig över verkstäderna, sågverken och pappersmassfabrikerna. Fritiof Ekman sade sig frukta en allmän lockout. Därefter fick Strand åter ordet och påvisade att Pappers hade bekymmer på mer än en front. Riksavtalet för pappersbruken hade sagts upp jämte flera avtal för sådana massfabriker som stod utanför PMF.

Den på inledningen följande fria diskussionen inleddes av Sundsvalls representant i förhandlingsdelegationen, socialdemokraten Per Södergren. Han presenterade distriktets avtalsförslag. Detta var socialistiskt, vilket innebar vissa förbättringar för de lägre lönerna och ett inflationskydd av lönestandard. G O Strand genmälde omedelbart att det vore meningslöst med en ytterligare skärpning av kraven. Per Södergren sade sig personligen hålla med Strand, men distriktet hade gett honom direktiv att lägga fram resolutionen.(143) Då ingrep socialisten Johan Karlsson i diskussionen. Denne var också från Sundsvalls distrikt och, vilket framkommit tidigare, den ursprunglige upphovsmannen till distriktets förslag. Förslaget var, deklarerade Karlsson, realistiskt och väl avpassat till föreliggande situation av vilken man ej kunde förvänta sig alltför stora framgångar.

1 och med detta replikskifte var debatten i full gång. För majoriteten, som förespråkare för reträtt, gällde det dels att bestämma sig för vilken linje som bäst svarade mot situationens krav, något som man inte var överens om, dels att beräkna vilka möjligheter denna linje hade att vinna konferensens öra, ett hänsynstagande som man enligt somliga inte behövde ta. Det faktum att majoriteten fick ta denna diskussion framför minoritetens ögon visar att majoriteten ej var en samkörd fraktion. Till en början koncentrerades debatten till en debatt om socialisternas linje. Detta dolde i viss mån oenigheten inom majoriteten. Under debattens gång märks en skiftning i det att majoriteten måste koncentrera sig på att finna en lösning på sina egna problem.

Framställningen kommer först att följa debatten om de socialistiska tankegångarna och sedan ägna sig åt den inre uppgörelsen hos majoriteten.

Socialisternas linje

Den socialistiska fraktionen omfattade endast en mindre del av representantskapet. Den bestod av Johan Karlsson från Sundsvall, Henning Carlsson och Bernhard Eriksson från Söderhamn samt Erik Jansson från Gävle-Dala. Förbundets socialistiske statistikförare J V Kumblad yttrade sig ej. Socialisternas argumentation rymde tre teman. Det första rörde frågan om Pappers borde driva sina ståndpunkter så hårt att man riskerade en konflikt, det andra temat behandlade inställningen till den reformistiska ledningen och det tredje behovet av att skydda lönerna mot en fruktad inflation.

I det första temat – hur pass hårt SPIAF skulle driva sina krav – utvecklade socialisterna tre motiv. Det första rörde en bedömning av motståndarens styrka och svagheter, det andra det egna ledets motsvarande egenskaper och det tredje, som delvis vilade på de två föregående, bestod av en samlad uppskattning av Pappers möjligheter att hävda sig. Någon heltäckande diskussion kom aldrig till stånd. Endast fragment inom de olika motiven lyftes fram. Beträffande arbetsgivarna hävdade socialisterna att dessa var splittrade. Billerudskoncernen hade utträtt ur arbetsgivarorganisationen vilket tidigare väckt uppmärksamhet i den socialistiska pressen och tolkats som ett svaghetstecken.⁽¹⁴⁴⁾ På representantskapets möte anknöt Johan Karlsson och Bernhard Eriksson till denna argumentation.

Stämningarna bland arbetarna framstod för socialisterna som gynnsamma för en kraftfull förhandlingslinje. Fraktionen kunde hänvisa till ett bestämt uppträdande gentemot reduceringstanken bland avdelningarna. Så långt låg socialisternas argumentation i linje med en förhållandevis bred rörelse på fackföreningsmötena vilket gav deras ståndpunkt ökad tyngd. Johan Karlsson ville föra argumentet ett steg längre, han önskade också visa att opinionen var beredd att ta strid. Därvidlag kom han in på en delvis dunkelt utformad argumentationslinje. Han hävdade att det i medlemskretsar resonerades på följande vis: man ville hellre våga försöket att avvärja en reduktion än acceptera en sådan och ändå får gå utan arbete på grund av driftsinskränkningarna. Henning Carlsson hade refererat till en liknande tankegång på ett förbundsstyrelsemöte i december 1931, och denna linje skulle senare återkomma hos socialisterna. På representantskapets sammanträde lämnades den oantastad av majoriteten, men argumentet skulle, som framkommer längre fram, bli svårhanterligt för socialisterna. Detta därför att ledningen tolkade det refererade resonemanget som en omskrivning för att friställda medlemmar ville komma åt konfliktunderstödsmedel.

De ovan redovisade två motiven ledde inte till någon debatt. Däremot kom en debatt till stånd beträffande det tredje och väsentligaste motivet: skulle SPIAF ta risken av en konflikt? Henning Carlsson försåg på ett tidigt stadium sammanträdet med en brandfackla. Pappers,

sade Carlsson, borde åtminstone göra ett försök att sätta stopp för lönesänkningsoffensiven. Skulle ett sådant försök leda till den allmänna lockout Metalls Fritiof Ekman sagt sig frukta fick, fortsatte Henning Carlsson, LO för en gångs skulle visa tänderna. Inlägget vållade en blotta i den socialistiska fronten och majoriteten flockades kring denna öppning. Henning Carlsson hade nämligen enligt majoriteten förespråkade en ren chanstagnation. Var man ej säker på att vinna något med en konflikt skulle man ej heller ta någon, löd förbundsstyrelseledamoten Hjalmar Adiels genmäle. Ombudsman L Em Eriksson gick ett steg längre. För honom stred en konflikt under rådande omständigheter ”mot allt sunt förnuft”, SPIAF skulle vara ”utblottat” när den tid kom då strejken skulle börja bli effektiv. Den som förespråkade en konflikt, i en situation då nederlaget var uppenbart, gjorde ”en politisk spekulation”, löd Erikssons domslut över den socialistiska fraktionen. Även Magnus Fredriksson, representantskapet, ifrågasatte socialisternas motiv. Han fann deras linje vara politiskt och inte fackligt betingad. Henning Carlsson svarade på anstormningen: ”jag tror vi kan slå tillbaka reduceringarna”.

Socialisterna blev således tillbakapressade. Det var talet om strid som orsakade detta. Majoriteten ansåg uppenbarligen att socialisterna därmed avslöjade sitt rätta jag – äventyrare som sökte striden av politiska skäl.

Socialisternas syften hade satts i tvivelsmål. I det andra temat, inställningen till det reformistiska fackliga ledarskiktet, fick fraktionen i sin tur ge uttryck för sin misstro mot majoriteten. Besk i tonen var Johan Karlsson när han karaktäriserade LO-representanterna: ”De förordade lönereducering för folket men inte för sig själva”.(145) När Bernhard Eriksson till synes opåkallat uttalade sig mot varje tendens till uppgörelser vid förhandlingsbordet över medlemmarnas huvuden, riktade han sig direkt mot ledningens goda uppsåt. Utsagan byggde på den outtalade misstanken att ledningen planerade att sätta stadgan ur spel. Däremot vände sig inte socialisterna mot konferensens inkallande, trots att det funnits en tendens i avdelningarna att i detta sammanhang sätta ledningens motiv i fråga. Troligen var anledningen till detta att SP själv hoppades på framgångar under avtalskonferensen.

Det tredje och sista temat var SP:s speciella kännetecken: kravet på någon form av indexreglering av lönerna så att de skulle skyddas mot en väntad inflation.

Socialisternas agerande för inflationsskyddet gav ett osäkert intryck. Johan Karlsson och Henning Carlsson tog i debattens inledningsskede ställning för en glidande löneskala i anslutning till Sundsvalls förslag.

Tankegången utvecklades dock inte närmare vare sig vad gällde den konkreta utformningen av eller beträffande motiveringen till indexregleringen. Talarna från majoriteten tog avstånd från förslaget dels indirekt, genom att förespråka andra förslag, dels direkt genom enkla avfärdanden. Inflationsskyddet togs av majoriteten inte på allvar som ett konstruktivt bidrag till diskussionen. Den ende som berörde frågan principiellt var Fritiof Ekman från Metall: ”En avtalsuppgörelse skall avspegla parternas styrka vid tillfället och icke vara beroende av socialstyrelsens beräkningar.”(146)

Fraktionens försvar var ej energiskt. Yrkandet berördes i ytterligare var sin replik från Henning Carlsson och Johan Karlsson. Den förre framhöll att indexbindningen principiellt sett var mindre lyckad, vilket får ses som ett halvt medgivande, men han ansåg den likväl fullt motiverad under rådande förhållanden. De övriga socialisterna uttalade sig ej om kravet. Erik Jansson förespråkade status quo i lönehänseende och Bernhard Eriksson trodde att medlemmarna i Söderhamnsdistriktet var för samma krav. Dessa yttranden behöver inte betyda att

Jansson och Eriksson var motståndare till indexanknytningen. Noterbart är emellertid att de valde att betona den ena sidan i vad som kan kallas huvudmotsättningen i avtalsfrågan – fasthet kring kraven eller eftergifter – framför att trycka på den speciella socialistiska linjen.

Övriga opponenter

Representantskapets diskussion om den socialistiska linjen karaktäriseras inte bara av bristande samstämmighet mellan fraktionen och majoriteten utan också av frånvaron av några som helst försök till uppnående av en samstämmighet eller kompromiss dem emellan. Man redovisade ståndpunkter och kom in i ett par slagväxlingar, men man sökte inte komma varandra närmare. Alla var medvetna om att det egentliga avgörandet skulle träffas på avtalskonferensen. Den misstro man uttalade mot varandras avsikter visar på fiendskapen mellan lägren, men den får också ses i ett annat perspektiv. Speciellt påpekandet av den bristande realismen och den politiska baktanken i Henning Carlssons strejkagitation fyllde med all säkerhet en dubbel uppgift. Det var i lika mått avsett för socialistiska som tveksamma ledamöters öron.

Hur många som eventuellt tvivlat, men övertygades av majoritetens argument går inte att uttala sig om, eftersom en stor del av ledamöterna förhöll sig tysta under mötet. Vid sidan om den socialistiska fraktionen uttalade tre ledamöter öppet avvikande åsikter och en av dem, Robert Andersson, var direkt oppositionell.

Förbundsstyrelseledamoten 'Robert Andersson var socialdemokrat och kom från Söråker i Sundsvallsdistriktet. Hans avdelning hade fastnat för en speciell linje, då man rensat avtalsbudet från alla extra krav och endast uttalat sig för status quo. Visserligen uttalade sig andra för bibehållna löner, men detta gjordes vanligen i allmänna termer och uteslöt inte förbättringar för utearbetarna. Söråker var den enda som förde kravet fullt ut. Avdelningens linje hade spikats på två separata möten. Vid det ena tillfället hade Söråker enhälligt bestämt sig för att som en man vända sig mot varje tillbakasteg från status quo.

Robert Anderssons agerande på representantskapets sammanträde byggde på avdelningens ståndpunkt. Däremot kan inte sägas att han försökte sätta Söråkers linje i centrum för debatten. Om han hade önskat åstadkomma detta skulle förslaget ha lagts fram på ett tidigt stadium. Med andra ord, Robert Andersson drev inte avdelningens linje, han upprätthöll den.

Robert Andersson tog till orda två gånger. Den första gången framförde han som ett argument mot en reträtt, att det ekonomiska läget inte var fullt så dåligt som arbetsgivarna hävdade. Vidare gjorde Andersson ett uttalande, som gick ut på att en ansvarsfull facklig ledning skall anpassa sig till medlemmarnas synpunkter. ”Om vi skola tillstyrka ett förslag, skall det vara ett sådant att vi har hopp om att det blir godkänt av medlemmarna. Att tillstyrka ett förslag, som vi är säkra på blir avslaget, är inte förenligt med ansvarskänsla.”(147)

När Andersson för andra gången tog till orda hade debatten endast frambringat två förslag: det socialistiska och Strands om en återgång till 1928 års speciella bestämmelser. Robert Andersson ställde då utan närmare motiveringar status quo över hela linjen som sitt yrkande. I sitt inlägg påpekade han särskilt att förslaget ej var försett med något inflationsskydd.

Ytterligare två närvarande anförde avvikande synpunkter men de var vagare i konturerna än Robert Andersson. Rudolf Forsén, Skellefteås man i representantskapet, hänvisade till distriktets krav på uppehållen lönestandard. Med anledning av detta undrade han om inte arbetsgivaren kunde pressas tillbaka vid förhandlingsbordet. När G O Strand svarade att förbundet gjort vad man kunnat, avstod Forsén från replik. Förhandlaren Holger Bergh, Värmland,

ansåg att rationaliseringen borde ha gett arbetsgivarna möjlighet att tillgodose arbetarna. Framför allt uppehöll sig Holger Bergh vid sambandet mellan Pappers förhandlingar och den övriga avtalsrörelsen. I inte mindre än tre repliker argumenterade Bergh för att Pappers inte fick retirera så länge som Metall ej gjort det. Bergh var och förblev ensam om detta synsätt och det framgick inte explicit vad Pappers skulle göra i det fall Metall gav efter.

Majoritetens linje

Av grupperingarna på representantskapets möte återstår att redovisa den som stod för det slutliga avgörandet. Inom mötesmajoriteten fanns åsiktsdifferenser men också en gemensam utgångspunkt. Den enande faktorn hos majoriteten var analysen av förhandlingsläget. Denna analys kan presenteras i ett urval repliker ur debatten: Dödläget vid förhandlingsbordet måste brytas (Emil Nyström, Sågverks); oavsett om man tog en konflikt eller ej var en lönesättning ofrånkomlig (Per Södergren, förhandlingsdelegationen); Pappers fick ej av prestigeskäl låsa sig vid det avtalsbud man lagt (David Malmberg, representantskapet) och låta förhandlingarna stranda på ett status quo-krav (August Lindberg, Sågverks). Denna plattform innebar alltså att man ansåg sig ej kunna komma längre i förhandlingarna. Valet stod mellan att retirera eller ta strid. Inför de alternativen prioriterades arbetsfredens bevarande.

Majoriteten brottades med två problem. Det ena gällde reträttens innehåll, ty Strands förslag väckte ingen genklang, det andra rörde behandlingen av och inställningen till medlemsopinionen. Medlemsopinionen blev ett problem därför att majoriteten uppenbarligen räknade med den som en motståndare till och ett hinder för reträtt. Vi behöver inte här, sade kassören Alfred Persson, diskutera vad medlemmarna vill eftersom det står klart att de är motståndare till lönesänkningarna. På konferensen räknade majoriteten därför med all säkerhet med att få gå emot strömmen. Vad den kunde hoppas på och sträva efter var att kunna vända strömmen. Detta gjorde att olika motiv blandades samman i debatten utan att dessa redovisades. Det är svårt att avgöra om i debatten väckta förslag på 4-5 % reducering var ställda med tanke på vad konferensen kunde tänkas acceptera eller om de i första hand var avpassade till en bedömning av vad förhandlingsdelegationen kunde tänkas uppnå. John Hult gjorde i denna fråga en deklARATION. Det var en lednings plikt att förespråka det förslag den ansåg vara bäst och ett "fattigdomsbevis" att följa opinionen.

Frågan om vilken hänsyn man skulle ta till medlemsopinionen kunde också ställas på ett annat sätt: Borde inte ledningen helt på egen hand och utan att höra medlemmarna föra avtalet i hamn? I ett sådant perspektiv blev anordnandet av medlemsomröstningar om avtalet och inkallandet av avtalskonferenser till hinder för ledningens rörelsefrihet. I två inlägg på representantskapets möte formulerades denna linje, men talarna krävde inga omedelbara åtgärder. Det vill synas som om de endast syftade till att fästa blickarna på orsakerna till det dilemma ledningen hamnat i. Att de två talarna menade att SPIAF för framtiden borde förändra sin beslutsstruktur kan det inte råda något tvivel om.

Den ene av de två talarna var LO:s kassör Johan-Olov Johansson. Han konstaterade att såväl i Pappers som i andra förbund kom två uppfattningar i kollision med varandra. Den ena frågade sig vad medlemmarna ville, den andra vad som var möjligt att nå.

"Att inte medlemmarna vill gå med på reduceringar, är en sak för sig. Fackliga funktionärer ha alltid kalfatrats för att de ge medlemmarna andra råd än de vill ha. Den större representation man skaffat sig för att få bättre kontakt med medlemmarna har blivit en broms på den nödvändiga rörelsefriheten, emedan representanterna inte för fram sin utan medlemmarnas mening.

// Den svenska fackföreningsrörelsen kan inte rida spärr mot hela den ekonomiska situationen. //

Intill dess fackföreningsrörelsen lärt sig manövrera bättre, komma vi att få bringa onödiga offer i kampen.”(148)

David Malmberg, representantskapet, ansåg även han att det direkta medlemsinflytandet var en hämsko: ”Omröstningen i ‘Metall’ visar, att arbetarnas underhandlingsapparat är föråldrad och behöver uppmjukas. Skola vi fortsätta med att skicka ut underhandlingsresultaten till omröstning, bli vi mer och mer underlägsna arbetsgivarna.”(149)

När majoriteten diskuterade vilken linje som skulle föreslås konferensen stod två alternativ mot varandra. Det första innebar att förhandlingsgruppen skulle förses med preciserade direktiv, det andra att den skulle få större frihet och endast vagt utformade riktlinjer. Strands inledande utkast om en repris av 1928 års lönejustering var av det första slaget. Strand vann inga proselyter för sitt förslag.

Inom majoriteten argumenterade man med ett undantag inte emot Strands förslag. Avståndstagandet framkom då andra projekt förespråkades. De enda invändningarna kom från Magnus Fredriksson, representantskapet, och socialisten Henning Carlsson. Fredriksson räknas till majoriteten, men hade en egen profil genom sitt engagemang för utarbetarna (Se nedan). Det var just bristen på förbättringar för denna lågavlönade grupp, som Fredriksson vände sig emot. Henning Carlssons polemik mot Strand cirklade kring två punkter. För det första ansåg Carlsson det vara felaktigt att låta de sämre fabrikena bli lönenormerande, vilket han tydligen menade var innebörden i eller följderna av Strands förslag. Även om inte synpunkten utvecklades skymtar här en motsättning till Pappers låglöneinriktade avtalspolitik. För det andra fann Carlsson det meningslöst att erbjuda en toppklippning av lönerna, då, enligt Henning Carlssons bedömning, PMF syftade till en allmän sänkning. Om man betänker den allmänna avtalsituationen, där arbetsgivarna ställde krav på generella reduceringar i exportindustrin, bör Henning Carlssons senare invändning föresvävat andra ledamöter, även om andra avväganden fällde det definitiva avgörandet.

Ytterligare tre representantskapsledamöter ville ge det nya avtalsbudet en konkret utformning. John Hult talade om en moderat generell lönereduktion, Adolv Nyström preciserade denna till 4-5 % och Magnus Fredriksson förordade också en sänkning med 4-5 %, men med undantag för grovarbetarna. För att förbättra deras situation var han till och med beredd att ta strid sade han, dock utan att ställa något yrkande i den riktningen.

Det enande förslaget inom majoriteten rann upp bland dem som talade för vaga förhandlingsdirektiv. Hjalmar Adiels var den som först antydde något i den vägen. I förhandlingarna borde SPIAF enligt honom backa till åtminstone status quo. Adiels var inte främmande för lönesänkningar, men ville uppenbarligen inte binda underhandlingsdelegationen. Ombudsmannen L Em Eriksson och Per Bergman från Landssekretariatet uttalade sig senare mot fastlåsta direktiv. I debattens slutskede drog G O Strand tillbaka sitt ursprungliga förslag. Ett nytt presenterades. Det var signerat av majoriteten inom förbundsstyrelsen: Strand, Adiels, John Sandberg och Birger Öhqvist samt av L Em Eriksson. Enligt förslaget skulle förhandlingarna få direktiv om att

”så långt möjligt / ... / hålla på status quo-linjen, men om uppgörelse kan träffas utan konflikt delegationen och förbundsstyrelsen få i uppdrag att även emottaga annat förslag till omprövning innehållande någon mindre reduktion.”(150)

Till skillnad från Strands ursprungliga förslag saknade det nya en plattform på vilken förhandlingsdelegationen kunde ta initiativet i förhandlingarna. Strand bör ursprungligen ha tänkt sig att Pappers skulle göra ett byte med arbetsgivarna. I utbyte mot sänkningen av de

högre lönerna på fredlig väg skulle arbetsgivarna kunna tänkas avstå från generella lönesänkningar. Ett riktmärke för sådana torde förlikningsmännens förslag i Metall om 6 % reducering av ackorden ha varit.

Det nya förslagets främsta egenskap var dess oklarhet. Denna erbjöd förhandlarna en rörelsefrihet. Formuleringen om en ”mindre reducering” var öppen för olika tolkningar, liksom orden ”emottaga ett förslag till omprövning”. En ”omprövning” skulle kunna tolkas som att ledningen enligt stadgan skulle skicka ut en överenskommelse på medlemsomröstning, men ”omprövningen” skulle också kunna betyda att ledningen fått fullmakt att teckna ett slutgiltigt avtal.

När representantskapet skulle gå till beslut om en rekommendation till avtalskonferensen förelåg tre förslag:

1. Sundsvalls socialistiska med ett inflationsskydd.
2. Robert Anderssons om status quo för alla löner.
3. Strands m fl om att förhandlarna skulle tillåtas pröva en mindre reducering.

Propositionsordningen innebar att först ställdes Sundsvallsförslaget mot avslag. Förslaget fälldes. Ingen av ledamöterna begärde votering.

Inget har framkommit som säger att yrkandet vann mer än en partilokal anslutning. Därefter ställdes Strands och Robert Anderssons yrkanden mot varandra. Beslutet togs genom votering utan namnupprop och Strand segrade med rösterna 18 mot 6. Antalet avgivna röster ger vid handen att alla röstberättigade, till vilka förhandlarna men ej gästerna räknades, deltog i omröstningen. Fyra reservationer antecknades till protokollet. De sammanföll med den socialistiska fraktionen. Inte onaturligt hade socialisterna valt att stödja Robert Andersson, när deras eget förslag fallit. Återstår att lokalisera två minoritetsröster. Den ena av dem bör ha tillhört förslagsställaren Robert Andersson, den andra kan ha avgivits av Holger Bergh, Rudolf Forsen eller någon av de ledamöter som ej deltog i debatten.

Diskussionen på representantskapets sammanträde föregrep ur en aspekt avtalskonferensens uppgörelse. Man kan se socialisternas och Robert Anderssons inbördes åtskilda linjer som exempel på de stämningar ledningen skulle försöka mota tillbaka på konferensen. Det kom till en skarp debatt på sammanträdet, men för ledningens majoritet var det viktigare att komma fram till en rekommendation till konferensen. Under mötets gång visade det sig nämligen att majoriteten i viss utsträckning var oenig. Motsättningen löstes genom att förslaget om en preciserad plattform för de vidare förhandlingarna fick träda tillbaka till förmån för en oklarare formulering.

Representantskapets beslut om rekommendation till avtalskonferensen var inriktat på eftergifter gentemot arbetsgiversidan. Den vaga formulering man fastnade för hade både för- och nackdelar. Nackdelen var att uttalandet inte band avtalskonferensen och därmed inte heller medlemsopinionen vid en viss ståndpunkt. Fördelen var å andra sidan att det ej heller band förhandlingsdelegationen, som i stället fick ett icke närmare definierat manöverutrymme.

Om Pappers ledning inte fick grepp över sitt eget förbund riskerade detta att kollidera med LO. Inga deklARATIONER gjordes om vad som skulle hända vid en eventuell konflikt, men Emil Nyström, Sågverks, utfärdade i det sammanhanget ett memento. Ni skall, sade han till SPIAF:s ledning, visserligen ta hänsyn till medlemsopinionen, men se till att ni ej kommer i motsättning till LO.

Fraktionerna inför konferensen

Några dokument, som belyser fraktionsbildningen och de politiska partiernas inre verksamhet i samband med avtalskonferensen, har inte bevarats. Man vet endast att Socialistiska Partiet avsåg att anordna ett fraktionsmöte.(151) Sammankallandet av ett fraktionsmöte i samband med en sammankomst av avtalskonferensens typ var enligt den kommunistiska och socialistiska organisationsmodellen en bjudande plikt. Så var inte fallet för den socialdemokratiska grupperingen. Detta hade också visat sig på representantskapsmötet, där denna var tvungen att lösa sina interna motsättningar inför öppen ridå med den socialistiska fraktionen som åskådare. Att konferensdeltagarna från de olika politiska riktningarna under konferensens gång i bänkarna och under pauser av olika slag höll informella överläggningar, får anses som självklart.

Fraktionernas respektive styrka på konferensen går ej att fastställa eftersom majoriteten av ombuden är partipolitiskt oidentifierade. Av konferensdeltagarna kan endast fyra av ett drygt femtiotal ombud med säkerhet sägas vara socialdemokrater.(152) Helt visst är detta en grov underskattning, som beror på materialsituationen. Felkällan illustreras av att tre av de identifierade socialdemokratiska ombuden kom från avdelningar inom undersökningsurvalet. Flertalet ombud torde ha varit socialdemokrater. I talarstolen fördes den socialdemokratiska grupperingens talan i första hand av några gäster från LO och grannförbunden samt G O Strand från SPIAF:s ledning.

Den socialistiska fraktionen bestod veterligen av de fyra socialistiska representantskapsledamöterna, statistikföraren J V Kumblad och sex ombud: tre från Sundsvalls distrikt, en från Söderhamns, en från Gävle-Dalas och en från Dalslands.(153) Av dessa sex tillhör fem undersökningsurvalet. Missvisningen torde inte vara lika stor som för socialdemokraterna, eftersom det socialistiska fästet Sundsvall är så väl företrätt i undersökningsurvalet. Uppskattningsvis var 1/6 eller 1/5 av ombuden socialister.

Kommunisternas fraktion är den enda vars maximala storlek man känner, förutsatt att ingen kommunist fronderade. Den omfattade högst de tre man, som undertecknade en RFO-inspirerad reservation i slutskedet av konferensen. Två av de tre reservanterna kom från Ådalens distrikt, en från Sundsvalls.(154)

På konferensen stod den socialdemokratiska fraktionen inför problemet att driva igenom en linje vars popularitet den inte kan ha varit omedveten om. Kapitlet om de politiska styrkeförhållandena visar att partierna begagnade sig av politiseringen som grund för en mobilisering av 'medlemmarna kring en linje. På representantskapets sammanträde förekom också tendenser i den riktningen, där man kopplade samman kamplinjen med den politiska oppositionen. Dessa tendenser lyste i stort med sin frånvaro på konferensen. Varför? Förklaringen var att politiseringen i detta läge innebar ett vågspel för socialdemokraterna. Robert Andersson inom ledningen och representanter för den socialdemokratiska kadern på avdelningsnivå hade bundit sig för en kamplinje och en politisering kunde skapa antagonistiska stämningar inom partiet. En politisering skulle dessutom säkerligen också fjärmat ledningen från andra ombud som lyfts fram till konferensen på den spontana vågen.

Även för de socialistiska och kommunistiska fraktionerna var politiseringen en möjlig handlingsväg. Inför konferensen hade båda partierna drivit avtalslinjer, som bar tydliga partistämplor, även om detta på lokalplanet, åtminstone vad gäller socialisternas linje, ej stod klart för samtliga de medlemmar, som stödde partiernas utspel. På konferensen stod partierna inför valet mellan att antingen hålla fast vid partilinjerna, vilket skulle kunna leda till en

prestigeframgång för partiet, eller söka ena och ta ledningen över de spontana stämningarna mot eftergiftspolitikerna.

Hur många konferensdelegater, som stod helt eller till stor del fria från fraktionsbildningarna, är det omöjligt att uttala sig om. I två delegaters yttranden på konferensen avtecknade sig klart individuella profiler: Holger Bergh från förhandlingsdelegationen och Axel Nordlund från Fagervik. Holger Bergh var i så hög grad individuell att han inte kan knytas vare sig till opinionen mot eftergifter eller till någon annan förekommande ståndpunkt. Axel Nordlund får däremot ses som en företrädare för opinionen mot ledningens förmodade defaultism. På konferensen var han den ende som försökte lyfta debatten till en nationalekonomiskt teoretisk nivå. Nordlunds intresse för nationalekonomi var säkerligen ett individuellt drag. Hans övervägda argumentering är däremot utmärkande för den spontant fackliga riktningen. Vad som åsyftas är ett fenomen, som åskådliggjordes i kapitlet om de partipolitiska styrkeförhållandena. De avvikande, antingen det rörde sig om politiker i minoritetsställning eller spontant fackliga, hade, för att nå framgång, strängt taget inga andra framgångsmedel än sin argumentation.

Avtalskonferensen 14-15 januari

Pappers avtalskonferens i januari 1932 innebar en två dagars lång diskussion mellan ledning och avdelningsrepresentanter om avtalsläget.(155) Debatten var från början inriktad på att ge förhandlingsdelegationen nya direktiv. Ingen ifrågasatte konferensens beslutsrätt i detta avseende, trots att förbundsledningen angett att syftet med konferensen var informativt.

Tre avdelningar hade sänt in förslag till konferensen. Avtalskonferensen behandlade dem som motioner till en kongress. Man accepterade dem som mötesförslag utan att någon närvarande behövde ställa dem som sitt eget yrkande.(156) Tillsammans med representantskapets förslag representerade de grovt sett de förekommande åsiktsriktningarna inom förbundet.

Två av avdelningsförslagen var formulerade i Sundsvallsdistriktet. Fagervik anslöt sig till det socialistiska kravet på indexreglerade löner. Tönen var kampberedd. Inga eftergifter fick prövas med mindre än att strid prövats över hela linjen. Även den andra Sundsvallsavdelningen, Ortviken, var rustad till strid: om inte förhandlingarna var avklarade den 20 januari skulle strejk utlösas. Ortviken fordrade också att ultimatum om återupptagande av nedlagd drift skulle tillställas arbetsgivarna. Förekommande driftsinskränkningar ansåg Ortviken utgöra en stridsåtgärd från arbetsgivarna.

Fagervik var ett exempel på hur den socialistiska linjen konkretiserats inom Pappers. Ortviken kan ses som ett exempel, om än osedvanligt militant i tonen, på den spontan-fackliga vågen inför avtalskonferensen. Huvudkravet för denna våg var ett fasthållande av avtalsbudet, alternativt status quo i lönehänseende för alla grupper. Den tredje oppositionella strömningen var den kommunistiskt påverkade. Även denna fanns företrädd i form av ett avdelningsförslag. Kramfors hade antagit den s k Söderhamnsresolutionen som sin egen.

Pappers avtalskonferens samlade 57 avdelningsombud, förbundets ledning samt samma gäster från LO och grannförbunden som representantskapets möte dagen innan. I enlighet med konferensens natur hölls förhandlingarna bakom lyfta dörrar. Avtalskonferensen inleddes med en föredragning av förtroendemans G O Strand. De bärande punkterna i denna sammanföll med den föredragning Strand gjort inför representantskapet. Syftet med konferensen angav Strand fortfarande vara spridandet av tillförlitliga informationer. Enligt Strand hade SPIAF ursprungligen rest kravet på bibehållna löner därför att man fruktat en inflation. Denna tolkning av Pappers förhandlingslinje var helt ny och har inget stöd i

källorna. Den får ses som ett försök att relativisera avtalsbudet, eftersom bibehållna löner under en inflation skulle medfört en reallönesänkning. Föredragningen mynnade ut i representantskapets förslag till riktlinjer för förhandlingsdelegationen. Även om bibehållna löner angavs vara målsättningen i de nya direktiven, skulle förhandlingarna tillåtas acceptera en mindre lönereducering.

Efter det att G O Strand gjort avdelningarnas ombud bekanta med representantskapets och förhandlingsdelegerades förslag, stod talarstolen till förfogande för dem av de närvarande, som önskade diskutera avtalsituationen. Stunden var inne för Pappers att bestämma sig och konferensen hade avgörandet i sin hand.

Det visade sig att oppositionen ville komma in omedelbart efter Strands plädering för ledningens ståndpunkt. Syftet var givetvis att så fort som möjligt få igång diskussionen kring de oppositionella alternativen. Först tog socialisten Henning Carlsson ordet, följd av kommunisten Alfred Pettersson. I långa översiktliga inlägg, närmast att jämföra med föredragningar, redogjorde de för sin syn på avtalsrörelsens huvudfrågor och lade fram de socialistiska respektive kommunistiska förslagen. De fick ingen konkurrens från den tredje oppositionella riktningen, den spontan-fackliga strömningen. En man som kunnat göra sig till tolk för denna strömning var förbundsstyrelseledamoten Robert Andersson. Han hade på representantskapets möte dagen innan förespråkat status quo. Denna status quo-linje hade en speciell kvalitet. Förslaget gick ut på bibehållna löner för alla grupper, vilket gjorde det till den minsta gemensamma nämnaren för alla oppositionella riktningar. Varje annat oppositionellt förslag hade status quo som bas till vilken en serie extra fordringar adderats. Robert Anderssons kravlista hade därför potentiellt enande drag och han kunde, om han så önskat, säkerligen intagit en ledande ställning för oppositionen på konferensen, men han frestades inte och iakttog tystnad under hela konferensen. Anledningen till detta var att Robert Andersson omprövat sin ställning, något som framgick vid voteringen när konferensen fattade beslut. Under konferensen reste ingen annan deltagare i hans ställe status quo-kravet, vilket till stor del berodde på ett utspel från Henning Carlsson.

Henning Carlsson stod, som nämnts, för den första oppositionella pläderingen. Inom förhandlingsdelegationen var han den ende som konsekvent tagit ställning för förhandlingsbudets krav, något som gjorde det naturligt att han på ett tidigt stadium i debatten redovisade sin syn på förhandlingsläget.

Henning Carlssons namn hade en speciell klang i förbundet. 1928 hade kommunisterna Henning Carlsson och Johan Karlsson varit medlemmar i förhandlingsdelegationen och hade i samspel med medlemsopinionen med framgång bromsat förbundsledningens eftergiftspolitik (se kap 4). På kongressen samma år hade de hållits utanför förbundsstyrelsen, men valdes senare in av sina distrikt i Pappers representantskap. Efter det kommunistiska partiets sprängning året därefter erhöll Henning Carlsson en av platserna i Socialistiska Partiets centralkommitté.(157) Allt detta talar för att konferensen uppmärksam – i några fall säkerligen med oro – tog del av Henning Carlssons anförande.

Vid en granskning av Henning Carlssons inlägg framkommer att denne gjorde ett försök att ena oppositionen. Detta skedde genom att han sökte förena tre olika linjer – status quo, avtalsbudet och inflationsskyddet – till en.

Henning Carlsson inledde sitt anförande med att anknyta till det status quo-förslag som väckts på representantskapets möte. Protokollet beskriver Carlssons ståndpunkt på följande sätt: ”En uppgörelse på status quo-linjen måste vi sträva efter. Vi bör dessutom fasthålla vid vårt första

avtalsförslag beträffande grupp III samt som kompensation för en kommande inflation låta lönerna följa indexberäkningen. Kravet om uppflyttningar av en del fabriker i högre dyrortsklass torde vi dock få släppa. Talaren slutade med att yrka bifall till sitt förslag (Återfinns i slutet av protokollet.)”(158)

Går man till slutet av protokollet upptäcker man att Carlssons yrkande höll vad yttrandet lovade utom i ett, men betydelsemättat, avseende – det innehöll inte ett ord om indexreglerade löner. Förslaget innebar, förutom eftergiften om dyrortsgrupperingen, alltså ett fasthållande vid SPIAF:s förhandlingsbud.

Henning Carlssons inlägg fick en mönsterbildande effekt på debatten. Många talare tog direkt ställning för eller mot honom och det visade sig att flertalet uppfattade förslaget som behäftat med den socialistiska indextanken. Först på ett sent stadium i diskussionen klargjorde Carlsson att hans yrkande saknade inflationsskyddet, något som han haft möjlighet att göra tidigare. Denna dementi var förmodligen resultat av att socialisterna under konferensens gång insett att indexkravet fungerade splittrande. Det går dock ej att avgöra om Henning Carlsson direkt efter sitt första anförande lämnade in sitt förslag till presidiet eller om det inkom i ett senare skede. Om det senare var fallet förelåg möjligheter att ändra förslaget's innebörd.

Uppenbarligen ville Henning Carlsson på en gång uppfylla två målsättningar. Han önskade för det första samla och göra sig till talesman för den samlade oppositionen, för det andra vinna framgångar för den socialistiska linjen. De två strävandena var emellertid oförenliga och socialisten Carlsson hamnade mellan två stolar. Kommunisterna å andra sidan hamnade aldrig i detta dilemma. De valde att presentera SKP:s ståndpunkter i obefläckad form och avstod från att anpassa dem till den rådande situationen.

Alfred Pettersson, Kramfors, den ende förespråkaren för kommunisterna, refererade i sitt anförande i korta drag den kommunistiska synen på de uppgifter krisen ställde. Han presenterade Kramfors' förslag, som återgav Söderhamnsresolutionen från augusti 1931 in extenso. Lönemässigt innebar resolutionen status quo jämte förbättringar för de sämst ställda. Principiellt svarade detta mot SPIAF:s förhandlingsbud, men konstruktionen var en annan och fordringarnas omfattning något större. Eftersom Pettersson inte närmare motiverade varför Pappers måste förändra konstruktionen på sitt avtalsbud hängde denna del av Petterssons utspel i luften. I debatten höjdes heller ingen röst för en sådan åtgärd.

Vid sidan om lönekravet innehöll Söderhamnsresolutionen en rad punkter, som till allra största delen rörde den del av riksavtalet som kallades de Allmänna bestämmelserna. Nu hade dessa redan prolongerats för 1932, varför kraven för tillfället var överspelade om än inte för Alfred Pettersson. Henning Carlsson höll i bilan när den av Pettersson inledda diskussionen om de allmänna bestämmelserna kapades. Omedelbart efter Alfred Petterssons tal yrkade Carlsson på att de allmänna bestämmelserna icke vidare skulle få tas upp till debatt. Detta blev också omgående konferensens beslut.

Diskussionen på konferensen samlade ett 40-tal deltagare. Flertalet av dem begränsade sig till en replik och berörde ett begränsat antal ämnesområden. De tre, som först hade gripit ordet – G O Strand, Henning Carlsson och Alfred Pettersson – tillhörde de flitigaste debattdeltagarna. Bland förespråkarna för representantskapets förslag var det förutom Strand endast tre närvarande som begagnade sig av mer än en replik. Värt att notera är att alla dessa tre var gäster, dvs de tillhörde LO-toppen. Lika påfallande är att majoriteten av dem bland motståndarna till ledningen som tog till orda mer än en gång hade en politisk profil: kommunisten Alfred Pettersson och socialisterna Henning Carlsson, Johan Karlsson och Alf

Andersson. Därtill kom Axel Nordlund som vad beträffar handlingslinjen var mer socialistisk än många socialister.(159)

I diskussionen granskades avtalsläget ur skilda aspekter. De flesta inläggen uppehöll sig direkt vid de olika handlingsförslagen, men även andra ämnen berördes, såsom ledningens eventuella avsikter att gå förbi medlemsopinionen. I samband med granskningen av de olika avtalsförslagen ventilerades också mer principiella synpunkter på den fackliga kampens problem och förhållandet till de övriga avtalsrörelserna. De olika ämnena interfolierade varandra, men en strukturering leder till en indelning av diskussionen i fem teman:

1. Konferensens ställning och medlemmarnas bestämmanderätt.
2. Avtalsläget i stort
3. Strategin
4. Taktiken
5. Innehållet i och konsekvenserna av de olika förslagen till avtalslinje.

1. Konferensen och medlemsdemokratien

På konferensen hävdade fem av ombuden att ledningens avsikter sågs med misstro av medlemmarna.(160) Med undantag för ådalskommunisten Alfred Pettersson kom de fem från Sundsvallsområdet, tre av dem var socialister. De senare var påfallande försiktiga. De informerade konferensen, men sökte egentligen inte sak. Det betydde att stämningarna utnyttjades för att påvisa gapet mellan medlemmar och ledning, medan sammankallandet av konferensen accepterades. Emil Nilsson, Deje, och socialisten Holger Schönning, Essvik, deklarerade att deras avdelningar var emot varje försök till en avtalsuppgörelse vid bordet. Liksom socialisten Bernhard Eriksson på representantskapets möte gjorde de det outtalade antagandet att ledningen umgicks med planer på att sätta stadgan om medlemsomröstning ur spel. Möjligen fruktade de att ledningen skulle begära en fullmakt av konferensen att träffa ett slutgiltigt avtal. I kontrast till dessa misstänkliggöranden klargjorde socialisten Erik Jansson att han inte betvivlade någons motiv. Uppenbarligen ville han tona ned denna känsliga argumentation, vilket inte hindrade August Lindberg, Sägverks, från att, med udden riktad mot SP och SKP, slå fast att misstänkliggörandena av ledningen var en politiskt betingad taktisk fint.

Hyste ledningen de planer som den misstänktes för? Vad man vet är att på representantskapets möte hade ett par deltagare uttalat sig kritiskt mot det i deras ögon alltför stora medlemsinflytandet. Dessa uttalanden var dock allmänna till sin karaktär och ingen hade krävt att ledningen i detta läge skulle ta det fulla ansvaret för avtalsrörelsen. De synpunkter som framförts inför representantskapet utvecklades ej vidare på konferensen. Endast ett eko av dem kan spåras i ett yttrande av LO-kassören Johan-Olov Johansson. I detta analyserade Johansson missnöjet med konferensen. Han ansåg att det berodde på att Strand var "för mycket demokratisk och för litet diktatorisk".

De uttalade eller antydda anklagelserna mot ledningen för att sätta sig över medlemsdemokratien turnerades av några av förespråkarna för representantskapets förslag. De hävdade att denna handlingsrekommendation bättre än något annat förslag tillgodosåg medlemsdemokratien. Hjalmar Adiels, förbundsstyrelsen, menade att ombuden inte hade mandat att ta ställning för Henning Carlssons förslag, då det innebar ett ultimatum i förhandlingarna. Rudolf Forsén, representantskapet, fyllde i med att Carlssons förslag var odemokratiskt. Däremot gav enligt Forsén ledningens propå medlemmarna möjlighet att själva ta ställning. Underförstått i detta resonemang är att representantskapets linje skulle leda till en preliminär

uppgörelse mellan förhandlingsdelegationerna. I sin tur skulle denna överenskommelse sändas ut på medlemsomröstning inom Pappers. Forséns argument befanns gott och varierades sedan av Johan-Olov Johansson, LO, Georg Johansson, förhandlingsdelegationen, och Wiktor Karlsson, Skoghall. Representantskapets formulering om ”en omprövning” tolkades således inte som en fullmakt för ledningen att teckna avtal.

2. Avtalsläget

På konferensen diskuterades endast i mindre utsträckning avtalsläget i stort. Den diskussion som ägde rum framträdde i några replikväxlingar mellan gästerna å ena sidan och Axel Nordlund, kommunisten Alfred Pettersson och ett par socialister å den andra. Motsättningarna gällde om man kunde försvara lönenivån trots det allvarliga krisläget.

Rationaliseringsfrågan blev föremål för ett meningsutbyte mellan Alfred Pettersson och G O Strand. De var oense om i vilken utsträckning industrin rationaliserats och framför allt vilka vinster detta gett arbetsgivarna. Strand ville till skillnad från Pettersson tona ned effekterna av rationaliseringen. För Strand och Pettersson var problemet inte akademiskt utan praktiskt. Så ansåg Alfred Pettersson att arbetsgivarna gjort sådana vinster att SPIAF:s lönekrav, trots krisen, vägde relativt lätt.

Rationaliseringarnas betydelse blev ett sidoordnat problem i debatten. Flertalet talare uppehöll sig i stället vid krisens följder för den fackliga taktiken. Oppositionen menade att arbetarna, som fick bära huvuddelen av krisens bördor, icke hade anledning att ge efter, när PMF tog tillfallet i akt och genomförde en lönesänkingsattack. Motargumentet var att arbetarna var så illa tvungna att göra eftergifter, varför ett äventyrande av arbetsfreden bara kunde ge salt i såren. Hos Sågverksarbetarnas förtroendeman August Lindberg kopplades konjunkturutvecklingen och möjligheterna till fackliga framgångar samman på ett närmast deterministiskt sätt: ”erfarenheterna har visat att den part som är i det läget /att den har konjunkturen emot sig/ drar det kortaste strået”.(161)

Eftergiftsagitationen sköttes till största delen av Landssekreteriatets och grannförbundens representanter. Två av dem ställde även det egna förbundet i motsättning till en eventuell försvarsstrid från Pappers sida. August Lindberg, Sågverks, ansåg att pappersmassearbetarna var privilegierade. David Berg, Skogs- och Flottnings, påpekade att konflikter för Pappers och Sågverks skulle leda till arbetslöshet utan understöd för hans medlemmar. Skogens och flottnings folk hade alltid tagit hänsyn till pappersmasseindustrins och Berg förväntade sig detsamma från deras sida.

Av personliga bevekelsegrunder eller genom en arbetsfördelning inom den socialistiska fraktionen engagerade sig representantskapsledamoten Johan Karlsson i polemiken mot gästerna. Karlssons första replik fälldes redan innan gästerna tagit ordet. Den innebar en utmaning till duell, eftersom Johan Karlsson förebrådde gästerna för att sitta och ”lurpassa”. I likhet med sina motståndare anförde Karlsson solidariteten. En reträtt i sågverksförhandlingarna vore en ”björntjänst” åt Pappers. Johan Karlsson såg nämligen den fara, som låg i gästernas avståndstaganden från den kampberedda linjen. Han fruktade att Pappers skulle isoleras och få opinionen emot sig vid en eventuell konflikt.

Helt vid sidan om de debattrådar, som här har följts, låg ett förslag till handlingslinje, som innebar en samkörning av Metalls och Pappers avtalsrörelser. Förslagsställare var Holger Bergh, förhandlingsdelegationen. Han hade redan på representantskapets sammanträde velat göra Pappers avtalslinje avhängig av vad som skulle hända i metallförhandlingarna. På avtalskonferensen framhärddade han i denna sin uppfattning, utan att någon vare sig av- eller

tillstyrkte tankegången. Holger Berghs idéer nonchalerades med andra ord.

3. Strategin

Tillsammans bildade de sista tre temata – strategin, taktiken och avtalslinjerna – debattens kärna. Gränserna mellan temata är flytande. Till temat avtalslinjen har förts mer eller mindre detaljerade utsagor om innehållet i de olika förslagen till målsättning för förhandlingsdelegationen. Taktiska kallas de ställningstaganden och synpunkter, som synes vara direkt relaterade till den situation pappersmassearbetarna stod inför 1932. När debattörerna på konferensen gjorde uttalanden, som de av allt att döma ansåg äga giltighet även i andra och vidare sammanhang, kallas dessa strategiska.

De strategiska synpunkter, som framfördes från oppositionellt håll bars fram av tre ombud: Axel Nordlund, Fagervik, socialisten Vitalis Nordin, Söråker, samt kommunisten Alfred Pettersson, Kramfors. Deras huvudargument var att fackföreningsrörelsen allmänt sett borde bedriva en styrkepolitik gentemot arbetsgivarna. Arbetarna skulle utnyttja den kraft de hade och om nödvändigt tillgripa stridsmedel. Man motsatte sig den fackliga ledningens prioritering av arbetsfreden. ”Det har aldrig inträffat”, sade Vitalis Nordin, ”att fackliga ledare rekommenderat strid för löneökning, de äro inställda på eftergifter för att undvika strid.”(162) Därmed hade anklagelsen rests att ledningen ville arbetsfreden för dess egen skull.

På representantskapets möte hade det talats om att vänsterpartierna sökte striden av icke-fackliga skäl. Per Bergman, LO, varierade denna argumentation på avtalskonferensen, fast här hamnade även andra än SP och SKP på de anklagades bänk. Bergman vände sig mot den förekommande stridsviljan bland medlemmarna över huvud och framhöll att målsättningen i en avtalsrörelse var ett ”hyfsat” avtal och inte en strejk. För socialdemokraten Pelle Nyman, Svanö, ett av de fåtaliga ombud som stödde ledningens förslag, var den fackliga ledningens brist på stridsvilja ett hederstecken. Han påminde konferensen om 1921 års avtalsrörelse, då pappersmassearbetarna strejkat mot ledningens vilja, men förlorat, och 1909 års storstrejk.

För gästerna var inriktningen på arbetsfreden någonting mer än en klok politik. Per Bergman och August Lindberg hänvisade till att den svenska arbetarrörelsen arbetat sig fram på fredliga vägar och undvikit de kommunistiska kampparollerna. De hävdade att det var detta faktum som lyft den svenska arbetarklassen. Bergman menade att det kunde vara en ”styrka för rörelsen om den i bland är tvingad att taga ett steg tillbaka. Det är många historiska fakta som just belyser den saken och en segrande makt kan ej oavslåligt stiga mot höjderna. Fackföreningsrörelsen skall inte användas som en ångvält, ty då kan den sönderkrossa sig själv”.(163)

Förutom de mer allmänt hållna åsikterna om den fackliga politiken pekade gästerna också på förhandlingsordningens erfarenheter. Såsom avtalsrörelserna i stort nu gestaltade sig kände, enligt Per Bergman och David Berg, parterna varandras styrka. Man behövde således inte gå utanför förhandlingsbordet. Underhandlaren Georg Johansson slog nära nog sentensartat fast att inget kunde vinnas genom strid som inte kunde vinnas med förhandlingar. När man skall fixera motsättningen mellan de reformistiska ledarna och vänsteroppositionen beträffande förhandlingssituationen kan Georg Johanssons tillspetsade formulering användas som betecknande för LO:s principiella ståndpunkt. På motsvarande sätt kan oppositionens syn formuleras så att de framgångar förhandlingsgruppen kunde vinna var avhängiga av den styrka arbetarna på fältet hade. Fångade i dessa slagord är visserligen ståndpunkterna något karikerade, men de visar ändå de skilda utgångspunkterna.

I den strategiska diskussionen låg tyngdpunkten på den rent fackliga aspekten. Axel Nordlund

breddade perspektivet och sökte se pappersmassearbetarnas situation ur teoretisk samhällsekonisk synvinkel. Han hänvisade till nationalekonomen professor Gunnar Silverstolpe och menade att det vore till skada för hela samhällslivet om lönesänkningarna blev verklighet eftersom följden skulle bli en urholkning av köpkraften. Nordlund utvecklade tankegången i två inlägg, men den enda reaktionen blev ett korthugget avspisande från LO:s kassör Johan-Olov Johansson. Med hänvisning till nationalekonomernas inbördes oenighet var ett teoretiskt betraktelsesätt irrelevant för Johansson. Han framhöll att det ytterst rörde sig om ett styrkeförhållande mellan arbetare och arbetsgivare.

4. Taktiken

Till det taktiska temat har som nämnts överväganden rörande det aktuella lägets speciella krav förts. Något fler talare berörde denna punkt än de tidigare, men övervikten för socialister och gäster bestod. Vad som diskuterades var om kraven kunde drivas så hårt att man accepterade en konflikt. Till detta kom en sidodiskussion rörande vissa driftsinskränkningars betydelse.

En stor del av ombuden tog endast indirekt ställning i konfliktfrågan, då de behandlade kraven som ultimativa. Bland dem som direkt uttalade sig om nyttan av en fast förhandlingslinje fanns två motsatta svar på frågan hurvida en sådan linje skulle leda till strejk. Det ena och det med betydligt större emfas omfattade löd att konflikten var i det närmaste oundviklig. Det andra svaret var att en konflikt tack vare en hård linje gick att undvika. Det första svaret hade formulerats på olika sätt i Sundsvallsavdelningarna Fagerviks och Ortvikens resolutioner till konferensen. Argumentationen för att man måste bereda sig på strid för att få igenom kraven drevs vidare på konferensen av tre ombud från Sundsvall: Axel Nordlund, Fagervik, Hjalmar Johansson, Torpshammar, och socialisten Vitalis Nordin, Söråker, samt ett ombud från Ådalen: kommunisten Alfred Pettersson, Kramfors.

Den mindre reducering representantskapet talade om, trodde Pettersson – inte utan ett visst mått av förutseende – ej skulle kunna tillfredsställa PMF, varför det i alla händelser lutade åt konflikt. Även Helge Pettersson, Ytterstfors, var inne på denna tankegång. I motsats till dessa ombud ansåg socialisten Erik Jansson, representantskapet, att Pappers kunde driva igenom sina krav utan strid.

I samband med taktikdiskussionen framförde Alfred Pettersson ett förslag om att omedelbar strejk skulle utlösas och att förbundsstyrelsen skulle kopplas bort från stridsledningen. I stället skulle underhandlare väljas underifrån. Förslaget innebar en tillämpning av Kominterns generallinje och negligerades helt av konferensen. Pettersson bör ha varit medveten om att förslaget inte skulle vinna någon anslutning, varför hans utspel får tolkas som en partipolitisk markering.

Anhängarna av representantskapets förslag använde inte på ett undantag när vad som här kallats taktiska argument, mer än i så måtto att de förutsatte att ett fasthållande vid kraven skulle leda till konflikt och att en konflikt bara kunde ända i nederlag. Undantaget utgjordes av förbundsstyrelsens ordförande G A Malmberg som återupplivade en tanke från representantskapets möte. För att en strejk skulle bli effektiv måste den vara längre än förbundets ekonomiska resurser räckte. Malmberg föreslog att Pappers väntade med en offensiv till ett gynnsammare år.

På ett område blev debatten livlig. Det gällde de driftstopp, som ägt mm i Sundsvallsområdet. I Ortvikens motion, för den socialistiska fraktionen på representantskapsmötet och för flera av Sundsvallsombuden på konferensen spelade dessa en roll för en bedömning av avtalsläget. Driftstoppen ansågs tala för en strejkberedd avtalslinje. August Lindberg fann detta bakvänt.

Hur kunde, frågade sig Sågverks förtroendeman, en industri, som var villig att sålla in produktionen skadas av en strejk. Det var i första hand socialisterna som drev frågan och de ansåg stoppen vara av betydelse på två plan. På det ena därför att de var att jämföra med lockouter, på det andra då de lett till en ökad stridsvilja bland pappersmassearbetarna.

Axel Wallgren, Ortviken, Axel Nordlund, Fagervik och socialisten Alf Andersson, Nyhamn, såg den inställda produktionen som en stridsåtgärd från arbetsgivarna, som en maskerad lockout. Var denna tolkning riktig betydde det att fientligheterna de facto var inledda. En av Pappers funktionärer, L Em Eriksson, bestred denna tolkning. Driftstoppen hängde för honom samman med de internationella överenskommelserna mellan massaproducenterna om minskad tillverkning. Nej, invände i sin tur Axel Nordlund, den överenskomna inskränkningen var redan gjord för hans fabriks del, men produktionsstoppet bestod. Längre än så kom inte diskussionen om den rätta innebörden av driftstoppen. Intresset var i högre grad inriktat på deras betydelse för medlemsopinionen. Denna aspekt hade socialisterna Henning Carlsson och Johan Karlsson redan aktualiserat på ledningens sammanträden.

Socialisterna Alf Andersson och Henning Carlsson framhöll att det bland friställda återfanns arbetare som ansåg det lika bra att slåss nu som att gå utan arbete till sommaren. Enligt Axel Nordlund talades det bland medlemmarna om att eliminera driftsinskränkningen genom strejk. Två saker är slående. För det första lade sig socialisterna vinn om att referera opinionsutslagen utan att direkt instämma med dem. För det andra är tankegången svårgripbar. Det för socialisterna positiva i meningsyttringarna var att de tillfälligt arbetslösa inte räddes kampens väg.

Ledningens majoritet tog i kraftfulla ordalag avstånd från tankegången. LO:s kassör Johan-Olov Johansson talade om ett ”grosshandlartresse”. Med detta menade han att de friställda medlemmarna önskade en konflikt då denna förde med sig ett konfliktunderstöd. De permitterade fick inte något arbetslöshetsunderstöd från förbundet, utan var hänvisade till fattigvården. Konfliktunderstödet skulle därför utan tvivel vara välkommet. Det var ur denna synpunkt hänvisningen till de friställdas stridsvilja blev problematisk för oppositionen, eftersom det kunde hävdas att de permitterades ekonomiska situation inte var ett skäl för en strejk. På konferensen synes socialisterna kommit i beråd inför motattacken. Alf Andersson retirerade från den ena repliken till den andra. Henning Carlsson och Axel Nordlund fick försvara sig.

5. Avtalslinjen

Det femte och sista temat rörde avtalslinjen. Detta tema engagerade ett större antal avdelningsombud än något av de andra. I stor utsträckning inskränkte sig ombuden till att deklarerat sin egen och/eller avdelningens ståndpunkt utan närmare utvecklingar.

En överväldigande majoritet av avdelningsrepresentanterna tog direkt eller indirekt ställning mot representantskapets förslag om öppenhet för eftergifter. Av de 22 ombud som yttrade sig placerade sig 17 stycken i motsatsställning till ledningen. Ett ombud föreslog att diskussionen skulle utgöra svaret på frågan och endast tre var positiva till ledningens linje.

Oppositionen mot ledningen kom genom sin mångfald att dominera debatten, men den var inbördes oenig. Den socialistiske representantskapsledamoten Henning Carlsson hade i debattens inledning etablerat sig som den samlade oppositionens talesman. Han lyckades med detta samtidigt som han fungerade som ett vägskeäl. Många talare tog fasta på hans förmenta förordanden av inflationsskyddade löner. Andra förespråkade ett fasthållande av avtalsbudet, alternativt bibehållna löner. Medvetet eller omedvetet uttalade de sig därmed för det förslag

Henning Carlsson ställt till konferensens prövning. Fyra närvarande ställde sig odelat positiva till en indexreglering. De var alla avdelningsombud. En av dem var Axel Nordlund och två var socialister. Ytterligare två socialister anslöt sig till Henning Carlssons förslag, som de trodde innebar en indexreglering av lönenivån, men med reservationer. ”Den i förslaget angivna linjen med indexberäkning är principiellt oriktig”, angav Holger Schönning, Essvik.(164) Vitalis Nordin, Söråker, sade sig inte vara någon vän av indexkravet, ”men”, tillade han trots att hans avdelning två gånger entydigt uttalat sig för status quo, ”kan någon ange ett bättre förslag?”(165)

För fem ombud, som tog till orda, är det omöjligt att avgöra inställningen till index-kravet. Bland dessa fem återfinns socialisterna Johan Karlsson, Erik Jansson och Alf Andersson. Erik Jansson hade ej heller gjort någon entydig deklARATION på representantskapets möte och på konferensen omnämnde han i sympatiserande ordalag Robert Anderssons status quo-förslag. Det är kanske för mycket sagt att den socialistiska fraktionen var djupt splittrad, men utan tvivel var dess handläggning av indexkravet tvekan och oenhetligt. Man blev uppenbarligen under konferensens gång medveten om att indexkravet var problematiskt.

Sju av deltagarna tog ställning för sådana krav som i stort motsvarade SPIAF:s avtalsbud. Alla var ombud, i inget fall är den ideologiska färgen känd. I sina inlägg gjorde de i regel inga avgränsningar mot andra linjer, ej heller berördes mer än undantagsvis diskussionens andra teman. Man saknade ett eget ledarskap och lyckades inte, till skillnad från de politiska fraktionerna, skapa sig en klart avgränsad självständig position på avtalskonferensen. Axel Nordlund låg på samma linje som socialisterna i indexfrågan, varför han inte kan sägas vara talesman för denna grupp.

Försvarena av representantskapets förslag var färre till antalet, men i motsats till det andra lägret ej splittrade. Deras argumentation låg framför allt inom de andra temata, men några synpunkter formulerades i omedelbar anslutning till förslagen. Hjalmar Adiels och G O Strand, båda med i förbundsstyrelsen, betonade att representantskapets förslag inte uteslöt en status quo-överenskommelse. Argumentet gjorde inte någon större effekt, antagligen beroende på att ledningens linje, som den kom till uttryck under de andra temata, gick i motsatta banor. Möjligen gjorde Rudolf Forsén, representantskapet, ett större intryck på eventuellt tvekan ombud. Forsén, som på representantskapets möte kan rubriceras som tvekan, formulerade ett tilläggsförslag till ledningens yrkande. Skulle reduceringar komma ifråga, löd det, fick de ej drabba utarbetarna. Tillägget gjorde ledningens linje mer acceptabel, beroende på att många ombud lagt stor vikt vid utarbetarnas situation.

SP:s krav på inflationsskyddade löner blev naturligtvis föremål för angrepp. Liksom på representantskapet bestod attackerna av allmänna avfärdanden. Det vill synas som om ledningsmajoriteten framför allt sökte framställa kravet som helt opåkallat och närmast absurt. Mer substantiell var Strands anmärkning om att inget inflationshot förelåg.

Vid sidan om de ovan presenterade huvudlägren fanns ett par deltagare, som förfäktade att frågan om en förändring av avtalslinjen var för tidigt väckt.(166) Förhandlaren Holger Bergh ansåg att Pappers skulle invänta avslutningen av Metalls förhandlingar. Något yrkande ställde han ej. Det gjorde däremot Vilhelm Jonsson, Skutskär, och hans uppfattning fick en stor betydelse i debattens slutskede.

Jonsson gick emot sin avdelning, som önskat bibehållen lönestandard. Han var socialdemokrat och hade tidigare suttit i förbundsstyrelsen. Det framgick att inlägget kom från en man med erfarenheter av det centrala förhandlingsarbetet. Enligt Vilhelm Jonssons uppfattning var

eftergifter nödvändiga, men det vore förhandlingstekniskt sett ett misstag att redan nu ge efter. Han räknade med att det spända läget på avtalsmarknaden skulle leda till tillsättandet av en större medlingskommission. Först inför denna blev det aktuellt med en reträtt.

När konferensen skred till beslut hade den att ta ställning till inte mindre än åtta förslag:

1. Representantskapets öppenhet för en mindre lönesänkning.
2. Rudolf Forséns tillägg till detta förslag. Enligt tillägget skulle en eventuell reducering ej drabba utarbetarna.
3. Ortvikens krav dels om att driftsinställelserna skulle ses som maskerad lockout, dels på strejk från den 20 januari.
4. Fagerviks förordande av index samt strejk från den 16 januari.
5. Henning Carlssons modifierade förhandlingsbud. I ett sent skede av debatten omtalade Carlsson att hans förslag ej innebar en skärpning av avtalsbudet. Det är osäkert om alla närvarande uppfattade Henning Carlssons dementi som riktad mot indexkravet.(167)
6. Kramfors RFO-linje, som stod kvar trots att konferensen vägrade behandla de allmänna bestämmelserna.
7. Kommunisten Alfred Petterssons principuttalande i vilket allmän strejk och åsidosättande av ledningen utgjorde huvudpoängerna. 8. Vilhelm Jonssons förslag om att den förda diskussionen fick utgöra svaret på frågan.

Ordföranden G A Malmborg ställde först Vilhelm Jonssons förslag mot avslag. Det får tolkas som om att ett antagande av detta yrkande automatiskt hade lett till att de andra förslagen avslagits. Nu blev inte detta fallet, i stället avslogs Jonssons yrkande med 37 röster mot 34 och flera nedlagda. Något namnupprop skedde tydligen ej vid röstningen, så man vet ej vilka som tog ställning för vad.

Jonssons förslag var inte entydigt. Eftersom det förelegat ett missnöje i organisationen med konferensens inkallande bland motståndarna till eftergiftslinjen, kan det tänkas att ett icke-beslut låg nära till hands för delar av denna opinion. Innebörden av beslutet skulle för dem då vara att den gamla linjen, dvs förhandlingsbudet, låg fast. Detta var dock inte Vilhelm Jonssons avsikt bakom förslaget. Han ville endast skjuta reträtten på framtiden. Diametralt motsatta ståndpunkter kunde således mötas på bägge sidor vid voteringen. Därtill kommer att eventuella fraktionsledare bör ha haft svårt att samla styrkorna. Detta därför att innebörden av förslaget inte blev klarlagd under debatten, som kretsade kring andra poler. En tydlig fingervisning gavs emellertid. Bokstavligen i debattens sista skälvande minut, långt efter det att streck var satt i talarlistan, angav August Lindberg och G O Strand i diskussionens två sista repliker deklARATIONER till förmån för Jonssons yrkande. Lindberg uppskattade att det ej band delegationen. Tanken överensstämde, som framgick på representantskapets förberedelsemöte, med gästernas principiella hållning.

Självklart hade det sent tillkomna utspelet en mötestaktisk sida. Debatten hade visat att motståndet mot ledningen var omfattande. Risker var stor för att konferensen skulle låsa delegationen fastare vid förhandlingsbudet i stället för att befria den från det. Ur den synpunkten sett var det gynnsammare för ledningen om man kunde ena motstridiga viljor i ett vagt beslut. Den kunde hoppas på att tveksamma och kanske också delar av oppositionen skulle fångas in i Jonssons förslag. I vad mån Strands och Lindbergs ställningstagande hann slå igenom till röstningen går det dock inte att uttala sig om.

Konferensen hade i och med sitt första beslut bestämt sig för att välja mellan de föreslagna linjerna. Ordföranden ställde proposition på alla yrkanden utom det forsénska tillägget i ett sammanhang och förklarade representantskapets antaget. Oppositionen slumrade uppenbarligen icke, ty det begärdes votering. I ett icke närmare beskrivet kontrapositionsförfarande blev representantskapets yrkande huvudförslag. Utan votering kom man fram till att Henning Carlssons yrkande skulle ställas mot huvudförslaget. Med 40 röster mot 37 och sex nedlagda förklarades representantskapets yrkande antaget som konferensens beslut. Därefter bifölls Forséns tilläggsförslag.

Förhandlingsdelegationen fick i och med konferensens beslut en ny plattform för sitt arbete: för att bevara arbetsfreden kunde delegationen acceptera en mindre reduktion.

Den andra omröstningen ägde rum med namnupprop. Tyvärr kan inte resultatet jämföras med omröstningen om Vilhelm Jonssons förslag, eftersom inget namnupprop skedde vid denna votering. Säkerligen motsvarade inte de 37 rösterna i ena omröstningen de 37 i den andra. Troligen röstade en stor del av majoriteten i den andra omröstningen på Vilhelm Jonssons förslag i den första.

Utgången av den andra omröstningen ter sig mot bakgrund av diskussionens inriktning förvånande. Omslaget kan åtminstone för talarnas del inte förklaras med att man bytt ståndpunkt. Endast i två fall strider yttrandets karaktär med röstningsbeteendet.

Bland de avdelningsombud som stödde representantskapet utgjorde de tre talarna toppen av ett isberg (se bilaga 1). På varje debattör gick det drygt fem röstande. Av de ombud som avgav sin röst på Henning Carlssons förslag hade däremot ungefär varannan tagit till orda. Debatten gav alltså inte en representativ bild av ombudens sympatier. Likväl röstade 65 % av ombuden för Carlssons förslag. Trots segern hade alltså ledningen medlemsopinionen emot sig.

Ombuden från distrikten vid norra Östersjökusten – från Norrbotten till och med Söderhamn – slöt tämligen mangrant upp bakom Henning Carlsson (se bilaga 1). Dessa ombud representerade jämförelsevis medlemsrikare avdelningar. Undantag utgjorde Ådalens distrikt. Det senare var ordentligt uppspjälkat: en röst för Carlsson, två nedlagda och tre för ledningen. Splittrade med någon övervikt för ledningen var distrikten i södra Sverige, Gävle-Dalarna, Jämtland och Värmland.

Hade ombuden ensamma fått råda skulle resultatet blivit en klar övervikt för Henning Carlssons förslag. Avgörande för utgången blev ledningens ställningstagande. Denna hade nämligen rösträtt. Under konferensen hade socialisten Johan Karlsson krävt att endast ombuden skulle få rösta, men ej fullföljt aktionen. I efterhand inkom protester mot ledningens deltagande i voteringen. På kongressen 1933, då man närmare reglerade avtalskonferensväsendet, dessförinnan ett okänt begrepp i stadgarna, berövades ledningen sin rösträtt.(168) Bakom denna motsättning ligger två motstridiga organisationsprinciper, som dock ej togs upp i debatten:

Antingen var konferensen att betrakta som jämförbar med en kongress och på en sådan hade ledningen ingen rösträtt. När ledningen kallade till konferens betydde det i så fall att man delegerade beslutsrätten i en viss fråga.

Eller var konferensen att betrakta som ledningens erbjudande till avdelningsrepresentanter om att gemensamt med ledningen fatta beslut i en viss fråga.

En orsak till att ledningen inte klargjort detta förhållande i inbjudan till konferensen var

säkerligen att den ville undertrycka det faktum att konferensen var tänkt att ta ett beslut i avtalsfrågan.

För ledningsmajoriteten var inte heller omröstningsreglerna en principiell fråga utan en praktisk, det gällde att få så många röster som möjligt på sitt förslag. Därför lät man ombudsmännen och till och med en närvarande revisor rösta, trots att dessa inte hade rösträtt på förbundsstyrelsens och representantskapets möten.(169)

Majoriteten inom förbundsstyrelsen, representantskapet och underhandlingsdelegationen, dvs den del av ledningen som vanligen hade rösträtt i avtalsfrågor, var inte förvånande anhängare av representantskapets förslag. Endast fem slöt upp bakom Henning Carlsson. En av dem är ett nytt namn för läsaren, K J Eriksson, representantskapsledamot från Skoghall i Värmland. Han hade varit lika tyst på ledningens förberedelsemöte som han var på konferensen. De övriga fyra motsvarade det socialistiska inslaget i representantskapet. För majoriteten inom ledningen gällde att endast ett fåtal hade varit kallade till talarstolen, men desto fler visste att rösta.

Sex mötesdeltagare lade ner sina röster. Alla utom John Åberg, Mackmyra, och Holger Bergh, förhandlingsdelegationen, förklarade sig till protokollet. Berghs nedlagda röst får dock ses som resultat av hans motstånd mot att ett beslut skulle tas innan Metall bestämt sig. Den andra stämman, som höjts för en avvaktande hållning valde däremot sida i omröstningen. Vilhelm Jonsson biträdde ledningens förslag.

Två skilda motiveringar anfördes vid röstnedläggelsen. Richard Jansson, Norrsundet, lät sin deklARATION mynna ut i ett senkommet förslag med innebörden att en reträtt borde ha avgjorts i medlemsomröstning. Eftersom Jansson ej deltagit i debatten synes hans motivering vara utslag av en ovilja att ta ställning. Den andra deklARATIONEN var signerad av Lars Asplund, Ulfvik, Alfred Pettersson, Kramfors,

och Albin Näsman, 125 Matfors (ej att förväxla med Matforsavdelningen i urvalet). Alfred Pettersson var den ende av dessa som deltagit i konferensens diskussion, varvid han förespråkade RFO:s uppfattning. Denna präglade också i hög grad uttalandet, som vände sig mot såväl representantskapets som Henning Carlssons förslag. Det förra var för de tre liktydigt med en kapitulation, det senare hade två brister. För det första vände man sig mot att ledningen för avtalsrörelsen fortfor att ligga i förbundsstyrelsens händer. För det andra var de tre motståndare till en indexreglering av lönerna. De fattade eller valde att uppfatta Carlssons yrkande som indexbaserat.

Sammanfattning

I slutet av december 1931 stod det klart att förhandlingarna inom pappersmasseindustrin kört fast.

Majoriteten inom SPIAF:s ledning uppfattade läget så att man måste välja mellan eftergifter och en konflikt. Sammankallandet av en avtalskonferens spred denna uppfattning inom förbundet.

SPIAF:s ledning valde reträtten, men vågade inte på egen hand ta detta beslut och inkallade därför avtalskonferensen. Två skäl synes ha varit avgörande för reträtten. Det ena var av taktisk natur: man ansåg att arbetsgivarsidan satt i en styrkeposition, varför det gynnsammaste steget vore att få till stånd ett omedelbart avtal. För att nå detta mål skulle man enligt G O Strand erbjuda arbetsgivarna ett konkret avtal, men majoriteten inom ledningen såg hellre att avtalsförhandlingarna fick vaga direktiv och fria händer.

Det andra skälet till en reträtt var av strategisk natur. Principiellt ansåg man att en fredlig lösning var att föredra. En strejk skulle inte kunna åstadkomma något, som inte kunde vinnas vid förhandlingsbordet. Snarare blev en strejk äventyrlig eftersom den kunde stjälpa förhandlingsresultaten.

I förlängningen av de två argumenten för en uppgörelse låg ett ifrågasättande av medlemmarnas prövningsrätt av förhandlingsresultaten. På det representantskapsmöte som föregick konferensen påpekades också den black om foten medlemsinflytandet utgjorde för ledningens verksamhet och ”den nödvändiga rörelsefriheten”. Mer än en markering gjordes inte eftersom sammankallandet av konferensen innebar att man erkänt medlemmarnas rätt att delta i beslutsfattandet.

På representantskapsmötet fanns det en tendens till politisering av debatten – socialisterna sades söka politiska framgångar på arbetarnas bekostnad. Under själva konferensen fick denna argumentationslinje ett mindre utrymme. Troligen ville man inte i det labila läget provocera opinionen.

Det var representanterna från LO och grannförbunden som förde ledningens talan på konferensen. De använde sig framför allt av en strategisk argumentering och hade en vaken blick för socialisternas svagheter.

Den socialistiska fraktionen kom att dominera oppositionen mot ledningen på konferensen. Socialisternas ställning var dock i väsentliga avseenden ihålig. De fastnade i ett dilemma de ej fann vägen ut ur. På en gång försökte de ta ledningen över rörelsen bland stora medlemsgrupper för bibehållna löner och hävda det specifikt socialistiska kravet på indexreglerad lönenivå. Detta skedde under inre spänningar och ledde till ett tvetydigt framträdande.

När socialisterna anknöt till medlemsopinionen önskade de uppenbarligen spela ut denna mot ledningen. Detta ledde till att socialisterna anförde argument som de inte själva kunde stå för. Framhävandet av misstron mot ledningen för att den inkallat en konferens stämde inte överens med socialisternas syn. Den åberopade Stridsviljan bland friställda medlemmar gav ledningen möjligheter att ifrågasätta det rena uppsåtet hos dessa.

Det socialistiska kravet på inflationsskyddade löner väckte med ett par undantag ingen entusiasm utanför de egna leden och också tvekan inom fraktionen. Det tydligaste utslaget av denna glidning var det förslag Henning Carlsson ställde, där kravet på indexreglerade löner ej ingick, trots att han långt fram i debatten gav det intrycket.

Socialisterna hamnade således i svårigheter, när de skulle etablera sig som det alternativa ledarskapet för massaarbetarna. Betydligt lättare hade man att hävda sig i den allmänna, mer abstrakt hållna delen av debatten. Beträffande strategiska och taktiska principer för det fackliga arbetet uppstod en polemik mellan i första hand Axel Nordlund, socialisterna och kommunisten Alfred Pettersson å ena sidan och ledande LO-företrädare å den andra. Argumentationen var från ömse håll sammanhängande och uppslagsrik. För socialisternas del öppnades ett gap mellan säkerheten i den principiella debatten och tveksamheten vid utformningen av ett handlingsalternativ. I Alfred Petterssons fall är det tydligt att han i praktiken avstod från varje försök att ta ledningen. Han bekände endast desto tydligare kommunistisk färg.

Vad låg bakom den politiska oppositionens vacklan? Vid sidan om konstitutionella drag hos partierna – vilka ej behandlas här – får svaret sökas i den unika situation som uppstått. Avtalskonferensen innebar en utmaning till oppositionen alldenstund Pappers ledning satsat

sin auktoritet i sin strävan att fästa en eftergiftslinje i förbundet. Oppositionen fick i samband med konferensen möjlighet att gå till offensiv och ställa sig i ledningen för medlemsopinionen. Omställningen från en oppositionell position till en ledande präglade socialisternas handlande. Av en oppositionsrörelse kunde kravet på indexreglerade löner lätt drivas, men skulle man bilda ett ledarskap blev detta krav ett hinder. Man bemästrade inte den omställningen.

Vid sidan om de politiska riktningarna framträdde i samband med konferensen en obunden, men heterogen strömning. I framställningen har det talats om en spontan våg inför konferensen. I en rad föreningar formulerades över partigränserna ställningstaganden till förmån för bibehållna löner. Konferensombuden valdes i flera fall på grundval av sina insatser i föreningens diskussion i avtalsfrågan och försågs med mer eller mindre klara direktiv. Denna ansamling resulterade dock i en osystematisk uppsättning uttalanden i avtalsfrågan. Det gemensamma för dem var oppositionen mot ledningen, men i övrigt pekade de i olika riktningar. Orsaken till detta var den spontana karaktären hos anloppet mot ledningens förmodade planer på en eftergift.

I samband med konferensen gjorde två reformister illustrativa uttalanden om ombudens ställning. Förbundsstyrelsens ordförande G A Malmborg beklagade på konferensen att debatten förrycktes av att ombuden endast redovisade sina avdelningars ståndpunkter och ej gav sig in i debatten. På representantskapets möte fastställde LO-kassören Johan-Olov Johansson motsägelsen mellan å ena sidan vad medlemmarna ville och å andra sidan vad som var möjligt att nå. Bägge dessa uttalanden fångar något väsentligt i den spontana vägens position på avtalskonferensen. De talare, som kan sägas vara genuina representanter för denna våg, inskränkte sig till ställningstaganden för de viktigaste fordringarna. När LO-männen tryckte på det strategiska perspektivet, svarade dessa ombud med att ställa kraven i centrum. Det kom således inte till någon dialog. Representanterna för den spontana strömningen saknade ett ledarskap som kunde sammanfoga det medlemmarna ville ha med vad som bedömdes vara möjligt att nå och på denna grund utforma en självständig avtalspolitik. I brist på en sådan ledning sökte sig många ombud, som burits fram av den spontana vågen, till Henning Carlssons ledarskap. Socialisterna krävde dock en motprestation av ombuden – en anslutning till det socialistiska kravet på indexberäknade löner.

Rapporteringen från konferensen

Informationen till avdelningarna om avtalskonferensen skedde dels i form av muntliga rapporter, dels genom ett centralt distribuerat protokoll från konferensen. Majoriteten av undersökningsurvalets fackföreningar behandlade konferensen i slutet av januari vilket betydde att de måste lita till muntlig information. Skutskär, Ulfvik och Fredriksberg, som inväntade den skriftliga informationen, kom att få diskutera konferensen post festum.(170) När de i slutet av februari tog upp ämnet skedde det samtidigt som Skutskär fick order om att gå i strejk och Ulfvik beslöt sig för att bryta mot ett strejkförbud. Konfliktstämningen präglade också Fredriksberg, där protokollet ej upplästes, då det ansågs innehålla konfidentiella upplysningar om förbundets ekonomiska tillgångar.

I regel har inte rapporteringen satt några större spår i protokollen. Noteringen i Bengtsfors är i sin ordkarghet inte otypisk: ”Ordföranden föredrog rapporten från konferensen i Stockholm vilken godkändes av mötet.”(171)

De lapidariska referaten av rapporterna ger därför få upplysningar om hur ombuden uppfattade och beskrev motsättningarna på konferensen. Rörande den kitsliga tolkningen av

Henning Carlssons förslag på konferensen finns tre läsarter bevarade.(172) Socialisten Alf Andersson upplyste Nyhamn om att Carlssons förslag var försett med en indexklausul och socialdemokraten Ernst Nilsson blandade i Vivstavarv samman det med ett moment i det förslag Ortvikén tillställt konferensen. Fred Bergkvist, Eldforsen, och Lenny Jonsson, Svartvik, beskrev korrekt förslaget som varande utan indexklausul. Ernst Nilsson och Fred Bergkvist hade taktisk fördel av den tolkning de gjorde av förslaget. För Ernst Nilssons del torde det stå klart att han pressade tolkningen inte bara av Henning Carlssons utan också av ledningens förslag (se nedan).

I de sparsamma diskussionsreferaten kring rapporterna ges ingen närmare information om hur medlemmar tolkade motsättningarna på konferensen. Ett nedslag är emellertid av intresse. Kommunisten Elov Östman utbrast efter att ha hört Fagerviksombudets rapport: "Idag kan vi konstatera att förräderiet är ett faktum. När inte ens arbetarna får taga ställning till ett lönereduceringsförslag från underhandlingsdelegerades sida."(173) Östmans replik är den enda i materialet som tolkar konferensens beslut på detta sätt. För denna tolkning finns som visats tidigare ett visst stöd i beslutets formulering.

Rapporteringen till avdelningarna väcker två frågor. Den ena hänger samman med avdelningarnas förhållande till konferensen och det faktum att flera av ombuden inte följde avdelningarnas intentioner eller direktiv. Den andra rör avdelningarnas inställning till den fortsatta avtalsrörelsen och konferensens resultat, dvs den nya avtalslinjen.

Frågorna lyder:

1. Accepterade avdelningarna ombudens agerande på konferensen?
2. Godkändes förbundets nya förhandlingslinje?

Sju avdelningar, motsvarande en tredjedel av urvalet, godkände rapporten utan att man kan spåra några tendenser till ifrågasättande av ombudets eller konferensens ställningstagande.(174) I ett av dessa fall, *Eldforsen*, hade dock ombudet gått längre än avdelningen och på konferensen förespråkade en indexreglering av lönenivån. Förhållandet var möjligen enahanda i *Sandarne*. (175) Fyra protokollsböcker saknar noteringar rörande konferensen, men det är möjligt att medlemmarna informerades om denna vid sidan om de ordinarie mötesrutinerna.(176) För *Söråkers* socialistiske ombud Vitalis Nordin betydde detta att han ej behövde stå till svars för sin övergång från avdelningens med enfasett uppfattning till socialisternas linje. Rapporterna i Svanö, Vivstavarv och Skutskär föranledde däremot försök att utkräva ansvar av ombudet.(177) Förslag ställdes i Svanö om att man skulle uttala sitt ogillande av Pelle Nymans handlingssätt på konferensen. Denne hade inte fått några direktiv av avdelningen och såväl i tal som röstning stött ledningens ståndpunkt. Misstroendeyrkandet avslogs med de jämna röstsiffrorna 19 mot 17.

På *Vivstavarvs* möte om konferensen omtalade en medlem att han ryktesvis erfarit att ombudet ej följt avdelningens direktiv. Direktiven hade gått ut på att ingen uppgörelse fick träffas över medlemmarnas huvuden. På konferensen hade ombudet, socialdemokraten Ernst Nilsson, röstat med ledningen. Försöket att ifrågasätta Nilssons agerande rann dock ut i sanden, vilket inte är så anmärkningsvärt med tanke på den information avdelningen fick. Nilsson uppgav nämligen att han ej kunnat ta ställning för oppositionens förslag, då det krävde konfliktunderstöd till fabriker, som drabbats av driftstopp, något som inte var fallet. Nilsson hävdade att han brutit mot sina direktiv om han röstat för det oppositionella förslaget. Omvänt sade Nilsson att till ledningens förslag var knutet en passus om medlemsomröstning. Någon sådan passus fanns inte i det segrande förslaget, men Nilssons tolkning placerade det

inom direktivens ramar.

Skutskär fick som nämnts sin rapport från avtalskonferensen först i slutet av februari. Socialisten Oskar Magnusson kritiserade socialdemokraten Vilhelm Jonssons agerande på konferensen. Denne hade förespråkat en avvaktande attityd från förbundets sida, men röstat med ledningen. Magnusson ansåg att konferensen avsett att organisera ett nederlag. För denna skarpa formulering blev Magnusson kallad ansvarslös av Vilhelm Jonsson och kritiserad av tre andra medlemmar för att ha blandat in politik i frågan.

En tredjedel av undersökningsurvalets avdelningar gjorde i samband med rapporten en markering av sin syn på den nya avtalslinjen.(178) *Karlshäll* skulle invänta vidare instruktioner från förbundet vilket får ses som en lojalitetsförklaring till förbundsledningen trots meningsskiljaktigheterna mellan avdelningen och förbundet. Sprängsviken deklarerade däremot sitt missnöje med konferensens resultat: ”Av rapporten framgick att våra förtroendemän även denna gång kände sig svaga och var färdiga att gå med på arbetsgivarnas förslag till reduceringar / . / Mötet beslöt att i protokollet anteckna sin protest mot förbundsledningen samt dess taktik evad gäller avtalsfrågan.”(179) Tonfallet var närmast uppkäftigt, men man skall lägga märke till att protesten sändes ej in till förbundsledningen utan stannade inom mötesprotokollets pärmar. I Svanö avvisades ett förslag om en protest mot att ledningen, som betecknades som ovidkommande personer, deltagit i voteringen på konferensen.

Ulfviks Lars Asplund hade på konferensen brutit mot föreningens direktiv och deltagit i RFO-reservationen. Detta godkändes av avdelningen som samtidigt reserverade sig mot konferensens beslut. Till bilden hörde att Ulfvik först i slutet av februari diskuterade konferensen och att man då i handling redan gått in för RFO:s linje om vild strejk.

Fagervik beslöt enhälligt delge förbundet en protest mot förbundsledningens majoritet för dess eftergiftslinje. Man vidhöll också tidigare fattat beslut om konfliktunderstöd till avdelningar, som drabbats av driftstopp. Däremot avslogs ett yrkande om vild strejk. Enligt detta yrkande skulle Fagervik – i det fall förhandlingarna inte ledde till resultat och ledningen ej utlöste en strejk – tillgripa strejkvapnet. Ett syfte med den föreslagna strejken var att genom praktisk handling förmå de andra fackföreningarna att följa exemplet. Principiellt sett var detta RFO:s taktik, men varken förslagsställaren eller hans ordval kan direkt bindas vid kommunisterna. Dessa ställde vid denna tidpunkt inte krav om omedelbar strejk i någon av de andra avdelningarna.

Essvik och *Svartvik* beslöt att stå kvar vid sin & tidigare fastställda socialistiskt inspirerade linjer. Essviks beslut var enhälligt, under det att Svartvik avvisade ett tilläggsförslag om antagande av RFO:s avtalslinje. Nyhamn antog slutligen en protest mot såväl ledningens röstningsdeltagande på konferensen som dess eftergiftslinje.

Genomgången av urvalets avdelningar visar att rapporteringen från konferensen föranledde en viss aktivitet. På några håll försökte man ställa ombuden till svars för deras handlande på konferensen. En tredjedel av urvalet markerade på något sätt sitt motstånd mot den nya förhandlingslinjen. Ingen avdelning kan sägas ha välkomnat konferensens resultat, likväl iakttog flertalet en passivitet, som kontrasterar mot livaktigheten vid valet av ombud till konferensen. Skillnaden kan förklaras med de förändrade betingelserna för fackföreningarnas agerande. Konferensen innebar att avdelningarna lyftes in i beslutsfattandets sfär. En spontan våg utlöstes, där den livliga debatten och de många förslagen till handlingslinjer uppkom som en direkt effekt av att man i avdelningarna var medveten om att de steg man tog hade direkt

betydelse för förbundets avtalspolitik. Efter konferensen ebbade den spontana vågen ut. Det fanns inget givet mål att samlas kring eller någon kraft som sökte mobilisera medlemmarna i en speciell riktning. Visserligen skedde protester från en mindre grupp avdelningar mot ledningens avtalspolitik, men dessa protester var markeringar av en uppfattning snarare än ett försök att påverka ledningen. Från de enskilda avdelningarnas horisont ansåg man att meningsyttringar i detta läge inte hade någon betydelse för beslutsfattandet. Sett ur ett samlat förbundsperspektiv hade säkerligen opinionsyttringar i avdelningarna varit av betydelse. Ledningen hade genom att inkalla avtalskonferensen visat sig vara känslig för medlemsopinionen. Den seger ledningen vann på konferensen var ihållig: eftergiftslinjen hade inte förankrats i förbundet.

Förhandlingarna i centrum

Under en månads tid, från avtalskonferensen 14-15 januari och fram till mitten av februari 1932, pågick intensiva förhandlingar för pappersmasseindustrins parter. Överläggningarna ägde rum först med förlikningsmannen Olle Ekblom som ordförande därefter inför en av regeringen tillsatt medlingskommission. I ingetdera fallet ledde ansträngningarna till resultat och i slutet av februari öppnades stridshandlingarna.

Detta avsnitt följer utvecklingen till och med den 17 februari då förhandlingarna förklarades strandade. Ett resultat nåddes emellertid: den avtalskonstruktion, som medlingskommissionen steg för steg arbetade sig fram till, kom att bli basen för det medlingsförslag i mars till vilket Pappers medlemmar två gånger tog ställning i omröstning och slutligen också underlaget för det avtal som parterna träffade i augusti. Av denna anledning har redogörelsen för avtalsrörelsens teknikaliteter samlats till detta avsnitt. Framställningen uppehåller sig i stor utsträckning vid detaljer i avtalstexten. Detaljrikedomen är nödvändig för analysen av relationerna mellan avtalsdelegationerna och förlikningskommissionen. Denna analys är i sin tur oundgänglig för granskningen av motsättningarna inom SPIAF.

Avtalsläget

Vid årsskiftet 1931/32 var tre stora avtalsrörelser inom exportindustrin olösta: pappersmassans, sågverkens samt verkstädernas och järnbrukens. Några dagar efter Pappers avtalskonferens var konflikten vid verkstäderna och järnbruken ett faktum. Arbetsgivarna satte i det avtalslösa tillståndet ned lönerna och Metall svarade med en partiell strejk. Strejken följdes av en lockoutproklamation från arbetsgivarorganisationerna. Innan lockouten bröt ut lyckades den tillsatta medlingskommissionen åstadkomma ett förlikningsförslag, som vann underhandlingsdelegationernas godkännande. Med detta godkännande i vågskålen sändes förslaget ut på omröstning bland Metalls medlemmar.

Mot bakgrunden av de snabba scenförändringarna i Metalls avtalsrörelse gick förhandlingarna inom pappersmasseindustrin trögt. Parterna träffades den 16 januari, ajournerade sig och möttes återigen den 20.(180) Den opartistiska ordföranden Olle Ekblom förklarade vid det senare tillfället förhandlingarna för strandade med motiveringen att delegationerna ej hade kunnat närma sig varandra. Ekblom meddelade dock att ett regeringsingripande stod för dörren och att en förlikningskommission torde tillsättas. Parterna enades om oförändrade arbetsvillkor i avvaktan på kommissionen. Långdragningen av förhandlingarna gynnade arbetarparten, som i sitt avtalsbud låg närmast bibehållna löner.

Regeringen gav den medlingskommission, som hade hand om förhandlingarna vid verkstäderna och järnbruken, i uppdrag att även ta över förlikningsarbetet för pappersmasseindustrin. Samtidigt tilldelades kommissionen även sågverksindustrins förhandlingar.(181)

Avtalsrörelsen fick därmed en samlad och nationell prägel. På Pappers hemställen utsåg Landssekreteriatet Edvard Johansson att delta i förbundets förhandlingsdelegation.(182)

Förlikningskommissionen kallade pappersmasseindustrins parter till ett första sammanträde 24 januari 1932.(183)

Förlikningskommissionen bestod av överståthållaren Henning Elmquist, ordförande, landshövdingen i Västernorrlands län Anders Wijkman, statssekreteraren i socialdepartementet Bo Hammarskjöld och professorn i romanska språk i Göteborg Hilding Kjellman samt sekreteraren i Socialstyrelsen Olle Ekblom. De var alla ofta anlitade vid förlikningar och de två senare var av Socialstyrelsen utsedda förlikningsmän för var sitt distrikt.(184) Ekblom hade redan biträtt pappersmasseindustrins parter i de strandade förhandlingarna.

Efter det inledande sammanträdet arbetade förlikningskommissionen självständigt och kallade efter hand delegationerna eller representanter för dessa till sammanträden var för sig eller gemensamt. Ibland kunde kontakten med delegationerna inskränka sig till ett telefonsamtal. Förlikningsrutinerna framträder tydligast i den historik PMF:s direktör Gunnar Hultman utarbetade för internt bruk inom arbetsgivarlägret.(185) Kommissionen förfärdigade mer eller mindre utarbetade avtalsförslag som tillställdes parterna eller en av dem, varpå kommissionen på grundval av avgivna svar omprövade sitt förslag och åstadkom ett nytt. Eftersom kommissionen även hade hand om två andra avtalsrörelser skedde kraftiga tempoväxlingar i behandlingen av pappersmasseindustrins problem.

Pappers förhandlingsdelegerade hade fått fria händer av avtalskonferensen att förhandla om en mindre lönesänkning. Beslutet hade emellertid fattats med knappast möjliga majoritet och flertalet av avdelningsombuden hade varit motståndare till det. Enligt stadgan skulle medlemmarna i omröstning ta ställning till det eventuella förhandlingsresultatet och ombudens ställningstagande på konferensen talade för att stämningen bland medlemmarna inte var för en reducering. Förhandlarnas läge var därför delikat och komplicerades dessutom av att socialisten Henning Carlsson, som stått i spetsen för oppositionen på avtalskonferensen, ingick i förhandlingsgruppen. Till detta kom att konferensens status var oklar. Varken stadga eller praxis reglerade denna företeelse. När LO:s representanter på avtalskonferensen rapporterade för Landssekreteriatet sades beslutet vara av ”rådgivande natur”.(186) Mot denna bakgrund är det inte förvånande att det dröjde innan Pappers förhandlingsdelegation tog fasta på konferensbeslutet och öppnade sig för en mindre reducering.

Den första förhandlingsomgången

Vid förlikningskommissionens första sammanträffande med förhandlingsdelegationerna 24 januari presenterade parterna sina allmänna och speciella synpunkter på avtalsrörelsen.(187) Ingenta sidan angav några reträttpunkter.(188)

Efter ett par dagars arbete kom kommissionen fram till ett internt förlikningsförslag. Beteckningen ”internt” i dessa sammanhang markerar inte bara förslagens inofficiella utan också dess preliminära prägel. Det var inte meningen att det skulle prövas av huvudmännen och det behandlades också som ett utkast av delegationerna. Förslaget innebar att så gott som alla i avtalsrörelsen framförda förslag reducerats till ett krav på lönesänkning för driftsarbetarna. Kommissionens drastiska lösning på avtalsrörelsens problem tillfredsställde inte någon av parterna.

Vad som hände under medlingsarbetets gång kan endast förstås om man går tillbaka till avtalsrörelsens tre utgångspunkter: 1. Det sedan 1928 prolongerade huvudavtalet, 2. PMF:s

bud från i december 1931 och 3. SPIAF:s svar på detta bud.(189)

1. 1928 års avtal

1928 års avtal innehöll två delar, dels själva avtalsstommen, dels ett tillägg. Avtalsstommen härrörde ytterst från 1923. Det tillägg som man kommit överens om 1928 innebar att man då anpassade det gamla avtalet till ett nytt läge. Fördelen med en tilläggskonstruktion var framför allt förhandlingsmässig. Man kunde i ett och samma sammanhang lösa avtalsrörelsens knutar utan att behöva konstruera ett nytt avtal. Nackdelen var lika uppenbar. Den detaljerade lönetabellen i avtalsstommen blev föråldrad. I lönetabellen reglerades dels löneförhållandena mellan skilda arbetar- och yrkesgrupper, dels den beräknade timförtjänsten för de berörda arbetarna. Det var på den senare punkten avtal och verklighet inte längre stämde överens. Den faktiska lönenivån översteg den i avtalet bestämda. Tilläggsförhandlingen konserverade denna skillnad eftersom parterna i tillägget reglerade den faktiska lönenivån. I de avtalsbud som lämnades i december slopade bägge parter tillägget. PMF ville sänka den faktiska timförtjänsten till den nominella, under det att Pappers ville höja den nominella till den faktiska nivå.

Vid löneförhandlingarna skilde man på två grupper av arbetare. Den ena gruppen var driftsarbetarna, till vilka i lönebildningshänseende även reparatörerna fördes. Deras lön, driftsackordet, bestämdes av två faktorer. För varje fabrik skulle man vid de lokala förhandlingarna beräkna denna fabriks normalproduktion. Vid en bestämd normalproduktion skulle sedan en normal arbetsinsats ge en timförtjänst enligt lönetabellen i huvudavtalet. Beroende på att lönetabellen var fryst vid en inaktuell nivå fick det s k tillägget i kombination med de lokala löneförhandlingarna en avgörande betydelse för det faktiska löneläget.

Den andra gruppen var grovarbetarna eller utarbetarna. Dessa hade ofta en timpenning, men i avtalet fanns bestämmelser om att denna grupp i mesta möjliga mån skulle få ackordslön. De fick dock inte, till skillnad från reparatörerna, del av driftsackordet utan i stället s k fasta ackord. Dessa beräknades så att ovanpå timpenningen lades en ackordsdel. Som riktmärke för detta påslag angav avtalet ett tillägg om 30 % av timpenningen. Bestämmelsen gav utrymme för lokala variationer och i många fall hade fasta ackord stigit i höjden sedan den ursprungliga regleringen.

2. PMF:s bud

I sitt avtalsförslag riktade arbetsgivarsidan in sig på bägge arbetargrupperna. För driftsarbetarnas del krävde PMF att den i lönetabellen beräknade timförtjänsten skulle bli gällande, vilket som nämnts betydde att den faktiska lönenivån skulle bringas i överensstämmelse med den nominella. Nära tio års löneglidning skulle således i ett slag försvinna. I decemberförhandlingarna var båda parter ense om att detta innebar en sänkning på omkring 20 %. Sett till reallönen skulle sänkningen bli än större. Detta var huvudkravet men arbetsgivarna ville ha mer.

Arbetsgivarna önskade vidare att särskilda timlönebestämmelser skulle skrivas in i avtalet för ackordsarbetarna.(190) Dessa timlöner, som skulle ligga 7 % under den beräknade ackordsförtjänsten per timme, kunde bli aktuella vid exceptionella omständigheter som uppkörning av fabriks produktionsvolym. Två frågor var här sammanbakade till ett krav. Den ena frågan var principiell och rörde förekomsten av tidlön, den andra gällde timpenningens storlek.

För industrins låglönegrupp, de tidavlönade grovarbetarna, sänktes i PMF:s förslag

timpenningen (som låg på mellan 68 och 80 öre i avtalet) med mellan 7 och 10 öre. Ackordsatta grovarbetare skulle få ett tak på sina s k fasta ackord. Ackordspåslaget utöver timpenningen skulle endast få uppgå till de 30 %, som användes som riktmärke i avtalet, vilket i flera fall betydde omfattande lönesänkningar.

I det gamla avtalet stadgades i en del fall också om hyresbidrag, fri bostad, ved och liknande s k förmåner. Dessa får ses som en kvardröjande patriarkalism, som PMF av ekonomiska skäl inte längre ville kännas vid. Man ansåg att bestämmelsen skulle utgå. Slutligen krävdes en ökning av spännvidden mellan olika dyrorter så att lönesänkningen blev större för fabriker med lägre löneläge.

Vissa mindre arbetarkategorier kom inte med i reduceringsaktionen. Det gällde pappersbruksarbetare, som sorterade under pappersmasseavtalet, driftsarbetare med s k fasta ackord och arbetare med en timpenning, som endast reglerades i de lokala avtalen.

3. SPIAF:s bud

Arbetarpartens motbud innebar som nämnts i stort att den nominella lönetabellen skulle skrivas upp till nivå med den faktiska timförtjänsten för driftsackorden. Beträffande den av PMF väckta frågan om en reglering av timpenningen för denna grupp svarade Pappers att de lokala överenskommelserna skulle fortsätta att gälla. Man lade sig därvid vinn om att precisera frågan i det att man explicit talade om en förekommande minskning av produktionen och de konsekvenser en sådan skulle föra med sig.

Grovarbetarnas timpenning skulle enligt Pappers beräknas efter den lägsta driftsarbetargruppen. I lönetabellen innebar inte detta någon direkt skillnad, men tanken bör ha varit att tidlönerna därigenom skulle få någon form av ”häng” på driftsackordet. Vidare krävdes att grovarbetarna i största möjliga utsträckning skulle ges ackord och då så att en timförtjänst på 110 öre kunde nås. Som jämförelse kan nämnas att PMF:s förslag innebar att ackorden som mest skulle kunna ge 95 öre i timmen. Pappers önskade vidare en uppflyttning av ett antal fabriker till högre dyrortsklass. Avslutningsvis krävde SPIAF att förekommande förmåner för arbetarna vad gällde bostadshyra m m skulle bibehållas.

Sammanfattningsvis innebar Pappers bud status quo jämte förbättringar för grovarbetarna, under det att PMF krävde sänkningar över lag. Två av parternas krav skulle ganska omgående försvinna ur diskussionen, dels SPIAF:s uppflyttning av vissa fabriker till högre dyrortsklass, dels PMF:s om ökad spännvidd mellan lönerna. Alla övriga krav kom att finnas med i januari- och februari-medlingsarbete.

4. Kommissionens första förslag

När medlingskommissionen skulle jämka de oförenliga uppfattningarna insåg man tydligen fördelen med ett tillägg till avtalet och återupplivade denna av parterna förkastade konstruktion.(191) Stommen i avtalet lämnades orörd sånär som två punkter rörande vissa omgrupperingar av dyrortsklassificeringen och förhållandena vid driftsstopp.

I lönefrågan utgick kommissionen från att den faktiska lönenivån skulle sänkas, men man lämnade reduceringens storlek öppen. – I denna framställning markeras sådana oifyllda procentsatser med ”x” och ”y”. – Regleringen av driftsackorden skulle ske i samband med att normalproduktionen fastställdes. Det lokala löneavtalet fick enligt kommissionen endast föra med sig en lönereduktion på x %. Från 1928 års tillägg behölls en formulering om att mindre väl avvägda ackord i möjligaste mån skulle tillrättläggas. Denna formulering syftade på de ackord som klättrat i höjden, men hade ej i tidigare avtalsrörelser inneburit några allmänna

förändringar av lönestandarden. Vidare kvarstod bestämmelsen om att förekommande förmåner skulle behållas.

Det interna medlingsförslaget innebar närmast en prolongering av avtalet med undantag för driftsackordet. Regleringen av löneläget sköts i väsentliga delar från de centrala till de lokala förhandlingarna. Trots osäkerhetsmomentet med den ospecificerade lönesänkningen var detta det bästa bud SPIAF skulle få under hela avtalsrörelsen. Förslaget om en maximigräns för lönesänkningen måste ha varit tänkt som en invit till Pappers delegation. På grund av brister i källmaterialet är inga detaljer kända om arbetarsidans reaktioner före 2 februari. Av händelseförloppet framgår dock att SPIAF ställde sig avvisande.

Enligt Hultmans interna historik skall arbetsgivardelegationen i sitt svar speciellt ha vänt sig mot de i dess ögon helt otillfredsställande grunderna för sänkningar av driftsackorden och de fasta ackorden. 1928 års formulering om regleringen av de senare hade, sade man, inte alls fungerat som en utgångspunkt för reduceringar.

5. Kommissionens andra förslag Förlikningskommissionens nästa interna medlingsförslag närmade sig PMF på de punkter som arbetsgivarsidan tagit upp.(192) Timförtjänsten på driftsackordet skulle nu bli x % lägre än 1928. Kommissionen följde alltså PMF, som begärt en tillbakagång till 1923 års löner, en bit på vägen. Eftersom 1928 års löneläge låg ungefär 5 % under 1932 års och 1923 års 20 % under, ville kommissionen således ha ett bud mellan dessa två poler, dvs mellan 5 och 20 %.(193) Kommissionens förslag beträffande de fasta ackorden var däremot mindre tillfredsställande för arbetsgivarsidan. Även om tonen skärpts i jämförelse med det första förslaget formulerades inga generella regler för en lönesänkning. De lokala förhandlingarna skulle därmed fortfarande utgöra tungan på vågen. Denna gång krävdes emellertid att de lokala överenskommelserna i frågan skulle vara avslutade senast y dagar efter huvudavtalets undertecknande. Tanken bakom detta bör ha varit att förhindra fackföreningarna från att genom långdraging av förhandlingarna pressa enskilda arbetsgivare till att ge upp reduceringsaktionen.

Efter att ha avfattat dessa två avtalsförslag koncentrerade sig kommissionen 28 januari på sågverksförhandlingarna. Man avsåg att lösa sågverks- och pappersmasseförhandlingarna i ett sammanhang. Svaren på det andra förslaget finns ej antecknade, Pappers delegation skall enligt Hultmans historik till kommissionen ha framfört att man var villig att diskutera med utgångspunkt från det första men inte från det andra förslaget, vilket i sammanhanget är den följdriktiga ståndpunkten. PMF:s svar måste ha varit spegelvänt mot SPIAF:s. De förslag som kommissionen satte upp vid senare tillfällen tyder på att arbetsgivardelegationen med eftertryck argumenterat för sin avtalslinje. PMF ställde nu ytterligare ett krav. Sågverksförbundet och Pappersmasseförbundets förhandlingsdelegationer enade sig på ett gemensamt möte om att kräva en uppgörelse vid bordet.

5. Kommissionens tredje förslag

29 januari presenterade kommissionen arbetsgivarsidan ett nytt anbud.(194) Om även SPIAF fick ta del av detta framkommer ej. Konstruktionen med ett tillägg till huvudavtalet var fortfarande och framgent den stomme på vilken kommissionen fäste sina förslag. Sänkningen av driftsackordet hade i det första förslaget överlämnats till lokala förhandlingar och i det andra satts i relation till 1928 års lönenivå. Dessa två kopplingar släpptes till förmån för en allmän men ospecificerad reducering. Sänkningen skulle vidtas i förhållande till den vid varje fabrik senast slutna överenskommelsen om förhållandet mellan produktionen och den beräknade timförtjänsten, vilket var det närmaste de faktiskt utbetalade lönerna man kunde komma.

Med andra ord skulle den sist gjorda normalproduktionsregleringen och den på denna grundade ackordssättningen bilda utgångspunkten. Förslaget betydde en särskild brandskattning av sådana förtjänster som glidit uppåt efter senast verkställda reglering.

För de fasta ackorden gick kommissionen i sitt förslag med på en avtalsfäst justering nedåt av dessa. Så långt som PMF:s halshuggning av dessa ackord sträckte sig dock inte kommissionen. Den använde i stället timpenningen plus det 30-procentiga ackordspåslaget som ett golv. Merförtjänsten utöver detta påslag skulle sänkas med x %. Arbetsgivarna hade tvärtom tänkt sig att det 30-procentiga påslaget skulle utgöra den maximala ackordsförtjänsten. En nyhet i förslaget var att förlikningsmännen för första gången tog upp PMF:s krav på en sänkning av timpenningen för grovarbetarna. Även i detta fall lämnades reduktionens omfattning öppen.

Medlingskommissionens senaste anbud innebar att alla viktiga arbetsgivarpunkter på ett undantag när kommit in i avtalet, men att de samtidigt blivit nedtonade. Undantaget var kravet att en timpenning för driftsarbetarna skulle skrivas in i avtalet. PMF:s delegation påpekade detta för kommissionen och passade samtidigt på att precisera tillfällena då en övergång till timpenning skulle ske, nämligen vid produktionsförändringar. Fordringen att denna timpenning med 7 % skulle understiga den i huvudavtalet beräknade (och förlegade) timförtjänsten på ackorden kvarstod.

Den avtalskonstruktion som nu låg på bordet skulle bli normerande för alla senare förslag och också för det slutliga avtalet. Det var inom dess ramar PMF och medlarna kom att agera i framtiden. Pappers försökte i det längsta hålla sig utanför.

7. Kommissionens fjärde förslag

Metalls avtalsrörelse avslutades den 2 februari samtidigt som förhandlingarna pågick för sågverks- och pappersmasseindustrierna. Trots att metallarbetarna avslagit medlingsbudet i en medlemsomröstning skrev Metalls avtalsdelegation under avtalet. Samma dag fick PMF ett nytt förslag.(195) Uppenbarligen närmade sig kommissionen ett mer definitivt förslag. Tidigare hade man brutit ut och koncentrerat sig till vissa frågor, nu skisserades avtalet i fler detaljer. Det motsvarade i stort sett det förra förslaget, men med en viktig förändring: kravet på en sänkning av grovarbetarnas timpenning var utrensat. Kommissionen hade i sitt nya förslag inte tagit någon hänsyn till PMF:s kritik av det förra förslaget. Dessa två förhållanden visar att det nya förslaget i första hand var riktat till SPIAF.

Först från denna dag, 2 februari 1932, föreligger material som speglar förhållandena på arbetarsidan under medlingsarbetet. I detta fall gäller det dock bara den opposition inom förhandlingsdelegationen som bestod av den ensamme socialisten Henning Carlsson. Denne tog per telefon två gånger under dagen kontakt med Socialistiska Partiets arbetsutskott, som av andra skäl var samlat till möte.(196) Vid det första telefonsamtalet meddelade Henning Carlsson att Pappers delegation bearbetade honom. Delegationen ville att Carlsson skulle släppa kravet på förbättringar för grovarbetarna. I sin andra telefonkontakt hävdade Carlsson att medlingskommissionen direkt efterfrågat ett status quo-bud från Pappers för att kunna använda detta gentemot Pappersmasseförbundet.

Uppgifterna från Henning Carlsson har passerat mer än ett led innan de hamnade i arbetsutskottets protokoll, men de stämmer i stort sett med läget i förhandlingarna. Förlikningsmännen hade några dagar tidigare kommit fram till en avtalskonstruktion, som var acceptabel för PMF. Kunde kommissionen förmå Pappers till status quo, skulle parterna kunna mötas någonstans där bevarade tidlöner och måttligt sänkta ackord för grovarbetarna byttes mot ett

sänkt driftsackord. Av Hultmans historik över förlikningen framkommer också att kommissionen dagen efter förgäves försökte pressa arbetsgivarsidan till en eftergift i tidlönefordran.

Det Socialistiska Partiets arbetsutskottsprotokoll innehåller uppgifter om partiets syften med avtalsrörelsen, till vilka framställningen återkommer. Nämnas skall här bara att arbetsutskottet och Henning Carlsson var överens om att den senare skulle stå fast vid huvudpunkterna i SPIAF avtalsbud, nämligen bibehållna löner och smärre förbättringar för grovarbetarna. På den grunden skulle Carlsson kunna göra upp vid bordet, till medlemsomröstning skulle han kunna acceptera ett rent status quo-förslag. Henning Carlsson låg därmed på kollisionskurs med de resultat som höll på att mejslas fram i förlikningsarbetet.

8. Kommissionens femte förslag

Den 3 februari, dagen efter det fjärde förslaget, lade kommissionen fram ett femte förslag. (197) I likhet med det föregående förslaget innehöll det femte en komplett avtalstext. Textens utformning avslöjade att kommissionen inte fått något gehör för den punkt den gjort till en huvudsak i förhandlingarna: timpenningen för grovarbetarna. I den gamla avtalstexten reglerades denna timpennings storlek genom att den sattes i en bestämd relation till timförtjänsten vid ackordsarbete: timpenningen skulle utgöra 88 % av en viss grupp ackordsarbetares beräknade timförtjänst. I reda pengar betydde detta 80 öre i den högsta dyrortsklassen. Förlikningskommissionen lämnade i sitt femte förslag procentsatsen öppen för parternas benägna ifyllande. Detta betydde att parterna, om de i övrigt accepterade kommissionens förslag, i sina svar till kommissionen skulle kunna vidhålla sina ståndpunkter rörande grovarbetarnas timpenning.

Kommissionens femte förslag innehöll ytterligare två nyheter. PMF:s krav på en särskild reglering av den i exceptionella fall förekommande timpenningen för driftsarbetarna var inskriven i avtalsförslaget. Kommissionen mildrade dock förtjänstminskningen: det sju procentiga avdraget skulle utgå från den lokala överenskommelsen och inte från huvudavtalets lönetabell, som låg väsentligt lägre. Till detta korn att bestämmelsen om bibehållna förmåner beträffande hyresbidrag etc var struken i det nya förslaget.

I övrigt höll kommissionen fast vid den avtalskonstruktion den kommit fram till i de tredje och fjärde förslagen. Den krävde således reduceringar av driftsackorden och de fasta ackorden, men överlät åt parterna att precisera omfattningen av dessa reduceringar.

Kommissionens nya förslag innebar att PMF fått gehör för sina synpunkter på så gott som varje punkt. En orsak till detta var att de fem avtalsförslagen i allt väsentligt hade utformats genom en dialog mellan kommissionen och PMF:s förhandlare. Alla strävanden att dra in Pappers förhandlare i förlikningsarbetet hade varit förgäves. En bidragande faktor till detta var säkerligen Henning Carlssons ståndaktighet.

9. SPIAF:s reträtt

Inte oväntat godkände PMF:s förhandlingsgrupp kommissionens ram för en uppgörelse, men det är obekant vilka reduceringsnivåer den tänkte sig. Pappers svar var avmätt men innehöll en koncession av principiell vikt. För första gången accepterades en reducering av driftsarbetarnas inkomster. (198)

Pappers svar på kommissionens förslag avfattades av förbundsstyrelsen som var samlad till sammanträde i Stockholm. I förbundsstyrelseprotokollet från 4 februari kan man följa övervägandena bakom det avgivna svaret, även om protokollet är ovanligt ordfattigt när det

refererar inpassen i diskussionen.(199) Närvarande vid mötet var också avtalsdelegationen som på denna punkt hade rösträtt. Överläggningen om avtalsförslaget utformades så att man punkt för punkt tog definitiv ställning. Man avstod därmed från möjligheten att på fri fot skapa ett alternativ.

Beträffande tidlönen för grovarbetarna tog man till vara den möjlighet som det obestämda relationstalet innebar. Man skrev helt enkelt in den gällande procentsatsen (88 %), vilket alltså betydde status quo. Denna grund för beräkning av timpenningen skulle dock endast gälla dem som hade ett ackordstillägg, det s k fasta ackordet. De grovarbetare som enbart hade tidlön skulle få sin timpenning satt i paritet med den sämsta ackordsförtjänsten.(200)

Tanken på en central överenskommelse om timlönen för ackordsarbetarna vid produktionsförändring accepterades denna gång till skillnad från vad som tidigare varit fallet, men med reservationer. För det första skulle löneförändringen endast komma i fråga vid minskning i produktionen, för det andra skulle övergången till timpenning icke ske automatiskt, utan först då ackordsförtjänsten sjunkit med 5 % och för det tredje skulle timpenningen sättas 5 % (i stället för 7 %) under den i lokalavtalet beräknade timförtjänsten.

Trots att man på detta sätt försökte urholka bestämmelsen väckte eftergiften motstånd på mötet. Förbundsstyrelseledamoten John Sandberg yrkade på ett fasthållande vid SPIAF:s ursprungliga ståndpunkt, som innebar att de lokala överenskommelserna skulle gälla. Genom en votering, som slutade med de knappa röstsiffrorna 5 mot 4 kom dock denna halva reträtt med i Pappers svarsskrivelse.

Förhandlingsdelegationen, som förberett styrelsemötet, föreslog styrelsen att driftsackorden skulle sänkas med 5 %. Henning Carlsson var antecknad som reservant inom delegationen, men mötet följde majoritetslinjen. Detta var som nämnts den största eftergift som hittills gjorts från någondera sidan i en huvudfråga i förhandlingarna. I samband med att SPIAF tog detta beslut beslöt man att fortsätta kräva förmånernas bibehållande. Punkten om en sänkning av de fasta ackorden vägrade man däremot att godtaga. Bestämmelsen om en justering av felaktigt satta ackord mötte inget motstånd, trots att den gav möjlighet till en sänkning av vissa toppackord.

Förlikningskommissionens begäran om en omedelbar uppgörelse avslogs av Pappers, men meningarna var delade inom delegation och förbundsstyrelse. De två ombudsmännen i förhandlingsdelegationen, G O Strand och L Em Eriksson, var villiga till en uppgörelse vid bordet på grundval av det svar som Pappers formulerat. Till dem anslöt sig Hjalmar Kyrklund i förhandlingsgruppen. Mot en sådan uppgörelse utan medlemmarnas hörande talade förbundsstyrelsemedlemmarna Robert Andersson, John Sandberg, Birger Öhqvist och Hjalmar Adiels samt förhandlarna Georg Johansson, Holger Bergh och Henning Carlsson.

Ur SPIAF:s synvinkel borde medgivandet om 5 % nedsättning av ackordslönerna ha betytt ett genombrott i förhandlingarna, men så blev inte fallet. Orsaken till detta var att Pappers svar i huvudfrågorna innebar en återgång till det första interna förslaget från medlemskommissionen. På de flesta av de punkter, som sedan dess arbetats in i avtalet, höll SPIAF undan. Av störst betydelse var att Pappers fortfarande vägrade backa till status quo för grovarbetarnas tidlöner och acceptera någon form av nedsättning av de fasta ackorden. Till detta kom att man inte kunde tänka sig omedelbar uppgörelse ens på sitt eget bud. Avståndet mellan SPIAF och förlikningsmännen var betydligt större än det mellan de senare och PMF.

Förlikningskommissionen hade, som nämnts, planerat att lösa avtalsrörelserna för pappersmasse- och sågverksindustrierna i ett sammanhang. I pappersmassa nådde

förhandlingarna en dödpunkt, under det att kommissionen lyckades pressa fram ett förslag för sågverken vilket vann båda parternas godkännande. Avtalsrörelserna gled i sär och sågverksförslaget gick ut på omröstning bland arbetarna. Det innebar i grova drag sänkningar om 9 % på ackorden och 6 % på tidlöner. PMF:s delegation kritiserade kommissionen för att pappersmasseindustrins avtalsrörelse blivit onödigt eftersatt. Någon strandning av förhandlingarna kom dock ej till stånd. Kommissionen fick med sig parterna på ett nytt sammanträde tio dagar senare då definitiv ställning skulle tas för sågverken. Förmodligen planerade medlarna att använda en reduceringsuppställning i sågverksindustrin för att pressa SPIAF, som riskerade att helt isolerat på den svenska arbetsmarknaden få föra kampen mot lönesänkningsoffensiven.

I tiden mellan förhandlingsomgångarna sammanträdde Pappersmasseförbundets styrelse.(201) Till skillnad från förhållandet på motståndarsidan hade PMF:s avtalsdelegation fria händer, och styrelsemötet gav den fortsatt förtroende. Delegationen ansåg att PMF i händelse av strandning inte skulle gripa till lockout utan i stället genomföra en lönenedsättning på omkring 12-14 %. Förslaget vann styrelsens gillande och förhandlarna fick själva avgöra vilken reduceringssats som skulle tillämpas. En kungörelse om åtgärden skulle inte utfärdas förrän resultatet av Sågverks omröstning blev känt. Tydligt ansåg man sig icke bunden att vänta ut nästa förhandlingsomgång, vilket man dock skulle komma att göra.

Den andra förhandlingsomgången

Den nya förhandlingsomgången ägde rum mellan 15 och 17 februari 1932. Efter den första dagens sammanträde presenterade förlikningskommissionen ännu ett förslag till uppgörelse för pappersmasseindustrin.(202) Det innebar emellertid inte någon egentlig nyhet. Kommissionen fortfor på den inslagna vägen, men på vissa punkter sökte man något närma sig SPIAF. Avsikten med detta närmande var givetvis att locka arbetarsidan till ytterligare eftergifter. Trycket ökade dessutom på SPIAF:s förhandlare i och med att Sågverks förbundsledning trots att medlemsomröstningen resulterat i ett nej godtog medlingsförslaget för denna industrigren.

De föreslagna reduceringarna på driftsackordet preciserades för första gången av medlingskommissionen i en siffra: 10 % – att jämföra med PMF:s utgångsbud på 20 %, SPIAF:s medgivande om 5 % och sågverksuppställningens 9 %. Även för de fasta ackorden angavs en sifferuppgift, 40 % av merförtjänsten skulle bort. Med merförtjänsten menas här den del av ackordet som låg ovanpå timpenningen och det 30-procentiga ackordspåslaget. Arbetsgivarna hade krävt att ingen merförtjänst skulle tillåtas. Annars var konstruktionerna desamma som tidigare. Kommissionens bud beträffande de fasta ackorden skulle överleva alla kompromissförsök och återfinns i det slutgiltiga avtalet, under det att driftsackordssänkningen i ett senare läge skulle dämpas.

På två punkter närmade sig förslaget SPIAF:s ståndpunkter. Timpenningen för grovarbetarna skulle ej sänkas och övergången till en reducerad timpenning för driftsarbetarna skulle endast komma ifråga vid minskning i produktionen och således inte vid t ex en uppkörning av en fabrik efter det att den genomfört en produktionsminskning eller efter ett produktionsstopp. Kravet på bibehållna förmåner fick Pappers dock inte med.

SPIAF:s svar på budet finns refererat i två källor: dels i G O Strands föredragning på ett förbundsstyrelsemöte, dels i Hultmans interna historik i form av kommissionens återgivande av SPIAF:s syn för PMF:s delegation.(203) Bägge källorna består alltså av indirekta redogörelser – i det senare fallet dessutom genom en tredje part – och skiljer sig åt i vissa moment.

Huvudlinjerna är emellertid klara. SPIAF erbjöd även denna gång 5 % nedsättning av driftsackorden, men övergav förbättringen av grovarbetarnas tidlön. I den senare frågan hade man ju vunnit status quo. SPIAF gjorde dessutom sin andra stora eftergift i det att en beskärning av de fasta ackorden godtogs. Man var dock inte beredd att acceptera kommissionens reduceringssatser. Kapningen skulle enligt Pappers förhandlare ske med 20 och inte 40 % och golvet – dvs miniminivån för vilken reduceringar skulle bli aktuella – skulle höjas.(204) Som ett motiv för sin ståndpunkt skall SPIAF enligt Hultmans historik ha angett en artikel i Dagens Nyheter, enligt vilken reduceringarna i pappersmasseindustrin förväntades bli mindre omfattande än sågverkens. ”Det visade sig senare på kvällen tydligt för både Pappersmasseförbundets delegerade (Magnusson) och kommissionen att D.N:s artikel inspirerats av förtroendeman Strand”, fortsätter historiken.(205)

Pappers hade således å ena sidan gjort flera reträtter och erkänt så gott som alla tvistepunkter som förhandlingsbara. Å andra sidan hade man i det sista interna förslaget fått gehör på vissa punkter. Reträtterna var emellertid inte tillräckligt omfattande, säkerligen också för sent vidtagna, och indirekt framkommer det i Strands redogörelse och direkt i Hultmans historik, att det var SPIAF:s motstånd mot ytterligare sänkningar som var stötestenen i förhandlingarna. En strandning var förestående men ett regeringsingripande uppsköt beslutet om en sådan. Delegationerna sammanträdde i tur och ordning med statsministern och socialministern och därefter skedde ett sista försök att föra förlikningen i hamn.

Enligt Hultmans historik stod PMF och kommissionen mer eller mindre på samma ståndpunkt gentemot Pappers. De skall dessutom ha haft LO:s Edvard Johansson med sig. Denne hade i enskilt samtal med SAF:s Söderlund ställt en uppgörelse på 7 % i utsikt, men arbetarparten ville inte vidkännas budet. Det är osäkert om Johansson agerade så öppet gentemot SPIAF som Hultman hävdar i sin historik, men säkert är att han också inom SPIAF verkade för en lösning om 7 % reducering av driftsackordet. Detta framkom på det extra förbundsstyrelsemöte, som Pappers ledning hade sammankallat i samband med förhandlingarna.(206)

På det extra förbundsstyrelsemötet deklarerade två ledamöter, Robert Andersson och Birger Öhqvist, att de ej kunde tänka sig en större reducering än 5 % ”enär de vore övertygade om att ett sådant förslag bleve avslaget i en omröstning”.(207) Om ytterligare reträtter framstod som realistiska för Andersson och Öhqvist, var förhållandet det omvända för Edvard Johansson eftersom han utgick från ett annat perspektiv, från förhandlingssituationen och inte medlemsopinionens. ”Edv. Johansson upplyste, att kommissionen förklarat sig kunna lägga ett förslag på 9 % reducering. Båda dessa linjer, 5 och 9 %, äro omöjliga. Vidhålla vi 5 % blir det konflikt, vidhåller kommissionen 9 % blir det också konflikt. Lösningen ligger någonstans mellan dessa siffror. Man torde kunna pressa fram en uppgörelse på 7 %, men endast under förutsättning att överenskommelse träffas vid bordet. Ansåg det fördelaktigast för arbetarparten om frågan löstes på detta sätt.”(208)

Inget talar för att Edvard Johansson fick Pappers delegation och styrelse med sig. Det finns visserligen inga belägg i källmaterialet för vare sig SPIAF:s eller PMF:s svar i den sista förhandlingsrundan, men parternas kommande agerande och en deklaration avgiven av medlingskommissionen (se nedan) talar för att Pappers inte sträckte sig längre än till gjorda medgivanden, under det att PMF stod nära kommissionens förslag.

Förlikningskommissionen ansåg sig inte kunna åstadkomma ett enande av de motstridiga viljorna och strandade förhandlingarna 17 februari. I en kommuniqué motiverade man sitt beslut.

”De sedan början av innevarande vecka pågående förnyade förhandlingarna i avtalstvisterna vid pappersmassfabrikerna fortsatte jämväl under onsdagen, då desamma avslutades som resultatlösa. Vid förhandlingarna inför kommissionen har arbetsgivarne varit villiga att göra icke oväsentliga medgivanden i avseende på de krav på lönenedsättningar, som ursprungligen ställts. Från arbetarsidan har man förklarat sig beredd till vissa reduceringar å såväl driftsackordet som ackorden för utarbetare. Dessa ömsesidiga jämkningar har visserligen närmat parterna, men skiljaktigheterna mellan deras ståndpunkter / ... är/ för stora.”(209)

Huvudbördan för misslyckandet lades som synes på SPIAF:s axlar.

Stämningarna på avdelningsnivå

Trots det intensiva förhandlingsarbetet för pappersmasseindustrin under senare delen av januari och februari rådde i stort sett lugn bland urvalets avdelningar. Visserligen ledde, som tidigare visats, rapporterna från avtalskonferensen till uttalanden i avtalsfrågan hos en tredjedel av undersökningsurvalets fackföreningar, men dessa uttalanden får ses som markeringar av en uppfattning. Några initiativ för att styra förhandlingsarbetet kan man knappast tala om. Vid sidan av dessa positionsbestämningar finns endast två nedslag.

För fjärde gången fastslog Essvik det indexbaserade lönekravet som sin linje i avtalsrörelsen.(210) På ett distriktsmöte i Sundsvall föreslog en kommunist en omedelbar arbetsnedläggelse.(211) Förslagsställaren var Albin Näsman, 125. Matfors, som tillhörde RFO-reservanterna på avtalskonferensen i januari. Detta är den första maningen från kommunistisk sida till direkt aktion. Säkerligen var initiativet personligt; i den kommunistiska pressen hade man ännu inte ställt parollen om omedelbar och vild strejk. På samorganisationens möte var Näsman isolerad och hans förslag röstades ned med 42 röster mot 2. Majoritetens omfattning avslöjar att socialister och socialdemokrater stod på samma sida i barrikaden. Denna barrikad, dvs motförslaget till Näsman, hade rests av Nyhamns socialistiske ordförande Alf Andersson, som föreslog att distriktsorganisationens tidigare fastlagda krav på status quo skulle stå fast. För detta krav fastnade således majoriteten, men en kontroll visar att distriktet vid det tidigare tillfället inte enbart uttalat sig för status quo, utan även för en indexreglering av lönenivån. Säkerligen var emellertid inte de församlade socialdemokraterna medvetna om att referensen till det tidigare fattade beslutet innehöll det socialistiska särmärket.

Det lugn som rådde i avdelningarna liknar den avvaktande hållning medlemmarna intagit under hösten 1931. Händelseutvecklingens centrum hade förflyttat sig till en annan nivå och detta accepterades i fackföreningarna. Däremot är det inget som säger att medlemmarna godtog den nya förhandlingslinjen. Stadgemässigt hade man kvar sin fria prövningsrätt genom avtalsomröstningsinstitutionen och på avtalskonferensen i januari hade ombudsmajoriteten varit motståndare till eftergifter.

Det socialistiska partiet

I den socialistiska och kommunistiska pressen intar pappersmasseförhandlingarna en undanskymd plats under januari-februari. Det var händelseutvecklingen först i Metall och sedan i Sågverks som gav rubriker.

För det socialistiska partiets del finns det två nedslag i källmaterialet av intresse. Det ena är en ledare i Folkets Dagblad, det andra den tidigare omnämnda diskussionen i partiets arbetsutskott om riktlinjerna för Henning Carlssons oppositionspolitik.

Ledaren i Folkets Dagblad berörde inte förhållandena i Pappers avtalsrörelse.(212) Den synes delvis eller helt vara föranledd av partiets misslyckande i metallförhandlingarna. Liksom i Pappers var partiet där representerat i förhandlingsdelegationen. De två partimedlemmarna

höll dock inte klar socialistisk sköld i Metalls avtalsrörelse utan accepterade den reformistiska ledningens politik.(213) Ledaren berörde på ett allmänt plan problemen i samband med förhandlingar inför en förlikningskommission. Någon sådan hade ännu inte trätt i verksamhet för pappersmasseindustrins del när artikeln skrevs, men ledaren ger en belysning av vissa svårigheter för den socialistiska oppositionsverksamheten.

För ovanlighetens skull innehöll ledaren inte i ord ett angrepp på den reformistiska fackförbundsledningen, även om det i sak rörde sig om ett sådant. Den var i stället utformad som ett i opartisk ton hållet förslag till förbättring av förhandlingsrutinerna. Uppmärksamheten fästes vid tre missförhållanden: det forcerade tempot, åsidosättandet av de valda förhandlingarna samt den bristande offentligheten. Det höga tempot i förhandlingsarbetet drabbade framför allt arbetarparten och speciellt då de som inte var ombudsmän. ”Arbetsköparna och de ‘opartiska’ medlarna vet mycket väl att de arbetare som kommer till förhandlingarna inte är vana att ta itu med uppgifter i detta forcerade tempo. De blir således från början distanserade.”(214)

Folkets Dagblad föreslog en lugnare takt och hänvisade till att uppsägningstiden om tre månader kunde utnyttjas för överläggningar. Förhandlingsarbetets former gjorde att icke-ombudsmännen i arbetardelegationen gavs en passiv roll. ”I regel får de av fackföreningarna valda ombuden inte direkt framföra sina meningar. Förlikningskommissionen kallar under förhandlingarnas gång enskilda tjänstemän från fackorganisationerna till överläggningar. Dessa har sedan i sin tur att i ett helt annat rum rapportera till delegerade. Genom dylikt förfaringsätt uppstår missförstånd.”(215)

Folkets Dagblad föreslog en typ av remissförfarande vid förhandlingarnas inledning, vilket man trodde skulle ge arbetarna bättre möjligheter att påverka förloppet. Det tredje missförhållandet gällde sekretessen i förlikningsarbetet. Överläggningarna borde äga rum under största möjliga offentlighet ansåg Folkets Dagblad, ty därigenom ”kunde den bredaste klarhet från början vinnas över ställningen. Genomfördes dessa förändringar vid själva förhandlingarna, så behövde man inte på nuvarande sätt diskutera frågan om omröstning eller uppgörelse vid bordet, ty då kunde arbetarna följa underhandlingarnas gång samt tryggt ta ställning vid en omröstning”.(216)

Det dilemma ledaren pekade på var relevant för Henning Carlssons opposition i Pappers förhandlingar inför medlingskommissionen. Själva förlikningsarbetet låg utanför hans direkta inflytande och han var i mycket hänvisad till den information som främst G O Strand lämnade från förlikningskommissionen. I och med att Henning Carlsson inte kunde dirigera skeendet fick han begränsa sig till en roll som bromskloss. I slutfasen blev också hans synpunkter åsidosatta, även om han självklart fortfarande kunde vara en faktor i spelet. Carlssons styrka låg i anknytningen till medlemsopinionen men den minskade i och med den bristande offentligheten i förhandlingarna.

Den 2 februari diskuterade SP:s arbetsutskott Henning Carlssons taktiska dispositioner.(217) Omständigheterna i samband med mötet är redan nämnda: Henning Carlsson tog kontakt med arbetsutskottet och meddelade att Pappers förhandlingsgrupp pressade honom. Delegationen skall efter påtryckningar från förlikningskommissionen ha försökt förmå Carlsson att överge kravet på förbättringar för grovarbetarna. Henning Carlsson ansåg själv att han borde vidhålla kravet, vilket även arbetsutskottet fann vara det korrekta handlings sättet. Taktiskt sett ansågs Henning Carlssons position stark.

I arbetsutskottets debatt fanns vissa inslag som rörde Socialistiska Partiets syfte med en fast hållning. Var det för att man trodde att arbetarna kunde segra eller var det rena partihänsyn

som övervägde, när man rekommenderade Carlsson ett fasthållande vid kravet? Det ges inga direkta svar på frågan, men av de skilda betoningar som gjordes i inläggen kan inställningen indirekt avläsas. Det förelåg en skillnad mellan en tendens som mer tryckte på kravets vikt för arbetarnas försvarskamp och en annan tendens, som lade vikten vid de taktiska för- och nackdelarna för partiet. Det bästa och egentligen det enda entydiga exemplet på den förra tendensen förekom i ett inlägg av Verner Carlsson. Slåss vi inte, sade han, för grovarbetarna faller också de övriga arbetarnas krav. Karlssons perspektiv bestämdes av tanken att arbetarna genom ett fast uppträdande, men endast genom ett sådant, kunde hävda sig.

De particenterade argumenten återfanns på två plan. Oscar Öhman påpekade med instämmande av Edoff Andersson att partiet hade sin främsta förankring bland grovarbetarna och att man måste kräva förbättringar för denna grupp. Oskar Samuelson skilde sig från de andra genom sin explicita pessimism. För honom fanns det ”inga utsikter till seger, när industrin redan slagit igen”.(218) Han menade att läget hade förändrats till det sämre sedan avtalskonferensen. Denna pessimistiska syn på konjunkturerna och avtalsrörelserna var ett genomgående drag hos Samuelson. Henning Carlsson borde enligt honom vara beredd att reservera sig för att hålla ryggen fri: ”från vår sida endast en taktisk fråga.”(219)

Partiets facklige sekreterare Emil Andersson anlade också ett partiorienterat perspektiv. ”Vi måste lägga vår linje så, att hur uppgörelsen än blir, vi vinner medlemmarnas sympati. Henning Carlsson bör av taktiska skäl hålla fast vid sin linje.”(220)

I replikföringen framskymtar indirekt att man räknade med möjligheten av en uppgörelse vid bordet liknande den som just då ägde rum för Metall. Detta gör att den partitaktiska aspekten särskilt slår igenom i debatten. Det var av vikt att Henning Carlsson markerade sin linje, om ett reduceringsförslag kom till omröstning eller antogs vid bordet. Denna underström i diskussionen gör det vanskligt att rätt fånga SP:s egentliga avsikter. Så mycket kan dock sägas att det förelåg en klar spänning mellan de tunga arbetsutskottsnamnen Oskar Samuelson och Emil Andersson, som främst såg till partivinsterna, å den ena sidan och å den andra Verner Carlsson, som i sitt framhävande av kraven påminde om flera av avdelningsombuden på Pappers avtalskonferens.

Sammanfattning

Den månad som förflöt mellan avtalskonferensen i mitten av januari 1932 och förlikningsmännens beslut om strandning i mitten av februari var den förhandlingsmässigt intensivaste under hela avtalsrörelsen. Trots strandningen nådde man under denna period i princip fram till det avtal arbetarna sedermera skulle få acceptera. Den styrande kraften under dessa förhandlingar var förlikningskommissionen.

Förlikningskommissionens agerande bestämdes av två förhållanden. Det ena var det allmänna avtalsläget, det andra responsen hos förhandlingsparterna.

Det allmänna avtalsläget pekade mot lönesänkningar i pappersmasseindustrin. Förlikningsmännen hade medverkat till lönereduceringar för Metalls och Sågverks medlemmar och det förefaller uteslutet att de tänkte sig något annat för Pappers arbetare.

I förhandlingarna arbetade förlikningskommissionen efter en ”frågor och svar”-teknik. Man lade ett bud, registrerade svaren och utformade ett nytt bud, som presenterades parterna osv. Underhand fick man på så sätt besked om parternas prioriteringar och den samlade förhandlingssituationens knutar. Eftersom SPIAF:s avtalsdelegation i det längsta vägrade acceptera förhandlingarnas grundläggande förutsättning – lönesänkningen – växte avtalet fram i en

dialog mellan kommissionen och arbetsgivarsidan. Det var först när SPIAF gjorde medgivanden som arbetsidan kunde påverka budgivningen, men vid det laget hade redan det kommande avtalet fått sin struktur.

G O Strand, L Em Eriksson och Edvard Johansson var utan tvekan medvetna om att arbetsidan distanserades i förhandlingsarbetet och de verkade för att SPIAF genom lämpliga eftergifter mer aktivt skulle dras in i spelet kring förhandlingsbordet. De övriga aktörerna på arbetsidan var säkerligen inte heller omedvetna om att SPIAF:s förhandlingspolitik innebar risker, men de tog större hänsyn till ett annat förhållande – den förväntade reaktionen hos medlemmarna. Denna reaktion kunde komma till uttryck antingen i en medlemsomröstning eller på den kommande kongressen samma år.

Avtalskonferensen hade med all önskvärd tydlighet visat att det fanns mycket starka stämningar för kravet på bibehållna löner, även till priset av en konflikt. Det kunde inte förväntas att medlemmarna i en avtalsomröstning skulle godkänna en uppgörelse som låg långt ifrån status quo. I diskussionen på arbetsidan nämndes en reducering på högst 5 % av driftsackordet utan större försämringar i övrigt som ett ur denna aspekt möjligt förslag.

En medlemsomröstning kunde undvikas om förhandlarna satte sig över stadgan och skrev under ett avtal vid bordet. Ett sådant steg skulle möta reaktioner bland medlemmarna och i det sammanhanget fick det faktum att SPIAF skulle samlas till kongress under 1932 en särskild betydelse. På kongressen skulle en uppgörelse vid bordet vara i färskt minne. Det är mot den bakgrunden man får se ledningens beslut 5 februari att göra en hemställan till medlemmarna om uppskov med kongressen till nästa år.(221) Det motiv som angavs var tidsbrist. Beslutet om uppskov med kongressen togs genom en medlemsomröstning. I denna avvisades ledningens framställan.

Förbundsstyrelsens och underhandlarnas agerande bestämdes av att de stod i skarven mellan två världar – förlikningens och medlemmarnas. Det som var en realistisk politik i den ena världen var inte gångbart i den andra och vice versa. Vilde man nå resultat i förhandlingarna måste man acceptera tanken på lönesänkningar. Vilde man få förbundet med sig skulle man stå emot varje försämring av avtalet. I detta dilemma för Pappers ledning låg väsentliga moment i de svårigheter den svenska fackföreningsrörelsen arbetade med intill dess centraliserings-tendenserna slog igenom på allvar under 1940- och 1950-talen.

Den partiella strejken

Den 17 februari strandades pappersmasseförhandlingarna. På kvällen samma dag sände Pappersmasseförbundet ut en kommuniké genom TT. I denna omtalades att arbetsgivarna i det avtalslösa tillståndet som rådde på egen hand genomförde en lönereduktion. ”Då arbetarrepresentanterna ej ansett sig kunna medgiva lönenedsättning annat än i en omfattning, som måste anses uppenbarligen otillfredsställande för industrin, har Pappersmasseförbundet, sedan förhandlingarna denna dag av förlikningskommissionen förklarats avbrutna, beslutat att fr o m den 23 dennes tillämpa en lönesänkning, som för driftsackordet bestämts till 12 % och för timlönen till 6 %. Denna reduktion har avvägts med hänsyn till den uppgörelse, som nyligen träffats inom sågverksindustrien och med beaktande av det läge som uppkommit genom att avtalsförhandlingarna strandat.”(222)

Förutom de i kommunikén omnämnda lönereduceringarna tillkom en på de fasta ackorden:(223) Sänkningarna var överlag tilltagna med råge. 12 % reduktion av driftsackordet låg över såväl sågverksuppgörelsen som det sista medlingsbudet, och tidlönesänkningen hade övergivits i förhandlingarna. PMF gick således till attack, men varför valde man inte sitt star-

kaste vapen, lockouten?

I källmaterialet finns inga samtida dokument som förklarar PMF:s taktik. I den historik över avtalsrörelsen PMF:s direktör Hultman avfattat för internt bruk anges däremot följande två skäl: ”Lockout proklamerades sålunda icke av Pappersmasseförbundet. Härigenom nåddes, att Landsorganisationen icke stödde konflikten / . / Förövrigt satte sig bankerna emot en lockoutförklaring.”(224)

Hänsyftningen på LO syftade på att Landsorganisationen ekonomiskt endast understödde defensiva strider från medlemsförbunden. PMF:s stridsmetod innebar därför en försvagning av Pappers försvarspotential. Detta alltså under förutsättning att LO ej tolkade lönesättningen som en stridsåtgärd.

Som svar på PMF:s angrepp kunde Pappers antingen utlösa en total strejk eller följa PMF:s mönster och endast gripa till åtgärder av mer begränsad omfattning. Möjligheten fanns också att stillatigande acceptera sänkningen av lönerna. Motsättningarna i denna taktikfråga bildar den röda tråden i händelseutvecklingen under februari–mars.

Pappers förbundsstyrelse hade under de sista turerna i förhandlingarna beslutat inkalla representantskapet till ett extra sammanträde 19 februari.(225) Representantskapet skulle fatta det definitiva beslutet om de anordningar Pappers skulle vidtaga. Förbundsstyrelsen hade enhälligt beslutat sig för att rekommendera en partiell strejk.(226) I föredragningen för representantskapet presenterade förslaget upphovsman, G O Strand, de vägar Pappers hade att välja mellan. Han avvisade tanken på att Pappers skulle underordna sig arbetsgivarnas dekret. I stridsfrågan ansåg han att det fanns två alternativ. Förbundet kunde antingen gå till samlad motattack eller ta ut ett mindre antal fabriker i strejk. I det senare fallet skulle fabrikerna väljas så att de ur arbetsgivarsynpunkt var särskilt vinstgivande och konkurrenskraftiga. Syftet med denna taktik var att ställa Pappersmasseförbundet inför ett osäkerhetstillstånd ”som i längden icke kunde tolereras utan slutligen måste utlösas med allmän lockoutförklaring från arbetsgivarsidan”.(227)

Förslaget om en partiell strejk väckte anklag på representantskapets möte. Medan bara tre talare motsatte sig det, uttalade sig elva för förslaget. Representantskapsledamoten Magnus Fredriksson, Ådalen, var en av opponenterna och den ende som förordade passivitet från SPIAF:s sida. Fredriksson tillhörde majoriteten i ledningen, men hade även tidigare hållit egen kurs. Mot den inskränkta arbetsnedläggelsen talade också socialisterna Johan Karlsson och J V Kumblad. Argumentationen framkommer ej, då det annars så noggranna protokollet från ledningens möten denna gång är påfallande magert.

Efter diskussionen fattade representantskapet så beslutet om partiell strejk omfattande åtta fabriker. Till beslutet är tre reservanter antecknade i protokollet: Henning Carlsson, Johan Karlsson och Erik Jansson, alla medlemmar av Socialistiska Partiet. Av protokollet kan man få uppfattningen att socialisterna kämpat mot den delvisa strejken och lagt sig vinn om att markera sitt motstånd medelst reservationer. Detta var emellertid inte fallet.

Justeringen av representantskapets protokoll utfördes av två av förbundets funktionärer, G O Strand och Alfred Persson. Vid granskningen av protokollet lämnade de en erinran.(228) Denna innehöll två moment. För det första vände sig justeringsmännen mot att inget diskussionsreferat gjorts. Protokollen vid ledningens möten fördes så gott som alltid av förbundets socialistiske statistikförare J V Kumblad. De är med ytterst få avvikelser mycket utförliga. Denna gång skall Kumblad dock enligt justeringsmännen ha uppgivit att han förlagt sina mötesanteckningar. Den andra anmärkningen mot protokollet var allvarligare. Justerings-

männen hävdade att beslutet om partiell strejk fattats utan votering och att inga reservationer lämnades under sammanträdet. Förekomsten av reservationerna skall ha uppdragats först vid förbundsstyrelsemötet 25-27 februari 1932.(229)

Vad var det som hände på representantskapsmötet och vilken inställning hade socialisterna till den partiella strejken? Justeringsmännens version av fallet med reservationerna är uppenbarligen den korrekta. På ett representantskapsmöte en knapp månad senare riktades anmärkningar mot socialisterna för att de i efterhand hade inlämnat reservationerna utan att den socialistiska fraktionen protesterade mot reprimanden.(230) Beträffande socialisternas syn på strejkmotoden kommer här längre fram att hävdas att partiet till en början godtog denna för att sedan under trycket av de närmast explosiva proteströrelserna bland medlemmarna byta ståndpunkt. Mot den bakgrunden är det inte omöjligt att reservationerna tillkom först ett par dagar efter styrelsens sammanträde. Denna tolkning stämmer bäst med partiets agerande i stort, men förutsätter också ett direkt fusk med protokollet. Även i det fall reservationerna inkom direkt efter sammanträdet avspeglar förfarandet en påtaglig handfallenhet hos socialisterna. Först efter det att beslutet fattats skall man ha anat sig till de konsekvenser detta kunde få.

Begränsade stridsåtgärder var inte något unikt i fackliga sammanhang. I Metalls avtalsrörelse 1931-32 hade metoden kommit till användning och den representerade en allmän tendens på LO-sidan.(231) När Pappers i februari använde metoden sades avsikten vara att provocera en lockout. Det förefaller därvidlag naturligt att Pappers ledning tog hänsyn till LO:s defensiva karaktär. För att erhålla ekonomiskt stöd från centralorganisationen måste SPIAF manövrera så att arbetsgivaren blev den angripande parten. Behovet av hjälp från LO accentuerades av att förhandlingarna i SPIAF:s andra industrigren, pappersbruken, såg ut att bryta samman. Kassör Alfred Persson räknade med att strejkkassorna skulle vara tömda på fem veckor om det kom till en icke LO-stödd konflikt i bägge industrierna.(232)

Den 20 februari, dagen efter SPIAF:s strejkproklamation, löd huvudparollen i Folkets Dagblad: ”Håll leden samlade”.(233) Arbetarna borde avvisa de sillénska kamputskotten samtidigt som de måste hålla ett öga på LO-ledningen. LO skulle göra allt för en avveckling av striden, ty LO kunde inte låta SPIAF segra när man pressat andra förbund till eftergifter. Folkets Dagblad godtog således den partiella strejken och den socialistiska Norrlandskuriren räknade med en snar lockout.(234) Pappersmassestrejken, sade Folkets Dagblad 23 februari, den första konfliktdagen, liknade Metalls vid årsskiftet.(235) Metalls strejk hade också varit partiell, men i denna hade underhandlingarna redan före strejken bundit sig vid ett lönesänkingsbud. Det faktum att Pappers förhandlingsgrupp ej låst sig borde enligt Folkets Dagblad utnyttjas av arbetarna för en påspädning av kraven. ”Redan nu vid den öppna konfliktens början bör den frågan /skärpningen av kraven/ framföras. Ger avdelningarna ett dylikt direktiv till förbundsledningen, så har den endast att befordra detsamma till arbetsköparnas organisation.”(236)

Utspellet om en skärpning av kraven återkom inte i SP:s propaganda, inte heller den helt realistiska tanken att Pappers ledning passivt skulle expediera sådana krav. Anmaningen till de arbetare, som inte deltog i den partiella strejken, var inte mindre märklig. De borde minska arbetstakten: ”Arbets sabotaget är i ett dylikt fall fullt försvarligt och tillåtligt.”(237) Ej heller den handlingsrekommendationen återkom i SP:s propaganda. Dessa mer extravaganta krav får ses som tillfälliga, men de ger prov på partiets vilshenhet och visar dessutom att SP ännu 23 januari slöt upp bakom SPIAF:s partiella strejktaktik. Den återopade artikeln avslutades emellertid med en redovisning av olika SPIAF-avdelningar, som uttalade sig för en total

strejk.(238) Norrlandskuriren redogjorde likaså för rörelsen för en allmän strejk, men tog heller inte själv ställning.(239)

Den förvirring som präglade Socialistiska Partiet dagarna efter Pappers beslut om en partiell strejk hade ingen motsvarighet hos det kommunistiska partiet. SKP ansåg den partiella strejken vara en manöver från Pappers ledning.(240) Strejken var enligt den kommunistiska pressen inte i första hand avsedd som ett slag mot arbetsgivarna utan ingick i förberedelserna för en nederlagsuppgörelse vid bordet. Arbetarnas enda möjlighet att förhindra nederlaget låg i att ta saken i egna händer. Tiden var nu inne för arbetarna att ”utan och mot” förbundsledningen gå i strejk. SKP manade därför pappersmassearbetarna till en vild strejk.

Termen vild strejk används här i betydelsen av en stadgevidrig strejk, som ej sanktionerats av förbundsledning. Vilda i avtalsrättslig mening kunde inte strejkerna bli eftersom det förelåg ett avtalslöst tillstånd.

SPIAF:s beslut om en partiell strejk meddelades avdelningarna i ett cirkulär daterat 20 februari.(241) Cirkuläret innehöll en redogörelse för de förda förhandlingarna. I denna redogörelse fick medlemmarna för första gången kunskap om förhandlingsdelegationens reträtt till 5 % reducering. Arbetsgivarnas stridstaktik kallades i cirkuläret för den ”diktatoriska” lönesänkningen. Den överlät ”åt arbetarparten att vidtaga sina mått och steg”.(242) Avsikten med det steg SPIAF:s ledning tagit, den partiella strejken, var ”att inleda och öppna konflikten. Man får med anledning därav räkna med att arbetsgivarne om endast några dagar tillgripa lockoutvapnet och att vi alltså stå inför en allmän konflikt”.(243) Cirkuläret slog fast att inga strejker fick tillgripas vid sidan om dem som beslutats av representantskapet. Förbundsledningen fruktade tydligen tendenser till vild strejk och påpekade att sådana strejker varken skulle godkännas eller ekonomiskt stödjas av förbundet. ”Här måste medlemmarna förstå att det erfordras uppoffringar och disciplin.”(244)

Fackföreningarna kallade omedelbart sina medlemmar till avdelningsmöten. Nio av undersökningsurvalets föreningar sammanträdde redan dagen efter det att cirkuläret sändes ut. Av dessa nio avdelningar var det endast tre stycken, Sprängsviken, Sandarne och Skutskär, som godtog cirkuläret utan några tecken på opposition mot strejktaktiken.(245) Till bilden hör att två av dessa, Sandarne och Skutskär, tillhörde de åtta fabriker, som deltog i den partiella arbetsnedläggelsen. Förbundsledningen hade också gott stöd av pappersbruksarbetarna i Matfors, vilka med stor majoritet beslöt att följa cirkulärets paroll om obrottslig disciplin.(246) Hammarby instämde till fullo i ledningens beslut, men uttalade också att om lockouten ej blev verklighet borde förbundet i en snar framtid vidtaga ”andra åtgärder för konfliktens lösande”.(247) Uttalandet blottade det som lämnats utsagt i cirkuläret: vad skulle SPIAF göra om PMF ej lät sig provoceras till en lockout?

I *Fagervik*, som tog tillfället i akt att protestera mot reträtten till 5 % reducering, ställdes två förslag.(248) Det ena innebar att avdelningen skulle gå ut i vild strejk på egen hand, det andra att man skulle avvakta Sundsvalls samorganisations distriktskonferens dagen därpå. Avdelningen beslöt sig för det senare. Även den andra Sundsvallsavdelningen, Söråker, som hade möte 21 februari, ajournerade sig i väntan på distriktskonferensen.(249) Söråker inväntade dock inte passivt resultatet av samorganisationens möte utan drev en linje. De ombud, som skulle representera avdelningen på samorganisationens möte, försågs med bundna mandat – ett beslut förbundsstyrelseledamoten Robert Andersson reserverade sig emot. Rörande den linje ombuden skulle förespråka förelåg två uppfattningar. Den ena innebar att distriktet skulle utverka ett beslut av förbundsledningen om allmän strejk i det fall ingen lockoutförklaring utfärdats före 27 februari. Den andra krävde ett omedelbart beslut om

allmän strejk oavsett vad arbetsgivarsidan företog sig. Detta förslag ställdes av socialisten Vitalis Nordin, som även låg bakom de bundna mandaten. Därutöver föreslogs att avdelningen skulle strejka vilt på egen hand. Detta förslag hade ingen förankring i avdelningen, men mellan de andra två uppfattningarna vägde det jämnt med någon övervikt för Vitalis Nordins linje, som alltså blev Söråkers.

Svanös medlemmar i Ådalsdistriktet fick ta ställning mellan tre linjer.(250) En önskade vild strejk, en ansåg att cirkuläret skulle godkännas ”tills vidare” och en föreslog att en medlemsomröstning skulle arrangeras i förbundet kring frågan om en total arbetsnedläggelse. Det första förslaget fördes undan och i votering segrade yrkandet på medlemsomröstning med 89 röster mot 44 över det mer förbundslojala. I efterhand reserverade sig RFO-fraktionen, som tydligen missuppfattat det segrande förslaget. Att den fraktionen stod bakom yrkandet på vild strejk är ställt utom tvivel.

Kraven på omedelbar arbetsnedläggelse avvisades således av Fagervik, Söråker och Svanö. I två avdelningar gick kravet emellertid hem. *Laxå*, Värmland, hade inte bara PMF:s lönesänkningar och SPIAF:s partiella strejk att ta ställning till.(251) Bolagsledningen i *Laxå* verkställde samtidigt vissa manskapsindragningar. Fackföreningsstyrelsen föreslog med anledning av detta att avdelningen skulle lägga ned arbetet samtidigt med de partiellt strejkande. Enhälligt beslöt de närvarande medlemmarna, som representerade mer än halva avdelningen, i enlighet med styrelsens förslag. Ett yrkande på en hemställan till förbundet om allmän strejk föll däremot. *Laxås* linje var uppenbarligen betingad av de lokala förhållandena och inte ett medel för att påverka Pappers politik i stort.

Ulfvik, Ådalen, vägrade i likhet med *Laxå* att följa förbundscirkuläret.(252) De alternativ man ställde sig var att antingen gå i strejk på egen hand eller avvakta vad övriga avdelningar inom SCA-koncernen gjorde: om majoriteten av dessa lade ned arbetet skulle också *Ulfvik* göra det. Märkligt är att båda förslagen principiellt sett innebar vild strejk. *Ulfvik* valde med röstsiffrorna 29-8 att strejka på egen hand.

Reaktionerna under den första dagen cirkuläret diskuterades i urvalets avdelningar var som synes kraftiga. Två fackföreningar revolterade och i andra ställdes krav på allmän strejk. Dagen efter, dvs 22 februari, tog ytterligare fyra avdelningar ställning. Av dessa var *Ytterstfors*, Skellefteå, ensam om att utan protester följa ledningens cirkulär.(253) I *Frånö*, Ådalen, var majoriteten av mötesdeltagarna beredd att ta en vild konflikt.(254) Med anledning av att röstsiffrorna (77-66) inte svarade mot en kvalificerad majoritet avstyrdes aktionen. Hänvisningen till den kvalificerade majoriteten hämtade man från bestämmelserna om lokal strejk i förbundsstadgan, som i och för sig förbjöd avdelningarna att överhuvud på egen hand fatta konfliktbeslut. Söderhamnsavdelningen Bergviks situation liknade *Laxås* i det att lokala komplikationer tillstött.(255) Avdelningen ansåg att arbetsgivaren använde driftsinskränkningar i lönedpressande syfte.(256) Förslag ställdes om att man omedelbart skulle gå i konflikt, men Bergvik bestämde sig för att först sätta sig i förbindelse med förbundet. *Bengtstfors*, Dalsland, slutligen, protesterade mot ledningens stridstaktik.(257)

Den centrala händelsen denna dag – 22 februari – var *Sundsvallsdistriktets* samorganisations sammanträde. Samorganisationen hade i samband med avtalskonferensen haft en nyckelroll när distriktets avdelningar skulle ta ställning. Denna tendens gjorde sig även gällande vid detta tillfälle. Som redan framkommit hade Söråker och Fagervik beslutat avvakta samorganisationens ställningstagande. På dess sammanträde framställdes liksom i Fagervik och Söråker ett yrkande om omedelbar arbetsnedläggelse och liksom i avdelningarna avvisades det.(258) Förslagsställare var kommunisten Albin Näsman, 125. Matfors, en av RFO-reservanterna på

avtalskonferensen. Socialisten C A Nilsson, Fagervik, yrkade på en protest mot förhandlaren från distriktet, Per Södergren, för att denna accepterat 5 % reducering i förhandlingarna, och socialisten Hilmer Englund från Svartvik, önskade en gemensam konferens med Söderhamns och Ådalens distrikt.(259) Yrkandena tillbakavisades med rösterna 23-16 och 23-17. Röst-siffrorna talar för en fast blockbildning med de socialdemokratiska och socialistiska fraktionerna som tyngdpunkterna i respektive block.

I huvudfrågan lyckades däremot samorganisationen finna en enande lösning. Enhälligt beslöts begära att förbundet skulle etablera en allmän strejk 29 februari om någon lockout ej proklamerats dessförinnan. Enhälligt beslöts också att för det första meddela pressen beslutet, för det andra uttala sig för att LO var skyldigt att betala understöd och för det tredje kräva att en uppgörelse skulle gälla retroaktivt.

Samorganisationens hemställan om total strejk bildade basen för fyra Sundsvallsavdelningars sammanträden samma dag. Distriktets linje hade en särskild tyngd då den samlat företrädare för alla politiskt fackliga riktningar inklusive distriktets tre personer i ledande ställning: Robert Andersson, Johan Karlsson och Per Södergren.

Söråker biföll samorganisationens krav och vägrade godkänna förbudscirkuläret.(260) Ett förslag om omedelbar och isolerad strejk avvisades, men bättre lycka hade socialisten Vitalis Nordin med ett förslag, som principiellt låg nära det förkastade. Nordin krävde att distriktet skulle gå i strejk även om förbundsstyrelsen vägrade efterkomma Sundsvalls hemställan. En sådan strejk skulle alltså ske utan förbundets hörande och alltså vara vild till sin karaktär. *Söråker* antog förslaget med 73 röster mot 41. Reservationer inlämnades av socialdemokraten Robert Andersson, förbundsstyrelsen, m fl. *Essvik* antog distriktets linje med stor majoritet.(261) Voteringssiffrorna (127-8) skvallrar även här om en hög närvarofrekvens. Fagervik, som hade sitt sammanträde två dagar senare, samt *Nyhamn* och *Svartvik* följde alla distriktet.(262) Alternativet var i samtliga fall omedelbar arbetsnedläggelse, något som förgäves förespråkades av avdelningarnas kommunister. Ingen medlem försökte i dessa avdelningar hävda förbundsstyrelsens ståndpunkt.

Sundsvallslinjen fick i dessa februaridagar också betydelse för opinionsbildningen utanför distriktet. I *Karlshäll*, *Skellefteå*, och *Fredriksberg*, Värmland, framkastade enskilda mötesdeltagare Sundsvallsresolutionen, som man säkerligen sett i pressen, till avdelningarnas prövning.(263) *Karlshäll* beslöt med kvalificerad majoritet att rätta sig efter förbundsledningen. Även *Fredriksberg* förkastade resolutionen men där vägde meningarna mer jämnt – med 30 röster mot 28 avspisades kravet på total strejk.

Ulfvik och *Laxå*, som båda beslutat sig för att strejka på egen hand, fick omgående besked från förbundsexpeditionen. Ulfviks beslut godkändes icke, men avdelningen framhärjade.(264) Den protesterade, krävde understöd och utfärdade en appell om allmän och vild strejk. För *Laxå*s del drevs inte motsättningen till förbundet till sin spets, eftersom expeditionen godkände arbetsnedläggelsen.(265)

Ovan har utvecklingen i avdelningarna följts från 20 februari, då de blev informerade om den partiella strejken, t o m den dag, 23 februari, då den partiella strejken trädde i kraft. Sammanhållningen i förbundet bestod inte den prövning ledningens beslut utsatte avdelningarna för. En fackförening i undersökningsurvalet, *Ulfvik*, revolterade. Revolten var dikterad av allmänt taktiska överväganden rörande hela förbundets avtalspolitik. *Laxå* ville också strejka på egen hand men av för avdelningen specifika skäl som senare accepterades av förbundsledningen. I de övriga avdelningarna följdes förbundslinjen, men i flertalet under protest.

Avdelningarna inskränkte sig inte enbart till passiva opinionsyttringar. Med tyngdpunkt i Sundsvallsdistriktet skapades en rörelse med syftet att förmå förbundsledningen att utlysa en total strejk. I Sundsvall men även på andra orter samlade proteströrelsen företrädare för alla partipolitiska riktningar. Det förelåg en klar tendens till att huvudmotsättningen i förbundet skulle gå mellan ledning och medlemsopinion i stället för mellan medlemmar av olika politiskt-facklig uppfattning.

Det var inte bara socialdemokraterna som fick problem med att hålla leden samlade. Socialisterna höll sig under dessa dagar officiellt lojala till den partiella strejken, men på medlemsnivå var flera socialister, framför allt Vitalis Nordin i Söråker, pådrivande i rörelsen för total strejk. Utbrottet på medlemsnivå satte således press på såväl Pappers ledning som Socialistiska Partiet. Pappers förbundsstyrelse hade med anledning av pappersbruksförhandlingarna ett extra sammanträde 25 februari, som även kom att behandla kravet på total strejk, och Socialistiska Partiets ledning diskuterade läget redan den första strejkdagen, 23 februari.

Det Socialistiska Partiets arbetsutskott behandlade dels partiets brist på en handlingslinje, dels ett socialistiskt upprop i Ådalen angående sågverksuppgörelsen.(266) Uppropet rörande Sågverks innehöll formuleringar vilka kunde tolkas som uppmaningar till avtalsbrott och vilda strejker. Linjen låg nära kommunisternas genombrytningar av den fackliga legalismen. Uppropet kritiserades i arbetsutskottet för att ha brutit mot partilinjen, enligt vilken partikamraterna i stället borde ha verkat för extra kongress och ledningens avsättande. Uppropet hade utformats i Ådalen utan partiledningens vetskap och visade att partiet hade svårigheter att hålla partiet samlat kring sin fackligt legala linje.

Vad gäller avtalsrörelsen inom pappersmasseindustrin föredrogs på arbetsutskottets sammanträde rapporter, som visade att det förekom ett missnöje med Folkets Dagblad. T ex efterlyste medlemmarna i Storviks Hammarby Henning Carlssons ställningstaganden i Pappers ledning samt kritiserade Folkets Dagblad. Gentemot uttalanden på sammanträdet att tidningen försvårat partiarbetet, menade Gustaf Larsson att Folkets Dagblads oklarhet var en följd av partiets. Emil Andersson ansåg att partiet tagit för stor hänsyn till den fackliga sekretessen när man ej offentliggjort socialisternas reservation mot Pappers beslut om partiell strejk. Det meddelades emellertid att Henning Carlsson motsatt sig publicitet.

Resultatet av det socialistiska arbetsutskottets överläggningar blev en instruktion till partiets medlemmar om att verka för en total strejk i pappersmasseindustrin.(267) Partiet följde alltså de medlemmar som på eget bevåg initierat eller deltagit i rörelsen för att förmå SPIAF:s ledning att vidta en allmän arbetsnedläggelse. Partipressen propagerade efter arbetsutskottets möte för den nya linjen.(268) Den hävdade att den socialistiska fraktionen i Pappers motsatt sig en begränsning av strejken. Därigenom kunde socialisternas nya linje framställas som en serie konsekventa ställningstaganden.(269)

Pappers förbundsstyrelse sammanträdde 25-27 februari.(270) Under dessa tre dagar diskuterades en rad problem, som uppkommit för enskilda avdelningar inom och utom riksavtalet i samband med arbetsgivarnas lönenedsättning och den partiella strejken. Mycken tid ägnades också åt pappersbruksförhandlingarna som höll på att bryta samman.

Under januari och början av februari hade parterna i pappersbruksindustrin förhandlat med varandra utan att komma till resultat. Arbetsgivarna begärde lönesänkningar och SPIAF svarade med krav på smärre förbättringar. Samma medlingskommission som tagit hand om pappersmasseindustrin kopplades in på pappersbruken. Den första förlikningsomgången ägde rum 23-26 februari, men kommissionen kunde inte ena parterna och strandade

förhandlingarna. Förbundsstyrelsemötet 25-27 februari tog inget initiativ. Pappersbrukens arbetsgivarorganisation avstod också till en början från stridsåtgärder, men 4 mars följde man PMF:s exempel och lät meddela att lönerna från 21 mars skulle sättas ned med 8 %.

Den diskussion Pappers förbundsstyrelse förde 25 januari om pappersmassestrejken är inte protokollförd mer än i grova drag, möjligen beroende på brådskan i samband med bruksförhandlingarna.(271) Man hade att ta ställning till två sammanhängande problem. PMF hade inte utfärdat någon lockoutförklaring och Sundsvallsdistriktet jämte ett antal avdelningar hade krävt en utvidgning av strejken. Till detta kom att två avdelningar, Kramfors och Ulfvik, strejkade vilt. På mötet ställde Robert Andersson från Söråker i Sundsvallsdistriktet förslag om att strejken skulle bli allmän från 7 mars. Förslaget innebar en modifiering av Sundsvalls krav i så måtto att strejken sköts framåt en vecka. G O Strand stod för motförslaget om bibehållen partiell konflikt och fick med sig styrelsen på detta. Det kan ha legat flera motiv bakom ledningens vägran att utvidga konflikten. Den kan fortfarande ha räknat med en lockout, den kan ha tagit hänsyn till komplikationerna i samband med bruksförhandlingarna och den kan ha strävat efter att begränsa en som den ansåg meningslös avtalsstrid.

I viss mån blev det likväl fråga om en utvidgning, då Ortviken och Nyhamn i Sundsvall och Bergvik i Söderhamn på lokal nivå förhållanden togs med i strejken.(272) Samtidigt blev det klart att en av de avdelningar som tagits med i den partiella strejken, Deje, ej behövde delta. Deje tillhörde Mölnbacka-Trysil, som gått med på att tills vidare använda det gamla avtalet.(273)

Förbundsstyrelsens nej till kraven på en total strejk hos de PMF-anslutna företagen gjorde att skeendet kom in i en ny fas. Tidigare hade protesterna, med ett par undantag, kunnat kanaliseras i krav på ledningen, men nu hade den sagt nej. Frågan blev då om opponenterna skulle finna sig i styrelsens beslut – och eventuellt dra igång en kampanj för att korrigera ledningen – eller gå ut i strejk utan ledningens hörande, vilket betydde att man i princip följde den av SKP utstakade vägen. Valsituationen betydde således att det kommunistiska alternativet för första gången under avtalsrörelsen kom i centrum. De förändrade betingelserna uppmärksammades av Socialistiska Partiets ledning som ansträngde sig för att inte på nytt hamna i kölvattnet på arbetarna.

Samma dag, 23 februari, som SP slog fast sin anslutning till kampen för den allmänna strejken författade socialisten Holger Schönning, Essvik, ett brev till Socialistiska Partiet.(274)

Schönning hade redan i början av avtalsrörelsen känt oro för att sillénkommunisterna skulle kunna göra en framryckning i Pappers tack vare sin paroll om vilda strejker. Schönning sade sig uppfattat den socialistiska linjen i Pappers som att krav skulle ställas på en i legala former åstadkommen allmän strejk. Arbetarna i gemen var, fortsatte Schönning, mycket missbelåtna med den partiella strejken och socialisterna hade haft svårigheter med ”att övertyga arbetarna om att vi inte utan förbundets stöd och sanktion skulle besluta om omedelbar arbetsnedläggelse”.(275) Hittills hade det gått att hålla SKP, som propagerade för en direkt aktion, på mattan, frågan var om det skulle lyckas i längden. En uppfattning började gro ”åtminstone bland arbetarna”, tillade Schönning, att SP var alltför beskedligt i sitt ställningstagande. Socialisterna i Sundsvallsdistriktet hade med framgång fått fackliga organisationer att kräva ett förbundsstyrelsebeslut om en utvidgning av konflikten. Men vad skulle man göra, frågade sig Schönning, om ledningen avsåg kravet. Frågan var närmast av retorisk karaktär. Enligt Schönning var medlemstrycket så starkt i Sundsvall att partiet måste ta ut fabriker i strejk.

Socialistiska Partiets sekretariat behandlade Schönning's brev 25 februari samtidigt som SPIAF:s ledning tog ställning till kravet på allmän strejk.(276) Sekretariatets överläggning

utmynnade i ett brev till Medelpads partidistrikt med instruktioner om en ny partitaktik.(277) För andra gången inom loppet av tre dagar bytte partiet taktik. De nya riktlinjerna skulle användas i det fall Pappers förbundsstyrelse avslog kravet på en utvidgning av strejken, och distriktet förelades försiktighet vid taktikens tillämpning. ”Vi räknar med, att ni kamrater är så mycket insatta i förhållandena, känner så ingående till stämningen bland arbetarna i distriktet, vet hur långt man kan gå beträffande Pappers synnerligen svaga förbundsledning, att partiet icke skall behöva ställas inför obehagliga överraskningar i anledning av den nu förordade taktiken.”(278)

Varför var partiledningen rädd för ”obehagliga överraskningar”? Orsaken var att man gett efter för Schönningss krav på ett slopande av legalismen och förordade igångsättandet av icke sanktionerad lokal strejk i Sundsvall. Detta medgivande och brott mot partilinjen försågs med en legalistisk överbyggnad.(279)

Den legalistiska överbyggnaden åstadkoms genom en långt driven tolkning av representantskapets beslut om partiell strejk.

”Om förbundsledningen uraktlåter att verkställa Representantskapets beslut att uttaga ytterligare en del fabriker i strejk ifall strejken vid de åtta fabriker som förut beslutats icke leder till åsyftat resultat, d.v.s. lockout från massaförbundet, så är det icke vi om vi leder massaarbetarna i Medelpad i kamp som bryter mot fattade beslut, utan det är förbundsledningen / ... / Och då det aldrig varit meningen med beslutet i Representantskapet att övriga medlemmar anställda inom massaindustrin vecka efter vecka skall gå och arbeta för 12 procents lönereducering och därutöver, står vi även ur organisatorisk och formell synpunkt mycket starka då vi förordade strejk inom ett distrikt på organisationsmässigt sätt i syfte att snabbare pressa arbetsköparna till det steg Representantskapet avsåg pressa dem genom strejkbeslutet vid de åtta fabriker.”(280)

Greppet i SP:s argumentation var som synes att framställa de förordade vilda strejkerna som det sanna vidareförändret av förbundsstyrelsens politik. Detta gjordes för det första genom en tolkning av SPIAF:s strejkbeslut innebärande att om ingen lockoutförklaring kom, skulle flera fabriker strejka. Den socialistiska fraktionen i Pappers ledning skulle vid ett senare tillfälle hävda denna syn på beslutet, men den var formellt sett inte korrekt. För det andra hävdades att en strejk i Sundsvallsdistriktet låg i linje med representantskapets beslut. Den senare motiveringen var nödvändig att ha med, eftersom det enligt stadgan var ledningen som avgjorde vilka övriga fabriker som skulle tas ut.

Taktiken lades upp i sex direktiv till Sundsvallsocialisterna:

1. Arbeta för ett extra möte med distriktets samorganisation.
2. ”Om det finns en allmän stämning bland massaarbetarna i Medelpad för arbetsnedläggelse inom detta distrikt” skall socialisterna ställa sig i spetsen ”för denna aktion om våra ledande kamrater eller flertalet av dessa inom distriktet är enigt med partiet därom.”(281)
3. På samorganisationens möte skall socialisterna ”föreslå ultimatum till förbundsledningen” samt ”bevilja” strejken i distriktet.(282)
4. Frågan om allmän strejk föreslås bli föremål för omröstning i distriktet för att få arbetarna ”fastkittade” vid och ansvariga för beslutet. Strejken skall utlösas måndagen 29 februari eller någon av de närmast följande dagarna.
5. Sundsvallsocialisterna skall förmå samorganisationen att sända en delegation till förbundet med krav på riksomfattande strejk. ”Bind några sossar i denna deputation”.(283)
6. Representanter bör också sändas till Ångermanland och Hälsingland för att få dem att

handla efter Sundsvalls exempel.

Vid sidan om talet om ”organisationsmässighet” (i stället för propaganda för särskilt kamp-utskott) har den anbefallna taktiken stora likheter med SKP:s, dels givetvis vad gäller målet, den utan och mot ledningen drivna strejken, dels i fråga om metoder som omröstningar för att bygga samman en enhet underifrån och åtgärder för att sprida revolten.

Socialisternas nya linje utformades samtidigt som SPIAF:s förbundsstyrelse bestämde sig för att ej tillmötesgå kravet på en allmän strejk. Samma dag som förbundsstyrelsens möte avslutades uttalade sig Gävle-Dala distriktsorganisation enhälligt för en utvidgning av strejken.(284) I ett brev till förbundet varnades för en revolt inom distriktet: ”Stämningen vid exv. Karskär är sådan att det blir svårt att återhålla medlemmarna från att vidtaga stridsåtgärder på egen hand.”(285) Brevet skvallrade om att förbundsstyrelsen skulle få svårt att hålla förbundet samlat kring den impopulära partiella strejken. Fram till förbundsstyrelsemötet hade revolten begränsats till två avdelningar, Kramfors och Ulfvik. Socialisternas lappkast ökade riskerna för en omfattande revolt inom förbundet efter förbundsstyrelsens sammanträde.

Sundsvallsdistriktets ställningstagande var utslagsgivande för den fortsatta händelseutvecklingen. Distriktsorganisationen sammanträdde 28 februari, dagen efter förbundsstyrelsens möte. Protokollet från samorganisationens sammankomst har förkommit, men i fackföreningsmaterialet återfinns flera rapporter som stöder varandra i de avgörande momenten.(286) I strejkfrågan fanns två förslag, varav det ena innebar att man lojalt skulle följa förbundets beslut. Det andra formulerades av socialisten Alf Andersson: en särskild medlemsomröstning skulle arrangeras i distriktet om omedelbar arbetsnedläggelse; röstade 2/3 av deltagarna i omröstningen för en vild strejk skulle en sådan utlösas. Förslagets utformning visar att den socialistiska partilinjens om vild strejk med legal överbyggnad tillämpades. Kravet på en kvalificerad majoritet hämtades från stadgans bestämmelser om lokal strejk. Med knappa röstsiffror, 22 mot 20, bestämde sig dock distriktet för att förhålla sig lojalt.

Distriktet hade ingen överordnad ställning till avdelningarna; dess beslut band inte dessa, som på egen hand kunde besluta om strejk. För en vild strejk fanns det dock, när distriktet backade ur, ingen sammanhållande facklig instans, vilket torde vara anledningen till att socialisterna, efter nederlaget i samorganisationen, avbröt sin aktion för en arbetsnedläggelse i distriktet. I *Essvik* och *Svartvik* arrangerades provomröstningar om allmän strejk, något som samtliga röstande var anhängare av.(287) Omröstningarna gjordes endast för att markera medlemmarnas vilja och skulle meddelas pressen. Förslagsställare var i *Essvik* brevskrivaren Holger Schönning. Från ord till handling tänkte man inte gå och yrkanden om vild strejk avlogs, i *Essvik* med stor och i *Svartvik* med knapp majoritet. I *Fagervik* kom det också till omröstning kring allmän strejk men arrangemanget var annorlunda.(288) Vid särskilt valtillfälle skulle medlemmarna få rösta på antingen allmän strejk eller omedelbar vild strejk. Resultatet av omröstningen har ej protokollförts, men någon vild strejk sattes inte i verket.

I såväl *Essvik* som *Svartvik* och *Fagervik* fanns det starka socialistiska fraktioner. Den på tre olika ställen återkommande provomröstningen kan inte vara tillfällig. Det rörde sig uppenbarligen om ett socialistiskt schackdrag. Bakom yrkandena i avdelningarna om vild strejk stod kommunister och i åtminstone *Svartvik* bör de av röstsiffrorna att döma fått med sig andra medlemmar.(289) I Alf Anderssons *Nyhamn*, som också innehöll en stark socialistisk fraktion, anordnades ingen provomröstning, men avdelningen uttalade sig för allmän strejk och tog ställning mot vild.(290) *Söråker* hade inför förbundsstyrelsemötet gått längre än de andra avdelningarna och bestämt att strejk skulle utlysas i distriktet om

förbundsledningen ej utvidgade konflikten. Linjen var inte kopplad till det kommunistiska partiet. Inför hotet av revolt i en relativt stabilt socialdemokratiskt dominerad avdelning gjordes en uttryckning från förbundsledningen. I avdelningen fanns redan Robert Andersson, förbundsstyrelsen, men när uppföljningen av beslutet skulle diskuteras fick Söråker besök av G O Strand samt Essviks socialistiske representantskapsledamot Johan Karlsson.(291) Den senare var säkerligen tillkallad för att lugna avdelningens radikaler. Karlsson fick den otacksamma uppgiften att propagera för underordning under protest. G O Strand förklarade att den partiella strejken fortfarande var att anse som en provokation mot PMF. Enhälligt följde avdelningen Johan Karlssons exempel och slöt upp bakom ledningen samtidigt som man krävde allmän strejk.

Av undersökningsurvalets sju Sundsvallsavdelningar hade alla med undantag för Vivstavarv sammanträden i anslutning till samorganisationens möte. Fem av dessa sex protesterade, som framkommit ovan, i någon form mot ledningens beslut. Endast en av de sex, Matfors, fann sig utan protester i ledningens beslut.(292)

Utanför Sundsvall hade tre avdelningar möten i direkt anslutning till förbundsstyrelsens sammanträde.(293) De tre hade alla redan haft den partiella strejken uppe till diskussion. *Bergvik* fick besked om att avdelningen skulle blockera arbetet i fabriken. Frånö och Svanö i Ådalen hade tidigare sällat sig till oppositionen. I *Frånö* hade majoriteten önskat omedelbar strejk, men nu beslöt man sig med rösterna 115-70 för att acceptera den partiella strejken. På förslag av socialdemokraten Pelle Nyman krävde Svanö klart besked av ledningen i avtalsfrågan. Ordvalet äro klart, men kan ha varit ett sätt att med kraftord bryta udden av det krav på vild strejk som ställdes av en RFO-ansluten medlem.(294) Oavsett motivet bakom begäran om klart besked får en sådan hänvändelse tolkas som ett missnöje med den partiella striden. Några dagar senare fick avdelningen ett svar från förbundsstyrelsen.(295) Pelle Nyman ansåg att man skulle låta sig nöja med det besked man fått. Samme RFO-medlem, som föreslagit omedelbar strejk på det föregående mötet, återkom med samma yrkande. Mellan dessa två förslag lade sig socialisten Algot Boström, som använde Sundsvallsmodellen.(296) Han krävde att distriktet skulle anordna en medlemsomröstning om strejk. Boström måste ha lärt känna sundsvallstaktiken genom personliga kontakter, ty den var inte officiellt fastställd (se nedan).(297) Boström fick glädjen att se sitt förslag gå igenom. Det erhöll 31 röster, Nymans 27 röster och RFO:arens 12 röster. Nyman protesterade mot beslutet – inte till avdelningen, men väl till förbundsstyrelsen.(298) Nyman åberopade i sin skrivelse till ledningen att fyra arbetslösa deltagit i beslutet. Utan att undersöka ärendet upphävde förbundsstyrelsen Svanös beslut. Svanö protesterade och påpekade att arbetslösa, men betalande medlemmar hade rösträtt.(299) Nyman fick påskrivet för att han ej vänt sig till avdelningen.

Perioden mellan 20 och 29 februari bildar en särskild etapp i pappersmassestrejken historia. Beslutet om partiell strejk väckte protester, som i flera fall gick så långt att ledningens auktoritet och sammanhållningen i förbundet hotades. Protesterna i urvalets avdelningar tog sig skilda uttryck. Ett par, *Bergvik* och *Laxå*, önskade att själva komma med i strejken, andra försökte genom resolutioner och påtryckningar påverka ledningen under det att *Ulfvik* gick i strejk med avsikt att genom exemplet makt förmå övriga fackföreningar att ta saken i egna händer. Genom Sundsvallsdistriktets aktivitet fick oppositionen ett centrum och genom förbundsstyrelsens sammanträde 25 februari en samlande målinriktning: det gällde att få förbundsstyrelsen att utvidga strejken. Rörelsen för att åstadkomma en allmän strejk led dock nederlag på styrelsemötet. Frågan ställdes då om avdelningarna skulle lägga ned arbetet utan

ledningens godkännande. Med endast två rösters marginal förhindrades en sådan utveckling i Sundsvallsdistriktet. Därmed föll de vilda strejkerna som handlingsalternativ för SPIAF:s medlemmar och ledningen behöll sin auktoritet över förbundet.

Kommunistiska partiet hade under avtalsförhandlingarna i pappersmasseindustrin stått vid sidan om händelseflödet. I slutet av februari befann sig partiet för första gången i händelsernas centrum. Under dessa dagar var man den enda kraft som konsekvent propagerade för en strejk ”utan och mot” förbundsstyrelsen. I de två avdelningar, som revolterade, Kramfors och Ulfvik, hade partiet ett stort inflytande vilket visat sig på avtalskonferensen i januari. I den kommunistiska propagandan användes Kramfors och Ulfvik som det manande exemplet.(300) Detta, sade kommunisterna, var den väg arbetarna måste gå för att bekämpa arbetsgivarna och omintetgöra förbundsledningens förrädiska verksamhet.

Under några få dagar var den vilda strejken också Socialistiska Partiets arbetsmetod. SP hade inte förutsett den opposition den partiella strejken skulle väcka och gjorde i strejkens inledningsskede en tempoförlust. Efter att först ha accepterat Pappers taktik anpassade man sig sedan till rörelsen för en utvidgning av strejken. När det visade sig att denna tycktes gå ännu längre och hän mot en vild arbetsnedläggelse, försökte partiet, inför risken att en andra gång hamna i bakvattnet, ställa sig i spetsen för denna strömning. Detta innebar ett brott mot partiets uttalat legalistiska synsätt. Avfallet redovisades inte öppet i pressen. Eftersom aktionen för en icke förbundsledd strejk kapsejsade passerade partiets omsvängning obemärkt och man fortsatte sin propaganda för påtryckningar mot förbundsledningen och sin kritik av kommunisternas propaganda för vilda strejker.(301) Omsvängningen löpte sålunda till 360 grader utan någon offentlig redovisning av mellanstationerna.

Socialistiska Partiets mellanställning var besvärande, vilket man tämligen beredvilligt redovisade i en ledare i Folkets Dagblad betitlad ”Vår fackliga taktik”. Den tog upp den kritik som pappersmassearbetarna riktade mot SPIAF:s ledning: ”Luften är full av invektiv: förrädare, arbetsköparlakejer o.s.v.”(302) Folkets Dagblad var inte odelat positiv. Kraftorden löste lika litet som de vilda strejkerna några problem ”som sillénarna låtsar sig tro eller som en del plötsligt revolutionära socialdemokrater tycks tro”.(303) Ledaren menade att medlemmarna i stället borde söka öva påtryckningar på Pappers förbundsledning. ”Det sägs nu att det inte är någon idé att vädja till eller framställa krav på reaktionära förbundsledningar. Det är dock så illa ställt att man inte har någon annan ledning att göra påtryckningar på, och att få till en annan ledning som har allmänt förtroende går inte i en handvändning, och det går inte alls med organisationsvidriga metoder.”(304)

Folkets Dagblad varnade för att Pappers ledning räknade med att medlemmarnas bitterhet och vrede skulle vara stillad när det blev kongress. Påtryckningar i nuläget och förberedelser för att på kongressen ge ”respass åt arbetsköparnas förtroendemän” i fackförbundsledningarna var de två vägar SPIAF:s och SP:s medlemmar måste gå. Som illavarslande i detta sammanhang såg Folkets Dagblad SPIAF-ledningens försök att skjuta på kongressen. Samtidigt med den partiella strejken anordnades nämligen den tidigare omnämnda medlemsomröstningen om att förflytta Pappers kongress till följande år, 1933.

Såväl SAP som SP spelade en roll i samband med tendenserna till en revolt i Pappers i slutet av februari 1932. Flera tecken talar dock för att deras roll var begränsad. Utom i Ulfvik och vid ett möte i Frånö avvisades alla i materialet förekommande kommunistiska förslag om vild strejk. Socialisternas agerande i Sundsvall visar tydligt att de inte stod i ledningen för motståndet mot den partiella strejken utan i stället försökte anpassa sig till en spontan rörelse bland medlemmarna.

Efter förbundsstyrelsemötet 25-27 februari stillnade revolttendenserna. Däremot breddades anslutningen till kravet på allmän strejk. Två av undersökningsurvalets avdelningar hade tidigare tillbakavisat detta krav, men i början av mars antogs det av såväl Karlshäll som Laxå.(305) Sandarne, som var med i den partiella strejken, Ytterstfors, Vivstavav och Skellefteås distrikt hade inte tidigare tagit ställning till kravet om utvidgning av strejken; nu uttalade de sig för en sådan(306)

Det nästföljande representantskapsmötet, som hölls 11 mars 1932, behandlade disciplinära åtgärder mot de revolterande avdelningarna Kramfors och Ulfvik.(307) I det cirkulär som kallat medlemmarna till den partiella strejken hade förbundet sagt ifrån att revoltörer inte skulle få något konfliktunderstöd. På representantskapets möte ville förbundsstyrelsen gå ett steg längre och utesluta de vilt strejkande. De medlemmar som i Kramfors och Ulfvik reserverat sig mot beslutet skulle dock inte uteslutas. Styrelsen tog här ingen hänsyn till att det alternativa förslaget i Ulfvik principiellt sett också innebar en illegal konflikt – i den mån den hade detta klart för sig. Enligt styrelsen skulle även icke-reservanterna få en möjlighet att kvarstå i avdelningen och förbundet. De kunde i efterhand reservera sig, men måste då i en särskild skrivelse förklara sig villiga att i fortsättningen följa förbundets stadgar och beslut. Medlemmarna skulle få två veckors betänketid. Mot uteslutningsförslaget opponerade sig David Malmberg, Norrköping, och socialisten Henning Carlsson.(308) Båda ansåg att styrelsen gick för hårt fram. Malmberg, som fick stöd av Rudolf Forsén, Skellefteå, föreslog att revoltörerna skulle suspenderas ur förbundet så länge konflikten varade. Carlsson, som tog avstånd från avdelningarnas handlingssätt, tyckte med stöd av socialisterna Johan Carlsson och Erik Jansson att det räckte med att icke-reservanterna gick miste om konfliktunderstödet under den tid de strejkade vilt. Vid voteringen slogs först Carlssons förslag ut, därefter segrade förbundsstyrelsens förslag över Malmbergs med 10 röster mot 7.

I representantskapets uteslutningsbeslut låg en erbjudan om fortsatt medlemskap i utbyte mot en reservation och skriftlig försäkran. Den kommunistiska pressen antog inte denna invit.(309) En orsak till detta var att SKP ville att övriga avdelningar skulle följa Kramfors och Ulfviks exempel. Uteslutningarna möttes i stället efter två linjer. För det första försökte SKP få igång sympatyttringar av olika slag, såväl solidaritetsuttalanden som materiell hjälp.(310) För det andra propagerade SKP för en allmän revolt. Hade propagandan burit frukt skulle Kramfors och Ulfvik hamnat i ett annat och gynnsammare läge. I endast ett fall kunde den kommunistiska pressen registrera en avdelning som följde de kommunistiska parollerna. Munksund, som redan tagits ut i konflikt av förbundet, utsände ett budskap om omedelbar strid och sympati med Kramfors och Ulfvik.(311)

I Ulfvik drogs uteslutningsfrågan i långbänk, men efter några turer stod det klart att den lilla avdelningens majoritet följde förbundsledningen.(312) Majoriteten i Kramfors vägrade reservera sig. De uteslutna sände ut vädjanden om ekonomiskt och moraliskt stöd i förbundet, men dessa klingade i regel för döva öron.(313)

SKP:s tillämpning av sin taktiska princip om organiserandet av en strejkrörelse utan och mot ledningen var stelbent, dvs den anpassades inte till skeendets växlingar. Under den sista veckan i februari förelåg möjligheter för en vild strejk. Därefter svängde opinionen om, men SKP drev sin aktion vidare trots att partimedlemmarna blev isolerade inom SPIAF. När så SPIAF:s ledning tillgrip disciplinära åtgärder kunde eller ville inte SKP göra en reträtt. Agerandet bildar en skarp kontrast till Socialistiska Partiets. När detta parti skulle organisera en vild strejk i Sundsvall avbröts experimentet i det ögonblick det stod klart att man ej skulle få ut distriktet i en enhetlig aktion. SP blottställde sig ej, under det att SKP närmast gjorde

blottställningen till princip.

Under den partiella strejken hade SPIAF:s ledning utomordentliga svårigheter att upprätthålla sin auktoritet. Beslutet om en partiell strejk ställde förbundet i en kritisk situation. Strejken innebar ett dubbelt misslyckande, då den varken uppfyllde sitt angivna syfte – att locka arbetsgivarna till motåtgärder – eller tillfredsställde de kampvilliga inom medlemskåren. Oppositionen mot beslutet om partiell strejk var väsentligen av spontan karaktär. Vänsterpartierna försökte ställa sig i spetsen för denna opposition, men de kunde inte dirigera medlemmarna.

Första omröstningen

1 skiftet februari–mars försämrades läget allvarligt för Pappersindustriarbetareförbundet. Den 21 februari strandade förhandlingarna för pappersbruken. Pappersbrukens arbetsgivarorganisation följde mönstret från PMF och förberedde en ensidig lönereduktion. Denna kom att stanna på 8 % på ackorden och skulle tillämpas från 21 mars. SPIAF hade således misslyckats med att bevara arbetsfreden på sina båda fronter och representantskapet kallades in för att ta ställning till den nya situationen. SPIAF vände sig också till Landssekreteriatet med en hemställan om att detta skulle låta sig representeras på representantskapets extra sammanträde, som skulle äga rum 11 mars 1932.(314) Innan mötet med representantskapet kom till stånd hann dess förutsättningar förändras. Medlingskommissionen vände sig till å ena sidan SPIAF och å andra sidan Pappersmasseförbundet och Pappersbruksföreningen med en trevare om en ny förhandlingsomgång.(315) Man enade sig om att denna skulle äga rum i mitten av mars.

Samtidigt som dessa kontakter togs ökade PMF trycket på SPIAF. Den 5 mars vände sig arbetsgivarorganisationen i ett internt meddelande till de medlemmar som tillverkade sulfittmassa.(316) I brevet omtalades att arbetarparten i förhandlingarna åberopat det faktum att de internationella produktionsinskränkningarna av sulfittillverkningen ej till fullo genomförts i Sverige. För Pappers del var detta självklart ett argument för att industrins läge inte var så pressat som arbetsgivarna ville framställa det. I PMF:s skrivelse ålades därför sulfittillverkarna att senast i veckan 7-12 mars inställa driften, vilken sedan inte fick ”igångsättas förrän Pappersmasseförbundet meddelat tillstånd därtill”.(317) De fabriker som redan upphört med tillverkningen fick inte heller på eget initiativ ta upp den igen. PMF betonade att den ”anbefallna åtgärden är icke att betrakta som en lockout och får icke meddelas arbetarna i sådan form, att den kan av dem uppfattas som en sådan”.(318) PMF fullföljde således sin tidigare taktik att undvika de rena stridsmedlen, samtidigt som man likväl skadade motståndaren. Det var inte den överenskomna produktionsinskränkning som man i första hand ville förverkliga utan i stället utnyttjades inskränkning i det rådande avtalsläget. Aktionen i sulfittindustrin, som dominerade massatillverkningen, ställde stora delar av Pappers medlemskår utan arbete.

SPIAF:s ledning stod nu inför tre problem: För det första vilka motåtgärder som skulle vidtagas som svar på den kommande lönereduktionen i pappersbruken. För det andra vilken inställning man skulle ha till driftstoppen i sulfittindustrin. Man kände inte till PMF:s brev, men fem avdelningar hade lämnat in rapporter om verkningarna av arbetsgivarnas beslut.(319) För det tredje vilken linje Pappers borde hålla sig till i de förnyade medlingsansträngningarna. Till dessa problem fogade sig den redan behandlade interna disciplinfrågan rörande behandlingen av revoltörerna i Kramfors och Ulfvik.

Representantskapets sammanträde 11 mars förbereddes i vanlig ordning av Pappers

förbundsstyrelse. Denna beslöt på egen hand att tolka produktionsstoppen i sulfitindustrin som stridsåtgärder.(320) Sju stoppade sulfitfabriker, alla utom en belägna i Sundsvallsdistriktet, förklarades i blockad och arbetarna i dessa fabriker erhöll konfliktunderstöd.(321) I och med att man beslutat att se driftstoppen som maskerade lockouter ställde man kravet på sig själv att komma med motåtgärder. Ett eventuellt beslut om en utvidgad strejk skulle dock inte hinna verkställas före förlikningsförhandlingarna, vilket skulle betyda att det måste tas tillbaka, eftersom kommissionen med all säkerhet skulle kräva att någon ytterligare utvidgning av konflikten ej kom till stånd. Trots detta blev stridstaktiken huvudämnet för förbundsstyrelsens överläggning.

I taktikfrågan diskuterade förbundsstyrelsen ett förslag som skulle underställas representantskapets prövning. Tre olika ståndpunkter är noterade i protokollet.(322) Edvard Johansson, som representerade Landssekreterariatet, försökte bromsa en upptrappning av konflikten. Han ansåg att inget beslut borde fattas i konfliktfrågan, alternativt att Pappers ”i varje fall /borde/ fortsätta arbetet ett par dagar efter den 21 för att dels få bevis för att reduceringen /för pappersbruken/ verkligen tillämpas och dels få konstaterat om någon fabrik separerar från reduceringsdekreteret”.(323) Johansson såg inte något som talade för att Pappersbruksföreningen eller någon av dess medlemmar tvekade inför reduceringsbeslutet. Utspelet får bedömas mindre som ett sakargument än som ett uttryck för Landssekreterariatets avoghet mot avtalsstrider i detta läge.

Pappers förbundsstyrelse tog ingen hänsyn till Edvard Johanssons synpunkter utan valde mellan två framlagda förslag, som båda innebar stridsåtgärder. Dessa förslag var anpassade till förhandlingsläget, vilket betydde att inget konfliktvarsel skulle utfärdas i väntan på resultatet av medlingsarbetet. Skillnaden mellan förslagen låg i arbetsnedläggelsens omfattning. G O Strand, som var upphovsmannen till den partiella stridstaktik SPIAF gått in för, förespråkade ett fortsatt förfarande enligt samma modell. Visserligen ansåg han att Pappers skulle tillgripa total arbetsnedläggelse vid pappersbruken, men för pappersmassans del skulle man inskränka sig till en utvidgning av den partiella strejken.(324) Det skilda förfarandet för de två industrierna motiverades inte, men kan ha bottnat i att bruksindustrin sågs som mer sårbar. Förbundsstyrelsen fastnade dock inte för Strands linje utan antog i stället ett förslag som formulerats av ombudsmannen Verner Johansson. Hans förslag innebar en generell arbetsnedläggelse i alla pappersmasse- och pappersbruksfabriker.

Representantskapet hade inkallats för att ta ställning i konfliktfrågan.(325) När mötesdeltagarna fick information om medlarnas nya initiativ ifrågasatte ett par av dem nyttan av ett sammanträde. Man tog emellertid ställning till styrelsens förslag. Under mötet väcktes vidare tanken på utarbetandet av detaljerade direktiv till förhandlingsdelegationen. Liksom på representantskapsmötet i januari fördes på vissa punkter en parallelldebatt. I det ena diskussionsspåret stod den socialistiska fraktionen mot ledningens majoritet, i det andra överlade majoriteten om vilken väg man skulle välja.

Den socialistiska fraktionen i representantskapet drev vid sidan om status quo-kravet två frågor. Den ena innebar en kritik av den partiella strejken, den andra ett krav på omedelbart strejkvarsel. Kritiken gentemot styrelsens handhavande av den partiella strejken gick ut på att representantskapets beslut hade inneburit att en total strejk skulle ha genomförts i det fall ingen lockoutförklaring kom. Johan Karlsson menade att det hade varit möjligt att hålla disciplinen uppe bland medlemmarna ”endast därigenom att man kunnat säga att den allmänna strejken skulle bli med det snaraste”.(326) Vid sidan om socialisterna intygade representantskapsledamöterna Birger Öhqvist, Värmland, och Adolv Nyström, Jämtland, att

medlemmarna förväntat sig en allmän konflikt. I polemik mot Johan Karlsson invände G O Strand att något ”beslut om att snart utvidga konflikten ha vi inte fattat, och har Johan Karlsson påstått detta har han sagt för mycket. Att inte lockouten kommit skola vi ej förundra oss över, då vi känna läget inom massaindustrien. Hade det gällt pappersbruken är det tämligen givet att lockouten kommit omedelbart”.(327)

Både Karlssons och Strands tolkningar av konfliktbeslutet är tendentiösa. Strand hade rätt i att något vilande beslut om utökad strejk ej fattats, men tvivelsutan var motiveringen till klyvningen att provocera PMF till en lockout. Om det senare ledet i Strands replik var en bortförklaring av misslyckad taktik eller ett avslöjande av baktanken med den delvisa arbetsnedläggelsen låter sig ej fastställas.

Den andra socialistiska argumentationstråden var till skillnad från den första av direkt praktisk betydelse. Socialisterna var nämligen mycket aktiva för att få till stånd ett omedelbart beslut om total konflikt. Till skillnad från förbundsstyrelsen ville de alltså att varsel skulle utfärdas. Förbundsstyrelsens förslag innebar visserligen ett beslut om strejk, men man skulle invänta förhandlingsresultatet innan varsel proklamerades. Bland de ovanligt många talarna på sammanträdet var socialisterna isolerade. I en avslutande votering ställdes socialisternas krav mot förbundsstyrelsens förslag och det senare gick igenom. Socialisterna reserverade sig mot beslutet.

Inom majoriteten rådde inga motsättningar om omfattningen av strejken, trots att det inom förbundsstyrelsen väckts förslag om en utvidgad partiell arbetsnedläggelse. Ombudsmännen i förhandlingsdelegationen, G O Strand och L Em Eriksson, samt representantskapsledamoten Birger Öhqvist underströk att beslutet var en eftergift för medlemsopinionen. L Em Eriksson sammanfattade deras synpunkter när han hävdade att den av Strand föreslagna utvidgade partiella strejken

”säkerligen varit klokast och bäst om den gått att genomföra, men detta är omöjligt på grund av den opposition som råder bland medlemmarna. Samtliga distrikt och en hel del avdelningar har uttalat sig för allmän konflikt, och det skulle psykologiskt skada förbundet om man även i fortsättningen går in för partiell strid. Det är ju annars inte så vanligt att ta strid vid en tidpunkt då arbetsgivarna vilja ha driftsinställelse, men de kloka synpunkterna måste vika på grund av medlemmarnas åsikter. Bland socialdemokrater, kilbommare och sillénare är det allmän mening att bara de får slåss så har de i alla fall försökt.”(328)

Någon opposition vid sidan om den socialistiska mötte inte förbundsstyrelsens förslag och även andra talare hänvisade till medlemsopinionens krav. John Hult, Dalsland, tolkade dock förslaget som en nyttig gest i förhandlingarna och inte som en stridssignal.

I sin föredragning uppehöll sig Strand endast vid strejkfrågan. Under debattens gång tog LO:s Edvard Johansson med kassören Alfred Perssons stöd upp frågan om vilken kurs Pappers skulle hålla i den stundande förlikningen. I denna fråga var meningarna mycket delade. Det var inte bara socialisterna som stod fast vid det av förhandlingsdelegationen övergivna kravet på status quo. Två medlemmar i representantskapet, K J Eriksson och Rudolf Forsén, och en förhandlare, Holger Bergh, sällade sig till socialisterna. K J Eriksson, Värmland, stod därmed fast vid sin ståndpunkt från avtalskonferensen under det att Rudolf Forsén, Skellefteå, nu bytt fot liksom Holger Bergh, som i förhandlingsdelegationen varit med om att godtaga 5 % reduktion av ackorden. Det förefaller troligt att omsvängningen i dessa fall helt eller delvis var föranledd av styrkan i medlemsopinionen. Forsén nämnde också i en replik att man måste ta hänsyn till denna. För ledningen i övrigt måste kravet på bibehållna löner ha varit ett passerat stadium.

Inom majoritetslägret hävdade flera talare, bl a G O Strand och Edvard Johansson att det var dags att låta medlemmarna få ta ställning.(329) Argumentationslinjen känns igen från avtalskonferensen då man också hävdade att majoritetens linje bäst tillgodosåg de medlemsdemokratiska aspekterna. Beträffande lönesänkningens omfattning gick Edvard Johansson ett steg längre än de övriga mötesdeltagarna. Han föreslog en reducering av driftsackorden med 7 % i massa och 4 % i bruk. 7 % för pappersmassearbetarna hade Johansson tidigare försökt lansera. Om Pappers tog detta bud trodde sig Edvard Johansson om att kunna förankra det hos medlingskommissionen, men han krävde ett bestämt besked. Något sådant fick han ej av representantskapet. Hjalmar Adiels, förbundsstyrelsen, och Magnus Fredriksson, representantskapet, var visserligen villiga att för massaarbetarnas del diskutera procentsatser, men de höll sig till 5-6 %. Fredriksson ville å andra sidan att de fasta ackorden skulle få en lindrigare reducering. Han var den enda som tog upp grovarbetarna. Ombudsman Verner Johansson och John Hult uttalade sig mot försöket till en bindning av delegationen och Strand vägrade ta definitiv ståndpunkt.

I representantskapets diskussion behandlades på detta möte bruks- och massaförhandlingarna i ett sammanhang. Som en effekt av detta var talarlistan längre än vanligt. Den allmänna meningen var att pappersbruken låg betydligt bättre till än systerindustrin. Samtidigt misstänkte man att medlingskommissionen skulle vara låst av reduceringstanken. David Malmberg från Norrköping ansåg att även medlemmarna delade denna enligt hans mening felaktiga uppfattning. Socialisterna höll sig även i detta sammanhang med en status quo-ståndpunkt, men för de flesta andra talarna lutade det åt att någon mindre reducering kunde accepteras.

Det beslut om en total konflikt som togs av representantskapet får tolkas som ett vilande principbeslut. Det var inte offentligt och några föranstalter för strid gjordes ej. Arbetsgivarna blev underrättade om beslutet först när förlikningen kom igång.(330) Beslutet var utan tvekan till mycket stor del dikterat av medlemsopinionen, men i det rådande förhandlingsläget kostade det å andra sidan inte konfliktmotståndarna så mycket.

Medlingsbudet

Förlikningsförhandlingarna för pappersmasse- och pappersbruksindustrierna ägde rum i tre dagar, 15-17 mars, samtidigt som Kreugerkraschen skakade landet.(331) Det första sammanträdet samlade hela delegationerna, därefter vidtog i sedvanlig ordning överläggningar mellan kommissionen och var delegation, eller representanter för den, för sig.

Stora ansträngningar gjordes för att lösa konflikterna. LO:s och SAF:s representanter hade särskilda sammanträden med kommissionen och tillsammans med denna diskuterade de situationen med statsministern, finansministern och socialministern.(332) Statsministern skall mot bakgrund av Kreugerkraschen och den svenska exportens läge ha övat starka påtryckningar på deltagarna från huvudorganisationerna. Även PMF:s ordförande Holger Nilsson tog i förhandlingarna upp Kreugerhändelserna. Han hävdade att de allvarligt försämrat industrins läge.

Samtidigt med förhandlingarna hade Pappersmassedeförbundet årsmöte. Ett styrelsemöte i samband med detta diskuterade avtalsrörelsen.(333) I den information som delgavs styrelseledamöterna framgick att arbetsgivarsidan varit tveksam till det snara upptagandet av förlikningen. Utsikterna till en uppgörelse bedömdes som ringa, ”trots att landsorganisationens representant meddelat sig skola göra allt för att uppnå uppgörelse”.(334) Gustaf Söderlund från SAF deltog i styrelsemötet och intygade att LO-ordföranden Edvard Johansson var ange-

lägen om att nå resultat. Söderlund räknade med att LO skulle kunna vägra SPIAF strejkunderstöd, samtidigt som Pappers beslut om total strejk besparade PMF en lockoutförklaring. I avtalsfrågan ansåg Söderlund det rimligt att Pappers ej skulle få bättre villkor än Sågverks, som fått en nedsättning med 9 % på ackorden. Deltagarna på sammanträdet var eniga om att man skulle låta fabrikena successivt stanna i stället för att tillgripa öppna stridsåtgärder. Först efter det att fabrikena stått en viss tid kunde det, ansåg Söderlund, bli aktuellt med utvidgning av striden till andra industrier. Hänsyn skulle här tas till de arbetare som accepterat reduceringar. Förslag om en skärpning av reduceringskravet väcktes men utan framgång. Var PMF exakt stod framgår ej, men Söderlunds yttrande om sambandet med sågverksindustrin tyder på att man befann sig någonstans kring 9 %. Trots Holger Nilssons uttalande vid förhandlingsbordet och den fasthet som präglade PMF:s styrelsemöte var det inte arbetsgivar-sidan utan arbetarna som vann på det medlingsförslag som lades fram.

Den 17 mars presenterade medlingskommissionen ett avtalsförslag för vardera industrin jämte en särskild hemställan till parterna. Kommissionen fordrade inte att förhandlingsdelegationerna skulle godkänna medlingsförslaget, vilket var en extraordinär åtgärd. Man avstod således från att sammanjämka förhandlingarna och vände sig direkt till deras huvudmän. I PMF:s fall gjorde detta ingen skillnad, eftersom delegationen hade fullmakt och någon prövning av förslaget utöver delegationens gjordes heller ej. För SPIAF:s del innebar kommissionens åtgärd att medlemmarna skulle ta ställning i en avtalsomröstning. Paradoxalt nog sköt förlikningsmännen åt sidan den institution där man haft ett visst gehör, dvs ledningen, till förmån för en där gehör visat sig vara mindre, nämligen medlemsopinionen. Å andra sidan kunde det hävdas att Pappers delegation tidigare visat sig vara en svårbehandlad faktor under det att medlemmarna var en ännu icke prövad faktor.

I sin hemställan hänvisade förlikningskommissionen till Kreugerkraschen och vädjade till parterna att de ”i det helas och allas intresse” skulle anta avtalsförslagen ”såsom yttersta och enda återstående möjlighet att ernå den under nuvarande förhållanden i alla hänseenden så ytterligt önskvärda borgfreden på arbetsmarknaden”.(335) Avtalen gick i stort ut på ackordsprissänkningar med 7 % i pappersmasseindustrin och med 4 % vid pappersbruken, något som motsvarade den linje Edvard Johansson arbetat för på Pappers representantskapsmöte och förmodligen också inför medlingskommissionen.

Förslaget för pappersmassan var med två undantag detsamma som kommissionen kommit fram till en månad tidigare. Skillnaden bestod dels i en prutning på arbetsgivarernas krav om lönereduceringar, dels i ett visst tillgodoseende av ett arbetarkrav rörande förekommande lokala förmåner. I det s k tillägget till 1928 års avtal hade bestämmelsen om dessa förmåner haft följande lydelse: ”Arbetare, som åtnjutit hyresbidrag, fri bostad, ved och liknande förmåner, bibehållas därvid.”(336) På PMF:s begäran hade förlikningsmännen tidigare strukit denna passage i avtalsförslagen. Nu återkom den i modifierad form. Denna framgång för arbetarsidan betydde att hyresbidragen, de fria bostäderna och veden ej kunde tas bort i de lokala förhandlingarna. Däremot hade kommissionen i det nya förlikningsförslaget eliminerat den oprecist formulerade klausulen ”och liknande förmåner”. Enligt en diskussion inom PMF angående förmånerna hade denna klausul sin betydelse.(337) Inom PMF ansåg man att arbetarsidan i de lokala förhandlingarna försökte lägga in premier och alla förekommande lokala utväxter på avtalet bland ”liknande förmåner” och på så sätt göra dem icke förhandlingsbara. Den viktigaste nyheten i förlikningskommissionens förslag var emellertid den nämnda begränsningen av reduceringssatsen för driftsackordet. Här backade medlarna från 10 % till 7 %. Inte nog därmed, denna sänkning fick en temporär karaktär och kallades för ett

kristidsavdrag: ”Ovan angivna kristidsavdrag är fast till den 1 oktober 1932. Skulle det allmänna konjunkturläget avsevärt förändras under våren och sommaren, skola på framställning av endera parten förhandling upptagas för träffande av överenskommelse om annat avdrag. Kan därvid sådan överenskommelse icke vinnas före utgången av september månad, tillämpas ovan angivna avdrag till årets slut.”(338)

Eftersom ena parten kunde neka till en revidering av kristidsavdraget innebar den nya formuleringen inte mycket mer än en markering i ord av det tillfälliga i nedsättningen. Att målgruppen för denna markering var arbetarna ter sig som självklart.

När SPIAF några dagar tidigare, 11 mars, beslutat sig för total strejk i bägge industrierna hade man vänt sig till Landssekreteriatet för att få sina åtgärder godkända. Landssekreteriatet bordlade Pappers hemställan och inbjöd i stället förbundsstyrelsen till ett gemensamt sammanträde.(339) Detta kom att äga rum samma dag som parterna mottagit medlingsförslagen, varför dessa kom att dominera diskussionen.(340) Landssekreteriatet framhöll att allt måste göras för att få medlemmarna att godkänna förslaget i avtalsomröstningen. För LO-ledningen framstod det som omöjligt att vinna något bättre resultat vare sig genom förhandlingar eller genom konflikt.

”Då det dessutom måste räknas med, att jämväl andra arbetargrupper, som redan nödgats vidkänna reduceringar av sina löner, kunna bli indragna i en eventuell konflikt inom pappersmasse- och pappersbruksindustrierna, måste Landssekreteriatet ovillkorligen beakta detta förhållande när det gäller att slutgiltigt taga ställning till den hemställan som föreligger från Pappersindustriarbetarförbundets sida om godkännande av konfliktåtgärder inom dessa industrier.”(341)

Samtliga närvarande medlemmar i Pappers styrelse tog till orda. De ansåg förslagen otillfredsställande, men höll med Landssekreteriatet om att det ur alla synpunkter vore lyckligast om medlemmarna godkände dem. Landssekreteriatet värdjade om att Pappers förbundsstyrelse enhälligt skulle tillstyrka förslaget när det sändes ut på omröstning trots att medlingskommissionen ej begärt detta. Vidare önskade LO att sekretariatets inställning i frågan skulle göras bekant.

Efter det gemensamma mötet sammanträdde sekretariatet och förbundsstyrelsen var på sitt håll. Landssekreteriatet beslöt inkalla LO:s representantskap, som skulle få ta ställning till dels Pappers framställan om godkännande av och ekonomiskt stöd till en eventuell arbetsinställelse, dels den situation som kunde uppkomma om Pappers medlemmar avvisade förlikningsförslagen.(342) Vidare beslöt sig sekretariatet för att sätta sig i förbindelse med den socialdemokratiska pressen och mana denna till att på ”effektivaste sätt verka för medlingsförslagets antagande”.(343)

Pappers förbundsstyrelse samlade de båda förhandlingsdelegationerna till ett sammanträde.(344) Pappersbruksförhandlingarna har tidigare inte presenterats i framställningen. De av distrikten utsedda underhandlingarna var alla medlemmar i representantskapet: Oskar Frejd, John Hult, Oskar Johansson samt socialisten Erik Jansson.

Majoriteten på mötet uttalade sig för ett av G O Strand ställt förslag om att man med tillstyrkan skulle sända ut förslagen på omröstning. Termen tillstyrkan innebar att ledningen uppmanade medlemmarna att rösta för medlingsbudet. Tanken mötte opposition dels från massaförhandlingaren Holger Bergh, som hävdade att man varken skulle av- eller tillstyrka förslagen, dels från fyra ledamöter som förordade att medlemmarna skulle rekommenderas att förkasta förlikningsförslaget.

Holger Berghs mellanståndpunkt hade anor sedan avtalskonferensen i januari 1932 då han

också intog en särlinje. I förhandlingarna hade han sedan kommit att acceptera reträtten till 5 % för att på representantskapsmötet 11 mars åter hävda bibehållna löner. Att de två närvarande socialisterna, Henning Carlsson och Erik Jansson, var för ett avslag låg helt i linje med deras agerande i övrigt. Däremot är det förvånande att finna förbundsstyrelseledamoten Robert Andersson på samma sida som socialisterna. Andersson hade varit med på mötet med Landssekreteriatet och där accepterat medlingsbudet. På förbundsstyrelsemötet var det däremot Robert Andersson som ställde förslaget om avstyrkan. Andersson fullföljde här en vacklande oppositionspolitik alltifrån avtalskonferensen i januari: dagen före konferensen hade han ställt förslag om status quo; på konferensen hade han röstat för en lönesänkingslinje; i februari hade han gått med på den femprocentiga reduceringen och den partiella strejken för att sedan kräva total arbetsnedläggelse.

Utom Robert Andersson och socialisterna uttalade sig även Per Södergren, massaförhandlare från Sundsvallsdistriktet, för att medlemmarna skulle rekommenderas att förkasta förslaget i omröstningen.

När förbundsstyrelsen och underhandlarna gick till beslut ställdes Strands förslag mot avslag och efter en votering antogs Strands linje med röstsiffrorna 11 mot 5. Robert Andersson, Erik Jansson och Henning Carlsson reserverade sig mot beslutet.

Ledningen var således splittrad och den uppkomna sprickan drabbade särskilt massaindustrin. Med undantag för Erik Jansson var samtliga närvarande pappersbruksarbetare – Hjalmar Adiels och G A Malmberg i förbundsstyrelsen jämte tre av underhandlarna – för tillstyrkan. Av de valda pappersmasseförhandlarna var endast hälften – Georg Johansson och Hjalmar Kyrklund – på denna linje. Bland pappersmassearbetarna i förbundsstyrelsen stod Robert Andersson mot Birger Öhqvist och John Sandberg. Regionalt sett var oppositionen förankrad i norra Sverige och politiskt sett var den blandad. Robert Andersson och Per Södergren var aktiva socialdemokrater, Holger Bergh troligen partilös och Jansson och Carlsson socialister.

I absoluta tal utgjorde oppositionen inget hot mot ledningens manöverförmåga. Rimligen hade man inom majoritetens kärna inte räknat med att vinna socialisterna. Däremot får Robert Anderssons och Per

Södergrens avhopp sägas vara en motgång. De kom båda från det tyngsta distriktet och de bröt partilinjen. Det faktum att de inte som socialisterna var principiella motståndare till lönesänkningen bör ha avslöjat att avtalsförslaget skulle få svårt att hävda sig i omröstningen.

Omröstningen

Det cirkulär som kallade medlemmarna till avtalsomröstning rekommenderade ett godkännande av medlingskommissionens förslag.(345) Cirkuläret var signerat av G O Strand på förbundsstyrelsens uppdrag och innehöll en redogörelse för Landssekreteriatets ståndpunkt. Enligt cirkuläret ansåg Landssekreteriatet med hänvisning till de redan träffade avtalen i exportindustrin det uteslutet att pappersmassearbetarna skulle kunna undgå en lönereducering. Till detta fogade cirkuläret att ett avslag från medlemmarnas sida kunde leda till en ännu sämre uppgörelse.

Omröstningen borde enligt cirkuläret ske med slutna sedlar och avdelningarna uppmanades att inte meddela resultaten till pressen. Ett antal avdelningar röstade emellertid öppet och den socialistiska Norrlandskuriren rapporterade i flera detaljer om avdelningarnas reaktioner.(346) Syftet med tidningsskriverierna var uppenbart att påverka andra förbundsmedlemmar att rösta mot avtalsförslaget. Avsikten med en öppen omröstning torde ha varit att påverka tveksamma

och osäkra medlemmar i den ena eller andra riktningen.

Voteringen skedde under tidspress, förmiddagen 23 februari skulle resultatet vara förbundsstyrelsen tillhanda. Röstningen skedde därför i regel på ett och samma möte. Närvarosiffrorna var trots detta mycket höga. I den kommunistiska och socialistiska pressen uppmanades medlemmarna att rösta mot medlingsförslagen.(347)

Inför omröstningen i avdelningarna samlades Sundsvalls distrikts samorganisation till möte.(348) Samorganisationen gjorde sig nu som vid avtalskonferensen och den partiella strejken till en part i målet. De andra distriktsorganisationer, som är representerade i undersökningsmaterialet, hade icke denna praxis, e di i avdelningsmaterialet kan rörande de andra samorganisationerna ingen liknande aktivitet utläsas. Enhälligt utfärdade Sundsvalls samorganisation en rekommendation att avslå förslaget. I beslutet deltog Robert Andersson, som i förbundsstyrelsen reserverat sig mot en tillstyrkan i medlingskommissionens bud. Socialisten Harald Henriksson, Fagervik, önskade att distriktets beslut skulle meddelas TT, något som Robert Andersson motsatte sig. Med 23 röster mot 22 beslöt sig samorganisationen för att avstå från att ge beslutet offentlig spridning. Den verkan beslutet om sekretess hade var ringa. I socialisternas huvudorgan Folkets Dagblad kunde läsekretsen ett par dagar senare ta del av distriktets rekommendation.(349)

Propositionsordningen i omröstningen hade följande utseende:

”Omröstningen, som helst bör ske med slutna sedlar, skall företagas efter följande propositionsordning:

De som röstar för *godkännande av förslaget rösta Ja.*

De som äro *däremot rösta Nej.*”(350)

I omröstningen deltog knappt 70 % av medlemmarna, vilket betydde att mobiliseringsgraden nära nog nådde sitt tak för mellankrigstiden.(351) En överväldigande majoritet av de röstande, 83 %, röstade nej. Andelen nej-röster skilde sig från distrikt till distrikt.

Distrikt:	genomsnittlig nej-andel i %
Sundsvall	98
Söderhamn	87
Värmland	87
Gävle-Dala	81
Skellefteå	78
Ådalen	72
Jämtland	65
Södra Sverige	63

Åtta avdelningar i Skellefteådistriktet deltog i omröstningen. I en av dem, Ytterstfors, röstade medlemmarna med knapp majoritet för tillstyrkan till förslaget. I de övriga var majoriteten för avslag. Nej-andelen bland dessa spände mellan Munksunds 63 % och Sofieheims 100 %. De tre avdelningarna i Jämtland röstade däremot likartat; omkring 70 % uttalade sig mot förslaget. I Ådalen var spännvidden större. Den lägsta nej-andelen, drygt 50 %, återfanns hos Frånö och den högsta, 90 %, hos Svanö. De övriga fem grupperade sig däremellan med en viss sammanklumpning i Frånöändan. Sundsvalls tolv fackföreningar hade samtliga en mycket hög nej-andel. Den lägsta noteringen härstammade från Matfors, som dock låg i närheten av riksgenomsnittet. I hela sex avdelningar var samtliga röstande nej-anhängare. Sundsvalls distriktsorganisations utspel bidrog säkerligen till den kompakta nej-röstningen, men utspelet och nej-omröstningen måste ses i sammanhang med driftsinskränkningarna och

den jämförelsevis livliga fackliga aktiviteten under tidigare skeden i avtalsrörelsen. Söderhamn hade tillsammans med Värmland den näst högsta genomsnittliga nej-andelen. De fyra Söderhamnsavdelningarna låg utspridda mellan 64 % och 99 %. Spridningen var ännu större i Gävle-Dala; de åtta deltagande avdelningarna svarade för noteringar mellan 37 % och 100 %. Värmland liknade Söderhamn och Jämtland i så måtto att avdelningarna röstade enhetligt, men i Värmland var tätheten än större.(352) Inte mer än fyra procentenheter skilde den högsta nej-andelen från den lägsta. I de södra distrikten återfanns de lägsta andelarna i hela landet: Edsbruk från Norrköpingsdistriktet med 3 % och Nissaström från Göteborgsdistriktet med 20 %. Andra avdelningar i södra Sverige hade betydligt högre nej-andelar och två stycken, bl a Bengtsfors, nådde 80 % eller något därutöver.

Undersökningsurvalet avvek inte i någon nämnvärd utsträckning från samtliga avdelningar.(353) Urvalet kan delas in i fem grupper efter storleken på nej-andelen. Inom varje grupp är de sorterade efter nej-andelens storlek.

100 – 98 %

Fagervik, Söråker, Essvik, Svartvik, Nyhamn och Vivstavarv.

90 – 81 %

Svanö, Laxå, Fredriksberg, Skutskär, Karlshäll, Sandarne, Bengtsfors och Matfors.

69 – 64 %

Bergvik och Hammarby

55 – 53 %

Sprängsviken, Ulfvik och Frånö

45 – 37 %

Ytterstfors och Eldforsen

Utmärkande för omröstningen i sin helhet var den breda samlingen kring nej-alternativet. Fem avdelningar skilde sig från de övriga genom att godkänna medlingsförslaget. Det rörde sig i samtliga fall om små avdelningar.(354) Två av dem är med i urvalet, Ytterstfors och Eldforsen. I kapitlet om de politiska styrkeförhållandena framkom att dessa två hade en svag 1 majtradition; man kunde inte finna några spår av ett kommunistiskt eller socialistiskt inflytande i dessa avdelningar. I omröstningen hade kommunisterna och socialisterna propagerat för ett avslag. Betyder detta att nej-andelen var speciellt hög i de avdelningar och distrikt där vänstern var inflytelserik?

Valet av LO-delegat 1931 visade för undersökningsurvalet att vänstern i första hand hade mobiliseringsresurser i Sundsvalls och Söderhamns distrikt. Dessa distrikt hade också mycket höga nej-siffror i omröstningen, men det hade även Värmlandsdistriktet. Vidare hade bland avdelningar med extremt hög nej-andel tre socialdemokratisk profil: Söråker, Vivstavarv och Svanö. De politiska faktorerna kan därför inte förklara röstningsbeteendet. Missnöjet med medlingsförslaget gick över partigränserna. Detta beredde kommunisterna och socialisterna inga problem, eftersom de stod på samma ståndpunkt som medlemsmajoriteten. Socialdemokraterna splittrades däremot och rämnan gick mellan ledningen å ena sidan och flertalet medlemmar och sympatisörer å den andra.

Omröstningen skedde under viss tidsnöd vilket torde vara anledningen till att man i många avdelningar gick direkt på omröstningen utan debatt. Den debatt som ägde rum är knappast allrefererad. Därför bli röstningsresultatet huvudkällan för en analys av avdelningarnas ställningstaganden. Omröstningen har dock ett begränsat informationsvärde. Den talar om att

medlemsmajoriteten inte accepterade en lönesänkning på medlingskommissionens villkor, men den talar inte om vad medlemmarna kunde tänkas acceptera. Var de beredda att ta en mindre lönereducering eller var i detta läge en bibehållen lönestandard ett oeftergivligt krav? Var fortfarande socialisternas och kommunisternas avtalslinjer levande realiteter i förbundet? Hade kraven genomgått någon förändring sedan avtalskonferensen?

I samband med avtalskonferensen två månader tidigare förekom en samling kring kravet på bibehållna löner, men enheten skymdes delvis av den kommunistiska och framför allt av den socialistiska handlingslinjen. Därefter förekom i undersökningsurvalet endast sporadiskt formuleringar av kravlistor. Tidigare har omnämnts Essviks fasthållande vid indextanken och Sundsvalls samorganisations uttalande till förmån för bibehållna löner. I samband med den partiella strejken protesterade Fagervik mot att ledningen backat i förhandlingarna.(355) I början av mars fastslog Karlshäll det gamla avtalet som sin ståndpunkt i avtalsfrågan och Laxå status quo som sin.(356) I omröstningsdiskussionerna bör många medlemmar ha talat om sin inställning till kraven men protokollen är, som nämnts, alltför summariska för att man skall kunna utläsa några huvudtendenser. Vad som är individuella överväganden och vad som representerar starkare strömningar går ej heller att få fram. Det utförligaste referatet av avtalsdiskussionen finns i ett tryckt protokoll från en konferens i Gävle-Dala distriktet.(357) Källäget är därmed detsamma som för prolongationsomröstningen i augusti 1931, då Gävle-Dalas protokoll gav den bästa inblicken i diskussionen i förbundet. Distriktets konferens avhölls 28 mars, strax efter medlemsomröstningen. 29 ombud från 11 avdelningar deltog i konferensen tillsammans med ombudsman Verner Johansson från förbundet, distriktets styrelse och distriktets män i SPIAF:s ledning: Erik Jansson, representantskapet, och John Sandberg förbundsstyrelsen.

Diskussionen om avtalsläget inleddes med ett anförande av Verner Johansson som redogjorde för förbundsledningens och LO:s synsätt. Detta möttes inte med någon större förståelse. Stämningen på konferensen var på ett undantag när, och speciellt bland pappersmasseombuden, kampberedd. Kritiken mot LO var hård även hos socialdemokraterna Thorsten Mattsson, Karskär, och Otto Westerholm, Skutskär.(358) I kravfrågan drev socialisterna Oskar Magnusson, som var ordförande i distriktet, och Erik Jansson status quo i lönehänseende. Erik Jansson hänvisade till överenskommelsen för Mölnbacka-Trysil, vilken han menade visade att en prolongering av avtalet var realiserbar. Oskar Magnusson argumenterade mer principiellt. Fackföreningsrörelsens uppgift var att skydda arbetarklassens intressen och det var inte dess uppgift att rädda kapitalismen ur den kris den själv skapat. Perspektivet var klasskampsmässigt: arbetarna skulle förbättra sitt läge på bekostnad av kapitalisterna.

Konferensen hade valt ett redaktionsutskott bestående av två socialister, Oskar Magnusson, Skutskär, och Bertil Lindström, Karskär, och en socialdemokrat, John Sandberg, förbundsstyrelsen.(359) Vid avtalsdebattens slut presenterade kommittén ett förslag till uttalande i vilket det sades att "ingen uppgörelse må ske för massaindustrien förr än arbetsgivarna går med på status quo på senast gällande avtal".(360) Därtill fogades en protest mot LO. Förslaget var endast signerat av socialisterna, John Sandberg ansåg att diskussionen skulle utgöra svar på frågan. Med 15 röster mot 11 antog ombuden kommitténs uttalande.

Gävle-Dalas konferens ger inget definitivt besked om medlemsopinionens ställning. Konferensen fastställde visserligen status quo som ett oeftergivligt krav, men två omständigheter försvårar en uttolkning av beslutet. För det första var det föranlett av ett socialistiskt initiativ och kopplat till en protest mot LO, vilket kan ha åstadkommit en politisering av voteringen. För det andra deltog pappersbruksarbetarna i omröstningen. Hur de

enskilda mötesdeltagarna röstade, vet man ej. Slutsatsen blir att kravläget ter sig oklart för eftervärlden. Även för samtiden var situationen oklar. Självklart är att medlemmarna önskade status quo. Tilläggskraven synes däremot ha försvunnit. Svårare att avgöra är huruvida medlemmarna kunde ha accepterat en mindre sänkning av lönerna än den förlikningskommissionen tänkte sig. Man får dock räkna med att just ”status quo” hade en känslomässig innebörd för medlemmarna.

Svaren till förlikningskommissionen

Pappers skulle lämna sitt svar till medlingskommissionen 24 mars. Svaret formulerades av Pappers representantskap tidigare samma dag. Representantskapets sammanträde föregicks dagen innan av ett möte med Landsorganisationens representantskap. LO:s representantskap var inkallat för att ta ställning till Pappers framställan om ett godkännande av och ekonomiskt stöd till en arbetsinställelse. Oundvikligen kom LO-församlingen också att diskutera svaret till medlingskommissionen.

Landssekreteriatet föreslog LO:s representantskap ett avslag på SPIAF:s hemställan om stöd och godkännande.(361) LO:s ordförande motiverade Landssekreteriatets ståndpunkt inför representantskapet med att Pappers ej kunde nå ett bättre resultat än medlingskommissionens förlikningsförslag. Till detta huvudargument lade Johansson det ”tröstlösa” ekonomiska läget, vilket skulle förhindra en repetition av 1928 års utveckling, samt den förmodan att arbetsgivarorganisationerna måste pressas till att godkänna förslagen. Johansson vidgade även perspektivet utöver Pappers horisont. En konflikt skulle, förutsåg LO-ordföranden, öka bördorna på kommunerna och leda till ett ökat skattetryck för arbetarklassen. ”Landssekreteriatet anser att det måste göras vad göras kan för att bevara arbetsfreden.”(362)

Med undantag för Pappers två ledamöter av representantskapet – G O Strand och G A Malmborg – uttalade sig alla talarna mot Pappers beslut om strejk. Förbundet uppmanades livligt att ta en uppgörelse.

Två medlemmar i Landssekreteriatet ifrågasatte de sakliga grunderna i medlemsomröstningen. Hilding Molander misstänkte att socialdemokrater, kommunister och socialister tävlat i radikalism. Johan-Olov Johansson anknöt till en argumentation, som förekommit på Pappers avtalskonferens i januari 1932. Då hade det talats om att arbetarna trots att det rådde arbetslöshet var villiga till strid. Johansson såg detta som en metod att komma åt konfliktunderstödet: ”Skulle för övrigt gärna vilja veta hur många av pappersmassearbetarna som har röstat nej ur ren understödssynpunkt. Arbetarna ha resonerat som så att även om vi gör upp så kommer ändå icke fabriker igång. Då kan vi lika gärna taga konflikt så får vi understöd.”(363) G O Strand erinrade om att SPIAF:s ledning polemiserat mot sådana tankegångar, men ville inte helt utesluta att arbetslösa medlemmar kunde ha betett sig på detta sätt.

En annorlunda aspekt på frågan lades av Richard Wettergren, Grov- och fabriks. Han menade att strejkbeslutet skulle misskreditera inte bara Pappers utan hela den svenska fackföreningsrörelsen: ”Sådan ställningen är nu måste vi intaga en bestämd ståndpunkt. Det är inte bara Pappersindustriarbetarförbundet som befinner sig i en prekär situation. Vi tycks ha råkat på en kapp som inte kan brytas och detta kan sätta hela fackföreningsrörelsen i fara.”(364)

Karaktären av det beslut representantskapet skulle fatta kom också upp i diskussionen. Man var enig om att varken godkänna eller ekonomiskt stödja konflikten, men kunde man förbjuda den? Fritjof Ekman, Landssekreteriatet, framhöll att Landssekreteriatets förslag inte innebar något förbud. Hade man haft möjligheten till ett förbud borde ett sådant tillgripits, fortsatte

Ekman. Hjalmar Lundgren, Stenindustriarbetarförbundet, var inne på en liknande tankegång. SPIAF:s frondering mot LO-linjen visade, enligt honom, på nödvändigheten av ett enhetligt stadgesystem i LO. Edvard Johansson upplyste om att man hade myndighet att ålägga ett förbund ta en uppgörelse – inte i stadgan, men väl genom ett prejudikat. Varför man inte försökte utnyttja prejudikatet vid detta tillfälle gick Johansson ej in på. Nils Linde, Byggnads-trä, vände sig mot varje tendens till förbud. Linde var i motsats till de andra talarna mån om att hävda förbundens integritet och ställde också ett alternativt förslag till beslut. Detta betonade följdriktigt att representantskapet ej utövade någon påtryckning på Pappers ställningstagande, men avstod från att ekonomiskt stödja förbundet. Lindes yrkande avslogs till förmån för Landssekretariatets, som alltså vägrade bifalla Pappers hemställan vad gällde såväl ekonomiskt stöd som godkännande.

Försvaren av Pappers sak vände sig bestämt mot varje tanke på ett förbud från representantskapets sida. G A Malmborg menade att det var för sent att vända om för Pappers ”när alla broar är brända”.(365) Han sade sig egentligen ej räknat med något stöd från LO. Strand deltog med flera repliker i debatten. I dessa framförde han två argument för en konflikt i pappersmasseindustrin. Det viktigaste var medlemsopinionens ställningstagande. Strand fann det omöjligt att teckna ett avtal med stöd av endast 14 % av medlemmarna. Ett annat argument var att det var arbetsgivarna som öppnat striden. Det senare borde egentligen varit ett huvudargument, eftersom man från Pappers kunnat hävda att man var angripen och därför hade rätt till understöd från LO. Emellertid gjorde säkerligen karaktären på PMF:s åtgärder – lönenedsättning och driftsinskränkning istället för lockout – en sådan argumentationslinje utsiktslös.

Dagen efter mötet med LO:s representantskap samlades Pappers förbundsstyrelse för att avfatta svaren till medlingskommissionen. Förhandlingar inför denna skulle äga rum samma dag, 24 mars. Närvarande på förbundsstyrelsens sammanträde var Edvard Johansson från LO samt förhandlingsdelegationerna för bruks- och massaindustrierna.(366)

Efter att ha informerat underhandlarna om omröstningsresultatet och sammanträdet med LO:s representantskap föreslog G O Strand att man skulle söka en uppgörelse för pappersbruken. Han ansåg detta vara stadgemässigt försvarbart med hänsyn till att inte mer än hälften av omröstningsdeltagarna röstat nej. För pappersmassans del återstod inget annat alternativ än ett negativt svar. Ombudsmannen Verner Johansson trodde att man skulle kunna få igenom vissa förbättringar för bruken, men att man på grund av tidigare medgivanden, måste lämna reduceringssatsen orörd.

Edvard Johansson gav vid sammanträdet en närmare motivering till LO:s beslut. Han poängterade att en konflikt ej skulle leda till ett bättre resultat. LO:s ledning hade, fortsatte Edvard Johansson, befogenheter att ålägga ett förbud att göra upp om det förelåg risker för en omfattande lockout. Han ansåg att förbundsstyrelsen skulle avvakta med svaret rörande pappersmasseavtalet och inkalla representantskapet, vilket i sin tur borde sända ut avtalsförslaget på ytterligare en omröstning. På denna punkt vann Edvard Johansson inget gehör. Endast ett nekande svar beträffande massaavtalet var uppenbarligen realistiskt för Pappers ledning mot bakgrund av utfallet av medlemsomröstningen. Idén om att sära på förslagen och söka uppgörelse för bruken uppfattades däremot som en framkomlig väg. Det fanns dock en opposition mot det tillvägagångssättet. De två närvarande socialisterna, Henning Carlsson i massadelegationen och Erik Jansson i bruksdelegationen, önskade att Pappers i sitt svar skulle lämna negativt besked för bägge industrierna. Följden av detta skulle bli en allmän konflikt i såväl massa som bruk i enlighet med Pappers tidigare beslut. Två av bruksförhandlingarna, Oskar

Johansson och Carl Frejd, vände sig också mot en omedelbar uppgörelse. De ville att förbundets högsta beslutande myndighet mellan kongresserna, representantskapet, skulle ta ställning. Oppositionen var koncentrerad till pappersbrukens förhandlingsdelegation. Tre av de fyra distriktsutsedda förhandlarna gick emot en omedelbar uppgörelse. Trots detta bestämde sig mötet för en sådan med rösterna 10 mot 6.

Pappers skriftliga svar till medlingskommissionen meddelade att medlemmarna tagit ställning mot bägge förslagen, men att man för pappersbrukens del var villig att efter jämkningar ta en uppgörelse vid bordet.

Vid förlikningssammanträdet senare samma dag visade det sig att arbetsgivarorganisationerna antagit förslagen.(367) Deras svar markerade dock att detta skett efter tvekan. I förhandlingarna gick Pappersbruksförbundet med på tre jämkningsförslag och en uppgörelse kunde undertecknas. Inom SPIAF:s förhandlingsdelegation för bruken reserverade sig Erik Jansson mot överenskommelsen.(368)

SPIAF:s negativa svar på pappersmasseförslaget ställde förhandlingarna i denna industri inför ett sammanbrott. En strandning förhindrades genom påtryckningar från regeringen. Förlikningskommissionen gjorde en förnyad hemställan till pappersmasseindustrins parter med hänvisning till framgången i pappersbruksindustrin: ”Under sådana förhållanden och med hänsyn till det alltmer försämrade läget på världsmarknaden samt särskilt till den ytterst ömtåliga situation, vari vårt land för närvarande befinner sig får kommissionen enträget hemställa till parterna å ömse sidor, att taga regeringskommissionens medlingsförslag för pappersmasseindustrin under förnyat övervägande. Svar å denna kommissionens förnyade hemställan skola avgivas inför kommissionen torsdagen den 7 nästinstundande april och få intill dess inga vidgade stridsåtgärder vidtagas från någöndera sidan.”(369)

Förlikningskommissionens vädjan om en omprövning av svaret till kommissionen var givetvis i första hand riktad till Pappers. Pappers svar på den nya hemställan författades av representantskapet 26 mars 1932. Förbundsstyrelsen och förhandlingsdelegationen föreslog detta representantskapsmöte att en allmän konflikt skulle utlösas i pappersmasseindustrin efter det att förhandlingarna avbrutits 7 april.(370) Någon omprövning av förlikningsförslaget skulle med andra ord inte äga rum.

Förbundsstyrelsens rekommendation tillkom på initiativ av Henning Carlsson. Detta var en av de få gånger under avtalsrörelsen 1931-32 ett av Carlssons yrkanden slog igenom i Pappers ledning. När förbundsstyrelsen och förhandlingsgruppen antog Henning Carlssons förslag gjorde man det i vetskap om att det fanns ett alternativ. Edvard Johansson hade redan tidigare propagerat för en förnyad medlemsomröstning om medlingsförslaget. Denna tanke kom i modererad form och i två upplagor igen på styrelsesammanträdet. Två förslag ställdes om en ny medlemsomröstning. Enligt bägge förslagen skulle man söka sig fram efter en medelväg. Holger Bergh, förhandlingsdelegationen, tänkte sig en omröstning kring 5 % reduktion av driftsackordet i ett avtal som i övrigt motsvarade det gamla. Idén stöddes av en annan medlem i förhandlingsgruppen, Per Södergren. G O Strands förslag låg närmare medlingskommissionens. Han ville att medlemmarna skulle ge förhandlarna fullmakt att underteckna ett medlingsförslag som befriats från sänkningen av de fasta ackorden och en mindre betydelsefull punkt om timlönen vid produktionsnedskärningar. Strand hade på LO-sammanträdet gjort sig till tolk för uppfattningen att medlemmarnas nej i stor utsträckning var dikterat av medlingsförslagets skrivning om de fasta ackorden.

Tanken bakom alternativen bör ha varit att finna en ny förhandlingsgrund, som överbyggde

svalget mellan förhandlingsbordets och fackföreningarnas världar. G O Strand drog dock tillbaka sitt förslag under det att Holger Bergh reserverade sig när mötet antog Henning Carlssons ultimatum om strejk.

Representantskapet kom samman dagen efter förbundsstyrelsen.(371) Representantskapet skulle formulera det svar som skulle lämnas till förlikningsmännen. De avgörande förändringar som skett i avtalsläget sedan representantskapet sist möttes kom dock att färga, om än inte dominera överläggningarna. Två av de närvarande socialisterna, Johan Karlsson och Bernhard Eriksson, tog tillfället i akt att kritisera LO:s avböjande svar på Pappers framställan om stöd. Johan Karlsson konstaterade att LO helst såg att pappersmassarbetarna förlorade sin kamp. Den närvarande LO-representanten, Per Bergman, gick inte i svaromål och ämnet rann ut i sanden.

Erik Jansson och Henning Carlsson fullföljde den socialistiska linjen från den senaste förhandlingsomgången och tog avstånd från uppgörelsen för pappersbruken. Oskar Johansson och Carl Frejd i pappersbrukens förhandlingsdelegation hade tidigare gått emot en omedelbar uppgörelse men avstått från att reservera sig inom delegationen. Trots detta vidhöll de nu sin avvikande hållning. Av de närvarande, som inte deltagit i beslutet, yttrade sig två negativt om det. Den ene var socialisten Bernhard Eriksson, den andre K J Eriksson. K J Eriksson, som var pappersmassarbetare, hade vid tidigare tillfällen intagit en oppositionell ståndpunkt i fråga om pappersmassans avtalsrörelse. Denna gång uttryckte han sin förvåning över bruksuppgörelsen: "Det var ju den industri vi skulle pressa med för att få uppgörelse i massan."(372)

Förbundsstyrelsen ägnade inte försvaret av bruksuppgörelsen någon större energi. Två av de motiv, som anfördes för en överenskommelse vid bordet, är nya i källmaterialet. Hjalmar Adiels menade att det inte hade gått att låta representantskapet fatta beslut i frågan. "Hade Representantskapet velat taga ansvaret för att träffa uppgörelse vid bordet. Nej!"(373) Detta åsidosättande av den högsta beslutande myndigheten mellan kongresserna väckte inga reaktioner. G A Malmberg anförde det ömtåliga läget för pappersbruksindustrin. Han räknade med att en strejk av denna anledning hade lett till en lockoutaktion från arbetsgivarna. Om denna tankegång varit aktuell vid beslutsfattandet eller utgjorde en efterhandskonstruktion går ej att avgöra.

I huvudfrågan för mötet, svaret till medlingskommissionen, ställdes representantskapet inför förbundsstyrelsens och underhandlarnas förslag om att strejk skulle proklameras när förhandlingarna bröt samman 7 april. Man räknade således med att ett negativt besked skulle leda till strandning. Trots denna rekommendation deklarerade G O Strand och L Em Eriksson samt förbundsstyrelsemedlemmarna John Sandberg och Birger Öhqvist att de ansåg en omedelbar uppgörelse vara det ur alla synpunkter riktiga beslutet. Inkonsekvensen mellan övertygelse och handlande motiverades med opinionsläget i förbundet. Man trodde inte att medlemmarna skulle böja sig för en reduceringsöverenskommelse vid bordet. Togs en sådan skulle detta kunna leda till förbundets sprängning. "Enda lösningen är att låta medlemmarna slåss och sedan rädas vad som räddas kan", kommenterade John Sandberg ledningens giv.(374) LO:s Per Bergman stödde ledningens majoritet samtidigt som han kallade en konflikt för "ekonomiskt vanvett".(375)

Inom representantskapet pekade två ledamöter, David Malmberg och John Hult, på den övriga ledningens tvetydiga hållning och bristande ansvarsmedvetenhet. Var det så, löd Malmbergs huvudargument, att man inte ansåg att en konflikt ledde till resultat, skulle man inte heller proklamera en strejk. Malmberg och Hult krävde en omedelbar uppgörelse. Det gjorde även Magnus Fredriksson, representantskapet, men han ville samtidigt modifiera

förlikningsförslaget. För att Pappers skulle kunna underteckna ett avtal fordrades 5 i stället för 7 % reducering av driftsackordet samt mildare regler för beskärningen av de s k fasta ackorden.(376) Fredriksson vann instämmanden av Carl Frejd och Hjalmar Kyrklund.

Tanken på en stadgevidrig uppgörelse vid bordet är inte ny i pappersmasseförhandlingarna. Den 4 februari hade G O Strand, L Em Eriksson och Hjalmar Kyrklund talat för ett sådant tillvägagångssätt – förutsatt att försämringen av avtalet inskränkte sig till 5 % nedskärning av driftsackordet. Om man för samman mötena, 2 februari och 26 mars finner man att det inom Pappers ledning utkristalliserat sig en relativt stor minoritet, som vid olika tillfällen visat sig vara beredd att gå till bordet. Grupperingen presenteras i tablå 3.

Tablå 3. *Förespråkare inom SPIAF:s ledning för en uppgörelse vid bordet.*

Namn	uppdrag	distrikt	ind.-gren	Inställning till uppgörelse vid bordet	
				4/2	26/3
G O Strand	funktionär			för	mot
L Em Eriksson	funktionär			för	mot
Magnus Fredriksson	repskap	Ådalen	Massa	ej närv	för
David Malmberg	repskap	Norrk.	bruk	ej närv	för
John Hult	repskap	Dalsland	bruk	ej närv	för
Carl Frejd	repskap	Småland	bruk	ej närv	för
Hjalmar Kyrklund	massaförhandlare	Göteborg	bruk	för	för

En viktig skillnad mellan de två tillfällen en uppgörelse vid bordet lanserades var att den 4 februari hade ingen medlemsomröstning ägt rum. Det entydiga resultatet av medlemsomröstningen förklarar med största sannolikhet Strands och Erikssons svängning. Den 26 mars kunde endast Hult och Malmberg tänka sig en villkorlös förlikning. Alla de övriga gjorde en överenskommelse avhängig av specifikt formulerade villkor.

Med undantag för Magnus Fredriksson företer förespråkarna för en omedelbar uppgörelse vissa gemensamma drag. Ingen av dem kom från en fabrik som sorterade under pappersmasseavtalet. De var antingen ombudsmän eller hemmahörande i de södra distrikten, där stämningarna inte var lika starka för avslag som i de norra. Detta talar för att det var medlemstrycket som dikterade majoritetens ställningstagande. Undantaget Magnus Fredriksson var däremot massaarbetare från norra Sverige. Till bilden hör dock att denne vid tidigare tillfällen uppträtt som fribytare.

På mötet förfäktades ytterligare en handlingsväg. Holger Bergh fortsatte sin argumentation från förbundsstyrelsemötet för en medlemsomröstning kring 5 % reducering. Bergh stod helt isolerad i diskussionen och fick dessutom påskrivet av såväl G O Strand som Henning Carlsson för att han för tredje gången bytt ståndpunkt.

Under sammanträdet föreslog G O Strand en uppmjukning av svaret till medlingskommissionen. Principiellt innebar inte Strands förslag någon skillnad mot förbundsstyrelsens. Hotet om strejk kvarstod, men Strand lade till att denna skulle utlösas i det fall ett förlikningsförslag, som tillfredsställde bägge parterna, ej kunde läggas. Givetvis låg det också i förbundsstyrelseförslagets natur att stridshandlingar skulle inhiberas om ett avtal kom till stånd, även om det formulerats utifrån den förutsättningen att någon förlikning ej skulle bli av. Poängen med Strands formulering låg i den markerade förhandlingsviljan. Henning Carlsson tog avstånd från förslaget, då han menade att det bäddade för ett onödigt uppskov med strejken. Vid representantskapets beslutsfattande visade det sig att sammanträdet var kluvet mellan Strands

och förbundsstyrelsens förslag. Strands förslag gick igenom med 11 röster mot 10 för förbundsstyrelsens. Fem av de närvarande avstod från att rösta. Mot beslutet reserverade sig Johan Karlsson och David Malmberg. Karlssons reservation skedde till förmån för förbundsstyrelsens rekommendation och Malmbergs till förmån för en omedelbar uppgörelse. Malmbergs motivering till reservationen var att ledningens egentliga ståndpunkt var en annan än den man beslutat sig för.

I sitt skriftliga svar till medlingskommissionen meddelade Pappers att på grund av den ”kraftiga majoriteten bland berörda medlemmar, som endast några dagar förut röstat emot förslaget, ansågs det meningslöst att göra samma förslag till föremål för förnyad allmän omröstning. I anledning därav beslutade styrelsen och representantskapet meddela Eder, att därest icke Kommissionen vid sammanträde den 7 april anser sig kunna framlägga ett förnyat förlikningsförslag, som kan tillstyrkas av arbetarnas representanter, kommer allt arbete vid fabriker anslutna till Pappersmasseförbundet att nedläggas efter en tidsfrist av 24 timmar sedan förhandlingarna definitivt brutits.”(377)

SPIAF:s handlingssätt avslöjade att majoriteten inom ledningen var övertygad om att förhandlingarna med medlingskommissionen skulle misslyckas. Denna övertygelse delades av motparten, vilket framkom i ett cirkulär, som PMF distribuerade till sina medlemmar 2 april.(378) I cirkuläret sades att något resultat knappast var att vänta av den kommande förlikningsomgången. Cirkuläret ansåg det nödvändigt att utvidga konflikten varför medlemmarna anmodades inställa driften 9 april. Trots driftsinställelsen utfärdades inte någon lockoutproklamation, PMF fortsatte sin tidigare taktik, som innebar en strid i det tysta. Kontrasten till den formella korrektheten i detta avseende hos SPIAF är slående. Pappers ledning hade inför förhandlingarna 7 april liksom inför dem i mitten av mars motsatt sig socialisternas krav på omedelbara strejkproklamationer. Skillnaden i synsätt mellan organisationerna går tillbaka till § 23:s realiteter. Arbetsgivaren hade möjligheter att avbryta produktionen under hänvisning till de internationella överenskommelserna om produktionsinskränkningar under det att arbetarsidan på ett annat sätt var eller ansåg sig vara bunden till varsellagens bestämmelser och medlingskommissionens påtryckningar.

Enigheten inom Pappersmasseförbundets ledning var inte så stor som det stridsvilliga cirkuläret lät ana. I samband med ett styrelsemöte 2 april 1932 började ett par fogar knaka. Gunnar Sundblad, Iggesund, ställde sig tveksam till de förhandlingsdelegerades ståndaktighet. Han lade fram sina synpunkter på konflikten i ett brev, som troligen tillställdes ledande personer inom PMF någon tid före styrelsemötet.(379) I brevet önskade Sundblad att man skulle ta en uppgörelse vid förlikningssammanträdet 7 april även om den innebar est reträtt. Sundblad grundade sin pessimistiska inställning på en bedömning av konfliktens framtidsutsikter. Han räknade därvid med tre möjligheter.

Den första innebar att medlingsarbetet ledde fram till en ny omröstning i Pappers rörande en reducering av driftsackordet med 4 å 5 %. Arbetarna skulle avslå även detta förslag och enligt Sundblads kalkyler skulle sedan Pappers kunna hålla konflikten gående till i augusti-september. Innan dess menade Sundblad att massafabrikanterna med eller utan påtryckningar från bankerna skulle gett upp bl a därför att den krävda lönesänkningen i sig var närmast betydelselös.

Den andra möjligheten innebar omedelbar och allmän konflikt den 7 april. Även i detta fall skulle konflikten komma för sent för PMF:s del; resultatet skulle bli detsamma som i första fallet.

Den tredje möjligheten var en storlockout från arbetsgivarna. En sådan var dock inte trolig eftersom Pappers ej stöddes av LO; blev den likväl av kom den i sämsta möjliga ögonblick.

Underförstådd i Sundblads tankegångar var den förändring vårens inträde inneburit. Norrlandshamnarna blev nu isfria och utskeppningen av pappersmassa kunde ta sin början. Det var mot den bakgrunden konflikten kom för sent. ”Resonemanget leder till, att det är lika bra att ta det i alla fall givna nederlaget på en gång och söka nu åstadkomma bästa möjliga uppgörelse vid bordet, innan arbetarna öka sina krav till löneförhöjning, ty även det kan hända. Därmed har vi ett nytt 1928 och därmed sväller kammen på kommunisterna, men så blir det i alla fall.”(380)

Som särskilt drabbade av en misslyckad konflikt utpekade Sundblad de fabriker, vilka blivit indragna i den partiella strejken och till vilka hans Iggesund hörde. Sundblad var inte motståndare till att PMF gått till offensiv och inte heller motståndare till den icke-officiella stridstaktiken. Han ansåg istället att konflikten skötts på ett felaktigt sätt. PMF borde ha skapat en allmän konflikt på ett tidigare stadium, t ex genom att provocera arbetarna genom en högre reduceringssats i januari när förhandlingarna inför den opartiske ordföranden strandat.

Till PMF:s styrelsemöte 2 april hade Gunnar Sundblad mildrat sin kritik.(381) Kritiken av den för sent tillkomna allmänna konflikten kvarstod liksom framhävandet av missnöjet hos dem som drabbats av den partiella strejken, men Sundblad gick med på fortsatt kamp och inskränkte sig till att propagera för en bärande planering av denna. Det förefaller troligt att Sundblad bearbetats före styrelsemötet.

På styrelsens sammanträde förekom ytterligare en kritisk röst. Den tillhörde Einar Troili från Uddeholm, som besvärades av konkurrensen från den numera från PMF fristående Billerudskoncernen. Även Troili menade att konflikten skulle ha breddats på ett tidigare stadium. Han hävdade att SAF:s direktör Gustaf Söderlund och PMF:s ordförande Holger Nilsson också utlovat en allmän konflikt, vilket Söderlund för sin del förnekade. Troili gick ett steg längre än Sundblad på styrelsemötet och krävde i överensstämmelse med dennes brev att man skulle söka en uppgörelse vid bordet under de kommande förlikningsförhandlingarna och det även till priset av eftergifter.

Troili och Sundblad var isolerade på styrelsemötet. Majoritetslinjen tolkades i första hand av Gustaf Söderlund från SAF. Striden måste enligt honom föras till seger, annars skulle ”förhandlingssituationen för framtiden komma att riskeras. En ytterligare eftergift innebure ett uppgivande av striden till kommunisternas förmån.”(382) Söderlund påpekade att arbetsgivarna nu hade LO på sin sida och att pappersbruksarbetarna i längden inte skulle finna sig i att SPIAF:s kassa tömdes till förmån för enbart massaarbetarna. – ”Hade lockout proklamerats i enlighet med Troilis önskan, skulle icke Pappersmasseförbundet för närvarande haft stöd av Landsorganisationen.”(383)

Tydligt är att man inom PMF upplevde att taktiken gått hem. LO hade särats från Pappers; kunde man med lugn uthärda den närmaste tiden var segern given.

Segern sågs som varande av principiell betydelse. Den gällde inte endast lönesänkningen som sådan utan förhandlingsarbetets framtida villkor. Udden var direkt riktad mot kommunisterna men indirekt riktad mot medlemsomröstningsinstitutet och överhuvud arbetarnas möjligheter till direkt kontroll av sina förhandlare.

Pappersmasseförbundets styrelse beslöt att i de stundande förhandlingarna skulle inga

jämkningsförslaget till förbundets nackdel komma i fråga. Mot detta beslut reserverade sig Einar Troili.

Förhandlingarna inför förlikningskommissionen återupptogs 7 april 1932.(384) Arbetsgivar- sidan stod fast vid sin tidigare principiellt positiva hållning till medlingsförslaget och arbetar- sidan vid sin negativa. Den enda ändring förlikningskommissionen i det läget fann vara tänkbar innebar en retroaktiv tillämpning av avtalet. Jämkningsförslaget var till förmån för arbetarna eftersom den av PMF tillämpade lönenivån låg under medlingsförslaget. Enligt PMF- direktören Gunnar Hultmans interna historik över avtalsrörelsen skall förliknings- kommissionens ordförande Elmquist inför arbetsgivardelegationen ha beklagat att kommissionen lagt förslaget om 7 % reducering: Det var regeringens tryck som gjort att kommissionen närmat sig arbetarna i detta stycke.

När Pappers förbundsstyrelse och underhandlare tog ställning till kommissionens jämknings- förslag hade Per Bergman inkallat den socialdemokratiske riksbanksfullmäktigen Viktor Larsson.(385) Denne höll ett föredrag om det ekonomiska läge och riksbankens ambitioner för Pappers ledning. I föredraget lades särskild vikt vid möjligheterna för Sverige att upprätt- hålla exporten. Viktor Larsson sade sig inte vilja påverka Pappers beslutsfattare, men hans föredrag talade utan tvivel för en fredlig uppgörelse. Samma dag höll en annan socialdemo- kratisk riksbanksfullmäktige, Per Edvin 'Sköld, en genomgång i samma ämne och utan tvekan i samma syfte för LO:s Landssekreteriat.(386)

På Per Bergmans begäran avvaktade SPIAF resultatet av Landssekreteriatets sammanträde innan ett svar avfattades till medlarna. I mellantiden gjorde G O Strand ånyo ett försök att lansera en ny grund för en uppgörelse. Förslaget innebar i stort sett att nedskärningen av driftsackordet fick ett golv, dvs tilläts inte reducera lönen under en viss nivå. Protokollet är knapphändigt men det står klart att Strands förslag ej vann någon majoritet.

Kl 1800 på kvällen 7 april fick SPIAF del av Landssekreteriatets beslut. Detta avvek inte från LO:s representantskaps men tidsutsträckningen skvallrar om att även andra handlingsalter- nativ övervägts i LO-borgen. Landssekreteriatet manade Pappers att ta en fredlig uppgörelse, men ville inte "hindra förbundet att vidtaga de åtgärder det anser lämpliga".(387) Pappers meddelade därefter kommissionen att "uppgörelse vid bordet inte kan träffas på annat än status quo".(388)

Dagen efter, 8 april 1932, förklarade förlikningsmännen förhandlingarna strandade. Pappers beslöt med anledning av detta

"att påbjuda allmän strejk inom massaindustrins avdelningar under riksavtalet fr.o.m. måndagen 11 april kl. 6 f.m., med undantag för de avdelningar där överenskommelse är träffad."(389)

Det sedan någon månad vilande beslutet om total strejk blev därmed förverkligat. Några dagar senare var strejken ett faktum.

Under perioden fram till beslutet 8 april om en allmän strejk inom pappersmasseindustrin för- lorade SPIAF:s ledning kontrollen över utvecklingen. I förhandlingarna inför förliknings- kommissionen vågade man inte följa LO:s rekommendation och träffa en överenskommelse vid bordet. Inom SPIAF:s ledning räknade man med ett starkt motstånd bland medlemmarna. Formerna för detta motstånd utreddes inte, men man hade tveklöst den kommande kongressen i tankarna. I det sammanhanget hade den socialistiska fraktionen och då speciellt Henning Carlsson i förhandlingsdelegationen en nyckelposition. Socialisterna skulle genom en konsekvent oppositionspolitik kraftigt kunna förbättra sin representation på kongressen.

När förlikningskommissionen inte fick med sig SPIAF:s förhandlare på den kompromiss som arbetades fram vid förhandlingsbordet, vände den sig direkt till medlemmarna med ett medlingsförslag. Förbundsstyrelsen och förhandlingsdelegationen kom på mellanhand. I denna situation var den efter påtryckningar från LO dock tvungen att bekänna färg: medlemmarna rekommenderades att anta förslaget. Två socialdemokrater och en socialist fronderade mot beslutet om en rekommendation.

I omröstningen avslogs medlingsförslaget med överväldigande majoritet. Sprickan mellan å ena sidan ledningen och å andra sidan medlemmarna var nu definitiv. På avtalskonferensen i januari hade förbundsledningen lyckats driva igenom en eftergiftslinje, men i ljuset av omröstningen i mars framstår detta som en pyrrhusseger. Motsättningen mellan medlemmarna och ledningen kunde efter avtalsomröstningen varken döljas eller överbryggas. Omröstningsresultatet var dessutom så entydigt att förbundsledningen, med några få undantag, ansåg sig bunden av det. Något alternativ till att utlösa strejken fanns inte.

När Pappers ledning efter ytterligare förhållning proklamerade strejken stod det klart att konflikten skulle genomföras mot den övriga fackföreningsrörelsen. De ledande inom SPIAF:s förbundsstyrelse och representantskap var övertygade om att strejken skulle ända i nederlag. Det enda positiva resultat de kunde hoppas på var att medlemmarna skulle taga lärdom av det väntade misslyckandet för kamplinjen.

Strejk över hela linjen

Fredagen 8 april 1932 beslöt sig Pappers förbundsstyrelse för att utlösa den av så många medlemmar eftertrådade allmänna strejken för de pappersmassfabriker, som sorterade under riksavtalet.(390) Det första skiftet på måndagsmorgonen 11 april infann sig inte på arbetsplatserna och inte förrän drygt fyra månader senare skulle arbetarna åter inta sina platser i fabrikena. Redan före strejkproklamationen stod större delen av den PMF-anslutna industrin stilla.(391) Måndagen 11 april sällade sig omkring 4.500 strejkande till de omkring 9.000 som redan lämnat fabrikena på grund av SPIAF:s eller PMF:s beslut och åtgärder.

Presskommentarerna kring strejkbeslutet följde partilinjerna. Socialdemokraten fann det i en ledare naturligt att SPIAF:s ledning p g a medlemsopinionen ej vågat göra upp vid bordet: ”Den sista villan hade då säkerligen blivit värre än den första.”(392) Några framgångar för strejken räknade inte Socialdemokraten med: strejkvapnet hade förlorat sin skärpa i en situation då fabrikena under alla omständigheter slog igen. LO:s veckotidning Fackföreningsrörelsen tog avstånd från pappersmassearbetarnas aktion: ”Objektivt sett är utgångsläget det sämst möjliga och förutsättningarna att lyckas med aktionen så små de gärna kunna vara.”(393) Pappersmassearbetarna var inte bara okloka utan också självrådiga. Deras agerande rimmade illa med arbetarnas samhörighetskänsla, då pappersmassestrejken skulle kunna leda till arbetsinställelser i andra förbund, ja, eventuellt till en sympatilockout från SAF. Om, slöt Fackföreningsrörelsens redaktör Sigfrid Hansson, massaarbetarna misslyckades hade de sig själva att skylla.

Lika ovälkommet som strejkbeslutet var i de reformistiska organen lika välkommet var det i de revolutionära. Dem emellan var tonen dock mycket olika. Socialisternas Folkets Dagblad tryckte på enigheten och ‘den goda stridsstämningen och publicerade ett uttalande av G O Strand, utan att avgränsa sig från Pappers ledning.(394) Kommunisternas Ny Dag gjorde däremot avgränsningen mot Pappers ledning till en huvudfråga.(395) Strejken var från förbundsledningens sida inte allvarligt menad, hävdade Ny Dag, vid första bästa tillfälle skulle styrelsen strypa den. SKP:s analys av SPIAF-ledningens förrådiska agerande under

avtalsrörelsen sammanfattades av Norrskensflamman i en ledare skriven en månad in på den totala strejken: ”Förbundsledningen har saboterat arbetarkraven och i tredubbel måtto sprängt arbetarnas front. Under januari och februari månader, då arbetsköparna pressat ut de våldigaste massakvantiteter (dubbelt så hög export som motsvarande månader tidigare år) i marknaden, på grund av den engelska massatullhöjningen på 50 procent, som trädde i kraft den 1 mars, tog förbundsledningen ut bara ett fåtal verk. Samtidigt frigjorde den en arbetsköpare, som var särskilt hårt trängd och drog ut honom från stridsfronten. Den andra sprängningen genomförde förbundsledningen i o. m. att den gjorde en isolerad uppgörelse för pappersindustrin, och den tredje i o. m. splittringsukasen mot Kramfors- och Ulfviksarbetarna. När arbetsköparnas värsta exportsvårigheter var avklarade, först då tog förbundsstyrelsen ut ytterligare arbetargrupper i strejk.”(396)

I samband med att avdelningarna mottog ordern om arbetsnedläggelse från förbundet reagerade fem av urvalets 21 avdelningar på LO:s negativa svar på SPIAF:s begäran om stöd.(397) Cirkuläret om strejken informerade nämligen arbetarna om LO:s inställning. Frånö i Ådalen godkände cirkuläret med 101 röster mot 78. I godkännandet ingick en protest mot RFO:s splittringsverksamhet. Protokollet säger inte mer än så, men beslutet talar för att RFO-fraktionen i avdelningen föreslog ett uttalande mot LO och Pappers ledning. Svanö i Ådalen antog med 95 röster mot 18 ett uttalande där LO-ledningens handlande stämplades som en ”drängtjänst åt kapitalet”.(398) Formuleringen bär kommunistisk prägel och det vill synas som om Ådalen-kommunisterna sökte genomföra någon form av proteströrelse.

Röstsiffrorna i Frånö kan jämföras med 1 maj-voteringarnas (se kap 5). Av den jämförelsen framkommer att partifraktionerna höll varandra stängen på det ovanligt välbesökta mötet. För Svanös del kan man jämföra voteringen med valet av LO-delegat 1931 (se kap 5). Vid detta val nådde kommunisterna 25 röster och socialisterna 30. Dessa siffror kan antagas utgöra maximigränsen för vänsterns mobiliseringsresurser. Att 95 Svanöarbetare ställde sig bakom den skarpa protesten mot LO talar således för att det förelåg ett utbrett missnöje med LO:s ställningstagande.

Även den tredje Ådalenavdelningen i urvalet, Sprängsviken, vände sig mot LO:s agerande, men ordvalet – LO:s åtgärd sades bl a vara en dumhet – bär inte några kommunistiska spår. Denna skillnad mellan Sprängsviken å ena sidan och Svanö och Frånö å andra sidan är ett genomgående drag i de excerperade frågorna.

Fagerviks socialistiske styrelseledamot Carl A Nilsson drev Socialistiska Partiets enhetspolitik med SPIAF:s ledning fullt ut. Han föreslog avdelningen en protest mot LO och ett erkännande av Pappers ledning. Protesten vann Fagerviks gehör, men erkännandet var avdelningen för starkt.

Skutskär krävde att ledningen skulle söka förmå LO att ompröva sin ståndpunkt. Förbundsstyrelseledamoten John Sandberg yrkade förgäves på en bordläggning av beslutet.

Sigfrid Hanssons omnämnda kommentar till massastrejken i Fackföreningsrörelsen bemöttes av G O Strand i SPIAF:s förbundstidning.(399) I polemiken mot Fackföreningsrörelsen hävdade G O Strand att förekommande driftsnedläggelser var att betrakta som förtäckt lockout av PMF. Som bevis härpå anfördes två fall. Det ena rörde Fagervik, där arbetsgivaren efter en tids driftsstopp åter tagit upp driften och i samband med detta på olika sätt visat sig angelägen om en kontinuerlig drift. Emellertid hade tillverkningen plötsligt avstannat på nytt – uppenbart, sade Strand, på order från högre ort. I ett annat fall hade en arbetsgivare, vars namn Strand ej avslöjade, t o m visat några arbetare PMF:s cirkulär om driftstopp.

Beträffande SPIAF:s strejkbeslut erkände Strand att förbundets ledning hade velat undvika en konflikt, men inte taga på sitt ansvar en överenskommelse som stod i strid mot en kompakt majoritets vilja i förbundet. LO:s beslut respekterades av SPIAF, men Strand brännmärkte de kolleger, som motarbetade SPIAF genom att sprida information till ”borgarpressen”: någon närvarande på LO:s representantskapsmöte hade informerat Dagens Nyheter, och ombudsman Olsson i Transport hade delgivit samma tidning upplysningar rörande en icke slutbehandlad fråga om sympatiaktioner med Pappers. Dessa läckor skadade enligt Strand strejkkampen. ”Ha vi på eget ansvar gått ut i strejk, så låt oss åtminstone slippa några anfall i ryggen av kolleger, som själva icke behöva vidtaga några stridsåtgärder.”(400)

Grundinställningen i G O Strands artikel var den ömsesidiga respekten. Pappers accepterade det uteblivna stödet från den samlade fackföreningsrörelsen, men fordrade å andra sidan respekt för de beslut man fattat. Trots de kraftfulla orden var kritiken i sak mot den övriga fackföreningsrörelsen tämligen begränsad: en som Strand ansåg missvisande skrivning i Fackföreningsrörelsen och två läckor till pressen.

Strejkens organisering

Strejkbeslutet innebar inte bara en arbetsnedläggelse utan ställde fackföreningarna inför uppgiften att administrera denna arbetsnedläggelse. De arbetsuppgifter arbetarna lämnade förklarades i blockad för att hindra utomstående från att ta dem. Vissa arbetsmoment av reparations- och underhållskaraktär blev dock ej blockerade. Vanligen utsåg avdelningarna i undersökningsurvalet särskilda strejkkommittéer, som ledde eller tog hand om förekommande arbetsuppgifter. Olika organisationsmodeller förekom. Avdelningsstyrelsen kunde ensam utgöra strejkutskottet, den kunde tillsammans med ett urval medlemmar bilda detta utskott eller skapades ett från styrelsen fristående strejkutskott.(401) En avdelning inskränkte sig till att vid sidan om styrelsen endast utse särskilda strejkvakter.(402) I ett par fall upprättades särskilda finans- eller nödhjälpskommittéer för den ekonomiska sidan av verksamheten, men i regel tycks dessa ärenden ha skötts av strejkkommittén, uppördsmännen och/eller kassören.(403) Vid valen av dessa tillfälliga utskott av skilda slag förekom endast undantagsvis öppna motsättningar och kamp om posterna.(404) Troligen önskade man i prövningens stund dämpa fackliga och politiska spänningar inom avdelningarna.

Ekonomiskt innebar konflikten en tung börda för medlemmarna. Enligt stadgan utgick konfliktunderstödet med 18 kronor i veckan.(405) Understödet betalades först ut efter en veckas konflikt. Till detta kom ett barnbidrag på maximalt – fyra barn eller mer – åtta kronor i veckan. Eftersom SPIAF räknade med en långvarig konflikt utgick understödet med endast 75 % av det stadgeenliga, barnbidraget undantaget. Genomsnittligt torde en pappersmassearbetare, när han var i arbete, ha tjänat 50-55 kronor i veckan.(406) Om han var trebarnsfar fick han under strejken omkring 20 kronor i veckan, vilket var ett avsevärt avbräck. Som jämförelse kan nämnas att AK-arbetare i Sundsvall erhölet drygt 35 kronor i veckan.(407)

Flera initiativ togs för att lätta på de strejkande familjernas bördor. Endast en protokollserie finns från en strejkkommittés verksamhet. Essviks strejkkommitté med Johan Karlsson i spetsen var enligt detta protokoll synnerligen energisk och uppslagsrik.(408) Myndigheter uppuktades om anstånd med betalning av skatter och andra utgifter, bönder kontaktades, särskilt ömmande fall prövades osv. Kommittén tänkte inte på brödet allena och föreslog avdelningen bl a att en utflykt skulle arrangeras.(409)

Säkerligen var Essviks strejkkommitté särskilt aktiv, men det bör ha funnits liknande fall utan att dessa har fastnat i något skriftligt källmaterial. I de löpande protokollserierna från avdel-

ningar och distrikt återfinns endast spridda nedslag. Nämnas kan Gävle-Dalarnas distrikt som efter en medlemsomröstning omvandlade andra tillgångar till strejkmedel.(410) I Skutskär gick behållningen från en bandymatch mellan sulfit- och sulfatarbetarna till strejkkassan.(411) Man får ej heller underskatta medlemmarnas individuella initiativ. Något material till belysning av detta har inte återfunnits, med undantag för tre noteringar i Nordiska museets samlingar av arbetarminnen. En av meddelarna till detta arkiv, Paul Lundh, Kramfors, erinrar sig att strejkunderstödet drygades ut genom att hans fru flyttade hem till sin sjuka mor och vårdade henne under det att han själv samlade ved vid Ångermanälven, där det fanns mycket spillved.(412) Fritz Jansson, styrelsemedlem i Fredriksberg, skriver: ”Vid strejker som förekom på 20-30-talet var vi som en enda stor familj. Var det någon som hade det besvärligt så kunde man påräkna hjälp av sina kamrater”.(413) Ännu ljusare i tonen är Rickard Nilsson, Obbola: ”Sommaren 1932 var ovanligt varm. Jag bodde med familjen på sommarstugan, fiskade, badade och hade det skönt, den verkliga semestern kan man säga. Så här efteråt minns jag sommaren 1932 som den bästa i mitt liv”.(414) I allmänhet tedde sig givetvis bilden betydligt mörkare.

Transports sympativägran

I samband med den allmänna strejkens igångsättning vände sig SPIAF till Transportarbetareförbundet med en hemställan om sympatiåtgärder.(415) Pappers önskade att hamnarbetarna skulle vägra lossa och lasta papper och pappersmassa från de fabriker, som var indragna i strejken. Transport fattade inte på egen hand beslut i frågan. Man gjorde sin medverkan i konflikten avhängig av Landsorganisationen.(416) Först om LO tillrådde skulle Transport vägra ta befattning med de blockerade varorna. Landssekreteriatet avrådde Transport från att vidtaga några sympatiåtgärder. Pappers sympatibegäran var därmed avslagen.

Lastningen av pappersmassa ägde rum i två etapper, först från magasinen till lastageplatser eller pråmar, sedan i båtarna. Det förra ledet hade vanligen pappersmassarbetarna om hand, det senare föll på stuveriarbetarnas lott. När Pappers informerade sina medlemmar om LO:s och Transports beslut ålades medlemmarna att icke på något sätt trakassera transportarbetarna för att de följde sin lednings beslut. ”Våra medlemmar får sålunda inrikta sin verksamhet på att söka motverka att några strejkbrytare transporterar massa från magasinen till fartyg. I den mån detta lyckas blir blockaden lika effektiv utan transportarbetarnes hjälp.”(417)

Lastningen och lossningen av pappersmassan blev nyckelfrågan i strejken under våren och sommaren 1932. Arbetsgivarna gjorde inga försök att upprätthålla produktionen utan koncentrerade sig, när isarna gick upp vid norrlandshamnarna, på den lagrade massan. För arbetsgivarna gällde det att få tjänstemän, arbetsledare och särskilt inkallade strejkbrytare att transporterera massan till kajerna eller i pråmarna där förbundslojala hamnarbetare kunde ta över. För pappersmassarbetarna blev det svårt att bryta den kedjan, lastningen av massan skedde i stor utsträckning inom fabriksområdet och kom det till sammanstötningar på kajerna kunde dessa fridlysas på det sätt som skett i Ådalen 1931. På avdelningsnivå växte därför stämningarna starka för att påverka transportarbetarna.

Kommentarerna i den socialistiska och kommunistiska pressen var inte nådiga mot LO och Transport. ”Dolken i ryggen” och ”LO organiserar nu strejkbryteri i massakonflikten”, löd ett par rubriker i Folkets Dagblad.(418) Socialisterna fortsatte sin linje om enhet med Pappers ledning och publicerade ett kampinriktat yttrande från G O Strand.(419) I praktiken betydde detta att SP förespråkade samma linje som SPIAF:s ledning, dvs respekt för Transports sympativägran. LO och Transport fick även hos Ny Dag heta strejkbrytare, men här placerades också Pappers ledning i samma fålla. Dess hemställan om sympatiåtgärder var

”blott en gest för att slå blå dunster i ögonen på de strejkande pappersmassearbetarna”.(420) Avböjandet från LO och Transport var enligt SKP förutsett av Pappers ledning. För att massastrejken skulle föras till seger måste arbetarna rycka ledningen ur reformisternas händer. Ny Dag lade fram två huvuduppgifter. För det första skulle konflikten, för att bli effektiv, utvidgas till de utanför riksavtalet stående fabrikerna, för det andra skulle transportarbetarna i trots mot sin förbundsledning mobiliseras i sympatiaktioner.

Det förbundscirkulär, som informerade om Transports sympativägran, passerade opåtalat eller lades med godkännande till handlingarna i knappt hälften av urvalets avdelningar. I två avdelningar, Karlshäll och Skutskär, kom det till en diskussion utan några beslut.(421) I de övriga nio avdelningarna samt Sundsvallsdistriktets samorganisation tog man på olika sätt avstånd från LO:s och Transports beslut. Protester utformades i Sundsvallsavdelningarna Söråker, Essvik, Matfors och Nyhamn, Söderhamnsavdelningarna Sandarne och Bergvik samt Hammarby i Gävle-Daladistriktet.(422) Sprängsviken krävde ett extra distriktsmöte och övervägde möjligheten av en extra LO-kongress, vilket talar för att föreningen var kritisk mot LO:s ställningstagande.(423)

Den redovisade aktiviteten ägde rum fredagen 22 april, då många avdelningar hade ordinarie månadssammanträde, eller någon av de därpå följande dagarna. Någon vecka senare hade Sundsvallsdistriktets samorganisation på Fagerviks initiativ ett sammanträde som kom att föra frågan om sympatiåtgärder ett steg längre än den avgivna protesten.(424)

Styrelsen för samorganisationen hade haft kontakt med Transportavdelningen på orten och man hade kommit överens om att hamnarbetarna skulle tillskriva Transports ledning med begäran om att få blockera pappersmassan i det fall strejkbrytare inkallades och forslade massa från magasinerna till fartygen. I anslutning till styrelsens rapport till samorganisationen föreslog Axel Nordlund, Fagerviks ombud på avtalskonferensen i januari, att Sundsvall skulle tillskriva samtliga distrikt i förbundet och få dem att uppmana ”sina” Transportavdelningar att följa Sundsvalls exempel. Förslaget antogs enhälligt liksom en protest mot LO. I distriktet anslöt sig Svartvik till samorganisationens beslut.(425) Värmlandsdistriktet, som mottog Sundsvalls uppmaning, sade nej.(426)

Sundsvallsdistriktets linje bröt mot förbundets direktiv. Enligt dessa skulle pappersmassearbetarna acceptera Transports sympativägran och i stället försöka blockera det första ledet i massatransporten från magasinerna. Sundsvall verkade i stället för att påverka hamnarbetarna direkt och vid sidan om Transports förbundsledning. Linjen innebar dock inte någon uppmaning till en vild aktion eftersom syftet var att få Transports medlemmar att påverka sin ledning. Anmärkningsvärt är att distriktsstyrelsen, som utarbetat linjen tillsammans med representanter för Transport, var socialdemokratiskt dominerad och att den därtill innehöll två personer i ledande ställning, Robert Andersson, förbundsstyrelsen, och Per Södergren, förhandlingsdelegationen.(427) Motsättningarna om SPIAF:s taktik steg alltså rakt upp i de ledande organen i förbundet och in i de socialdemokratiska leden. Socialisterna verkar däremot inte ha spelat någon roll för denna rörelse även om de indirekt kan ha gjort det för Sundsvalls socialdemokraters vägval. I den tidigare redovisade protestaktionen mot LO var socialisterna aktiva, men synes ej ha varit ledande. Två av de protesterande avdelningarna kan sägas vara socialistiskt dominerade, Essvik och Nyhamn, och i Sandarne var det socialisten Oskar Olsson som ställde förslag om en protest. I övrigt kan inte proteströrelsen direkt knytas till SP.(428)

Kommunisterna försökte på fackföreningsmötena utan framgång få igenom uppmaningar till hamnarbetarna om vild sympatiblockad. På fyra ställen väcktes sådana förslag, Frånö, Svanö,

Svartvik och Sundsvalls distrikt. Förslagsställarna var i samtliga fall med mycket stor sannolikhet kommunister eller närstående till SKP.(429)

Den proteströrelse som förekom var bred till sin karaktär, men av undersökningsurvalet att döma helt begränsad till området norr om Dalälven. Den geografiska inskränkningen berodde säkerligen på att de stora anhopningarna av pappersmasselager befann sig längs norrlandskusten. Den mest avancerade oppositionen mot Transports sympativägran, Sundsvalls-distriktets, hade en socialdemokratisk signatur.

Den socialistiska partiledningen formulerade inga riktlinjer för en praktisk oppositionell verksamhet och i det avseendet liknade situationen den som rått vid den partiella strejkens inledning. SP:s taktik gick ut på att åstadkomma en demarkationslinje mellan hela Pappers å ena sidan och LO och Transport å den andra. Taktiken ställde partimedlemmarna inför två problem. Det ena problemet var tendensen, som hittills endast omfattade Sundsvall, att gå längre än Pappers ledning. Skulle socialisterna ta avstånd från denna rörelse, ansluta sig till den eller försöka ställa sig i spetsen för den? Det andra problemet rörde blockadens och strejkens effektivitet i det fall man accepterade Transports sympativägran. Två medlemmar på basplanet i SP, Oskar Magnusson och Carl A Nilsson, tog upp dessa aspekter. Oskar Magnusson gjorde det i en debatt i Skutskärs avdelning med anledning av Transports sympativägran.(430) Han höll, inte utan framsynthet, en isolerad blockad från SPIAF:s sida som verkningslös. Carl A Nilsson, som i sin avdelning, Fagervik, drivit SP:s linje om enhet med SPIAF:s ledning mycket långt, var mer allmän, men å andra sidan mer vittsyftande i sina reflexioner. Dessa tillställdes particentralen i ett brev 19 april.(431) Han varnade i brevet för "sossarnas luriska neutrala ställning".(432) Reformisterna spekulerade, trodde Nilsson, i att bli efterklokhetens "riddare". En lång strid under de dåliga konjunkturerna kunde bringa pappersmassearbetarna på fall och då skulle, fortsatte Nilsson, LO kunna skära pipor i vassen: "Klokt därför att partiledningen noggrant ger akt på alla förutsättningar och manar arbetarna i förhandenvarande situation handla så eller så, som läget betingar."(433)

Klarspråk kan inte Nilsson beskyllas för, men uppenbarligen föresvävade honom möjligheten och kanske också nödvändigheten av att partiet gick in för en taktisk reträtt i pappersmassestrejken.

Massaavdelningarna utanför strejken

Fronterna i strejkkampen var inte helt intakta. Tidigare hade Mölnbacka-Trysil med PMF:s goda minne dragit sig ur attacken mot arbetarna. Två PMF-anslutna bolag förespeglade sina avdelningar, Wäija och Nissaström, uppgörelser med en begränsad reducereing i samband med strejkens utlysande och ett företag, Rottneros i Värmland, gick så långt som till status quo.(434) Trots att Nissaström var villigt sade SPIAF:s förbundsstyrelse nej till alla avtal som gjorde avkall på status quo, vilket betydde att endast Rottneros kunde göra en uppgörelse.(435) Status quo i lönehänseende kan därför sägas vara förbundets officiella plattform i strejken. Denna linje följdes också för de fabriker, som stod utanför Pappersmasseförbundet. För avtalen vid dessa fabriker brukade riksavtalet vara normgivande. I konflikten följde flertalet fabriksledare PMF:s linje vilket innebar att de tillämpade reducereingen om 12 respektive 6 % reducereing av ackord och tidlöner.(436) Bilden var dock ingalunda enhetlig. Billerud hade accepterat status quo, Marma-Långrör och andra hade redan träffat lokalavtal, på några orter rådde driftstopp och på andra förekom lokalt betingade modus vivendi mellan arbetsgivare och arbetare. Nyckelgrupper var de företag som följde PMF i spåren. Arbetarna kunde i dessa räkna med uppgörelser grundade på riksavtalet, men de hade inget inflytande över detta avtal. Med anledning av detta förekom vissa stämningar för uppgörelser med någon

mindre reducering. Åter andra arbetare önskade delta i den stora strejken, något som också var SKP:s krav. Även SP-fraktionen i förbundsledningen hade tidigare försökt få med de utanförstående i den centrala avtalsrörelsen. Det var därför naturligt att förbundsstyrelsen ville samla de utanförstående på en enhetlig grund. Styrelsen beslöt sig för att använda den nyligen upprättade avtalskonferensinstitutionen, och avdelningarna i fråga uppmanades sända ombud till en sådan konferens 19 maj.(437)

På avtalskonferensen för de utanför PMF stående avdelningarna deltog från förbundsledningens sida endast styrelsen och ombudsmännen.(438) Någon starkare opposition mötte inte ledningen. Vid voteringarna omfattade oppositionen endast tre ombud. Linjen om att avdelningarna skulle arbeta efter gällande villkor, men utan att träffa definitiva överenskommelser, förblev förbundets riktmärke. Från styrelsen påpekades att detta kunde bli till nackdel för arbetarna eftersom vissa fabriker kunde tänkas träffa överenskommelser på bättre villkor än vad som senare kunde bli aktuellt i riksavtalet om strejken misslyckades.

Oppositionen ansåg att strejken skulle bli effektivare om alla fabriker drogs in. Ett par ombud hävdade att strejkdrabbade företag placerade order hos de utanförstående, något som förnekades av förbundsstyrelseledamöterna i debatten. De andra argument som framfördes till förmån för en breddning av strejken överensstämde med sådana som förts fram av oppositionen i andra sammanhang: kriser botades inte med lönesänkningar; det var arbetarnas uppgift att attackera kapitalisterna och bringa dem på fall. SPIAF:s kassör Alfred Persson invände att arbetarnas möjligheter till goda lönerörelser inträffade under högkonjunkturer och att stora lönerörelser alltid varit till arbetsgivarnas fördel. Krav restes på uttalanden gentemot LO, men G O Strand och Birger Öhqvist menade att detta endast ytterligare och onödigtvis skulle försämra relationerna till LO.

Representantskapets debatt om LO och Transport

Avtalskonferensen var en framgång för förbundsledningen. Tendenserna till såväl en vidgad strejk som separata uppgörelser var hejdade, förbundet samlat. Dagen efter konferensen, 20 juni 1932, hade representantskapet sitt ordinarie årsmöte. I vanliga fall samlades representantskapet två gånger om året, men på grund av strejken var man i maj redan framme vid sin femte sammankomst under året. Vid sidan om de ordinarie uppgifterna, bl a godkännandet av 1931 års verksamhetsberättelse, blev avtalsfrågan sammanträdet viktigaste punkt.(439) I sin föredragning pekade G O Strand på att inga förändringar skett i konjunktur- och konfliktläget. I pressen hade Strand inhämtat att Sundsvalls transportarbetare skulle rikta en begäran till sin förbundsledning om att få sympatisera med SPIAF:s strejk. Någon framgång för denna aktion trodde inte Strand på. Han framhöll även att förmän och tjänstemän på flera ställen utlastat ineliggande massalager. Vidare berörde G O Strand i sin inledning ett utspel från förlikningskommissionen. Dess ordförande, Henning Elmquist, hade hos LO:s Edvard Johansson förhört sig om möjligheterna för ett nytt sammanträde. Johansson hade låtit frågan gå vidare till SPIAF, som svarat att ett sammanträde skulle vara meningslöst, men också framhållit att konfliktsituationen skulle behandlas av representantskapet. I det sammanhanget poängterade Strand två ting. För det första skulle konfliktkassan så småningom sina, för det andra var det lönlöst att ta fasta på medlingskommissionens trevare om man stod fast vid status quo.

Representantskapet kom att i första hand diskutera två frågor, förlikningskommissionens trevare och eventuella åtgärder i samband med Transports och LO:s sympativägran. Det senare problemet väckte två motsatta reaktioner. K J Eriksson och socialisten Henning Carlsson tog upp möjligheterna att ekonomiskt stärka förbundet medelst lån eller extra uttaxeringar. Representantskapet beslöt att förbundsstyrelsen, när tiden var mogen, skulle

söka åstadkomma lån. Erikssons och Carlssons förslag var avsett att stärka förbundets möjligheter att föra hem en seger, den andra reaktionen bar uppgivenhetens stämpel. Eftersom blockeringen av pappersmasseutlastningen var svår att få effektiv, menade Rudolf Forsén och Adolv Nyström att man skulle ge upp detta kampavsnitt. De ansåg att det vore bättre att Pappers medlemmar fick detta arbete än att det gick till strejkbrytare. Representantskapet beslöt dock ”att blockaden skall vidhållas och förbundet så långt möjligt söka hindra utlastningen”.(440)

Svårigheterna med upprättandet av blockaden ställde oundvikligen det uteblivna stödet från transportarbetarna i blickfånget. Transport och LO kritiserades hårt av den socialistiska fraktionen. Alla socialisterna tog till orda, även, för ovanlighetens skull, statistikföraren J V Kumblad, men kritiken mot LO var ingen exklusiv angelägenhet för dem. K J Eriksson låg nu som vid ett par tidigare tillfällen på samma linje som socialisterna och höll före att LO önskade Pappers nederlag. Han påpekade särskilt att den protest mot LO som hans avdelning, Skoghall, låtit publicera i pressen, inte emanerade från ”någon viss grupp” – dvs något av de kommunistiska partierna – utan från ”äkta socialdemokratiskt håll”. Adolv Nyström, som aldrig framträtt på de oppositionellas sida, framhöll den harm Landssekreterariatets beslut väckt bland medlemmarna. Magnus Fredriksson, Ådalen, klandrade LO-ledningen för ”vissa” uttalanden om strejken och menade att arbetsgivarna ”fatta den här striden som en strid mellan dem och ledarne /för fackföreningsrörelsen/, å ena sidan, och arbetarne å andra sidan”.(441)

De talare som försvarade LO kan indelas i tre grupper. En medgav att det fanns fog för viss kritik, en tonade ned motsättningen mellan Pappers och LO och en försvarade utan invändningar LO:s ledning.

Birger Öhquist, Värmland, tog avstånd från Sigfrid Hanssons artikel i Fackföreningsrörelsen, men varnade i likhet med styrelserepresentanterna på avtalskonferensen för en alltför vidlyftig kritik. SPIAF kunde, tillade han, bli tvunget att låna pengar av LO. Rudolf Forsén, Skellefteå, ansåg att LO framför allt brustit på det informativa planet. Oskar Johansson, Göteborg, försökte utan framgång sänka temperaturen på debatten rörande LO:s ansvar genom ett påpekande om att kritiken egentligen riktade sig mot LO:s organisationsform. Han syftade på LO:s karaktär av försvarsorganisation. Kassören Alfred Persson fann debatten meningslös; LO:s ledning hade och hade haft sin uppfattning och den var ingen nyhet för Pappers. Förbundsstyrelseledamöterna G A Malmborg och Hjalmar Adiels hävdade att det var hotet om en storlockout som avhållit LO från stöd, varvid en diskussion uppkom rörande existensen av ett sådant hot.

Jolm Hults, Dalsland, och David Malmborgs, Norrköping, försvar av Landssekreterariatet var mer engagerat i tonen och svarade mot de öppet uttalade eller underförstådda anklagelserna mot LO:s ledning för förräderi. Den ledamot, som i Sundsvallsdistriktet deltagit i en protest och motrörelse mot Landssekreterariatet, Robert Andersson, yttrade sig inte i frågan.

Debatten kring LO:s roll ådagalade en uppluckring av frontställningarna inom representantskapet, men förhållandet mellan en socialdemokratisk majoritet å ena sidan och en minoritet, där kilbomskommunisterna bildade tyngdpunkten, bestod. Detta visade sig i de tre voteringar som företogs i LO-frågan. Bakom dessa låg tre förslag från socialisterna. En protestresolution mot LO avslogs med 11 röster mot 6 och ett förslag om uppvaktning av Transports ledning med 12 mot 6. De oppositionella rösterna tillhörde säkerligen den socialistiska kvartetten, troligen K J Eriksson och i den första omröstningen med bestämdhet Adolv Nyström, som reserverade sig mot avslaget. För ett tredje förslag blev röstsiffrorna jämna. Med endast 9 röster mot 8 avstyrdes ett uttalande där SPIAF:s ledning förklarade sin tillfredsställelse med

de beslut vissa norrlandsstuverister fattat om att av sitt förbund kräva sympati med massaarbetarna. Till den relativa framgången för detta Johan Karlssons förslag bidrog det förhållandet att det ställdes i slutet av mötet och ej presenterades diskussionvis. Dess andemening var en kritik mot ledningsmajoritetens accepterande av LO-Transports ställningstagande.

Trevaren från medlingskommissionen föranledde två yrkanden. Det ena framlagt av G O Strand förordade en medlemsomröstning om en fullmakt för förhandlingsdelegationen att träffa bästa möjliga avtal. Det andra yrkandet, vars upphovsman var den självständige majoritetsmannen Magnus Fredriksson, gick ett steg längre. Fredriksson föreslog att det sittande mötet skulle ge förhandlarna fullmakt på vissa villkor. Dessa villkor uttyddes inte närmare, men Fredriksson brännmärkte nu som tidigare försämringarna för grovarbetarna. Båda förslagen, men framför allt Fredrikssons, mötte en rad invändningar. Gentemot en medlemsomröstning anförde såväl Adolv Nyström som Johan Karlsson, att medlemmarna skulle avslå propån. Karlsson lade till att arbetarna vid Kreugerverken, dvs SCA, enhälligt skulle rösta emot en fullmakt eftersom de ansåg att fabrikerne ändå inte skulle komma igång. Liknande argument hade alltsedan årsskiftet refererats av socialisterna, trots att dessa beredde dem besvär. G O Strand kommenterade att om arbetarna enbart röstade för att komma åt ett understöd skulle det aldrig bli någon uppgörelse. Jo, status quo tar de, svarade Johan Karlsson.

Magnus Fredrikssons förslag om uppgörelse vid bordet ledde till en diskussion med principiella inslag. Oskar Johansson betvivlade, med all rätt för övrigt, representantskapets stadgemässiga befogenheter i detta fall. Hjalmar Adiels hade ingen principiell invändning emot förslaget, men ansåg det för tidigt väckt, framför allt med tanke på att man ej skulle få ett enigt beslut inom ledningen. David Malmberg, som tidigare förordat en uppgörelse vid bordet, och Alfred Persson fann även de frågan för tidigt väckt. L Em Eriksson hänvisade till den för medlemmarna ”så heliga” självbestämmanderätten, vilken han ansåg skulle respekteras. Representantskapsledamoten och pappersbruksförhandlaren Carl Frejd, som i mars motvilligt accepterat att bruksavtalet träffats vid bordet, lät inte tillfället gå sig ur händerna – Var, frågade han Eriksson, inte bruksarbetarnas bestämmanderätt lika helig som massaarbetarnas? Möjligen med ironisk avsikt eller i vredesmod var Frejd den ende som talade till förmån för Fredrikssons förslag. John Sandberg och Rudolf Forsén tog däremot fasta på L Em Erikssons hänvisning till medlemsopinionen. Sandberg deklarerade att ledningens uppgift var att få fram ett avtalsförslag som kunde godkännas av medlemmarna. I sak var motsättningen mellan Adiels å ena sidan och Forsén och Sandberg å andra av principiell art: Skulle ledningen låta sig ledas av medlemmarna eller handla på eget ansvar? Trots denna principiella meningsskiljaktighet kunde man ena sig i dagsläget, där medlemsopinionen sågs som en alltför stor maktfaktor för att man skulle våga sig på en uppgörelse vid bordet eller en medlemsomröstning. För Pappers del fick därför förlikningsmännens trevare rinna ut i sanden.

Oro i hamnarna

Samtidigt med representantskapets sammanträde skedde en skärpning av läget i samband med pappersmasseutlastningen. Stuveriarbetarfackföreningen i Söderhamn – Stugsundsavdelningen kallad – hade redan i början av maj utsänt en deklaration att den skulle vägra lasta pappersmassa om detta blev aktuellt.(442) En konferens mellan Norrlands transportavdelningar anordnades 18 och 19 maj i Sundsvall. Majoriteten av avdelningarna solidariserade sig med sin ledning, men fyra revolterade: ovan nämnda Stugsund samt Sundsvall, Lunde (Härnösand och Ådalenområdet) och Luleå. Dessa fyra hotades sedan med uteslutning av Transports ledning medan arbetsgivarorganisationerna satte ut en flottilj logementsfartyg,

försmädligen kallade ”lumplenor” på arbetarhåll, för rekrytering av strejkbrytare. De uteslutningshotade fick en betänketid, under vilken Sundsvall, efter ett par turer, och Lunde föll tillbaka i ledet. Stugsund och Luleå framhärade och blev uteslutna. Medlemmarna i dessa fackföreningar blev med anledning av detta avstängda från arbetet, vilket i stället gick till av arbetsgivarna inkallade s k arbetsvilliga. Skillnaden i agerande mellan Sundsvall och Lunde å ena sidan och Stugsund och Luleå å andra sidan har förklarats med att de förra var dominerade av socialister, de senare av kommunister.(443)

SKP hade på ett tidigt stadium manat stuveriarbetarna till praktisk och ”vild” solidaritet med pappersmassearbetarna.(444) Partiet propagerade också för upprättandet av gemensamma kamputskott mellan massa- och stuveriarbetare och anordnandet av demonstrationer för att driva bort eventuella strejkbrytare.(445) När en första omgång sådana aktioner kom till stånd kring 20 maj trodde sig partiet uppenbarligen stå inför ett genombrott och publicerade en egen kravlista för pappersmassearbetarna.(446) Denna innehöll nio punkter varav två närmast likalydande, vilket tyder på en viss brådska i formuleringen: 1. ingen lönesänkning, 2. löneförhöjningar motsvarande varufördyringen, 3. 7-timmars arbetsdag med full lönekompensation (6 timmar för skiftarbetare), 4. ingen medlingskompromiss, 5. kamp mot den reformistiska splittringspolitikerna, 6. krav på att alla uteslutningar upphävs, 7. kamp mot den reformistiska lönerovs- och splittringspolitikerna, 8. organiserande av RFO samt slutligen 9. ”leve massaarbetarnas kamp under egen ledning”.

Punkterna fyra till nio gällde taktiken i det aktuella läget, de tre första punkterna utgjorde kraven. Det första av kraven är självklart, de andra kontroversiella och också relikter från tidigare kravlistor. Kravet om löneförhöjningar var malplacerat i en situation, då arbetarna försvarade vad de hade. Arbetstidsförkortningen (där man antagit SP:s siffersatser i stället för dem SKP ursprungligen ställt) var förhandlingsmässigt för SPIAF:s del överspelad sedan oktober 1931. Det tycks emellertid som om publiceringen av denna kravlista var en engångsföreteelse. I ett par flygblad, som får anses vara det ambitiösaste försöket att i massupplaga sprida SKP-RFO:s teser, saknades den helt. I dessa stod inriktningen på en försvarsstrid klar.(447)

Socialistiska Partiets linje var ännu oklarare än SKP:s. Så omtalades i positiv anda i pressen de hamnarbetare som bröt mot sin förbundsstyrelses beslut samtidigt som man försökte göra gällande att det inte rörde sig om en vild aktion, vilket det dock tvivelsutan var: ”Någon vild strejk av det sillenska slaget råder sålunda inte, utan fackföreningen har endast beslutat att inte ta någon befattning med den blockerade massan.”(448) Uteslutningshotet i Transport ställde enligt Folkets Dagblad arbetarna inför valet att antingen svika sin klass eller gå miste om sin organisationstillhörighet.(449) Indirekt förespråkades det förra alternativet.

Fackliga utskottet i Ångermanlands socialistiska partidistrikt meddelade i ett brev till partiet att man inte förstod var partiet stod.(450) Pressen var visserligen solidarisk med revoltörerna inom Transport, något som utskottet fann vara en korrekt ståndpunkt, men det fanns exempel på socialistiska hamnarbetare, som böjde sig för Transports ledning. Utskottet önskade klara paroller och bilade dessutom en cirkulärskrivelse som man tillställt distriktet.(451) Utan tvivel mottogs detta cirkulär med förskräckelse i det socialistiska partihögkvarteret. Det uppmanade medlemmarna att i sina fackföreningar propagera för en generalstrejk mot strejkbryteriet. I sitt svarsbrev uppmanade partiet livligt utskottet till en reträtt.(452) Det fortsatta medlemskapet i fackföreningarna prioriterades framför solidariteten, som inte bara skulle leda till uteslutning ur facket utan också till förlust av arbetet. Särskilt och i bestämda ordalag varnades för generalstrejksparollen. Det var endast i vissa speciella sammanhang denna fick resas.

Revolttendenserna i Transport fick extra näring av de oroligheter som ägde rum på tre orter i samband med lastningen av pappersmassa: Sofiehem (utanför Umeå), Vivstavarv och Byske. Händelserna berör med undantag för Sofiehem sådana avdelningar som ingår i undersökningsurvalet. I Sofiehem hindrades 17 maj en lastbil med förnödenheter att ta sig fram till den personal, som trots Pappers blockad skötte utlastningen.(453) Lastningen, som verkställdes av förmän och teknisk personal, ägde därefter rum under polisbevakning. Massan fraktades sedan i pråmar till Holmsund, men där vägrade hamnarbetarna att ta befattning med den. De gav dock slutligen med sig och 23 maj kom ilastningen av massan igång.

Vivstavarv

Utlastningen av massa i Vivstavarv berörde två SPIAF-avdelningar, Fagervik och Vivstavarv. Den 19 maj, dagen för SPIAF:s representantskapsmöte, förde tjänstemän massa till pråmar.(454) Samma dag sammanträdde Fagervik.(455) Inom dess strejkutskott hade Sälldahl, som vid andra tillfällen förespråkade en linje liknande RFO:s, föreslagit att avdelningen skulle demonstrera om det kom till ombordlastning av massan. Sälldahl hade hela utskottet, i vilket socialister fanns företrädde, emot sig, men han vann majoriteten i avdelningen, som med 71 röster mot 54 godkände demonstrationsförslaget.(456) Källäget för de följande händelserna är delvis fragmentariskt, men i stort kan utvecklingen rekonstrueras med hjälp av bevarade protokoll från tillfälligt sammansatta kommittéer. Dagen efter, dvs 20 maj, skall hamnarbetarna ha vägrat ta befattning med massan genom att mangrant utebli från uppropet för massabåten.(457) Samma dag sammanträdde Vivstavarv(458) Där redovisades att strejkutskotten i Vivstavarv och Fagervik haft en gemensam överläggning, som lett till ett förslag om en gemensam demonstration dagen därpå, 21 maj. I Vivstavarvs diskussion vände sig två talare mot förslaget och en deklarerade att han inte tänkte möta upp om sillénkommunister deltog i demonstrationen. Avdelningens socialdemokratiske ordförande Ernst Nilsson yttrade sig till förmån för demonstrationen: genom denna kunde arbetarna manifesteras sin vilja och sitt förakt för strejkbrytarna. Med stor majoritet beslöt sig avdelningen också för att demonstrera. Troligen var det först under demonstrationsdagen som arbetarna fick klart för sig att strejkbrytare verkligen skulle sättas in.(459) Strejkutskotten i Vivstavarv och Fagervik möttes gemensamt demonstrationsdagen 21 maj och hade telefonledes kontakt med Transports Sundsvallsavdelning.(460) På detta sammanträde lade alla talare stor vikt vid att en aktion mot strejkbryteriet måste ske på ”organisationsmässiga” grunder.

På Ernst Nilssons förslag beslöts om ett sammanträffande med Transportavdelningen följande dag. Detta sammanträffande ägde av händelseutvecklingen att döma rum på morgonen söndagen 22 maj.(461) Det stod då klart att strejkbrytare var i full verksamhet på den båt, s/s Hisnaren, som tog emot pappersmassan. Albin Östlund från Sundsvalls Transportavdelning meddelade att hamnarbetarna nu sympatistrejkdade samt att ett möte – synbarligen av ad hoc-karaktär – hållits vid kolkajen. Detta möte hade krävt att strejkbrytarna skulle avlägsnas. Östlund yrkade på att man i motorbåtar skulle ta sig ut till s/s Hisnaren och agitera mot strejkbrytarna. Sälldahl, Fagervik, lade till att arbetarna kunde gå strejkvakt per motorbåt. Uppenbarligen kunde man inte förhindra lastningen på landbacken. Mot denna aktionslinje argumenterade såväl socialdemokraten Ernst Nilsson, Vivstavarv, som socialisterna Harald Henriksson och Carl A Nilsson, Fagervik. Henriksson poängterade att en händelseutveckling liknande den i Ådalen året innan måste undvikas. Henriksson syftade säkerligen på att militär inkallats efter det att ett demonstrationståg fått tag på ett antal strejkbrytare med blodvite som följd, samtidigt som händelseutvecklingen glidit fackföreningarna ur händerna. Den organisationsbaserade linjen hade mötets öra och beslut fattades om att ta kontakt med andra fack-

föreningar inom distriktet och låta en särskilt utsedd delegation uppvakta de arbetsvilliga. Enligt protokollet skall Östlund efter att ha reserverat sig mot beslutet ha lämnat sammanträdet och till arbetargrupper, som väntade utanför möteslokalen sagt: ”Här har ni inget att hämta, de endast saboterar.”(462)

Massalastningen och strejkbryteriet hade åstadkommit ett labilt läge. Arbetare hade samlats vid kajområdet och frågan stod om dessa skulle gå till aktion eller om de fackliga organisationerna skulle förmå gripa initiativet. Säkerligen var kommunister aktiva för att vidareutveckla de med anledning av strejkbryteriet upprörda känslorna hän mot aktioner. Socialisterna och socialdemokraterna försökte däremot se till att de fackliga organisationerna fick kontroll över utvecklingen.

Ett utskott, som fått i uppdrag att ta kontakt med distriktets fackföreningar, samlades samma dag hemma hos Harald Henriksson.(463) Man beslöt att under dagens lopp anordna ett par eller flera demonstrationsmöten samt ett större möte i Vivstavarv. Utskottet anmälde saken för landsfiskalen och tog kontakt med ”så många organisationer som möjligt”. På uppdrag av strejkutskotten utarbetade utskottet förslag till telegram som skulle avsändas dels till länsstyrelsen och regeringen med krav på strejkbrytarnas avlägsnande, dels till LO och Transport med krav om godkännande av stuveriarbetarnas strejk.

Deputationen, som skulle uppvakta strejkbrytarna, hade inte fått träffa dessa, men hade lovat ett sammanträffande senare på dagen med direktören för massafabrikerna, Joachim Lilliestråhle. De förenade strejkutskotten beslöt att demonstrationståget – man inskränkte sig till ett tåg – skulle följa med deputationen till den nya uppvaktningen hos Lilliestråhle.(464) Samtidigt som uppvaktningen ägde rum skulle demonstranterna anta de av kommittén avfattade telegrammen. En av de närvarande transportarbetarna föreslog att man på mötet skulle proklamera allmän arbetsnedläggelse, alltså generalstrejk, intill dess strejkbrytarna avlägsnats. Utskotten beslöt i stället att vid det stora mötet sammankalla alla närvarande styrelser och strejkutskott för att diskutera den frågan.

Liksom vid förra sammanträdet verkade hamnarbetarnas representanter för en direkt aktion, under det att Pappers delegater sökte föra in utvecklingen på av organisationerna kontrollerade banor så gott det gick under de rådande förhållandena. Den i litteraturen tidigare refererade uppgiften om att Sundsvalls stuveriarbetare skulle vara dominerade av SP synes mot bakgrund av Vivstahändelserna föga trolig. Om någon partipolitisk rörelse spelade en utslagsgivande roll bland hamnarbetarna var det, av deras praktik att döma, SKP.

Demonstrationen samlade enligt den genomgångna lokalpressen stora människoskaror och de utarbetade telegrammen antogs.(465) Det improviserade mötet mellan de närvarande styrelserna och strejkutskotten samlade 77 representanter.(466) Representanter för den av Sågverksindustriarbetareförbundet utslutna avdelningen i Svartvik hade närvarorätt, vilket visar att fackorganisationerna inte hade full kontroll över situationen. Denna fackförening hade av kommunisterna använts som hävstång för att få igång vilda strejker i Sågverks.(467) En representant för de utslutna föreslog att de närvarande skulle godkänna hamnarbetarnas vilda blockad och strejk. Mot detta ställdes ett förslag, bl a signerat av de ledande socialdemokratiska massaarbetarna Robert Andersson och Per Södergren. De föreslog att LO och Transport skulle uppvaktas ännu en gång om bifall till sympatiåtgärderna. Det senare förslaget antogs med 51 röster mot 23.

En kommunist eller kommunistisk sympatisör yrkade efter nederlaget i den första voteringen på att strejk även skulle utlösas vid sågverken, vilket innebar ett steg mot den tidigare

föreslagna generalstrejken.(468) På sammanträdet ställdes detta förslag mot ett av Axel Nordlund, Fagerviks ombud på avtalskonferensen i januari. Nordlund yrkade på sammankallandet av en konferens dagen därpå, måndagen 23 maj, med Pappers, Sågverks och Transports distriktsorganisationer samt Sundsvalls FCO och Sundsvalls Lokala Samorganisation (SAC). Mötet beslutade i enlighet med Nordlunds förslag. Den organisationslojala riktningen höll sålunda ställningarna men nu som förut till priset av att man sköt besluten framför sig. Sammansättningen av de organisationer, som skulle inkallas, skvallrar om att det var generalstrejken som stod på dagordningen. Efter att ha beslutat sig för att hänskjuta ställningstagandena om vidare åtgärder, beslöt man likväl ”att vid morgondagens konferens uttala sig för en utvidgning av strejken till att även omfatta Sågverks”.(469) Det var alltså det kommunistiska förslaget som i modifierad form kom igen trots att mötesordföranden, Vivstavarvs socialdemokratiska ordförande Ernst Nilsson, i en första omgång begravt det under Axel Nordlunds yrkande.

Sammanträdet mellan LO:s, SAC:s, Pappers, Sågverks och Transports distriktsorganisationer ägde som planerat rum 23 maj. Det samlade ett stort antal personer eftersom organisationerna företrädades av sina representantförsamlingar. Något protokoll har ej återfunnits. Referenter från ”arbetarpresen” fick närvara och referatet i det följande bygger på pressens uppgifter.(470)

Mötet beslöt att till Transports ledning rikta krav på godkännande av Sundsvalls hamnarbetarens strejk och till LO:s ledning krav på ekonomiskt stöd. I huvudfrågan, generalstrejken, intogs en avvaktande attityd – i den mån situationen tillspetsades skulle de lokala fackliga organisationerna vända sig till sina förbundsstyrelser med krav på medgivande till sympatiaktion. Bakom beslutet, som Ny Dag karakteriserade som en ”typisk reformistisk manöver”, låg ett förslag gemensamt utarbetat av styrelserna för ett antal av de närvarande organisationerna. Föredragande för dessa styrelser var socialdemokraten Per Södergren, som även satt med i pappersmassearbetarnas förhandlingsdelegation.

Uppgifterna i pressen är inte entydiga, men det vill synas som om socialisterna, vilka dittills arbetat hand i hand med socialdemokraterna, i första hand Ernst Nilsson från Vivstavarv, nu sökte lansera en alternativ socialistisk linje. Denna innebar att en generalstrejk skulle genomföras av distriktets fackliga organisationer. Tillvägagångssättet skulle vara detsamma som man prövat i samband med den partiella strejken, vilket betydde att medlemmarna i respektive facklig sammanslutning i en omröstning skulle ta ställning till en allmän arbetsnedläggelse i distriktet.

Den kommunistiska fraktionen fordrade omedelbar strejk under ledning av ett utskott, som det sittande mötet fick utse. Detta förslag avlogs med 119 röster mot 40 till förmån för styrelsernas avvaktande linje, vilken alltså även blev sammanträdets. Det socialistiska förslaget torde ha försvunnit i en första votering enligt kontrapositionsprincipen. Utan tvivel röstade socialisterna i den slutliga voteringen på det socialdemokratiska alternativet framför det kommunistiska.

Därmed hade hotet om en generalstrejk avvärjts för Sundsvalls del. De fackliga organisationerna, med styrelserna för Fagervik och Vivsta varv som drivande krafter, hade i inledningskedet avvärjt tendenserna till okontrollerade massrörelser. I dessa strävanden hade socialdemokrater och socialister samverkat, men dessa partiers aktörer gick inte omärkta ur uppgörelsen. I ord erkände distriktets ledande fackliga socialdemokrater generalstrejken som en meningsfull eller i alla fall användbar kampform – något som självklart var helt främmande för LO- och SAP-toppen. Denna skillnad mellan central och lokal nivå kan illustreras av

Robert Andersson, som under händelseutvecklingens inledning deltagit i Pappers representantskapsmöte, där han varit tyst under debatten om LO:s roll, för att sedan lokalt vara med om att ställa nog så avancerade fordringar på LO. Detta visar att stämningarna för lokala kraftåtgärder – t ex generalstrejk – var starka och omfattade en vidare krets än de lokala kommunisterna.

Målet för socialisterna och socialdemokraterna var till en början detsamma. De ville upprätthålla de fackliga organisationernas auktoritet gentemot de spontana och kommunistiska aktionstendenserna. Utan tvivel utgjorde, som Harald Henriksson, Fagervik, också påtalade, Ådalenhändelserna ett avskräckande exempel. I dessa hade fackföreningarna ställts off-side och SKP blivit spelförare. När de fackliga organisationerna denna gång väl fått en viss kontroll över skeendet i Sundsvall var det så dags för SP att frondera. Man gav efter för kravet på generalstrejk och försåg i ett förslag denna vilda arbetsnedläggelse med, frestas man säga, sedvanlig legalistisk överbyggnad. Denna gång stod dock inte partiledningen bakom manövern. Socialistiska Partiets ledning höll i stället strikt på något som kan kallas en protestlinje.(471) Denna innebar att partimedlemmarna i sina fackföreningar skulle verka för resolutioner riktade mot LO och Transport, men inte gå längre. Offentligt tog man inte avstånd från Sundsvallskamraternas senkomna förslag, men i det tidigare omnämnda brevet till Ångermanlands fackliga utskott, som lanserat generalstrejksparollen, hette det:

”Frågan om generalstrejksparoll är synnerligen farlig. Därmed skjutes all ammunition på en gång utan att ett jota vinnes. Sådana vapen tillgripes i helt andra situationer än när det gäller utlastning av några massabaler. Det måste ni lära er förstå, kamrater. Historien på sundsvallskonferensen där man också ‘lekte med generalstrejken’, hade inte kommit från partiets ledning.

Med detta tror vi att saken för vårt partis vidkommande är klar, och om ni handlar därefter skall det säkert gå bra.”(472)

Byske

Det dittills allvarligaste tillbudet vid massalastningen inträffade i Byske socken strax norr om Skellefteå. SPIAF-avdelningen Ytterstfors vid Byske träsliperi, som tillhörde Munksunds AB, avslög 18 maj en begäran från fabriksledningen om upphävande av blockaden rörande utlastningen av pappersmassa.(473) Föreningen beslöt att blockaden skulle stå fast. Den strejkvakt, som bevakade pappersmassemagasinet vid Furuögrund, strax söder om Ytterstfors, fick i uppdrag att hålla ögonen öppna.(474)

Dagen efter kallades Ytterstfors medlemmar till ett nytt sammanträde.(475) Ordföranden meddelade att bolaget värvat strejkbrytare för utlastningen av pappersmassa i Furuön och att de arbetsvilliga skulle anlända dagen därpå, fredagen 20 maj. Avdelningsmötet beslöt att åter samlas kl 9 på morgonen denna dag. Intill dess skulle ett särskilt strejkutskott utarbeta förslag till riktlinjer. På morgonen 20 maj vidtogs så en serie åtgärder med anledning av strejkbrytarnas väntade ankomst.(476) Fackföreningsmötet kom sedan att från och till vara samlat under större delen av dagen. Först avfattades skrivelser. En gick till sådana förmän, som ställde i ordning bostäder och förläggningar åt strejkbrytarna. Enhälligt protesterade man mot detta eftersom utlastningsarbetet icke kunde betecknas som skyddsarbete. Vidare protesterade man mot att förmän vaktade de prämar, som skulle komma att användas vid utlastningen. Affärsmännen på orten uppmanades att inte förse de arbetsvilliga med mat och förnödenheter och chaufförerna på orten fick en hemställan av liknande slag om att inte vara ”brytarna” behjälpliga. I bägge fallen infordade Ytterstfors svar före kl 18 nästa dag. Den lokala mejeriföreningen och ett par mjölkleverantörer tillställdes ultimatum om ”att därest mjölk levererades till strejkbrytarna vid Ytterstfors och Furuön, arbetarna vid dessa platser komma

att för framtiden avstå från att köpa mjölk från dessa leverantörer”.(477)

Komna så långt i sina förberedelser inför de arbetsvilligas invasion fick arbetarna per telefon meddelande om att strejkbrytarna ‘anlänt till Pithamn. Där hade de stoppats, förmodligen då de skulle embarkera en fraktbåt, och fått vända tillbaka till Piteå. De som satt stopp för transporten var ”kamrater från Skuthamn”. Med ”kamrater” torde man åsyftat medlemmar i Pappers avdelning Munksund vid Skuthamn utanför Piteå.

Ytterstfors ställning intresserade inte bara förbundskamraterna i Munksund. Landsfiskalen och landshövdingen, den frisinnade Gustav Rosén, tidigare försvarsminister hos C G Ekman, tog kontakt med avdelningen. De erbjöd sig att sända hem strejkbrytarna, om småbönder och arbetare på orten tilläts ta det blockerade arbetet. Ytterstfors avspisade erbjudandet, blockaden gällde oavsett vem som lastade. Under tidens sköttes utlastningen av tjänstemän vid bolaget.(478) Avdelningen beslöt sig för att genomföra en demonstration, som bl a skulle passera bolagshuset dit tydligen ett antal arbetsvilliga hade anlänt. Inför demonstrationen anlände en kontingent arbetare från Munksund i bilar och bussar. Dessa hälsades välkomna, bjöds på kaffe, deltog i demonstrationen och blev också företrädare i den kommitté som författade den resolution demonstrationen skulle anta. Huruvida alla dessa arbetare var medlemmar i Pappers Munksundsavdelning och om de i så fall hade sin avdelning bakom sig eller agerade på egen hand går ej att avgöra.

Anslutningen till demonstrationen var enligt protokollet stor. Efter marschen runt samhället fortsatte fackföreningsmötet, i vilket även gästerna från Munksund deltog. På ”mångas begäran” överlämnades därefter ”ordet till Filip Forsberg som talade om konfliktsituationen”.(479) Denne, Röde Filip kallad, var medarbetare i den kommunistiska Norrskensflamman. Troligen hade Filip Forsberg medföljt Munksundsarbetarna. Därefter antogs enhälligt en resolution. I den hette det att Skuthamns (Munksunds) och Ytterstfors arbetare vid en gemensamt hållen demonstration krävde att arbetarna samlades i energisk kamp för bortdrivande av strejkbrytarna. Främst stod sammanhållningen mellan transport- och massaarbetarna; av hamnarbetarna fordrades att de vägrade befatta sig med blockerad massa eller gods lastat av strejkbrytare.

Dagen efter, 21 maj, beslöt Ytterstfors enhälligt att anordna en ny demonstration måndagen 23 maj, denna gång vid massamagasinet i Furuögrund.(480) Efter detta möte kan händelseutvecklingen, som nu gick till oroligheter, inte längre följas i avdelningsprotokollet. Pressmaterialet är bitvis motsägande men i stort torde följande ha hänt.(481)

Till demonstrationen måndagen 23 maj i Furuögrund utanför Ytterstfors anlände ånyo ett hundratal arbetare från Skuthamn. Under lördagen och söndagen hade ingen lastning skett i avvaktan på en båt som blivit fördröjd, men på måndagen kom den igång. Pappersmassan var placerad i ett magasin på brädgårdsområdet i Furuögrund. Landsfiskalen i Byske förbjöd demonstranterna att beträda det oinhägnade brädgårdsområdet. Området bevakades av landsfiskalen, en extra stadsfiskal och tre polismän. Demonstrationståget stoppades av polismännen när det kom till brädgården. Strejkutskottet fick möjlighet att komma till tals med arbetsplatsbefälet. I förhandlingarna med ingenjören krävde strejkutskottet att de arbetsvilliga skulle avlägsnas. Samtidigt trängde demonstranterna – ett par hundra personer – de fåtaliga poliserna tillbaka. Situationen var mycket spänd utan att direkt kunna karaktäriseras som upploppsartad. Till handgripligheter kom det inte. Platschefen beslöt att avbryta arbetet och den lastande personalen tog sig därifrån i en bogserbåt. Demonstranterna begav sig till Byske där kommunisten Filip Forsberg höll ett tal.

Efter dessa händelser inkallades polis från Norrbotten, Sollefteå och Stockholm. Dessutom begav sig landshövding Rosén, Fritiof Thunborg, LO, och J V Kumblad, SPIAF, till Byske och Ytterstfors.

Onsdagen 25 maj sammanträdde åter Ytterstfors fackförening.(482) Närvarande på mötet var Frithiof Thunborg, J V Kumblad och representanter för Munksundsavdelningen. Knappt hade mötet inletts förrän styrelsen begav sig till ett sammanträffande med landshövding Rosen. I mellantiden presenterade Thunborg och Kumblad den fackliga ledningens syn på konfliktläget. Efter att styrelsen hade återvänt från sitt möte med Rosén hade Ytterstfors enskilt sammanträde med avdelningens medlemmar. Man beslöt att förhålla sig avvaktande och dra in strejkvakten i Furuön. Med andra ord gav man inför de skilda påtryckningarna upp försöket att hindra lossningen av massan.

Följande natt anlände ångaren Magna till Furuögrund.(483) Bolaget värvade ordinarie stuveriarbetare utanför orten och utlastningen tog sin början utan intermezzon. Landshövding Rosén, som hade lovat Ytterstfors att bidra till en lösning av konflikten, avsände samma dag ett telegram till socialministern med bl a följande rader: ”Efter mitt sammanträde igår med styrelsen för den strejkande avdelningen av förutnämnda organisation i Byske förband sig avdelningen att ådagalägga lugn och ej störa tjänstemännens lastningsarbete i förhoppning att förnyad medling snarast möjligt skulle påbörjas. Jag lovade att söka göra vad som från min sida kunde göras för medlingsarbetets snara återupptagande. Landssekreteraren och jag fingo den uppfattningen att avdelningen gärna önskar en uppgörelse.

Jag hemställer vördsamt att herr statsrådet med beaktande ej minst av den synpunkt som framfördes vid mötet med fackföreningsordförandena och som synes mig riktig ville vidtaga åtgärder för medlingsarbetets upptagande fortast möjligt.”(484)

Händelserna i Byske väckte uppmärksamhet i landet.(485) Stor vikt lades vid kommunisternas roll. De sågs som initiativtagare och pådrivare till såväl händelserna vid Byske som några misslyckade ansatser att få igång en sympatirörelse i Skellefteå- och Piteåområdena.

Norrskensflammans bevakning av utvecklingen i norra Västerbotten avslöjar också att SKP försökte gripa initiativet. Man låg strejkbrytarvärvarna i spåren, rapporterade om olika aktioner och formulerade handlingsparoller. Den 20 maj utfärdades en appell av RFO i vilken arbetarna uppmanades smida den proletära enhetsfronten mot strejkbryteriet.(486)

Transportarbetarna skulle solidarisera sig med massaarbetarna och driva bort strejkbrytarna. Massautlastningen fick för kommunisterna en strategisk betydelse i massakonflikten.(487)

Utlastningen var, ansåg man, en livsfråga för, som det hette, arbetsköparna. Några dagar senare omtalade Norrskensflamman att en central ledning för kampen mot strejkbryteriet tillsatts i Piteå-bygden samt att Per Mars, RFO:s ledare, talade vid ett möte i Sundsvall och Hilding Hagberg vid ett möte i Sofiehem.(488) Om man erinrar sig att Filip Forsberg befann sig i Byske är bilden klar. SAP sände, liksom LO och SPIAF, ut delegater till konflikthärdarna. Onsdagen 25 maj löd huvudrubriken i Norrskensflamman ”Storstrejk i hela norra Västerbotten?”, men då hade luften redan gått ur rörelsen. Rubriken får dock anses fånga det mål man arbetade för.(489)

Kommunisterna var således mycket aktiva för att strejkbrytarna skulle förhindras i sitt arbete och fördrivas från orten. Därmed är det inte givet att de spelade någon utslagsgivande roll i Byske. Ytterstfors avdelningen var i sin allmänna politik icke kommunistiskt dominerad eller influerad. En större roll spelade kommunisterna i den fackförening, Munksund, som samarbetade med Ytterstfors. Munksundsavdelningen ingår inte i undersökningsurvalet, men i den kommunistiska pressen kan man inhämta att Munksund, som deltog i den partiella

strejken, under denna utfärdade ett kommunistiskt färgat upprop om vild strejk och stöd åt Kramfors och Ulfvik.(490) Ett frågetecken för Munksunds insats i Ytterstfors är att man ej vet om de första ingripandena var organiserade av avdelningen eller av enskilda medlemmar. Dock var Munksunds distriktsrepresentant närvarande under sammanträdet 20 maj och på mötet 25 maj framgår det uttryckligen att Ytterstfors stod i kontakt med Munksunds styrelse.

Man kan inte med visshet fastställa det kommunistiska inslaget i Byske-händelserna. Så mycket står klart att ett enigt Ytterstfors självt tog initiativet till bojkotten och till demonstrationen. I den vidare utvecklingen kan kommunistiska influenser ha gjort sig mer gällande, framförallt genom de tillresta Skuthamnsarbetarna. Att Filip Forsberg tilläts tala på fackföreningsmötet tyder på detta. I den mån kommunisterna påverkade händelseutvecklingen i Byske gjorde de dock detta på grundval av en förefintlig kampvillig opinion inom Ytterstfors. Avdelningen behöll också greppet över händelseutvecklingen.

Utlastningen av pappersmassan vid norrlandshamnarna var det tillfälle under strejken då den kommunistiska propagandan nådde sitt största inflytande. När poliser kallades in och LO förvägrade massaarbetarna sitt stöd bör många arbetare ha upplevt att det låg något i SKP:s tal om att en treenighet – staten, arbetsgivarna och fackföreningsbyråkratin – samverkade i ansträngningarna för arbetarnas nederlag.(491) Incidenterna och oroligheterna i Sofiehem, Vivstavaryv och Byske samt revoltungarna i Transport bildade inget avslutat kapitel. I början av juni fortsatte turerna i Transport i sympatifrågan och vid massalastningen i Klemensnäs vid Skellefteå inträffade ett intermezzo, som skulle följas av fler.

Med anledning av oroligheterna kring 20 maj utsände Pappers förbundsexpedition 25 maj en skrivelse till de avdelningar som deltog i konflikten.(492) Transport hade vänt sig till SPIAF och beklagat sig över att SPIAF-avdelningar övade påtryckningar mot Transportavdelningar. Transport påpekade bl a att de hamnarbetare, som gick till vild strejk, inte bara bröt mot Transports stadga utan även begick avtalsbrott. Avskedades arbetarna på grund av detta, vilket Transport antog skulle bli fallet, kunde dessa arbetare inte få något stöd av fackföreningen. Pappers cirkulär anslöt sig till Transports vädjan och ålade medlemmarna att upphöra med agitationen och påtryckningarna gentemot Transports medlemmar.

I undersökningsurvalet väckte cirkuläret blandade reaktioner. I Ytterstfors lades det utan diskussion till handlingarna.(493) Bristen på reaktion kanske förvånar, men kan hänga samman med att Ytterstfors gett upp kampen mot strejkbryteriet. Den andra avdelningen från Skellefteådistriktet i undersökningsurvalet, Karlshäll, lade cirkuläret till handlingarna ”utan avseende”.(494) Karlshäll låg i Luleå vars Transportavdelning trotsade sin förbundsstyrelse rörande massalastningen. På samma möte som vägrade efterkomma förbundets påstötning tog Karlshäll också ställning till om ett kamputskott skulle upprättas. Representanter för Luleås avdelningar av Transport, Pappers (dvs Karlshäll) och Sjömans- och eldarunionen hade ett par dagar tidigare, uppenbarligen på preliminär basis, tillsatt ett gemensamt kamputskott. Sedan var det avdelningarnas sak att utse representanter i detta utskott eller avstå från deltagande. Den revolterande Transportavdelningen hade redan anslutit sig. På Karlshälls möte deltog representanter från Sjömans- och eldarunionens samt Transports fackföreningar.

Endast två av diskussionsdeltagarna är kända till sin partitillhörighet. V Bloms agerande i 1 maj-frågan under årens lopp talar för en kommunistisk medlemsbok.(495) K G Sundqvist var säkerligen socialdemokrat, om än självständig i förhållande till partilinjen.(496) Föreningens ordförande, Teofil Nordberg, var oppositionell men torde knappast ha varit kommunist, ty han deltog på avtalskonferensen i januari 1932 utan att sälla sig till RFO-reservanterna.

På mötet ställde kommunisten V Blom förslag om att en kommitté om fem man skulle tillsättas. Denna skulle samarbeta med de andra fackföreningarna i kamputskottet. I diskussionen var det endast K G Sundqvist som ställde sig avvisande.(497) Sundqvist ansattes av främst Teofil Nordberg, V Blom samt gästerna. En av de senare kallade, när Sundqvist försvarade förbundsledningen, denne för en Judas-figur, men debatten i övrigt var att döma av protokollet ren från sådana inslag.

Sundqvists första replik förespråkade lugn. Han menade att Karlshäll borde avvakta förhandlingsutvecklingen. Teofil Nordberg genmålde att det inte gick att hålla sig lugn om strejkbrytare kallades in. Sundqvist svarade att han kunde tänka sig en demonstration i sådana fall men motsatte sig alla våldsamheter. Angående förslaget om en kommitté och samarbete i ett kamputskott, accepterade Sundqvist detta endast under förutsättning att man agerade i enlighet med förbundsstadgarna. Detta var, påpekade några talare, en omöjlighet. Transportavdelningen hade visserligen ännu ej formellt uteslutits, men enligt pressen var beslutet om en uteslutning redan fattat av Transport. Hårt pressad som han var medgav

Sundqvist i sin sista replik att ”han skulle ställa sig på oppositionens sida då det kniper men att utsätta sig för att bli nedskjuten skulle han icke göra”.(498) Man ser här den roll föregående års händelser i Ådalen spelade för kampen mot strejkbryteriet.

Beslutet om en kommitté och deltagande i kamputskottet var enhälligt. I vilken utsträckning kommunisterna dominerade mötet genom en hög närvarofrekvens går ej att uttala sig om. En replik, i vilken Karlshällmedlemmen Bergvall ”vädjade till mötet att söka tillsätta en kommitté som ej var alltför radikal”, talar dock för att kommunister spelade en betydande roll.(499)

I Ådalen, där Transports avdelning revolterade mot sin förbundsledning, möttes Pappers lednings maning om att ej utöva påtryckningar på hamnarbetarna med kallt sinne.(500) Svanö protesterade mot skrivelsen liksom Ulfvik. Den lilla Ulfviks-avdelningen uttalade dessutom med 16 röster mot 9 sitt gillande av Transports revoltörer. Sprängsviken, som tidigare yttrat sig kritiskt mot LO, kunde inte komma till beslut i frågan. Någon månad senare protesterade man åter en gång mot LO. Frånös hade varit lojalt mot ledningen, men i juni gick dock ett sympatiuttalande med Ådalens uteslutna stuverister igenom med knappa röstsiffror. Två styrelsemedlemmar, som tidigare samma vår förespråkade en socialdemokratisk 1 maj, reserverade sig.(501) På ett senare sammanträde upphävdes beslutet. Den från Ådalenhändelserna välkände kommunisten Gusten Forsman reserverade sig. Frånös agerande skall med största säkerhet ej avläsas som något opinionsomslag bland medlemmarna. Det rörde sig i stället om ett tillfälligt omkast i styrkeförhållandet mellan de socialdemokratiska och kommunistiska fraktionerna, vilkas maktkamp nu liksom tidigare präglade Frånös verksamhet.

I Sundsvall hade, som framkommit ovan, de fackliga distriktsorganisationerna och Transportavdelningen vänt sig till Transports ledning med krav på stöd åt pappersmassarbetarna. Utan att invänta svaret beslöt sig Sundsvalls stuveriarbetare för en sympatiaktion. Men med tanke på den splittring som de facto rådde i Pappers om Transports åtgärder önskade stuveriarbetarna av Sundsvalls pappersmassorganisationer få klara besked vad gällde fackföreningarnas syn på sympatiåtgärder: Var sympatiblockaden en hjälp och stöddes den av fackföreningarna? Av urvalets avdelningar formulerade endast tre svar på skrivelsen. Anledningen till detta var att stuveriarbetarna efter ett par veckor ångrade sig och inför uteslutningshotet från Transports ledning avbröt sin sympatiaktion.(502) De tre avdelningar som hann behandla skrivelsen, innan den blev inaktuell, uttalade enhälligt sin tacksamhet.(503) I Matfors deltog hela 160 medlemmar. De ansåg sig inte kunna uttala sig om effekten av sympatiblockaden.

Söråker samlade också många mötesdeltagare. 203 medlemmar höll sympatiaktionen för klok. Svartvik uppmanade alla Transports norrlandsavdelningar att följa exemplet.

Förbundets cirkulär om att ej trakassera Transport passerade i regel obemärkt i Sundsvalls-distriktet.(504) Detta skall inte tolkas som ett utslag av en vunnit förståelse för LO:s ställning. De redovisade stöduttalandena för Sundsvalls hamnarbetare bar prov på motsatsen. Till dessa kom ett uttalande från den socialdemokratiskt dominerade Matforsavdelningen. Inför den kommande kongressen antog Matfors en motion med krav på att SPIAF skulle lämna LO.(505) De många reservationerna mot beslutet och dess isolerade karaktär visar dock att medlemmarna i allmänhet, trots motsättningarna till LO, inte ville bryta med den samlade fackföreningsrörelsen.

För pappersmassearbetarna i Söderhamnsdistriktet förelåg samma förhållande som i Luleå, Ådalen och Sundsvall: den lokala Transportavdelningens stuveriarbetare solidariserade sig med Pappers strejk. Urvalets bägge avdelningar, Sandarne och Bergvik, sympatiserade i sin tur med dessa stuveriarbetare.(506) På förslag av den socialdemokratiske styrelseordföranden Ernst Öhqvist beslöt Sandarne att godkänna hamnarbetarnas vilda konflikt, att påverka den fackliga ledningen så att Transport skulle upphäva uteslutningen av stuverifackföreningen samt att direkt stödja de uteslutna. Bergvik vägrade godkänna förbundets cirkulär om påtryckningar på Transports medlemmar och uttalade sitt tack till Söderhamnstraktens hamnarbetare.

Sundsvallsdistriktets uppfordran från i slutet av april till andra distrikt i landet att begära sympatiåtgärder från respektive distrikts Transportorganisationer diskuterades 1 juni i Gävle-Dala-distriktets styrelse.(507) Under sammanträdet gick man underkunnig om att Karskärsavdelningen hade ett gemensamt möte med Gävles stuverister. Styrelsen begav sig till detta. Enligt den diskussion som styrelsen förde efter besöket hos Karskär skall distriktsstyrelsens ordförande, socialisten Oskar Magnusson, på mötet med hamnarbetarna pläderat för att man skulle "tvinga ledningen". Argumentet visar att det förekommit stämningar för omedelbara och stadgevidriga åtgärder. På mötet var dock den segrande meningen att fronderingar endast fick ske om de var enhälliga. Man kom överens om att vädja till Transports ledning om en omprövning av dess sympativägran.

Av Gävle-Dala-avdelningarna var Skutskär den enda som drabbades av samma problem som norrlandsavdelningarna. I slutet på maj fick man en rapport, som omtalade att ingenjören och tjänstemännen lastade ut massa. Förmännen "iakttog här som på många andra ställen neutralitet.(508) Efter en. "livlig" debatt enades Skutskär om att inte arrangera någon demonstration mot blockadbrytarna. Troligen spelade pressreferaten av händelserna i Byske och på andra orter en avskräckande roll. När sedan ett fartyg anlände för att ta emot massan avstod man också från några åtgärder.(509)

För undersökningsurvalets övriga avdelningar – två i Gävle-Dala, två i Värmland och en i Dalsland – spelade inte massalastningen och Transports ställningstagande den roll de gjorde i norra Sverige och ledde inte heller till några fackligt-politiska motsättningar. Till bilden hör också att det längs norrlandskusten närmast var hamnarbetarna – och inte Pappers avdelningar – som var initiativtagare till aktionerna.

Avslutande kommentar

När SPIAF i början av april 1932 utlyste en allmän strejk i pappersmassaindustrin befann man sig i en tvångssituation. Under perioden fram till beslutet hade SPIAF varit restriktivt med stridsåtgärder. Initiativet hade därmed överlämnats till PMF. PMF hade under hand skärpt sin taktik. Man hade manövrerat så att större delen av industrin avstannat på de för arbetsgivarna

fördelaktigaste villkoren, samtidigt som man kunnat undvika öppna stridsåtgärder. Det sista var inte minst viktigt då LO därigenom inte behövde känna sig tvunget att stödja SPIAF. Fram till i april stod SPIAF inför valet att antingen följa LO:s eftergiftslinje eller den av medlemsopinionen förordade kamplinjen. I det längsta undvek SPIAF:s ledning att ta ställning. I april måste den bekänna färg. PMF:s stridstaktik och förhandlingarnas sammanbrott krävde motåtgärder. Utslaget fälldes då av en bedömning av medlemsopinionen: efter avtalsomröstningen i mars ansåg man sig ej kunna träffa en överenskommelse vid bordet.

Såväl kamplinjen som eftergiftslinjen rymde taktiska fördelar. En strejk i hela industrin hade, om den vidtagits på ett tidigt stadium, lett till större avbräck för arbetsgivarna och satt PMF i ett taktiskt dilemma. En uppgörelse vid bordet hade, om den träffats i tid, lett till arbetsfred och därmed fler arbetstillfällen för medlemmarna, bevarad konfliktkassa samt möjligheter till smärre förbättringar av medlemsbudet. Genom långdragningen av strejkbeslutet gick SPIAF miste om fördelarna hos både kampalternativet och eftergiftsalternativet. Den i april 1932 vidtagna strejken blev i väsentliga avseenden illusorisk och återgav inte initiativet till SPIAF. Industrin stod redan till stora delar stilla. Till detta kom LO:s beslut att ej stödja strejken vilket fick både ekonomiska och stridstaktiska effekter av sådan art att de förtog verkan av strejkbeslutet.

Kärnan inom SPIAF:s ledning visste att strejken var meningslös. Ur deras synpunkt kunde den endast leda till ett positivt resultat: en sinnesförändring hos pappersmassearbetarna. Först på längre sikt hade strejken kunnat tänkas drabba de väl förberedda arbetsgivarna, men SPIAF hade inte ekonomiska möjligheter att strejka mer än fyra månader, därefter måste lån tas hos den mot strejken fientliga övriga fackföreningsrörelsen.

Det mest dramatiska inslaget under strejken var utskeppningen av pappersmassa. Den under vinterhalvåret producerade massan skulle, när isarna gick upp längs norrlandskusten, transporteras till kunderna. Pappersmassearbetarna kunde inte på egen hand upprätthålla en blockad. Transportarbetarförbundet vägrade i anslutning till LO att stödja SPIAF:s strejk. Bland de involverade hamnarbetarna uppfattades detta som ett brott mot solidaritetens bud. I de viktigaste hamnarna kom det till revolter mot Transports ledning. Det förekom att pappersmassearbetare värdjade till hamnarbetare, men huvudsakligen var det hamnarbetarna som själva tog initiativet till sympatiaktioner. Transport fick tillgripa uteslutningar för att upprätthålla sin auktoritet.

PMF var fast beslutet att genomdriva utlastningen av pappersmassan: vägrade hamnarbetarna göra detta inkallades strejkbrytare; kom det till demonstrationer och oroligheter fick myndigheterna fridlysa lastningsområdena och polis skydda arbetet.

Inkallandet av strejkbrytare fungerade som en utmaning mot arbetaropinionen. Strejkbryteriet innebar ett grundskott mot den fackliga solidaritetsmoralen. Omdömena om strejkbrytarna var hårda: ”slödder”, ”svartfötter” etc. Händelserna i Ådalen året innan hade sin upprinnelse i en strejkbrytarinvasion, vilket ytterligare bidrog till en polarisering. Samtidigt framstod Ådalen som en varning till de fackliga organisationerna: tog inte dessa kontrollen över situationen kunde andra göra det; den spontana upprördheten mot strejkbrytarna kunde leda till våldshandlingar och konfrontationer med ordningsmakten.

I framställningen har två incidenter i samband med strejkbryteriet vid Vivstavarv och Byske följts i detalj. Här framträdde tydligt den våg av känslor strejkbryteriet väckte, liksom de fackliga organisationernas frenetiska arbete för att dämpa och kanalisera känslorna i för organisationerna godtagbara banor. Socialdemokraterna och socialisterna samverkade på det

lokala planet i ansträngningarna att, upprätthålla de fackliga organisationernas auktoritet. Denna hotades av såväl det allmänna stämmingsläget som kommunisternas medvetna politik för en skärpning av motsättningarna. Kommunisterna strävade efter att ”politisera” strejkerna – att inför arbetarnas ögon ställa ”klass mot klass” och avslöja myndigheterna och de reformistiska fackliga ledarna som instrument för det kapitalistiska herraväldet.(510)

På grundval av de föreliggande stämningarna nådde SKP ett visst inflytande med sin propaganda för en generalstrejk. Detta får förklaras med att man var den enda riktning som försökte omvandla upprördheten till praktisk handling. Framför allt synes SAP spelat en roll för stuveriarbetarnas ställningstagande. I inget av de här granskade fallen lyckades dock kommunisterna få med sig arbetarnas flertal.

SP hamnade under aktionerna i hamnarna på nytt i en mellanställning liknande den partiet intagit under den partiella strejkens inledning. Partiledningen skydde alla ”vilda” aktioner och generalstrejker, och försökte i sin propaganda att ställa hela SPIAF i harnesk mot LO. Lokalt förekom dock bland socialister starka tendenser till att gå ett steg längre, man var här frestad av tanken på en generalstrejk.

Andra omröstningen

Trevarna från förlikningskommissionen om ett sammanträde i maj 1932 hade inte lett till något resultat. De följdes av ett nytt initiativ i juni. Edvard Johansson kunde berätta för Landssekreteriatet att medlingskommissionens ordförande överståhållare Elmquist i början av månaden diskuterat avtalsläget med honom.(511) Man hade bl a kommit in på svårigheterna i hamnarna. Johansson fick intrycket att medlingskommissionen själv inte var inställd på en ny förlikningsaktion, men att regeringen ifrågasatt om inte ett försök borde göras. LO:s ordförande räknade därför med att ett nytt sammanträde skulle komma till stånd. Mycket riktigt kallade kommissionen parterna till ett sammanträde 19 juni och Pappers förbundsstyrelse beslöt med anledning av detta att inkalla representantskapet.(512) Man bestämde sig också för att begära ett lån av LO.

I samband med den resultatlösa trevaren i maj hade SAF:s Gustaf Söderlund låtit kommissionens ordförande Elmquist förstå att PMF kunde skärpa sina krav.(13) Enligt det referat Söderlund gav PMF:s styrelse av samtalet med Elmquist hade denne ”med anledning härav förklarat, att han själv ansåge skäl föreligga, vilka kunde motivera en sådan ståndpunkt. Det vore dock av vikt, att arbetsgivarna ej förföre så, att Landsorganisationen tvingades lämna Pappersindustriarbetarförbundet utvidgat stöd”.(514) Formellt sett tycks den senare meningen härröra från Elmquist, som då alltså icke aktat för rovt att ännu en gång ge arbetsgivarna taktiska råd, men det är inte uteslutet att det rör sig om Söderlunds egen kommentar. Oavsett från vem rådet härstammade kom Pappersmassförbundet att fortsätta den linje man tidigare arbetat efter, vilken just gick ut på att sära SPIAF från LO. Följdriktigt undvek man att trappa upp stridshandlingarna trots att man signalerade skärpta krav.

Inför förhandlingsomgången i juni diskuterade arbetsgivarstyrelsen, utan att låsa sig för en speciell lösning, taktiken under medlingen.(515) Det talades om behovet av fasthet i de kommande förhandlingarna och om medlingsförslagets otillräcklighet. Förbundets vice ordförande Einar Troili avskilde sig nu liksom förut från de övriga när han framförallt tryckte på vikten av att komma till en överenskommelse.

Eftersom halvårsskiftet närmade sig väcktes en annan fråga. Skulle den uppgörelse man nådde gälla endast året ut eller även för 1933? Man beslöt sig för att endast ta ett år i taget, ett beslut som Troili förklarade sig ej deltaga i.

Förlikningsförhandlingar

Förhandlingarna inför förlikningskommissionen tog sin början 19 juni 1932.(516) Vid sidan om själva löneförhandlingarna aktualiserade arbetarsidan semesterersättningen. Man betraktade denna som intjänad arbetsförtjänst och fordrade dess utbetalning. Arbetsgivarna ansåg att det förelåg ett avtalslöst tillstånd varför man inte var förpliktad att göra någon utbetalning. Pappers hänvisade då till att de s k Allmänna bestämmelserna var prolongerade, men någon enighet nåddes inte och frågan lyftes undan från förhandlingsbordet.

I förhandlingarna kring avtalet skall PMF:s förhandlare, enligt de rapporter Strand och LO-ordföranden Edvard Johansson gav SPIAF:s representantskap respektive Landssekreterariatet, ha markerat att de ej stod fast vid sitt positiva svar på medlingsförslaget från i mars.(517) Edvard Johansson trodde att medlingskommissionen endast med svårighet skulle kunna pressa tillbaka arbetsgivarna. Första dagens sammanträde avslutades med en hemställan från kommissionen till parterna om att dessa skulle godkänna medlingsförslaget från i mars.(518)

Förlikningsmännens begäran om en förnyad prövning av medlingsförslaget behandlades dagen efter, 20 juni, av Pappers representantskap och underhandlingsdelegation under närvaro av Edvard Johansson.(519) Huvudmotsättningen på sammanträdet gällde om man skulle ta en omedelbar överenskommelse eller försöka utverka en medlemsomröstning. Motsatsställningen gjorde att de som alltjämt inriktade sina krafter på ett avtal med bibehållen lönestandard hamnade utanför diskussionens knutpunkt, vilket bl a tog sig uttryck i att de uppenbarligen inte hängde med i utvecklingen när representantskapet och underhandlarna gick till beslut.

Talesmännen för en direkt uppgörelse var i minoritet vilket troligen var anledningen till att två av dem, Edvard Johansson och G O Strand utvecklade en viss argumentrikedom. De två övriga, David Malmberg och Adolf Nyström, var något ordkargare och Nyström försökte därtill förena de två motsatta ståndpunkterna. Ett viktigt argument för en omedelbar uppgörelse var den tilltagande krisen. Till detta kom, som G O Strand påpekade, att Pappers konfliktkassa snart skulle bli tömd. Strand beskrev den besvärliga situation Pappers hamnat i. Lika omöjligt som det var att få fram status quo hos förlikningskommissionen, lika omöjligt var det att få med sig medlemmarna på den nödvändiga reduceringens väg.

Edvard Johansson tog i första hand fasta på de risker som förelåg för en utvidgning av konflikten. Blev även hamnarbetarna indragna skulle detta också drabba sjöfolket och sågverksarbetarna. Edvard Johansson uppmanade SPIAF:s ledning att ta den konfrontation med sina medlemmar en uppgörelse vid bordet skulle innebära. Med hänvisning till iakttagelser av masspsykologisk art menade Johansson att den konfrontationen inte behövde bli så allvarlig: ”Man måste förstå människorna litet. Arbetarna vill nog ha ett slut på konflikten, men de vill inte erkänna att de begått ett missgrepp och vill inte desavuera sig själva genom att rösta för ett godkännande av det förslag de förut avslagit. Ni bli nog klandrade om ni gör upp, men jag är övertygad om att innerst inne kommer arbetarna att förstå att det var det klokaste.”(520)

På representantskapsmötet lanserade G O Strand åter en gång ett modifierat medlingsförslag kring vilket Pappers skulle kunna söka uppgörelse. Mot Strands och Johanssons överenskommelse vid bordet ställdes förslag om att Pappers förhandlare skulle utverka en ny medlemsomröstning. Företrädarna för en omröstning bestod av två grupperingar: dels de som av principiella skäl önskade en medlemsomröstning, dels de som gjorde det på grundval av taktiska överväganden.(521) Principiella i sitt ställningstagande var Per Södergren, förhandlingsdelegerad från Sundsvall, och Rudolf Forsén, som företrädde Skellefteådistriktet i rep-

representantskapet. Södergren var övertygad om att status quo-kravet måste överges, men menade att det var medlemmarnas sak att ta detta steg. Forsén lade till att när ledningen för förbundet krävde respekt för stadgan bland medlemmarna borde den själv följa den. Dessutom kunde Forsén intyga att medlemmarna inte ville veta av någon överenskommelse vid bordet och trodde själv att man skulle komma i svårigheter om en sådan togs. Därmed var Forsén också inne på den taktiska motiveringen för en medlemsomröstning.

Det taktiska argumentet innebar att man ansåg en överenskommelse över huvudet på medlemmarna vara omöjlig på grund av de reaktioner en sådan skulle komma åstad. John Sandberg hävdade, liksom han gjort 26 mars, att förbundet skulle sprängas om medlemmarna gick förbi. Edvard Johansson kritiserade denna rädsla för medlemmarna: ”Ytterst är det ledningens majoritet, som får bära ansvaret och därför böra ni följa det sunda förnuftet och taga det ansvar situationen kräver, den som backar för detta stoppar inte i längden.”(522)

Ombudsmannen L Em Eriksson framhärskade i att förbundets sammanhållning stod på spel. För ovanlighetens skull stod L Em Eriksson i motsatsställning till G O Strand. Eriksson påpekade att han inte var principiellt motståndare till uppgörelse vid bordet, men han fann inte tiden vara mogen. I det sammanhanget drog han in en annan aspekt, den partipolitiska, och fäste uppmärksamheten på den politiskt färgade oppositionen inom ledningen: ”Vi få komma ihåg att konflikten inte föres efter fackliga utan politiska linjer. Inom förbundsledningen ha vi en minoritet, som vi vet kommer att ställa sig vid sidan av ett beslut om en uppgörelse vid bordet. Det parti de tillhör kommer att skicka ut direktiv till sina medlemmar vilka linjer, de skola följa, oppositionen kommer att leva högt på kritiken av förbundsledningen och i värsta fall riskerar man att förbundet slås sönder. Vi skola ha kongress i år och av de inkomna motionerna framgår vilket oerhört stort värde medlemmarna sätta på rätten att själva få avgöra avtalsfrågorna.”(523)

Bland förespråkarna för en medlemsomröstning återfanns förbundsstyrelseledamoten Hjalmar Adiels. Han hade vid tidigare tillfällen visat sig vara en smidig representant för majoritetslinjen inom ledningen, vilket möjligen är en av orsakerna till att han några år senare efterträdde G O Strand som förbundets ledande företrädare. Hans inlägg präglades av en raffinerad taktik gentemot medlemsopinionen. SPIAF borde enligt Adiels sända ut medlingsförslaget till medlemmarnas omprövning och det oavsett om förhandlingarna vann medlingskommissionen för detta. Även om man i medlemsomröstningen inte nådde en majoritet för tillstyrkan av förslaget skulle ja-minoriteten växa till sådana proportioner, att det fanns en stabilare grund för undertecknandet av ett avtal. En situation liknande den vid bruksuppgörelsen föresvävade synbarligen Adiels. Hans tankegång vann instämmanden av representantskapsledamöterna John Hult och Viktor Forsberg.

Som nämnts hamnade den traditionella oppositionen, dvs i första hand socialisterna inom ledningen, vid sidan av debattens knutpunkt. Visserligen deklarerade Henning Carlsson att han endast kunde tänka sig att vid bordet signera ett avtal om bibehållna löner, men för den övriga ledningen var detta en passerad ståndpunkt. Johan Karlsson engagerade sig gentemot i första hand Strand och Edvard Johansson i en sidoordnad polemik, som dock hade framtiden för sig. Den rörde ansvaret för den resultatlösa strejken. Karlsson lade ansvarsbördan hos LO, som undandragit pappersmassarbetarna sitt stöd. Motargumentet var att LO visat prov på förutseende: det var hos dem som propagerat för strejk man fann nederlagets organisatörer.

I valet mellan omröstning och uppgörelse fastnade representantskapet och underhandlingarna för det förra alternativet. Det betydde att underhandlingarna i förhandlingarna skulle försöka få till stånd en ny hemställan från förlikningsmännen. Övriga förslag – Adiels om en omröstning

under alla omständigheter och Strands om en överenskommelse vid bordet – fick vila i väntan på resultatet av Pappers initiativ.

Till beslutet var fem reservationer antecknade. Tre av dem var socialistiska och tillhörde Johan Karlsson, Henning Carlsson och Erik Jansson. De övriga reservanterna var K J Eriksson, som vid andra tillfällen kommit i opposition på representantskapets sammanträden, samt förhandlaren Holger Bergh, vilken vid flera tillfällen intagit en ställning mellan fraktionerna. Mot protokollet anförde senare justeringsmännen Strand och Alfred Persson att reservationerna oregelbundet lämnats in efter sammanträdets avslutande.(524) Det vill därför synas som om reservanterna skulle blivit klara över den nya färdriktningen först efter det att vagnen vänt. Den naturliga socialistiska ståndpunkten hade varit att inga eftergifter fick göras vid förhandlingarna; man skulle således först i efterhand blivit klar över att kravet på en medlemsomröstning också innebar en reträtt. Förhållandet skulle kunna vara detsamma för K J Eriksson. Vad Holger Bergh protesterade mot är inte fullt så klart eftersom han uttalade sig för en omröstning, men det är möjligt han därmed åsyftade den omröstning kring 5 % reduktion han förespråkade i mars.

I förlikningsförhandlingarna samma dag fann medlarna ett försök till en omedelbar uppgörelse utsiktslöst.(525) De gjorde då en förnyad formell hemställan till parterna om ett godkännande av förlikningsförslaget från i mars. Förfarandet var detsamma som användes i mars: Kommissionen vände sig direkt till organisationerna istället för att förmedla delegationerna att preliminärt godkänna avtalsförslaget. Tidsrum gavs för en medlemsomröstning i Pappers. Representantskapet hade fått sitt önskemål uppfyllt och sände för andra gången ut medlingsförslaget till medlemmarnas prövning.(526)

Av den diskussion representantskapet fört om avtalsituationen stod det klart att ledningens majoritet såg nederlaget som oundvikligt. Det problem man ställde sig gällde därför bästa vägen för en avveckling av strejken, inte dess segerrika genomförande. Denna inställning kom också till uttryck i en förändrad politik gentemot de massafabriker som stod utanför riksavtalet. Tidigare hade linjen varit att dessa inte fick träffa sämre avtal än status quo, dvs i deras fall verkade man för samma krav som för de arbetare som lydde under riksavtalet. I samband med medlingsaktionen i juni retirerade Pappers på denna front. De avtal avdelningarna utanför riksavtalet träffade fick nu som sämst motsvara medlingsbudet från i mars med det tillägget att avtalet skulle ha retroaktiv verkan.(527) Socialisterna accepterade reträtten, vilket måste tolkas som ett svaghetstecken för deras status quo-linje. Johan Karlsson krävde endast att meddelandet om reträtten skulle distribueras först efter medlemsomröstningen om avtalet, men hans förslag avvisades med rösterna 16-2. Som 'en tendens i samma riktning kan man tolka representantskapets nej till ett förslag från K J Eriksson om extra uttaxering hos de medlemmar som var i arbete.(528)

Socialistisk taktikdiskussion

När medlingsförslaget för andra gången gick ut på omröstning uppmanade SP och SKP medlemmarna i kraftfulla och entydiga ordalag att rösta nej.(529) Om arbetarna höll ut trots de vidriga omständigheterna skulle de gå segrande ur kampen om deras löneandel. I SP:s interna diskussion var dock inte segervissheten lika påtaglig.

Socialistiska Partiets arbetsutskott diskuterade 21 juni läget inför avtalsomröstningen inom pappersmasseindustrin.(530) Oskar Samuelson yppade tvivel om möjligheterna till en seger. Samuelson hade redan i februari visat prov på sin skepsis och ansåg uppenbarligen att utvecklingen gett honom rätt. Generellt sett var, menade han, långvariga strider i kristider

Vanskliga företag. Han räknade också med att massastrejken inte var populär bland arbetarna i gemen. De andra talarna var inte fullt så pessimistiska som Samuelson, men flera inlägg präglades av en återhållsamhet i lägesbedömningen och ett ökat intresse för skuldfrågan. För Gösta Blomberg bestod den taktiska huvuduppgiften i att lägga ansvaret för ett eventuellt nederlag i rätta händer, dvs de reformistiska. Han vann såväl Samuelsons som Nils Flygs instämmanden. En positivare syn på läget stod Emil Andersson och Arvid Olsson för liksom Gustaf Larsson, som ansåg att SPIAF:s segerchanser ökade ju längre striden varade.

Den socialistiska pressen förespråkade avslag på medlingsförslaget; det är ytterst tvivelaktigt om det ställningstagandet egentligen var ifrågasatt inom arbetsutskottet.(531) Däremot avslöjar protokollet två andra tendenser. För det första den uppkomna osäkerheten om segerns möjlighet. Tankegångarna i den riktningen har direkta anknytpunkter till diskussionen inom SP:s ledning sommaren och hösten året innan, då tongångarna ställvis också var pessimistiska. För det andra tendensen till att skjuta fram skuldfrågan. Den visar att blickarna sökte sig bort från själva konflikten till dess eftermäle – något som även var aktuellt på SPIAF:s representantskapsmöte dagen innan. Det tycks som en frontförskjutning ägde rum i riktning mot en politisk uppgörelse om ansvaret för en misslyckad aktion. Beträffande strejkens segerchanser kan arbetsutskottets diskussion ses som det första steget till en omprövning som drygt en månad senare ledde till att SP accepterade nederlaget.

Omröstningen

Omröstningen i Sundsvallsdistriktet föregicks av ett sammanträde med samorganisationen, som vid flera tillfällen försökt spela en styrande roll för distriktet.(532) Vid förra omröstningen hade samorganisationen enhälligt rekommenderat medlemmarna att rösta mot förslaget. Inför den andra omröstningen stod det klart att en opinionsförändring var på gång. Visserligen utfärdade distriktet även denna gång en rekommendation om avslag, men först efter en votering. 26 närvarande röstade för nej-alternativet och 12 för ja-alternativet. Förbundsstyrelseledamoten Robert Andersson och förhandlaren Per Södergren reserverade sig mot beslutet.

Med anledning av att Södergren accepterat medlingsförslaget på förbundsledningens sammanträde föreslog Alf Andersson att Södergren skulle avsättas som distriktets förhandlare.(533) Med 19 röster mot 16 avfördes yrkandet från dagordningen. Kommunisten Albin Näsman gick ett steg längre och krävde att förbundsledningen skulle avsättas och förhandlare väljas underifrån. Förslaget röstades ned med stor majoritet.

Röstkonstellationerna i samorganisationen ger upphov till ett par reflexioner. Jämförs voteringarna i distriktssammanträdena under det första halvåret 1932 upptäcker man vissa fasta kombinationer.(534) Utgångspunkten är i de flesta fall ett socialistiskt förslag. Vanligen deltar ett 40-tal ombud i voteringarna. Ett vanligt resultat, när en röstning går socialisterna emot, är att drygt 20 ombud står mot drygt 15. Vid dessa tillfällen bör de socialistiska förslagen ha stötts av kommunisterna. Ett typiskt kommunistiskt förslag avslås däremot med alla röster mot 2. När ett socialistiskt förslag går igenom sker det vid ett flertal tillfällen antingen med alla röster mot, 2 kommunistiska eller enhälligt. Granskningen av röstblocken ger för handen att det förekom tre partipolitiska block: Ett kommunistiskt med endast 2 medlemmar (Albin Näsman och Elov Östman), ett socialistiskt på 10 till 15 medlemmar (bl a Harald Henriksson, Alf Andersson, Johan Karlsson och C A Nilsson) och ett socialdemokratiskt på omkring 20 ombud (bl a Robert Andersson och Per Södergren). Därutöver deltog säkerligen ett antal partilösa eller mer självständiga partimedlemmar i samorganisationen. Axel Nordlund är den ende av dessa som kan identifieras. Troligen stod han nära det

socialistiska blocket.

Voteringarna på det möte, som diskuterade den andra medlemsomröstningen, ger prov på och skall ses i belysning av kombinationsmöjligheterna inom samorganisationen. Det kommunistiska förslaget om avsättande av underhandlingsdelegationen avvisades som nämnts så gott som enhälligt. Här stod kommunisterna ensamma mot socialdemokrater, socialister och övriga. När socialisten Alf Andersson krävde Per Södergrens avgång fick han i stort sett bara med sig partikamraterna och kommunisterna. 16 röster stod mot 19. Ett 10-tal röster lades ned. Vid rekommendationen om nej-röstning röstade Robert Andersson och Per Södergren mot förslaget. De samlade endast 12 röster, vilket visar att den socialdemokratiska distriktskadern var splittrad. Dock hade en omorientering skett i jämförelse med ställningstagandet i mars, då hela partigruppen gått emot förbundsledningen och intagit samma ståndpunkt som distriktets medlemmar. När nu en del, kanske drygt hälften, av den socialdemokratiska gruppen orienterade sig mot ledningens ståndpunkt skulle de i stället komma i motsättning till medlemmarnas.

I den andra omröstningen rörande medlingsförslaget deltog i det närmaste en lika stor andel medlemmar som i den första.(535) Andelen nej-röster sjönk jämfört med första omröstningen, men majoriteten för ett avslag på medlingsförslaget var fortfarande stor, 70 %. Om södra Sverige räknas som ett distrikt låg den genomsnittliga andelen nej-röster över 50 % för samtliga distrikt med undantag för Jämtland. I flera enskilda avdelningar svängde majoriteten om från avslag till tillstyrkan, men i regel stod man fast vid sitt nej, även om majoriteten krympt något. Några få avdelningar hade en högre nej-andel i den andra omröstningen, i andra föll den drastiskt. Ett exempel på den senare tendensen är Bengtsfors, som ingår i undersökningsurvalet. Andelen nej-röstande Bengtsforsmedlemmar sjönk i runda tal från 80 % till 20 %.

I undersökningsurvalet framträder fyra grupperingar.(536) Den första består av avdelningar med en mycket hög nej-andel: 90-99 %. De var alla från Sundsvallsdistriktet. En andra grupp hade en nej-andel mellan 70 och 80 % i avrundade tal. Efter storleken på sin nej-andel var de Sandarne, Fredriksberg, Skutskär, Svanö, Laxå, Sprängsviken och Karlshäll. En tredje grupp utgörs av Hammarby och Frånö, som låg strax över 50 %. Den fjärde gruppen slutligen bestod av avdelningar med majoritet för tillstyrkan. I första omröstningen bestod denna grupp av Eldforsen och Ytterstfors. I andra omröstningen utökades gruppen med Matfors, Ulfvik, Bergvik och Bengtsfors.

I första omröstningen utmärktes de avdelningar, som gick emot strömmen och bejakade medlingsförslaget, av sin litenhet. Detta gällde såväl urvalets avdelningar som samtliga. Urvalets nytillkomna ja-sägare var också, med undantag för Bergvik, små, dvs deras medlemsantal under steg markant genomsnittet bland de strejkande. Samma tendens gjorde sig gällande bland samtliga strejkande fackföreningar. 16 avdelningar tillstyrkte förlikningskommissionens avtalsförslag.(537) Genomsnittligt hade dessa 142 medlemmar, att jämföra med ett genomsnitt på ca 250 för samtliga strejkande avdelningar.

De mindre avdelningarna ställde sig alltså i ökad utsträckning positiva till medlingsförslaget. Detta ligger i linje med ett antagande som presenterades vid genomgången av SPIAF:s avtalsfarenheter. Där antogs att de mindre avdelningarna var mer beroende av riksavtalen än de större och i samband därmed också mer benägna att lita till ledningens bedömningar. Under de goda åren hade ledningens aktivitet i det centrala förhandlingsmaskineriet just gynnat de sämre ställda arbetargrupperna.

Tendensen till en omsvängning var en underström i omröstningen, där de berörda medlem-

marna tog ställning mot avtalsförslaget med en klar och odiskutabel majoritet av rösterna.

Svaren till medlingskommissionen

Inför den andra medlemsomröstningen hade Hjalmar Adiels uttryckt den förhoppningen att andelen ja-röster skulle stiga så pass mycket att ledningen skulle kunna våga ta en uppgörelse vid bordet. I omröstningen uttalade sig dock 70 % av de deltagande mot medlingsförslaget. Skulle ledningen bryta mot stadgan och ta ett avtal, vore det med svagare förankring bland medlemmarna än vad Adiels säkerligen tänkt sig för en sådan manöver. Inom ledningen restes heller inga krav på att man skulle söka en överenskommelse vid bordet. Till detta bidrog säkerligen också det faktum att medlingskommissionen avstod från att försöka pressa förhandlingsdelegationerna till ett avtal.

När röstningsresultatet stod klart beslöt sig Pappers förbundsstyrelse och underhandlare i närvaro av Edvard Johansson för att meddela kommissionen att medlemmarna avslagit förslaget till uppgörelse.(538) Vid förhandlingsbordet framkom att även arbetsgivarna avvisade förslaget.(539) Arbetsgivarnas förhandlingsdelegation hade vid de två första tillfällena, 27 mars och 7 april, då svar skulle ges på medlingsförslaget, ställt sig i princip positiv till det. Under förhandlingsomgången 19-20 juni hade en skärpning markerats men man hade inte drivit saken till sin spets. Nu 27 juni ansåg man tiden vara inne för en upptrappning.

I sitt svar till medlingskommissionen hänvisade PMF till den försämrade marknadssituationen för pappersmassan. Behovet av lönereduceringar hade ökat och PMF gick tillbaka till de lönesänkningssatser man som en stridsåtgärd börjat tillämpa i februari. De innebar 12 % på ackorden och 6 % på tidlönerna. Denna väsentliga påbackning på medlingsförslaget, i vilket tidlönerna lämnats orörda och driftsackordet sänkts med 7 %, var dock försedd med prutmän: ”I vad mån någon jämkning härutinnan är möjlig, beror på det svar, som arbetarparten lämnar å kommissionens förnyade hemställan.”(540)

De två negativa svaren innebar att förlikningskommissionen hamnade i ett sämre läge än någonsin tidigare. Förut hade man i stort sett haft den ena parten, arbetsgivaren, med sig, nu hade man ingen. Trots öppningen i PMF:s svar avstod kommissionen av allt att döma från att mangla delegationerna. Förhandlingarna strandades samma dag de inleddes.

I PMF-direktören Gunnar Hultmans interna historik över avtalsrörelsen återfinns referat av två inlägg fällda under sammanträdet inför förlikningskommissionen den 27 juni. Det ena härrörde från överståthållare Elmquist, ordförande i förlikningskommissionen, det andra från Pappers förtroendeman G O Strand. I Hultmans historik lyder Elmquists replik:

”Överståthållare Elmquist, som på förhand blivit underrättad om resultatet av omröstningen, förklarade sig icke vara intresserad av detta resultat, emedan, som orden föllo, omröstningsinstitutet icke hade visat sig längre vara lämpligt i arbetstvister. Överståthållaren höll därefter ett längre, till arbetarna riktat anförande, som gick ut på att arbetsgivarna icke längre kunde finna sig i arbetarnas sätt att sköta sina underhandlingar. En industriidkare måste hädanefter kräva bestämt besked på dagen, huruvida ett avtal skall upprättas eller icke.”(541)

Det citerade inläggets sista mening är påfallande arbetsgivarbetonad. Här kan Hultman ha pressat sin tolkning. I övrigt överensstämmer inlägget med Elmquists principiella hållning rörande lösningen av arbetstvister.(542)

Den andra refererade repliken var Strands. Den löd enligt PMF:s direktör Gunnar Hultman:

”Herr Strand hänvisade till 1928 års uppgörelse i massakonflikten. Arbetsgivarna hade då ‘fallit på

knä för kommunisterna, och följderna härav kommo nu fram'. Den pågående striden måste slutföras på ett sådant sätt, att arbetarna förstode, att de handlat fel.”(543)

Att G O Strand spelade ut PMF:s agerande 1928 respektive 1932 mot varandra är inte så anmärkningsvärt, speciellt med tanke på attacken från Elmquist. Märklig är däremot den frontställning gentemot kommunisterna som Strand drog upp inför arbetsgivarna och framförallt den sista meningens öppna invitation till arbetsgivarna att inte tveka i anloppet utan ta ut segern. Ordvalet synes vara resultatet av en övertolkning från Hultmans sida. Vad Strand rimligen gjorde var att markera att Pappers medlemmar valt att föra striden i trots mot sin lednings uppfattning och att de då också skulle få föra striden till slut. En uppgörelse var med andra ord inte möjlig förrän arbetarna funnit att de inte kunde nå bättre villkor än som erbjöds. Den ovan framviskade tankegången i Strands yttrande motsvarar den han gav uttryck för i det meddelande till medlemmarna angående omröstningens och förlikningens resultat han författade på förbundsstyrelsens uppdrag:

”Medlemmarna ha emellertid själva tagit ståndpunkt och det är de som alltid får bära konsekvenserna av en konflikt. Förbundsledningen har ej velat taga på sig ansvaret att handla i strid med den uppfattning, medlemmarna genom omröstningen tillkännagivit, ehuru väl vi äro förvissade om att en överenskommelse i konflikten på ett tidigare stadium bäst gynnat medlemmarnas sanna intresse. Vi äro övertygade om att medlemmarna innan överenskommelse i konflikten kan ernås fått en dyrköpt och bitter erfarenhet av var de har att finna de verkliga ‘nederlagsorganisatörerna’ i konflikten.”(544)

Den avslutande meningen syftade på de kommunistiska partierna. I cirkuläret kritiserades medlemmarna för att ha ”följt de anvisningar och paroller, som utgått från oansvariga politiska sammanslutningar och dess tidningspress”.(545) Cirkuläret väckte protester hos Skutskär och Söråker.(546) Bägge dessa avdelningar kan betraktas som socialdemokratiskt dominerade. De hade båda med påtaglig kraft gått in i denna avtalsrörelse och Söråker hade t o m varit berett att strejka vilt. Deras protester var därför följdriktiga.

I samband med cirkuläret utspann sig en protokollförd diskussion i Skutskär om striden och omröstningsresultatet. Socialdemokraten och sedermera riksdagsmannen Einar Jonsson ansåg att utgången av 1928 års avtalsrörelse varit bestämmande för röstresultatet.(547) Han påpekade dock att situationen denna gång var annorlunda: då vände konjunkturen till det bättre, nu förelåg ingen sådan omsvängning. Hans fader, förre förbundsstyrelseledamoten Vilhelm Jonsson, också socialdemokrat, tillade att arbetsgivarna utnyttjade situationen till det yttersta, vilket gjorde en uppgörelse med bibehållna löner omöjlig att realisera. Av dem som talade för fortsatt strid var Viktor Åberg utförligast i argumentationen. Han hänvisade till de stora bolagsvinsterna, som bl a möjliggjort utdelandet av gratisaktier. Driftsinskränkningarna skulle, enligt honom, inte tolkas som ett nödläge för industrin. De var endast tillkomna i prisstabiliserande syfte.

I och med att Pappers bestämt sig för att fortsätta strejken restes frågan om arbetsgiversidan skulle vidtaga några motåtgärder. På PMF:s styrelsemöte samma dag som förhandlingarnas sammanbrott behandlades också detta problem.(548) PMF var klart över att SPIAF:s kassa skulle vara tömd inom två å tre veckor. Styrelsen beslöt sig för en skärpt hållning i två frågor: Semesterersättningen skulle inte betalas ut och förekommande förmåner, ved, lyse m m, skulle ej få lämnas ut utan kontant betalning. Man diskuterade också stuvningen av massan, dock utan att synpunkterna fästes i protokollet. Allt detta var ämnen av betydelse för strejken, men den avgörande frågan var om man skulle få till stånd sympatiåtgärder från andra arbetsgivarorganisationer. Man hade tidigare undvikit en utvidgning av konflikten och tänkte

sig inte nu heller några omedelbara åtgärder. Man bordlade punkten i väntan på att Gustaf Söderlund skulle sondera terrängen.

Avslutande synpunkter

Den andra avtalsomröstningen medförde en tilltagande polarisering av motsättningarna bland de i strejken involverade. Denna tendens kan punktvis sammanfattas.

1. SPIAF:s medlemskår uttalade sig i omröstningen med odiskutabel majoritet mot medlingsförslaget. Ledningens förhoppningar på en sinnesförändring bland arbetarna infriades inte.
2. Bland medlemmarna inträdde en motsättning mellan en grupp arbetare från mindre fabriker och de övriga. Hos medlemmar från de mindre avdelningarna fanns en tendens till att acceptera nederlaget.
3. SPIAF:s ledning, som i strejkens inledning gjort stridbara uttalanden, lät nu tydligare än förr förstå att nederlaget var oundvikligt. Detta omtalades inte bara internt i förbundet, utan även för arbetsgivarna och medlingskommissionen.
4. Inför förhandlingarna argumenterade delar av SPIAF:s ledning och speciellt LO:s Edvard Johansson för en uppgörelse vid bordet. Andra motsatte sig detta och man fick i stället en medlemsomröstning. Eftersom medlemmarna med så klar majoritet gick emot medlingsbudet, försvann en uppgörelse vid bordet som handlingsalternativ i detta läge. Återstod således endast att förlita sig på en omsvängning hos medlemsopinionen.
5. Medlemmarnas ståndaktighet påverkade inte arbetsgiversidan. Tvärtom signalerade PMF en skärpning av kraven.
6. Medlingskommissionen markerade ett missnöje med SPIAF. Denna missnöjesyttring får tolkas som att kommissionen i det närmaste ställde en fullmakt för SPIAF:s förhandlingsdelegation som villkor för ett återupptagande av förhandlingarna.

Frontställningen i strejkkampen stod nu mellan pappersmassearbetarna å ena sidan och de övriga inblandade å den andra. På bägge sidor frontlinjen förekom motsättningar, men i huvudfrågan var alla utom pappersmassearbetarnas majoritet övertygade om att SPIAF måste ge efter.

Två krafter solidariserade sig med pappersmassearbetarna: SKP och SP. Hos SP uppkom dock en tvekan om möjligheterna till en seger för arbetarna. Utåt propagerade SP för fortsatt strid. Den uppkomna tvekan visade sig i stället genom att den socialistiska fraktionen inom SPIAF:s ledning alltmer försköt sin uppmärksamhet mot strejkens eftermäle. Detta betydde att den politiska debatten om ansvaret för strejkens misslyckande tog fart, trots att utgången ännu inte var avgjord.

Tredje omröstningen

I början av juli 1932 kom pappersmassestrejken åter på dagstidningarnas första sidor. På två orter tog utlastningen av pappersmassa en dramatisk vändning. Arbetsgivarna satte in strejkbrytare i Klemensnäs och Sandarne. Detta ledde till demonstrationer och sammanstötningar mellan polis och allmänhet. Polisen avfyrade skarp ammunition mot folkmassor. Parallellt till händelserna i Ådalen året innan var uppenbar för samtiden, även om konsekvenserna av det nu skedda inte blev lika vittgående. Den allmänna strejken i pappersmassaindustrin hade då pågått i fyra månader. Förbundets resurser var hårt ansträngda: strejkkassan skulle snart vara tömd. Krisen visade inga tecken på att lätta och arbetsgivarfronten framstod som obruten.

Kravallerna i Klemensnäs

Till skillnad från händelserna i slutet av maj i Vivstavarv och Byske var fackföreningarna inte direkt inblandade i Klemensnäs och Sandarne. Detta har fått till följd att även i det fall, Sandarne, där avdelningen ingår i undersökningsurvalet, ger dess protokoll inga uppgifter om kravallerna. Den följande framställningen bygger vad gäller Klemensnäs på en uppsats av Arne Johansson.(549) Johanssons uppsats utnyttjar material från den rättegång Klemensnäs-kravallerna gav upphov till.

Den tidigare skildrade händelseutvecklingen i Byske ledde till att arbetsgivaren i den närbelägna pappersmassfabriken i Klemensnäs, disponent Unander-Scharin, tillsammans med polismyndigheten vidtog förberedelser när pappersmassan skulle lastas av strejkbrytare. Poliser inkallades och fabriksområdet fridlystes och markerades med stängsel och staket. Pappersmassarbetarnas fackförening i Klemensnäs höll 11 juni en demonstration utanför området. Några dagar senare anordnade Västerbottens kommunistiska partidistrikt en demonstration på samma ställe. Med i demonstrationen var Norrskensflammejournalisterna Filip Forsberg, som även varit aktiv i Byske, och Fritz Wall. I samband med den kommunistiska demonstrationen tog sig ett stort antal deltagare in på det fridlysta området men trängdes tillbaka. Strejkbrytarna lämnade därefter området vilket gjorde att en andra av kommunisterna sammankallad demonstration kom av sig.

Drygt två veckor senare sattes åter strejkbrytare in i Klemensnäs. De blev tydligen utsatta för viss stenkastning när de lossade massan. Kommunisterna kallade till ett möte 5 juli riktat mot strejkbryteriet. Dagen före mötet blev den tillreste Filip Forsberg anhållen efter en dispyt med disponent Unander-Scharin, men efter en kort tid släpptes Forsberg fri. Till den 5 juli sattes extra polisförstärkning in. Kommunisternas möte ägde rum på kvällen vid arbetsplatsen med Filip Forsberg som talare. Innan han grep ordet upptäckte några mötesdeltagare ett antal strejkbrytare, som skulle laga staketet kring det fridlysta området. Dessa jagades på flykten under stenkastning. I sitt tal manade Forsberg mötesdeltagarna, som delvis var tillresta från andra orter, till politisk strejk gentemot strejkbryteriet. Efter ett mer eller mindre spontant demonstrationståg till ett timmerintag, där strejkbrytare var verksamma, samlades ett tusental personer åter utanför staketet vid mötesplatsen under, som det heter i rättegångsmaterialet, ”tillrop” mot strejkbrytarna. I samband med detta skall några polismän kommit i smärre handgemäng med mötesdeltagare utanför staketet. Omkring 100 demonstranter, bland dem Fritz Wall från Norrskensflamman, trängde sig in på området. Ytterligare en omgång demonstranter bröt sig in och under slagsmålet flydde poliserna, 27 man, till strejkbrytarförläggningen. Därifrån avlossades tio eller flera revolverskott och två personer sårades. Efter någon timme drog sig folkmassan tillbaka och belägringen av förläggningen upphörde.

Kravallerna i Klemensnäs fick ett rättsligt efterspel. Filip Forsberg och Fritz Wall åtalades i slutet av juli för upplopp, alternativt uppror, och våld på person och egendom. De nekade till dessa anklagelser, men erkände att de beträtt det fridlysta området. Rättegångens huvudfrågor blev kravallernas karaktär och Walls och Forsbergs roll. Enligt åklagaren rörde det sig om upplopp, men försvaret bestred under hänvisning till att polismyndigheten ej gett något skingringsbud. Bevisningen mot Wall tog framför allt fasta på att han var med i den första anstormningen mot det fridlysta området och att han därvid skulle varit ledare och ”ordergivare”. Beträffande Forsberg tog åklagaren fasta på dennes mötestal, som sades vara uppviglande. Forsberg hävdade i rättegången att han velat åstadkomma en politisk generalstrejk, icke ett upplopp, och att han sökt hindra våldsamheterna. Forsberg och Wall dömdes mot sitt nekande och fick båda straffarbete i två och ett halvt år. Ytterligare åtta deltagare i kravallerna

dömdes till straffarbete på mellan tre och sex månader.

I presskommentarerna solidariserade sig de kommunistiska tidningarna med demonstrationen, ”ett glänsande exempel på hur kampen mot strejkbrytarsslöddret skall genomföras”.(550) Ytterst var det för arbetarna en fråga om de skulle ”kämpa eller låta sig och därmed hela samhället drivas ned till barbari”.(551) Kampen stod, sade man i den kommunistiska pressen, mot den kapitalistiska utvägen ur krisen, vilken innebar en övervältring av krisens bördor på arbetarklassens axlar. Bakom den kapitalistiska utvägen stod ”treenigheten arbetsköparna–den kapitalistiska staten–fackföreningsbyråkratin”. Kampen mot strejkbryteriet sågs som ett led i denna större kamp och för dagen var strejkbryteriet huvudfrågan. Här hjälpte inte moraliskt förakt eller legalistiska trosartiklar fortsatte Ny Dag med tydlig adress till både socialdemokrater och socialister. ”Arbetarnas egen enhetsfront och val av de kampmedel som situationen själv anvisar och nödvändiggör, det är förutsättningen för seger. Massdemonstrationerna och proteststrejkerna är för dagen de främsta kampmedlen.”(552)

Socialisternas Folkets Dagblad och Norrlands-Kuriren var påtagligt försiktiga i ledarkommentarerna. Något avståndstagande från SKP och upploppen skedde inte, trots att den använda taktiken stred mot SP:s principer. Ansvar för kravaller och blodsutgjutelsen lades på arbetsgivarna med sina ”provocerande utmaningar” och fackföreningsbyråkratin, som ”står på arbetsköparnas sida”.(553) Domen över kommunisterna var desto hårdare i den socialdemokratiska pressen. De önskade enligt Socialdemokraten vinna massorna för desperata handlingar, men ”dessa marodörband, som draga arbetarrörelsens namn och rykte så djupt i smutsen” fick i Klemensnäs i första hand lita till ”sammanrafsade skaror från andra håll”.(554) Socialdemokraten var medveten om att även icke-kommunistiska arbetare deltagit i kravallerna: ”Harmen mot strejkbryteriet är naturlig”, konstaterade Socialdemokraten, men ”organiserade arbetare /.../ måste förstå att nävrättsexcesser icke förmå utrota strejkbryteriet.”(555)

Skotten i Sandarne

Händelseutvecklingen i Sandarne har ej blivit föremål för någon undersökning. Följande redogörelse bygger på pressuppgifter.(556) Dessa är bitvis motsägande men i grova drag torde följande ha ägt rum.

Vid Sandarnes pappersmassefabrik satte arbetsgivaren in strejkbrytare för att lossa och lasta massan i början av juli. Hamnarbetarna inom Stugsundsavdelningen i Transportarbetareförbundet hade sedan maj vägrat befatta sig med massalastningen och därför uteslutits ur förbundet. Med anledning av strejkbryteriet anordnade de uteslutna arbetarna en demonstration 9 juli. Demonstrationståget gick från Stugsund till Lerviks Folkets Hus, där kommunisten Anders Bäckström, pappersmassearbetare vid Marmaverken, och Set Persson, järnvägsanställd i Söderala, höll tal. Efter mötets avslutande begav sig åtskilliga hundra deltagare till arbetsplatsen och ”lumplenorna”.

Lastageplatsen var fridlyst och bevakades av ett 40-tal poliser. Något intrång på det fridlysta området förekom inte, men ordväxlingar uppstod mellan polis och allmänhet. Uppgifterna växlar beträffande förekomsten av stenkastning i detta skede av händelseutvecklingen. Polisen gjorde först en chock mot folkmassan utanför det fridlysta området med sablar, sedan kastades två tårgasbomber, men man lyckades inte skingra folksamlingen. Då kommenderade landsfogden, som förde befälet över polisstyrkan, eld och 13 skarpa skott avlossades. Tre personer sårades, varav en svårt.

Efter skotten försökte SKP initiera en generalstrejk i Söderhamnsområdet. Detta misslyckades och såväl Pappers som Sågverks distriktsorganisation i Söderhamn utfärdade uttalanden mot

strejkförsöket.(557) De manade arbetarna till disciplin och besinning.

Även Sandarne fick ett rättsligt efterspel. En arbetare dömdes till 2 års och 6 månaders straffarbete, ett straff som sedan sattes ned till 6 månader. Ytterligare sju demonstranter dömdes och fick 6 eller 7 månaders straffarbete, sedermera nedsatt till 3 eller 4 månader.

I Socialdemokraten var bedömningen av händelserna i Sandarne en annan än den av de i Klemensnäs.(558) Beträffande Klemensnäs hade man lagt skulden på sillénkommunisternas våldstaktik, i Sandarne var det polismyndigheten som ”tappat besinningen”.

Omröstningen

Samtidigt med kravallerna i början av juli sammanträdde SPIAF:s förbundsstyrelse och förhandlingsgrupp. Mötet föregicks av en diskussion i Landssekreteriatet rörande SPIAF:s begäran om ett lån från LO.(559) På Landssekreteriatets sammanträde deltog G O Strand och Alfred Persson från SPIAF. De lyckades inte utverka något beslut om lån från Landssekreteriatet, som bordlade SPIAF:s ansökan. Diskussionen på Landssekreteriatets sammanträde kretsade i stället kring möjligheterna av en avveckling av pappersmassekonflikten.

När Pappers förbundsstyrelse och förhandlingsdelegation 7 juli diskuterade avtalssituationen skedde det i närvaro av LO:s ordförande Edvard Johansson.(560) Tönen i G O Strands föredragning var mycket mörk: ”utlastningen av massa pågår i det närmaste friktionsfritt, transportarbetarna ha böjt sig för sin förbundslednings beslut, och Arbetsledarförbundet har meddelat att dess medlemmar hädanefter komma att utföra massalastning om bolagen så fordra”.(561) Utbetalningen av strejkunderstödet skulle upphöra inom en vecka då kassan i det närmaste var tömd och Landssekreteriatet hade tydligt låtit förstå att Pappers inte kunde vänta sig något lån. Strejken stod med andra ord inför sitt sammanbrott och Strand ansåg det nödvändigt att träffa en överenskommelse ”innan det hela faller sönder”.(562)

Edvard Johansson klargjorde för de närvarande motiveringen till Landssekreteriatets bordläggning av Pappers låneansökan. Han medgav att Pappers hade principiell rätt till ett lån, men Landssekreteriatet hade inte velat bevilja ett lån för en konflikt, som LO ej godkänt. Om SPIAF beslöt sig för en avveckling av strejken skulle låneansökan komma i ett nytt ljus.

Strand föreslog styrelsen och underhandlingsdelegationen en tredje medlemsomröstning. De två tidigare omröstningarna hade ägt rum på medlingskommissionens initiativ, denna gång skulle SPIAF på eget bevåg föranstalta om en sådan. Ledningen skulle enligt Strands förslag begära en fullmakt från medlemmarna att träffa avtal på bästa möjliga villkor i anslutning till medlingsförslaget från den 17 mars. Förhandlarna Georg Johansson och Holger Bergh accepterade tanken på en omröstning, men såg gärna att vissa minimivillkor för en uppgörelse skulle anges och Henning Carlsson yrkade avslag. I övrigt anslöt man sig till förslaget och förbundsstyrelsen beslöt att arrangera ytterligare en omröstning.

I det cirkulär, som kallade medlemmarna till en ny omröstning, gavs i stort sett samma dystra bild av läget som Strand förelagt förbundsstyrelsen.(563) Därutöver sades pappersmassarbetarnas kamp ha blivit impopulär hos andra arbetargrupper i och med att konflikten ledde till permitteringar bland sågverks- och skogsarbetarna samt flottarna. Stundens allvar underströks av meddelandet om att ett avslag på fullmakten skulle leda till att strejken fr o m 18 juli fick föras utan understöd.

Debatten om fullmakten i avdelningarna är liksom vid de två föregående omröstningarna endast undantagsvis protokollförd. Sundsvalls samorganisation hade vid de två tidigare röstningarna rekommenderat distriktets medlemmar en nejöstning. Inför den tredje

voteringen svängde samorganisationen om och med 22 röster mot 20 tillstyrkte man fullmakten.(564) Röstsiffrorna antyder att vid sidan om socialisterna och kommunisterna några enstaka socialdemokrater höll fast vid en negativ attityd (jfr s 315).

I de två avdelningsdiskussioner, som kan följas i protokollen, förekom i samband med den tredje omröstningen ett nytt stråkdrag i argumenteringen. Detta kan närmast sägas träffat en moralisk ton. I Sandarnes överläggning varierades detta argument av två medlemmar.(565) Gottfrid Thyberg menade att medlemmarna ”har aldrig fått någon uppmuntran från förb. utan de har mörkmålat jämt för oss och nu är de färdiga att föra oss till stupstocken”.(566) Hullt ansåg att medlemmarna låg ”på dödsbädden” och han intygade att ledarna var motståndare till arbetarna. Man skall här märka att trots det utomordentligt dystra anslaget talade de två, ingen av dem partipolitiskt känd eller aktiv, för avslag på ledningens fullmaktsbegäran. Argumenteringen hade inget att göra med förbundets eventuella segerchanser utan koncentrerade sig på det faktum att de hårt kämpande arbetarna svikits av omvärlden. Deras nej till fullmakten skall därför tolkas som en moralisk gest av stolthet. Man vägrade böja nacken inför det oundvikliga nederlaget och var beredd att betala priset: uteblivet understöd.

Karl Borgman, som i genomgången av 1 maj-firandet framstod som spontanfacklig, framdrog en annan aspekt, även den med moraliska övertoner. Han kunde inte ”gå med att arbeta så länge lumplena och strejkbrytarna äro på platsen/. H/an tillfrågade medlemmarna om det fanns någon som ville upptaga arbetet så länge som det slöddret finns kvar varpå medlemmarna svarade nej. Kunde icke gå med på att lämna fullmakt åt förb.”(567)

På Sandarnes sammanträde meddelades att Söderhamns distriktsorganisation med knapp majoritet hade uttalat sig för fullmakt. Minoriteten på samorganisationens möte hade enligt rapporterna till Sandarne letts av den socialistiske representantskapsledamoten Henning Carlsson. K Carlsson hade deltagit på distriktssammanskomsten och, sade han, väntat sig att där få vägledning av Henning Carlsson, men funnit denne i grunden lika pessimistisk som socialdemokraten Ernst Öhqvist. Häger undrade försiktigt om Henning Carlsson möjligen hade ”någonting i bakfickan”.

Diskussionen kring Henning Carlsson, som enligt avdelningens ledande socialdemokrat Ernst Öhqvist var en ”person som medlemmarna ser upp till”, ställer bristen på ledare och linje för oppositionen i Sandarne i blyxtbelysning. Avdelningens socialist, Oskar Olsson, kunde inte presentera något alternativ utan yttrade sig svävande. Ernst Öhqvists argumentering för en fullmakt väckte inte heller någon anklang. Uppenbarligen önskade man i avdelningen föra striden vidare, inte minst på grund av strejkbryteriet som sågs som kränkande, men man hade inga argument.

I Skutskärs diskussion om fullmakten återkom det moraliska argumentet.(568) Som skäl för en nejöstning anförde Åberg och Larsson ledningens och den övriga fackföreningsrörelsens svek. Argumenteringen för en fullmakt blev också den präglad av detta moraliska drag. Det fanns inget att vinna på att vara ståndaktig tennsoldat, manade John Sandberg från förbundsstyrelsen. Ingen idé att vara radikal, ingen skam att ge upp, fortsatte O Hansson och socialdemokraten och förre förbundsstyrelseledamoten Vilhelm Jonsson varnade för en ännu större nesa än fullmakten. Det kan, sade han, ”bli som 1909 vi få gå ned och tigga ont att lä börja arbeta”.(569)

Skutskärs debatt vid den tredje omröstningen kontrasterar mot den man fört strax innan, vid den andra omröstningen. Då hade en sakbedömning av industrins läge varit oppositionens huvudnummer, nu stod arbetarnas prestige eller förödmjukelse i förgrunden.

I omröstningen skulle de medlemmar som önskade ge ledningen en fullmakt rösta ja, och de som var motståndare till en fullmakt rösta nej. Deltagarantalet sjönk i den tredje omröstningen jämfört med de två tidigare, men någon väsentlig sänkning av andelen röstande var det inte tal om.(570) Majoriteten av rösterna tillföll nej-alternativet. Nej-andelen hade dock sjunkit från 83 % i den första omröstningen via 70 % i den andra till 54 % i den tredje. På distriktsnivå kan skillnaderna mellan de tre omröstningarna studeras i diagram 3 (se nästa sida). Sundsvalls och Söderhamns distrikt hade i alla omröstningar den högsta nej-andelen även om majoriteten krympte under hand. I den andra omröstningen var Jämtland ensamt om en majoritet för godkännande av avtalet. Vid den tredje omröstningen svängde majoritetsförhållandena om i ytterligare två distrikt, södra Sveriges (som räknas som ett) och Ådalens.

Utvecklingen inom varje distrikt under de tre omröstningarna kan studeras i diagram 4.1-11. Fyra grupper framträder: 1. Stabila avdelningar, som i stort sett med samma majoritetssiffror röstade nej. 2. Avdelningar som konsekvent röstade för ett avslag, men med fallande majoritet. 3. Avdelningar där majoriteten växlade från avstyrkan till tillstyrkan. 4. Stabila avdelningar som konsekvent godkände medlingsförslagen och ledningens hemställan om en fullmakt.

Alla de fyra grupperna finns företrädda i urvalet.(571) Sex av urvalets 21 avdelningar kan räknas till den stabila nejsägargruppen. Tre av dem kom från Sundsvallsdistriktet och röstade i första omgången enhälligt nej. Majoriteten sjönk något vid den andra till den tredje omröstningen, men höll sig för Fagerviks och Nyhamns del över 90% och för Essviks del över 80 %. De övriga stabila, Sandarne från Söderhamnsdistriktet och de två Värmlandsavdelningarna Fredriksberg och Laxå hade en sakta sjunkande nej-andel men höll sig inom ramen för 70 till 90 % i de tre omröstningarna. Vivstavarv, Söråker och Svartvik från Sundsvalls distrikt, Karlshäll från Skellefteås samt Svanö från Ådalens distrikt gav prov på en betydligt kraftigare sänkning av nej-andelen, även om den höll sig ovanför 50 procentstrecket i samtliga omröstningar.

Stabila ja-röstare var Ytterstfors från Skellefteådistriktet och Eldforsen från Gävle-Daladistriktet. I andra omröstningen övergick majoriteten i Matfors från Sundsvallsdistriktet, Ulfvik från Ådalendistriktet, Bergvik från Söderhamnsdistriktet och Bengtsfors från Dalslandsdistriktet till att bejaka ledningens ståndpunkt. I den tredje omröstningen tillkom fyra avdelningar: Skutskär och Hammarby från Gävle-Daladistriktet samt Sprängsviken och Frånö från Ådalendistriktet.

Diagram 3. *Andelen nej-röster i distrikten i avtalsomröstningarna i SPIAF 1932*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100			
90 – 99	Sundsvall		
80 – 89	Söderhamn Värmland Gävle-Dala	Sundsvall	
70 – 79	Skellefteå Ådalen	Söderhamn Gävle-Dala	
60 – 69	Jämtland Södra Sverige	Värmland Ådalen	Söderhamn Sundsvall
50 – 59		Skellefteå	Skellefteå Värmland Gävle-Dala
40 – 49			Södra Sverigt
30 – 39		Jämtland	Ådalen Jämtland
20 – 29			
10 – 19			
0 – 9			

Diagram 4:1. *Andelen nej-röster i avtalsomröstningarna i SPIAF SKELLEFTEÅ*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100	Sofiehem		
90 – 99	Umeå Obbola	Sofiehem	Obbola
80 – 89	Örviken Karlshäll		
70 – 79	Klemensnäs		
60 – 69	Munksund	Karlshäll Obbola Örviken	Sofiehem
50 – 59		Munksund	Karlshäll
40 – 49	Ytterstfors	Umeå Klemensnäs	Örviken Munksund Ytterstfors
30 – 39		Ytterstfors	Klemensnäs
20 – 29			Umeå
10 – 19			
0 – 9			

Diagram 4:2. *Andelen nejrorster i avtalsomröstningarna i SPIAF JÄMTLAND*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100			
90 – 99			
80 – 89			
70 – 79	Ulriksfors		
60 – 69	Äggfors		
50 – 59	Hissmofors		
40 – 49		Äggfors	Äggfors
30 – 39		Ulriksfors	Ulriksfors
20 – 29		Hissmofors	
10 – 19			Hissmofors
0 – 9			

Diagram 4:3. *Andelen nejrorster i avtalsomröstningarna i SPIAF ÅDALEN*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100			
90 – 99	Svanö		
80 – 89	Wäija		
70 – 79	Kramfors	Svanö	
60 – 69		Sprängsviken	
50 – 59		Wäija	
40 – 49		Kramfors	
30 – 39		Frånö	Svanö
20 – 29	Hallstanäs		
10 – 19	Sprängsviken		
0 – 9	Ulfvik		
	Frånö		
40 – 49		Hallstanäs	Hallstanäs
30 – 39		Ulfvik	Wäija
20 – 29			Kramfors
10 – 19			Sprängsviken
0 – 9			Frånö

Diagram 4:4. *Andelen nejrorster i avtalsomröstningarna i SPIAF SUNDSVALL*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100	Fagervik Söråker Essvik Svartvik Nyhamn Rosenborg		
90 – 99	Östrand Ortviken Vivstavarv Torpshammar Matfors sliperi	Svartvik Fagervik Nyhamn Söråker Essvik	Fagervik Nyhamn
80 – 89	Matfors	Ortviken	Essvik
70 – 79		Matfors sliperi Torpshammar	
60 – 69		Rosenborg Östrand	Vivstavarv Säråker
50 – 59			Torpshammar Matfors sliperi Svartvik
40 – 49		Matfors	
30 – 39			Rosenborg Matfors Ortviken Östrand
20 – 29			
10 – 19			
0 –			

Diagram 4:5. *Andelen nejrorster i avtalsomröstningarna i SPIAF SÖDERHAMN*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100			
90 – 99	Iggesund Strömsbruk	Iggesund	Iggesund
80 – 89	Sandarne	Sandarne	
70 – 79			Sandarne
60 – 69	Bergvik	Strömsbruk	
50 – 59			
40 – 49			Strömsbruk
30 – 39		Bergvik	
20 – 29			Bergvik
10 – 19			
0 – 9			

Diagram 4:6. *Andelen nej röster i avtalsomröstningarna i SPIAF GÄVLE-DALA*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100	Karskär		
90 – 99	Mackmyra		
80 – 89	Skutskär	Karskär Mackmyra	Karskär
70 – 79	Norrsundet	Skutskär	
60 – 69	Hammarby Fors	Johannisfors	Mackmyra
50 – 59		Norrsundet Hammarby	Johannisfors Fors
40 – 49			Norrsundet
30 – 39	Johannisfors Eldforsen	Fors	Skutskär
20 – 39		Eldforsen	Hammarby Eldforsen
10 – 19			
0 – 9			

Diagram 4:7. *Andelen nej röster i distrikten i avtalsomröstningarna VÄRMLAND*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100			
90 – 99			
80 – 89	Laxå Fredriksberg Skoghall Rockhammar		
70 – 79		Fredriksberg Laxå	Fredriksberg Laxå
60 – 69		Skoghall	
50 – 59		Rockhammar	
40 – 49			Rockhammar Skoghall
30 – 39			
20 – 29			
10 – 19			
0 – 9			

Diagram 4:8. *Andelen nejröster i distrikten i avtalsomröstningarna GÖTEBORG*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100			
90 – 99			
80 – 89	Oskarström	Rydö	
70 – 79		Oskarström	
60 – 69	Rydö		Rydö
50 – 59			Oskarström
40 – 49			
30 – 39			
20 – 29	Nissaström	Nissaström	
10 – 19			Nissaström
0 – 9			

Diagram 4:9. *Andelen nejröster i distrikten i avtalsomröstningarna DALSLAND*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100			
90 – 99			
80 – 89			
70 – 79	Bengtstors		
60 – 69			
50 – 59			
40 – 49			
30 – 39			
20 – 29		Bengtstors	Bengtstors
10 – 19			

Diagram 4:10. *Andelen nejröster i distrikten i avtalsomröstningarna NORRKÖPING*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100			
90 – 99			
80 – 89			
70 – 79			
60 – 69			
50 – 59			
40 – 49			
30 – 39			
20 – 29			
10 – 19			
0 – 9	Eds bruk	Eds bruk	Eds bruk

Diagram 4:11. *Andelen nej-röster i distrikten i avtalsomröstningarna SMÅLAND*

Nej-röster i % (grupperat)	Omröstningarna		
	I	II	III
100			
90 – 99			
80 – 89			
70 – 79			
60 – 69			
50 – 59	Ohs bruk Konga	Konga	
40 – 49			Konga
30 – 39			
20 – 29		Ohs bruk	
10 – 19			
0- 9	Ohs bruk		

Ser man till samtliga i strejken deltagande avdelningar röstade majoriteten av dessa, 31 avdelningar, för en fullmakt i den tredje omröstningen och en minoritet om 22 avdelningar emot denna fullmakt. Eftersom majoriteten av medlemmarna röstade mot en fullmakt betyder detta att de 22 avdelningarna förfogade över en större medlemskår. Lyfter man fram de sex avdelningar, som hade en nej-andel på 80 % eller mer i den tredje omröstningen, finner man att de hade ett genomsnitt på 435 medlemmar, vilket låg betydligt över samtliga strejkandes genomsnitt på ca 250.(572) Åtta avdelningar hade en nej-majoritet mellan 60 och 79 %. Det genomsnittliga antalet medlemmar var för dessa åtta 249, alltså det samma som riksgenomsnittet.(573) Slår man ihop dessa två grupper nås ett genomsnitt på 399 medlemmar.

De tre avtalsomröstningarna engagerade 60 – 70 % av medlemmarna. Det betyder att en tredjedel av medlemmarna var passiva. Trots omröstningarnas direkta betydelse för arbetsvillkoren överlät de passiva avgörandet till sina arbetskamrater. Märkbart är att mobiliseringsgraden ej minskade i någon väsentlig utsträckning trots att strejken drog ut på tiden, med de slitningar arbetarnas pressade ekonomi måste lett till. Att strejkens långdragenhet fick vissa effekter på röstningbeteendet var ändå oundvikligt.

I den första omröstningen var de röstande medlemmarna samlade kring nej-alternativet. Under strejkens gång skedde en omsvängning i opinionen, men omsvängningen var inte stark nog att rubba majoritetsförhållandena. Det var i första hand mindre avdelningar som gav efter för trycket på arbetarna.

Vid den sista omröstningen var pappersmassearbetarna splittrade i ungefär tre lika stora block: de som ej deltog i omröstningen, de som röstade för en uppgörelse och de som önskade fortsätta striden. Kamplinjen segrade på grund av att flertalet av de större avdelningarna slöt upp bakom denna linje. En följd av detta var att splittringen bland de röstande inte bara var av opinionsmässig natur utan även av strukturell art. Kampalternativets bas hade sålunda smalnat i mer än ett avseende.

Lockout på väg

Med knapp majoritet hade medlemmarna vägrat ge ledningen en fullmakt att träffa en överenskommelse. Pappers förbundsstyrelse accepterade medlemmarnas ställningstagande

och meddelade förlikningskommissionen resultatet av sitt initiativ.(574) Pappers medlemmar informerades å sin sida om att understödet upphörde fr o m 18 juli.(575)

Tidigare under året hade vissa ledamöter av Pappers ledning varit beredda att ta en uppgörelse trots att man då haft en mycket starkare medlemsopinion emot sig. I samband med den andra omröstningen hade förbundsstyrelseledamoten Hjalmar Adiels spekulerat i att en knapp avslagsmajoritet skulle kunna utgöra en grundval för en avtalsöverenskommelse över huvudet på medlemmarna. Nu när man var nere i en låg majoritet avstod dock Pappers ledning från att försöka sig på en uppgörelse vid bordet. Ej heller LO:s ordförande Edvard Johansson, som var närvarande på det styrelsemöte som tog ställning till omröstningsresultatet, tog upp denna tråd, trots att han tidigare ivrat för att ledningen skulle ta det yttersta ansvaret för avtalsrörelsen. Efter den tredje omröstningen inträffade således en förändring: man lät strejken gå mot sitt nederlag. Medlemmarna skulle uppenbarligen få ta det fulla ansvaret för den politik de drivit igenom mot ledningens vilja. Detta handlingssätt rymde dock komplikationer. Så länge som pappersmassearbetarna var isolerade i sin kamp gick linjen att upprätthålla, men i det ögonblick andra arbetargrupper drogs in, fick den svåröverskådliga konsekvenser.

Indirekt drog Edvard Johansson upp de ramar förbundsstyrelsen hade att arbeta inom. Johansson upplyste styrelsen om att Gustaf Söderlund i SAF förvarnat om motåtgärder. Förbundsstyrelsen beslöt med anledning av detta att representantskapet skulle inkallas i händelse av en lockoutförklaring.

Frågan om en utvidgning av striden från arbetsgivarnas sida hade, som tidigare framkommit, diskuterats två veckor tidigare. PMF beslöt då avvakta Gustaf Söderlunds undersökning av andra arbetsgivares synpunkter. Söderlund gjorde mer än så. Den 4 juli uppsökte han LO:s ordförande Edvard Johansson. Detta framkom i en rapport Johansson lämnade Landssekreteriatet.(576) Enligt rapporten skall Söderlund ha framhållit att Arbetsgivarföreningen i längden inte kunde undgå att vidtaga en lockout och att PMF troligen inte skulle acceptera ett avtal enligt medlingsförslaget. Dagen efter detta samtal hade socialminister Sam Larsson, enligt samma rapport, en konferens med Söderlund och Johansson angående riskerna för en utvidgning av pappersmassekonflikten. Dessa två sammanträden inträffade före Pappers beslut om en tredje medlemsomröstning, men förbundsstyrelsens protokoll för det sammanträde, som arrangerade omröstningen tyder ej på att de där omnämns.

Efter medlemsomröstningen sammanträdde medlingskommissionens ordförande Elmquist med Edvard Johansson och Gustaf Söderlund. Från detta möte föreligger två rapporter: Johanssons till Landssekreteriatet och Söderlunds till Pappersmasseförbundets styrelse. För Landssekreteriatet omtalade Johansson att något bestämt besked om eventuella motåtgärder från SAF ej stått att få, men Johansson drog slutsatsen att pappersbruksarbetarna skulle komma att bli lockoutade.(577) I sin rapport till PMF tog Söderlund fasta på två yttranden, som fällt av Edvard Johansson.(578) Enligt Söderlunds referat hade LO-ordföranden sagt dels att vid en lockout skulle inte pappersmassearbetarna, men väl pappersbruksarbetarna, erhålla konfliktunderstöd, dels att en lockoutförklaring troligen skulle föra med sig ökade ansträngningar från arbetarsidan till förmån för en uppgörelse. Johansson skulle därvid ha omnämnt möjligheten att kalla in en kongress som skulle ge delegationen fullmakt att teckna ett avtal.

För PMF:s styrelse, som tog del av Söderlunds rapport, torde det stått klart att ingen, utom de berörda arbetarna själva, skulle försöka förhindra en lönesänkning i pappersmasseindustrin. Enligt Söderlunds referat gav LO:s ordförande dessutom en ganska tydlig vink om att konflikten skulle bringas ur världen i det moment ett lockouthot materialiserades.

Efter sammanträffandet med medlingskommissionens ordförande hade Söderlund och representanter för såväl Pappersmasseförbundet som Pappersbruksföreningen haft en överläggning rörande sympatiåtgärder vid pappersbruken. På PMF:s styrelsesammanträde diskuterades sedan behovet av lockout vid bruken i närvaro av Söderlund, Pappersbruksföreningens direktör och två representanter från Sågverksförbundet. Söderlund talade för en utvidgning, vilket förefaller naturligt av en SAF-representant i detta läge. Flera av PMF:s styrelsemedlemmar var angelägna om att en stödaktion skulle vara frivillig till sin karaktär. Man räknade nämligen med risken att om förhandlarna körde fast skulle sympatiserande förbund kunna utöva påtryckningar för en uppgörelse, som då inte skulle bli så fördelaktig som möjligt var. Styrelsen beslöt sig enhälligt för en anhållan till Gustaf Söderlund om att han personligen skulle undersöka om Pappersbruksföreningen "självmannt ville delta i striden".(579) Förhandlingsdelegationen skulle sedan fatta det avgörande beslutet om en lockout skulle välkomnas.

Beslutet om en utvidgning av konflikten lät vänta på sig. Tre veckor efter att styrelsen gjort sin hemställan till Gustaf Söderlund avlade denne rapport om en planerad sympatiaktion.(580) Rapporten åhördes av styrelsen, men det ter sig självklart att Söderlund och representanter för PMF dessförinnan haft underhandskontakter angående taktiken gentemot Pappers. Söderlund informerade styrelsen om att flera förbund genom principbeslut ställt sig positiva till ett deltagande i kampen för sänkta löner i pappersmasseindustrin. Det gällde sålunda inte bara den tidigare närmast påtänkta Pappersbruksföreningen, utan under mellantiden hade en imponerande samling arbetsgivarorganisationer dragits in: Sågverksförbundet, Järnbruksförbundet, Sveriges Verkstadsförening och Textilindustriförbundet. Planet, var att pappersbruken skulle vidta en lockout omedelbart. Efter fyra veckor skulle järnbruken, verkstäderna och sågverken träda in på arenan. I en sista etapp skulle sedan textilfabrikanterna slå igen sina portar.

De planerade sympatiåtgärderna hade således växt till en jättelockout. SAF synes varit pådrivande i denna omläggning av taktiken. Arbetsgivarsidan gick nu med all kraft in för en snar uppgörelse. Upptrappningen av striden och storlockouten kom emellertid att stanna på papperet. Under den tid då planerna på en arbetsgivaraktion började ta fastare former, dvs under senare delen av juli, hade nämligen en omsvängning skett på arbetarsidan. Denna omsvängning ledde i sin tur till att medlingskommissionen kallade till förnyade förhandlingar. PMF:s styrelse sköt därför upp diskussionen om sympatiåtgärder och ägnade sig i stället åt att utforma förhandlingsdirektiv. Man får förmoda att vetskapen om att PMF hade en serie svenska nyckelindustrier bakom sig färgade den diskussionen.

Konflikten i pappersmasseindustrin syntes gå emot en skärpning i juli: i början av månaden hade strejkbryteriet lett till synnerligen allvarliga sammanstötningar; medlemmarna hade åter en gång uttalat sig mot medlingsförslaget; arbetsgivarna förberedde en omfattande motaktion som skulle lamslå större delen av exportindustrin. För SPIAF:s del var dock fastlåsningspositionerna skenbar. Medlemsomröstningen visade att majoriteten för ett avslag på medlingsbudet krympte. Eftersom medlemmarna efter omröstningen ej längre erhöll något konfliktunderstöd, var en definitiv omsvängning av medlemsopinionen endast en tidsfråga.

Uppgörelsen

"Förhandlarna måste lämnas fria händer – Klokt att retirera" lød en av rubrikerna på Socialdemokratens första sida 21 juli 1932.(581) Rubriken följdes av en intervju med LO:s ordförande Edvard Johansson. En huvudpunkt var frågan om utsikterna för en uppgörelse i

massakonflikten. Johansson förklarade att arbetarna ”lyssnat till locktonerna från bolsjevikerna” och därmed förlorat striden.(582) Han beklagade att ledningen inte fått en fullmakt att göra upp vid bordet och tillade att ”såvitt jag kan se finns det ingen annan möjlighet /än en fullmakt/ att återknyta förhandlingarna och åvägbringa en uppgörelse. Det vore då klokt och förnuftigt att först som sist välja den vägen”.(583)

Edvard Johansson uppmanade således pappersmassearbetarna att ge sin ledning möjligheter att på egen hand åstadkomma en uppgörelse. Hans maning kom inte att klinga ohörd. I slutet av juli togs i skilda avdelningar och distrikt initiativ för en avveckling av konflikten. Intervjun kan ha haft sin betydelse för den omsvängning i medlemsopinionen som dessa initiativ vittnar om. Men den främsta orsaken till en växande defeatism torde de ekonomiska påfrestningarna ha varit. Strejkkassan var nu tom och något understöd utgick inte längre.

Av fackföreningarna i undersökningsurvalet var Bengtsfors först ute. Bengtsfors hade alltsedan den andra avtalsomröstningen anslutit sig till medlingsförslaget. När avdelningen i slutet av juli mottog cirkuläret om att medlemmarna avslagit ledningens framställning om en fullmakt att avsluta förhandlingarna, riktade den en skrivelse till förbundet.(584) Förbundsledningen uppmanades att antingen på något sätt skaffa fram pengar eller avveckla konflikten.

I Sundsvallsdistriktet vände sig Fagervik till samorganisationen och ställde krav på distriktsmöte.(585) Fagervik, som i alla tre avtalsomröstningarna med mer än 90 % majoritet gått emot medlingsförslaget, önskade att distriktet skulle finna utvägar för att få in strejkmedel. Distriktsstyrelsen följde Fagerviks uppmaning och kallade också in representanter för Söderhamns och Ådalens distrikt till en konferens. Som ombud från Söderhamn valdes socialdemokraten Ernst Öhqvist, Sandarne.(586) Söderhamns distriktsstyrelse försåg Öhqvist med handlingsalternativ: Sundsvallskonferensen skulle hemställa om en avtalskonferens som hade fullmakt att tillsammans med ledningen träffa en uppgörelse. Detta förslag förelade Öhqvist Sundsvalls samorganisation.(587) Det antogs med 32 röster mot 8.

Protokollet ger inga upplysningar om opponenternas motförslag. Fem av de åtta oppositionella reserverade sig och signifikant nog var fyra av dessa delegater från Fagervik, som haft helt andra planer för distriktsmötet. Till dem kom kommunisten Albin Näsman från Matfors. Röstsiffrorna visar att socialisterna var splittrade. Carl A Nilsson tillhörde reservanterna men majoriteten av dem antog förslaget. Även Skutskär, som vid den tredje omröstningen accepterade medlingsbudet, vände sig till ledningen med en begäran om en snar uppgörelse.(588) Beslutet föregicks av en diskussion där udden hos flera talare var riktad mot LO. ”Vi är slagna” sammanfattade socialdemokraten Otto Westerholm Skutskärs inställning.(589)

Förbundets funktionärer tog tag i rörelsen för en avveckling av konflikten. De av strejken berörda avdelningarna uppmanades sända ombud till en avtalskonferens, som skulle gå av stapeln 2 augusti 1932.(590) Ombuden skulle ha fullmakt att tillsammans med förbundsstyrelsen, representantskapet och underhandlingskommittén träffa en överenskommelse på de bästa grunder som kunde nås i anslutning till förlikningsförslaget från i mars.

Ombudsvalen

Inkallandet av en avtalskonferens i augusti innebar att undersökningsurvalets avdelningar för andra gången under 1931-32 års avtalsrörelse skulle utse ombud och diskutera sin och förbundets linje. Avtalskonferensen i januari hade gett upphov till eller speglat en relativt utbredd kampvillig och optimistisk anda i fackföreningarna. I sin tur hade detta fört med sig avfattande av resolutioner och uppgörelser i samband med valet av ombud. Trots att SPIAF:s

medlemmar i slutet av juli stod inför att bekräfta sitt nederlag saknades inte heller denna gång dessa inslag i diskussionen om konferensen, vilket framkommer i följande distriktsvisa genomgång av undersökningsurvalet.(591)

I de båda Skellefteåavdelningarna nominerades mer än en kandidat till ombudsplatsen. *Ytterstfors* accepterade konferensen endast under förutsättning att reduceringen av lönerna stannade vid 7 %. Som ombud kandiderade två styrelsemedlemmar, socialdemokraten Manfred Johansson och Helge Pettersson. Den senare hade tillhört oppositionen på förra avtalskonferensen. Johansson blev med 50 röster ombud, under det att Pettersson med 36 röster blev suppleant. I *Karlshäll* stod valet mellan Teofil Nordberg, som röstade med oppositionen på första konferensen, och socialdemokraten K G Sundqvist. Sundqvist hade i samband med strejkbryteriet och valet av ett kamputskott blivit hårt attackerad i avdelningen, inte minst av Nordberg (se s 304). Denna gång fick dock Sundqvist avdelningen med sig med rösterna 18 mot 11. Trenden i Skellefteådistriktet var sålunda att de tidigare konferensombuden, som tillhört oppositionen mot ledningen, nu utmönstrades till förmån för socialdemokrater.

I två av de fyra undersökningsavdelningarna i Ådalen ägde av allt att döma, nu liksom tidigare, konfrontationer rum mellan den kommunistiska och den socialdemokratiska fraktionen. I både *Frånö* och *Svanö* synes socialdemokratin avgått med segern, vilket även varit fallet för Svanös del vid den förra konferensen, där Frånö ej var representerat.(592) Svanö beslöt sig med knapp majoritet för att ge direktiv åt ombudet i enlighet med cirkuläret från förbundet. Mot detta reserverade sig två medlemmar på RFO:s respektive socialisternas vägnar. De senare förespråkade att ombudet skulle vägra förhandlarna någon fullmakt, gå in för en uppgörelse med bibehållna löner och kräva medlemsomröstning kring avtalsöverenskommelsen, men Svanösocialisternas agerande var, som framkommer nedan, inte representativt för partiet.

Sprängsviken valde samma ombud som vid förra konferensen.(593) Denne, Helge Jonsson, ordförande i föreningen, hade på januarikonferensen gått emot ledningen. Jonsson fick nu omfattande direktiv. Han skulle verka för en uppgörelse på pappersbrukens reduceringssats, 4 %, och ett förlängt avtal samt protestera mot LO:s uppträdande under konflikten, samtidigt som han skulle utverka.. dess stöd för "slutspurten". Ulfvik accepterade däremot utan diskussion konferensens premisser.(594)

Överläggningarna om avtalskonferensen var i det närmaste lika livliga i Sundsvallsdistriktet som i Ådalen. *Fagerviks* ombud försågs liksom Svanös och Sprängsvikens med ett bundet mandat. Han fick i uppdrag att först låta konferensen undersöka de fortsatta ekonomiska möjligheterna till strejk. Gick inga lån att uppbringa skulle en uppgörelse på basis av medlingsförslaget tas med de förbättringar som kunde nås. Ett förslag om att utse ombudet från utearbetarnas krets föll då Axel Nordlund för andra gången fick Fagerviks förtroende som konferensdelegat. Nordlund tillhörde oppositionen på den förra konferensen, där han visat en egen profil genom sina nationalekonomiskt präglade underkonsumtionsteoretiska resonemang. Även *Vivstavarvs* ombud, socialdemokraten Ernst Nilsson, som var en ledande kraft när generalstrejken avstyrdes under massalastningen i Vivstavarv i slutet av maj, fick förnyat uppdrag som ombud. Nilsson var en av ledningens män på januarisammanskomsten. Ett yrkande om bundet mandat med medlingsbudet som minimigrund i förhandlingarna avslogs. Liksom Vivstavarv godkände Söråker konferensens spelregler. Joh. Melander avlöste socialisten Vitalis Nordin som avdelningens ombud på avtalskonferensen. Melander hade på kongressen 1928 röstat med ledningen.

Även *Essvik* bytte ombud, men man höll sig kvar inom det socialistiska lägret. Avdelningen avfattade också en skrivelse till förbundet i vilken man krävde att lånefrågan skulle sättas överst på dagordningen. Vidare fordrade man att delegaterna på konferensen skulle få sina röster graderade efter avdelningsstorlek. Uppenbarligen fruktade *Essvik* att ombuden från de mindre avdelningarna skulle vara beredda att ta en sämre uppgörelse än ombuden från de stora avdelningarna.

Till den förra konferensen hade *Svartvik* valt ett ombud, Lenny Jonsson, som anslöt sig till oppositionen på konferensen. Den gången hade en trepartiuppgörelse ägt rum. Lenny Jonsson hade då varit socialdemokraternas kandidat, även om det inte finns några belegg för Jonssons egen partitillhörighet. Inför konferensen i augusti kandiderade Jonsson på nytt, nu i konkurrens med Leonard Berglöv. Berglöv, som i januarivalet föreslagit den kommunistiska kandidaten, vann i juli inga röster. De gick alla till Jonsson, som nu blev ett samlande namn över partigränserna.

På *Svartviks* sammanträde föreslog Berglöv att de strejkande avdelningarna på egen hand och vid sidan om ledningen skulle samlas till en konferens med syfte att fortsätta striden. Detta ”vilda” alternativ vann vid votering 29 röster mot det förbundslojala, som samlade hela 127. Det vilda alternativet lanserades även i *Matfors*, som emellertid avvisade det och ställde sig bakom konferensen. Ombud blev liksom i februari avdelningens ordförande. *Nyhamn* gav sitt ombud i direktiv att konferensen i sin helhet – och inte enbart ledningen – skulle ta slutgiltig ställning till avtalet. Ett krav om medlemsomröstning gick ej igenom. Efter det att delegaten på den föregående konferensen, socialisten Alf Andersson, av sagt sig, fick John Boström uppdraget. Denne var säkerligen varken socialdemokrat eller kommunist, möjligen socialist.(595)

De båda Söderhamnsavdelningarna i urvalet, *Bergvik* och *Sandarne*, valde samma ombud i augusti som i januari. På konferensen i januari hade dessa ombud anslutit sig till oppositionen. När *Sandarne* diskuterade den nya avtalskonferensen besöktes man av G O Strand. Den spontanfackliga Karl Borgman frågade Strand om LO kunde tänkas ändra inställning, vilket denne ansåg uteslutet. Socialisten och konferensombudet Oskar Olsson anförde att strejken kunde vunnits om ej LO svikit. Borgman och Olsson tog även upp förekomsten av strejkbrytare. Att denna fråga blev aktuell i *Sandarne* var naturligt med tanke på de nyligen timade kravallerna och det faktum att strejkbrytare och logementsfartyg fortfarande var stationerade i *Sandarne*. Dessa förhållanden torde vara anledningen till G O Strands närvaro. Strand intygade att han var lika förbittrad över ”allt slödder” som de andra talarna. Socialdemokraten Ernst Öhqvist, som i Sundsvall lagt förslaget om en ny avtalskonferens, samlade upp trådarna i debatten till ett direktiv till ombudet i två punkter: a) strejkbrytarna skulle bort och b) överenskommelsen fick ej innebära mer än 7 % reducering. På denna plattform fick socialisten Oskar Olsson på nytt avdelningens förtroende som konferensombud. Utnämningen av den partipolitiskt isolerade Olsson och Öhqvists förslag, som var ultimativt i fråga om strejkbryteriet, talar för att detta förbittrat stämmningsläget i *Sandarne*.

Gävles tre avdelningar i undersökningsurvalet, *Skutskär*, *Hammarby* och *Eldsforsen*, bytte alla ombud mellan konferenserna. Endast i *Skutskärs* fall vågar man säga att bytet hade en djupare innebörd.(596) För *Hammarby* kan dock noteras att man valde socialdemokraten Hjalmar Olsson efter det att denna presenterat en skriftligt avfattad plattform av okänt innehåll rörande ombudets ställningstagande på konferensen. *Skutskär* hade vid den första konferensen utsett socialdemokraten och förbundsstyrelseledamoten Vilhelm Jonsson, som röstade med ledningen. Som ombud och suppleant valde man denna gång socialisten Oskar

Magnusson och socialdemokraten Otto Westerholm. Bägge hade varit ivriga deltagare i Skutskärs löpande konfliktdebatt, där de bl a ställt sig kritiska till LO. Någon socialistisk fraktion av den betydelsen att den kunnat rösta fram Magnusson mot den övriga föreningens vilja fanns inte i Skutskär. Ombudsvalet var därför en tydlig oppositionell markering.

Med mycket knapp majoritet gav Värmlandsavdelningen *Fredriksberg* sitt ombud den av ledningen begärda fullmakten att göra upp om avtalet. Ombud blev densamme som i januari. Den andra Värmlandsavdelningen, *Laxå*, är den enda fackförening i urvalet som stod fast vid kravet på bibehållna löner. Det nya ombudet Laxå utsåg deklarerade senare på konferensen att han valts tack vare sin oppositionella ställning. Här kan den tidigare omnämnda lokala skärpningen av konflikten i Laxå spelat en roll.

Bengtsfors i Dalsland, slutligen, valde på nytt sin socialistiske ordförande Emil Edvinsson till konferensdelegat. Edvinsson fick direktiv att inte acceptera ett avtal som översteg 7 % reducereing. I Bengtsfors, liksom i flera andra avdelningar, identifierade man förlikningsförslaget med den reducereing på 7 % av driftsackordet förslaget – bland annat – innebar. Detta talar för att driftsarbetarna och reparatörerna dominerade avtalsdebatterna.

Sammanfattningsvis visar ombudsvalet att man i stort accepterade nederlaget. I regel synes man ha tänkt sig att Pappers skulle kunna nå förlikningsförslaget. I flera fall satte man dock detta, eller åtminstone reducereingssatsen för driftsackordet, som minimigrund för ett nytt avtal, vanligen i form av direktiv till ombudet. Endast Laxå stod fast vid kravet på bibehållna löner. Pessimismen ledde inte till passivitet. De flitigt förekommande kraven eller förfrågningarna om ett penninglån visar att stridsviljan inte var helt bruten. Vad gäller valet av ombud kan ingen enhetlig huvudtendens fastställas. I Skutskär, Laxå och Sandarne blev valet en oppositionell markering, men på andra håll skymtar ett motsatt förhållande.

Representantskapsmötet

Varken representantskapet eller förbundsstyrelsen hade deltagit i förarbetet till konferensen i augusti 1932. Ansvarig för arrangemanget var i stället förbundets funktionärer. Representantskapet kallades dock till ett sammanträde dagen före konferensen.

Några protester inom ledningen mot funktionärernas självsvåld hördes inte av. I sin föredragning för representantskapet kunde G O Strand också påvisa att ett initiativ varit påkallat.(597) Fyra distrikt och åtta avdelningar hade skriftligt krävt omedelbara åtgärder för en uppgörelse.(598) Enligt Strand hade funktionärerna inte varit i kontakt med medlingskommissionen. Man ville invänta resultatet av avtalskonferensen innan några förhandlingar initierades.

Representantskapet uppmanades av Strand att diskutera vilken handlingslinje man skulle föreslå konferensen. Diskussionen i detta ärende blev relativt kortfattad, då de församlade, med ett undantag, i stort var eniga om vad som borde göras. De stöddes i detta av de närvarande gästerna från LO och grannförbunden. John Hult föreslog på ett tidigt stadium att konferensen skulle ge förhandlingsdelegationen en fullmakt att träffa bästa möjliga avtal vid bordet. Rudolf Forsén från Skellefteådistriktet försökte förse denna fullmakt med vissa minimivillkor, men Strand invände att fullmakten måste vara, som han uttryckte det, in blanco. Detta blev också representantskapets beslut.

David Malmberg avskilde sig från mängden. Han fruktade – med, som det senare visade sig, all rätt – att konferensen inte skulle bevilja förhandlarna en fullmakt. Om detta blev fallet, resonerade Malmberg, skulle inte representantskapet våga ta ansvaret för en uppgörelse. Han byggde denna förmodan på en analys av förbundsstyrelsens vädjan till medlemmarna om en

fullmakt i juli, ”det var då onödigt att tigga om fullmakt. Det blir på det sättet inte ledningen som leder utan förbundsmedlemmarna”.(599) David Malmberg ansåg att det sittande representantskapet skulle ge förhandlarna den önskade fullmakten och på så sätt ställa konferensen inför ett fullbordat faktum. Malmberg hade vid två tidigare tillfällen, 26 mars och 20 juni, verkat för en överenskommelse över huvudet på medlemmarna. Vid dessa tillfällen hade han haft sällskap med andra personer inom ledningen, nu var han isolerad. Två argument anfördes mot Malmbergs linje. Det ena var av medlemsdemokratisk karaktär, det andra mer taktiskt betingat. Hjalmar Adiels menade att det vore orätt att inte låta en medlemskorporation ange sina synpunkter. I Hults ögon skulle Malmbergs förslag bli en alltför stor utmaning mot den församlade avtalskonferensen.

Enigheten om en fullmakt var denna gång så stor att den även inkluderade den socialistiska fraktionen, som efter mer än ett halvårs motstånd nu gav upp kampen. Den glädjen skall jag inte bereda er, sade Henning Carlsson till ledningens majoritet, att i detta läge propagera för en fortsatt strejk. För Johan Karlsson var tydligen omsvinget i medlemsopinionen till förmån för en överenskommelse avgörande: ”Skam till sägandes” var massaarbetarna bortskämda i jämförelse med skogsarbetarna och flottarna.(600) Med detta menade Johan Karlsson att Pappers medlemmar inte hade de andras vana vid att uthärda längre perioder utan arbetsinkomst. Ordvalet talar för att Karlsson kände sig besviken. I sakfrågan försökte Karlsson göra ett tillägg till förslaget om fullmakt. Denna skulle endast begäras, om man ej kunde få något lån. Eftersom det torde stått klart för Johan Karlsson att det inte fanns några utsikter till ett lån, får tilläggsyrkandet tolkas som en gest eller ett sätt att mildra smaken på det sura äpple Johan Karlsson satt tänderna i. Hans tillägg avvisades av representantskapet med röstsiffrorna 19 mot 5, och Karlsson ensam reserverade sig.

Vid sidan om den relativt okontroversiella punkten om fullmakten rymde mötet ett annat tema. Detta kan karaktäriseras som en repetition inför den stundande kongressens överläggningar om verksamhetsberättelsen. Då det stod klart för alla att strejken gick mot sitt nederlag, restes frågan om ansvaret för detta misslyckande. Ämnet hade man redan snuddat vid, men nu kom det vad gäller utrymme och engagemang att överträffa mötets huvudfråga.

Debatten startades av Johan Karlsson. ”Jag vill erkänna att Ni segrat, Landsorganisationen tillsammans med arbetsgivarna, men jag hoppas också att arbetarna skola förstå varför de besegrats.”(601) I likhet med PMF:s direktör Gunnar Hultman drog således Johan Karlsson frontlinjen mellan arbetarna å ena sidan och LO och arbetsgivarna å den andra. Utan att gå så långt lade K J Eriksson och Henning Carlsson skulden på LO:s axlar. Anklagelsen lämnades inte obesvarad. De verkliga nederlagsorganisatorerna var i stället att finna hos den politiska oppositionen i förbundet, deklarerade Edvard Johansson i ett kryddat inlägg: ”Ni skall inte inbilla er på den kommunistiska kanten att ni kan hundsvottera Landsorganisationens ledning hur som helst. Landsorganisationens representantskap är en institution, som inte runkar i blåsväder, den har varit med förut. Det är en oförsynthet utan like att ifrågasätta att inte ledningen bemödat sig att göra det bästa // Ni kunna vara övertygade om att det blir en reagens mot den förtalskampanj, som kommunisterna bedriver.”(602)

Huvudpoängen i försvaret av Landsorganisationens handlingssätt blev ett i flera repliker återkommande påpekande att LO förutsett utvecklingen och redan i mars öppet deklarerat att man inte skulle stödja en strejk. Hemming Sten, Skogs- och Flottning, och LO-ordföranden Edvard Johansson vidgade perspektivet. För Edvard Johansson var den statliga förlikningsinstitutionen något för arbetarrörelsen att värna om, ja dess funktion var viktigare än arbetarnas bestämmanderätt över sina avtal. I konflikten hade pappersmassarbetarna inte

tagit ”någon som helst hänsyn till vare sig ledningen eller kommissionen. Det verkar fullständigt nedbrytande för förlikningsinstitutionens auktoritet och kan inte få fortsätta”.(603) Hemming Stens perspektiv var ett annat. Massastrejken hade lett till att bönder som var engagerade i skogsavverkning, blev ställda utan arbetsförtjänst. Den på detta sätt uppkomna motsättningen mellan arbetare och bönder var icke önskvärd ”med avseende på höstens riksdagsmannaval”.(604)

Edvard Johansson, G O Strand och John Hult uppmanade oppositionen att ”manligt” erkänna att den haft fel. De feta löften den politiska vänstern avgivit om seger hade inte kunnat infrias, eftersom oppositionen, enligt G O Strand, saknade en vägvinnande strategi. Till försvar för oppositionen anförde K J Eriksson och socialisten Henning Carlsson att medlemmarna varit eniga över partigränserna. Socialisten Bernhard Eriksson tyckte sig i kritiken skönja tendenser till att beröva de oppositionella yttranderätten.

Debatten om orsakerna till Pappers nederlag tenderade på mötet att fastna i två motstående ställningstaganden med politiska övertoner. Skulden lades antingen på LO eller på ”den kommunistiska kanten”. Gjorde man det förra var man (med undantag för K J Eriksson) socialist, gjorde man det senare var man socialdemokrat. Det är då att märka att kritiken mot LO tidigare haft en större bredd inom ledningen än vad som nu var fallet. På ett representantskapsmöte 20 maj hade, vid sidan om socialisterna och K J Eriksson, Adolv Nyström röstat för en protest mot LO, Magnus Fredriksson varit besk i tonen och även Rudolf Forsén och Birger Öhqvist hade haft viss kritik att anföra. Nu i augusti var det endast socialisterna och K J Eriksson som attackerade LO. Skillnaden må förklaras av dels att socialisterna så ensidigt lade skulden för nederlaget på LO, dels den underliggande politiseringen i frågan.

Avtalskonferensen

Pappers avtalskonferens i augusti var förbundets tredje detta år och också den tredje i förbundets historia. Konferensen öppnades 2 augusti och hemförlovades 5. Närvarande var 53 ombud från alla de strejkande avdelningarna, Pappers ledning samt fem gäster från LO och grannförbunden.(605) Landsorganisationen representerades av sin ordförande Edvard Johansson, Sågverksindustriarbetarförbundet av August Lindberg och Emil Nyström samt Skogs- och Flottningsarbetarförbundet av David Berg och Hemming Sten.

När representantskapet förberett avtalskonferensen var det pappersmassestrejkens avveckling som stått på dagordningen. Alla inom ledningen – även oppositionen – var övertygade om att strejken gick mot sitt nederlag. Samma inställning dominerade avtalskonferensen.(606) Endast två röster höjdes mot den förhärskande pessimismen. Rösterna tillhörde två ombud, John Pettersson, Karskär, och Erik Jansson, Laxå. John Pettersson framhöll att strejken först nu skulle bli kännbar för motparten i och med att de internationellt överenskomna produktionsinskränkningarna genomförts. Pettersson var därför kritisk till ett återupptagande av förhandlingarna i detta läge. De skulle, menade han, kunna leda till total underkastelse. Konsekvensen av Petterssons ståndpunkt borde vara att Pappers inte skulle ta något förhandlingsinitiativ utan i stället vänta ut arbetsgivarna. Han föreslog emellertid inte detta, något som bör tillskrivas stämningläget på konferensen. Petterssons alternativ var i stället att förlikningsförslaget från mars skulle vara minimibudet i de kommande förhandlingarna. Erik Jansson, inte att förväxla med den socialistiske namnen i Pappers representantskap, var i detta avseende konsekventare än Pettersson. Han krävde att Pappers skulle gå tillbaka till kravet på status quo i lönehänseende. Med udden riktad mot den övriga konferensen omtalade Jansson att hans avdelning tagit konflikten på allvar och berett sig på att genomföra den utan understöd.

Även om Jansson och Pettersson var ensamma om sin kampvilja, betydde inte detta att konferensen i övrigt var motsättningsfri – tvärtom. Meningsskiljaktigheter uppkom i två frågor. Den ena rörde representantskapets förslag, som innebar att ombudens insats i strejkens slutskede skulle begränsas till att ge förhandlingarna en fullmakt att teckna avtal. Det andra gällde ansvaret för strejkens misslyckande.

I fullmaktsfrågan fick representantskapets linje mothugg från flera ombud. De hänvisade till kallelsen för konferensen i vilken det sagts att ombuden tillsammans med ledningen skulle ta ställning i avtalsfrågan. ”Man tycks gå in för att tvinga fram fullmakt för att taga ifrån oss den smula bestämmanderätt, vi enligt stadgarna ha”, kommenterade Axel Nordlund, Fagervik.(607) Socialisten Johan Karlsson hade på representantskapets möte inte opponerat sig mot fullmakten, men under konferensen ändrade han sig, något som hans motståndare inte underlät påpeka. Han föreslog att Pappers skulle begära förhandlingar utan fullmakt för underhandlingarna. LO:s ordförande Edvard Johansson hävdade bestämt att förlikningsmännen inte skulle gå med på förhandlingar med mindre än att Pappers underhandlare var försedda med en fullmakt. Icke desto mindre avslogs representantskapets förslag till förmån för Johan Karlssons om omedelbara förhandlingar utan fullmakt.(608) Röstsiffrorna var knappa: 36 mot 33. Antalet röster avslöjar att även ledningen i enlighet med praxis från förra avtalskonferensen deltog i voteringen. Uppskattningsvis svarade den för uppemot hälften av de 33 rösterna på fullmaktsyrkandet, vilket betydde att ledningen i denna fråga endast stöddes av en minoritet omfattande omkring en tredjedel av ombuden.

Trots Edvard Johannsons försäkringar om motsatsen gick medlingskommissionen med på att arrangera en ny förhandlingsomgång. I väntan på denna vidtog under 2 och 3 augusti en dechargedebatt på avtalskonferensen. Denna innebar i sina bärande delar en fortsättning och av naturliga skäl bitvis en upprepning av representantskapets debatt om ansvaret för nederlaget. Redan innan konferensen kom i gång hade en upptakt till uppgörelsen i ansvarsfrågan ägt rum. Hilmer Persson, Rydö, ställde på sin avdelnings vägnar frågan om någon representant från LO borde få närvara på konferensen, något som G O Strand fann vara ”åtskilligt näsvist”.(609) Debatten om den gångna strejken tog annars sin början i G O Strands och Edvard Johannsons exposéer över den utveckling som lett fram till konferensen.(610) Konflikten var enligt dem ett missgrepp. Skulden för misslyckandet lades på oppositionen inom förbundet. Edvard Johansson framhöll att det inte bara var pappersmassearbetarna som hade drabbats av debaclet. ”Landet har naturligtvis skadats, handelsbalansen blivit ogymsam”.(611)

Vid sidan om gästerna och medlemmarna i Pappers ledning deltog 13 avdelningsombud i diskussionen om ansvaret för nederlaget. 10 av de 13 ombuden var kritiska mot LO och/eller Pappers ledning, 3 försvarade LO. Socialisten Edvin Wardström, Essvik, höll ett av de längre anförandena på konferensen. I detta sammanfattade Wardström de olika argument socialister och andra oppositionella fört fram vid skilda tillfällen under konflikten. Huvudlinjen kan sammanfattas: Pappersmasseförbundet var bl a tack vare rationaliseringsvinsterna inte piskat att genomföra en reducereing, men LO:s och Pappers taktik hade gett det möjligheterna.

De kritiska rösterna sköt i första hand in sig på LO:s ledning. Lenny Jonsson, Svartvik, lade sig vinn om att särskilja Landssekretariatet, som han var kritisk mot, från Pappers ledning, för vilken han hade fortsatt förtroende.

Det är svårt att bestämma det partipolitiska elementet i debatten, då det inte föreligger uppgifter om alla ombuds partitillhörighet. Med bestämdhet kan fastslås att tre av de tio kritikerna var socialister och två inte var det.(612) Detta stämmer med vad som tidigare

framkommit om stämningarna i avdelningarna, där oppositionen mot LO:s politik gick utanför de socialistiska ramarna. Av de tre försvararna av LO:s sak är partitillhörigheten endast bekant i ett, socialdemokratiskt, fall.

I vidräkningen med LO var det uteblivna understödet huvudargumentet. De oppositionellas inställning var i allmänhet att pappersmassearbetarna haft rätt till ekonomiskt bidrag. LO:s ordförande Edvard Johansson hade tydligen väntat sig denna kritik och läst in sig på stadgarna. Anmärkningsvärt nog var det först i detta sena skede av konflikten som en konkret genomgång av stadgan blev aktuell. När Edvard Johansson gick i svaromål lyfte han fram två punkter i LO:s stadga. Den ena lød: ”Ingen strejk får tillgripas, som kan väntas föranleda lockout, med mindre Landssekreteriatet därtill lämnat sitt bifall.”(613) Edvard Johansson hävdade att ett av skälen till att LO:s representantskap ej stött Pappers anslöt till detta moment i stadgan. En konflikt i pappersmasseindustrin hade ansetts vara alltför riskfylld. Argumentet saknar stöd i LO-representantskapets diskussion i mars 1932 och får därför anses tillkommet i efterhand för att försvara beslutet.

Det andra momentet Edvard Johansson återopade lød i sammandrag: ”Landsorganisationens ändamål är att giva styrka åt den svenska fackföreningsrörelsen och har till uppgift / ... / att ekonomiskt understödja de till Landsorganisationen anslutna organisationerna // då lockout eller därmed jämförlig åtgärd vidtagas i syfte att sänka arbetslönen.”(614)

Edvard Johansson ansåg det ”svårt att säga” om LO enligt denna punkt i stadgan varit skyldigt att stödja Pappers.(615) Tveksamheten i detta avseende torde förklara varför Johansson valt att även ta upp den förut refererade stadgebestämmelsen.

Någon debatt om stadgans rätta tolkning kom ej till stånd, utan diskussionsdeltagarna markerade endast sina skilda uppfattningar om det rätta i LO:s beslut. Socialisten Johan Karlsson gjorde dock en tolkning av motivet till LO:s ställningstagande. Detta var enligt Karlsson att finna i dess allmänna eftergiftspolitik i avtalsrörelsen. Karlsson apostroferade särskilt August Lindberg, Sågverks, och hävdade att denne av prestigeskäl måst förhindra ett verksamt stöd till Pappers. Hade Pappers segrat skulle Lindberg, som i sitt eget förbund i trots mot medlemsviljan skrivit under ett lönesänkingsavtal, fått sin ställning bland Sågverks medlemmar försvagad. August Lindberg å sin sida motsade inte Karlsson när han motiverade den bristande uppslutningen bakom pappersmassearbetarna med att det ”finns inga särskilda skäl för att pappersmassearbetarna skola åtnjuta några särskilda privilegier framför andra inom Landsorganisationen”.(616)

Liksom på representantskapsmötet dagen innan var huvudlinjen i försvaret av LO och Pappers ledning påpekandet om att dessa visat sig ha haft rätt; strejken hade som de förutspått ändat i nederlag. Uppmaningen till oppositionen att nu erkänna att den haft fel, återkom också. Axel Thern, Konga, fångade i en liknelse tankegången: myterister, som kört ett skepp på grund, hade ingen anledning att anklaga befälet för haveriet. Gentemot detta invände Henning Carlsson att om ledningsmajoriteten varit övertygade om nederlagets oundviklighet borde den ha åstadkommit en uppgörelse vid bordet. Hjalmar Adiels replikerade att han förstod att socialisten Henning Carlsson gärna sett en sådan åtgärd, då den kunnat bli en utmärkt plattform i det kommande riksdagsvalet.

Gästerna och ledningens majoritet nöjde sig inte med att försvara sitt agerande utan gick också till angrepp mot den kraft som de menade lockat arbetarna till meningslösa offer. Denna kraft hette nu som tidigare kommunisterna och man gjorde därvidlag ingen särskild skillnad på SP och SKP. Kommunisterna hade enligt Emil Nyström, Sågverks, ”missförstått hela

fackföreningsrörelsens anpassning” till det övriga samhället.(617) Ombudsmannen L Em Eriksson och kassören Alfred Persson ifrågasatte vänsterns egentliga avsikter och förbundsstyrelseledamoten Robert Andersson hederligheten i dess taktik. Anderssons inlägg är protokollmässigt anmärkningsvärt i så måtto att det är refererat med en ironisk distans. Det är annars ytterligt sällsynt att den socialistiske protokollföraren J V Kumblad låtit protokollen färgas av den egna inställningen men i detta fall finns en syrlighet i referatet. Skälet till denna färgning torde ha varit Robert Anderssons tidigare vacklande opposition.

Det var i övervägande utsträckning gäster och ledamöter i ledningen som attackerade kommunisterna och försvarade den fackliga ledningen. Ett av de få ombud som gjorde det, Albin Johansson, Ulriksfors, tog samtidigt avstånd från ledningens beslut om partiell strejk i februari. Tonen från bägge sidor men framför allt från ledningens majoritet var ofta emotionellt laddad. Till de hårdhäntaste i ordvalet hörde Edvard Johansson: ”Här har dessa små gluttpartier /SKP och SP/ lagt sig till med later och förmyndarskap över fackföreningsrörelsen, och sedan när striden misslyckats och det hela gått åt fanders, då söker man fejt skylla ifrån sig på alla upptänkliga sätt. Nej, mina herrar, ni tänkte er från början att det skulle bli upptakten till en fruktbarande glansperiod i er politiska historia, men det slutade med en frostnatt för er själva / ... / det förmyndarskap, som ni vill pålägga oss, det skall vi ta ifrån er, det kunna ni vara övertygade om.”(618)

Mot anklagelserna om kommunistisk styrning av medlemmarna anmärktes nu som vid flera tidigare tillfällen att medlemmarna varit eniga om kamplinjen. Argumentet framfördes av ombuden Edvin Wardström, Essvik, Erik Jansson, Laxå, och Elis Jonsson, Munksund. Var den senare stod partipolitiskt är inte bekant. Wardström var socialist under det att Erik Jansson, som förespråkade fortsatt strid för status quo, gjorde en särskild poäng av att varken han eller hans avdelning var kommunistiskt sinnade. Denne Jansson anlade ett national-ekonomiskt synsätt. Krisen, som var en avsättningskris, kunde tvärtemot vad LO och professor Cassel hävdade, inte botas med lönesänkningar. Ett liknande resonemang hade Axel Nordlund, Fagervik, sökt föra på avtalskonferensen i januari. Den invändning, som då anförts, kom också igen i augusti. Nu var det Hjalmar Adiels, som förklarade att det inte spelade någon roll vad olika nationalekonomiska teorier sade; Pappers var inblandat i en maktstrid.

Arbetsgivarna inför den sista förhandlingsomgången

På Pappers avtalskonferens hade John Pettersson, avdelningsombud för Karskär, gjort gällande att arbetarnas strejk först nu i början av augusti på allvar började påverka arbetsgivarna. Går man till Pappersmasseförbundets handlingar finns det vissa tecken som tyder på att så var fallet, men huvudtendensen var en annan. I stället för att mattas planerade PMF och SAF en motattack.

Någon objektiv bedömning av sammanhållningen inom arbetsgivarlägret står ej att få. Sprickor i fronten hade, som tidigare framhållits, funnits. Redan innan avtalsrörelsen var igång hade Billerudskoncernen dragit sig ur Pappersmasseförbundets aktion, vilket fått till följd en vacklan hos andra Värmlandsbaserade företag. På våren 1932 hade ett par styrelsemedlemmar i PMF förgäves förespråkade en reträtt. Några uppgifter om eventuella förändringar i stämmingsläget under juni och juli återfinns ej. I den interna historik över pappersmassekonflikten Gunnar Hultman upprättade inom PMF påträffas en notering om läget i början av augusti. Då skall det ha förekommit oro på flera håll i förbundet. Om den genomgång, som återfinns i historiken, är fullständig, undandrar sig bedömande. Den lyder:

”Beträffande ställningen inom själva förbundet vid tiden för konfliktens slut må här endast omnämnas, att Matfors pappersbruk intensivt sökte utverka tillstånd att igångsätta driften med

någon reduktion av lönerna. Vidare påverkade Jordbrukarbanken ledningen för sulfittfabriken i Mackmyra att upphöra med att delta i konflikten och utan hänsyn till brott emot förbundets stadgar påbörja en del större reparationsarbeten. Sulfittfabriken i Bengtsfors och Skoghallsverken förlorade viktiga kunder å silkesmassa och voro därför mycket oroliga. Slutligen önskade sulfittfabriken i Ulriksfors omedelbart påbörja körning av fabriken på grund av att deras vedlager eljest förstördes. Scharin-verken hade verkställt stora försäljningar och önskade omedelbart igångsätta fabrikerna med arbetsvilliga.”(619)

Noteringarna skvallrar om en begynnande oro. Formuleringen om Scharin-verken kan dock betyda att företagsledningen under upprätthållen strid önskade inkalla en ny omgång strejkbrytare.

Om man förvandlar fabriksangivelserna i PMF-historiken till motsvarande SPIAF-avdelningar får man följande sammanställning:

avdelning	antal medlemmar (31.12. 1932)	distrikt
8. Klemensnäs	284	Skellefteå
37. Umeå	127	Skellefteå
156. Sofiehem	154	Skellefteå
98. Ulriksfors	137	Jämtland
47. Matfors	212	Sundsvall
32. Mackmyra	262	Gävle-Dala
36. Skoghall	625	Värmland
90. Bengtsfors	154	Dalsland

Oron inom arbetsgivarlägret härstammade, som framkommer av sammanställningen, från övervägande små fabriker med Skoghall som det markanta undantaget. De tunga distrikten – i SPIAF:s terminologi: Ådalen, Sundsvall och Söderhamn – var med ett undantag ej representerade. Den uppkomna vacklan inom PMF får därför bedömas som till betydelsen relativt ringa. Dock skall noteras att SAF:s Gustaf Söderlund i en PM i slutet av augusti omtalade att ett antal medlemmar varslade om uppsägning av medlemskapet i PMF och SAF.(620)

När PMF:s styrelse den 3 augusti behandlade medlingskommissionens inbjudan till en ny förhandlingsomgång präglades inte sammanträdet av någon modlöshet.(621) SAF:s direktör Gustaf Söderlund redogjorde för den tidigare omnämnda konfliktplanen enligt vilken först pappersbruken, därefter sågverken, järnbruken och verkstäderna skulle tas ut i en sympati-lockout. De skulle, om ytterligare påspädning behövdes, sedan få följa av textilfabrikerna. Sverige riskerade en jättelockout inför riksdagsvalet. Mot denna bakgrund beslöt PMF:s styrelse sig enhälligt för en plattform i de kommande förhandlingarna. Huvudpunkten i denna var att en uppgörelse ej fick träffas på sämre villkor än vad som erbjudits i medlingsförslaget från 17 mars. Till detta fogades ett krav om att avtalet endast fick gälla året ut. Underhandlingarna och SAF fick fria händer att lösa frågan om uppsägningstidens längd. Diskussionsvis tog styrelsen också upp en punkt som kom att spela en viss roll i förhandlingarna. Något beslut fattades dock inte om möjligheterna av att utestänga ”icke önskvärda element bland arbetarna” vid driftens igångsättning.(622)

Den sista förhandlingen

När Pappers under pågående avtalskonferens tog kontakt med förlikningskommissionen utfärdade denna omedelbart kallelse till förnyade förhandlingar. Dessa kom att vara i två dagar och för första gången under avtalsrörelsen var den hos arbetsgivarna och förliknings-

männen så impopulära medlemsomröstningsinstitutionen försatt ur spel.(623)

Under förhandlingarna framkom att ingen av parterna var nöjd med medlingsförslaget från den 17 mars, även om man accepterade dess grundprinciper. Kommissionen mottog skriftliga ändringsförslag från PMF:s och SPIAF:s förhandlingsdelegationer.(624) Dessa kravlistor var utpräglade förhandlingsbud. I PMF:s fall hade man enat sig om marsförslaget som minimigrund, men det bud som lades överskred väsentligen denna plattform. Detta gjorde även SPIAF:s bud, även om det inte var lika kraftigt tilltaget. I budet återfanns flera av de krav Pappers vid olika tillfällen tagit upp under avtalsrörelsen. Reduceringen om 7 % för driftsackorden sattes dock inte i fråga. Däremot ville man sätta en gräns för reducereingen av de fasta ackorden. Pappers krävde också att avtalet skulle tillämpas retroaktivt och även gälla nästkommande år. Det senare kravet var säkert betingat av att man ej med tömda kassor ville riskera ytterligare en avtalsrörelse.

De ovan redovisade ändringsförslagen får bedömas som de tunga posterna i SPIAF:s bud. Till dessa var fogade fordringar om att 1) bestämmelsen om en (sänkt) timlön i samband med produktionsminskning skulle utgå; 2) förekommande förmåner vad gällde hyra m m ej skulle kunna tas bort i de lokala förhandlingarna; 3) fridlysningarna i samband med strejkbryteriet skulle upphöra; 4) semesterersättningen omedelbart skulle betalas ut. Det rörde sig om ett överbud. I sin interna diskussion räknade SPIAF med svårigheter att nå medlingsförslaget.

Arbetsgivarsidans bud hade utarbetats på grundval av en promemoria författad av PMF:s direktör Gunnar Hultman.(625) Denna PM innehöll 26 punkter, som i PMF:s skriftliga bud till medlingskommissionen koncentrerades till 14, att jämföra med Pappers 10.(626) Anmärkningsvärt är att Hultmans PM reste frågan om PMF skulle acceptera förhandlingar om socialisten Henning Carlsson ingick i Pappers delegation. PMF:s underhandlare lät tanken rinna ut i sanden.

Viktigast i PMF:s förhandlingsbud var att man i lönefrågan stod fast vid sin deklaration från 27 juni. Denna innebar att ackorden skulle sänkas med 12 och inte 7 %, samt att även tidlöner skulle ned, närmare bestämt med 6 %. Betydelsefullt var också att PMF ville täppa till de håll medlingsförslaget lämnat. Det fanns – vid sidan om tidlönearbetarna – ett mindre antal arbetare, som inte fick sina löner sänkta genom medlingsförslaget. Deras tid var nu kommen. Det gällde de pappersbruksarbetare, som av olika skäl sorterade under pappers-masseavtalet, samt de arbetare som, utan att tillhöra grovarbetarna, hade s k fasta ackord. Bruksarbetarnas löner skulle sänkas i enlighet med normerna för massaindustrins driftsackord och reduceringssatsen i medlingsförslaget gällande grovarbetarnas fasta ackord skulle få generell verkan. Följdriktigt med den heltäckning av lönesänkningen PMF syftade till, sades särskilt ifrån att reducereingen skulle tillämpas för alla lokalt överenskomna tidlöner. Det förekom nämligen ett antal lokala variationer bl a i form av månadslön.

En av de övriga punkterna på PMF:s lista syftade i likhet med lönekraven till ökad likformighet inom avtalsområdet. I huvudavtalet graderades arbetarna i olika yrkeskategorier, som erhöll olika mycket lön. Vad PMF begärde var att denna plan skulle tillämpas fullt ut i de olika fabrikena. Det faktum att detta krav ställdes skvallrar om att det lokalt förekom för högt graderade arbetare.(627) Strävandet till en generell tillämpning av avtalet hade dock sina gränser. PMF ville lämna möjligheten öppen för lokala påspädningar av reduceringssatsen. Arbetsgivarna önskade vidare att man vid igångsättningen av fabrikena skulle tillämpa särskilda lönebestämmelser. Dessa preciserades inte, men tänktes givetvis ligga under den ordinarie lönenivån. De kravaller och andra liknande situationer som uppstått i första hand i samband med strejkbryteriet fick även sina följder i PMF:s bud. I detta krävdes att arbetare

som ”gått anfallsvis till väga” skulle kunna avskedas utan att detta betraktades som trakasseri.

Förhandlingsparternas bud låg således långt ifrån varandra. Enligt PMF:s interna historik skall kommissionen vid åsynen av de två kravlistorna varit beredd att bryta förhandlingarna, men efter en särskild sittning med LO:s ordförande och SAF:s direktör, rullades maskineriet igång och en intensiv mangling av parterna vidtog.(628) Förlikningskommissionens arbete resulterade på kvällen 4 augusti i ett medlingsförslag.(629) För arbetarnas del innebar detta en försämring jämfört med medlingsförslaget från i mars. Visserligen begränsades reduceringen av driftsackordet till marsförslagets 7 %, men denna sänkning drabbade nu också bruksarbetarna och något som kommissionen kallade tidlöner av ackordskaraktär. Sänkningen av de fasta ackorden skulle enligt kommissionen nu bli generell, under det att reduceringen om 7 % av den speciella timlönen vid nedskärning av produktionen var densamma som i mars-förlikningen. I den senare frågan var principen om att timlön generellt skulle tillämpas troligen ett värre ont för Pappers än reduceringens omfattning. I tidigare förhandlingsomgångar hade SPIAF sökt göra reduceringens omfattning avhängig av produktionens storlek men gett vika 17 mars, för att i denna sista förhandlingsomgång åter kräva att bestämmelsen skulle utgå.

Jämförs medlingsförslagets lönebestämmelser med parternas bud framkommer att kommissionen gått arbetsgivarna till mötes vad gäller utvidgningen av reduceringen. Helt hade dock kommissionen inte uppfyllt arbetsgivarnas önskelista i det avseendet, i det att reduceringen av tidlönerna begränsats till dem av ackordskaraktär. De praktiska konsekvenserna av kommissionens formulering gällande tidlönerna av ackordskaraktär är svåröverblickbara. Klart är dock att grovarbetarna med ren timpenning skulle gå fria. I en lönefråga hade kommissionen direkt avvisat PMF:s propå. Det gällde reduceringssatsen för driftsackordet, där man stod fast vid 7 % istället för de krävda 12. Arbetarnas lönekrav avvisades däremot i sin helhet vilket i avtalsförslaget betydde att något golv ej sattes för sänkningen av de fasta ackorden och att omläggning till en reducerad timlön vid produktionsminskning bibehölls.

Vid sidan om lönevillkoren tog medlingsbudet upp de andra krav parterna ställt. Här bör den största jobbsposten för Pappers varit avslaget på önskemålen om retroaktiv tillämpning av avtalet och en utvidgning av det till år 1933. I övrigt tillmötesgick och avvisade kommissionen krav från bägge håll, men PMF kom liksom i lönefrågan betydligt mer helskinnat undan manglingen än SPIAF.(630) Av de krav PMF fick igenom må särskilt nämnas en markering av att normalproduktionen kunde regleras. Syftet med denna markering var att de nya reducerade driftsackorden ej skulle baseras på en föråldrad och för låg normalproduktionsvolym. Skedde en sådan undergradering, vilket medlingsförslaget kunde anses ge utrymme för, möjliggjordes en glidning uppåt av lönen.

Pappers avtalskonferens tog morgonen 5 augusti ställning till det försämrade förlikningsförslaget.(631) Strand ställde ett yrkande om att konferensen nu skulle ge förbundsledningen fullmakt att träffa bästa möjliga avtal. Någon debatt ägde inte rum, förmodligen beroende på att man sammanträdde under tidspress. Gentemot Strands yrkande om fullmakt ställdes tre motförslag. Albin Johansson, Äggfors, anbefalldes en bordläggning av ärendet till eftermiddagen, socialisten Oskar Magnusson, Skutskär, önskade att konferensen skulle kvarstanna till morgondagen och And. V Rydström, Ulriksfors, krävde slutligen en medlemsomröstning. Kravet på en förnyad medlemsomröstning var överspelat och ställdes inte ens under proposition av ordföranden på mötet. Strands yrkande slog ut de andra förslagen och konferensen hade därmed något överraskande gett ledningen den begärda fullmakten. Ett tilläggsförslag från Elis Jonsson, Munksund, om att avtalet ej fick godkännas med mindre än att trakasseringspunkten försvann, avslogs.

Vid beslutet om fullmakt begärdes ingen votering. 16 av de närvarande ombuden reserverade sig mot beslutet. De reserveranter, som särskilt motiverade sin ståndpunkt, ansåg att konferensen borde tagit ställning till avtalet. Två reserveranter fogade därtill en protest mot beslutet i trakasseringsfrågan. Det stora flertalet av reservationerna inlämnades av ombud från Skellefteå (sex stycken) och Sundsvallsdistriktet (fem stycken). (632) Utfallet från Sundsvallsdistriktet är snarast väntat, vilket inte kan sägas om Skellefteådistriktet. Till yttermera visso var majoriteten av ombuden från detta distrikt reserveranter, vilket inte var fallet för Sundsvallsdistriktet. Här kan den skärpning strejkbryteriet och därmed förknippade händelser inneburit för stridsläget i nordligaste Sverige spelat en roll.

Varför accepterade konferensen fullmakten när man tidigare avvisat den? Den information konferensens deltagare fick innebar att arbetsgivarna ställt många krav på försämringar och att medlingskommissionen hade mött dem på vägen. När man i avdelningarna talat om ett upphörande av strejken synes det som man räknat med att få medlingsförslaget från mars, men det förefaller troligt att här på konferensen många ombud blev övertygade om att en än magrare förlikning stundade. Om detta sanningens ögonblick gjorde att konferensdeltagare bytte fot innebar det att de inte ville ta det ansvar för avtalslutandet de tidigare varit beredda till. Om någon sådan omställning förekom går dock ej att fastställa. Övervikten för avslag hade vid omröstningen 2 augusti varit knapp (36-33), så även mycket små opinionsförändringar kan ha lett till en omkastning av resultatet.

Förlikningskommissionen hade begärt ett enkelt ja eller nej som svar på sitt förslag. När förhandlingarna kom igång visade det sig att ingen av parterna accepterat förslaget. (633) Enligt PMF:s interna historik skall dock SPIAF:s svar närmast varit att jämställa med ett principiellt bejakande, under det att PMF:s eget var klart negativare. (634) Efter sedvanlig växelvis behandling av representanter för delegationerna växte avtalet fram. Halv åtta på kvällen undertecknades det av avtalsdelegationerna och pappersmassestrejken var till ända.

Resultatet av den sista förhandlingsomgången blev ett avtal, som, i jämförelse med medlingsförslaget från i mars, innebar försämrade förhållanden för arbetarna. (635) Avtalet byggde på medlingsförslaget från dagen innan men innehöll två förändringar av betydelse:

1. Beträffande sänkningen av tidlönerna hade kautschuk-formuleringen om ”tidlöner av ackordskaraktär” försvunnit. I stället gjordes ett uttryckligt undantag från reduceringen, nämligen för grovarbetarna med enbart tidlön, en av industrins låglönegrupper.
2. Hyresbidrag och andra förmåner skulle upphöra om ej annat lokalt stadgades I den tidigare formuleringen skulle de bibehållas om ej annat lokalt stadgades. Bidragen blev med andra och engelska ord ”contracted out” i stället för ”contracted in” vilket var till förmån för arbetsgivarna. (636)

Vid sidan om själva avtalet innehöll förhandlingsprotokollet tre paragrafer av betydelse för arbetsvillkoren:

1. Graderingen av arbetare hade lyfts ur avtalet. Arbetsgivarna anmärkte med anledning av detta särskilt till protokollet att de ämnade justera lokala avvikelser från huvudavtalet. (637) G O Strand var inte sämre förhandlare än att han lade till att det även stod arbetarparten fritt att kräva rättelser.
2. Överenskommelsen deklarerade att inga trakasseringsfall skulle förekomma. Arbetsgivar-sidans krav om att arbetare som begått våldshandling kunde avskedas utan att detta var att anse som trakassering, hade således utgått. I protokollet meddelade PMF att man ämnade

vidtagna åtgärder och anknöt därvid till de Allmänna bestämmelsernas stadga om förseelser från de anställdas sida.(638)

3. Arbetsgivarsidan deklarerade på Pappers förfrågan att semesterersättningen nu skulle betalas ut.(639) Därmed uppfylldes ett av arbetarsidans krav från 4 augusti.

Först när dessa punkter avhandlats och protokollförts på förlikningssammanträdet under-tecknades det nya avtalet.(640) När överenskommelsen träffats avtackades kommissionen av Holger Nilsson, PMF, och G O Strand, SPIAF. Nilsson anlade därvid några synpunkter på avtalsrörelsen.(641) Han vände sig, enligt PMF:s interna historik, mot avtalsomröstningarna som visat att arbetarna inte hade någon omtanke om industrin som sådan. Det nya avtalet löste inte det grundläggande problemet. Det måste, sade Nilsson, till en ny syn på löneproblemet och avtalsfrågan från arbetarhåll om den svenska pappersmasseindustrins konkurrenskraft skulle bevaras.

I den sista förhandlingsomgången och det slutliga avtalet vann arbetsgivarsidan en seger. Detta kan ses som ett naturligt resultat av konfliktutvecklingen. Pappersmasseförbundets förhandlingsdelegation hade haft förlikningsförslaget från 17 mars som minimigrundval i förhandlingarna, men vunnit förmåner utöver detta. Varken förlikningskommissionen eller Pappers underhandlare hade lyckats utnyttja PMF:s faktiska förhandlingsutrymme. Den viktigaste punkten i den nya överenskommelsen var en sänkning av driftsackordet med 7 %. I det avseendet skilde sig inte överenskommelsen från medlingsförslaget. Detsamma var fallet med toppkapningen av de fasta ackorden och införandet av reducerad tidlön vid produktionsminskning.(642) Vad arbetsgivarna främst vann därutöver i den slutliga överenskommelsen var en utvidgning av reduceringsbestämmelserna till sådana arbetargrupper som i medlingsförslaget undkommit en lönesänkning. I två avseenden hade man stärkt arbetsgivarsidan inför de kommande lokala förhandlingarna. Dels hade man fått möjlighet att justera lokala uppgraderingar av anställda, dels skrevs de förekommande förmånerna ut ur i stället för in i avtalet, dvs de skulle bortfalla om inte annat överenskoms.

Pappersindustriarbetarförbundet fick bära sitt nederlag ensamt. I vanliga fall skrevs avtalsöverenskommelserna gemensamt under av Pappers underhandlare och LO:s representanter i förhandlingarna. Denna gång vägrade LO:s Per Bergman och Edvard Johansson att godkänna avtalet. De drog sig ur förhandlingarna när det stod klart att arbetarparten inte skulle nå medlingsförslaget från i mars.(643)

Efterspel i avdelningarna

Det nya avtalet och därmed också nederlaget accepterades över lag av avdelningarna. Rapporterna från konferensen gav upphov till en diskussion om såväl avtalets utformning som nederlagets orsaker. I undersökningsurvalets protokoll är den dock endast fläckvis återgiven.

Den socialistiskt dominerade Essviksavdelningen markerade ett avstånd till uppgörelsen när man, enligt protokollet, beslöt att ”böja sig för uppgörelsen”.(644) Andemeningen i denna formulering kan sägas vara typisk för oppositionen mot ledningen.

I Skutskärs som vanligt utförliga diskussionsreferat gjorde förbundsstyrelsens John Sandberg sig till tolk för förbundsledningens ståndpunkt och kritiserade oppositionen.(645) Det socialistiska konferensombudet Oskar Magnusson kritiserade å sin sida LO och menade att Edvard Johansson på konferensen förebådat en ”räfst” med oppositionen. Magnusson stöddes av flera talare, bl a socialdemokraten Otto Westerholm men även John Sandberg vann några instämmanden.

Nedslagen i urvalets protokollsböcker av diskussionen rörande avtalskonferensen är alltför spridda för att man med säkerhet skall kunna fastställa stämmingsläget. Tendenser framträder likväl, men styrkan dem emellan är oklar. Oppositionen accepterade nederlaget, men kritiserade LO. Tecken finns också på en omprövning av strejken, tecken som redan framträtt under konflikternas slutskede. Dessa tecken är dock i stor utsträckning bundna till ledande och förbundslojala fackföreningsmedlemmar, varför det är svårt att avgöra hur pass förankrad en eventuell omsvängning var i medlemskåren. Så mycket stod dock klart att läget i juli-augusti var ett annat än i januari eller mars 1932, vare sig det nu berodde på att medlemmarna "böjt sig" eller ändrat inställning.

SAP ställde sig vid sidan om de övriga strömningarna i förbundet. Man accepterade till en början inte utgången av konferensen.(646) Arbetarna manades i pressen till protestaktioner, därefter restes parollen "Ingen återgång förrän de lokala avtalen är klara".(647) De kommunistiska pappersmassearbetarna i Ådalen och Sundsvall försökte utan framgång propagera för denna linje.(648) I pressen släpptes sedan de utsiktslösa stridsproklamationerna till förmån för en propaganda i skuldfrågan.(649)

De olika tolkningarna av nederlaget bland pappersmassearbetarna hade partipolitiskt sin motsvarighet i presskommentarerna. De partilösa och oppositionella socialdemokraterna, typ Otto Westerholm i Skutskär, hade däremot inget eget forum för sina ställningstaganden. I Socialdemokratens kommentar till uppgörelsen sades att massaarbetarna mött en övermäktig motståndare: "De ha kämpat en hårdnackad don quijotefejd mot själva konjunkturläget. Deras bevekelsegrunder voro enkla och naturliga. De hävdade, att industrins löner redan förut voro så låga, att de till varje pris måste bevaras orubbade. Denna ståndpunkt är både mänsklig och naturlig, men den är mera känslö- än realitetsbetonad, eftersom frågan måste avgöras med hänsyn till arbetarnas makt och möjligheter att göra sina egna synpunkter gällande. // Tar man råd från partigångare, som spekulera i folks nöd och förtvivlan, så är man på förhand vigd åt undergången. / . / Att kommunisterna lärt något av massastriden, vågar man väl icke hoppas. Men något har ändå vunnits med den långa striden, om arbetarna äro i stånd att tillgodogöra sig dess lärdomar."(650)

Den socialistiska Folkets Dagblad lade skulden på fackföreningsbyråkratin, men menade att denna vunnit en pyrrhusseger: "På Pappersindustriarbetarförbundets stundande kongress skall räkenskapens dag komma med alla de krafter, som försökt spränga klassolidariteten och bringa arbetarna till nederlag."(651)

Socialisterna försökte vända nederlaget till seger. Arbetarna skulle inse att de hade en dålig ledning och välja en ny. Samma argumentering hade socialisterna använt när de hamnade i bakvatten under den partiella strejken. Då hade man även varnat för att känslorna bland arbetarna skulle hinna svalna till kongressen. Huruvida Pappers ledning också räknade med detta är okänt, men den beslöt sig, när uppgörelsen var klar, för att skjuta på kongressen till året därpå.(652) Men det stundade även en annan räkenskapens dag för vilken massastrejken kunde spela en roll – dagen för riksdagsmannavalet hösten 1932. Inför valet presenterade SP:s facklige sekreterare Emil Andersson en broschyr kallad Fakta i massakonflikten med underrubriken "Vilka förrådde massaarbetarna?".(653) Segern hade enligt broschyren legat inom räckhåll för arbetarna, men LO och fackföreningsbyråkratin hade organiserat nederlaget. Även sillénkommunisterna hade bidragit till att splittra arbetarnas kampfront. De sista orden i broschyren lød: "Minns L.O.-ledningens och fackföreningsbyråkratins uppträdande under massakonflikten! Rösta och giv segern åt Arbetarpartiet – Kommunisterna."(654)

Uppföljning och prolongering av det nya avtalet

När det nya avtalet för pappersmasseindustrin skrevs under var endast en del av avtalsrörelsen avslutad, sedan återstod de lokala avtalsförhandlingarna. I flera fall kom dessa att dra ut på tiden och även efter årsskiftet återstod några ännu inte lösta knutar.

I anslutning till det nya avtalet utfärdade PMF efter ett förbundsmöte i augusti 1932 riktlinjer för tillämpningen av avtalet vid de lokala överläggningarna.(655) Önskade de enskilda arbetsgivarna begagna sig av protokollsanteckningarna om avskedanden och omgraderingar av arbetarna skulle de enligt cirkuläret först göra en framställan till PMF.(656) Vid utbetalningen av semesterersättningen skulle inestående skulder för hyra, lyse o d avräknas Under igångsättningen av fabrikerna skulle en särskild timlön användas. Cirkuläret fastslog att hyresbidragen och liknande förmåner skulle utgå ur avtalen, vilket betydde att man utnyttjade avtalstextens formulering till fullo. Till detta kom att hyrorna skulle höjas i de bolagsägda bostäderna till den gängse nivån på orten.

De lokala förhandlingarna kom att innebära ökade bördor på arbetarna. Hyreshöjningen, som inte var förutskickad i avtalet, kom att löpa på upp till 360 %.(657) I de fall arbetsgivare avstod från hyreshöjning skall det berott på bostädernas jämförelsevis låga standard. Genom omgraderingar av arbetarna och regleringar av normalproduktionen blev den faktiska lönereduceringen i många fall större än vad som stadgades i avtalet.(658) Uppsägningen av arbetare, som begått förseelser under konflikten, blev däremot inte omfattande. Enligt Pappersmasseförbundets konfliktrapport till socialstyrelsen drabbades ”ett 10-tal vilka avskedades på grund av åtgärder mot arbetsledningen under konflikten”.(659)

Arbetarsidan hade svårt att göra sig gällande i de lokala förhandlingarna vilket speglas i Pappers medlemstidnings spalter: ”Man nästan frestas säga, att arbetsgivarne gåvo och togo som de behagade utan hänsyn till motpartens protester. Det har därför för arbetarparten gällt att i förhandlingen om lokala avtalen söka slipa bort så mycket som möjligt av arbetsgivarnas förslag, men vi måste medge att vi icke på långt när lyckats i detta hänseende så som vi anser rättvisan kräver.”(660)

Arbetsgivarna hade genomfört sin seger i pappersmassekonflikten trots att de organisatoriskt sett var förhållandevis svaga. Såväl Pappersmasseförbundet som systerorganisationen Pappersbruksföreningen genomled en organisatorisk kris.(661) Större delen av medlemmarna från pappersbruken hotade med uttåg och Pappersbruksföreningen stod inför sitt sönderfall. Nästan en tredjedel av massafabrikerna var oorganiserade och från det mäktiga SCA förelåg ett senare icke realiserat hot om utträde ur PMF.(662) Svenska cellulosaföreningen kallade med anledning av det ansträngda läget till en konferens. I samband med konferensen framlade SAF:s direktör Gustaf Söderlund en promemoria i vilken han mot bakgrund av framgången i massaförhandlingarna presenterade ett förslag till uppräckning.(663)

Söderlund ansåg huvudproblemet vara att avtalsförhandlingarna urartat till ett ställningskrig, som medförde lika stora skador på produktionen som en mindre konflikt. Detta ställningskrig försämrade det svenska näringslivets konkurrensmöjligheter.

”Beträffande vägarna till en bättre tingens ordning hava många uppslag diskuterats. Vad som i första hand tarvar en ändring är sättet för besluts fattande å arbetarsidan i avtalsfrågor. Omröstningen bland fackföreningsmedlemmarna har särskilt i år visat sig vara en förkastlig metod. De enskilda fackföreningsmedlemmarna kunna tydligen icke bibringas den insikt i de ekonomiska förutsättningarna, som är nödvändig för att riktigt bedöma ett avtalsförslag, och med den mottaglighet för kommunistisk propaganda och annan obstruktionsagitation, som visat sig känneteckna

gemene man i fackföreningarna, låta massorna förleda sig att gå emot sin egen bättre informerade och mera klarsynta ledning. 'Uromröstningen' har därmed gjort bankrutt. I pappersmassekonflikten fick den också till sist sättas ur spelet och ersättas med en avtalskonferens, i vilken deltog 53 av fackföreningarna valda representanter. Först genom detta representativa system kunde uppgörelse åstadkommas. Det vill förefalla, som om häri ligger ett uppslag för framtiden."(664)

Söderlund räknade med att den fackliga ledningen arbetade för en förändring till det bättre, men menade också att arbetsgivarna och förlikningsinstitutionen borde göra vad på dem ankom. Särskilt viktigt för arbetsgivarna var att i framtiden inte ge efter för arbetarna när dessa röstade ned ett förslag. Som ett avskräckande exempel omnämnde Söderlund i indirekta ordalag pappersmasselockouten 1928, då SPIAF efter en tredje medlemsomröstning fick ett bättre avtal än det arbetarna tagit ställning emot. Arbetarmassorna hade då fått "blodad tand", vilket försvårat 1932 års förhandlingar. Dessbättre hade årets avtalsrörelse i pappersmasserindustrin gått den motsatta vägen: "Härmed har ett välgörande exempel statuerats. Men det är säkerligen icke tillräckligt med denna strid för att komma ifrån det vanvettiga omröstningsförfarandet. Även framledes måste arbetsgivarparten vara beredd att taga konflikt för att därmed förhindra en fortgående demoralisering på detta område."(665)

För de framtida avtalsrörelserna förespråkade Söderlund en kraftig samordning, även till priset av en omfattande avtalsstrid. För att åstadkomma ökad sammanhållning diskuterade Söderlund möjligheterna av höjda skadestånd mot osolidariska arbetsgivare. Han förespråkade också att SAF ensamt, efter hörande med berörda förbund, skulle kunna besluta om sympati-lockouter. Gustaf Söderlund föreslog också att Pappersmasseförbundet och Pappersbruksföreningen skulle gå samman i en och samma arbetsgivarorganisation.

Det kanske synes bakvänt att Gustaf Söderlund i en tid av splittring föreslog en militantere arbetsgivarolidaritet, men mot bakgrund av pappersmassestrejken kunde han visa att en sådan gav resultat. Förmodligen spelade Söderlunds PM en pådrivande roll för den tidigare omnämnda konferensen. Konferensen avhölls i slutet av augusti och samlade såväl organiserade som oorganiserade representanter för bruks- och massaindustrierna.(666) Ordföranden för Svenska Cellulosaföreningen, som arrangerade konferensen, SCAs Torsten Hérmot, även styrelsemedlem i PMF, presenterade i mörka färger konferensens två temata. Det ena gällde planerna på en gemensam säljorganisation, det andra arbetsgivarorganisationen. Hérmot menade att marknaden stod inför sitt sammanbrott. "Jordskredet kan bli så pass allvarligt, att det blir andra män än vi, som ur ruinerna får bygga på nytt."(667) Tanken på försäljningsorganisation stupade emellertid på konferensen. I arbetsgivarfrågan riktade sig Hérmot mot dem som stod utanför arbetsgivarorganisationen. "När konflikten nu är över kommer de utomstående mer eller mindre i åtnjutande av pappersmasseförbundets med stora uppoffringar nådda avtal. Detta kan inte pågå längre /... / När landets ordningsmakt nödgas anlita sitt yttersta medel för att tillförsäkra arbetsgivare och arbetsvilliga skydd, så är det på tiden, att åtminstone arbetsgivarna inom samma produktionsgren stå rygg mot rygg i gemensamt försvar."(668)

Carl Wahren, Holmens Bruk, tillhörde de oorganiserade på brukssidan, men manade till uppslutning bakom SAF i "kampen mot kommunismen".(669) Sammanträdet misslyckades med att organisera de oorganiserade, men däremot bidrog det troligen till att stäcka fanflykten. Pappersindustrins organisationer fördes också närmare varandra även om sammanläggningen skulle dröja länge än.

Den aktivare arbetsgivarpolitik Gustaf Söderlund förespråkade vann anklang. Delvis i anslutning till hans PM avfattade PMF en skrivelse till SAF med en rad förbättringsförslag. I sitt svar på skrivelsen kunde SAF meddela att man redan fattat beslut om sådana åtgärder som

skrivelsen förespråkade.(670) Cirkeln hade därmed slutits, ty det var Gustaf Söderlund som formulerade SAF:s svar till PMF.

Det nya avtalet skulle automatiskt gälla även för år 1933 om ingen av parterna sade upp det före 1 november 1932. I Pappers vidtogs i vanlig ordning en medlemsomröstning om uppsägning av avtalet. Representantskapet rekommenderade enhälligt sina medlemmar en prolongation.(671) En fjärdedel av medlemmarna deltog i omröstningen. De följde i överväldigande utsträckning uppmaningen. 2 622 medlemmar röstade för en prolongation, 497 för en uppsägning under det att 106 arbetare ställde sig neutrala.(672)

Hos Pappersmasseförbundet var tveksamheten större. Man sökte få uppsägningstiden förlängd, men SPIAF vägrade.(673) På ett sammanträde i PMF:s styrelse var anhängarna och motståndarna till en uppsägning lika många till antalet.(674) För prolongering talade produktionsmässigt tunga namn: Einar Troili, Uddeholm, Fredrik Cappelen, Mölnbacka-Trysil, Joachim Lilliestråhle, Wifstavarv, och Torsten Hérod, SCA-gruppen. Förespråkarna för en uppsägning hade med undantag för Gunnar Sundblad, Iggesund, bildat kärnan i ledningen under strejken: PMF:s direktör Gunnar Hultman, PMF:s ordförande Holger Nilsson och SAF:s direktör Gustaf Söderlund. Söderlund fullföljde sin linje från memorian i augusti och förespråkade en samordnad avtalsuppsägning från massan och bruken, vilket han antog skulle leda till en sammanslagning av arbetsgivarorganisationerna. Gäster på sammanträdet var även representanter från pappersbrukens respektive sågverkens organisationer. Pappersbruksföreningens C J Malmros var personligen positiv till Söderlunds linje men räknade ej med fullt stöd i det egna förbundet. Sågverksförbundet hade ej sagt upp avtalet och ansåg att PMF också borde avstå från en uppsägning.

Med hänvisning till den inbördes oenigheten avstod PMF från att söka sak med arbetarna.

1932 års konflikt bildade slutpunkten på mer än tio års våldsamma uppgörelser i pappersmasseindustrin. Arbetsgivarna, som varit den aggressivaste parten, avstod efter 1932 från lönesänkingsaktioner. Huvudorsaken till detta var det förändrade konjunkturläget. Med undantag för en svacka 1938 upplevde pappersmasseindustrin fram till andra världskriget goda tider.

Vid sidan om arbetsfreden karaktäriserades det fackliga arbetet fram till kriget av två andra tendenser: de många rationaliseringsförhandlingarna och Arbetsdomstolens ökade roll. Detta visar sig vid en genomgång av Pappers verksamhetsberättelser. Den stigande tillverkningen och det ökade uttaget per arbetare ledde till otaliga lokala förhandlingar rörande ackordsregleringar, maskinella förändringar, nya arbetsmetoder, manskapsindragningar och omgraderingar av arbetarna.(675) De realiteter man hade att tampas med framgår av en jämförelse mellan antalet arbetstimmar per ton massa mellan 1928 och 1939.(676) 1928 gick det åt 21,4 arbetstimmar för att producera ett ton massa, 1939 behövdes endast 13,9.

Arbetsdomstolen, som inrättats 1928, fick under 1930-talet behandla ett stort antal ärenden rörande pappersmasseindustrin.(677) Pappers menade att lagarna om kollektivavtal och arbetsdomstol försköt det fackliga arbetet.(678) Båda parterna hade nu Arbetsdomstolen att falla tillbaka på, vilket, enligt Pappers analys, medförde en minskad förhandlingsvilja framför allt hos arbetsgivarna. Vid en tvist kunde arbetsgivaren med hänvisning till § 23 genomföra sin vilja utan att arbetarna kunde gripa till kraftmedel. Detta förhållande var, hävdade Pappers, anledningen till att arbetarsidan i ökad utsträckning blev hänvisad till att instämma motparten till Arbetsdomstolen. I många fall gick dock domarna Pappers emot, vilket förklarades med att domstolen tolkade avtalen juridiskt under det att de formulerats med tanke på den praktiska

tillämpningen. Dock tyckte sig Pappers se en ökad förhandlingsvilja hos arbetsgivarna i takt med konjunkturförbättringen.(679)

I de centrala förhandlingarna dröjde det några år innan Pappers kunde återvinna 1931 års lönenivå.(680) 1934 och 1935 gjorde man framstötter om förbättringar av avtalet inom ramen för en prolongation. Någon avtalsuppsägning vågade man sig inte på och vann summa summarum endast en extra semesterdag. Hösten 1936 gick Pappers mer aggressivt tillväga. På ledningens uppmaning röstade Pappers medlemmar för en avtalsuppsägning. PMF accepterade tanken på förbättringar för arbetarna i utbyte mot en uppgörelse vid bordet, utan formell avtalsuppsägning. Med undantag för träsliperierna återvann de anställda sin nominella lön från 1931. Året efter kom det dock till en avtalsuppsägning. Det var även denna gång Pappers som attackerade. En förlikningskommission utarbetade ett förslag som i genomsnitt gav ett sju procentigt lönepåslag. I den första avtalsomröstningen sedan strejken godkände Pappers medlemmar medlingsbudet.

Ett av Pappers krav från konflikten 1932 realiserades i avtalsrörelsen 1937/38 då den nya överenskommelsen tillämpades retroaktivt för den avtalslösa perioden. Hösten 1938 var arbetsgivarna benägna att tillgripa en reduceringsaktion, men avstod. ”Det visade sig att intet kunde vinnas utan att tillgripa hela apparaten från uppsägelse till arbetaromröstning och därmed konfliktrisk, ” kommenterar PMF:s krönikör Tom Söderberg.(681) Uppenbarligen var ”uromröstningen” eller hot därom ett verksamt medel i Pappers strävanden. De nya männen i ledningen för SPIAF:s delegation, Hjalmar Adiels och J V Kumblad, spelade också ut detta kort i förhandsförhandlingarna.(682) Reallönemässigt torde pappersmassearbetarna på randen till det nya världskriget ha nått och med omkring 4 % passerat lönenivån från tiden före pappersmassestrejken.(683)

Summering

Våren 1931 bestämde sig Pappersmasseförbundet för en lönesänkningssaktion gentemot arbetarna. Aktionen förbereddes väl och genomfördes i nära samarbete med Arbetsgivarförbundet. Arbetarsidan förmådde inte tillbakavisa offensiven och efter ett förbittrat motstånd fick man ge spelet förlorat. Trots att SPIAF gick så långt som till att utlösa en strejk i hela industrin stod det klart för såväl arbetsgivar sidan som omvärlden att SPIAF var djupt splittrat. Motsättningarna inom arbetarorganisationen kretsade framför allt kring två frågor:

- skulle arbetarna acceptera lönesänkningsskraven eller resa motstånd?
- skulle ledningen eller medlemmarna ta det yttersta ansvaret för avtalsslutandet?

I genomgången av SPIAF:s agerande under avtalsrörelsen 1931-1932 har tyngdpunkten legat på förhållandena inom förbundet, men även PMF:s, förlikningskommissionens och LO:s handlande har dragits in i analysen. Avslutningsvis skall en diskussion föras, först kring PMF:s och förlikningskommissionens agerande, därefter och mer i detalj rörande SPIAF.

PMF

PMF:s målsättning för avtalsrörelsen genomgick en förändring. Till en början motiverades lönesänkningssaktionen med behovet av kostnadsinskränkningar. Det kostnadsnedbringande argumentet gjorde sig gällande under hela avtalsrörelsen, men i och med att man lät konflikten löpa under en längre tidsperiod innebar den en ekonomisk uppoffring; den omedelbara ekonomiska vinsten åts upp. Likväl förde man avtalsrörelsen till slut och till seger. Detta talar för att andra målsättningar för avtalsrörelsen blivit dominerande. I efterhand formulerade Gustaf Söderlund från SAF en av dem: man hade visat arbetarna att det inte gick att ”rösta”

sig till en bättre överenskommelse. Denna målsättning var av principiell art och avsedd att stärka förhandlingsmaskineriets auktoritet. Därutöver torde PMF räknat med att en sänkning av lönenivån i detta läge skulle hålla ner lönenivån även under de kommande åren.

Tillfället för PMF:s offensiv var väl valt då stora delar av industrin hade svårigheter att upprätthålla produktionen. Avtalsrörelsen förbereddes och genomfördes på ett planerat sätt. Avtalet utsattes för en generell omprövning vilket minskade motpartens och förlikningskommissionens manöverutrymme. Taktiskt sökte PMF isolera SPIAF, något som också lyckades.

Medlingskommissionen

Medlingskommissionen bedrev sitt arbete genom att i en dialog med parterna skapa ett avtal. I och med att SPIAF först efter ett tag gav sig in i denna dialog gjorde PMF en tempovinst i förhandlingarna. Huvudorsaken till att förlikningsmännen och PMF i stort sett kom att ligga på samma linje var emellertid en annan. Kommissionen hade haft de viktigaste avtalsrörelserna 1931-1932 om hand och i dessa utformat en generalinje för avtalsrörelserna. Denna linje tillämpade man även i pappersmasseindustrin, vilket innebar att man ansåg lönesänkningar som en förutsättning för ett avtal.

För förlikningskommissionen framstod den kompromiss man nått fram till i förhandlingarna som slutgiltig. Man ansåg sig ha funnit balanspunkten mellan parterna och det allmännas intressen. Utifrån detta synsätt blev medlemsomröstningarna i SPIAF endast till ett obstruktionsinstrument: något värde för förhandlingarna hade inte omröstningen eftersom lösningen redan var presenterad. Detta förklarar varför förlikningsmännen inte utsatte PMF för en särskild behandling, när pappersmassearbetarna röstat ned avtalet. Det var tydligen enligt medlarna SPIAF:s sak att uppge det meningslösa motståndet mot den nödvändiga eftergiften.

Landssekretariatet

Landsorganisationens ställning till avtalsrörelsen utformades i december 1931, då man bestämde att varje förbund skulle gå in för eftergifter och så snart som möjligt träffa avtal. LO:s representanter deltog aktivt i SPIAF:s diskussioner rörande avtalsrörelsen. De argumenterade konsekvent för eftergifter och sökte övertala SPIAF:s ledning att göra upp över huvudet på medlemmarna: kunde inte en facklig ledning uppträda självständigt gentemot medlemmarna riskerades fackföreningsrörelsens manöverförmåga. I likhet med PMF och förlikningskommissionen såg LO-ledningen medlemmarnas nej-röstning som en obstruktion mot en nödvändig anpassning.

LO:s prioritering av arbetsfreden motiverades på två plan: ett situationsbundet och ett övergripande. Landssekretariatet menade att krisen gjorde det omöjligt att hejda lönesänkningar. Arbetsgivarna satt, enligt Landssekretariatet, i en styrkeposition och mot deras offensiv hjälpte varken kampvilja eller sofistikerade ekonomiska teorier.

På det övergripande planet framfördes att en konflikt i pappersmasseindustrin missgynnade Sveriges export och kunde leda till ett ökat skattetryck. Medlemmarnas nej-röstning sades undergräva det statliga förlikningsmaskineriets auktoritet. Här argumenterade således LO:s ledning, när man talade till förmån för stabilisering, i samhällsbevarande termer. Detta låg i linje med LO:s lönepolitiska strategi, som syftade till produktionstillväxt.

Landssekretariatet blev genom Edvard Johansson representerat i SPIAF:s förhandlingsdelegation. I denna intog han en mycket självständig hållning. Kommissionen vände sig vid flera tillfällen direkt till Edvard Johansson. Redan i de första förhandlingarna agerade denne

så att det stod klart för PMF att Landssekretariatet arbetade mot SPIAF:s avtalslinje. I det slutliga medlingsförslaget i mars 1932 kom de reduceringssatser, som Edvard Johansson ansett ofrånkomliga, med.

LO:s beslut om att inte stödja SPIAF:s strejk vare sig ekonomiskt eller genom sympati-åtgärder låg i linje med LO:s allmänna politik i avtalsrörelsen. I strejkens slutskede vägrade man även att bevilja SPIAF ett lån, något som definitivt beseglade strejkens öde: utan penningmedel hade inte SPIAF några möjligheter att driva konflikten vidare. När avtalsförhandlingarna avslutades och det nya, ur arbetarnas synpunkt ytterligare försämrade avtalet skrevs under, vägrade Edvard Johansson att signera det. Uppenbarligen ville Landssekretariatet här statuera ett exempel: de nytillkomna försämringarna hade arbetarna ådragit sig eftersom de inte följt LO:s handlingsrekommendationer.

SPIAF

SPIAF genomförde avtalsrörelser under en hög grad av inre oenighet. Splittringen uppträdde dels mellan olika organisationsnivåer i förbundet, dels mellan olika åsiktsmässiga riktningar.

Av de olika grupperingarna inom förbundet framträder de två kommunistiska partiernas anhängare tydligast. En huvudorsak till detta är den partimässiga disciplin de ålade sig, vilken gjorde deras agerande i stort sett enhetligt och samordnat. Socialistiska Partiets position i förbundet var relativt stark. Man hade ett stort inflytande i Sundsvalls och Söderhamns distrikt och även i viss mån i Gävle-Dala. Det var också från dessa distrikt den socialistiska fraktionen inom SPIAF:s representantskap rekryterades.

1. SP

Inför avtalsrörelsen 1931-1932 var man inom SP:s ledning tämligen pessimistisk vad gällde arbetarnas möjligheter att hävda sig gentemot arbetsgivaroffensiven. Man räknade med att den fackliga ledningen skulle vika inför offensiven, varför partiet – om det höll fast vid kravet på bibehållna löner – skulle kunna hävda sig. I början av avtalsrörelsen skilde sig därför inte socialisternas linje från den övriga arbetarrörelsens. I samband med valutapolitikens förändring kom SP fram till en särskild partilinje som kunde drivas i avtalsrörelsen: de indexreglerade lönerna. Denna upprätthölls inom SPIAF till och med avtalskonferensen i januari 1932. SP nådde vissa framgångar med sin speciella linje och lyckades också vinna icke-socialister för den, men samtidigt fungerade kravet på indexreglerade löner splittrande. Många arbetare, som ville kämpa för bibehållna löner, var inte beredda att ansluta sig till det socialistiska indexkravet. Denna splittrande funktion blev på avtalskonferensen också uppenbar för den socialistiska fraktionen, som kom att agera tvekan och oenhetligt i förhållande till sin linje. Efter konferensen begrovs indexkravet i tysthet.

Socialisterna arbetade på två plan i SPIAF, dels fanns en socialistisk fraktion inom förbundsledningen, dels var partiet verksamt på avdelningsnivå. Efter att ha övergett den utpräglat partipolitiska indexlinjen sökte partiet bedriva samma politik som i 1928 års pappersmasskonflikt. Socialisterna tog fasta på att partiet hade fotfäste på såväl ledningsnivå som avdelningsnivå. Med denna utgångspunkt framträdde socialisterna som den enade medlemskårens talesman gentemot den eftergiftsbenägna ledningen. På ledningens sammanträden medförde detta att den socialistiska fraktionen bedrev en konsekvent oppositionspolitik utan något utrymme för kompromisser rörande kravet på bibehållna löner. Troligen hade man inom ledningen kunnat vinna vissa framgångar med en kompromissvilligare attityd, men då hade man å andra sidan förlorat den åtrådda positionen som medlemmarnas talesman inom ledningen. Denna taktik innebar också att man sökte enhet med den övriga ledningen när den

fattade de ur socialisternas synpunkt korrekta besluten om först partiell sedan total strejk.

Den roll socialisterna spelade som medlemmarnas förespråkare i ledningen var inte problemfri, något som kom i öppen dager när medlemsgrupper agerade på ett sätt som stred mot socialisternas intentioner eller framförde argument som inte hörde hemma i den socialistiska vokabulären. Så refererade socialisterna ett argument som sades förekomma bland friställda medlemmar. Dessa skulle vara inställda på konflikt, vilket av SPIAF:s ledning tockades som en åstundan till konfliktunderstöd. Trots att argumentet försatte socialisterna i svårigheter och att de själva inte helt ville stå för detta, ansåg de likväl att de måste referera det. Samma beroende av medlemsopinionen framkom på den avslutande avtalskonferensen då socialisten Johan Karlsson bytte ståndpunkt från den ena dagen till den andra, när avdelningsombudens inställning visade sig gå emot socialisternas ursprungliga ställningstagande.

Än mer tillspetsad var motsättningen mellan socialisterna och vissa medlemsgrupper i samband med den partiella strejken i februari och utlastningen av pappersmassan i maj, juni och juli. Den socialistiska fraktionen accepterade till en början den partiella strejken, men när det visade sig att denna möttes av omfattande protester svängde partiet. På flera håll stannade inte medlemmarna vid protester utan var också beredda att gå ut i en vild strejk. SP var uttalad motståndare till vilda aktioner, men inför medlemstrycket i Sundsvall gav man efter och planerade t o m att administrera och leda den vilda aktionen, som dock aldrig blev av. Under sammanstötningarna i hamnarna i samband med pappersmasseutlastningen tog man i den socialistiska pressen inte avstånd från de aktioner som gjordes, trots att dessa inte låg i linje med partilinjen.

Den socialistiska taktiken hade en övergripande syftning. Man riktade in sig på kampen om de valbara posterna. I den socialistiska propagandan uppmanades fackföreningsmedlemmarna att inför kongressen och riksdagsvalet ge akt på vem som förrådde arbetarnas intressen – dvs den reformistiska ledningen – och vem som kämpade för arbetarna – nämligen socialisterna. I enlighet med denna inriktning reserverade man sig genomgående när besluten inom ledningen gick den socialistiska fraktionen emot. Den vikt man lade vid reservationerna framkommer vid de två tillfallen man oregelbundet lämnade in sina reservationer i efterhand. Ett annat utslag av denna linje var Johan Karlssons strävan att antagonisera motsättningen till LO på första avtalskonferensen. Vidare blev för socialisterna liksom för Landssekreteriatet skuldfrågan för strejkens misslyckande ett huvudmoment i diskussionen under sommaren 1932. Denna debatt pekade fram mot den stundande kongressens uppgörelse om verksamhetsberättelsen.

I stort sett uppträdde socialisterna inom SPIAF enhetligt, men vissa meningsskiljaktigheter kan, även om de endast framträdde i indirekt form, avläsas i två frågor. I den ena frågan kom partiledningen och socialisterna på avdelningsnivå inom SPIAF i motsättning till varandra. Under den partiella strejken tog partimedlemmar inom Sundsvallsdistriktet mycket starka intryck av militansen hos vissa arbetargrupper, under det att partiledningen och de ledande socialisterna låg närmare SPIAF:s ledning. Denna motsättning förekom säkerligen också under massalastningen, även om materialet är tämligen tunt i detta fall.

Den andra frågan gällde politiseringen. På avtalskonferensen valde socialisterna att framträda med det partimärkta kravet på indexlöner. Den socialistiska representantskapsledamoten Erik Janssons inlägg på konferensen och förberedelsemötet liksom ett par repliker från socialistiska konferensombud låter ana en otillfredsställelse med denna partiprofilering. Även beträffande en annan linje i SP:s politisering på avtalskonferensen – skärpningen av motsättningen till de ledande reformisterna – skymtar en splittring. Erik Jansson var i denna fråga

angelägen om att sänka debattertemperaturen under det att Johan Karlsson utmanade reformisterna på duell. Janssons agerande får ses i samband med den tendens till uppgörelse i godo mellan partierna som präglade hans hemdistrikt, Gävle-Dala, enligt vad som framkom i undersökningen av valet av LO-delegat 1931. (Se kap. 5)

Sammanfattningsvis var SP:s agerande under konflikten underställt den övergripande målsättningen att erövra positioner inom den fackliga apparaten. Man intog därför en för omvärlden urskiljbar ställning under konflikten. Till en början skedde detta genom att driva en partimärkt linje. När detta misslyckades tog man på sig rollen som medlemsopinionens talesman. En viss skillnad fanns här mellan socialisterna inbördes, där inte minst SP:s ledning mer betonade de partimässiga fördelarna i varje ställningstagande, under det att socialisterna på basplanet stod närmare de spontana stämningarna inom medlemskåren.

Socialisternas utformning av politiken skapade två motsättningskomplex:

Å ena sidan önskade man hålla en socialistisk kurs, å andra sidan ville man driva medlemmarnas krav.

Å ena sidan önskade man driva sina ståndpunkter så hårt att man kunde identifieras som arbetarnas företrädare, å andra sidan ville man inte driva sin linje så hårt att man riskerade en utslutning av partimedlemmar, något som skulle omöjliggjort en framtida uppgörelse om posterna.

I situationer som avtalskonferensen i januari, den partiella strejken och massalastningen blev det omöjligt att samtidigt upprätthålla samtliga målsättningar. Eftersom partiet inte helt kunde välja sida blev den socialistiska politiken i dessa fall tvetydig och innehållslös. (684)

2. SKP

Kommunisterna hade inte socialisternas starka förankring i SPIAF. Vid det tillfälle SAP spelade en avgörande roll för konfliktens utveckling – utlastningen av pappersmassa från norrlandshamnarna – var det symptomatiskt nog arbetare utanför SPIAF som var pådrivande i skeendet. Den förankring partiet hade i SPIAF låg i Söderhamnsdistriktet och i Ådalen-distriktet. Någon dominerande roll spelade man inte där och genomgången av 1 maj-firandet visar att SKP:s inflytande befann sig på retur i Ådalen. (Se kap. 5)

Mer än någon annan riktning inom arbetarrörelsen hade SKP en vision av hur avtalsrörelsen skulle gestalta sig. Man hade på ett tidigt stadium gjort klart för sig vad som skulle hända i pappersmasseindustrins avtalsrörelse 1931-1932: Arbetsgivarna skulle gå till offensiv. I denna offensiv skulle arbetsgivarna få allt tänkbart stöd av staten och dess ordningsmakt samt fackföreningsbyråkratin. Varje försök från arbetarnas sida att hävda sina intressen skulle leda till repressalier från treenigheten ”arbetsköpare–stat–fackföreningsbyråkrati”. Den enda möjligheten att hejda och omintetgöra offensiven och repressalierna låg i en mobilisering av arbetarna vid sidan om den fackliga ledningen. Någon tredje väg mellan alternativen oförsonlig kamp eller underkastelse, existerade inte i den kommunistiska föreställningsvärlden.

Denna vision blev helt bestämmande för kommunisternas agerande under pappersmassekonflikten. Genom oppositionskonferenser i avtalsrörelsens förberedelsestadium försökte man skapa en beredskap och preliminär organisation inför vad som skulle hända. Genom paroller om vild strejk under den partiella strejken försökte man få igång en massrörelse vid sidan om SPIAF:s ledning. Genom paroller om generalstrejk under massautlastningen försökte man bredda kampen till andra arbetargrupper och ge den ett samhällspolitiskt perspektiv. Hand i hand med denna mobiliseringspolitik fördes en ständig kritik mot förbundsledningen. Även

när denna fattade beslut om total strejk i industrin avgränsade sig SKP från förbundsledningen och hävdade att denna bara väntade på en möjlighet att förråda arbetarna.

De bakslag som drabbade den kommunistiska linjen ledde inte till någon omprövning. Synbarligen tolkades de som bekräftelser på den kommunistiska visionens bärkraft: uteslutningarna var förutsedda, angreppen visade att man hade rätt. Det var således inte fel på partiets linje utan felet låg i att linjen inte bedrevs med tillräcklig kraft.

Till skillnad från socialisterna var kommunisterna beredda att offra sina positioner i den fackliga apparaten, om genomförandet av partilinjen fordrade detta. Så lät man representantskapsledamoten Gunnar Mattsson uteslutas hösten 1931. På våren vägrade de uteslutningshotade kommunisterna i Kramfors och Ulfvik att göra någon taktisk reträtt.

Sammanfattningsvis kan sägas att kommunisternas linje var ögonblicksbestämd. De satsade allt de hade i kampen mot lönesänkningsoffensiven och arbetade helt enligt den vision man skapat sig över avtalsrörelsens utveckling. I det längsta lanserades Söderhamnskonferensens resolution från september 1931. Denna hade inga som helst möjligheter att ena arbetarna, men eftersom kommunisterna bestämt sig för att den var den ideala plattformen vidhöll de den. På liknande sätt förhöll det sig med kravet på omedelbar och vild arbetsnedläggelse. Eftersom detta var den enda rätta vägen i kampen mot arbetsgivarna proklamerades den utan avseende på dess genomförbarhet. Under den partiella strejken, då det bland medlemmarna fanns en strävan som låg i linje med kommunisternas, försökte dessa inte få till stånd en omfattande mobilisering bland arbetarna. I stället nöjde sig kommunisterna med vad de omedelbart kunde lyckas med. De prioriterade således gesten – den vilda strejken – framför möjligheterna att på bredare front kunna samla arbetarna.

Kommunisternas motvilja mot kompromisser möjliggjorde att partiet kunde hålla ren sköld, och medlemmarna riskerade aldrig att som socialisterna behöva bryta mot partilinjen. De fick emellertid betala ett högt pris för sin politiska renhet: fångade i sin vision genomlevde kommunisterna avtalsrörelsen avskilda från dess realiteter. Även vid de tillfällen kommunisterna kunde påverka skeendet isolerades de tämligen omgående.

3. SAP

Den socialdemokratiska riktningen inom SPIAF är svårare att fånga än oppositionspartiernas. En orsak till detta är att socialdemokraterna inom förbundet uppträdde oenhetligt, en annan att det fackliga och politiska ledarskapet enligt den socialdemokratiska organisationsmodellen glidit in i varandra. Socialdemokraterna skall därför behandlas i två avsnitt, ett rörande grupperingen inom ledningen och ett om socialdemokraterna på avdelnings- och distriktsnivå.

1. Ledningen. Den socialdemokratiska grupperingen inom SPIAF ledning bestod av närmare 20 personer. Hela funktionärskåren om fem personer var med undantag av J V Kumblad socialdemokratiskt organiserad, liksom de fem kongressvalda förbundsstyrelseledamöterna. Majoriteten av representantskapet var socialdemokrater liksom två av de av distrikten utsedda förhandlarna.

De linjer Landsorganisationens ledning drog upp för avtalsrörelsen kan sägas motsvara SP:s och SKP:s partidirektiv, även om de inte hade samma bindande karaktär.

I december 1931 ställdes SPIAF:s ledning inför kravet att ompröva sin avtalslinje: Arbetsgivarna hade inte visat någon kompromissvilja i förhandlingarna och Landssekretariatet hade slutgiltigt bestämt sig för en eftergiftslinje. G O Strand och L Em Eriksson tog på sig uppgiften att anpassa SPIAF till de nya förutsättningarna. De tänkte sig att omsvängningen skulle

förankras i förbundet på en avtalskonferens 14 januari 1932. Dagen före avtalskonferensen diskuterades eftergiftslinjen på ett förberedande möte med representantskapet. Närvarande gäster från LO och grannförbunden argumenterade eftertryckligt för eftergifter, och den socialdemokratiska grupperingen enades med ett undantag kring denna linje. Denna enighet innefattade dock meningsskiljaktigheter om hur långt och i vilken form linjen skulle drivas. En del ledamöter diskuterade med utgångspunkt från vilka eftergifter som kunde tänkas vara möjliga att driva igenom hos medlemmarna, andra menade att ledningen skulle fatta sin ståndpunkt på fri hand.

Utanför diskussionen inom den socialdemokratiska gruppen ställde sig Robert Andersson. Hans avdelning, Söråker i Sundsvallsdistriktet, hade med kraft slagit fast krav på status quo i lönehänseende. Robert Andersson gjorde detta krav till sitt eget på representantskapets sammanträde. På avtalskonferensen slog så Robert Andersson om, och socialdemokraterna inom ledningen stod enade bakom eftergiftslinjen. Denna enighet bidrog till att SPIAF under de följande förhandlingarna kunde backa till en lönereducering på 5 %.

När SPIAF blev utsatt för ytterligare påtryckningar i förhandlingarna markerade Robert Andersson och Birger Öhquist att de inte kunde sträcka sig längre än till 5 %. Detta därför att de ansåg att man inte kunde få med sig medlemmarna på större reduceringar än så. Det var således medlemmarnas förmodade ståndpunkt som fick motivera ställningstagandet.

Under de följande förhandlingarna pressade Edvard Johansson och medlingskommissionen på för att SPIAF skulle göra ytterligare reträtter. Nu liksom inför avtalskonferensen förelåg, två attityder: en del av den socialdemokratiska gruppen spekulerade i likhet med Robert Andersson och Birger Öhquist i vad som var möjligt att få med sig medlemmarna på, andra tog i likhet med Edvard Johansson större hänsyn till vad som var gångbart vid förhandlingsbordet.

I mitten av mars skedde ett nytt enande av den socialdemokratiska gruppen. Vid en sittning med Landssekreteriatet lovade SPIAF:s förbundsstyrelse att vid medlemsomröstningen om förlikningskommissionens medlingsbud rekommendera medlemmarna att tillstyrka detta avtalsförslag. När representantskapet skulle sända ut förslaget på omröstning bröt dock Robert Andersson mot det avgivna löftet och talade för avslag på förslaget. Andersson vann även förhandlaren Per Södergren, som i likhet med Andersson kom från Sundsvallsdistriktet, för avslagslinjen.

Efter det att medlemmarna röstat nej till medlingsförslaget började åter flera medlemmar i gruppen diskutera om en uppgörelse på 5 %. Fram till medlemsomröstningarna i juni och juli hade dock gruppen åter kittats samman och stod nu enigt bakom förlikningskommissionens avtalsförslag.

För att sammanfatta: den socialdemokratiska gruppens ställningstagande utformades i spänningen mellan Landssekreteriatets linje och stämningarna bland medlemmarna. Följdriktigt är att de som visade den största känsligheten för medlemsopinionen i denna fråga kom från massproducerande distrikt: Robert Andersson och Per Södergren, Sundsvall, Magnus Fredriksson, som framför allt tog upp utarbetarnas krav, Ådalen, och John Sandberg, Gävle-Dala. Av dessa talade endast Robert Andersson vid flera tillfällen och fullt ut för en för medlemmarnas synpunkter lyhörd linje. Någon konsekvent hållning intog han emellertid inte utan gick från den ena ståndpunkten till den andra.

Spänningen mellan Landssekreteriatet och medlemsopinionen blev särskilt stark sedan LO och Transport i april vägrade stödja strejken i pappersmasseindustrin. Protesterna mot LO

bland medlemmarna slog också till en del igenom hos den socialdemokratiska gruppen på ett möte med representantskapet 20 maj 1932. Adolv Nyström från Jämtland gick så långt som att instämma i en av socialisterna föreslagen offentlig protest mot LO. Några representantskapsledamöter erkände att det fanns fog för viss kritik, men de var hovsammare i tonen. Försvaren av LO:s sak var antingen förbundsfunctionärer eller ledamöter från södra Sverige.

I strejkens slutskede fördes på ledningens sammanträden en alltmer politiskt betonad debatt mellan Landssekreteriatet å ena sidan och socialisterna å den andra. Denna debatt kan sägas haft sin upptakt på ledningens förberedelsemöte 13 januari inför avtalskonferensen. Därefter förekom den endast tillfälligtvis för att sedan under strejkens sista månader i stigande utsträckning prägla ledningens sammanträden. Även i denna fråga låg till en början funktionärer och representanter från södra Sverige närmast Landssekreteriatets linje. I konflikternas slutskede fick de sällskap av två av dem som i maj yttrat en viss kritik mot LO samt av Robert Andersson. Den senares inlägg på den avslutande avtalskonferensen hade formen av en generell uppgörelse med socialisternas fackföreningsuskadliga verksamhet. Troligen utförde han därmed en politisk lojalitetsdemonstration. Det vill synas som om den politiserade debatten hade en enande funktion för den socialdemokratiska gruppen. Detta därför att den fick gruppen att orientera sig efter politiska sympatier, där man hade en grundläggande åsikts-gemenskap, i stället för efter fackliga praktiska frågor, där det visat sig föreligga motsättningar inom gruppen.

I de här redovisade frågorna slog så småningom Landssekreteriatets linje igenom hos den socialdemokratiska grupperingen inom SPIAF:s ledning. Däremot lyckades aldrig Landssekreteriatet övertala den att träffa ett lönesänkingsavtal över medlemmarnas huvuden. Inom SPIAF:s ledning fanns dock en krets av ledamöter som vid olika tillfällen under våren 1932 föreslog en stadgevidrig överenskommelse vid bordet. Denna krets uppträdde inte på gemensam front: en ledamot som vid ett möte kommit med förslag om omedelbar uppgörelse kunde vid ett annat gå emot ett liknande. Kretsen bestod av funktionärerna G O Strand och L Em Eriksson, fyra bruksarbetare från södra Sverige samt Magnus Fredriksson från Ådalen. I flera fall sammanföll denna krets inom den socialdemokratiska gruppen med de personer som vad gäller avtalslinjen och synen på LO och socialisterna legat nära Landssekreteriatets inställning. Karaktäristiskt nog var dessa ledamöter inte utsatta för någon direkt konfrontation med de strejkande arbetarna.

Varje gång ett förslag ställdes om en uppgörelse vid bordet tog en majoritet av den socialdemokratiska gruppen ställning mot förslaget. Två huvudargument kom till användning. Det ena var principiellt: man hänvisade till stadgans mening och anda, enligt vilken medlemmarna hade beslutanderätten över sitt avtal. Det andra argumentet kom oftare till användning. Det var taktiskt betingat: man ansåg att stämningen bland medlemmarna omöjliggjorde ett sådant beslut. Vad man menade med detta framkommer inte alltid, men vid olika tillfällen anfördes att förbundet skulle splittras och att medlemmarna ej skulle acceptera en sådan uppgörelse. Vidare påpekades att den socialistiska minoriteten inom ledningen skulle reservera sig mot beslutet. Vad man här hade i tankarna var den kommande kongressen, inför vilken man inte ville antagonisera förhållandet till medlemmarna-valmännen. Även det stundande riksdagsvalet omnämndes i detta sammanhang.

II. Avdelningarna. Den socialdemokratiska kadern på avdelnings- och distriktsnivå inom SPIAF stod inför samma alternativ som partikamraterna inom ledningen: Landssekreteriatet eller medlemsopinionen. Det är naturligt att denna i regel, om än inte genomgående, stod

medlemsopinionen närmare och var mer beroende av denna än ledningen. Märkbart är att den socialdemokratiska fraktionen i den genompolitiserade och blockuppdelade Frånö-avdelningen höll klarare socialdemokratisk kurs än vad socialdemokraterna gjorde i de avdelningar där man hade en betydligt starkare ställning. Framför allt gäller detta Skutskär och Söråker.

Vid avtalskonferensen i januari, den partiella strejken i februari och LO:s och Transports sympativägran kom stora delar av den socialdemokratiska kadern på avdelningsnivå på kollisionskurs med LO:s linje. Till dels kan detta förklaras av situationens och medlemsopinionens tryck. Så pressades K G Sundquist i Karlshäll och Ernst Nilsson och andra socialdemokrater i Sundsvallsområdet under massalastningen till sådana ståndpunktstaganden, som inte var förenliga med deras ideologi. Här fällde viljan till att inte förlora kontrollen över skeendet utslaget. Samtidigt står det klart att det fanns genuina meningsskiljaktigheter i de socialdemokratiska leden rörande avtalsfrågan. Tendenser till en uppslutning bakom LO:s linje kan dock avläsas i strejkens slutskede, men de var inte lika starka som på ledningsnivån.

För den socialdemokratiska riktningen inom SPIAF formades politiken under inre oenighet i ett korstryck. Den socialdemokratiska linjen, som i första hand formulerades av Landsorganisationens ledning, krävde eftergifter gentemot arbetsgivaren och bevarad arbetsfred. Medlemsopinionen önskade bibehålla löner och var beredd att ta en konflikt för detta krav. På ledande nivå kom man ganska snart överens om att LO:s linje om eftergifter var riktig. Man kunde däremot inte ena sig om att genomföra denna linje. För att göra detta fordrades nämligen att man gick förbi såväl medlemsopinion som stadga och härvidlag tvekade man: ”Den sista villan kunde bli värre än den första”, som Socialdemokraten uttryckte saken. Avgörande var de ögonblicksbestämda faktorerna, varvid den kommande kongressen och kontrollen över konfliktens utveckling troligen var de utslagsgivande.

Inbakad i de motsättningar den socialdemokratiska gruppen ställdes inför låg en organisationsmässig fråga av principiell räckvidd: ledningens förhållande till medlemmarna. LO:s uppfattning var att ledningen hade det yttersta ansvaret för förbundets politik; den motsatta uppfattningen var att det var medlemmarnas vilja som ytterst skulle bestämma förbundets agerande. SPIAF:s stadgar gav uttryck åt den senare uppfattningen, men majoriteten av förbundets ledning tenderade åt den förra uppfattningen även om den inte mäktade att ta konsekvenserna av sin ståndpunkt.

4. Den spontan-fackliga riktningen

Som framgått i kapitlet om de politiska styrkeförhållandena i SPIAF gjordes i flera avdelningar uttalanden av spontan-facklig karaktär i samband med 1 maj-diskussionen. Dessa deklamationer tillkom när fackföreningarna utsattes för partipolitiska påtryckningar. Under avtalsrörelsen 1931-1932 var inte partiernas utspel så politiska till sin karaktär som i 1 maj-frågan. Medlemmarna fick i stället ta ställning till linjer i facklig utformning, även i de fall dessa hade ett partipolitiskt ursprung. Av denna anledning förekommer inga särskilda deklamationer i spontant facklig riktning under avtalsrörelsen 1931-1932. Ett undantag var Karl Borgman men hans yttrande fälldes i en sidoordnad fråga. När Borgmans avdelning, Sandarne, i början av januari 1932 beslöt sig för att delta på en RFO-konferens motsatte sig Borgman detta på principiellt anti-politiska grunder. Borgman, som hållit sin avdelning utanför partipolitiken i 1 maj-frågan, intog i övrigt inte någon framträdande ställning under avtalsrörelsen. Först i slutskedet av strejken finns ett nedslag i avdelningsprotokollet. Inför avtalskonferensen i augusti 1932 framträdde han med ett anförande i vilket han gjorde en uppgörelse i konflikten avhängig av möjligheterna att få bort de förhatliga strejkbrytarna från orten.

I materialet framträder flera personer på avdelningsnivå med inlägg i avtalsfrågan vilka inte direkt kan kopplas samman med partilinjerna. Det excerperade avdelningsmaterialet är dock alltför sprött för att man skall kunna låsa dessa uttalanden vid en spontan-facklig linje.

Inom ledningen avskilde sig två personer från partiblocken: Holger Bergh, förhandlingsdelegationen, och K J Eriksson, representantskapet. Både Bergh och Eriksson var medlemmar i Skoghall, Värmland. Holger Bergh sökte skapa sig en plattform mellan de socialdemokratiska och socialistiska fraktionerna inom ledningen.

K J Eriksson personifierade i mycket medlemsopinionen. Han deltog inte i den strategiska och taktiska diskussionen inom representantskapet. Han hade på avtalskonferensen deklarerat sin ståndpunkt: bibehållna löner. Denna ståndpunkt bestämde hans fortsatta agerande. Han saknade Holger Berghs ambition att i varje läge finna en plattform mellan partifraktionerna, och anslöt sig till de förslag som låg i linje med hans ståndpunkt. I regel innebar detta socialisternas förslag, men någon konsekvens förelåg inte i detta avseende.

På avtalskonferensen i januari 1932 framstod Axel Nordlund, Fagervik, med en egen profil. Visserligen låg han vad gäller avtalslinjen nära socialisterna, men hans motivering var annorlunda. Nordlund anknöt till en icke-marxistisk nationalekonomisk teoribildning, som han tolkade i en underkonsumtionistisk riktning. Samma nationalekonomiskt anknutna resonemang återkom hos Erik Jansson, Laxå, på avtalskonferensen i augusti. Nordlunds och Janssons argumentation får ses som ett försök att komma förbi de partimärkta lägesanalyserna.

I avdelningsmaterialet kan man i flera fall se att partianslutna medlemmar, främst socialister, spelade rollen av "rent" fackliga företrädare för medlemsopinionen. Tydligast framträder detta kanske vid Sandarnes val av Oscar Olsson till ombud vid den första konferensen och Skutskärs val av Oskar Magnusson till ombud vid den andra konferensen. De valdes trots sin socialistiska partitillhörighet och därför att de representerade ett fackligt alternativ till förbundsledningens politik.

Den grundläggande svagheten för de spontan-fackliga var, som redan påpekats, bristen på samordning och organisation. Dess företrädare kunde göra sig gällande på avdelningsnivå, men hade svårare att skapa en enhetlig samlade linje på förbunds nivå. De spontan-fackliga förmådde inte enas om en linje på avtalskonferensen i januari 1932. På denna fanns dock utrymme för en alternativ linje, eftersom kommunisterna och socialisterna i detta läge sökte profilera sig partipolitiskt.

5. Medlemsopinionen

Under den dramatiska avtalsrörelsen i pappersmasseindustrin 1931-1932 blev medlemmarna i SPIAF föremål för de fackligt politiska riktningarnas intresse. De olika riktningarnas framgångar var eller gjordes beroende av i vad mån de lyckades vinna medlemmarnas anslutning. Ytterst avgjordes händelseutvecklingen av kraftspelet mellan å ena sidan LO:s krav på en eftergifts linje och å andra sidan medlemsopinionens ställning.

Medlemmarnas vilja manifesterades i två sammanhang: i avtalsomröstningarna och på avdelningsmötena. Alla medlemmar engagerade sig dock inte i den fackliga verksamheten. I avtalsomröstningarna deltog omkring 70 % av de berörda under det att ett fackföreningsmöte, som samlade 20 % av medlemmarna, får sägas vara välbesökt. Trots att endast en del av medlemmarna deltog i verksamheten följdes de fackliga organens beslut obrottsligt. Man får därför tolka frånvaron så att de som avstod från deltagande överlät på de andra medlemmarna att bestämma. Fackföreningsmötena och avtalsomröstningarna får därför ses som det

organiserade uttrycket för medlemmarnas vilja.

Medlemsopinionen var ingalunda enhetlig. Av medlemsomröstningarna framgick att arbetarna i de mindre företagen var mer benägna att ge upp kampen mot lönesänkings-offensiven. I den första omröstningen var dock förbundet väl samlat bakom nej-alternativet. Erfarenheterna från 1928 års massalockout torde härvidlag påverkat utslaget. Det var när pressen på arbetarna ökade som en omprövning kom till stånd, även om majoriteten vid alla tre avtalsomröstningarna var för avslag. Avgörandet föllades av medlemmarna vid norrlandskustens stora exportfabriker. Särskilt höga var nej-siffrorna i Sundsvalls och Söderhamns distrikt, områden som också politiskt var radikala.

Bakom differenserna i medlemskåren låg faktorer, som faller utanför denna avhandlings undersökningsområde: lokala, fackliga och politiska traditioner, orternas sociala och industriella miljö etc.

Trots skillnaderna inom medlemskåren fanns vissa generella drag. Kravet på bibehållna löner var enande, det var först när det visade sig svårt att genomföra kravet som en minoritet av medlemmarna gav upp. Vidare var beteendemönstret likartat. Medlemsopinionen utmärktes av sin spontanitet. Uppsving av aktivitet och engagemang avlöstes av perioder av inaktivitet. Detta rörelsemönster kan följas från prolongationsomröstningen i augusti 1931, då en viss aktivering ägde rum. Denna avlöstes på avdelningsnivå av en period av stiltje, som varade fram till avtalskonferensen i januari 1932. Konferensen gav upphov till en ansamling av krafterna och initiativ togs också spontant på mötena vid sidan om de politiska fraktionerna. Efter konferensen inträdde en avmattning, vilken avlöstes av ett nytt uppsving i samband med den partiella strejken, men även detta uppsving ebbade ut. Medlemsomröstningarna, arrangerandet av den lokala strejken och utlastningen av massa i norrlandshamnarna ledde även de till tillfälliga ansamlingar. De tillfälliga stegringarna av engagemanget medförde i likhet med avtalsomröstningarna en mobilisering av medlemmarna till fackföreningsmötena. Till detta kom att flera avdelningar betalade ut strejkunderstödet i samband med fackföreningsmöten. Samtidigt ökades vanligen mötesfrekvensen från ett möte per månad till ett möte per vecka. Allt detta ledde till en aktivering av medlemskåren. I sin tur innebar detta att avdelningarnas ställningstaganden påverkades av en grupp medlemmar, som vanligen ej tog aktiv del i den fackliga verksamheten. Denna del av medlemskåren kan ses som en periferi i förhållande till avdelningarnas centrum, dvs de fackliga aktivisterna. Mobiliseringen av denna periferi torde ha medfört att traditionella lojaliteter och blockbildningar löstes upp eller förlorade i betydelse.

Medlemmarnas ställningstaganden under pappersmassestrejken utformades under inflytande från de politiska riktningarnas propaganda. Men undersökningen har gett entydiga besked om att medlemskollektivet var obundet av partierna. När det stödde ett förslag från partipolitiskt håll innebar detta inte ett stöd för partiet. Förslaget antogs då det ans svara mot medlemmarnas behov i ett visst läge.

Medlemskollektivets agerande tolkas som ett uttryck för en *spontan facklig tendens*. Ställningstagandena var inte dikterade av någon övergripande samhällsåskådning, utan avhängiga av arbetsgivarnas offensiv n lönenivån. Häri låg en avgörande skillnad mellan medlemsopinion och partier. Medlemmarna avsåg att försvara sina löner och därmed hamnade de i motsatsställning till socialdemokratin, som ej kunde tillåta att en grupp arbetare bröt mot Landssekreteriatets generallinje under Motsatsställningen ledde till att medlemsopinionen kom på gems front med den politiska vänstern. Medlemmarna var emellertid främmande för vänsterpartiernas övergripande syfte: att inför den samlade svenska arbetarklassen ge prov på

sin förmåga till ett alternativt ledarskap. De partipolitiska riktningarnas perspektiv var således flerdimensionellt: de såg pappersmassestrejken i ett samhällspolitiskt perspektiv. Medlemsopinionens perspektiv var däremot begränsat till de omedelbara problem pappersmassefabrikanternas löneaktion medförde för arbetarna.

Bilaga 1. Sammanställning av omröstningen på avtalskonferensen januari 1932: distriktsvis

Distrikt eller motsvarande	Antal röster fördelade på						Nedlagda röster			
	Representantskapets förslag			Henning Carlssons förslag						
	ledning	ombud	summa	ledning	ombud	summa	ledning	ombud	summa	
Funktionärer	5		5							
Skellefteå	1		1		8	8				
Jämtland	1	2	3		1	1				
Ådalen	3	3	6		1	1	2		2	
Sundsvall	2	1	3	1	8	9	1		1	
Söderhamn				2	4	6				
Gävle	1	2	3	1	4	5	2		2	
Värmland	1	5	6	1	3	4	1		1	
Dalsland	2		2		1	1				
Göteborg	3	2	5		1	1				
Norrköping	2	1	3							
Småland	2	1	3		1	1				
Summa		17			32		5			
Ombud										
Ledning	23			5			1			
Summa			40			37				6

Källa: Protokoll fört vid Svenska Pappersindustriarbetareförbundets avtalskonferens 14-15.1.1932.

Bilaga 2:1. Avtalsomröstningarna 1932 hela landet.

Ant. avd	Distr.	Antal medl ¹	1:a omröstningen				2:a omröstningen					3:e omröstningen					
			Antal röst	ja	nej	neutrala	kass	Antal röst	ja	nej	neutrala	kass	Antal röst	ja	nej	neutrala	kass
8	Skellefteå	1596	992	177	778	37	1004	406	565	33		918	362	498	56	2	
3	Jämtland	458	276	65	192	19	288	162	108	16	2	263	167	79	16	1	
12	Sundsvall	3812	2517	30	2472	15	2035	220	1776	39		1973	609	1293	70	1	
7	Ådalen	1547	1079	278	772	29	866	286	559	21		957	568	371	17	1	
4	Söderhamn	1395	1043	120	906	17	1007	214	777	16		935	280	630	24	1	
8	Gävle	2393	1760	323	1423	13	1650	423	1173	50	4	1625	750	820	54	1	
4	Värmland	1204	824	86	717	20	655	203	432	19	1	598	250	322	23	3	
7	Göteborg, Dalsland, Småland, Norrköping	897	619	253	351	15	637	328	286	23		595	336	231	27	1	
53	Hela landet	13302	9110	1332	7649	165	2	8142	2242	5676	217	7	7864	3322	4244	287	11
			+59 ²	+21 ²	+38 ²												
			9169	1353	7687												

1) 31/12 1932.

2) Rottneros tillkommer vid första omröstningen.

Källa: SPIAF: Cirkulär 12, 22, 24/1932

Bilaga 2:2. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Skellefteå

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen					2:a omröstningen					3:e omröstningen				
			Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass
8	Klemensnäs	283	149	30	111	8	180	93	75	12		181	108	58	14	1	
13	Ytterstfors	147	76	41	34	1	91	60	31		103	47	46	10			
23	Karlshäll	102	62	7	53	2	64	19	44	1	50	20	28	2			
29	Obbola	283	195	19	175	1	202	63	137	2	172		169	3			
34	Öhrviken	212	12	184	16	3	182	70	109	3	154	68	75	11			
34	Umeå	86	49	1	45	3	46	22	20	4	42	29	12	1			
156	Sofiehem	107	52		52		57		52	5	60	11	38	11			
158	Munskund	272	197	67	124	6	182	79	97	6	156	79	72	4	1		
	Summa	1596	992	177	778	37	1004	406	565	33	918	362	498	56	2		
	i procent			18	78			40	56			39	54				

Bilaga 2:3. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Jämtland

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen					2:a omröstningen					3:e omröstningen				
			Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass
25	Hissmofors	212	121	37	82	2	127	78	43	6		120	86	23	10	1	
33	Äggfors	130	73	20	51	2	73	37	33	3		66	33	30	3		
23	Ulriksfors	116	82	8	59	15	88	47	32	7	2	77	48	26	3		
	Summa	458	276	65	192	19	288	162	108	16	2	263	167	79	16	1	
	i procent			22	70			56	38				63	30			

Bilaga 2:4. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Ådalen

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen					2:a omröstningen					3:e omröstningen				
			Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass
17	Kramfors	373	289	61	226	2	218	79	137	2		213	129	80	3	1	
18	Frånö	254	172	79	91	2	142	56	80	6		228	162	62	4		
19	Sprängsviken	187	134	59	74	1	130	36	92	2		144	88	53	3		
28	Svanö	289	182	2	163	17	132	25	101	6		154	70	80	4		
31	Wäija	284	193	37	156		151	43	107	1		120	67	52	1		
130	Ulfvik	43	49	22	27		33	18	14	1		30	17	12	1		
131	Hallstanäs	117	60	18	35	7	60	29	28	3		68	35	32	1		
	Summa	1547	1079	278	772	29	866	286	559	21		957	568	371	17	1	
	i procent			26	72			33	65				59	39			

Bilaga 2:5. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Sundsvall

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen					2:a omröstningen					3:e omröstningen				
			Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass
1	Fagervik	566	463		463		349	6	343			336	16	318		2	
11	Torpshammar	176	73		71	2	90	6	65	19		69	31	38			
16	Ortviken	410	297	1	292	4	249	44	199	6		212	132	67	13		
20	Vivstavarv	350	214	1	209	4	195	13	179	3		183	56	127			
26	Söråker	415	274		274		235	23	211	1		235	58	159	18		
30	Essvik	397	301		301		227	19	204	4		215	24	179	12		
35	Svartvik	552	391		391		249	1	246	2		252	104	135	13		
47	Matfors	212	134	24	108	2	108	56	52			119	73	44	1	1	
125	Matfors	151	59	4	53	2	76	16	60			85	37	47	1		
128	Nyhamn	239	181		181		162	4	155	3		157	4	145	8		
167	Östrand	313	106		105	1	73	26	47			81	57	23	1		
142	Kosenborg	31	24		24		22	6	15	1		29	17	11	1		
	Summa	3812	2517	30	2472	15	2035	220	1776	39		1973	609	1293	70	1	
	i procent			1	98			11	87				31	66			

Bilaga 2:6. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Söderhamn

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen					2:a omröstningen					3:e omröstningen				
			Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass
14	Strömsbruk	195	145	10	132	3		139	50	83	6		126	63	60	3	
15	Iggesund	517	380		376	4		416	3	410	3		347	22	321	4	
42	Sandarne	343	172	37	228	7		255	32	219	4		341	36	191	14	
84	Bergvik	340	246	73	170	3		197	129	65	3		221	159	58	3	1
	Summa	1395	1043	120	906	17		1007	214	777	16		935	280	630	24	1
	i procent			12	87				21	77			30	67			

Bilaga 2:7. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Gävle-Dala

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen					2:a omröstningen					3:e omröstningen				
			Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass
2	Skutskär	599	516	63	450	3		492	103	382	5	2	436	258	164	13	1
3	Karskär	607	349		348	1		345	31	300	14		344	55	274	15	
4	Fors	77	60	22	37	1		51	32	17	2		60	25	32	3	
6	Hammarby	291	245	84	158	3		242	102	137	3		259	175	76	8	
32	Mackmyra	266	173	7	162	3	1	176	25	145	4	2	164	52	104	8	
60	Johannisfors	81	66	41	25			64	22	42			55	25	30		
91	Eldforsen	91	52	33	19			41	30	11			49	36	13		
146	Norrundet	381	299	73	224	2		239	78	139	22		258	124	127	7	
	Summa	2393	1760	323	1423	13	1	1650	423	1173	50	4	1625	750	820	54	1
	i procent			18	81				26	71			46	50			

Bilaga 2:8. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Värmland

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen					2:a omröstningen					3:e omröstningen				
			Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass
36	Skoghall	787	556	66	482	8		414	149	261	4		368	199	164	5	
44	Fredriksberg	279	172	12	151	8	1	128	23	100	5		125	22	96	4	3
82	Laxå	69	57	3	51	3		55	12	39	3	1	48	10	35	3	
149	Rockhammar	69	39	5	33	1		58	19	32	7		57	19	27	11	
	Summa	1204	824	86	717	20	1	655	203	432	19	1	598	250	322	23	3
	i procent			10	87				31	66			42	54			
89	Rottneros (deltar endast i första omröstn.)	93	59	21	38												

Bilaga 2:9. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Dalsland

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen					2:a omröstningen					3:e omröstningen				
			Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut-rala	kass
90	Bengtsfors	146	109	15	91	3		96	72	17	7		78	52	19	5	
	i procent			14	83				75	18			68	25			

Bilaga 2:10. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Göteborg

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen				2:a omröstningen				3:e omröstningen						
			Antal röst	ja	nej	neut- rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut- rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut- rala	kass
87	Oskarström	157	128	23	103	2		107	32	75			136	58	74	4	
93	Nissaström	133	66	50	13	3		82	59	20	3		71	54	11	6	
137	Rydö	168	123	36	83	4		129	14	110	5		129	43	78	17	1
	Summa	458	317	109	199	9		318	105	205	8		336	155	163	17	1
	i procent		34	63					33	64			46	49			

Bilaga 2:11. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Norrköping

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen				2:a omröstningen				3:e omröstningen						
			Antal röst	ja	nej	neut- rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut- rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut- rala	kass
123	Edsbruk	115	78	74	2	2		96	93	1	2		73	72		1	
	i procent			95	3				97	1			99	0			

Bilaga 2:12. Avtalsomröstningarna distriktsvis: Småland

Nr.	Avd.	Antal medl	1:a omröstningen				2:a omröstningen				3:e omröstningen						
			Antal röst	ja	nej	neut- rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut- rala	kass	Antal röst	ja	nej	neut- rala	kass
104	Konga	158	97	47	50			115	51	60	4		115	51	60	4	
147	Ohs bruk	20	18	8	9	1		12	7	3	2		11	11		3	
29	Summa	178	115	5	59	1		127	58	63	6		110	57	49	4	
	i procent			48	51				46	50			52	45			

7. SPIAF:s omvandling

Arbetsgivarföreningens lönereduceringspolitik fullföljdes under avtalsrörelserna 1932-33 med en aktion riktad mot hemmamarknadsindustrin.(1) De fackliga ledarna försökte stå emot offensiven under bibehållen arbetsfred men förmådde inte avvisa kravet på lönesänkningar. I två branscher drev dock fackföreningsmedlemmarna igenom ett aktivare motstånd. Detta ledde till omfattande strejker bland sjöfolket 1933 och byggnadsarbetarna 1933-34. Efter påtryckningar från LO – och vad gäller byggnadskonflikten även från den socialdemokratiska regeringen – undertecknade förbundsledningarna lönereduceringsavtalet vid bordet. Mönstret var i flera avseenden detsamma som i pappersmassestrejken 1932, men den kommunistiska frontorganisationen, RFO, spelade en större roll, bl a beroende på den särskilda organisationsstrukturen i sjöfolksförbunden.

Efter sjöfolkskonflikten gick LO:s ledning till attack mot RFO. Ett cirkulär tillställdes medlemsförbunden i vilket krävdes en utslutning av RFOs medlemmar. I litteraturen har man förklarat ingripandet på två sätt. Ragnar Casparsson synes i sin LO-historik acceptera LO:s egen syn: kommunisterna utgjorde ett hot mot den fackliga organisationen som sådan.(2) Bernt Kennerström, som i detta sammanhang tar ett samlat grepp över de kraftåtgärder LO satte in mot den kommunistiska och socialistiska oppositionen, hävdar att utslutningsrörelsen var partipolitiskt betingad: ”I jämförelse med det politiska planet så var arbetarradikalismens ställning betydligt starkare på det fackliga planet och för socialdemokraterna var det en livsnödvändighet att kunna kontrollera detta; endast med en pacificerad fackföreningsrörelse blev det möjligt att ställa sig i spetsen för en regering, som skulle tillgodose, ‘hela nationens intressen’ och inte enbart arbetarklassen.”(3)

Kennerström hänvisar bl a till det påtagliga intresse den socialdemokratiska partiledningen ådagalade för att utslutningsrörelsen genomfördes på ett effektivt sätt.

Vid sidan om de politiska skälen för en aktion kan det hot RFO utgjorde mot den fackliga ledningens auktoritet anföras. Även om RFO och kommunisterna hade ett begränsat inflytande så hade de under Ådalenhändelserna 1931, pappersmasseutlastningen 1932 och sjöfolksstrejken 1933 visat att de ville och i viss utsträckning också kunde ta initiativet och ”gripa ledningen över massorna”.

Ett halvår efter cirkuläret om RFO fastställde LO:s ledning normalstadgar för medlemsförbunden.(4) Normalstadgarna var resultatet av tre års stadgearbete. LO hade 1930 tillsatt en stadgekommitté, som 1932 sände ut ett förslag till normalstadgar på remiss i förgrunden.(5) Efter ytterligare diskussion antog LO:s representantskap stadgarna i november 1933.

Normalstadgarna var inte obligatoriska för medlemsorganisationerna, även om LO-ledningen strävade efter att de skulle bli normgivande. De syftade till att åstadkomma ett enhetligare stadgeväsen inom rörelsen. Normalstadgarna hade en centraliserande tendens. Så gav de inte medlemmarna någon stadgefäst rätt att ta ställning till avtalsförslag.

LO:s cirkulär och förslag om normalstadgar fick betydelse för SPIAF:s verksamhet under 1933. SPIAF:s förbundsstyrelse distribuerade utslutningscirkuläret till avdelningarna med krav på ett godkännande, och på SPIAF:s kongress detta år blev cirkuläret föremål för en kraftmätning mellan opposition och ledning. Ett utkast till de kommande normalstadgarna tjänade som förlaga för en både politisk och facklig omgestaltning av SPIAF på samma kongress. Denna omgestaltning innebar att medlemmarna och underorganisationerna förlorade den ställning 1924 och 1928 års kongresser tillförsäkrat dem.

Cirkulär 807

LO:s uttalande mot RFO antogs i april 1933. Uttalandet tillställdes medlemsförbunden, som uppmanades att distribuera det till avdelningar, sektioner och klubbar.(6) Representantskapets uttalande har blivit känt som Cirkulär 807 efter sitt nummer i LO:s löpande cirkulärserie. Det riktade sig mot ”skadegörarna inom fackföreningsrörelsen”.(7) De fackliga organisationerna ålades att utesluta medlemmar i Röd Facklig Opposition (RFO) och andra ”skadegörare”. Denna extraordinära åtgärd motiverades med att skadegörarna hotade att rasera den svenska fackföreningsrörelsen.

Inledningsvis konstaterade Cirkulär 807 att det blivit hög tid att fackföreningsrörelsens skadegörare avskildes från fackföreningarna. På order från Moskva använde RFO metoder, som var främmande för västerländsk rättspraxis. RFO:s främsta uppgift sades vara att söka spränga fackorganisationerna. Därvid kunde den använda oorganiserade arbetare. Vid arbetskonflikter sökte RFO:s medlemmar tillvälla sig ledningen och sätta stadgar och organisationsbestämmelser ur spel. Deras verksamhet ledde till splittring och förintelse för arbetarrörelsen. Upprepade gånger betonade cirkuläret det främmande i deras åskådning: ”ryska order”, ”lejda provokatörer”.

Cirkuläret omnämnde flera konkreta händelser då kommunisterna visat sig som skadegörare. Bland dessa återfanns oroligheterna i Byske, Klemensnäs och Sandarne från pappersmasskonflikten 1932. SAP sades vid dessa tillfällen sökt få till, stånd sammanstötningar mellan polis och allmänhet. Cirkulär 807 menade att SKP/RFO besjälades av en våldsmentalitet, som bl a tagit sig uttryck i misshandel av strejkbrytare under sjöfolkskonflikten. Gentemot denna mentalitet var fackföreningarna tvungna att ”värna fackföreningsrörelsens enighet och arbetsduglighet. Fackföreningarna måste slå vakt om friheten och demokratin”.(8)

Kommunisterna, antingen de uppträdde i RFO:s namn eller ej, ansågs i cirkuläret ha förverkat sitt medlemskap i LO och böra uteslutas. En skiljelinje drogs mellan demokratins och diktaturens förespråkare; i kampen för samhällets omdaning på fredlig väg var alla goda krafter välkomna, men inte de som hyllade våldet, bekände sig till diktaturen och drev sin egen fackföreningspolitik vid sidan om ansvariga instanser, stadgar och avtal. Avslutningsvis riktade cirkuläret en bestämd uppmaning till förbunden och avdelningarna ”att ur fackföreningarna utesluta alla medlemmar av R.F.O. samt jämväl andra, som bedriva fackföreningsskadlig verksamhet”.(9)

Hur skulle LO:s cirkulär 807 tolkas? Som framgått av referatet ovan hade förbunden ett visst manöverutrymme. Antingen kunde de ta fasta på att-satsens första del och enbart attackera organiserade RFO-medlemmar eller kunde de på grundval av resonemanget i cirkuläret slå till mot de organiserade kommunisterna i allmänhet, eventuellt också mot andra ”fackförenings-skadliga” medlemmar. Oavsett angreppsmål hade förbundsledningarna också att ta ställning till om uteslutningarna skulle ske med omedelbar verkan eller om medlemmarna i fråga skulle få ett andrum under vilket de kunde besluta sig för att gå ur RFO.

Med anledning av att ett antal fackföreningar protesterade mot cirkulär 807 när det distribuerades till underorganisationerna, utsände Landssekretariatet i slutet av maj 1933 en påstötning till förbundsstyrelserna.(10) Landssekretariatet ansåg, att framför allt Socialistiska Partiet, som samtidigt kritiserade LO och RFO, var aktivt i fackföreningarna i frågan och gjorde adressaterna uppmärksamma på att protestuttalanden var ”direkt stridande mot det av representantskapet fattade beslutet”.(11) Förbundsstyrelserna anmodades därför vidtaga erforderliga åtgärder. Detta innebar att lojalitetsförklaringar skulle infordras från de

protesterande avdelningarna. Förbunden skulle rapportera om sina åtgärder: ”För att jämväl vi skola vara informerade om de åtgärder, som förbunden nödgas vidtaga, hemställa vi att få meddelande därom”.(12)

Uppföljningen av cirkulär 807 visar vilken vikt LO lade vid sin aktion mot SKP/RFO och andra ”skadegörare”. Påminnelsecirkuläret följdes sedan av flera cirkulär i ärendet.(13) I det följande skall reaktionerna på cirkuläret inom SPIAF granskas. Först utreds RFO:s ställning inom förbundet, därefter förbundsledningens tolkning av cirkulär 807 och slutligen ställningstagandena inom undersökningsurvalets avdelningar. SPIAF:s behandling av cirkuläret återkommer sedan i avsnittet om SPIAF:s kongress 1933, där det blev en stridsfråga.

RFO inom SPIAF

Som framkommit i kapitlet om pappersmassestrejken 1932 använde kommunisterna beteckningen RFO vid vissa utspel under strejken. Några upprop till pappersmassearbetarna i form av flygblad eller i tidningspressen var undertecknade av RFO. Troligen åsyftades den centrala RFO-organisationen; någon särskild RFO-organisation på förbunds nivå inom SPIAF synes inte ha existerat. Beteckningen RFO förekom även vid de tillfällen kommunisterna arrangerade oppositionskonferenser på regional basis under strejkens inledningsskede. Den viktigaste av dessa konferenser, Söderhamnskonferensen i september 1931, inkallades visserligen av ett partidistrikt, men resolutionerna från konferensen signerades av ”anhängare till den röda fackliga oppositionen”. Åtminstone en av de därpå följande konferenserna ägde rum i RFO:s namn.

På avdelningsnivå omnämns RFO i ett par av undersökningsurvalets fackföreningars protokoll i Ådalen-distriktet: Frånö och Svanö. Hänvisningarna till ”RFO”, ”den röda fackliga oppositionen” eller enbart till ”den fackliga oppositionen” uppträder då den kommunistiska linjen lidit nederlag vid en votering varvid en eller ett par medlemmar reserverar sig på oppositionens vägnar.(14)

Av det ovan sagda framgår att RFO-aktiviteten inom SPIAF var låg. RFO-beteckningen på centrala upprop och vid oppositionskonferenser var säkerligen aldrig något mer än en etikett som kommunisterna fäste på vissa utspel. Däremot visar nedslagen i de två Ådalen-avdelningarna på förekomsten av permanenta oppositionsorgan, som dock synes vara begränsade till dessa avdelningar.

Avsaknaden av en etablerad RFO-rörelse inom SPIAF stred mot den kommunistiska partiets uttalade målsättning i frågan. Bristen på en utbredd RFO-organisation får förklaras av att kommunisterna ej lyckades mobilisera några andra arbetare än partimedlemmarna i sin fackliga oppositionsverksamhet. Därmed föll den bärande idén med RFO, som var tänkt att engagera arbetare utanför partileden.

Omedelbart hotade av utslutning var i enlighet med Cirkulär 807 de SPIAF-medlemmar, som ingick i den röda fackliga oppositionen – i urvalet således en grupp medlemmar i Frånös och Svanös avdelningar. Eftersom cirkuläret även talade om fackföreningsskadliga element kunde också andra medlemmar komma i farozonen. Under avtalsrörelsen 1931-1932 hade SPIAF i viss mån föregripit Cirkulär 807 vad gällde sådan aktivitet som skulle kunna rubriceras som fackföreningsskadlig. Tre kommunister, som undertecknat kallelsen till oppositionskonferensen i Söderhamn i september 1931, uteslöts ur förbundet. Vid utslutningen hade SPIAF:s ledning inte åberopat något direkt stadgebrott utan hänvisat till ett illojalt uppträdande.

SPIAF:s behandling av cirkulär 807

SPIAF:s förbundsstyrelse valde att ge LO:s uteslutningscirkulär en förhållandevis begränsad giltighet.(15) När man i april 1933 distribuerade cirkulär 807 till avdelningarna medskickades ett följecirkulär. Enligt detta skulle de medlemmar som tillhörde RFO utträda ur denna organisation. Gjorde de inte detta skulle de uteslutas.

Flertalet av undersökningsurvalets avdelningar godkände förbundets och LO:s cirkulär.(16) Med två undantag förekom dock en opposition i dessa avdelningar och man fick i regel tillgripa votering. Sex avdelningar, dvs knappt en tredjedel av urvalet, underkände i någon form cirkuläret, antingen genom att lägga det utan godkännande till handlingarna, eller genom att avfatta en protest och sända den till förbundsstyrelsen.(17) Fem av dessa sex avdelningar låg i Sundsvallsdistriktet, därtill kom Sandarne från Söderhamnsdistriktet.

Ställningstagandena till cirkuläret synes i stort följt partilinjerna. Den socialdemokratiska kadern på avdelningsnivå accepterade uteslutningspolitiken, socialisterna och kommunisterna protesterade. Matfors i Sundsvallsdistriktet bröt emellertid mot partilinjerna. 1 maj-frågans behandling gav vid handen att Matfors skall räknas till de stabilt socialdemokratiska avdelningarna. Rörande cirkulär 807 antog dock Matfors följande uttalande:

”I likhet med Landssekreteriatet anser avdelningen det vara nödvändigt att värna om fackföreningsrörelsens enhet, vilket otvivelaktigt är enda förutsättningen för att fackföreningarna med framgång skall kunna avvärja fortsatta angrepp på våra löner och arbetsvillkor i övrigt. Splittrade förmar fackföreningarna icke fylla denna uppgift. Ifrågasättas kan emellertid om enigheten kan bevaras, om i cirkulär 807 uppdragna riktlinjer följas. Vi tror att motsatsen blir följden. Det kan icke leda till annat än splittring, om medlemmarna inom ramen av gällande stadgar och kongressbeslut förbjudes att fritt yttra sig i olika frågor. Alla medlemmar skall med samma rätt ges tillfälle att säga sin mening i olika situationer och det kan säkerligen icke utan vidare slås fast att de som exempelvis i en viss fråga har en mot förbundslinjen stridande uppfattning är en skadegörare, det kan vara motsatsen. Vi hävdar emellertid bestämt att oppositions- och yttrandefriheten icke får berövas medlemmarna, ty ur sakliga diskussioner är endast lärdomar att hämta. Lika bestämt säger vi ifrån att någon tolerans mot enskilda eller grupper som har till uppgift att skada den fackliga rörelsen, icke kan ifrågasättas. Då det torde stå klart för var och en att ingen annan än våra motståndare kan ha nytta av en splittrad fackorganisation, kan man fordra att alla krafter inriktas på bevarande av enigheten. Huru medlemmar skall förfaras som uppsåtliga bryter mot förbundets stadgar, eller i övrigt handlar osolidariskt ger oss våra stadgar klart besked om. Vi finner att ingen av våra medlemmar i fackföreningen gjort sig skyldig till sådan verksamhet som skadat medlemmarnas intressen, och att den motivering för uteslutning som återfinns i L.O.s cirkulär 807 icke på något sätt är tillämplig, varför mötet med hänvisning till ovanstående motivering, beslutar att cirkuläret utan åtgärd lägges till handlingarna. Fram för en verklig facklig demokrati. Fram för enad arbetarfront mot fascismen.”(18)

Matfors tolkade cirkulär 807 som riktat mot medlemmarnas åsikts- och yttrandefrihet. Uttalandet motsvarades av den linje kommunisterna drev i avdelningarna och det är möjligt att Matfors resolution tillkom på förslag av en kommunist. Kommunisterna, som var den i cirkuläret utpekade parten, sökte stöd utanför partileden med en medlemsdemokratisk argumentation.

Bland socialisterna förekom två handlingssätt. I Essvik, Nyhamn och Svartvik föranledde cirkulär 807 uttalanden som brännmärkte LO:s ledning som den verkliga skadegöraren inom fackföreningsrörelsen. På andra ställen intog man en mellanposition och kritiserade såväl LO:s som RFO:s metoder.

Vid sidan om partifraktionerna framträdde Karl Borgman, Sandarne, som motståndare till

cirkulär 807. I 1 maj-frågan hade denna företrätt en spontan-facklig linje, något som han även gjorde rörande cirkulär 807: ”Jag är emot uteslutning ur avdelningarna, jag är också emot att behandla skrivelser från RFO. Vi söka inte driva in politik i avd. utan stå på enhetlig grund.”(19)

Ett mindre antal i materialet förekommande avståndstaganden från cirkulär 807 kan inte fästas vid en speciell facklig riktning: I Vivstavarv uttalade sig en minoritet för att uteslutningar endast skulle komma i fråga vid brott mot stadgarna. Sölve Wärnbo försökte förgäves få Bergvik att förespråka ”facklig enhet på klasskampens grund”. I Ytterstfors ställde sig nära hälften av deltagarna på ett avdelningsmöte bakom en resolution av okänt innehåll.

Efter påstötning från Landssekreteriatet inkrävde SPIAF:s förbundsstyrelse ”bestämt besked” om inställningen till cirkulär 807 från de protesterande avdelningarna.(20) Inför hotet av uteslutning accepterade även oppositionen cirkulär 807.(21) Utan tvivel dikterades socialisternas och kommunisternas ställningstagande härvidlag av taktiska hänsynstaganden; man ville inte riskera sitt medlemskap i förbundet på denna fråga.

Cirkulär 807 ledde inte till några uteslutningar inom SPIAF. På grund av den måttliga RFO-aktiviteten i förbundet fick kontroversen kring cirkulär 807-politiken en abstrakt principiell prägel utan några omedelbara praktiska konsekvenser. Detta bidrog säkert till att motsättningarna i frågan kom att följa partigränserna. Samtidigt visade behandlingen av cirkuläret att kommunisternas RFO-politik sågs med misstro av medlemmarna, även om dessa inte spontant ställt krav på uteslutning. Den spontan-fackliga riktningen försökte hålla fackföreningarna utanför uppgörelsen mellan LO-ledningen och RFO. Det ställer sig utomordentligt svårt att mäta denna linjes genomslagskraft, eftersom materialet inte är fylligt nog, men allt talar för att den var tämligen begränsad.

Även om cirkulär 807 inte fick några omedelbara konsekvenser för SPIAF:s del innebar antagandet av cirkuläret en principiell markering av utomordentlig vikt. Fackföreningsrörelsen satte genom cirkuläret vissa gränser för den oppositionella verksamheten. I sitt cirkulär hade LO markerat en gränsdragning mot kommunisternas metoder på två områden. För det första hade man vänt sig mot oppositionens fasta organisation, för det andra hade man gått till rätta med dess ideologi. SPIAF:s förbundsstyrelse hade i sin tur tagit fasta på den organisatoriska sidan och manat alla medlemmar i RFO att utträda ur organisationen. Kommunisterna gled i sitt försvar över den frågan och lyfte i stället fram ett ideologiskt moment: medlemmarnas yttrande- och åsiktsfrihet. Några framgångar för denna argumentationslinje nådde man inte, utom möjligen i det refererade uttalandet från Matfors. Ärendet skulle emellertid bli föremål för ytterligare debatt i samband med SPIAF:s kongress i augusti 1933.

1933 års kongress

Enligt beslut av 1928 års kongress skulle SPIAF hållit nästföljande kongress år 1932.(22) I början av februari 1932 föreslog förbundsstyrelsen att kongressen skulle uppskjutas till nästkommande år under hänvisning till tidsbrist.(23) Förbundet tog ställning till förslaget i en medlemsomröstning, vilken i tiden kom att sammanfalla med det impopulära beslutet om partiell strejk. Den politiska oppositionen såg förslaget som ett försök av ledningen att undvika en kongress i ett opinionsmässigt ofördelaktigt läge.

Ungefär en tredjedel av förbundsmedlemmarna deltog i omröstningen. Med knappast möjliga majoritet uttalade sig de röstande emot ett uppskov. Kongressen skulle därmed avhållas under 1932 och i flera avdelningar började man författa kongressmotioner. De motioner, som inlämnades till förbundsexpeditionen, kom att spela en viss roll för förbundsledningens ställnings-

tagande under konflikten 1932. När L Em Eriksson, som tidigare förespråkat en uppgörelse vid bordet, i juni gick emot ett sådant förslag, hänvisade han till den kommande kongressen och det faktum att den socialistiska fraktionen inom ledningen skulle leva högt på en överenskommelse vid bordet: "Vi skola ha kongress i år och av de inkomna motionerna framgår vilket oerhört värde medlemmarna sätta på rånen att själva få avgöra avtalsfrågorna."(24)

Avtalsrörelsen för pappersmasseindustrin avslutades först i början av augusti 1932. På ett representantskapsmöte i samband med det nya avtalets signering föreslog G O Strand att ledningen på egen hand skulle skjuta kongressen till sommaren 1933.(25) Han motiverade förslaget med den utdragna avtalsrörelsen och de ekonomiska svårigheterna. Socialisten Erik Jansson opponerade sig med hänvisning till dels att medlemmarna uttalat sig för en kongress innevarande år, dels att motionerna till kongressen visade att det fanns ämnen värda en diskussion. Man beslöt sig dock för att skjuta på kongressen.

De motioner avdelningarna avfattat under våren 1932 gällde inte automatiskt till den nya kongressen. De återsändes till avdelningarna, som på våren 1933 på nytt fick ta ställning till om de skulle föreslå förändringar rörande förbundets mål och medel. Till kongressen 1933 inkom avdelningarna med omkring 150 motioner.(26) Därtill kom ett mindre antal motioner från enskilda medlemmar. Medlemmar hade nämligen rätt att, i det fall en avdelning ej godtog ett motionsförslag, vända sig direkt till kongressen. Hälften av avdelningsmotionerna rörde stadgefrågor. Flertalet kan sägas vara av teknisk natur, men många rymde också synpunkter av principiell räckvidd.

Ur motionsfloran må följande nämnas. Två avdelningar krävde med hänvisning till LO:s uppträdande under pappersmassekonflikten att SPIAF skulle utträda ur LO. Förbundsstyrelsens uteslutningar av de kommunister, som stod bakom Söderhamnskonferensen, och av de vilt strejkande avdelningarna Kramfors och Ulfvik föranledde två motioner. Munksund och Alstermo ansåg att endast avdelningarna skulle ha rätt att utesluta medlemmar. Inte mindre än 35 motioner lades på kongressens bord rörande stadgarna om avtalsrörelser. Sex avdelningar, samtliga från pappersbruk, krävde mildrade majoritetsregler för omröstningar rörande lokala avtal. Fem av dessa yrkade på att den mening hälften av de röstande företrädde skulle bli gällande (i stället för stadgans 2/3). Örebro föreslog en majoritetsbestämmelse om 3/5, vilken man också ansåg skulle gälla för riksavtalets omröstningar, där enkel majoritet erfordrades enligt stadgan. I övrigt hade avdelningarna inte några synpunkter på majoritetsregeln i fråga om riksavtalsomröstningar, vilket får tolkas som att det rådde enighet i förbundet om den bestämmelsen. Andra motioner rörande avtalsrörelser behandlade avtalskonferensen, rätten för icke berörda medlemmar att delta m m.

Tre motioner tog upp representantskapet. En önskade att detta skulle väljas genom medlemsomröstning i distriktet, en att det skulle utses av kongressen och en att hela ledningen skulle väljas av distriktsorganisationerna. Bakom dessa förslag låg en grundläggande motsättning i organisationsfrågan: var förbundet att betrakta som federation av fackföreningar eller som ett förbund som lokalt utövade sin verksamhet genom avdelningar? I detta sammanhang skall även tre motioner om distriktsorganisationernas slopande ses.

Hela 16 motioner föreslog en glidande löneskala för förbundets funktionärer. Funktionärerna skulle, enligt motionärerna, få sina löner höjda och sänkta med de procentsatser som de varit med om att förhandla fram för medlemmarna. Denna indirekta missnöjesyttring med, för att inte säga misstroendevotum, mot ledningen kom bl a från de socialdemokratiskt dominerade avdelningarna Söråker, Bergvik och Skutskär.

Avsnittet om kongressen 1933 sönderfaller i två avsnitt: det ena behandlar förberedelserna till kongressen dels inom förbundsstyrelsen och representantskapet, dels på avdelningsnivå, det andra ägnas åt själva kongressen.

Kongressförberedelserna

Inför SPIAF:s kongress sommaren 1933 gjorde förbundsledningen ett utkast till en revision av stadgekomplexet. Revisionen var såväl formell – hela skrivningen stöptes i ny form – som av innehållslig art.

De stadgar som gällde vid tiden för pappersmassestrejken 1932 har i sina centrala avsnitt presenterats i kapitlen om pappersmassearbetarnas organisering och de politiska styrkeförhållandena. SPIAF:s två första kongresser, 1920 och 1921, utarbetade stadgebestämmelser under tidsnöd, eftersom krafterna koncentrerades till själva förbundsbyggandet och anslutningen till LO. Den nästföljande kongressen 1924 genomförde flera viktiga förändringar, vilka bestod över kongressen 1928. Från den första kongressen behöll man dock den radikala ändamålsparagrafen, i vilken förbundet uttalade sig för en omvandling av fackföreningsrörelsen till en revolutionär klasskampsorganisation.

På 1924 års kongress stärktes medlemmarnas och underorganisationernas ställning. Majoritetsregeln vid avtalsomröstningar ändrades till att den mening hälften av de i röstningen deltagande medlemmarna (tidigare: hälften av de berörda medlemmarna) biträdde, skulle bli gällande. Kongressen bestämde att representantskapet, som blev den högsta beslutande myndigheten mellan kongresserna, skulle väljas av distrikten i stället för av kongressen. Detta innebar att ett federativt moment skrevs in i stadgan.

1. Förbundsledningens stadgeförslag

SPIAF:s förbundsstyrelse tillsatte på våren en stadgekommitté bestående av Hjalmar Adiels, John Sandberg och Birger Öhqvist, vilken inför förbundets kongress gjorde en översyn av stadgarna.(27) Stadgekommittén utarbetade ett förslag som i stort, men inte i sin helhet, anslöt sig till LO:s ännu ej fastställda förslag till normalstadgar. Den viktigaste avvikelser rörde avtalsomröstningsinstitutionen. Denna fanns inte omnämnd i LO-förslaget, men upptog en viktig plats i kommitténs utkast till stadgar. Kommitténs förslag behandlades först av förbundsstyrelsen och sedan av representantskapet innan det underställdes kongressens prövning.(28) När representantskapet tog ställning till stadgeförslaget avfattade det också ett utlåtande över de inkomna avdelningsmotionerna. Samtliga motioner, alltså även ledningens stadgeförslag, lades samman i ett motionshäfte. Detta sändes ut till avdelningarna i god tid före kongressen så att dessa i sina kongressförberedelser skulle kunna ta del av de väckta förslagen till förändringar av organisationen och verksamheten.

I representantskapets stadgeförslag genomgick ändamålsparagrafen två väsentliga förändringar.(29) För det första ströks det revolutionära språkbruket: förbundet skulle nu verka för medbestämmanderätt och stödja kravet på produktionens socialisering i stället för att, som tidigare, utveckla fackföreningsrörelsen till en revolutionär kamporganisation. Inom representantskapet opponerade sig Henning Carlsson mot denna förändring. Han stod fast vid den tidigare formuleringen och reserverade sig mot representantskapets beslut.

Den andra viktiga förändringen mötte ingen opposition trots att den innebar en väsentlig omdefiniering av underorganisationernas roll. I den tidigare stadgan hade fackföreningarna setts som den primära organisationen. Representantskapet slog nu om och förklarade förbundet vara huvudorganisationen, vilken – bland annat – utövade sin verksamhet genom

avdelningarna. Dessa blev således organ för förbundet. Stadgeändringen kan avläsas i följande jämförelse:

1928:

”Förbundets ändamål:

Mom. 1. Att samla alla arbetare inom pappers-, trämasse- och cellulosa industrierna *i föreningar* sammanslutna till ett industriförbund, för att genom solidariskt samarbete på alla om tillvarataga sina sociala och ekonomiska intressen.”(30) /kursiv här/

1933:

”Förbundets ändamål är att samla alla inom pappers-, trämasse- och cellulosaindustrierna anställda arbetare *i en gemensam, hela landet omfattande organisation* för att med alla de medel, som genom denna kunna råden erhållas och nyttjas, främja medlemmarnas fackliga, ekonomiska och sociala intressen.”(31) /kursiv här/

Möjligheterna för medlemmarna att göra sin mening gällande i en avtalsomröstning beskars kraftigt i representantskapets förslag. I stället för att, som i den tidigare stadgan, majoriteten av de *röstande* avgjorde vilken mening som skulle bli gällande, måste nu mer än hälften av de *berörda* medlemmarna tagit ställning mot avtalsförslaget för att detta skulle anses avslaget. Man motiverade detta med att ett avslag i praktiken innebar en konflikt och att erfarenheten från kongressperioden – här åsyftades pappersmassestrejken 1932 – talade för att riskerna för en konflikt borde minskas. Representantskapet hänvisade i sitt utlåtande också till att andra förbund hade betydligt strängare regler än SPIAF i detta avseende.

En tillämpning av representantskapets stadgeutkast skulle ha medfört att endast den första av de tre omröstningarna 1932 och ingen av de tre under 1928 års pappersmassekonflikt – för att ta sex för pappersmassearbetarna närliggande exempel – skulle ha inneburit ett avslag på förbundsledningens förslag.(32) Enligt den gamla stadgan medförde samtliga dessa omröstningar avslag.

Representantskapet enade sig om att den nya majoritetsregeln även borde gälla avdelningarnas (icke-beslutande) omröstningar om lokal strejk, vilket även detta innebar en skärpning. Vidare gjordes ett ingrepp mot den lokala förhandlingsrätten: avdelningarna måste enligt representantskapet ha förbundsstyrelsens godkännande för att få säga upp ett lokalavtal.

Representantskapet gav, i anslutning till LO:s förslag om normalstadgar, ledningen för förbundet ett annat utseende. Förbundsstyrelsen blev, när representantskapet inte sammanträdde, högsta beslutande myndighet mellan kongresserna. Denna skrivning markerade att styrelsen fick ett ökat ansvar. Representantskapet bytte namn till *överstyrelsen*. Överstyrelsen skulle inte som representantskapet väljas av distrikten utan av kongressen. Därmed skrevs det federativa elementet definitivt ut ur stadgan och SPIAF skiftade karaktär. Underorganisationernas ställning försvagades och möjligheterna för regionala sårmeningar att bli företrädda i ledningen försvårades.

Stadgekommittén hade tänkt sig att ledningen och funktionärerna skulle tillerkännas rösträtt på kongresserna, något som representantskapet på Hjalmar Adiels förslag avvisade med rösterna 12 mot 9.

I och med att distrikten ej valde ledamöterna i överstyrelsen, förlorade de en av sina viktigaste funktioner. På representantskapetsmötet yrkade också Jolm Hult på att distrikten skulle upplösas. När Hults förslag avsågs anmäldes sex reservanter. Bland dessa befann sig såväl John Hult och David Malmberg, vilka under strejken gått emot medlemsinflytandet, som K J Eriksson och socialisten Erik Jansson, vilka då sökt företräda medlemmarna.

Socialisternas brist på agerande under representantskapsmötet liknar närmast en kapitulation. Just på de punkter de grundat sin ställning skedde de avgörande förändringarna: medlemsomröstningarna och representantskapets tillsättande. De nya reglerna för omröstningsmajoritet skulle ha omöjliggjort Henning Carlssons och Johan Karlssons framgångar 1928. Det var vidare endast tack vare att distrikten valde representantskapsledamöter som SP kunde bilda en fraktion inom SPIAF:s ledning efter den politiska utrensningen på 1928 års kongress. Genom sin tystnad på representantskapsmötet bidrog socialisterna till sin kommande utrensning. Deras kapitulation kan ha varit avsedd som en lojalitetsförklaring till den övriga ledningen. Innebörden av en sådan förklaring torde ha varit en vädjan om att socialisterna skulle beredas plats i den nya kongressvalda ledningen.

2. Avdelningarnas förberedelser för kongressen

Avdelningarna erhöll före kongressen var sitt exemplar av motionshäftet och uppmanades samtidigt att välja ombud till kongressen. De ställdes på så sätt inför två handlingsmöjligheter. De kunde först välja ombud och sedan låta dessa på egen hand sätta sig in i motionerna. Alternativt kunde avdelningarna först diskutera motionerna och sedan, på grundval av medlemmarnas ställningstaganden i denna diskussion, välja ombud. I undersökningsurvalet förekommer bägge dessa förhållningssätt.(33)

Sju av undersökningsurvalets avdelningar valde ombud utan att diskutera motionshäftet och kongressen.(34) Två av dessa, Frånö och Matfors, gav sina ombud särskild fullmakt att efter eget huvud agera på kongressen. Sex fackföreningar förde en i regel ej särskilt omfattande diskussion om motionshäftet efter det att man valt ombud.(35) I en av dem, Sandarne, yrkade den spontanfacklige Karl Borgman förgäves på att man skulle sätta sig in i motionerna innan avdelningen valde något ombud.

En minoritet av undersökningsurvalet diskuterade motionerna innan kongressombudet utsågs. Den mest ambitiösa behandlingen ägde rum i Fagervik, där en särskild sk beredningskommitté tillsatts. Denna kommitté hade protokollförda sammanträden. När den föredragit sitt ställningstagande till motionerna på ett avdelningsmöte föreslog en närvarande att mötet skulle "godkänna kommitténs förslag enär densamma hade varit sammansatt av olika meningsriktningar och varit enhällig i förslagen".(36) Yrkandet bifölls. Vad kommittén ansåg om stadgeomläggningen framkommer ej i protokollet, men av ombudens agerande på kongressen kan man sluta sig till att avdelningen motsatt sig stadgeomläggningen. I Vivstavarv accepterade man däremot ledningens nya stadgar utom vad gällde valsättet för överstyrelsen. Man ansåg att valet fortsättningsvis skulle ske genom distrikten.

Skutskär höll sig med ett eget valsätt. Först föreslogs kandidater till ombudsskapet. På ett följande sammanträde diskuterades motionerna varvid socialisten Oskar Magnusson kritiserade de nya stadgarna. Därefter fick kandidaterna redogöra för sin inställning till motionerna och först då ansåg man sig mogen att utse kongressrepresentationen.

Hammarby hade i likhet med Fagervik tillsatt en kommitté som förbehandlade motionshäftet. Kommittén anslöt sig "i huvudsak" till förbundsledningens utlåtande. De blivande ombuden fick dock i uppdrag att sänka ledningens löner och dagtraktamenten. Fredriksberg avgav konkreta direktiv vad gällde avdelningsmotionerna. Ombudet skulle bli rösta för ett par motioner som förespråkade sänkta majoritetsregler för omröstningar vid lokala avtalsrörelser. Däremot uppmärksammades inte skärpningen av majoritetsregeln vid riksavtalsomröstningar.

Flertalet av undersökningsurvalets avdelningar utsåg sina ombud utan någon kamp om posterna. I två fall, Eldforsen och Bengtsfors, omnämns att valet var enhälligt. Sex protokoll

skvallrar om motsättningar i valet av ombud.(37) I Svartvik, Nyhamn och Sandarne förekom voteringar, men protokollen är rumphuggna: uppgifter om de förlorande kandidaterna saknas. Söråkers val av ombud fick en socialdemokratisk profil då socialisten Vitalis Nordin slogs ut.(38) I Fagervik och Bergvik, som skulle utse tre respektive två ombud, användes vallistor.(39) Bergviks val får ses som en socialdemokratisk seger.(40)

På Fagerviks valmöte förelåg två förslag. Det ena upptog styrelseledamöterna Harald Henriksson, socialist, Axel Nordlund, som under strejken framträtt vid sidan om de politiska fraktionerna, och Sigurd Lundin. Det andra rymde också tre namn varav ett, Elov Östmans, tillhörde en kommunist. Den förra listan segrade med röstsiffrorna 26-11.

Även för de avdelningar som valde ombud utan att några motsättningar framträder i protokollet, kan sådana ha haft betydelse. Som exempel på detta kan Ytterstfors anföras. Ytterstfors kongressombud blev avdelningens ordförande Helge Pettersson med socialdemokraten och viceordföranden Manfred Johansson som suppleant. Pettersson hade på den första avtalskonferensen 1932 sällat sig till socialisten Henning Carlsson och Johansson hade på den andra konferensen uttalat sig för förbundsledningen. I avdelningens ställningstagande till cirkulär 807 hade Johansson föreslagit ett instämmande i cirkuläret och Pettersson reserverat sig mot föreningens anslutning till cirkuläret. Det råder således ingen tvekan om att Pettersson och Johansson i väsentliga frågor var varandras motståndare, men protokollet avslöjar inte vilken roll detta spelade vid valet.

Fallet Ytterstfors kan tolkas på två sätt: antingen döljer protokollet förekommande meningsskiljaktigheter, eller rör det sig om en medveten vilja hos avdelningen att politiskt blanda representationen; en strävan till enhet efter den uppsplitande strejken. För den senare tolkningen talar tre andra nedslag i källmaterialet: Den segrande listan i Fagervik var som tidigare framkommit sammansatt av medlemmar med skilda uppfattningar; Nyhamns delegation bestod av en socialist och en kommunist;(41) Bengtsfors valde enhälligt ett icke-socialistiskt ombud och en socialistisk ersättare.(42)

Fackföreningarnas engagemang i kongressförberedelserna får betecknas som svalt. Deltagarsiffrorna var så vitt man kan bedöma låga, vilket delvis kan förklaras av att avdelningsmötena ägde rum under sommaren, då den fackliga aktiviteten av tradition var låg.(43) I flertalet avdelningar var, visar protokollen, diskussionslustan begränsad. En minoritet av avdelningarna avvek från mönstret. De studerade och tog ställning till motionshäftet. För att åstadkomma detta var de tvungna att skapa en särskild informationskanal. Några möjligheter för alla medlemmar att ta del av motionshäftet förelåg inte av praktiska skäl. Förbundsexpeditionen hade haft möjlighet att genom medlemstidningen informera medlemmarna om kongressens centrala frågor, men avstod från detta.(44) Ej heller synes de politiska fraktionerna i någon större utsträckning engagerat sig i kongressförberedelserna.

Det förelåg således ingen vilja till att mobilisera medlemmarna i kongressarbetet. Det var tydligt att kongressen i sig inte hade någon mobiliserande effekt. Även den avdelning som synes haft den mest ambitiösa förberedelseapparaten, Fagervik, upplevde ett glest besökt valmöte.(45)

Materialet ger ingen entydig bild av den politiska aktiviteten i avdelningarna under kongressförberedelserna. Motsatta tendenser synes ha gjort sig gällande. I några fall kan en politisk kamp avläsas i protokollen, i andra fall skymtar en strävan till att stryka över och gå vidare. Flera fackföreningar torde närmast pliktskyldigt utsett ombud.

Kongressens granskning av verksamheten

SPIAF:s fjärde ordinarie kongress avhölls i Stockholm i augusti 1933.(46) Närvarande var 258 ombud från 160 avdelningar, förbundsstyrelsen, representantskapet, funktionärerna, revisorerna samt gäster från LO, Transport, skogsindustrins fackförbund och de nordiska broderorganisationerna. Under den vecka kongressen var samlad hade den att granska den gångna verksamheten, fastslå stadgar och riktlinjer för förbundets framtida verksamhet samt välja en ledning för förbundet fram till nästkommande kongress.

I sitt hälsningsanförande till kongressen uppehöll sig G O Strand vid den depression som drabbat pappersbruken och pappersmasseindustrierna.(47) Enligt förbundets egna beräkningar hade andelen arbetslösa under 1933 stigit med mer än 10 % sedan 1932 och genomsnittligt stod drygt 25 % av medlemmarna utan arbete.

LO-ordföranden Edvard Johanssons hälsningsanförande koncentrerades till ett tema, som fått särskild aktualitet genom den tyska arbetarrörelsens undergång: enhetens och splittringens problem.(48) Edvard Johansson erinrade kongressdeltagarna om kommunisternas försök att slå sönder fackföreningsrörelsen: ”De, som ge sig in i leken, skola kraftigt smällas på fingrarna. Det skulle vara strunt till fackföreningsrörelse, som i en tid av allvarligt trångmål skulle låta kasta sig överända av splittringsmakare, det har inte skett och får inte ske. Landsorganisationens representantskap har insett nödvändigheten av enighet och i cirkulär 807 riktat en maning till fackförbunden, som vi med glädje kan konstatera inte har förklingat ohörd.”(49)

Maningen till enhet riktades till ett förbund, som i samband med pappersmassestrejken 1932 visat prov på både facklig och politisk oenighet. G O Strand hade i sitt anförande angivit att strejken borde ha undvikits och uttalat den förhoppningen att ombuden, när de drog upp riktlinjerna för den fortsatta verksamheten, tagit lärdom av misslyckandet. Under kongressen skulle ombuden få tillfälle att infria Strands förhoppningar genom att för diet första godkänna ledningens agerande under strejken och för det andra acceptera den organisatoriska omläggningen, vilken syftade till att förhindra en upprepning av 1932 års händelser.

”Den förda diskussionen här på kongressen är som milda västanfläktar gentemot den storm som tidigare framförts från oppositionens sida”, karakteriserade G O Strand på kongressen den diskussion som ägde rum rörande pappersmassestrejken 1932.(50) Denna debatt hade redan tagit sin början i konfliktens slutskede, men tonen var då betydligt fränare än på kongressen.

Granskningen av verksamheten under den gångna kongressperioden benämndes decharge-debatten, vilket betydde att den syftade till att bevilja ledningen ansvarsfrihet, alternativt pricka den. I dechargedebatten var det två inslag i verksamheten, som väckte debatt: strejken 1932 och Cirkulär 807.(51) I dechargedebatten behandlades dessa punkter var för sig och förbundsledningen beviljades ansvarsfrihet först för sin verksamhet under strejken, sedan för antagandet av Cirkulär 807.

1. Strejken

Kongressens behandling av strejken 1932. inleddes med en föredragning av G O Strand. Strands exposé över avtalsrörelsens utveckling avslutades med orden: ”Hade det varit möjligt att mot medlemmarnas vilja träffa överenskommelse vid bordet på 7 proc. reducereing, en linje, som jag personligen arbetade på, skulle detta ha varit det mest lyckliga för förbundet och dess medlemmar.”(52)

Dessa ord möttes av bravorop och applåder. Samtliga deltagare var uppenbarligen från början på det klara med att dechargedebatten inte skulle leda till ett misstroendevotum mot ledningen. Detta uteslöt inte kritiska synpunkter på ledningens agerande. I sak överensstämde kritiken med vad som förts fram under strejken, men det var endast några få repliker, som hade något av sältan från 1932. Den socialistiske representantskapsledamoten Johan Karlsson anklagade vissa socialdemokratiska kongressombud för feighet: på kongressen kritiserade de oppositionen, men under strejken hade de ej vågat ta strid för förbundsstyrelsens linje. Socialisten Alf Andersson från Nyhamn hävdade att när fackföreningsrörelsen inte ”ville kämpa för bibehållandet av vår lönestandard, är detta reformismens dödförklaring”.(53)

Mer representativ för den socialistiska fraktionen var Fagerviks Harald Henriksson, den förste som tog ordet efter G O Strands inledning. Han deklarerade inledningsvis sin politiska partitillhörighet och berörde sedan de två huvudpunkterna i oppositionens kritik: beslutet om partiell strejk samt LO:s och Transports sympativägran. Henrikssons ordval var närmast hovsamt. Om den partiella strejken inskränkte han sig till att säga att ”det hade kanske varit bättre att slå igen över hela linjen” och beträffande det uteblivna stödet trodde Henriksson, ”oavsett man är kommunist eller icke, att man icke är tillfredsställd med LO:s inställning till denna konflikt”.(54)

Som för att ytterligare markera sin svaghet sökte den socialistiska fraktionen förskjuta diskussionens tyngdpunkt från det som varit till andra ämnen som vägen till socialismen, skillnaden mellan borgerlig och proletär diktatur samt olikheterna mellan en revolutionär och reformistisk fackföreningsrörelse.

Förutom socialisterna anförde även andra ombud kritik av ledningen. En av dem var Axel Nordlund, Fagervik, som framträtt som en partiobunden förespråkare för kamplinjen under konflikten. På kongressen höll han sig till händelserna under konflikten. Nordlund menade att försöken att göra medlemmarna och den politiska oppositionen ensamt ansvariga för misslyckandet var grovt orättvisande. Det var, sade Nordlund, förbundets ledning, som utan att ha försäkrat sig om LO:s stöd inledde stridshandlingarna. Nordlund syftade här på beslutet om den partiella strejken. Ett beslut han fann dubbelt olyckligt eftersom det samtidigt som det splittrade kampen (”rev sönder det hela”) lade förbundet på en kollisionskurs med LO.

Två av debattörerna har kunnat identifieras som kommunister: John Ahnström, Marmaverken, och August Johansson, Nyhamn. De undvek liksom socialisterna 1932 års vokabulär, men var likväl skarpare än dessa i sin kritik av ledningen. Johansson försvarade också principiellt tanken på en strid under konjunkturnedgång med att kapitalismen skulle angripas när den var som svagast. Ahnström tog upp bristen på en socialistisk målsättning för det fackliga arbetet och den avtagande kampanjen. Reformisterna såg, enligt Ahnström, som sin uppgift att ”upphjälpa kapitalismens aktier” under krisen i stället för att ta tillvara arbetarnas intressen och tillade: ”Våra ledare böra observera, att de skola tjäna arbetarnas intressen och icke vi deras”.(55)

Kongressen godkände G O Strands redogörelse för konflikten och beviljade ledningen ansvarsfrihet. Oppositionen föreslog inget misstroendevotum. Medlemmarna och den politiska oppositionen ansågs alltså bära ansvaret för nederlaget och då i första hand den politiska oppositionen. Några socialdemokratiska ombud protesterade dock mot denna politisering.(56) Förre förbundsstyrelseledamoten Otto Westerholm deklarerade att han i efterhand kommit till insikt om att strejken var ett missgrepp, men påpekade att han, i likhet med många andra socialdemokrater, varit anhängare av en konflikt under avtalsrörelsen. Därför hade även socialdemokrater ett ansvar. Ej heller ville han frita ledningen, som utvidgat konflikten.

Westerholms inlägg gick emot den bild förbundsledningen ville ge av konflikten och Westerholm kritiserades också av G O Strand: ”Att denna din inställning till konflikten renderat dig en komplimang i Ny Dag säger åtskilligt.”(57) Det var den politiska oppositionen ledningen ville rikta strålkastarna emot. Socialisten Henning Carlsson tog fasta på detta, när han påminde kongressen om att han och Johan Karlsson prickats på kongressen 1928, trots att de då, enligt Carlssons synsätt, lett förbundet till en seger. Med andra ord, vänstern brännmärktes oavsett vad den företog sig.

2. Cirkulär 807

När kongressen tog ställning till förbundets godkännande av LO:s Cirkulär 807 riktat mot skadegörarna i fackföreningsrörelsen fanns det fortfarande ett fåtal avdelningar som vägrade godkänna cirkuläret.(58) De hade emellertid tillställts ultimatum, varför det inte rädde någon tvekan om att förbundet accepterade cirkuläret och var berett att tillgripa kraftåtgärder mot opponenter.

I G O Strands föredragning rörande Cirkulär 807 betonades att detta inte fick ses som ett politiskt förtryck eller som ett försök att kväsa oppositionen. G O Strand utpekade de krafter vilka bedrev en ”särpolitik” som skadegörare. Med detta torde han ha syftat på oppositionskonferenser och liknande aktioner avsedda att sätta organisationen ur spel. Föredragningen innehöll därutöver i likhet med cirkuläret en innehållsmässig förskjutning. Strand omnämnde misstänkliggöranden av den fackliga ledningen vid ”kritiska tillfällen” som en typ av skadegörande verksamhet.

Formuleringarna lämnade möjlighet för olika tolkningar. I kongressdebatten förekom också två tolkningar av cirkulär 807-politiken: dels sågs den som direkt riktad mot aktioner vid sidan om de fackliga organisationerna, dels sågs den som en uppgörelse med den oppositionella verksamheten över huvud.

Elva talare försvarade Cirkulär 807. Till dem hörde de två ombuden från en av de avdelningar, vilka drabbats av disciplinära åtgärder för att de 1932 följde den kommunistiska parollen om vild strejk: Kramfors. För de två Kramforsombuden blev den åsiktsmässiga avvikelserna till en fackföreningsskadlig verksamhet. Som ett exempel på skadlig verksamhet anförde Gustaf Hammarström att kommunisterna i Kramfors i januari 1932 vunnit avdelningen för ett uttalande, som i avtalsfrågan gick emot ett tidigare fattat beslut i avdelningen. Robert Andersson, förbundsstyrelsen, och den under avtalsrörelsen oppositionelle Axel Nordlund, Fagervik, tolkade cirkuläret snävare. Nordlund drog fram ett konkret exempel på en aktion vid sidan om de fackliga instanserna, och Robert Andersson gick till rätta med RFO:s arbetsmetoder. Ett par ombud, Oskar Karlsson, Billerud, och Gustaf Sörquist, Tingstad, lade ytterligare ett perspektiv på cirkuläret och vände sig mot all förekommande politisk styrning av den fackliga verksamheten. Karlssons och Sörquists yttranden får alltså ses som riktade mot såväl socialdemokratin som den politiska vänstern. Deras och Axel Nordlunds ställningstaganden är intressanta då de antyder att varken SP:s eller SKP:s argumentation mötte någon respons bland spontan-fackliga ombud.

Åtta ombud tog avstånd från Cirkulär 807. Endast en av dem försvarade RFO:s politik om än i försiktiga termer, kommunisten John Ahnström, Marmaverken. Oppositionskonferenserna var inte enligt honom avsedda att splittra verksamheten. Tvärtom skulle de ses som en aktiverande faktor i det fackliga arbetet. Fem socialister argumenterade mot Cirkuläret.(59) En av dem medgav att det kunde vara motiverat föl RFO:s del, de andra menade att utslutningar bara skulle tillgripas vid konkreta stadgebrott. Socialisternas huvudargument var de möjlig-

heter de ansåg cirkuläret öppnade för dels politiskt åsiktsförtryck, dels ett stämplande av kritik av den fackliga ledningen som fackföreningsskadlig verksamhet. Samma synpunkter kom igen hos två ombud, vilka ej kunnat partipolitiskt identifieras.(60)

Socialdemokraten och förre förbundsstyrelseledamoten Wilhelm Jonsson, Skutskär, ansåg att kongressen inte skulle nöja sig med ett godkännande av förbundsledningens handhavande av cirkulär 807. Han föreslog att kongressens redaktionsutskott fick i uppdrag att författa ett förslag. I det uttalande redaktionsutskottet förelade kongressen sades att fackföreningsrörelsen infekterats av kommunister, som bedrev sin fackliga verksamhet i samarbete med partipress och partiorganisationer. Någon skillnad gjordes inte mellan det socialistiska och det kommunistiska partiet. Kommunisterna syftade, fortsatte uttalandet, till att försvaga fackföreningsrörelsen. Brott mot stadgarna omnämndes här som ett medel i den kommunistiska verksamheten, men förslaget riktade sig framför allt mot att kommunisterna kritiserade de fackliga ledningarna:

”Systematiskt utnyttjande i politiskt syfte av konfliktsituationer samt smädeskampanjer mot ansvariga instanser och ledare medverka till att försvaga rörelsens livskraft och förmåga till fruktbringande arbete. Rätten till fri kritik får ej strypas, men den kritik, som tar sig uttryck i osanning och smädelse, har ingenting gemensamt med fri kritik i syfte att förbättra rörelsens och medlemmarnas ställning.

Kongressen’ uttalar sitt förtroende för Landsorganisationens åtgärder i syfte att helt återställa det solidariska och på förtroende byggda arbetet inom svensk fackföreningsrörelse. Rörelsens strävan att förbättra arbetarnas ekonomiska och sociala läge kräver kraftiga och målmedvetna insatser. Dessa insatser kunna icke åstadkommas med mindre organisationer och medlemmar solidariskt böja sig för fattade beslut och gällande stadgar. Försöken att misstänkliggöra de fackliga ledningarna måste effektivt stävjas, ty detta misstänkliggörande drabbar i sista hand organisationerna och medlemmarna.”(61)

Kongressen tog utan diskussion ställning till förslaget. I votering godkändes det med rösterna 205 mot 46. Därmed hade en skiftning inträtt i SPIAF:s politik. LO:s cirkulär innehöll som tidigare framhållits två teman: dels en allmän vidräkning med kommunisterna och en maning till uppslutning kring den demokratiska socialismen, dels en uppgörelse med RFO och dess arbetsmetoder. När SPIAF:s förbundsstyrelse anslöt sig till cirkuläret på våren 1933 valde man en inskränkt tolkning av LO:s intentioner och krävde att de förbundsmedlemmar, som var medlemmar i RFO, skulle utträda ur denna organisation. På kongressen vidgades innebörden av förbundets anslutning till Cirkulär 807: s k misstänkliggöranden av den fackliga ledningen sades utgöra fackföreningsskadlig verksamhet. Initiativet till denna utvidgning kom ej från ledningen, utan från ombudsbänkarna. Detta får tolkas som att den grupp som haft den mest utsatta positionen under 1932 års konflikt och som under denna haft stora svårigheter att försvara förbundsledningens och LO:s ställningstaganden, den socialdemokratiska kadern på avdelningsnivå, nu tog tillfället i akt att brännmärka en grupp vedersakare – den socialistiska och kommunistiska kadern på avdelningsnivå.

Representantskapets förslag till nya stadgar

Representantskapets förslag om en förändring av ändamålsparagrafen gav upphov till en kortare kongressdebatt.(62) I denna uttalade sig bland andra socialisterna Henning Carlsson, Harald Henriksson och Holger Schönning för den gamla revolutionära formuleringen, men när den nya antogs begärdes ingen votering och bland de fåtaliga reservanterna återfanns ingen i denna avhandling identifierad socialist. Även beträffande de nya reglerna för avtalsrörelserna och medlemmarnas bestämmanderätt i dessa var socialisterna påfallande passiva.

1. Avtalsrörelserna

I förslaget till nya stadgar var de lokala och de centrala avtalsrörelserna sammanförda i en paragraf. Det första momentet i denna gällde möjligheterna för avdelningarna att på egen hand inleda en avtalsrörelse. För uppsägning av ett lokalt avtal krävdes nu liksom i den tidigare stadgan att en medlemsomröstning med 2/3 majoritet uttalat sig för detta. En nyhet i förslaget var att det även fordrades ett godkännande från förbundsstyrelsen. Den senare inskränkningen mötte inga invändningar på kongressen, men flera talare krävde i anslutning till några motioner en enkel majoritet av de röstande.(63) Med tämligen jämna röstsiffror, 98-77, fick ledningen igenom sitt förslag med ett fasthållande vid 2/3 majoritet. Sex Skellefteåombud reserverade sig till förmån för enkel majoritet, bland dem Helge Pettersson, Ytterstfors, socialdemokraten K G Sundqvist, Karlshäll och socialisten Alcis Ståhl, Obbola.(64)

Det följande momentet i stadgeförslaget introducerade begreppet avtalskonferens i SPIAF:s stadgevärd. Konferensens beslut skulle endast vara rådgivande. Representantskapet led ett mindre nederlag i denna fråga, då det tvärtemot förslaget beslöt att ledningen inte i framtiden skulle få rösträtt på avtalskonferenser.(65) Här hänvisade man i debatten liksom i ett par motioner till avtalskonferensen i januari 1932, då ledningens röster fällt utslaget. Bland de få debattörerna märktes socialisten Alf Andersson.

Utan debatt, men med votering, beslöt kongressen att acceptera representantskapets förslag om en förändring av majoriteten vid röstning om lokal strejk från 2/3 av deltagarna till hälften av de berörda.(66) Voteringssiffrorna, 96-73, var nästan desamma som vid kongressens ställningstagande till momentet om lokal avtalsuppsägning. De i det sammanhanget nämnda Skellefteåombuden samt några kamrater från samma distrikt reserverade sig även i detta avsnitt.

I dessa två omröstningar torde två block stått mot varandra även om man får räkna med att många kongressdeltagare inte betedde sig på samma sätt i de två omröstningarna. Det ena, ledningstroga, blocket kan ha omfattat uppemot 60 % av de röstande ombuden. De oppositionella ombuden bildade ett block på omkring 40 % av de röstande. Därtill kom att en tredjedel av ombuden avstod från att rösta.

Det moment som berörde riksavtalens omröstningar samlade flest debattörer under hela kongressen.(67) Tre förbundsstyrelseledamöter, två gäster från andra förbund och ett par avdelningsombud försvarade inskränkningen av medlemmarnas möjligheter att ta ställning mot ett avtalsförslag. Motståndarna utgjordes av ett 15-tal ombud. Av dessa var ett mindre antal beredda att acceptera en majoritetsbestämmelse om 2/3 av de röstande.(68) Detta innebar visserligen en inskränkning, men ej av samma räckvidd som ledningens förslag, något som framkommer vid en jämförelse av de effekter de olika majoritetsbestämmelserna skulle ha fått om de tillämpats vid 1928 och 1932 års avtalsomröstningar. I samtliga dessa sex omröstningar uttalade sig majoriteten av de röstande mot ledningens förslag, som alla således i enlighet med den gamla stadgan blev avslagna. Hade ledningens linje (hälften av de berörda) tillämpats hade resultatet, som nämnts, inneburit att alla omröstningar i pappersmasseindustrin 1928 och 1933 godkänt förslagen med undantag för den första år 1933. En majoritetsbestämmelse om 2/3 hade i stället betytt att samtliga förslag avslagits med undantag för det som ställdes till medlemmarnas prövning i tredje omröstningen år 1932.(69)

Opponenterna uppfattade ledningens förslag som en beskärning av ”medlemsdemokratin”. De ansåg det principiellt felaktigt att de passiva medlemmarna, dvs röstskolkarna, skulle få avgöra arbetarnas öde, vilket skulle bli konsekvensen av ledningens förslag.

Endast en av opponenterna har kunnat identifieras som socialist.(70) Det är möjligt att ytterligare en eller ett par av debattörerna var socialister, men den socialistiska fraktionen i representantskapet deltog inte i avtalsrörelsediskussionen. Den hade tidigare accepterat den övriga ledningens linje, vilket också påtalades i debatten. Detta fick till följd att socialisterna icke uppträdde som en samlad fraktion på kongressen. Bland övriga motståndare till den strängare majoritetsregeln märks Axel Nordlund, Fagervik, och Ernst Öhquist, Sandarne. Nordlund hade under konflikten framträtt som en partiobunden opponent mot eftergiftspolitikerna. På kongressen följde han socialdemokraterna rörande Cirkulär 807, men protesterade mot kringkärningen av medlemmarnas bestämmanderätt över riksavtalen. Även socialdemokraten Ernst Öhquist protesterade, dock med återhållsamhet. Detta visar sig vid en jämförelse med Gustaf Sörquist, som hade accepterat Cirkulär 807 med en spontan-facklig motivering. När Gustaf Sörquist talade om ”ett fräckt förslag, avsett att ge förbundsstyrelsen full frihet att handla efter behag” var Öhquist mer taktisk i sitt ordval: ”Ställde sig frågande om det är så praktiskt med den av förbundsstyrelsen föreslagna bestämmelsen. Ansåg för sin del, att det blir för stort ansvar som då kommer att övervältras på överstyrelsen.”(71)

Avgörande för anhängarna av en ändring var den större frihet ledningen fick enligt representantskapets förslag. Deras argumentering var dock icke i regel så direkt: man talade i stället om risken för obetänksamma strejker, om nödvändigheten av att söka engagera fler medlemmar i omröstningen och om att man även måste ta hänsyn till de passiva medlemmarna. Den blivande LO-ordföranden August Lindberg, som representerade Sågverks på kongressen, tog dock upp den principiella frågan om ledningens förhållande till medlemsopinionen: ”Inom vårt förbund ha vi redan förut en bestämmelse sådan som den Ni nu diskutera, fastän den hos oss har en ännu mera skärpt formulering // Det påstås, att bestämmelsen i fråga skulle vara antidemokratisk. Detta är inte riktigt. Våra fackliga organisationer äro uppbyggda på så demokratiska principer som möjligt. Varje medlem har rätt att delta i val av ombud till kongresserna och kan själv väljas till kongressombud. De beslut en på sådant sätt sammansatt kongress fattar, kunna icke vara antidemokratiska.”(72)

För August Lindberg var det viktigt att betona inte bara att en demokratiskt sammansatt kongress omöjligt kunde fatta odemokratiska beslut, utan också att en facklig ledning träffade de riktiga besluten under en avtalsrörelse: ”Man bör icke gå att rösta om ett avtalsförslag med den förutfattade meningen, att det ovillkorligen skall avslås. I stället bör man utgå ifrån, att då en förbundsledning tillstyrkt ett förslag, är det i den ärliga förvissningen att förslaget är det bästa som kan uppnås och alltså klokast av medlemmarna att godkänna.”(73)

Lindberg avstod från att dra ut den fulla konsekvensen av detta resonemang. Logiskt sett innebar det att medlemsomröstningarna var onödiga och obehövliga: medlemmarna hade ingen anledning att kontrollera ledningens löpande handhavande av deras intressen.

När kongressen gick till beslut ställde mötesordföranden ledningens stadgeförslag mot avslag. Kongressen avtog förslaget. Förbundsledningens försök att i det närmaste omintetgöra omröstningsinstitutionen hade därmed avvisats. Däremot var det oklart hur stadgan, som rymde flera moment än det här redovisade, skulle formuleras. Kongressens redaktionsutskott fick i uppdrag att utarbeta ett förslag till ny skrivning.

Redaktionsutskottet bestod av förbundets socialistiske statistikförare J V Kumblad, tillika kongressens generalsekreterare, samt fyra säkerligen socialdemokratiska ombud.(74) Utskottet presenterade kongressen ett kompromissförslag. Man tog fasta på de enstaka röster som höjts för en skärpning av majoritetsregeln till 2/3: ”Förslag till uppgörelse skall underställas berörda medlemmar för omröstning. För att ett sådant förslag skall anses vara avslaget

fordras, att de i omröstningen aktivt deltagande, av saken berörda medlemmarna, med 2/3 majoritet genom slutna omröstning röstar mot dess antagande.”(75)

Omskrivningen godtogs utan debatt av kongressen. De två ombuden från Obbola, varav den ene var socialisten Alcis Ståhl, reserverade sig mot beslutet.

Resultatet blev att varken ledningen eller kongressombuden förlorade ansiktet. Ombuden hade tillbakavisat en attack mot medlemsinflytandet, samtidigt som ledningen lyckats försvaga omröstningsinstitutionen.

2. Representantskapet/överstyrelsen

Till kongressen hade fyra motioner avfattats rörande representantskapet. Förbundsledningens motion gav representantskapet ett nytt namn, överstyrelsen, och överflyttade valet av detta organ från distriktsorganisationerna till kongressen. Förutom ledningen hade tre avdelningar synpunkter på representantskapet. I likhet med förbundsledningen var Skutskär motståndare till att representantskapets ledamöter utsågs av distrikten. De blev, ansåg Skutskär, på så sätt ansvariga ”inför distriktsorganisationerna och icke, som det skall vara, inför kongressen.”(76) Skutskärs botemedel var drastiskt: representantskapet skulle avskaffas. Även Klemensnäs var kritiskt mot representantskapet. Detta ”har icke på tillbörligt sätt övertygat medlemmarna om sin förmåga att kontrollera styrelsens handlingar eller motsatt: informera avdelningarna om förbundsstyrelsens taktik och arbetsmetoders lämplighet.”(77)

Klemensnäs hade dock ett annat syfte än Skutskär och förbundsledningen: man önskade stärka underorganisationernas ställning. Visserligen skulle representantskapet avskaffas, men i stället skulle förbundsstyrelsen väljas av distrikten. Mölndal slutligen, yrkade på att representantskapets ledamöter skulle väljas i distrikten genom omröstning i avdelningarna.

Motionerna ställde kongressen inför möjligheterna att antingen på olika sätt stärka det federativa elementet i organisationen (Klemensnäs och Mölndal) eller eliminera det (förbundsledningen och Skutskär).

Kongressdebatten inleddes av Johan Pettersson, Karskär, ett av de ombud som ställt sig positiva till Cirkulär 807.(78) Han accepterade ledningens förslag, utom i kärnfrågan där han yrkade på att den nya överstyrelsen skulle väljas av distrikten. I den tiotungade diskussionen ställde sig sex ombud bakom Petterssons förslag. En av dem, socialisten Holger Schönning, Essvik, krävde dessutom att valet skulle ske medelst medlemsomröstning.

I sin argumentering mot ändringen hänvisade Reinhold Westerberg, Hallstavik, samt Werner Lindström och socialisten Alcis Ståhl, Obbola, i allmänna ordalag till att det gamla valsättet var mer ”demokratiskt”. De syftade otvivelaktigt på underorganisationernas ställning, men omnämnde inte detta och kom ej heller in på den federativa principen. I och med att de enbart talade om ”demokratin” var motargumentet givet: G O Strand, Hjalmar Adiels och två ombud påpekade att kongressen var demokratiskt sammansatt.

Förbundsledningens förslag om inrättandet av en kongressvald över styrelse antogs utan votering av kongressen. Mot beslutet reserverade sig en grupp ombud från Skellefteå-distriktet. I stort sett motsvarade denna grupp de ombud, som i avtalsrörelsefrågorna reserverat sig mot inskränkningarna av medlemmarnas bestämmanderätt. Dessa ombud fungerade således närmast som en fraktion. Politiskt inrymde denna fraktion såväl en socialdemokrat, K G Sundqvist, Karlshäll, som en socialist, Alci Ståhl, Obbola, den senare en av de två reservanterna till förmån för enkel majoritet vid riksavtalsomröstningar.

3. Distriktsorganisationerna

Till kongressen inflöt flera mer eller mindre långt gående förslag rörande distriktets ställning. I förbundsledningens förslag till nya stadgar bevarades distriktsorganisationerna, men, eftersom valet av överstyrelsen föl flyttades till kongressen, förlorade distriktet sin centrala ställning. Vidar hade fyra avdelningar avfattat motioner om distriktets slopande.(79) Inom representantskapet hade sex ledamöter reserverat sig mot at stadgeförslaget behöll distriktsorganisationerna.

I den livliga kongressdebatten framträdde tre grupperingar: en som ville eliminera distriktet, en som ville behålla dem och en som ställde sig neutral.(80) Motståndarna till distriktsorganisationerna kom med något undantag från södra Sverige. Två skilda argument framfördes. Det ena rörde bristen på uppgifter för distriktet, det andra det faktum att distriktets verksamhet begränsade ledningens rörelsefrihet. Representantskapsledamoten John Hult utvecklade den senare ståndpunkten. ”Distriktet skola vara en förmedlande länk mellan förbund och avdelning särskilt vid avtalsuppgörelser. Förbundsstyrelsen har själv besvarat den frågan hur de fylla denna uppgift. Det har visat sig nödvändigt inkalla avtalskonferenser, emedan distriktsmötenas uttalanden varit alltför skiljaktiga. Av distriktet valda medlemmar i underhandlingskommittéer lida av samma fel, emedan ombuden anse sig böra företräda distriktets uppfattning och följa därifrån lämnade direktiv. Följden är att avtalskommittéerna ej kunnat uppträda enhetligt. Riktigare är då med avtalskonferensen före de stora avtalsuppgörelserna.”(81)

I försvaret av distriktsorganisationerna talades det allmänt om demokratin i samma opreciserade termer som under överstyrelsedebatten. Axel Nordlund, Fagervik, varnade för risken av byråkratisering av förbundet. Uppenbarligen höll han distriktet som en motvikt till ledningens dominans.

Bland de neutrala märktes socialisten Erik Jansson och förtroendemannen G O Strand. Den senare fann det ”skäligen likgiltigt” om distriktet fanns kvar eller ej.

Trots de starka motsättningar som förelåg i fråga om distriktet framförde inte likvidatorerna något yrkande. När kongressen gick till beslut antogs utan votering stadgeförslaget om distriktsorganisationerna.

Stadgeförnyelsen var den centrala händelsen på 1933 års kongress. I stort vann förbundets ledning det den önskade: en centralisering av maktbefogenheterna, en utrensning av det federativa elementet och en ideologisk omvandling i reformistisk riktning. På ett par punkter led dock förbundsledningen nederlag.

Oppositionen var disparat och dess sammansättning växlade säkerligen från fråga till fråga. Enskilda ombud framträdde genomgående som opponenter: den obundne Axel Nordlund, Fagervik, Skellefteå-ombuden av olika partipolitisk uppfattning m fl. Någon ledning fanns uppenbarligen inte. De svårigheter oppositionen hade att artikulera sin linje kan ses i samband med detta, liksom det faktum att den ej helt behärskade mötesrutinerna. Så hade den troligen med framgång kunnat begära votering rörande majoritetsregeln vid avtalsomröstning vid det andra tillfället kongressen tog ställning i denna fråga.

Socialisternas utspel i riksavtalsfrågan

En enskild medlem, Hjalmar Johansson från Torpshammar i Sundsvallsdistriktet, hade till kongressen inlämnat en motion om avtalsformerna.(82) I denna diskuterade han för- och nackdelarna med riksavtalen. Bland nackdelarna nämndes i första hand inskränkningarna i den lokala rörelsefriheten. För många avdelningar förelåg enligt Johansson goda möjligheter

att tillvinna sig fördelar utanför riksavtalets ramar om de inte hindrades av ”en hänsynslös och stelbent uniformitetspolitik”.(83) Johansson menade att PMF mycket hårdhänt tillämpade en uniformitetspolitik och att arbetsgivarorganisationen stöddes av Arbetsdomstolen, framför allt vad gällde frågor om avskedande av arbetare och fördelningen av arbetet, dvs ärenden rörande § 23. Fick man, avslutade Johansson, ingen rättelse till stånd i medbestämmandefrågorna borde icke något riksavtal träffas.

Förbundsledningen erkände i sitt utlåtande att Johansson hade rätt i mycket, men framhöll samtidigt de samlade fördelarna med ett riksavtal och yrkade avslag.(84) Att arbetsgivarna skulle kunna fås med på ett slopande av § 23 måste setts som otänkbart.

Det frågekomplex Johansson tagit upp skall ses i ljuset av förhållandet mellan de ekonomiskt bärkraftiga fabrikerna och de svagare rustade. Som nämnts i kapitel 4 hade SPIAF mer eller mindre nödtvunget sedan 1920-talet bedrivit en form av solidarisk lönepolitik. Denna innebar att man i riksavtalen koncentrerade sig på de svagaste grupperna. Under högkonjunkturen hade de bärkraftiga fabrikernas arbetare vid sidan om riksavtalet tillkämpat sig en löneglidning. Den senare var arbetsgivarnas förnämsta attackmål i pappersmasselockouten 1928. Enligt motionären hade dock möjligheterna att lokalt förbättra löneläget försämrats under krisen, vilket förefaller vara en rimlig bedömning. I 1932 års avtalsrörelse hade PMF syftat till en allmän lönesänkning, men arbetsgivarnas linje präglades också av tydliga uniformitetssträvanden. Dessa strävanden kan för övrigt spåras tillbaka till den av PMF år 1908 proklamerade lockouten i Skutskär, en av de konflikter, som ledde till storstrejken 1909. Som ett annat exempel på PMF:s strävan efter uniformitet kan nämnas att PMF i 1932 års avtalsrörelses avslutning och dess lokala uppföljning målmedvetet gick till rätta med vad man kallade de ”lokala utväxterna” på riksavtalet. Sammanfattningsvis ifrågasatte således Johanssons motion helt centrala inslag på SPIAF:s viktigaste verksamhetsområde.

I kongressdebatten anslöt sig de ledande socialisterna till motionens tankegångar, vilket talar för att Johansson tillhörde SP.(85) Mot motionen anfördes att den ovillkorligen krävde ett slopande av riksavtalet, och man varnade för ett avtalslöst tillstånd. Socialisterna tvekade däremot inte att slopa riksavtalet. Henning Carlsson menade att det inte var säkert att ”riksavtalet under alla omständigheter är den bästa avtalsformen. Tydligt är att fabriker, med hög produktionskapacitet per arbetare, ha större möjligheter att betala högre löner än de omoderna fabrikerna. Riksavtalet hindrar emellertid att vid de moderna fabrikerna genomföra högre löner. Riksavtalet numera tenderar till att bli en spärr mot ökning av arbetarnas löner, medan det icke utgör någon garanti mot sänkning. Arbetsgivarna strunta i avtalet och tillämpa utan vidare reducering av avtalsatta ackordspriser.”(86)

Den socialdemokratiska representantskapsledamoten David Malmberg ”polemiserade mot Henning Carlsson för hans uppfattning att de större avdelningarna skulle vinna mera med lokalavtal. Denna inställning innebär icke någon solidaritet mot de svagare avdelningarna.”(87) Liknande tankegångar framfördes av Wiktor Nyström, Torpshammar. Otto Westerholm intygade att riksavtalet även medfört en positiv löneutjämning mellan olika arbetargrupper i hans fabrik, Skutskär, en av de största i landet.

Attacken på riksavtalsinstitutionen var socialisternas enda självständigt utformade insats på kongressen. Den visade sig vara ett tveeggat vapen. Det erkändes att de satt fingret på ett väsentligt problemområde, men det ultimativa kravet på en avtalsuppsägning riskerade hela avtalskonstruktionen. Härvidlag blev Henning Carlssons argumentering känslig, eftersom han tillvaratog de större fabrikernas intressen utan att ange någon väg för hur de sämre ställda gruppernas problem skulle lösas. Därmed kunde socialisterna, vilka under strejken 1932

framträtt som den eniga och solidariska medlemskårens talesmän, brännmärkas som osolidariska.

Valet av överstyrelse

Som en av de första åtgärderna på kongressen tillsattes en valberedning.(88) I denna ingick bl a kassören Alfred Persson, representantskapsledamoten John Hult från Dalslands distrikt och Per Södergren, Ortviken, en av de tongivande socialdemokraterna inom Sundsvallsdistriktet. I kongressens slutskede lade valberedningen fram ett förslag på vilka ledamöter, som skulle ingå i de ledande organen.(89) För funktionärsstaben, inklusive den socialistiske statistikföraren J V Kumblad, och förbundsstyrelsen föreslog man omval. Kongressen godtog detta utan diskussion. Vid sammansättningen av överstyrelsen övertog valberedningen det gamla representantskapet med fem undantag. Fyra av de fem undantagen motsvarade den socialistiska fraktionen: Johan Karlsson från Sundsvall, Henning Carlsson och Bernhard Eriksson från Söderhamn samt Erik Jansson från Gävle-Dala. För Erik Jansson var detta andra gången han av politiska skäl försvann ur förbundets ledning: på förbundets föregående kongress hade Erik Jansson ej återvalts som ledamot av förbundsstyrelsen. Förutom socialisterna undvek valberedningen även den under konflikten 1932 oppositionelle K J Eriksson från Värmland. De fem nya namnen i valberedningens förslag tillhörde alla icke-socialister. Bland dem märktes socialdemokraterna Ernst Öhquist, Sandarne, och Per Södergren.

Den politiska utrensningen väckte debatt på kongressen.(90) Debatten inleddes av socialisten Harald Henriksson, Fagervik. Han sade sig inte vara förvånad över att socialisterna kastats ut ur förslaget till överstyrelse. De var enligt Henriksson erkänt dugliga fackföreningsmän, men de saknade ”det socialdemokratiska partimärket på rockslaget”.(91) John Hult från valberedningen erkände att denna tagit politiska hänsyn:

”Vid behandlingen av detta ämne kan man icke undgå att beröra de olika politiska partiernas inställning till den fackliga rörelsen. Det är de vitt skilda uppfattningarna i frågan om taktiken i våra fackliga strävanden, som råda mellan socialdemokrater och kommunister /syftar här i första hand på SPI, vilket varit ledande för utskottet. Vi socialdemokrater ansluta oss till den taktiken, att man alltid skall överväga möjligheterna för och emot en konflikt. Har man några förutsättningar till att lyckas med en strid, skall den tagas, i annat fall skall man försöka undvika den // När linjerna för ett fackförbunds verksamhet skola uppdragas, är det nödvändigt, att de ledande männen ha fria händer. Så är icke fallet med kommunisterna. Deras partiledning fattar beslut rörande fackliga frågor, som partimedlemmarna sedan måste följa // Ledningen för en facklig organisation måste ha en homogen sammansättning och vara obunden av partipolitiska linjer då den ställer parollerna för organisationens verksamhet.”(92)

Oppositionen mot valberedningen dominerades av socialisterna.(93) De vände sig mot det som Josef Nordlöf, Norrköping, kallade ”det politiska fraktionsvansinnet”.(94) Utrensningen var enligt dem antidemokratisk och skulle leda till politiskt ”tumult” i avdelningarna. Ett av de två ombud som stödde valberedningen erinrade i detta sammanhang de socialistiska ”martyrerna” att dessa hade stått bakom liknande politiska utrensningar vid valet av styrelse för Sundsvallsdistriktet.

I debatten ställde Karl Ståhl, Lottefors, ett förslag om att avdelningarna utanför riksavtalen för pappersbruken och pappersmassfabrikerna skulle bli företrädna i överstyrelsen. Som kandidat föreslog han därvidlag John Ahnström, Marmaverken. Eftersom denne var en av de ytterst få närvarande kommunisterna, torde det politiska motivet bakom nomineringen spelat en väl så stor roll som det explicit uttalade önskemålet om att en missgynnad typ av avdelningar skulle få representation i överstyrelsen.

Valet av överstyrelse på kongressen synes ha skett medelst röstsedlar.⁽⁹⁵⁾ Ombuden skulle utse en ledamot, i några fall två ledamöter, per distrikt. I majoriteten av distrikten hade inga motkandidater till valberedningens förslag nominerats. För Sundsvall, Söderhamn och Gävle-Dala kandiderade dock den socialistiska fraktionen i representantskapet. Vidare var kommunisten John Almström nominerad för Söderhamn och K J Eriksson för Värmland. Uppenbarligen valde kongressen ledamöterna i överstyrelsen distriktsvis.

Röstsiffrornas sammanräkning visar att socialisterna röstade på den socialdemokratiska kandidaten i de fall det inte förelåg någon motkandidat. Detta låg i linje med deras argumentation i debatten för en politiskt blandad styrelse. I de distrikt där kandidater av olika politiska schatteringar ställdes mot varandra utföll siffrorna med stor majoritet till socialdemokraternas fördel. Av socialisterna erhöll Johan Karlsson och Erik Jansson 65 röster, Henning Carlsson 61 och Bernhard Eriksson 29. De ojämna siffrorna antyder att röstningen inte var helt parti-bunden. Jämförs siffrorna med oppositionens röstetal vid voteringen om Cirkulär 807 – 46 röster – framgår att Karlsson, Carlsson och Jansson hade ett förtroendekapital hos en i och för sig mycket begränsad minoritet av de politiska motståndarna. Bernhard Eriksson var däremot säkerligen okänd utanför Söderhamnsdistriktet och den socialistiska kretsen. Hans röstetal, 29 röster, kan sägas utgöra ett riktmärke för den socialistiska kongressfraktionens omfattning. Av de övriga alternativa kandidaterna vann K J Eriksson 20 röster, varav säkerligen många var socialistiska och kommunisten John Ahnström 9.

Oppositionens omfattning på kongressen

De företagna voteringarna ger en bild av styrkeförhållandena på kongressen. En av voteringarna, den rörande Cirkulär 807, ägde rum med namnupprop. Det är således enbart i denna omröstning man i detalj känner ombudens ställningstagande. För de övriga har man bara de samlade röstsiffrorna.

De olika samlade röstsiffrorna vid voteringarna kan jämföras med varandra. Vid en av voteringarna rörande stadgan om avtalsrörelser samlade oppositionen 43 % av rösterna (73 röster av 169 avgivna; och många nedlagda). De socialister, som erhöll flest röster i valet av överstyrelse samlade drygt 30 % av de röstande bakom sig. I omröstningen om Cirkulär 807 röstade 205 ombud för cirkuläret, 46 däremot och 7 avstod. Oppositionens andel slutade på 18 % av ombuden.

Voteringssiffrorna avslöjar att kongressdeltagarna inte uppträdde i helt fasta blockbildningar. Dock samlade förbundsledningen stadigt en majoritet kring sin linje – med undantag för bestämmelsen om riksavtalens medlemsomröstningar. Oppositionen var som störst i avtalsfrågorna, minst i de partikontroversiella frågorna. Det har redan framkommit att den i avtalsfrågorna var partipolitiskt blandad. Bland opponenter har socialdemokraterna Ernst Öhquist och K G Sundqvist noterats liksom den obundne Axel Nordlund och ett antal socialistiska kongressombud. I avtalsfrågorna var, vilket säkerligen var något unikt, även anhängarna av ledningens linje politiskt blandade: den socialistiska fraktionen i representantskapet accepterade stadgeomvandlingen.

Valet av överstyrelse innehöll ett öppet uttalat politiskt inslag, då den socialistiska fraktionen inom representantskapet kandiderade. En kandidat inom fraktionen erhöll 29 röster. Denne var okänd inom förbundet och hans rösteandel torde, som tidigare antagits, i stort motsvara den socialistiska kongressfraktionens omfattning. De övriga erhöll mer än dubbelt så många röster. Man kan räkna med att röstöverskottet inkluderade de fåtaliga kommunisterna på kongressen och partiobundna ombud.

Omröstningen om Cirkulär 807 var klart politisk. Av de 46 som röstade mot förslaget har ingen kunnat identifieras som socialdemokrat. De ovan nämnda socialdemokratiska opponenterna i stadgefrågorna röstade för förslaget liksom de ombud, som kan antas vara spontan-fackliga, under det att samtliga identifierade socialister och kommunister röstade emot cirkuläret. Man kan relatera oppositionens omfattning i denna omröstning till siffrorna vid valet av överstyrelse. Kommunisten John Almström erhöll vid detta 9 röster och den minst populära socialisten, Bernhard Eriksson, 29. Dessa siffror motsvarar troligen de kommunistiska och socialistiska fraktionernas ungefärliga storlek eftersom Ahnström och Eriksson kandiderade för samma distrikt. Sammanlagt ger detta 38 röster att jämföra med de 46 som röstade emot Cirkulär 807. Detta betyder att det endast var ett närmast försvinnande fåtal av de 258 kongressombuden som sällade sig till den politiska vänstern i denna fråga.

Omröstningen om Cirkulär 807 erbjuder möjligheter till en något fördjupad analys av oppositionens sammansättning. Detta därför att den skedde med namnupprop. Det framkommer att oppositionen var lika väl förankrad i massindustrin som vid pappersbruken och i stora som små avdelningar.(96) Resultatet kan jämföras med en i avhandlingen tidigare nämnd undersökning av oppositionen vid 1928 års kongress.(97) På 1928 års kongress motsvarade oppositionen vid tre omröstningar medelst namnupprop i partipolitiskt kontroversiella frågor ca 40 % av ombuden. I omröstningen om Cirkulär 807 på 1933 års kongress var andelen oppositionella ombud mindre än hälften så stor, 18 %. 1928 utmärktes oppositionen av att den var främst förankrad i pappersmasseavdelningarna och då i första hand i medlemsrika sådana. 1933 skilde sig inte de oppositionella ombuden från de övriga. Med andra ord kan den politiskt präglade oppositionens tillbakagång mellan 1928 och 1933 års kongresser lokaliseras till en förändring hos de större massafabrikernas ombud. Omsvängningen mellan kongresserna var särskilt tydlig för Ådalens del. 1933 tillhörde endast ett ombud från detta distrikt oppositionen. Bland de avdelningar som förändrat sig mellan kongresserna märks Kramfors, Frånö och Wäija.(98) Utanför Ådalen förekom samma omsvängning i tre Sundsvallsavdelningar: Svartvik, Matfors och Fagervik (ett av de tre ombuden avvek från mönstret 1933), två Söderhamnsavdelningar: Sandacne och Bergvik samt två avdelningar från Gävle-Dala: Karskär och Grycksbo – för att endast nämna de större avdelningarna.

Jämförelsen mellan omröstningarna med namnupprop 1928 och 1933 ger som antytts en inte helt rättvisande bild av oppositionen på de två kongresserna. Detta framkommer om man tar fram ett beslut, som återkom på bägge kongresserna och som hade politiska övertoner: valet av förbundsledning. 1928 utsåg kongressen endast förbundsstyrelsen, 1933 även överstyrelsen. Två socialister, Erik Jansson och Johan Karlsson, kandiderade vid bägge tillfällena.(99) 1928 vann Erik Jansson 39 % av de avgivna rösterna och 1933 31 %. Johan Karlsson fick 1928, då han varit medlem av förhandlingsgruppen, 45 % av rösterna och 1933 32 %. Jämförelsen visar på en tillbakagång för vänstern, men inte av den omfattning röstningen om Cirkulär 807 gav vid handen. Vänsterns andel röster 1928 såväl i voteringarna som i valet av ledning kretsar kring samma procentsats – 40 %. I Cirkulär 807-voteringen 1933 samlade man 18 %, men vid valet av överstyrelse erhöll socialisterna Jansson och Karlsson drygt 30 % av de avgivna rösterna.

Av det sagda följer att det fanns starkare tendenser till ett vänsterblock på 1928 års kongress än på 1933 års. Två förklaringar till detta kan tänkas:

1. Andelen kommunistiska och socialistiska kongressombud hade minskat mellan 1928 och 1933 års kongresser.

2. De oppositionella ombud, som ej var partipolitiskt anslutna till vänstern, var mindre benägna att stödja vänstern 1933 än vad de varit 1928. Orsaken till detta kan i sin tur antingen vara en sinnesförändring hos ombuden eller vara avhängig av den politiska vänsterns uppträdande på kongressen.

Materialet ger inte underlag för en entydig slutsats vad gäller den första förklaringen. Man saknar en genomgång av den politiska sammansättningen på 1928 års kongress. Beträffande den andra förklaringen står det klart att den politiska vänstern isolerades från den övriga oppositionen på 1933 års kongress. Denna tillbakagång drabbade i första hand större massavdelningar. Vid sidan om den socialistiska och kommunistiska oppositionen, som omfattade mellan 10 och 15% av ombuden, fanns oppositionella stämningar bland andra ombud främst i stadgefrågorna.(100) Denna opposition saknade en ledning. Den växlade i storlek och säkerligen också i sammansättning, men i fråga om medlemmarnas bestämmanderätt över riksavtalen samlade den en majoritet av ombuden. Oppositionens svaghet låg med andra ord inte så mycket i dess numerär som i dess splittring.

Summering

SPIAF:s kongress 1933 medförde en omvälvning av förbundets organisationsstruktur. Borttagandet av det federativa elementet i ledningens sammansättning och beskärningen av medlemsinflytandet skapade ett ökat manöverutrymme för förbundsledningen. Reformen korresponderade mot såväl den allmänna utvecklingen inom LO som ledningens erfarenheter av pappersmassekonflikten 1932. Erfarenheterna från konflikten talade ett entydigt språk: en framgångsrik reformistisk facklig politik förutsatte en centraliserad beslutsordning. På kongressen försvann också ett annat hinder för en sådan politik. För första gången sedan förbundets bildande innehöll inte den ledning som valdes av kongressen något kommunistiskt/socialistiskt in slag.(101)

Ett utmärkande drag i avdelningarnas förberedelser för kongressen var medlemmarnas brist på intresse. En bidragande orsak till detta var den ringa informationen. Huvudorsaken var dock säkerligen att de ärenden kongressen behandlade inte möttes av något spontant intresse från medlemmarna. Dessa synes i första hand ha mobiliserats till avdelningsmöten, i de fall mötena hade att fatta beslut i ärenden av mer omedelbar betydelse för medlemmarna: procedurfrågor engagerade inte på samma sätt.

Det svala intresset ledde till att avdelningarnas centrum, dvs de regelbundna mötesdeltagarna, spelade en avgörande roll för ställningstagandena och i valet av kongressombud. På kongressen torde flertalet av ombuden kunna räknas till den socialdemokratiska kadern på avdelningsnivå. Denna kader svarade positivt på ledningens signaler och röstade igenom dess ändringsförslag. Den stod också för de bravorop och applåder, som följde G O Strands och Edvard Johanssons kritik av den politiska vänstern. Ernst Öhquists och K G Sundqvists opposition i vissa stadgefrågor samt Otto Westerholms vägran att göra vänstern ensamt ansvarig för den misslyckade strejken 1932 skvallrar dock om att det förekom avvikande meningar. Vid kongressvoteringen om avtalsomröstningar synes också flera av de socialdemokratiska ombuden gått emot ledningens linje. Här spelade säkerligen den dagliga kontakten med förbundsmedlemmarna en utslagsgivande roll.

Det var vidare den lokala socialdemokratiska kadern, som låg bakom kongressens uttalande i anslutning till Cirkulär 807. Uttalandet gick längre i sin kritik av oppositionen än förbundsledningen hade avsett. Här kan man se ett samband med den socialdemokratiska kaderns utsatta ställning under pappersmassestrejken 1932. Även i detta fall framträder således en

tendens hos den socialdemokratiska kadern att bedöma förhållandena från avdelningsnivå.

Trots de redovisade skillnaderna mellan socialdemokraterna på avdelningsnivå och på ledningsnivå var samstämmigheten dem emellan den överskuggande tendensen. Denna samstämmighet kontrasterade bjärt mot förhållandena under pappersmassestrejken året innan. Då hade socialdemokraterna på avdelningsnivå visat sig vara påverkade av kampviljan bland medlemmarna. På 1933 års kongress gjorde förbundsledningen det socialistiska partiet ensamt ansvarigt för den misslyckade strejken. De socialdemokratiska kongressombuden accepterade med något undantag den tolkningen. Detta visar att samstämmigheten på kongressen mellan socialdemokraterna inom ledningen å ena sidan och i avdelningarna å andra sidan byggde på en partipolitisk lojalitet. Denna hade säkerligen förstärkts av Cirkulär 807-utspellet.

SPIAF:s stadgeomläggning 1933 medförde alltså en socialdemokratisering av förbundet. När förbundsledningen presenterade sitt förslag till en stadgeomläggning innebar detta en utmaning mot två grupper inom förbundet: den politiska oppositionen och företrädarna för ett starkt medlemsinflytande. Möjligheterna öppnades därför för att dessa grupper skulle komma på gemensam linje på kongressen. Så blev ej fallet.

Den politiska oppositionen på kongressen bestod av kommunister och socialister.

Kommunisterna var alltför få – mellan två och tio ombud – för att på allvar kunna göra sig gällande på kongressen. Socialisterna var betydligt talrikare, omkring trettio ombud.

Ensamma hade de dock ingen möjlighet att dominera kongressen, som samlade mer än 250 ombud. De var hänvisade till att samverka med andra ombud på kongressen.

Under år 1932 års konflikt hade socialisterna sökt framträda som medlemsopinionens talesmän. Med emfas hade de framhävt medlemmarnas rätt att besluta om avtalet. I strejken hade socialisterna en nyckelställning, då de förfogade över en fraktion inom ledningen. Denna fraktion hade tillkommit som ett resultat av förbundets federativa konstruktion, vilken medgav att socialisterna, som var förankrade inom vissa distrikt, kunde bli företrädare i representantskapet.

Några månader före 1933 års kongress kapitulerade den socialistiska fraktionen i förbundsledningen inför det nya stadgeförslaget, trots att det innebar dels att fraktionen ej längre skulle kunna väljas in i ledningen av distrikten, dels att medlemmarnas beslutanderätt beskars. Detta får tolkas som att socialisterna, genom att visa den övriga ledningen sin lojalitet, vädjade till denna om att få behålla sin position inom ledningen. De försökte med andra ord bilda en koalition med socialdemokraterna. Den inledande debatten på kongressen rörande verksamheten klargjorde att taktiken inte gått hem: förbundsledningen gjorde i denna socialisterna ansvariga för misslyckandet 1932.

I kongressens stadgedebatt var socialisterna splittrade. Enstaka socialistiska ombud protesterade mot den organisatoriska omläggningen under det att de socialistiska representantskapsledamöterna, som bundit sig för förslaget, iakttog tystnad. Deras ställningstagande omtalades dock av deras politiska motståndare inom ledningen. Eftersom denna debatt var den viktigaste på kongressen och av avgörande betydelse för förbundets framtid, betydde socialisternas framträdande här att de avskärmade sig från den övriga oppositionen.

I två frågor gjorde socialisterna enhetliga utspel på kongressen: riksavtalet och ändamålsparagrafen. Deras attack mot riksavtalsprincipen bidrog säkerligen till partiets isolering då den fick dem att framstå som osolidariska med arbetare vid mindre lönsamma fabriker. Socialisternas försvar av den gamla, revolutionärt präglade ändamålsparagrafen, gav prov på en politisk enighet, som stod i skarp kontrast till oenigheten rörande medlemsinflytandet.

Socialisterna strävade således inte efter att samla oppositionen kring sig. De föreslog inget misstroendevotum i dechargedebatten och var oeniga i stadgefrågorna. Den inre oenigheten omöjliggjorde varje försök att inta en ledande ställning.

Av avdelningsrepresentanterna på 1933 års kongress är det endast ett ringa fåtal, som kan identifieras som spontan-fackliga. De medvetet spontan-fackliga företrädarna var också säkerligen få till antalet, men det faktum att de inte framträdde som en organiserad grupp gör dem svåridentifierade. Hos dem som kan betecknas som spontan-fackliga återfinns man å andra sidan en konsekvent oppositionell hållning: så tog Axel Nordlund avstånd från förbundsledningens taktik att ge den politiska vänstern ansvaret för nederlaget i strejken 1932 samtidigt som han vände sig mot urholkningen av medlemsinflytandet.

Så långt svarade den spontan-fackliga linjen mot SKP:s, men i fråga om Cirkulär 807 gick linjerna isär. Kommunisterna använde i fråga om uteslutningscirkuläret en argumentering, som synes ha varit direkt anpassad till de spontan-fackliga och till oppositionella socialdemokrater. Såväl SAP som SP hävdade att cirkuläret innebar ett hot mot yttrande- och åsiktsfriheten inom fackföreningsrörelsen. Trots detta stödde spontan-fackliga ombud Cirkulär 807 på kongressen. Detta får tolkas som att de spontan-fackliga uppfattade RFO som något mer än en oppositionell strömning. RFO:s arbetsmetoder – generalstrejker, sammankallandet av möten vid sidan om de fackliga organisationerna etc – sågs av de spontan-fackliga som ett hot mot fackföreningarna. Därmed blev RFO också ett hot mot de spontan-fackliga, eftersom de värnade om det specifikt fackliga. De hade inte som de politiska riktningarna partiet som en sammanhållande och överordnad instans.

Ser man till oppositionen i dess helhet var den på kongressen som starkast vid behandlingen av avtalsomröstningarna. Här lyckades den modifiera ledningens förslag. Däremot var oppositionen inte lika kraftig när det gällde slopandet av det federativa draget i organisationsstrukturen. Ledningen hade således sämst gehör i de frågor som direkt grep in i den enskildes beslutsrätt, under det att de mer övergripande frågorna inte på samma sätt fångade ombuden. Oppositionen växlade i styrka och sammansättning, men det fanns några genomgående företrädare: den spontan-facklige Axel Nordlund, en politiskt blandad gruppering ombud från Skellefteå och enskilda socialister och socialdemokrater, men ingen ledande gestalt. Än viktigare var att den saknade ett programmatiskt alternativ till den socialdemokratiska linjen.

Anmärkningsvärt är att oppositionen inte ställde krav på en annan ledning än den sittande. Det fanns dock ett missnöje med denna ledning. Detta visade sig i det påfallande stora antalet kongressmotioner med krav på försämrade lönevillkor för förbundets funktionärer. Missnöjesyttringen var av begränsad räckvidd: den ville göra ledningen beroende av utfallet i avtalsrörelserna, men syftade inte till att avsätta ledningen. Över huvud kan inga tendenser till att upprätta ett nytt ledarskap spåras i materialet. Även socialisterna avstod från att föreslå kongressen ett ledarskifte, trots att SP i sin propaganda under strejken tryckt på denna punkt. I enlighet med sin koalitionspolitik inskränkte sig i stället socialisterna till att nominera en minoritetsfraktion.

Vid en jämförelse mellan 1928 års och 1933 års kongresser framkommer tydliga indikationer på att oppositionen ändrat karaktär mellan kongresserna. 1928 synes det då ännu osprängda kommunistpartiet i mycket ha fungerat som en ledning för den samlade oppositionen, som alltså även inrymde icke-kommunisterna.⁽¹⁰²⁾ På 1933 års kongress hade den politiska vänstern isolerats från övriga oppositionella strömningar.

I kapitel 2 sades tillspetsat att kontrasten mellan SPIAF:s agerande under strejken 1932, då förbundet valde kampens väg, och dess agerande vid kongressen 1933, då förbundet omformades i socialdemokratisk riktning, fångade det väsentliga i avhandlingens problematik. Skillnaden i agerande förklaras av att medlemmarna 1932 orienterade sig efter den konstitutiva motsättningen mellan kamp och samarbete (se sid 31 f) under det att de 1933 orienterade sig efter de partipolitiska motsättningarna i förbundet.

1932 utsattes arbetarna för en attack mot sin redan delvis urholkade levnadsstandard. De önskade att attacken skulle avvärjas och verkade för en kamplinje i de former som erbjöds, men vid ett par tillfällen fanns en tendens till att bryta mot den uppenbarligen mycket starka organisationslojaliteten. De två kommunistiska partierna formulerade kampinriktade linjer riktade mot den reformistiska ledningens samarbetslinje. Vänsterns erbjudande av ett alternativt ledarskap vann endast ett begränsat och momentant inflytande. Uppslutningen kring kampalternativet hade i stället en i allt väsentligt spontan karaktär.

1933 var situationen en annan. Då skulle arbetarna välja en facklig ledning. I förbundet fanns fyra fackföreningsideologiska riktningar: den spontan-fackliga, den kommunistiska, den socialistiska och den socialdemokratiska. Av dessa valde pappersmassearbetarna att låta sig företrädas av den socialdemokratiska. Detta val var frivilligt till sin natur och ett uttryck för ett rationellt politiskt handlande.

Grundläggande för medlemmarnas ställningstagande var synen på facket. Anslutningen var hög inom pappersmasseindustrin. Även om endast en mindre krets mer regelbundet deltog i den fackliga verksamheten respekterades föreningens beslut av alla arbetare. Facket kan därför ses som arbetarkollektivets erkända språkrör. I första hand synes arbetarna ha identifierat facket med den lokala fackföreningen. Detta visar sig i att även fackliga och politiska aktivister i ledande befattningar på avdelningsnivå vid flera tillfällen gav prov på ett synsätt, som var präglad av fackföreningens – inte förbundets – perspektiv. Samtidigt står det klart att det rådde en bred enighet om behovet av ett förbund och en förbundsledning. Enighet rådde även om att förbundsledningen måste vara utrustad med exekutiva befogenheter. Så hade alla förslag om ett utbyggt omröstningsinstitut visat sig sakna förankring. Däremot såg man på avdelningsnivå avtalsomröstningarna som en naturlig beslutsform.

Den spontan-fackliga ideologin kan karaktäriseras som en rationalisering av medlemmarnas ovan redovisade syn på facket. Endast ett begränsat antal medlemmar kan karaktäriseras som ideologiskt medvetna företrädare för spontan-fackligheten. Däremot förefanns en stark spontan-facklig tendens i förbundet. Den starka enigheten bland medlemmarna över parti-gränserna under strejken skall ses som ett utslag av en spontan-facklig tendens bland medlemmarna. Oppositionen på kongressen 1933 var ett uttryck för samma tendens. Denna hade inslag av ett lokalt begränsat synsätt, och gjorde sig framför allt gällande i den löpande fackliga verksamheten, då medlemmarna ställdes inför konkreta handlingsalternativ. I de övergripande frågorna fick den spontan-fackliga tendensen mindre betydelse, eftersom den saknade en strategi. Därför kunde den inte förhindra att valet på kongressen kom att stå mellan de politiska alternativen.

I samband med konflikten 1932 hade den politiska vänstern möjligheter att påverka skeendet. Medlemmarna kom då i motsättning till det etablerade ledarskapet och orienterade sig mot de krafter, som kunde formulera en alternativ handlingslinje. Uppenbart är att medlemsopinionen för den skall inte önskade kasta den valda ledningen ur sadeln, den ville endast korrigera dess politik. De kommunistiska partierna nöjde sig inte med att ta ledningen för en sådan korrigeringsrörelse. De önskade i stället att inför hela arbetarklassen ge prov på sin förmåga till ett

alternativt "kommunistiskt" ledarskap. Därför partimärkte SP och SAP sina utspel, vilket gjorde att de kom i motsättning till medlemsopinionen. När SP misslyckats med denna taktik, slog partiet om och sökte bli medlemsopinionens språkrör. Denna vacklan mellan hänsyn till partiprestigen å ena sidan och uppvaktningar av medlemsopinionen å andra sidan återkom hos socialisterna på kongressen. Då sökte SP genom ett erbjudande om koalition trygga en representation inom ledningen, samtidigt som partiet försökte driva de höglönades särintressen. Den sammanhållande målsättningen för SP:s motsägelsefulla taktik var positionserövrandet. De olika utspelen syftade samtliga till att bereda partiet platser inom de ledande organen, men den förda politiken gjorde att SP inte vann någons stöd.

SKP:s taktik var helt motsatt SP:s. Partiets linje kan beskrivas som en långt gående aktivism. Under strejken var man beredd att offra alla nådda positioner, bara man kunde förmå arbetarna att gå ut i direkta aktioner. Denna aktivism saknade respons bland arbetarna, varav många torde ha sett SKP:s taktik som ett direkt hot mot det fackliga organisationsbygget.

SPIAF dominerades av det socialdemokratiska partiet. En viktig orsak till partiets starka ställning var insatserna vid förhandlingsbordet. I de centrala förhandlingarna hade den socialdemokratiska förbundsledningen under de goda åren hjälpt upp eftersatta arbetargrupper. Vidare var förbundets ombudsmän ofta ute på fältet och understödde enskilda avdelningar i tvistemål. Vid de olika förhandlingarna hade ledningen i handling visat sig kunna företräda arbetarna.

SAP:s ledarställning var inte ohotad. I slutet av 1920-talet stärktes av allt att döma det kommunistiska partiets ställningar inom hela fackföreningsrörelsen, men partisprängningen 1929 försvagade allvarligt vänsterns slagkraft. Oppositionen mot ledningen var inte bara av politisk natur. Den socialdemokratiska återhållsamheten i samband med arbetsgivarattackerna i början på 1920-talet, 1928 och 1932 ledde till att ledningen kom i motsättning till en omfattande medlemsopinion. Vid 1932 års konflikt avslöjades en fundamental svaghet i socialdemokratins ställning: de ledande socialdemokraterna hade inte full kontroll över partiapparaten. Deras partibröder på lokal nivå var fångade av den spontan-fackliga tendensen i förbundet, och följde inte Landssekreteriatets och förbundsledningens maningar. Därmed förlorade förbundsledningen greppet över avtalsrörelsens utveckling.

I samband med kongressen bestämde sig förbundsledningen för att för framtiden omöjliggöra ett återupprepande av 1932 års händelser. Detta skedde genom en organisatorisk omläggning av förbundet. Läget för en sådan var relativt gynnsamt eftersom den av medlemmarna genomdrivna kamplinjen lidit nederlag 1932. På det taktiska planet verkade förbundsledningen för att splittra 1932 års opposition. Detta skedde genom en politisering av motsättningarna i förbundet: SKP isolerades genom Cirkulär 807, SP fick bära hela bördan av den misslyckade strejken. På detta vis knöt ledningen den socialdemokratiska kadern på fackföreningsnivå till sig.

Av de många motsatsförhållanden inom SPIAF under strejken 1932 och i samband med kongressen 1933 var motsättningen mellan den socialdemokratiska förbundsledningen och den spontan-fackliga tendensen bland medlemmarna den viktigaste. De kommunistiska partiernas roll var mer begränsad. Under strejken 1932 anpassades förbundsledningens politik till de spontana stämningarna. Helt tillmötesgicks inte dessa. Ledningen dröjde i det längsta med att utlösa strejken, men den vågade dock inte på egen hand ta ansvaret för träffandet av ett avtal. Avgörande var härvidlag den förväntade reaktionen hos medlemmarna.

I samband med 1933 års kongress var socialdemokratin den enda kraft som kunde erbjuda

medlemmarna något dessa ansåg för en nödvändighet: en förbundsledning. Socialdemokratien ställde villkor för sitt ledarskap. För det första önskade den att kongressen skulle ta avstånd från den politiska vänstern. Detta accepterades. För det andra ville förbundsledningen ha friare händer vid utövandet av ledningen. Även detta accepterades, men här förekom ett spontan-fackligt – i ett par delfrågor också framgångsrikt – motstånd. Såväl under strejken som vid kongressen utformades således SPIAF:s agerande i spänningsfältet mellan polerna socialdemokrati och spontan-facklighet. Styrkeförhållandet växlade, men ingen av polerna kunde ensam dominera. Även om det formellt sett inte rörde sig om kompromisser mellan företrädare för spontan-facklighet och socialdemokrati fick agerandet såväl 1932 som 1933 den karaktären.

8. Avslutning

Avhandlingen innehåller tre studier. Den första fixerar de politiska styrkeförhållandena inom SPIAF, den andra behandlar pappersmassestrejken 1932 och den tredje den fackliga omvälvningen av SPIAF året efter strejken.

Varje kapitel i den föregående framställningen innehåller en avslutande diskussion, varför dessa slutord inte skall tyngas av en sammanfattning. Läsaren hänvisas särskilt till summeringen av kapitel 7. Avslutningen ägnas i stället åt en diskussion kring undersökningens huvudresultat: SPIAF:s agerande utformades vid tiden för pappersmassestrejken 1932 i spänningen mellan två poler, en socialdemokratisk och en spontan-facklig.

Spänningen mellan socialdemokrati och spontan-facklighet fick i SPIAF sin speciella karaktär av att endast socialdemokratin formulerade en linje för samlad förbundspolitik. Eftersom fackföreningsmedlemmarna var ense om behovet av ett förbund blev valet av en socialdemokratisk förbundsledning det rationella beslutet på 1933 års kongress, trots att 1932 års pappersmassestrejk visat att det förelåg starka meningsskiljaktigheter mellan den socialdemokratiska förbundsledningen och medlemsopinionen.

Den socialdemokratiska fackföreningspolitiken i SPIAF utmärktes av en anpassning till förhandlingsapparaten. Denna apparat var en gemensam skapelse av staten och arbetsmarknadsorganisationerna. Eftersom förhandlingsapparaten hade format sitt eget komplicerade regelsystem gav den upphov till en professionalisering av sina egna skapare och aktörer: förlikningsmännen och arbetsmarknadsorganisationernas förhandlingsdelegerade. Den socialdemokratiska linjen krävde att arbetarsidans professionaliserade grupp på egen hand och utan medlemmarnas inblandning skulle handha avtalsrörelserna. Fram till och med 1932 års pappersmassestrejk misslyckades förbundsledningen att förankra detta krav i SPIAF. 1933 års kongress accepterade dock att ledningen och förhandlarna i hög grad frigjordes från kontrollen nedifrån. De fick därmed karaktären av beslutsfattare. Tidigare hade de snarare uppfattats som verkställare av medlemsopinionens vilja.

Den centrala förhandlingssituationen åstadkom konfliktlösning mellan de samlade arbetsgivar- och arbetarintressena. Detta dels genom direkta kompromisser mellan huvudorganisationerna, dels genom att ramar och metoder angavs för den lokala konfliktlösningen. Emellertid visade det sig att varken SPIAF eller PMF kunde upphäva den inbördes konkurrensen – för att använda Marx' terminologi – inom respektive organisation. Beroende på lokala styrkeförhållanden och de enskilda företagens ekonomiska bärkraft ägde en spontan lönebildning (löneglidning) rum vid framför allt de större fabriker. Under 1920-talet sökte SPIAF lösa motsättningen mellan de centrala överenskommelserna och den spontana lönebildningen genom en låglönepolitik i förhandlingarna med PMF. Därigenom kunde man tillvarata de svaga gruppernas intressen under det att de starka grupperna tillgodosågs genom den spontana lönebildningen. Denna politik förutsatte att arbetsgivarna var splittrade.

Vid två tillfällen samlade sig arbetsgivarna till en gemensam aktion mot arbetarna. 1928 satte de in en generalattack mot den spontana löneglidningen. Genom att de inte var enade nog och genom att SPIAF utnyttjade motsättningen mellan hög- och låglöneföretag misslyckades attacken. 1932 riktade arbetsgivarna in sig på såväl löneglidningen som låglönerna och denna gång kunde inte SPIAF avvärja attacken. Till en början stod pappersmassearbetarna enade mot PMF, därefter splittrades de: vid de stora, bärkraftiga fabriker var arbetarna i det längsta benägna att fortsätta striden, under det att arbetarna vid de mindre företagen på ett tidigare stadium fann sig i nederlaget.

Den spontan-fackliga linjen byggde på erfarenheterna från den spontana lönebildningen och den enskilda fackföreningens verksamhet, men kunde inte formulera ett program för en övergripande facklig politik. Över huvud taget formulerade sig inte de spontan-fackliga programmatiskt och det finns anledning att se spontan-fackligheten som en tendens hos medlemskollektivet snarare än som en rörelse eller riktning. De spontan-fackligt influerade medlemmarna valde det ”bästa” förslaget – utan hänsyn till om detta var formulerat av representanter för en politisk riktning. Detta kan synas naivt, men agerandet kan formuleras i positiva termer: de tog ställning i sak och försökte också få föreningen att göra likadant. För vissa aktivt spontan-fackliga var detta en princip, för andra medlemmar en praktisk fråga.

Eric Hobsbawm har i en studie över engelsk fackföreningsrörelse hävdad att den ”trade-unionistiska” riktningen i lönefrågor ansluter sig till maximen ”en rimlig betalning för en rimlig arbetsinsats”.(1) Detta förefaller vara ett sannolikt antagande, men det fordrar en komplettering. Den enskilda fabriken ekonomiska läge påverkade uppenbarligen också de spontan-fackligas tänkande. Däremot stod de främmande inför socialdemokratins övergripande konjunktur Anpassning och de kommunistiska partiernas klasskamporienterade synsätt. På grund av de lokalt betingade faktorerna uppträdde de spontan-fackliga oenhetligt. Vid fabriker med små möjligheter till löneuttag var fackföreningarna beroende av förbundsledningen. På de platser där den lokala fackliga aktiviteten gav resultat, blev fackföreningarna i större utsträckning sig själva nog. Detta förklarar varför kamplinjen under strejken 1932 var bäst företrädd i de koncentrerade exportområdena i Sundsvalls- och Söderhamnstrakten. De regionala och lokala olikheterna var också en anledning till att de spontan-fackliga ej kunde göra sig gällande på en nationell nivå.

Sammanfattningsvis skall SPIAF:s utveckling ses som en serie ”kompromisser” mellan en spontan-facklig tendens och en socialdemokratisk linje. Under 1920-talet spelade kommunisterna en roll i de löpande kompromisslösningarna. Rollen var emellertid begränsad: kommunisterna blev i hög grad de spontan-fackliga stämningarnas artikulatörer. Fackföreningsoppositionen fick därmed ett samlat program, men detta var en chimär. Den starkt accentuerade politiska maktkampen inom SPIAF i början på 1930-talet medförde att den politiska vänstern isolerades från den övriga oppositionen i förbundet.

Under 1920-talets högkonjunktur syntes förhållandet mellan socialdemokrati och spontan-facklighet nått ett modus vivendi. Konflikterna 1928 och 1932 visade dock att spänningarna var avsevärda. Den centrala förhandlingsinstitutionens politik, som även omfattades av socialdemokratin, konfronterades då med de spontan-fackliga strömningarna bland medlemmarna. 1928 lyckades medlemmarna tvinga institutionen till eftergifter, 1932 fick medlemmarna ge vika. Därefter omformades kompromissen mellan den socialdemokratiska linjen och den spontan-fackliga tendensen i socialdemokratisk favör. Detta skall inte tolkas så att spänningen upphörde. Vad som skedde var att styrkeförhållandet förändrades.

Den framtagna dikotomin mellan socialdemokrati och spontan-facklighet kan generaliseras till att gälla hela LO-området. Min hypotes är att den svenska fackföreningsrörelsens utveckling kan analyseras i ljuset av spänningsförhållandet mellan socialdemokrati och spontan-facklighet. Nedan skall denna hypotes prövas. Prövningen har en preliminär karaktär: jag syftar till att ange hypotesens räckvidd för en historiskt-konkret analys.(2) Detta sker genom en renodling av dikotomins förklaringsvärde rörande det problem som framstått som fackföreningsrörelseforskningens motor: centraliseringen av den svenska fackföreningsrörelsen (se Inledningen). Renodlingen betyder att jag avstår från att formulera en syntes av utvecklingen. Andra i litteraturen framtagna faktorer bakom centraliseringen – den

ekonomiska utvecklingen, statens roll etc. – förs således inte in i diskussionen.

Centraliseringen av den svenska fackföreningsrörelsen är en mångfasetterad företeelse.(3) Som viktiga moment i denna urskiljs överflyttandet av beslutanderätten i centrala frågor från lägre organ inom förbunden till högre och från förbunden till LO:s ledning. Vidare den integrering som ägt rum, vilken fått som följd att förbund gått upp i varandra och att fackföreningar sammanslagits till storavdelningar. Till detta kommer professionaliseringen inom rörelsen, vilken tagit sig uttryck i ett ökat antal anställda funktionärer på såväl lokal som central nivå.

Allt detta har medfört att medlemmarnas och underorganisationernas inflytande på den fackliga verksamheten kraftigt reducerats.

Den i min dikotomi framtagna bestämningen av socialdemokratin säger att dess fackföreningspolitik anpassats till den centrala förhandlingsapparaten. Den fackliga kampen skulle enligt den socialdemokratiska modellen föras av självständiga ombud på apparatens villkor. Förverkligandet av en sådan politik fordrade att det spontan-fackliga inflytandet begränsades eller reducerades. Den viktigaste formen för medlemsinflytande i de centrala förhandlingarna var avtalsomröstningsinstitutet. I detta godkändes eller underkändes i efterhand de resultat förhandlingsdelegationen åstadkommit vid förhandlingsbordet. Steg för steg har omröstningsinstitutet urholkats: det omnämndes inte i 1933 års normalstadgar; en effekt av 1941 års LO-kongress blev att avtalsomröstningarna fick en rådgivande funktion; efter 1956, då LO och SAF inledde sina centrala löneförhandlingar, har institutet praktiskt taget försvunnit.(4)

Det socialdemokratiska alternativet till medlemsomröstningar har varit avtalskonferensen. Denna ger avdelningarna ett inflytande på formuleringen av avtalsprogrammet samtidigt som de binds till programmet, men erbjuder inga möjligheter till en kontroll i efterhand.

Även i den lokala fackliga kampen har medlemsinflytandet reducerats. I 1933 års normalstadgar begränsades den lokala rörelsefriheten. Enligt 1938 års huvudavtal kunde på den ena partens begäran en lokal tvist leda till centrala förhandlingar. Efter Andra världskriget har det lokala förhandlingsväsendet institutionaliserats och enheterna (fackföreningarna) gjorts större. Båda åtgärderna har lett till en professionalisering på lokal nivå.

De krav socialdemokratin ställt på sig att öka styrbarheten hos fackföreningarna och frigöra ledande organ från medlemskontroll har accentuerats av arbetarrörelsens utveckling i "vänsterkeynesiansk" riktning (se sid 36) efter Andra världskriget. Utvecklingen har lett till att LO övergivit mellankrigstidens enkla lönekampsmodell. Enligt denna krävde fackförbunden bästa möjliga pris på arbetskraften med hänsyn tagen till branschernas ekonomiska bärkraft och de ekonomiska lagarna (i neoklassisk mening). Vänsterkeynesianismen har medfört att den fackliga verksamheten inordnats i en samordnad socialdemokratisk näringspolitik på en övergripande nivå.(5) Syftet har varit att genom olika styrmedel aktivt påskynda den industriella utvecklingen. Av den anledningen har fackföreningsrörelsen gynnat vissa industrier, samtidigt som man med en höglönepolitik inom andra branscher bidragit till en strukturomvandling av dessa.

Centraliseringen har inneburit en avsevärd beskärning av utrymmet för en spontan-facklig tendens. Den avgörande skillnaden mellan mellankrigstid och efterkrigstid är att det spontan-fackliga inflytandet pressats tillbaka till lokal nivå. Centraliseringen har medfört att spontana stämningar endast indirekt har kunnat påverka den centrala fackliga politiken. Detta indirekta spontan-fackliga inflytande är ett svårfångat fenomen, men dess betydelse skall inte underskattas. Som framkommit i flera av fackföreningsforskare genomförda intervjuundersökningar

(se Inledningen) kan den för spontan-fackligheten typiska lojaliteten med facket förenas med ett starkt missnöje med avtalsresultat och arbetsmetoder.

De spontan-fackliga tendenserna på lokal nivå har under efterkrigstiden lett till en sådan förstärkning av två tidigare existerande fenomen att dessa kommit att identifieras med perioden: löneglidningen och de vilda strejkerna. Den solidariska lönepolitikens återhållsamhet i vissa industrier har fått till följd en spontan lönekamp. Förbunden och LO har därmed under efterkrigstiden endast kommit att behärska en del av lönebildningen.⁽⁶⁾ Av den totala förtjänstökningen 1948-1972 svarade löneglidningen för hälften. Denna spontana lönebildning har lett till utomordentliga svårigheter för fackföreningsrörelsens övergripande fackliga politik. Så urholkades LO-områdets satsningar under 1950-talet på en höjning av kvinnolönerna av de spontana lönerörelserna. Det vill dock synas som om LO under 1970-talet fick ett stadigare grepp över lönebildningen.

Löneglidningen har varit som mest markant under högkonjunkturer. De spontana vilda strejkerna på 1960- och 1970-talen kan delvis ses som en följd av att arbetargrupper ansett sig lönemässigt eftersatta, men dessa strejker har även rört andra fackliga frågor: löneformer, arbetsledningens funktion etc.

Det vill alltså synas som om centraliseringen inte löst den grundläggande spänningen mellan socialdemokratin och spontan-fackligheten.

Visserligen har den fackliga ledningen befriat sig från medlemmarnas kontroll i den centrala avtalspolitiken, men detta har på medlems- och fackföreningsnivå kompenseras genom en av ledningen okontrollerad spontan aktivitet. Om man erinrar sig den formel för arbetarrörelsen enligt vilken min undersökning arbetade (klassen – facket – partiet) skulle denna slutsats kunna omformuleras på följande vis:

På en övergripande politisk nivå har arbetarrörelsen integrerats i det svenska samhällssystemet. Detta gäller såväl partiet som facket. Samtidigt har fackföreningsmedlemmar på gräsrotsnivå i praktiken motverkat denna integration. Enligt formeln skulle detta motstånd härledas till relationen mellan klassen och facket. Detta betyder att facket intar en motsägelsefull position i samhället: å ena sidan företräder det ett socialt kollektiv, som inte är integrerat i systemet; å andra sidan har dess ledning i samordning med partiet integrerats i systemet. Den svenska fackföreningsrörelsen får således sin egenart i spänningsfältet mellan klassen och partiet eller annorlunda uttryckt: mellan spontan-facklighet och socialdemokrati.

Noter

Kapitel 1

1. För en internationell jämförelse se t ex A Ross – P Hartman 1960, s 107-114; G Lichtheim 1972, bl a s 272-282.
2. L Lewin m fl 1972, bl as 281.
3. S Hentilä 1978; C Bogefeldt 1977.
4. W Korpi 1978.
5. S Hentilä 1979.
6. G Olofsson 1979.
7. H Branting 1979, s 15 f.
8. Aa s17.
9. Aa s48f.
10. Aa s52.
11. Under denna period utkom även framställningar om fackföreningsrörelsen inom rörelsen. Den mest kända av dessa, Sigfrid Hanssons Den svenska fackföreningsrörelsen, har handbokscharaktär och har utgivits i flera upplagor; fr o m den sjunde (1955) har Torvald Karlbom övertagit författarskapet.
12. R Casparsson I; II.
13. Joachim Israels ”Den vilda strejken” framstår i detta perspektiv som en primör. Hans studie av en vild strejk i ett norskt företag kom 1964 (strejken i fråga ägde dock rum 1955).
14. T Lindbom 1938.
15. J Westerståhl 1945.
16. S Sunesson 1974.
17. G Heckscher 1946; N Elvander 1969.
18. S Lundkvist 1977.
19. G Olofsson 1979.
20. L Persson 1975.
21. E Åsard 1978; A Hadenius 1976; L Lewin 1977; J Ullenhag 1970.
22. G Qvist 1974; B Schiller 1974; B Öhman 1974; R Meidner 1974; R Meidner-B Öhman 1972.
23. S Höglund 1979.
24. J Lindgren-H Tingsten J Westerståhl 1948; P-E Back 1963; P-E Back 1977.
25. P-E Back 1961, I Lindblad 1960 och B Björklund 1965.
26. K Moberg 1978.
27. O Johansson 1970; R Jungen 1978;I Björklund 1976.

28. T Börjesson 1971.
29. Å Lindström 1979.
- 30 L Ekstrand 1979.
31. Å Daun 1969.
32. B Schiller 1967. I de hittills utkomna numren av Tidskriften Arkiv (1972-) finns ett flertal uppsatser behandlande enskilda konflikter.
33. B Abrahamsson 1968; W Korpi 1968. Rapporterna har refererats i en populärutgåva av journalisten Sven O Andersson (Vilda strejker). Korpi har vidareutvecklat sin undersökning först i en pocket, Varför strejkar arbetarna (W Korpi 1970) och därefter i den nämnda boken om arbetarklassens roll i dagens svenska samhälle (W Korpi 1978).
34. LKAB 1971.
35. K Eriksson 1973.
36. C Johannesson 1975.
37. L Gustafsson 1970. Inom TES-projektet vid Historiska institutionen i Stockholm färdigställer Hans De Geer tvåpartsanalyser kring rationaliseringsfrågan i Metall- och Textilförhandlingarna.
38. H Hart-C v Otter 1973.
39. Konfliktlösning 1974. i denna volym tillämpar även andra författare (Nils Elvander, Folke Schmidt och Anders Viktorin) Brantgärdes begreppsapparat.
40. Av de återopade författarna är tio statsvetare, tretton sociologer, varav flera endast författat uppsatser, sju historiker, två ekonomhistoriker, en etnolog och en nationalekonom, juristerna oräknade. (*Statsvetare*: P-E Back, B Björklund, L Brantgärde, N Elvander, G Heckscher, C Johannesson, L Lewin, I Lindblad, T Lindbom och J Westerståhl. *Sociologer*: B Abrahamsson, E Dahlström, L Ekstrand, K Eriksson, B Gardell, O Hammarström, R Hammarström, H Hart, S Höglund, W Korpi, G Olofsson C v Otter och S Sunesson. *Historiker*: T Börjesson, C Johansson, Å Lindström, K Moberg, L Persson, G Qvist, B Schiller. *Ekonomhistoriker*: J Björklund och J Ullenhag. *Nationalekonom*: L Gustafsson. *Etnolog*: Å Daun).
41. J Westerståhl 1945r s 377.
42. J Westerståhl 1945, s 133.
43. I Lindblad 1960, s 509.
44. A a s 512.
45. En översikt av den debatt som följde på Lindblads avhandling återfinns hos C Johannesson 1975, s 81 ff.
46. I Lewins fall rör det sig om tre kategorier förtroendevalda: sektionsstyrelseledamöter, avdelningsstyrelseledamöter samt styrelseledamöter på central nivå.
47. L Lewin 1977, s 242.
48. Utgivningstakten av internationell litteratur om den fackliga demokratin är och har varit synnerligen hög. För en orientering om centrala verk och traditioner se Sunesson 1974,

passim; K Eriksson 1973, 2:2 ff; L Lewin 1977, s 18 ff; W Korpi 1978, s 231 ff. Hos C Johannessson 1975 (s 21 ff) ges en kortfattad översikt av den anglosaxiska forskningen om industriella relationer.

49. Joseph Schumpeter i *Capitalism, Socialism and Democracy*. Cit enligt W Korpi 1978, s 231.

50. R Michels 1925. Endast ett avsnitt av detta verk finns publicerat på svenska, i Arkiv nr 7-8 (1975), s 117 ff, tillsammans med en presentation av Michels verk författad av Gunnar Olofsson.

51. Se t ex S Lipset m fl 1956; J Edelstein-M Warner 1975.

52. S Sunesson 1974, s 75.

53. S Höglund 1979, s 15.

54. G Olofsson 1979, s 117.

55. Olofsson diskuterar också en femte organisationssfär rörande klassindividernas privatintressen (hobbyföreningar etc).

56. G Heckscher 1946, s 21.

57. S Sunesson 1974, s 69.

58. Negligerat är givetvis inte detta samband. Framför allt spelar det en roll för några av de författare som behandlar arbetarrörelsen i sin helhet: Walter Korpi, Gunnar Olofsson och Seppo Hentilä.

59. En klassisk formulering finns hos Beatrice och Sidney Webb, "En fackförening är, som vi förstår termen, en varaktig sammanslutning av löntagare med syftet att bevara eller förbättra medlemmarnas arbetsvillkor." (S & B Webb 1896, s 1).

60. T Lindbom 1938, s 10.

61. G Olofsson 1979, s 48 ff, s 117 ff.

62. Jörgen Westerståhl delar in den fackliga verksamheten på följande sätt: "Fackföreningsrörelsen kan sägas fullfölja två huvudsakliga uppgifter. Den ena är att genom allmänna avtalsregleringar söka tillförsäkra arbetarna bästa möjliga arbetsvillkor. Den andra är att i detalj bevaka den enskilda arbetarens intressen och tillvarata hans rätt gentemot arbetsgivaren." (J Westerståhl 1945, s 157). Som exempel på den senare uppgiften nämner Westerståhl att fackföreningen kan vinna rättelse vad gäller speciella beslut från arbetsledningen. Uppenbarligen kretsar Westerståhls definition med andra utgångspunkter kring de enheter som diskuteras i min text. Med arbetsvillkor torde han mena såväl lönefrågor som arbetsvillkor enligt min texts terminologi, men genom formuleringen om de allmänna avtalsregleringarna lämnas flera fält (täckta). Detta synes vara anledningen till att Westerståhl tar upp rättelsen i det enskilda fallet som i min terminologi ryms inom kategorin arbetsvillkoren.

63. G Olofsson 1979, s 50.

64. Se t ex N Unga 1976r s 85.

65. W Korpi 1978, s 236.

66. P-E Back 1977, s 132 ff.

67. Se t ex T Segerstedt-A Lundquist 1952, s 357 ff.
68. P-E Back 1977.
69. För en översikt av centraliseringens olika delar se W Korpi 1978, s 230-267.
70. Se aa; S Höglund 1979; S Sunesson 1974.
71. De Geer behandlar i en kommande studie avtalsförhandlingarna i metall- och textil-industrierna med tonvikt på rationaliseringsfrågan. Paul Nordgren fångade 1941 essensen i det svenska avtalssystemet i ett verk avsett för nordamerikansk publik.
72. Se t ex W Korpi 1978, s 268-299.
73. Se J Westerståhl 1945, s 423.
74. Se t ex W Korpi 1978, bl a s 286, P-E Back 1977, passim; A Hadenius 1976, passim; i Lindblad 1960, s 371 ff.
75. För en nedgång i de kommunistiska kongressrepresentationerna talar Korpis undersökning av Metalls kongresser (W Korpi 1978, s 286). Resultatet har säkerligen generell räckvidd.
76. Slutsatsen grundar sig på Axel Hadenius (1976) genomgång av LO:s kongresser allt sedan 1920.
77. B Schiller 1967.
78. R Casparsson I, s 495-502. Beträffande den politiska oron se C G Andrae 1975 och 1976; S Kluckare 1967.
79. R Casparsson II, s 216-302; T Olsson 1976; B Kennerström 1974, s 43 ff; B Svensson-E Svensson 1972; F Kupferberg 1972; H Apitzsch 1972.
80. P-E Back 1977, s 215 ff.
81. Se not 33 och 34 ovan samt S A Nohrstedt 1977.
82. W Korpi 1978, s 299.
83. P-E Back 1977, s 294. De lärostrejker Lindberg talar om är dels en på sin tid omtalad konflikt i gruvindustrin i vilken kommunister spelade en roll (se Casparsson II, s 79-94), dels pappersmassekonflikten 1932r dvs huvudämnet för denna avhandling.
84. W Korpi 1978, s 312-317.
85. S Sunesson 1974, s 90 f, 101 f, 125 f.
86. Se not 1 och G Olofsson 1979, s 7 ff.
87. E Dahmén 1950, s 359.
88. A a s 377.
89. S Hadenius m fl 1967.
90. H Tingsten 1941; Sverige 1976 och däri anförd litteratur; Kriser och krispolitik i Norden under mellankrigstiden 1974; N Unga 1976.
91. N Unga 1976.
92. H De Geer 1978, s 326-350.

93. S Sunesson 1974.
94. J Westerståhl 1945, s 155.
- 94a. R Casparsson I, s 450-517; II, s 13-460.
95. L Lorwin 1953.
96. N F Christiansen 1978.
97. Hugh Armstrong Clegg (1976) har jämfört avtalsväsendet i sex länder: Australien, Frankrike, Sverige, England, USA och Väst-Tyskland. Clegg finner att ett avtalsväsende, som baserar sig på branschförhandlingar har en tendens att dämpa strejkaktiviteten (s 68-82).
98. Arbetsfredsdelegationens rapport 1929, s 7.
99. P Maurseth 1977, s 6.
100. Se T Karlbom 1945, s 270-283; B Svensson-E Svensson 1972; F Kupferberg 1972; H Apitzsch 1972.

Kapitel 2

1. Protokollen återfinns i Svenska Pappersindustriarbetarförbundets arkiv och benämns i noterna SPIAF: Förbundsstyrelsen respektive Representantskapet. Sammanträdena med representantskapet var alltid gemensamma för detta organ och förbundsstyrelsen.
2. Cirkulären finns i SPIAF:s arkiv och benämns SPIAF: Cirkulär följt av nummer och utgivningsår (ex SPIAF: cirkulär 4/1932).
3. Protokollen återfinns i PMF:s arkiv och benämns i noterna PMF: Förbundsmötet respektive PMF: Styrelsen.
4. Protokollet återfinns i såväl SPIAF:s som PMF:s arkiv och benämns i noterna Förhandlingsprotokollet PMF-SPIAF.
5. Protokollen återfinns i Socialstyrelsens arkiv på Riksarkivet och benämns i noterna Förlikningsmannens protokoll respektive Förlikningskommissionen.
6. PMF: 1931-1932 års avtalsrörelse. Vid sidan om den nämnda redogörelsen, som benämns PMF: 1931-1932 års avtalsrörelse, C., återfinns avskrifter av förlikningskommissionens protokoll samt så gott som samtliga avlämnade förlikningsförslag. Skriften finns bevarad i två exemplar i PMF:s arkiv.
7. Framkommer i ett brev till Gustaf Söderlund 30/9 1933 från H (=Hultman). (PMF: Brev-SAF) I brevet sägs bl a ”Det kan ju synas pretentiöst att hopa material på sätt som skett, men Du förstår säkert, att min mening med detta är att till en kommande avtalsuppsägning hava materialet samlat, så att man icke skall behöva börja om från början varje gång en avtalsrörelse skall ske.”
8. I ett brev till Gustaf Söderlund begärde Hultman 27 februari 1932 synpunkter på en dag för dagredogörelse, som Hultman dikterat. Av brevet framgår att två delegater, G Magnusson och Holger Nilsson, i PMF:s förhandlingsgrupp fått samma anmaning. (PMF: Brev-SAF) Brevet till Nilsson finns i pärmen PMF: Brev-PMF:s styrelse (27 2.1932)9.
9. I en extraficka i det exemplar av volymen PMF: Avtalsrörelsen 1931-1932 som torde ha tillhört Holger Nilsson finns ett brev bevarat från Gunnar Sundblad, verkställande direktör på Iggesund bruk och ledamot av PMF:s styrelse. Brevet rör förhandlingsläget i april 1932 och

fordrar en reträtt inför ett som Sundblad tror annars säkert nederlag. Nilsson har i marginalen hånfullt antecknat ”motto: Karlssons /dvs socialisten Henning Carlssons/triumf”. Ett företag, Rottneros bruk, bröt solidariteten och tecknade status quo avtal under konflikten, något som man bokstavligen fick böta för (se t ex PMF Styrelse 7/5 § 3 och T Söderberg 1957, s 93). De svårigheter PMF hade med den inre sammanhållningen rörde inte annars direkt avtalsrörelsen, men var verkligt betydande. PMF:s krönikör talar om en organisationskris (T Söderberg 1957, s 94 ff). Mot denna bakgrund var segern över Pappers ett styrkeprov för det av inre organisatoriska bekymmer drabbade PMF.

10. Av partimaterialet är SKP:s inkomplett och SAP:s bjuder – ur pappersmassekonfliktens synpunkt – föga av intresse. SAP:s material finns hos partiet, de kommunistiska organisationernas på Arbetarrörelsens arkiv: Stockholm.

11. SD, FD respektive ND.

12. Nfl respektive NK.

13. NS respektive NSD.

14. Röstresultaten återgavs i förbundets cirkulär. Någon kontroll gentemot primärmaterialet har ej gjorts.

15. Fackföreningsmaterialet återfinns på skilda arkiv. I noterna anförs i enlighet med förbundets egen nomenklatur förutom avdelningens namn även dess nummer (ex SPIAF 84. Bergvik).

16. Pressen har i enstaka fall varit till nytta. En genomgång av Kilbom-partiets korrespondens (SP: Korrespondens) för åren kring pappersmassestrejken har gett många uppgifter om detta partis medlemmar. Svenska folkrörelsers biografiska avdelning (1936) ger fr a upplysningar om den socialdemokratiska kadern på ledande och mellannivå.

17. Vissa undantag förekom. För ett exempel se not 20.

18. Presentationen av distriktens avdelningar och industrier bygger på sammanställningar ur följande källor: SPIAF: Cirkulär nr 12, 22 och 24/ 1932; SPIAF:s berättelse 1932, s 75 ff; SPIAF:s kongress 1933 s 16 ff; Sveriges Industri; Svensk Industrikalender; Sverige I-V. De avdelningar som endast under en kortare period deltog i avtalsrörelsen 1931/32 är ej medtagna. För en fullständig förteckning av de strejkande avdelningarna se Bilaga 1.

19. Antalet medlemmar per avdelning fluktuerade även om det endast undantagsvis inträffade några större förändringar under den här aktuella tidsperioden. Här har använts siffrorna från I januari 1932. Riksgenomsnittssiffran är avrundad.

20. I Matfors fanns två fackföreningar vid samma fabrik: 47. Matfors och 125. Matfors. De två Matforsavdelningarna tillhörde samma fabrik och sammanslogs sedermera. I 47:an organiserades pappersbruksarbetarna och i 125:an de anställda vid träsliperiet. I urvalet ingår 47. Matfors.

21. Förkomna är protokollsböckerna för Umeå och Öhrviken (Skellefteådistriktet), – Ulriksfors (Jämtlandsdistriktet), Hallstanäs (Ådalendistriktet), Torpshammar och Rosenberg (Sundsvallsdistriktet), Johannisfors (Gävle-Dala-distriktet) samt Rydö, Oskarshamn, Konga och Nissaström (de södra distrikten).

22. Fördelningen på de olika arkiven framkommer i källförteckningen.

23. Ofullständiga är protokollen från Kramfors (Landsarkivet i Härnösand), Äggfors (SPIAF:s

arkiv) Skoghall (Folkrörelsernas arkiv för Värmland) samt 125. Matfors och Östrand (Medelpads folkrörelsearkiv). Östrands tillstånd är naturligt, då avdelningen var nybildad. Till de inkompleta räknas här också de brandskadade protokollsböckerna från Norrsundet (Folkrörelsernas arkiv i Gävleborgs län).

24. Jämförelsen bygger på en beräkning av varje distrikts andel i % av de strejkande avdelningarna. Med hjälp av denna procentsats kan man avgöra hur många avdelningar urvalet borde ha i de olika distrikten. Följande differenser föreligger. Skellefteådistriktet borde ha omfattat 3 avdelningar men urvalet har endast 2. Jämtland, som saknas i urvalet, borde ha varit representerat med en avdelning. Ådalen har däremot en avdelning för mycket i urvalet (4 i stället för 3) och Sundsvall 2 (7 i stället för 5). De södra distrikten är endast representerade med 1 avdelning i urvalet, men borde haft med 3. För de övriga 4 distrikten föreligger inga differenser.

25. I några fall kan klassificeringen vara tveksam. Under pappersmasseavtalet sorterade fler pappersarbetare än de vid 47. Matfors. Så hade Fredriksberg och Nissaström viss papptillverkning och även vid andra fabriker förekom pappersfabrikation. Iggesund räknas här till de kombinerade sulfat- och sulfatanläggningarna men hade också slipmassa på sitt program. En fabrik, (Johannisfors i Gävle-Dala) har ej kunnat identifieras vad gäller tillverkningsmetod. Om man jämför samtliga strejkande med urvalet framkommer att urvalet har en viss överrepresentation av sulfatfabriker och en viss underrepresentation av träsliperier. 48 % av urvalets avdelningar är sulfattillverkande, under det att 40 % av samtliga strejkande avdelningar räknas till denna kategori. För träsliperierna är andelen 19 % i urvalet och 29 % för samtliga strejkande.

26. L Olofsson 1977, s 34 ff, s 43 ff.

27. I förhållande till sitt medlemsantal var de dock underrepresenterade.

28. SPIAF:s kongress 1928, s 63 ff, s 192 ff, s 203 ff.

Ombudens röster enligt följande:

1. Urvalet

Följande avdelningsdelegationer stödde i sin helhet och genomgående förbundsledningen: Ytterstfors, Sprängsviken, Söråker, Vivstavarv och Eldforsen. Följande avdelningsdelegationer stödde i sin helhet och genomgående oppositionen: Frånö, Ulfvik, Fagervik, Essvik, Nyhamn, Svartvik, 47. Matfors, Sandarne, Bergvik och Bengtsfors.

I följande avdelningsdelegationer förekom icke-konformt röstningsbeteende: Karlshäll (ombudet röstade första gången med ledningen, i övrigt med oppositionen), Svanö (båda ombuden följde ledningen utom i sista omröstningen), Fredriksberg (det ena ombudet följde ledningen i alla voteringar, det andra endast i första) och Laxå (ombudet röstade första gången med ledningen, andra gången med oppositionen och tredje gången med ledningen).

2. Övriga avdelningar som deltog i strejken 1932:

Följande avdelningsdelegationer stödde i sin helhet och genomgående förbundsledningen: Klemensnäs, Öhrviken Äggfors, Ortvik, Rosenborg, Johannisfors och Edsbruk. Följande avdelningsdelegationer stödde i sin helhet och genomgående oppositionen: Hissmofors, Ulriksfors, Kramfors, Wäja, Hallstanäs, Torpshammar, 125. Matfors, Strömsbruk, Iggesund, Karskär, Fors, Oskarström, Rydö, Konga och Ohs bruk. Följande avdelningsdelegation var splittrad mellan ombud som stödde ledningen respektive oppositionen: Skoghall. I följande

avdelningsdelegationer förekom icke-konformt röstningsbeteende: Obbola (båda ombuden följde ledningen i första och tredje voteringen, oppositionen i den andra), Umeå (ett av ombuden följde oppositionen, det andra röstade som Obbolas ombud), Mackmyra (det ena ombudet följde ledningen, det andra oppositionen utom i första voteringen), Norrsundet (båda följde ledningen fram till sista voteringen då de röstade med oppositionen) och Nissaström (ombudet röstade första gången med ledningen, vid de andra tillfällena med oppositionen). Fyra avdelningar som deltog i strejken 1932 var ej närvarande på 1928 års kongress: Sofiehem, Munksund, Östrand och Rockhammar. Ingen av dessa ingår i urvalet.

Kapitel 3

1. Allmänt om arbetarrörelsen fram till Första världskriget, se W Abendroth 1968; N F Christiansen 1976. Beträffande den fackliga frågan se E Lorenz 1977. Richard Hyman (1971) har lanserat en uppdelning av, den marxistiska synen på fackföreningsrörelsen i två skolor: den optimistiska och den pessimistiska. Lars Ekstrand (1979) har i sin tur introducerat denna analys i den svenska fackföreningsforskningen. Min framställning ansluter sig i stället till Einhart Lorenz, som ser fackföreningsfrågan i ett utvecklingsperspektiv.

2. K Marx 1975, s 577 f. Citatet är hämtat från broschyren "Lön, pris och profit" – ursprungligen texten till ett tal hållet i Första Internationalens generalråd 1865.

3. A a s 578.

4. Se not 1.

5. B Gustafsson 1969; 1978; M Dahlkvist; N I Christiansen 1976.

6. E Bernstein, 1907 s 190.

7. A a s 190 f.

8. A Pannekoek 1979.

9. A a s 65.

10. A a s 74.

11. S Hentilä 1979, H Tingsten 1941.

12. S Hentilä 1979, särskilt s 122-127, 244-278.

13. A a s 307.

14. J Westerståhl (1945), som analyserat LO:s ställning i förhållande till förbunden (s 59-83), trycker särskilt på storstrejkens betydelse under det att Hentilä betonar de "arbetararistokratiska" förbundens självständighetsiver.

15. N Unga 1976, s 52.

16. Framställningen om mellankrigstidens avtalsmarknad bygger på P Norgren 1941, s 81-115; S Hansson 1938, s 202-232.

17. S E Edlund 1967, s 36 ff.

18. U Olsson 1970, s 36 ff.

19. P Norgren 1941, s 127 ff.

20. J Ullenhag 1979, s 19 ff.

21. Citerat enligt a a s 33.
22. A Hadenius 1976, s 34; LO:s kongress 1922, s 96 ff, s 16s ff; 126, s 50 ff; 1931, s 44 ff.
23. Flera av förespråkarna för en samlad anfallsorganisation gjorde en klar åtskillnad mellan de centrala och lokala lönerörelserna. Vid de senare skulle fackföreningarna ha stor rörelsefrihet, de förra skulle samordnas av LO. Linjen blir därför inte så motsägelsefull som Hadenius vill göra gällande (Se A Hadenius t ex 1976, s 43).
24. LO:s kongress 1922, s 102.
25. Axel Hadenius (1976) pressar sin tolkning av landssekretariatets yttrande när han skriver ”Enligt sekretariatets uppfattning var det de allmänna ekonomiska förhållandena, som ytterst avgjorde arbetsmarknadskonflikternas utfall.”(s 35)
26. LO:s kongress 1926, s 67 f.
27. Flod, Elis C:son: Arbetlöner och tullkrig. Fackföreningsrörelsen 1931:1, s 597 ff var den ende som i lönedebatten befann sig nära Uhlén.
28. Uhlén, Axel: Kan lönereduceringar minska arbetslösheten. Fackföreningsrörelsen 128:1, s 7 ff. De höga lönernas ekonomi; A a 1929:1, s 30 ff. Uhléns tankegångar kom också till uttryck i en bok, som ingick i LO:s skriftserie (Löner, arbetstid och arbetslöshet, Sthlm 1928).
29. Bouvin, Sven: Den fackliga höglönepolitikens ekonomiska verkningar. Fackföreningsrörelsen 1928:2, s 585 ff.
30. Wigforss, Ernst: Synpunkter på löneproblemet. Fackföreningsrörelsen 1927:2, s 73 ff, s 114 ff, s 121 ff.
31. A a s 76.
32. Wigforss, Eva: Kunna fackföreningarna höja lönerna. Fackföreningsrörelsen 1929:1, s 509 ff.
33. Severin, Frans: Löneteori och fackföreningspolitik. Fackföreningsrörelsen 1929:1 s 590 ff. De höga lönernas ekonomi: a a 1929:2, s 343 ff.
34. De här skisserade tankegångarna debatterades under högkonjunkturen i slutet på 1920-talet. I samband med depressionen tunnades debatten väsentligt ut. Under den tidigare debatten hade inställningen till lönernas elasticitet nedåt varit närmast försiktigt avvisande. I en artikel som löneteoretiskt anslöt sig till hans tidigare, granskade Frans Severin 1932 lönesänkfrågan Depressionen borde, menade Severin, framför allt bekämpas med andra medel än lönenedsättningens. I enskilda företag och industrier ansåg han det dock motiverat med lönereduceringar för att hålla driften vid liv. Arbetarsidan kompromissade på denna punkt för att förhindra ödesdigra strider. (Severin, Frans: Lönesänkningarna och depressionen, Fackföreningsrörelsen 1932:1, s 626 ffr s 646 ff). Karl Fredriksson berörde också lönesänkfrågan (Krisen och lönerna. A a 1931:2, s 28 ff). Han gjorde ett modest försvar för bibehållna löner på grundval av en form av överproduktionsteori.
35. I Westerståhl 1945, s 137.
36. S Hansson 1938, s 165 ff; J Westerståhl 145, s 143 ff; P Norgren 1941, s 15. Norgren relaterar tendensen till ett taktikomslag till SAF:s frammarsch. Westerståhl menar att man kan spåra den nya taktiken alltifrån den fackliga rörelsens inledningsskede.
37. P Norgren 1941, s 159, 161 ff. För att medlemmar i ett förbund skulle få sympatistrejka

måste de ha sin förbundsstyrelses godkännande. LO-kongresserna 1922 och 1926 bestämde att det förbund, som begärt sympatiåtgärder (strejk och/eller blockad) också skulle bekosta strejkunderstödet för de aktuella arbetarna i det andra förbundet (S Hansson 1938, s 178 ff).

38. Jag bortser här ifrån att flera förbund av strukturellt industriella skäl indragits i samma rörelse.

39. Slaget utdelades dock mot samma arbetarorganisation, verkstads- och järnbruksarbetarna är båda med i Metallindustriarbetarförbundet.

40. P Norgren 1941, s 165.

41. S Hansson 1938, s 190 f.

42. A a s 191.

43. Referat enligt S Hansson 1938, s 160 ff.

44. J Westerståhl 1945, s 155.

45. SPIAF:s kongress 1928, s 7.

46. LO:s kongress 1941, s 77 ff, s 433 ff.

47. Fackföreningsrörelsen och näringslivet 1941.

48. A a s 40.

49. A a s 81.

50. A a s 209.

51. A a s 211.

52. A a s 212.

53. T ex S Sunesson 1974, s 138-152; A Hadenius 1976, passim.

54. Se not 43.

55. Se not 1.

56. Tredje internationalen och dess plats i historien (1919), V I Lenin II:2, s 202.

57. Se "Radikalismen" – kommunismens barnssjukdom (1920), V I Lenin II:2, s 353-466.

58. Den klassiska framställningen av Lenin om hans syn på förhållandet klassen-facket-partiet är Vad bör göras? (1902), V I Lenin I:1, s 149-365.

59. Resolution från 3:e Kominternkongressen (1921), The Communist International I, s 276 f.

60. Någon samlad vetenskaplig framställning rörande SKP finns ej. Erland F Josephson (1976) har behandlat perioden 1921-24, Bernt Kennerström (1974) de s k kilbomkommunisterna 1929-37. I Från SKP till VPK (1976) återfinns ett antal uppsatser om olika skeden i partiets historia. Partiet har själv initierat ett antal partihistoriker, varav P O Zennströms (1977) är den mest ambitiösa.

61. I kampens tecken, 1925 s 57-63.

62. A a s 61.

63. Paul Thunell: Ställningen till kollektivavtalet, Kommunistisk Tidskrift 1931 s 267.

64. Teser om Internationalens taktik. (Kominterns fjärde kongress 1922) Den proletära enhetsfronten 1973, s 46. Den följande rekonstruktionen av Kominterns enhetsfronttaktik bygger på Jane Degras utförliga dokumentsamling The Communist International I-III. I de fall det finns svenska översättningar har jag hänvisat till dessa. Min framställning om enhetsfronttaktiken skiljer sig från den gängse i svensk litteratur. Taktiken har berörts av Håkan Arvidsson och Lennart Berntson i en uppsats om Kommunistiska Internationalens historia (1970), Bernt Kennerström (1974) i en avhandling om Socialistiska Partiet och Yvonne Hirdman (1974) i en avhandling om kommunistiska partiets verksamhet i Sverige under andra världskriget. Arvidsson och Berntson hävdar att enhetsfronttaktiken ”eftersträvade en allians mellan de två politiska organisationerna inom arbetarklassen. .”(s 12) Som framkommer i detta kapitel håller jag detta för att vara en missuppfattning av taktikens mål, som i stället i första hand syftade till aktionsenhet inom arbetarklassen. I enlighet med sin tolkning menar Arvidsson och Berntson att enhetsfronten underifrån egentligen icke är någon enhetsfront, då den ej vänder sig till partiorganisationer. Motiveringen för att det skulle vara oegentligt att tala om enhetsfront underifrån, skulle vara de socialdemokratiska arbetarnas organisationslojalitet. Samma argumentering återkommer hos Kennerström (s 42), men måste sägas vara irrelevant. Däremot var givetvis organisationslojaliteten en försvårande faktor för Kominterns verksamhet. Vidare uppger Arvidsson och Berntson felaktigt 1. att kongressen 1924 enbart tillät fronter underifrån (s 9), 2. att Komintern därefter (ca 1925-27) endast tillät dem ovanifrån (s 10) och 3. att 6:e kongressen menade sig vara i en revolutionär situation (s 11 och 16). Hirdman, som anknyter till Arvidsson och Berntson, för ett resonemang om Kominterns höger- och vänstertaktik (s 10 ff). Hon menar att ju revolutionärare Komintern bedömer läget vara, desto mer lägger man taktiken till vänster (dvs man tillämpar enhetsfronten underifrån). Perioden 1928-34 är i hennes ögon en utpräglad sådan vänsterperiod, då en revolutionär situation föreligger. I slutet av 1930-talet använder Komintern i Hirdmans terminologi en högertaktik. Eftersom Komintern uppenbarligen ansåg sig stå lika nära en revolutionär situation i slutet av 1930-talet som under början av decenniet faller Hirdmans resonemang.
65. Teser om arbetarnas enhetsfront och om förhållandet till arbetarna i 2:a och 2 1/2:e och Amsterdaminternationalen samt även till de arbetare som stöder anarkosyndikalistiska organisationer (1921). Den proletära enhetsfronten 1973, s 10 ff.
66. Den proletära enhetsfronten. Upprop från Kommunistiska Internationalens exekutiv och Röda Fackföreningsinternationalens exekutiv (1922), a a s 18 ff.
67. EKKI:s uttalande om resultaten av Berlinkonferensen (1922), The Communist International II, s 341.
68. The Communist International II, s 151 f.
69. 5:e kongressens teser (1924), II. Maktens problem, The Communist International II, s 146 f.
70. Se t ex Resolution i fackföreningsfrågan (EKKI:s 9:e plenum, 1928), The Communist International II, 433 f.
71. 6:e kom internkongressens teser om den internationella situationen och kommunistiska internationalens uppgifter (1928), The Communist International II, s 455 f.
72. A a s 461.
73. Ett referat av diskussionen på detta möte och dess resolutioner finns i KT september 1929, s 1 ff. Se även The Communist International III, s 36 ff.

74. Från den skakade stabiliseringen till en ny period av revolutioner och krig, KT 1935, s 25 ff. G Dimitrov, 1971, s 7-128, The Communist International II, s 350 ff.
75. B Kennerström 1974, s 10-25.
76. A a s 5.
77. Under världspartiets fana, 1930, (Innehåller material från SKP:s kongress 1929).
78. EKKI:s 12:e plenums teser om den internationella situationen och Kominternsektionernas uppgifter (1932), The Communist International s 221-230, särskilt 226 ff. Skärpningen av kapitalismens allmänna kris fortgår med en sådan enorm stegring, att krisen förs mot ett nytt stadium, hette det inledningsvis i dessa teser, vars första del bär rubriken ”Slutet på den kapitalistiska stabiliseringen . . .”. Situationen karaktäriserades i teserna av 1. tilltagande ekonomisk kris, 2. växande revolutionärt uppsving, 3. tilltagande motsättningar mellan de kapitalistiska länderna och 4. förberedelser på ett angreppskrig mot Sovjet. Längre fram i uttalandet heter det att ”enbart en kort tid återstår innan den revolutionära krisen mognar” (s 227).
79. EKKI:s 12:e plenums teser om erfarenheterna av de ekonomiska striderna och arbetslöshetskampen, The Communist International III, s 232.
80. SP:s anslutning till den tyska gruppen oavhängiga kommunister enligt B Kennerström 1974, s 41 f. Om den tyska grupperingen, vars mest kända namn torde vara August Thalheimer, se skilda dokument i The Communist International II, s 62 ff, 68-78, 142-156, särskilt s 150. Komintern hävdade att den tyska gruppen sökte skapa en koalitionspolitik med socialdemokratin och att den därmed avstod från enhetsfrontspolitikens egentliga syfte: att genom de gemensamma kamperfarenheterna och revolutionär upplysning övertyga arbetarna om kommunismens betydelse. Ovannämnde Thalheimers analys av enhetsfronten fick inte bara betydelse för SP utan har också spelat en stor roll i den vetenskapliga litteraturen om Komintern (de anförda exemplen i not 64 torde direkt och indirekt vara influerade av Thalheimer). Genom sin analys ville Thalheimer bl a framställa sin linje som den troget leninistiska och i litteraturen har man också uppfattat Thalheimer (och SP) som liggande närmare den ursprungliga Komintern-traditionen (se B Kennerström 1974, s 40 ff, 44, 69), trots att Komintern från början kunde tänka sig en enhetsfront utan samarbete med de reformistiska ledarna.
81. S Hentilä 1979, s 269.
82. G Olofsson 1979, särskilt s 160-175.
83. A a.
84. SAP:s berättelse 1929, s 148, 152.
85. SAP:s berättelser 1920, s 11; 1924, s 7 f; 1928, s 79; 1932, s 55 f; 1936 s 109 f.
86. B Kennerström 1974, s 213 f. Se även olika instruktioner för celler och fackliga fraktioner från 1920-talet i The Communist International II, t ex s 79 ff, s 268 ff.
87. The Communist International II, s 268.
88. L Olofsson 1979, s 15 f.
89. Cit enligt a a s 16.
- 89a. S Sunesson 1974, s 101 f, 122 ff (termen finns även omnämnd hos andra marxistiskt påverkade forskare se t ex L Ekstrand 1979, s 18-22).

90. A a s 123.
91. A a s 102.
92. V I Lenin 1:1, s 181.
93. Trends in British Labour Movement since 1850 i I Hobsbawm 1972, s 316-342 särskilt 334 ff.
94. S Perlman 1949.
95. S Perlman 1959, s 6.

Kapitel 4

1. H Anstrin 1949; E Bosaeus 1949; E Dahmén 1950; s 141 ff, 310 ff; Sveriges Industri 1935, s 310 ff; Industriminnen 1974, s 106 ff; M Nisser & H Sjunnesson 1973.
2. E Dahmén 1950, s 143; E Bosaeus 1949, s 157.
3. Nordiska Museet, Kulturhistoriska undersökningen: Kramforsundersökningen 1977, Karl Lindgren, Paul Lundh; Pappersbruksminnen 1966; KU 594 Johan Hellgren, Alfredshem.
4. M Nisser & H Sjunnesson 1973, s 31 ff, 155 ff.
5. Kollektivavtal för Pappersmasseindustrin 1928, Huvudavtalet § 3, 4, Bil C.
6. A a Allmänna bestämmelserna § 4.
7. Nordiska Museet, Kulturhistoriska undersökningen: Kramforsundersökningen 1977.
8. Pappersmasseindustrin och dess arbetare 1970, s 303 ff.
9. Svenska folkrörelser.
10. Förhandlingar PMF-SPIAF 3-10.12. 1931, Bil D s 8 (PM av Sven Bouvin, socialstyrelsen).
11. Den följande historiken över pappersmassearbetarnas fackliga organisationssträvanden t o m konstitueringen av SPIAF bygger på Torvald Karlboms officiella historik över förbundet från 1945. I de inledande kapitlen ger Karlbom en bred skildring av industrin, dess miljö och arbetare. Under hand smalnar perspektivet och SPIAF:s verksamhet följs verksamhetsår för verksamhetsår. (T Karlbom 1945, finns även i en förkortad utgåva i Pappersindustrin och dess arbetare 1970, s 67-106.
12. B Schiller 1967, s 171-208.
13. A a s 206.
14. SPIAF:s stadgar 1920 § 11; 1924, § 12; 1928, § 12.
15. SPIAF:s stadgar 1920-1928, § 9; SPIAF:s kongress 1920, s 22 f; 1921, s 78; 1924, s 66 ff; 1928, s 130 ff.
16. SPIAF:s stadgar 1920, § 9; SPIAF:s kongress 1920 s 23; 1921, s 67 f.
17. SPIAF:s kongress 1924, s 70 ff.
18. A a s 70.
19. SPIAF:s stadgar 1924, § 10.

20. I Lindblad 1960, s 246 f. Se även Sune Sunesson 1974, s 160-173.
21. SPIAF:s berättelser 1920; 1921; 1922, s 46 (jfr 1923, s 9 f); 1923, s 57; 1924, s 35; 1925, s 36 ff; 1926, s 20 ff; 1927, s 47; 1928, s 79 ff; 1929, s 52 ff (56); 1930, s 58; 1931, s 60 f; 1932, s 63 ff; 1933, s 74 ff; 1934, s 108 ff; 1935, s 100 ff; 1936, s 70 ff; 1937, s 77 f; 1938, s 111; 1939, s 144.
22. SPIAF:s kongress 1928, s 132 ff.
23. SPIAF:s stadgar 1924, Grundstadgar för distriktsorganisationer § 3.
24. A a § 8.
25. A a.
26. A a § 1.
27. A a § 1, 6.
28. SPIAF:s stadgar 1920, § 7. SPIAF:s stadgar 1924, § 7.
29. SPIAF:s kongress 1928, s 105 ff.
31. A a s 106.
32. SPIAF:s stadgar 1920, § 7:2.
33. A a 1924, § 7:2.
34. A a 1920, § 7:5.
35. SPIAF:s kongress 1921, s 4653, 60.
36. A a s 60.
37. T Karlbom 1945; T Söderberg 1957.
38. L Olofsson 1977; SPIAF:s berättelser respektive år.
39. T Söderberg 1957, s 23 ff.
40. Detta kan synas som en kontrast till de rigorösa bestämmelserna för de beslutande organen, men kan förklaras av att det kunde vara fördelaktigt för SAF, i de fall PMF var djupt splittrat, att ge plats för initiativ från andra än styrelsen.
41. T Söderberg 1957, s 94 ff, 99.
42. SPIAF:s berättelse 1920, s 21.
43. A a 1923, s 20; T Söderberg 1957, s 57.
44. Cit enligt T Söderberg 1957, s77.
45. Se a a s 71 ff för de diskussioner arbetsgivarsidan 1921 och 1922 hade rörande överbudspolitiken.
46. Enligt SPIAF:s egen lönestatistik skulle timlönen för driftsarbetarna i dyrortsklass ökat med följande siffror, detta trots att man endast tecknade ett nytt avtal 1928, vilket dessutom var avsett att i stort bevara status quo: 1926 3,8 öre; 1927 1,4 öre; 1928 3,7 öre och 1929 2,1 öre (SPIAF:s berättelse 1930, s 37).

Kapitel 5

1. Pappersindustrin och dess arbetare 1970, s 85 f.
2. Vid det socialdemokratiska partiets sprängning 1917 erövrade vänstern två distrikt, Norrbottens och Ångermanlands, det senare särskilt rikt på pappersmassearbetare. (SAP s berättelse för 1917, s 12). Under de successiva sprängningarna av vänstersocialdemokraterna-kommunisterna återgick under hand grupper av arbetare och inte minst fackliga förtroendemän till SAP.
3. SPIAF:s stadgar 1920, s 1.
4. A a.
5. A a.
6. SPIAF:s stadgar 1920-192% s 1. 1924 gjordes en förändring av ickeprincipiell natur.
7. SPIAF:s stadgar 1933 § 2.
8. Kjell Juhlin: Förbundets målsättning och organisation. Pappersindustrin och dess arbetare 1979, s 108.
9. Torvald Karlbom har utarbetat tabeller över de olika organens sammansättning mellan 1920 och 1945 (T Karlbom 1945, s 329 f).
10. Personuppgifterna nedan enligt Svenska folkrörelser, B Kennerström 1974 och T Karlbom 1945 om ej annat anges.
11. Intervju med Hjalmar Adiels i Pappersindustrin och dess arbetare 1970, s 299.
12. SPIAF:s kongress 1937, s 158 f.
13. SPIAF:s kongress 1924, s 189 f.
14. SPIAF:s kongress 1928, s 279 ff.
15. A a s 280 ff.
16. De alternativa kandidaterna misslyckades i olika utsträckning. Erik Jansson ställdes mot John Sandberg och vann 40 % av rösterna, dvs ungefär lika stor andel av ombuden som oppositionen fått med sig vid voteringarna medelst namnupprop. Johan Karlsson vann något fler röster, motsvarande 45 % av ombuden. Vid suppleantposternas tillsättning suddades gränserna mellan minoritet och majoritet ut. Både Erik Jansson och Johan Karlsson kandiderade och Erik Jansson fick 49 % av rösterna och Johan Karlsson 59 %.
17. L Olofsson 1977, s 34-49.
18. Ledningen vann omröstningen. Om detta beslut säger den utpräglad ledningslojale Torvald Karlbom i sin historik över SPIAF: "Formellt var beslutet oantastligt men knappast reellt. Men uttalandet får ses mot bakgrunden av försöken att slå politiska mynt av uppgörelsen."(1945, s 247)
19. I omröstningen om prickningen röstade 135 röster med ledningen och 89 med det kommunistiska förslaget.
Vid voteringen om det ryska förbundet röstade 132 ombud för ledningen och 94 för oppositionen. I den avslutande omröstningen fångade ledningen 125 ombud och minoriteten 95.
20. SAP:s berättelse för 1929,s 152 ff.

21. Den geografiska indelningen följer här SA P:s uppdelning i partidistrikt. Närmast efter Ångermanland kom, vad gäller antalet anslutna fackföreningar, Älvsborgs norra med fyra, Gävleborg med tre och Östergötland med två.
22. L Olofsson 1979.
23. Finns återgivna i B Ohlsson- A Remnert 1971, bil 8,9.
24. Uppgifter rörande SPIAF:s medlemsantal förbundsvis och avdelningsvis enligt SPIAF:s berättelse 1926, s 29 ff; 1929, s 97 ff. Uppgifter rörande industrigrenstillhörighet enligt Sveriges Industri och Sverige I-IV. Distriktsindelning enligt SPIAF:s kongress 1933r s16-23.
25. 16 av de representerade avdelningarna kom från massasidan och 13 från brukssidans. Genomsnittsantalet medlemmar låg på 273 att jämföra med förbundets genomsnitt på 206. Fem av deltagarna ingår i undersökningsurvalet: Ulfvik, Fagervik, Essvik, Nyhamn och Svartvik. På konferensen deltog också representanter för minoriteter inom 7 avdelningar. Tre av dessa ingår i urvalet: Frånö, Svanö och Söråker. Alla här nämnda fackföreningar kom från Sundsvalls- och Ådalendistriktet.
26. B Ljusberg 1967. Hennes urval fackföreningar i Sundsvall omfattar samma avdelningar som denna avhandling med undantag för Ortvikens, vars protokoll förkommit.,
27. Margareta Lindblad har i en uppsats om två Värmlandsavdelningar, Brättne och Jössefors, byggt vidare på Ljusbergs undersökning. (M Lindblad 1977).
28. G Lichtheim 1972, s 219 f.
29. C J Björklund 1966, s 7, 63 ff, 71 ff.
30. Se undersökningsurvalets avdelningars protokoll för april respektive
- 31.13, ND och SD 25.4 – 5.5. 1929-1936.
32. Se FD och ND 2-4.5 1934-1935, där man i rubrikerna enbart talade om socialistiska respektive kommunistiska framgångar trots att det under dessa år förekom visst samarbete.
33. Sundsvallsdistriktets 1:a maj-diskussion finns fr o m 1933 belyst i samorganisationens protokoll (SPIAF. Sundsvall 17.4. 1933 § 6-7, 8.4. 1934 § 7, 14.4. 1935 § 6), i övrigt se avdelnings- och pressmaterialet.
34. B Kennerström 1974, s 69 ff.
35. C A Nilssons partimedlemskap enligt SP: Korrespondens 1932:40, Carl A Nilsson – SP 19.4. 1932.
36. Vid styrelsevalet 1934 röstade omkring 21 personer på en lista innehållande socialdemokrater som Per Södergren och Robert Andersson och omkring 11 deltagare på en lista med namn som socialisten Johan Karlsson. Året efter omvaldes visserligen den socialdemokratiskt dominerade styrelsen, dock utan röstsiffrors angivande, men distriktet valde samtidigt Johan Karlsson med 23 röster (mot 21 röster för Per Södergren) till representant i förbundets underhandlingsdelegation (SPIAF. Sundsvall 9.9.1934 § 8, 25.8. 1935 § 7-8). Året efter omvaldes styrelsen med 22 röster mot 19 (A a 30.8. 1936 § 9). Allt detta talar för att socialisternas ställning förbättrats.
37. Beslut rörande 1:a maj finns endast protokollförda från 1932, 1934 och 1935. Blott vid ett tillfälle, 1934, har en avvikande röst antecknats.

38. SPIAF 91. Eldforsen 16.4.1933 § 8. 1931 förekom en liknande formukring.
39. SPIAF 82. Laxå 28.4.1936 § 3.
40. SP: Korrespondens 1932:43, Skiss till kandidatlista för Älvsborgs län.
41. Noteringar saknas för Skutskärs del åren 1930 och 1934-1936.
42. SPIAF 23. Karlshäll 24.4.1930 § 3.
43. A a 11.4. 1932 § 2.
44. SPIAF 130. Ulfvik 14.4.1935 § 9.
45. SPIAF 18. Frånö 8.4.1934 § 7.
46. Noteringar saknas för 1929 och 1930.
47. SPIAF 42. Sandarne 23.4.1933 § 7.
48. Oscar Olssons partitillhörighet enligt SP: Korrespondens 1932:42, O Olsson – Emil. Andersson 19.10.1932.
49. SPIAF 6. Hammarby 4.3.1934 § 6.
50. Hjalmar Olsson var revisor i förbundet.
51. SPIAF 44. Fredriksberg 8.4. 1934 § 8.
52. L Olofsson 1979, s 12 ff, s 17 ff.
53. SAP:s berättelser 1929-1939 (se 1:a maj i innehållsförteckningen)
54. LO:s stadgar 1926 § 6.
55. SPIAF: Cirkulär 11, 14, 31/ 1931.
56. SPIAF Värmland 27.6.1931 § 2.
57. SPIAF Gävle-Dala 31.8.1930 § 7.
58. A a Styrelsen 26.4.1931 § 6.
59. En behändig sammanställning över både avtalsuppsägnings- och avtalsomröstningarna inom Pappers återfinns i J Westerståhl 1945, s 107 f. Den innehåller dock flera skönhetsfläckar. Av någon anledning anger Westerståhl konstanta siffror för antalet berörda arbetare vid de tillfällen man genomförde flera avtalsomröstningar under ett år. Detta är en orimlighet. Inadvertenserna är dock endast av marginell betydelse för deltagarandelen.
60. SPIAF 13. Yttersfors 1.6.1931 § 3-4; SPIAF 23. Karlshäll 2.6. 1931 § 5.
61. De två övriga kandidaterna till en ombudsplats var Rud. Andersson, Ytterstfors och Arthur Eriksson, Robertsfors. Eriksson röstade med ledningen i den enda omröstning han deltog i på 1928 års kongress.
62. Medlemsantalet för Karlshäll liksom för det övriga undersökningsurvalet per 31.12.1931 (SPIAF:s berättelse 1931, s 69 ff).
63. SPIAF 18. Frånö 14.6.1931 § 8-9; Sprängsviken 10.6.1931 § 3-4, 13.6.1931 § 4; 28. Svanö 9.3. 1931 § 3, 15-16.6. 1931 § 2; 130. Ulfvik 14.6.1931 § 9-10.
64. I Frånö röstade man på ett möte. 68 av avdelningens 259 medlemmar deltog.

Valdeltagandet låg således något över genomsnittet för avtalsuppsägningsomröstningarna. Ulfvik, Svanö och Sprängsviken anordnade omröstningar vid två tillfällen.

65. SPIAF 19. Sprängsviken 13.6. 1931 § 4.

66. Listan innehöll Olle Wiklund, Husum, SAP, representantskapet, Valfrid Lundberg, Österforsa, SAP, Georg Johansson, Kramfors, SAP, Gustav Larsson, Svanö (2 ggr med majoriteten på 1928 års kongress, 1 gång med minoriteten), Magnus Fredriksson, Väja, SAP, F Pettersson, Väja, J Hellgren, Alfredshem (med majoriteten på de 2 omröstningar han deltog i på 1928 års kongress), A Dalin, Hallstanäs, J O Byström Frånö (2 ggr med majoriteten på 1928 års kongress, 1 gång med minoriteten) och E Karlsson, Svanö, SP, (troligen Englert Karlsson medlem av SP:s partistyrelse).

67. Protokollet lyder i sin helhet: ”Vid val till L.O.s tionde kongress deltog 189 medlemmar, två kasserades, rösterna fördelades på följande kandidater O. Viklund, Husum 126 röst., K V Lundberg, Österforsa 122 röst. G. Larsson, Svanö 18, M. Fredriksson Väija 3, F. Pettersson, Väja 1, J. Hällgren Alfredshem 1, A. Dahlin Hallstanäs 1, J.O. Byström Frånö 1, Englert Karlsson, Svanö 32, Johan Boija Svanö 25, A. Nordström Kramfors 25.” (SPIAF 28. Svanö 15-16.6.1931 § 2). Summeras rösterna framkommer att man i regel röstade på två kandidater, ehuru några medlemmar avstod däriifrån. Troligen var detta fallet för kilbomkommunisterna, som av allt att döma endast hade en kandidat av eget märke. Röstningen på Svanös egen kandidat Gustav Larsson (18 röster) kan ha gett en liknande effekt.

68. Att det rör sig om en spränglista framgår inte av Svanös protokoll. Det vet jag av en tillfällighet. Kramfors protokoll har exciperats, men ej tagits med i undersökningen, då protokollet visade sig vara ofullständigt. Av detta protokoll framkommer att kommunisterna förfärdigade en spränglista med Axel Nordström och Johan Boija. (SPIAF 17. Kramfors 12.7. 1931 § 5).

69. SPIAF 20. Vivstavarv 18.4. 1931 § 2. I Söråker motiverade man sin passivitet med att distriktsorganisationen borde uppsätta kandidater i enlighet med vad som skett vid förra LO-kongressen (19.4.1931 § 2).

70. SPIAF Sundsvall 10.5.1931 § 2-6.

71. I styrelsen satt Robert Andersson (medlem i SPIAF:s förbundsstyrelse), Per Södergren och Olov Olovsson, alla socialdemokrater samt de partipolitiskt okända Sandviks Lundberg och H Berg (a a 20.9.1930 § 7).

72. Det förekom ytterligare ett, troligen kommunistisk, namn, men inga kommunistiska suppleanter, något som får anses vara avhängigt av kommunisternas tafatthet.

73. Den socialistiska och kommunistiska taktiken framträder tydligast i Svartviks protokoll (23.5.1931 § 6). I två avdelningar, Essvik och Söråker, förekom ingen röstning på de kommunistiska kandidaterna.

74. SPIAF 1. Fagervik 19.5.1931 § 2-3; 20. Vivstavarv 20.5.1931 § 2-3; 26. Söråker 14.5.1931 § 5, 23.5. 1931 § 3; 30. Essvik 16.5.1931 § 5; 35. Svartvik 23.5. 1931 § 6-7; 47. Matfors 31.5.1931 § 9; 128. Nyhamn 23.5. 1931 § 3.

75. De ojämna röstsiffrorna uppträder i Essvik och Nyhamn. Teoretiskt skulle man kunna tänka sig att det samlade resultatet i de andra fackföreningarna döljer liknande tendenser, men i praktiken måste företagna strykningar gett upphov till ojämnheter i det samlade röstetalet. Möjligheten av att strykningarna skulle ta ut varandra förefaller försumbar. Man kan däremot

inte utesluta att rösträkna ej noterat förekommande strykningar. Röstningen i Essvik utföll för den socialistiska listan: Ordinarie: Johan Karlsson 118, Harald Henriksson 109. Suppleanter: Hilmer Englund 112, Vitalis Nordin 112. Man kan tänka sig att tre medlemmar strök Henrikssons namn och sex stycken alla namn utom Karlssons. På den socialdemokratiska listan fick suppleanterna 29 röster och av de ordinarie Robert Andersson 32 och Per

Södergren 24. Detta kan också förklaras av strykningar inom listan, men den samlade ojämnheten öppnar möjligheten av att en blandning av röstsedlarna ägt rum även om det förra alternativet är sannolikare. Samma resonemang kan föras rörande ojämnheten i Nyhamns röstetal. De socialistiska suppleanterna erhöll där 59 röster liksom Harald Henriksson. Johan Karlsson fick däremot 61 röster. Av socialdemokraterna erhöll Per Södergren två röster mindre än Robert Andersson och suppleantkandidaterna, som alla fick 38 röster.

76. I Fagervik deltog 45 % av medlemmarna i omröstningen, i Vivstavarv 33 %, i Söråker 58 %, i Essvik 35 %, i Svartvik 57 %, i Matfors 23 % och i Nyhamn 49 %.

77. Fördelningen av socialdemokratiska och socialistiska röster enligt följande (i de fall rösterna skilde sig åt för kandidaterna, tas den högsta noteringen. Se tabellen nedan).

Avd	SAP	i % av alla röster	SP	i % av alla röster
Fagervik	88	34%	148	57%
Vivstavarv	75	68%	34	31%
Söråker	156	61%	99	39%
Essvik	32	23%	118	84%
Svartvik	83	26%	183	58%
Matfors	23	46%	20	20%
Nyhamn	38	32%	61	52%

78. Kommunisterna fick 23 röster i Fagervik (9 %), en röst i Vivstavarv, inga i Söråker och Essvik, 49 i Svartvik (16 %), 7 i Matfors (14 %) och 21 i Nyhamn (18 %).

79. SPIAF Sundsvall 2.8.1931 § 6.

80. SPIAF 42. Sandarne 12.5.1931 § 1-2; 84. Bergvik 6.4.1931 § 8, 14.5..1931 § 10, 4.8.1931 § 6.

81. Listan upptog som kandidater till ombudsplatsen Anders Åkerblom, Henning Carlsson och Anders Bäckström. Carlsson var socialist och Bäckström kommunist (se K Högberg 1974). Av suppleanterna var John Ahnström kommunist (se kapitel 7) och John Andersson socialdemokrat (Svenska folkrörelser). Åkerblom och suppleanten John Lundin är inte politiskt identifierade. Åkerblom var ordförande i Bergviks avdelning. Hans allmänna agerande visade att han inte var en vänsterman. Han kan dock ej bindas till något parti i det excerperade materialet. Bergvik hade tagit tillfället i akt att nominera en kandidat. Denne utsågs genom en omröstning mellan kommunisten Gunnar Mattsson och Åkerblom. Den senare vann med 17 röster mot 8.

I voteringen på distriktets kandidatlista utföll rösterna parvis på följande sätt i Bergvik: Åkerblom och socialdemokraten John Andersson erhöll 17 röster vardera, socialisten Henning Carlsson och John Lundin 7 röster var och de två kommunisterna tre röster vardera. Samma parkoppling kommer igen i det samlade resultatet för Söderhamn där det dock förekom viss överlappning. Av kandidaterna till en ordinarie' ombudspost fick Åkerblom 420 röster,

Carlsson 414 och Bäckström 359. Av suppleantspiranterna erhöll Andersson 438 röster, Lundin 401 och Ahnström 365. Av det sagda framkommer att Åkerblom – Andersson representerade det socialdemokratiska alternativet, Carlsson – Lund det socialistiska och Bäckström – Ahnström det kommunistiska.

82. Närvaroprocenten i Bergvik var 8. I Sandarne, som arrangerade ett särskilt valmöte, mötte 27 % av medlemmarna upp.

83. SPIAF Gävle-Dala 31.8.1930 § 7.

84. En socialist, Oskar Magnusson, Skutskär, blev utslagen som kandidat för massafabrikerna. Han hade ett annat röstetal (17) än Erik Jansson (25), vilket inte skulle ha varit fallet om en rent politisk röstning ägt rum.

85. A a 21.6.1931 § 2. Erik Jansson erhöll 355 röster och hans konkurrent Bon 190. Westerholm besegrade Mattsson med 317 röster mot 266.

86. Andelen röstdeltagare var 11 % för Skutskär och 9 % för Hammarby. Några extra valmöten förekom inte. (SPIAF 2. Skutskär 10.5.1931 § 7; 6. Hammarby 1.4.6.1931 § 8). Eldforsen deltog av administrativa skäl inte i omröstningen.

87. SPIAF Värmland, Styrelsen 3.5. 1931 § 3, 7.6.1931 § 1; 44. Fredriksberg 17.4.1931 § 5, 17.5.1931 § 7; 82. Laxå 19.4.1931 § 3.

88. Antalet närvarande motsvarade 8 % av medlemsantalet.

89. SPIAF 90. Bengtsfors 10.5. 1931 § 7.

90. A a 7.6.1931 § 5.

91. SPIAF:s kongress 1928, s 283.

Kapitel 6

1. T Söderberg 1957, s 87.

2. M Sanne 1974 (om Halmstad), B Norman 1971 (om Ådalen).

3. I Flink 1978, s 141 f.

4. De internationella lönesänkingsrörelserna kan följas i *Industria* 1931, t ex s 34 ff, 161 ff, 256 ff och 557 ff.

5. SAP:s berättelse 1931, s 66 ff.

6. LO:s berättelse 1931, s 148.

7. *Industria* 1931 s 480 f.

8. Synen på det ekonomiska läget är i stort densamma hos SPIAF (se berättelserna 1931 och 1932 s 3 f, s 39 f resp s 3 ff, s 52 ff) och PMF (se t ex PMF:1931-1932 års avtalsförhandlingar II a /skrivelse till SAF 22.5.1931/). För en liknande samtida bedömning se även Svenska Dagbladets årsbok för 1931 s 136 ff.

9. SPIAF:s berättelse 1931 s 69 ff, 75 ff; 1930 s 74, 83; 1929 s 100, 109; 1928 s 124, 133; 1927 s 56, 65; 1926 s 32, 41; 1925 s 46, 55. Arbetslösheten beräknad på de helbetalande medlemmarna. Enligt den tidens och dagens praxis beräknas arbetslösheten genom att dividera antalet för arbetslöshet kontingentbefriade veckor med 52. Den framtagna siffrans andel av antalet medlemmar beräknas varvid man får arbetslöshetens andel i % av medlems-

talet. Siffrorna överensstämmer i stort med Socialstyrelsens beräkningar, som grundade sig på ett något mindre omfattande källmaterial och en annan metod för att få fram årsmedeltalet. Socialstyrelsens siffra för 1925 var 4,3 % (att jämföra med 4,7 %) 1926 3,8 % (4,4 %), 1927 5,6 % (6,2 %), 1928 4,9 % (4,9 %) 1929 5,6 % (5,2 %), 1930 8,9 % (8,4 %) och 1931 13,6 % (14,8 %). (Statens arbetslöshetskommissionens berättelse 1925-1934, s 527.

10. Av fackföreningarna med synnerligen hög arbetslöshet (25 % eller mer) låg tre i Skellefteådistriktet, tre i Jämtlandsdistriktet, två i Ådalendistriktet, fyra i Sundsvallsdistriktet, en i Göteborgsdistriktet och en i Smålanddistriktet.

11. Förhandlingsprotokoll PMF-SPIAF 3, 4, 7, 8 och 10.12.1931 Bil D. Beräkningen var gjord av Sven Bouvin från Socialstyrelsen och omfattade perioden 1923-1930. Förtjänsten per timme för 1931 torde ha legat i nivå med 1930. SPIAF ansåg dock att timförtjänsten för driftsarbetarna föll under 1931 (se bl a SPIAF:s berättelse 1932, s 55).

12. Förhandlingsprotokoll PMF-SPIAF 3-10.12.1931 § 1.

13. PMF: Styrelsen 26.9 1930 § 1; Förbundsmötet 26.9.1930 § 5.

14. PMF: Brev SAF, SAF-PMF 7.4.1931.

15. PMF: Styrelsen 29. 1931 § 2.

16. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar II s 7 ff.

17. A a II-V innehåller bevarade delar av detta utredningsmaterial från olika skeden under strejken.

18. A a II s 8.

19. PMF: Brev SAF, C StorjohannSAF (och PMF) 29.6.1931.

20. A a.

21. Som orsaker till Billeruds utträde anger PMF:s krönikör Tom Söderberg två omständigheter. Christian Storjohann skall ha varit missnöjd dels med SAF, dels med att man ej, lyckats åstadkomma ett samarbete mellan sågverks-, pappersbruks- och pappersmasseindustrierna.

22. SP: Korrespondens 1931:26. Brevet återfinns i två versioner, varav den ena, av marginalanteckningarna att döma, använts som underlag för den andra. Av de inkomna svaren framgår att Andersson först (dvs 1 juli) sände ett brev om tio frågor till ett antal partimedlemmar. De svar som inkom använde sig Andersson av i föredragningen på arbetsutskottsmötet 14 juli och i avfattandet av en ny version av brevet, denna gång med sex frågor, som daterades 15 juli och tillställdes en annan grupp partimedlemmar. Följande svar kan knytas till första brevet: Erik Vestlin, odat, Henning Carlsson, Iggesund 9/7, Englert Karlsson 10/7, Agaton Blom, Uppsala 8/7, K J Karlsson, Örebro 6/7, oläslig avsändare, Åshammar 8/7, Henryk Rosen, Borås 6/7 och Erik Jonsson Södertälje 9/7. Englert Karlsson Henning Carlsson, K J Karlsson och Agaton Blom tillhörde 1932 Socialistiska Partiets styrelse och Henryk Rosen skulle väljas in i den 1936 (B Kennerström 1974, s 219 f).

23. SP: Utvidgat AU-möte 14.7. 1932 § 2.

24. Se not 22.

25. SPIAF: Representantskapet 2021.7.1931 § 6-9, 13.

26. Angivelser om detta saknas i regel men slutna röstsedlar användes i Eldforsen (SPIAF 91.

Eldforsen 16.8.1932 § 6) och öppen votering i Vivstavarv (SPIAF 20. Vivstavarv 23.8.1931 § 9).

27. Karlshäll och Sandarne anordnade omröstningar på särskilda möten (SPIAF 42. Sandarne 14.8.1931 § 11; 23. Karlshäll 4.8.1931 § 12), Sprängsviken fördelade omröstningen på två möten (SPIAF 19. Sprängsviken 19.8.1931 § 2) och Fagervik, Essvik och Svartvik skapade genom specialarrangemang möjligheter till röstning för alla medlemmar. På så sätt fick Svartvik mer än 300 deltagande i en avdelning på nära 600 man. I genomsnitt låg deltagande på 18 %, men i Svartvik översteg det genom detta arrangemang 50 %. (SPIAF 1. Fagervik 19.8.1931 § 2; 30. Essvik 7.8.1931 § 5; 35. Svartvik 23.8.1931 § 5).

28. Prolongationsdiskussionen i de olika avdelningarna har excerperats för 1929 och 1930.

29. SPIAF: Förbundsstyrelsen 14.9. 1931 § 15.

30. J Westerståhl 1945, s 112.

31. Uppgifter om röstningstendenserna saknas hos Ulfvik, Fagervik, Essvik och Sandarne.

32. SPIAF 13. Ytterstfors 16.8. 1932 § 2; 18. Frånö 30.8.1932 § 5-6; 19. Sprängsviken 19.8.1932 § 2; 128. Nyhamn 11.8.1931 § 6.

33. Partitillhörighet fastställd i och med att Sjödin bl a förordade deltagande i en kommunistiskt arrangerad demonstration till minnet av Ådalen-offren (SPIAF 18. Frånö 13.5. 1932 § 3) och föreslog anslag till SKP (A a 15.9.1936 § 4).

34. I Svanö reserverade sig en kommunist i styrelsen mot en rekommendation om prolongation (SPIAF 28. Svanö 11.8.1931 § 3 /Styrelsemöte/). Reservanten var avdelningens ordförande Aug Öberg. Hans partitillhörighet framkom när han vid ett tillfälle reserverade sig på den kommunistiska fraktionens vägnar. (A a 23.8.1931 § 8). SPIAF 84. Bergvik 4.8.1931 § 8.

35. I Karlshälls protokoll framgår att avdelningen inför distriktskonferenserna 1929 och 1930 gav sina ombud direktiv om hur de skulle ställa sig till prolongationsfrågan. (SPIAF 23. Karlshäll 15.8.1929 § 3, 5.8. 1932 § 13).

36. Protokoll fört vid Gävle-Daladistriktets årskonferens 1931 s 18 f. I diskussionen behandlades avtalsrörelserna för massa och bruk i ett sammanhang.

37. A a s 18.

38. A a. Repliken fälld av Lindvall, Hallstavik.

39. ND 1.7.1931 s 4.

40. Inbjudan är i sin helhet återgiven i SPIAF:s berättelse för 1931 s 20 ff.

41. A a s 22.

42. A a s 21. A a s 22.

42. SPIAF cirkulär 31/1931.

43. A a

44. Framkommer i inbjudan till konferensen (se not 2).

45. SPIAF 84. Bergvik 29.8.1931 § 7.

46. SPIAF 42. Sandarne 30.8.1931 § 1.

47. SKP: Politbyrån 3.9.1931.
48. RFO: Till kamp mot lönedpressarna (flygblad 1931).
49. ND 30.9.1931 s 4.
50. Enligt SPIAF:s cirkulär nr 31 rörde det sig om fyra massaarbetare, men aktionen riktades endast mot tre.
51. Framställningen om uteslutningarna bygger på SPIAF:s berättelse 1931, s 31 ff; ND 30.9.1931 s 1, 2; 5.10.1931 s 1, 6; 17.10.1931 s 3; 10.11.1931 s 1, 6; 3.12.1931 s 1, 6.
52. SPIAF 84. Bergvik 18.10.1931 § 11.
53. SPIAF:s berättelse 1931r s 31.
54. SPIAF 42. Sandarne 15.11. 1931 § 4; SPIAF 84. Bergvik 13.12. 1931 § 4.
55. SPIAF 42. Sandarne A a.
56. SPIAF 30. Essvik 8.1.1932 § 9.
57. PMF: Styrelsen 27.8.1931 § 1.
58. A a.
59. PMF: Förbundsmötet 27.8. 1931 § 5.
60. PMF: Brev SAF. PMF-SAF 11.9.1931.
61. PMF: Förbundsmötet 22.9. 1931 § 5.
62. PMF: Styrelsen 16.9.1931 § 1 och Förbundsmötet 22.9.1931 § 5.
63. PMF: Brev SAF. SAF -PMF 16.9.1931.
64. SPIAF: Förbundsstyrelsen 25.9. 1931 § 1.
65. Eventuellt hade man även ett möte 28.9, uppgifterna varierar.
66. PMF: Styrelsen 29.9.1931 § 1 och Förbundsmötet 29.9.1931 § 5.
67. SPIAF: Förbundsstyrelsen 30.9. 1931 § 1.
68. FD 2.10.1931, s 3.
69. SD 1.10.1931,s 4.
70. Fackföreningsrörelsen 1931 11, s 404.
73. LO: Representantskapet 6-7.10. 1931 § 7.
74. A a.
75. A a.
76. Socialistiska Partiet AU-protokoll 30.9.1931 § 2; FD 24.9.1931 s 3; 28.9.1931 s 3; 29.9.1931 s 3; 30.9. 1931 s 3.
77. FD 16.10.1931 s 6.
78. A a
79. Stockholm, 1931. Broschyrens tillkomst kan p g a framförda lönekrav förläggas till tiden efter valutadeprecieringen. Se också anmälan i FD 19.10. 1931, s 5.

80. A a s 5.
81. A a s 17.
82. Se t e x ledarna i Ny Dag 22.9. 1931 s 4; 30.9.1931 s 4; 10.10.1931 s4.
83. P Thunell 1931.
84. ND 20.10.1931 s 6; 14.12.1931 s 1, 8.
85. SPIAF: Förbundsstyrelsen 12. 10.1931 § 28.
86. Svenska Pappersindustriarbetaren 2-3/1928 s 25 ff; FD 13.5.1932 s 1, 5; 28.5.1932, s 5.
87. SPIAF Sundsvall 20.9.1931 § 12.
88. Om de samlade avtalsrörelserna se Arbetsinställelser 1931, s 131; 1932 s 145 samt R Casparsson II, s 231 ff.
89. PMF: Cirkulär nr 16, 15.10. 1931.
90. PMF: Cirkulär nr 18, 28.11. 1931.
91. Förhandlingsprotokollet PMFSPIAF 3-10.12.1931 § 1 s 4.
92. PMF: Styrelsen 2.12.1931 § 6.
93. Förhandlingsprotokollet PMF-SPIAF 3, 4, 7, 8 och 10.12.1931.
94. A a Bil D.
95. A a s 10.
96. För ett par exempel på Bouvins skriftställarskap se Fackföreningsrörelsen 1928:2 s 585 ff och 1931:1 s 301 ff. Hans utredning pekade snarare mot 30 % än 20 % löneökning för driftsarbetarna och reparatörerna under perioden 1923-30, men det är möjligt att en tillämpning av 1923 års löneskala för 1932 av olika skäl inte skulle ge ett fullt så stort utfall.
97. Förhandlingsprotokollet PMFSPIAF 2.12.1932 Bil B.
98. SPIAF: Förbundsstyrelsen 5.12. 1931 § 2.
99. SPIAF: Förbundsstyrelsen 1931, Bil (Rapporten daterad 9.12. 1931).
100. LO: Landssekretariatet 13.12. 1931.
101. A a.
102. Förlikningsmannens protokoll 20-22, 28-30.12.1931.
103. SPIAF: Förbundsstyrelsen 3031.12.1931 § 2.
104. 1922 hade en s k avtalskonferens ägt rum men det rörde sig om ett extra representantskapsmöte (SPIAF:s berättelse 1922. s 46)
105. SPIAF: Förbundsstyrelsen 3031.12.1931 § 2.
106. Förlikningsmannens protokoll 28-30.12.1931 § 4.
107. A a.
108. Enligt en relation över förhandlingarna för PMF:s styrelse skall arbetsgivardelegationen i detta sammanhang erbjudit arbetsgivarna hjälp att genom föredrag vid fabrikerna ge arbetarna upplysningar om industrins läge. Pappers delegation föredrog dock att själv informera sina

medlemmar. Enligt denna relation skall arbetardelegationen beklagat att Pappers medlemmar icke hade fått tillräcklig information om läget.(PMF: Styrelsen 19.1.1932 § 1).

109. SPIAF: Cirkulär 47/1931.

110. SPIAF 130. Ulfvik 20.12. 1931 § 3; I. Fagervik 18.12.1931 § 3; 26. Söråker 20.12.1931 § 4; 30. Essvik 13.12.1931 § 8; 42. Sandarne 6.1.1932 § 6, 24.1.1932 § 3; 84. Bergvik 30.12.1931 § 6; 2. Skutskär 20.12.1931 § 4;
6. Hammarby 6.12.1931 § 18; 90. Bengtsfors 21.12.1931 § 5; Värmland 15.12.1931 § 1.

111. SPIAF 30. Essvik 13.12.1931 § 8.

112. NK 14.12.1931.

113. SPIAF: Cirkulär 1/1932 (2.1. 1932).

114. SP: Arbetsutskottet 14.1. 1932.

115. SPIAF 13. Ytterstfors 6.1.1932 § 2-3; 23. Karlshäll 7.1.1932 § 5-6; 19. Sprängsviken 7.1.1932 § 3; 28. Svanö 10.1.1932 §5-6; 130. Ulfvik 10.1. 1932 § 10; 1. Fagervik 7.1. 1932 § 5; 20. Vivstavarv 8.1.1932 § 5; 26. Söråker 10.1.1932 § 4; 30. Essvik 8.1.1932 § 5; 35. Svartvik 8.1.1932 § 3; 47. Matfors 10.1.1932 § 4-5; 128 Nyhamn 9.1.1932 § 17-18; 42. Sandarne 6.1.1932 § 7; 84. Bergvik 7.1.1932 § 5; 2. Skutskär 10.1. 1932 § 4; 6. Hammarby 6.1.1932 § 2-3; 91. Eldforsen 6.1.1932 § 6; 44. Fredriksberg 10.1.1932 § 21; 82. Laxå 7.1.1932 § 3; 90. Bengtsfors 6.1.1932 § 4; Sundsvall 6.1.1932 § 9-10.

116. Manfred Johanssons partitillhörighet enligt Svenska folkrörelser.

117. Partikaraktäristiken enligt La maj agerandet se t ex 3.4.1932 § 13.

118. SPIAF 19. Sprängsviken 7.1. 1932 § 3.

119. Beträffande Nyman se Svenska folkrörelser. Att de övriga Johan Boija och Algot Boström, var kommunister framkommer av att de vid olika tillfällen enligt avdelningens och distriktets sed reserverade sig 'å den kommunistiska fraktionens vägnar' (se SPIAF 18. Svanö 15.4.1929 § 10; 22.2.1931 § 5;4.9.1932 § 7).

120. Att det rörde sig om ett förslag, som krävde en passus i avtalet om inflationsskydd framträder ej så klart i avdelningsprotokollet. I det skriftliga förslag som tillställdes konferensen framkommer dock detta.

121. Partitillhörighet enligt SP: Korrespondens 1932:40 Carl A Nilsson-SP 19.4. 1932.

122. Beträffande Wikman, se Svenska folkrörelser. De andra var C A Vaden och Axel Nordlund. Nordlund var troligen ej socialist vilket framgår dels av hans icke-marxistiskt färgade nationalekonomiska analys på avtalskonferensen, dels av hans agerande i avdelningen och på förbundskongressen 1933 rörande det antikommunistiska cirkulär 807.

123. Om de 24 rösterna tillföll en av eller båda de andra kandidaterna framkommer ej.

124. På kongressen röstade Ernst Nilsson genomgående med förbundsledningen. Regelmässigt valdes han till ordningsman i La -maj-demonstrationerna. I 1 a maj-frågan pirk Vivsta varv emot alla kommunistiska och socialistiska förslag (t ex SPIAF 20. Vivstavarv 13.3.1930 § 13; 13.4.1932 § 8).

125. Nordins partitillhörighet enligt SP: Korrespondens 1932:40 SP-Ångermanlands och Medelpads partidistrikt 23.3.1932.

126. Schönning's partitillhörighet enligt SP: Korrespondens 1931:37 Medelpadsdistriktets verksamhetsberättelse.

127. Segraren Lenny Jonsson har ingen utpräglad partiprofil. På SPIAF:s kongress 1933 tog han ställning för ett anti-kommunistiskt uttalande (se kap. 7). Vad som framför allt talar för att han var den socialdemokratiska fraktionens namn, oavsett Jonssons egen partitillhörighet, är den samlade konstellationen på sammanträdet. Jonsson nominerades av G Åslund, som vid ett senare tillfälle förespråkade ett socialdemokratiskt 1:a majtåg (SPIAF 35. Svartvik 30.4.1935 § 4). De andra kandidaternas partitillhörighet synes klarare. Verner Eriksson, som dagen innan blivit avlöst av Lenny Jonsson som avdelningsordförande (A a 7.1. 1932 § 6), bör ha varit den socialistiska fraktionens man. Själv visade Eriksson vid ett tillfälle prov på anti-reformistiskt sinnelag (A a 21.4.1929 § 7) och vid ett annat önskade han att avdelningen skulle stödja en socialistisk motion i kommunfullmäktige. Eriksson nominerades av föreningens kassör Hilmer Englund, som regelmässigt förespråkade det socialistiska alternativet i 1:a maj-frågan (A a 19.4. 1931 § 5; 13.4.1932 § 8). Den tredje kandidaten Vilhelm Andersson, förespråkade å sin sida det kommunistiska 1:a maj-alternativet (A a). Andersson nominerades av Leonard Berglöv, som vid ett tillfälle sökt utverka stöd åt den kommunisterna närstående Internationella Röda Hjälpn (A a 14.9. 1930 § 10).

128. Anderssons partitillhörighet enligt SP: Korrespondens 1932:40, Alf Andersson-SP.

129. Olssons partitillhörighet enligt SP: Korrespondens 1932:42 Oskar Olsson-Emil Andersson 19.10.1932.

130. Åkerblom toppade den social demokratiska listan i distriktet vid valet av delegat till LO:s kongress 1931. (Se kap. 5).

131. Partitillhörighet enligt Svenska folkrörelser.

132. A a.

133. Ombud blev Torny Nordström, som på kongressen 1928 gått emot ledningen vid samtliga omröstningar. (SPIAF:s kongress 1928 s 63 ff, 192 ff och 203 ff). Hans suppleant var Hjalmar Olsson, socialdemokrat (Svenska folkrörelser) och en av Pappersindustriarbetarförbundets revisorer.

134. I båda fallen rörde det sig om socialdemokratiskt tonade förslag (SPIAF 91. Eldforsen 28.4.1929 § 6, 22.11.1931 § 9). Bergkvists argumentering var principiell, men det kan inte uteslutas att Bergkvist var en politisk aktivist i minoritetsposition. Av de två namnen som stod emot honom ger det excerperade materialet en fingervisning endast om avdelningssekreteraren Gustav Dahls fackligt politiska profil. På 1928 års kongress tog han ställning för ledningen (not 11 i Urvalet av avdelningar).

135. SPIAF:s kongress 1928, s 63 ff, 192 ff, 203 ff.

136. Persson ställde vid två tillfällen förslag om deltagande i socialdemokraternas 1:a maj-tåg (19.4.1931 § 5; 22.4.1932 § 7).

137. Edvinssons partitillhörighet enligt SP: Korrespondens 1932:43 (skiss till kandidatlista för Älvsborgs norra).

138. SPIAF 84. Bergvik 30.12. 1931 § 6.

139. SPIAF 42. Sandarne 6.1.1932 § 6. Röstsiffrorna var 44-40.

140. A a 24.1.1932 § 3.

141. SPIAF: Representantskapet 13.1.1932.

142. Adiels betonade i sitt första inlägg att konferensen borde få en informativ karaktär. Erik Jansson tog till orda på ett tidigt stadium av sammanträdet och sade: ”Vi är vana vid att representantskapet inkallas när styrelsen och /underhandlings/kommittén är i ett sådant läge att de ej kunna taga ansvaret ensamma.” (A a § 4). Han uppmanade dem nu att presentera alla synpunkter, som talade för en förändring av förhandlingslinjen.

143. I och för sig bör direktivet ha gällt för avtalskonferensen, men på denna avstod Södergren från att föredra förslaget.

144. NK 27.11.1931 s 1, 28.11. 1931 s 1-2, 1-12. 1931 s 1.

145. SPIAF: Representantskapet 13.1.1932 § 4.

146. A a.

147. A a.

148. A a.

149. A a.

150. A a.

151. SP: Arbetsutskottet 4.1.1932 § 1.

152. De fyra identifierade socialdemokratiska ombuden var Pelle Nyman, Svanö, Ernst Nilsson, Vivstavary, C W Blom, Matfors, och Wilhelm Jonsson, Skutskär.

153. De identifierade socialistiska ombuden är Vitalis Nordin, Söråker Holger Schönning, Sandarne, Bertil Lindström, Karskär, och Emil Edvinsson, Bengtsfors.

154. Reservanterna var Alfred Pettersson, Kramfors, John Asplund, Ulfvik, och Albin Näsman, 125. Matfors.

155. SPIAF: Avtalskonferensen 1415 juni 1932.

156. Sundsvalls samorganisations socialistiskt färgade förslag var säkerligen tänkt att presenteras konferensen men försvann ur dennas åsyn i och med att distriktets representant i underhandlingskommittén, Per Södergren, inskränkte sig till att ta upp förslaget på representantskapsmötet. I ett fall, Kramfors, var det inte ledningens avsikt att låta avdelningens förslag bli en ”motion”. Kramfors hade tidigare anslutit sig till SP:s linje men bytte strax före konferensen fot. När Kramfors antagit RFOs linje som sin vägrade den socialistiske avdelningsordföranden Hammarström att sända in förslaget till förbundet. I stället avfattade han ett brev till förbundsexpeditionen där han i indignerade ordalag tog avstånd från mötets beslut. På konferensen efterlyste Kramfors ombud Alfred Pettersson avdelningens resolution varvid G O Strand med instämmande läste upp Hammarströms brev. Pettersson genmälde att avdelningen hade rätt att byta ståndpunkt. Pettersson framlade sedan Kramfors förslag som sitt, men i protokollet antecknades det som Kramfors.

157. Kennerström 1974, s 219.

158. SPIAF: Avtalskonferensen 1415.6.1932 § 5.

159. Ytterligare en deltagare Wilhelm Jonsson, Skutskär, använde mer än en replik. I hans fall för att förmå kongressen att avstå från beslut.

160. De var Hjalmar Johnsson, Torpshammar samt socialisterna Alf Andersson, Nyhamn, Holger Schönning, Essvik och Axel Nordlund, Fagervik jämte kommunisten Alfred Pettersson, Kramfors.

161. SPIAF: Avtalskonferensen 1415.1.1932 § 5.

162. A a.

163. A a.

164. A a.

165. A a.

166. Anmärkningsvärt nog yttrade sig en socialist, Bernhard Eriksson i denna riktning. Hans ordalag var dock så pass vaga, att några slutsatser ej kan dras.

167. Enligt protokollet sade Henning Carlsson att skärpningen av förslaget stod andra och inte han själv för.

168. SPIAF:s kongress 1933, s 153 ff.

169. Socialisten och statistikföraren J V Kumblad röstade inte.

170. SPIAF 130. Ulfvik 23.2.1932 § 3; 2. Skutskär 21.2.1932 § 3; 44. Fredriksberg 25.2.1932 § 7.

171. SPIAF 90. Bengtsfors 23.1. 1932 § 4.

172. SPIAF 35. Svartvik 24.1.1932 § 5, 128. Nyhamn 21.1.1932 § 2; 91. Eldforsen 24.1.1932 § 4; 20. Vivstavarv 25.1.1932 § 5.

173. SPIAF 1. Fagervik 20.1. 1932 § 5. Östmans partitillhörighet framkommer av att han vid ett tillfälle utverkade ett penningstöd till Ny Dag (A a 13.9.1931 § 5) och kontinuerligt förespråkade kommunisternas 1-maj-alternativ (1.8.4.1930 § 10, 26.4. 1931 § 5; 23.4.1933 § 3).

174. SPIAF 13. Ytterstfors 31.1. 1932 § 17; 23. Karlshäll 30.1.1932 § 4; 42. Sandarne 24.1.1932 § 2; 84. Bergvik 22.1.1932 § 3; 91. Eldforsen 24.1.1932 § 4; 44. Fredriksberg 25.2.1932 § 7; 90. Bengtsfors 23.1.1932 § 4.

175. Ytterstfors ombuds inställning till inflationsskyddet framgår inte klart av konferensprotokollet. Tanken hade ingen förankring i avdelningen.

176. Noteringar saknas hos Frånö (som ej deltog på konferensen), Söråker, Matfors och Laxå. Lakunen kan ha berott på att man avvaktade det skriftliga protokollet. När detta anlände fann man styrelsen? – ärendet överspelat.

177. SPIAF 28. Svanö 14.2.1932 § 6; 20. Vivstavarv 25.1.1932 § 5; 2. Skutskär 21.2.1932 § 5.

178. SPIAF 23. Karlshäll 30.1. 1932 § 4; 19. Sprängsviken 29.1. 1932 § 4; 28. Svanö 14.2.1932 § 6; 130 Ulfvik 23.2.1932 § 3; 1. Fagervik 20.1.1932 § 5; 30. Essvik 20.1. 1932 § 3; 35. Svartvik 24.1.1932 § 5; 128. Nyhamn 21.1.1932 § 3.

179. SPIAF 19. Sprängsviken a.a.

180. Förlikningsmannens protokoll 16/1 § 5, 20/1 § 6 1932.

181. Arbetsinställelser 1934, s 148.

182. Landssekretariatet 25/1 1932, § 2.
183. Förlikningskommissionen 24/1-5/2, 15-17/2 1932.
184. Framgår av gängse biografiska uppslagsverk.
185. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 1-12.
186. LO: Landssekretariatet 18.1. 1932 § 2.
187. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c s 1 ff.
188. Ett yttrande av Per Södergren, Sundsvallsdistriktets delegat i Pappers förhandlingsgrupp, skall 'dock enligt Hultmans historik, av såväl kommissionens ordförande Elmquist som PMF ha tolkats som en öppning. Södergren sade enligt detta referat att det var naturligt att arbetarna stod fast enär arbetsgivarna inte gjort någon eftergift.
189. Kollektivavtal mellan PMF och SPIAF 1928; SPIAF:s berättelse 1932, s 10 ff.
190. I avtalets allmänna bestämmelser – den del av avtalet man prolongerat på hösten 1931 – sades att lokala förhandlingar skulle tas vid sådana tillfällen (A a Allmänna bestämmelser § 9 C).
191. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandling, 1 c C bil A.
192. Förslaget kom natten till den 28 februari. PMF a a bil B. Förlikningskommissionen Bilaga. Bilagt protokollet är fem lösa lappar betecknade Alternativ I-V och alla försedda med noteringen 27/1. Alternativ I 'motsvarar medlingsbudet av den 26:e, IV av budet den 27:e. Alternativ V är ett mellanting mellan dessa två bud, II och III ligger närmare alternativ IV. Kommissionen prövade således flera möjligheter, troligen endast internt.
193. För jämförelsen mellan de olika årens lönenivå används en för båda parter tillgänglig och av ingen av dem ifrågasatt beräkning. Sven Bouvin på Socialstyrelsen hade i en tidigare förhandlingsomgång presenterat ett utredningsmaterial om löne- och prisleförhållanden. (Förhandlingsprotokoll PMF-SPIAF 3-10.12. 1931, Bilaga D.)
194. Endast återgivet i PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 4 ff.
195. PMF: a a bil D. Förlikningskommissionen, bilaga.
196. SP: Arbetsutskottet 2.2.1932 § 2, 5.
197. PMF a a bil e, Förlikningskommissionen, Bilaga (avtalet i original).
198. Arbetarnas svar på förlikningskommissionens "Internt förslag av den 3 februari 1932" (original). Förlikningskommissionen, Bilaga.
199. SPIAF: Förbundsstyrelsen 4.2. 1932 § 1.
200. Möjligen gjorde man sig skyldig till ett tankefel eftersom kravet faktiskt innebar ett lägre relationstal. En effekt som skulle uppkommit av att man övergivit kravet på en allmän uppskrivning av lönetabellen. Förmodligen spelade dock denna aspekt mindre roll. SPIAF ville framför allt få tidlönerna in i ackordsarbetarnas tabell, vilket skulle öppna möjligheter att grovarbetarna skulle kunna utnyttja löneglidningen för ackord slönerna.
201. PMF: Förbundsstyrelsen 8.2. 1932.
202. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c bil F; Förlikningskommissionen, Bilaga.
203. SPIAF: FS 17/2 1932 § 1. PMF a a s 10 f. I den senare påstås att SMFs svar skulle

motsvara det man lämnat i förra förhandlingsomgången, vilket säkerligen inte stämmer beträffande de fasta ackorden.

204. 20 % reducering med ett golv på 140 öre/tim enligt PMF:s historik, 20 % reducering på ackord på över 175 öre/tim och nedsättning till 140 öre/tim för förtjänsterna mellan 175 och 140 samt inga sänkningar för ackorden under 140 öre/tim enligt Strands referat. I Hultmans historik står det också att SPIAF velat undantaga de anställda som arbetade med kisaska, svavel och sursalt. Enligt samma källa skall SPIAF stått kvar vid sin ståndpunkt rörande övergången till timpenning för driftsarbetarna.

205. PMF: a a s 11.

206. SPIAF: Förbundsstyrelsen 1718.2.1932 § I.

207. A a,

208. A a.

209. A a.

210. SPIAF. 30. Essvik 7.2.1932 § 17.

211. SPIAF. Sundsvall 14.2.1932 § 4.

212. FD 21.1.1932 s 3.

213. B Kennerström 1974, s 49 ff.

214. ID 21.1.1932 s 3.

215. A a.

216. A a.

217. SP: Arbetsutskottet 2.2.1932 § 2,5.

218. A a.

219. A a

220. A a.

221. SMF: Förbundsstyrelsen 5.2. 1932 § 27. Se även kap. 7.

222. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 12.

223. SPIAF:s berättelse 1932, s 16. PMF:s reduktionssats var 50 % i stället för de 40 procenten i det sista avtalsförslaget från förlikningsmännen.

224. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar I c, s 13.

225. SPIAF: Representantskapet

19.2.1932 § 6.

226. SPIAF: Förbundsstyrelsen 18.2.1932 § 3.

227. De avdelningar som skulle ut i strejk var Munksund, Obbola, Östrand, Sandarne, Skoghall, Deje, Iggesund och Skutskär.

228. SPIAF: Representantskapet. Justeringsanteckning daterad 4.3.1932.

229. A a Förbundsstyrelsen 25-27. 2.1932 § 21.

230. SPIAF: Representantskapet 10-12.3.1932 § 10.
231. Se P Norgren 1941, s 157-172.
232. SPIAF: Förbundsstyrelsen 18.2.1932 § 3. Betalades understödet ut till endast 75 % av summan kunde kassan räkna i 6,8 veckor.. Fick man stöd från LO kunde konfliktunderstödet ges i 7,1 veckor eller, med 75 % understöd, 10,8 veckor. Representantskapet beslöt sig för 75 % understöd efter 1:a strejkveckan (SPIAF Representantskapet 19.2.1932 § 7). Den nordiska solidariteten drabbade Pappers, som året innan lånat ut pengar till i Norge strejkande pappersmassearbetare. Det norska broderförbundet kunde efter konflikten ej betala tillbaka lånet i samband med den svenska strejken.
233. FD 20.2.1931, s 1, 5.
234. NK 22.2. 1931, 1 s; 24.2. 1931, s 1.
235. FD 23.2.1932, s 1, 3.
236. A a s 3.
237. A a.
238. Med hänvisning till denna artikel framställer Bernt Kennerström felaktigt SP:s linje som innefattande en total strejk. Troligen har han förletts av en i mindre stil satt underrubrik lydande: "Fackföreningarna kräver strejkens utvidgning." (B Kennerström 1974, s 60 – se även not 94 s 233).
239. NK 22.2.1932 s 3; 23.2. 1932 s 1.
240. ND 20.2.1932 s 1, 3; Nfl 20.2.1932 s 1.
241. SPIAF: Cirkulär 6/1932.
242. A a.
243. A a.
244. A a.
245. SPIAF 19. Sprängsviken 21.2. 1932 § 3; 42. Sandarne 21.2.1932 § 2; 2. Skutskär 21.2.1932 § 5.
246. SPIAF 47. Matfors 21.2.1932 § 6.
247. SPIAF 6. Hammarby 21.2. 1932 § 5.
248. SPIAF 1. Fagervik 21.2.1932 § 4-5. Ingen av förslagsställarna har en partipolitisk profil i det excerperade materialet.
249. SPIAF 26. Söråker 21.2.1932 § 3.
250. SPIAF 28. Svanö 21.2.1932 § 2-4.
251. SPIAF 82. Laxå 21.2.1932 § 3.
252. SPIAF 130. Ulfvik 21.2.1932 § 2.
253. SPIAF 13. Ytterstfors 22.2. 1932 § 2.
254. SPIAF 18. Från 22.2.1932 § 3.
255. SPIAF 84. Bergvik 22.2.1932 § 2.

256. Se t ex A a 7.1.1932 § 6.
257. SPIAF 90. Bengtsfors 22.2. 1932 § 5-6.
258. SPIAF Sundsvall 22.2.1932 § 4.
259. Hilmer Englund förespråkade socialistisk 1 a maj. (SPIAF 35. Svartvik 19.4.1931 § 5; 13.4.1932 § 8; 20.4.1936 § 11).
260. SPIAF 26. Söråker 22.2.1932 § 1.
261. SPIAF 30. Essvik 22.2.1932 § 3-5.
262. SPIAF 1. Fagervik 24.2.1932 § 3; 35. Svartvik 22.2.1932 § 2, 128. Nyhamn 22.2.1932 § 3.
263. SPIAF 23. Karlshäll 23.2.1932 § 3; 44. Fredriksberg 25.2.1932 § 8.
264. SPIAF 130. Ulfvik 23.2.1932 § 5.
265. SPIAF 82. Laxå 23.2.1932 § 1.
266. SP: Arbetsutskottet 23.2.1932 § 1.
267. SP: Partisekretariatet 23.2. 1932 § 1.
268. Se t ex FD 24.2.1932, s 1, 6.
269. FD 26.2.1932 s 1, 5; NK 24.2. 1932 s 1; 26.2.1932 s 3.
270. SPIAF: Förbundsstyrelsen 25-27.2.1932.
271. A a 25.2.1932 § 17.
272. A a 26.2.1932 § 17.
273. A a 25.2.1932 § 10.
274. SP: Korrespondens 1932: 40 Holger Schönning – SP 23.2.1932.
275. A a.
276. SP: Partisekretariatet 25.2. 1932 § 1.
277. SP: Korrespondens 1932 vol 40 SP – Medelpads partidistrikt 25.2. 1932.
278. A a.

279. Denna legala överbyggnad har fått Bernt Kennerström att tro att partiet bevarade den fackliga legalismen.aktionen ”innebär dock inget uppgivande av den fackliga legalismen, för senare underströk man, att den förordade strejken måste genomföras på ’organisationsmässigt sätt’.” (s 61) Även om fackföreningen genomförde strejken ”organisationsmässigt” (och inte genom utanförstående utskott) blev den per definition stadgevidrig och vild, när förbundets godkännande saknades. Kennerström tvekar heller inte att kalla strejkerna i Kramfors och Ulfvik vilda (s 60) trots att de genomfördes på organisationsmässigt sätt (i den betydelsen SP här gav begreppet).

Socialistiska Partiets anslutning till en vild strejk framkommer bl a i följande rader i partiets brev till sundsvalliterna: ”I anslutning till partiets kampkaraktär har vi inget att invända mot att gå i bräschen för massafabriernas arbetare i Medelpad även i öppen kamp och trots att förbundsledningen icke påbjudit allmän arbetsnedläggelse i distriktet. Tvärtom. Det ligger i

linje med partiets uppgifter.”

280. SP: Korrespondens A a.

281. A a.

282. A a.

283. A a.

284. SPIAF Gävle-Dala 27.2.1932 § 7.

285. A a.

286. SPRI' 1. Fagervik 28.2.1932 § 7; 35. Svartvik 28.2.1932 § 3; 47. Matfors 28.2.1932 § 2; 128. Nyhamn 29.2.1932 § 4. Referatet i Fagerviks rapport avviker något från de andras, men eftersom dessa är tämligen likalydande och förslagsställare Alf Andersson var medlem i en av dessa avdelningar (Nyhamn) far Fagerviks version avvisas.

287. SPIAF 30. Essvik 28.2.1932 § 5; 35. Svartvik 28.2.1932 § 3.

288. SPIAF1. Fagervik 28.2.1932 § 7.

289. I Svartvik föreslogs omedelbar arbetsnedläggelse av Vilhelm Andersson som regelbundet förespråkade en kommunistisk 1:a maj (19.4.1931 § 5; 13.4. 1932 § 8). Enahanda var fallet med förslagsställaren i Fagervik, Elov Östman, (18.4.1930 § 10, 26.4. 1931 § 5; 23.4.1933 § 3), som också vid ett tillfälle lyckades få Fagervik att ge Ny Dag 10:- (13.9.1931 § 5). Den politiska färgen hos Karl Öberg, förslagsställare i Essvik är inte lika väl belagd, men man får en antydning i en i kommunistisk anda avfattad resolution (8.1.1932 § 9).

290. SPIAF 128. Nyhamn 29.2. 1932 § 5.

291. SPIAF 26. Söråker 29.2.1932 § 1.

292. SPIAF 47. Matfors 28.2.1932 § 2-5.

293. SPIAF 18. Frånö 28.2.1932 § 4-6; 28. Svanö 28.2.1932 § 19; Bergvik 29.2.1932 § 5.

294. Den RFO-anlutne var Klas Andersson, som i en annan fråga frambragte den röda fackföreningsoppositionens kollektiva reservation (4.12. 1932 § 8).

295. SPIAF 28. Svanö 4.3 1932 § 4.

296. Boströms partifärg framgår av en reservation ”å den kommunistiska /här socialistiska/ fraktionens vägnar” (A a 1.7.1932 § 3).

297. Han kan givetvis även ha funnit ut manövern på egen hand.

298. SPIAF: Förbundsstyrelsen 1012.3.1932 § 12.

299. SPIAF 28. Svanö 20.3.1932 § 5.

300. Se t ex ND 22.2.1932 s 2.

301. Se t ex FD 1.3.1932 s 5; 3.3.1932 s 3; 2.3.1932 s 1.

302. FD 2.3.1932 s 3.

303. A a.

304. A a.

305. SPIAF 23. Karlshäll 6.3.1932 § 4; 82. Laxå 12.3.1932 § 6.
306. SPIAF 13. Yttersfors 6.3.1932 § 5; 20. Vivstavarv 4.3.1932 § 4; 23. Karlshäll 10.3.1932 § 3 (rapport från Skellefteås samorganisationskonferens).
307. SPIAF: Representantskapet 1. 3. 1932 § 9.
308. Georg Johansson, förhandlare från Kramfors, var, troligen p g a sin avdelningstillhörighet, närvarande på denna punkt. Han ansåg en förbindelse opåkallad, i övrigt stödde han förbundsstyrelsens förslag.
309. ND 12.3.1932 s 3.
310. ND 18.3.1932 s 1, 3.
311. ND 5.4.1932 s 6.
312. SPIAF 130. Ulfvik 16.3.1932 § 3; 23.3.1932 § 2-3; 31.3.1932 § 4; 2.4.1932 § 2; 3.4.1932 § 3-4; 19.4. 1932 § 10.
313. Kraven på stöd avvisades av bl a Essvik och Söråker. Fagervik protesterade mot uteslutningen, men något ekonomiskt stöd blev det inte tal om (SPIAF 1. Fagervik 31.3.1932 § 7; Söråker 18.3.1932 § 6, 35; Essvik 22.4. 1932 § 6).
314. Landssekretariatet 7.3.1932 § 2 c.
315. SPIAF: Förbundsstyrelsen 10.3.1932 § 10 (G O Strands rapport).
316. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar I c, bil L.
317. A a.
318. A a.
319. SPIAF: Förbundsstyrelsen 10.3.1932 § 8. De fem avdelningarna var Essvik, Fagervik, Svartvik och Söråker – alla från Sundsvallsdistriktet – samt Hammarby i Gävle-Daladistriktet.
320. A a.
321. Vid sidan om de i not 319 omnämnda avdelningarna hade redan Sundsvallsföreningarna Ortvik och Nyhamn drabbats av driftstopp med hänvisning till inskränkningarna i sulfitillverkningen.
322. A a § 10.
323. A a.
324. Utvidgningen skulle enligt Strand omfatta Wäja (Ådalen), Matfors och Vivstavarv (Sundsvall), Norrsundet (Söderhamn) samt Karskär (Gävle-Dala).
325. SPIAF: Representantskapet 11.3.1932 § 6.
326. A a.
327. A a.
328. A a.
329. Sex talare gjorde inlägg innehållande denna tankegång (Edvard Johansson. LO, G O Strand och L Em Eriksson, förhandlingsdelegationen, Hjalmar Adiels, förbundsstyrelsen, Johan Hult och K G Pettersson, representantskapet).

330. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar I c, s 14.
331. Förlikningskommissionen 1517.3.1932; SPIAF:s berättelse 1932, s 18 ff.
332. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar I cr s 14 f.
333. PMF: Styrelsen 19.3.1932 § 8.
334. A a.
335. Förlikningskommissionen 1517.3.1932, bil A.
336. Kollektivavtal mellan PMF och SPIAF 1928, s 32.
337. PMF: Förbundsmötet 8.8. 1932 § 6.
338. Förlikningskommissionen 1517.3.1932, bil A.
339. LO: Landssekretariatet 14.3. 1932 § 2.
340. LO: Landssekretariatet. Gemensamt sammanträde med Pappersindustriarbetarförbundets styre) ge 17.3.1932 § 2.
341. A a.
342. LO: Landssekretariatet 17.3. 1932 § 1.
343. A a.
344. SPIAF: Förbundsstyrelsen 1718.3.1932 § 6.
345. SPIAF: Cirkulär 10/1932.
346. NK 21.3.1932 s 1, 3; 22.3. 1932 s 3 (Även FD 21.3.1932 s 1). Öppet röstade man i SPIAF 28. Svanö 20.3.1932 § 7; 1. Fagervik 21.3 1932 § 3; 20. Vivstavarv 20.3.1932 § 2: 35. Svartvik 20.3.1932 § 2; 128. Ny hamn 20.3.1932 § 6. Andra avdelningar kan också ha gjort det, utan att det antecknats i protokollet. I Sandarne tillbakavisades ett krav på öppen omröstning med 107-97 (SPIAF 42. Sandarne 21.3.1932 § 7).
347. FD och ND 18.3.1931 s 1.
348. SPIAF: Sundsvall 19.3.1932 § 4.
349. FD 21.3.1932 s 3.
350. SPIAF: Cirkulär 10/1932.
351. A a 12/1932. I absoluta tal röstade 9.169 medlemmar av 13.588, vilket ger ett deltagande på 68 %. Mot 1.353 (15 % av de röstande) jaröster stod 9.169 (83 %) nej-röster. 165 medlemmar förklarade sig neutrala och två röstsedlar kasserades. Se i övrigt Bilaga 2.
- Den högsta noteringen för röstningsdeltagandet i SPI Al':s historia nåddes i den tredje omröstningen 1928 då 73 % av medlemmarna gick till val (SPIAF:s berättelse 1928, s 40).
352. Rottneros, som endast deltog i denna första omröstning ej medtagen. Nej-andelen var 64 %.
353. Genomsnittligt hade undersökningsurvalet en nej-andel på 86 % mot 83 % för samtliga röstande.
354. 13. Ytterstfors 151 medlemmar, 60. Johannisfors 81, 91. Eldforsen 95, 93. Nissaström 133 och 123. Edsbruk 117. Genomsnittligt hade dessa 115 medlemmar. Snittet för de

strejkande låg på ca 250.

355. SPIAF 1. Fagervik 21.2.1932 § 4.

356. SPIAF 23. Karlshäll 6.3.1932 § 4; 82. Laxå 12.3.1932 § 6. Karlshälls linje blev även Skellefteådistriktets (SPIAF 23. Karlshäll 10.3.1932 § 4).

357. Protokoll fört vid extra konferens med Gävle-Dala distrikt av Sv. Pappersindustriarbetarförbundet i Gävle den 28 mars 1932.

358. Partitillhörighet enligt Svenska folkrörelser.

359. Bertil Lindströms partitillhörighet enligt S P: Korrespondens 1932: 40 (t ex förslag till kandidatlista för Gävleborgs län).

360. Protokoll fört vid extra konferens... , s 14.

361. LO: Representantskapet 23.3 1932 §1, 7.

362. A a § 7.

363. A a.

364. A a.

365. A a.

366. SPIAF: Förbundsstyrelsen 24. 3.1932 § 1.

367. Förlikningskommissionen 24. 3.1932 § 2, bil B, C, D. PMF: Avtalsrörelsen 1931-1932 1 c, s 16 t. SPIAF berättelse 1932, s 23 ff.

368. SPIAF: Förbundsstyrelsen 25. 3.1931 § 1.

369. SPIAF:s berättelse 1932 s 26. 370. SPIAF: förbundsstyrelsen 25. 3.1932 § 12. SPIAF: Representantskapet 26.3.1932 § 6.

372. A a.

373. A a.

374. A a.

375. A a.

376. Till dessa två krav sällade Fredriksson två andra: a/ strykning av den reducerade timpenningen vid produktionsminskning och b/retroaktiv tillämpning av avtalet.

377. SPIAF:s berättelse 1932, s 27.

378. PMF: Cirkulär nr 10, 2.4.1932.

379. Brevet kallades ”P.M. beträffande konfliktens utveckling”. Promemorian är odaterad och det går inte att med visshet fastslå om den är tillkommen före eller efter styrelsemötet 2 april 1932. Av innehållet framkommer emellertid att den i alla händelser är skriven inför förlikningsssammanträdet 7 april. Det förefaller troligast att brevet avfattats någon gång mellan 26 mars, då förhandlingarna uppskötts, och styrelsemötet 2 april. Brevets avslutande formulering, som vädjar om tid och utrymme för en diskussion i taktikfrågan, talar för att brevet är tillkommet innan kallelse till styrelsemötet utfärdades. Brevet eller promemorian är inte arkiverat i PMF a brevsamling utan finns endast bevarat i den extraficka i Holger Nilssons exemplar av ”1931-1932 års avtalsförhandlingar (se 470 not 9 Kap 2) i vilken ägaren förvarat diverse lösa

anteckningar från avtalsrörelsen.

Händelseutvecklingen i samband med brevet var troligen den följande. Gunnar Hultman och/eller Holger Nilsson mottog någon tid före styrelsemötet Sundblads brev. Någon av dem, troligen Nilsson, antecknade i kanten på brevet: "Motto: 'Norrland för kommunismen' eller '/Henning/ Karlssons triumf". Brevet bör som noteringen antyder oroa PMF:s konfliktstrategier. Ur Hultmans och Nilssons synpunkt hade Sundblad missuppfattat läget – man stod inte inför det oförutsedda nederlaget utan inför den planerade segern. För att förhindra ytterligare panikstämningar, som kunde leda till att segern vändes till nederlag, togs en enskild diskussion med Sundblad och det skulle vara i det sammanhanget brevet ej kom med i PMF:s brevsamling. Sundblads replikförslag på styrelsemötet ger intryck av att han efter bearbetning har gjort en halv reträtt: "Herr Sundblad gav uttryck för den misstämning, som vore rådande hos de bolag, vilkas fabriker stoppats av arbetarna. Lockout borde ha proklamerats på ett tidigare stadium. Emellertid vore herr Sundblad beredd att fortsätta striden under förutsättning dock, att en bärande plan framlades för stridens fortsättande, varigenom striden kunde utkämpas på ett fördelaktigt sätt." (PMF: Styrelsen 2.4. 1932 § 1 s 2).

380. A a.

381. PMF: Styrelsen 2.4.1932 § 1.

382. A a.

383. A a.

384. Förlikningskommissionen 7-8. 4.1932 § 5-6; PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c s 18 f.

385. SPIAF: Förbundsstyrelsen 7-9. 4.1932 § 1-3.

386. LO: Landssekretariatet 7.4. 1932 § 1.

387. SPIAF: Förbundsstyrelsen 7.4. 1932 § 1.

388. A a.

389. A a 8.4.1932 § 3.

390. SPIAF: Förbundsstyrelsen 8.4. 1932 § 3.

391. I ett brev till SAF' angav PMF i slutet av mars att driftsinställelse råde för 8.846 arbetare (PMF: Brev SAF, PMF-SAF 29.3.1932).

392. SD 9.4.1932, s 2.

393. Fackföreningsrörelsen 19:2:1, s 370.

394. FD 9.4.1932 s 1, 8; 13.4. 1932 s 1, 5.

395. ND 9.4. 1932, s 1, 3.

396. Nfl 18.5.1932, s 3.

397. SPIAF 18. Frånö 12.4.1932 § 6; 19. Sprängsviken 10.4.1932 § 3; 28. Svanö 11.4.1932 § 3; 1. Fagervik 14.4.1932 § 5; 2. Skutskär 12.4. 1932 § 5.

398. SPIAF 28. Svanö a a.

399. S-d (G-O Strand): Strejken inom pappersmasseindustrin. Svenska Pappersindustriarbetaren april 1932, s 9 ff.

400. A a s 11.

401. Som exempel på de olika modellerna kan nämnas Eldforsen (avdelningsstyrelsen blev strejkutskott), lagervik (styrelsen jämte ett urval medlemmar utgjorde utskottet) och Skutskär (en fristående kommitté upprättades: SPIAF 91. Eldforsen 10.4.1932 § 4; 1. Fagervik 15.3.1932 § 3; 2. Skutskär 21.2. 1932 § 7.

402. SPIAF 23. Karlshäll 11.4.1932 § 7.

403. Sådana utskott sattes upp i Skutskär och Frånö (SPIAF 18. Frånö 12.4 1932 § 9; 2. Skutskär 15.4. 1932 § 4). Det ekonomiska arbetet satte ofta inte några spår i protokollen utan tycks ha skötts vid sidan om avdelningsmötena. När dessa ärenden kom upp skedde det i regel i form av rapporter eller då krav ställdes nä extra-ordinära åtgärder.

404. Valet av strejkkommitté i Frånö förefaller dock ha skett på det för avdelningen karaktäristiska viset att RFO stod mot socialdemokrater. Åtminstone talar röstsiffrorna 93-72 för detta. (SPIAF 18. Frånö 12.4. 1932 § 9).

405. SPIAF:s stadgar 1928 § 8 mom 1.

406. En av SPIAF gjord beräkning från 1931 uppskattade genomsnittsförtjänsten för driftsarbetare till 115,1 öre/timmen år 1930 (SPIAF:s berättelse 1931 s 41).

407. Statens arbetslöshetskommissions berättelse 1925-1934, s 245.

408. SPFAF 30. Essvik: Strejkkommitténs protokoll passim.

409. SPIAF 30. Essvik 1.7.1932 § 3.

410. SPIAF: Gävle-Dala 21.4.1932 3; 21.5.1932 § 2.

411. SPIAF 2. Skutskär 2.3.1932 3.

412. Nordiska Museet: Kulturhistoriska undersökningen: Kramforsundersökningen 1977.

413. A a Pappersbruksminnen. 1966, KU 594.

414. A a

415. SPI AF: Förbundsstyrelsen 7-9. 4.1932 § 31.

416. LO: Landssekretariatet 18.4. 1932 § 2.

417. SPIAF: Cirkulär 16/1932 (20. 4.1932).

418. I.D 28.4.1932 s 1; 29.4 1932 s 1.

419. A a 29.4 1932, s 5.

420. ND 29.4.1932,54.

421. SPIAF 23. Karlshäll 23.4. 1932 § 4; 2. Skutskär 22.4.1932 § 4.

422. SPIAF 26. Söråker 22.4. 1932 § 2; 30. Essvik 22.4.1932 § 7; 47. Matfors 29.4.1932 § 6; 128 Nyhamn 23.4.1932 § 4; 42 Sandarne 22.4.1932 § 6; 84. Bergvik 29.4. 1932 § 5; 6. Hammarby 29.4.1932 § 6.

423. SPIAF 19. Sprängsviken 23.4. 1932 § 4.

424. SPIAF: Sundsvall 30.4.1932 § 6.

425. SPIAF 35. Svartvik 11.5.1932 § 5.

426. SPIAF: Värmland 30.5.1932 § 2.
427. Vid sidan om Robert Andersson och Per Södergren ingick ytterligare en person, om vilken man säkert vet att han var socialdemokrat, Olof Olofsson, Vivstavavv (Svenska folkrörelser) i styrelsen. Dessa tre utgjorde majoriteten i styrelsen vars politiska färg i övrigt är okänd. (SPIAF: Sundsvall 20.9.1931 § 9).
428. SPIAF 18. Frånö 23.4.1932 § 7-9, 28. Svanö 25.4.1932 § 4 (jfr styrelsen 24.4.1932 § 2), 35. Svartvik 11.5.1932 § 3, Sundsvall 30.4.1932 § 6.
429. Förslagsställarnas politiska färg enligt följande: Frånös Gusten Forsman var välkänd kommunist (se t ex B Norman 1971 t ex s 143 ff), Svanös August Öberg reserverade sig vid ett tillfälle på RFOs vägnar (23.8 1932 § 8), Svartviks Leonard Berglöv föreslog vid något tillfälle ett anslag till det SKP närstående IAH (14-9 1930 § 10) och Sundsvalls Elov Östman, Fagervik, föreslog vid ett tillfälle ett anslag till Ny Dag (13.9. 1931 § 5) och verkade kontinuerligt för en kommunistisk 1:a maj (18.4. 1930 § 10, 26.4.1931 § 5 24.4.1933 § 3).
430. SPIAF 2. Skutskär 22.4.1932 § 4.
431. SP: Korrespondens 1932:40 Carl A Nilsson-FD 19.4.1932. Brevet synes vara en missiv till en lägesrapport avsedd för publicering i Folkets Dagblad.
432. A a.
433. A a.
434. SPIAF: Förbundsstyrelsen 9.4. 1932 § 22, 39, 40.
435. A a 6-7.5.1932 § 22.
436. SPIAF: Avtalskonferens 19.5. 1932. De inledande rapporterna (§4) ger en bild av läget för de olika fabrikena.
437. SPIAF: Förbundsstyrelsen 6-7. 5.1932 § 34.
438. SPIAF: Avtalskonferensen 19. 5.1932.
439. SPIAF: Representantskapet 20.5.1932 § 9.
440. A a.
441. A a.
442. C Lindley 1947 s 188 ff (datum för de olika händelserna enligt ND passim).
443. B Kennerström 1974, s 63.
444. ND 3.5.1932 s 1, 4.
445. ND; Nfl passim.
446. ND 23.5.1932, s 6.
447. RFO: Organisera segern! odat 1932; Segerns förutsättningar i pappersmassestrejken, Odat 1932. Av innehållet i flygbladen kan man sluta sig till att det första gavs ut före och det andra efter Transports utslutning av Stugsundsavdelningen.
448. FD 23.5.1932, s 10.
449. A a s 3.

450. SP: Korrespondens 1932: 45, Ångermanlands D.S. fackliga utskott (gnm Martin Johansson)-SP 30.5.1932.
451. A a Bilaga.
452. A a 1932:40 SP-Ångermanland DS fackliga utskott 3.6.1932.
453. Den excerperade tidningspressen ger en osystematiserad och bitvis skev bild av händelseförloppet, något som efteromständigheterna får sägas vara naturligt. Industrias redogörelse (Industria 1932, s 285 f) har den fördelen att den i efterhand söker ge en sammanhängande bild. I texten anges endast det yttre händelseförloppet. I grova drag stöder referenterna härvidlag varandra.
454. Industria 1932, s 286.
455. SPIAF 1. Fagervik 19.5.1932 § 2.
456. Strejkutskottets sammansättning enligt a a 15.3.1932 § 3. I utskottet ingick styrelsemedlemmarna, bl a socialisterna Harald Henriksson och Carl A Nilsson (se a a 27.1.1932 § 9 för styrelsens sammansättning).
457. Industria a a. Enligt NK (20.5.1932 s 1) skall hamnarbetarnas blockad ha inletts redan dagen före.
458. SPIAF 20. Vivstavarv 20.5. 1932 § 4.
459. A a 27.5.1932 § 2.
460. A a Diverse protokoll: Protokoll fört vid gemensamt möte för Vivstavarv och Fagerviks strejkutskott 21.5.1932 § 2, 3.
461. A a Diverse protokoll: Protokoll fört vid gemensamt möte för Vivstavarvs och Fagerviks strejkutskott samt stuveriarbetaravdelning 8 22.5. 1932.
462. A a § 11.
463. Diverse Protokoll: Protokoll fört över förhandlingarna vid den av strejkutskotten tillsatta kommitténs sammanträde hos Harald Henriksson 22.5.1932.
464. A a Diverse Protokoll: Protokoll fört över förhandlingarna med strejkutskottets andra möte vid Fagervik 22.5.1932 kl 2 e m.
465. NK, NS passim.
466. SPIAF 20. Vivstavarv Diverse
Protokoll: Protokoll fört över förhandlingarna vid representationsmötet å Elitelokalen i Wifstavarv 22.5.1932.
467. B Kennerström 1974, s 57.
468. Förslagsställaren Ragnar Westerlund betecknades av Ny Dag som ”kamrat” (ND 24.5.1932 s 3), en term som reserverades närstående.
469. A a s 5.
470. I första hand har den Sundsvallsbaserade pressen – dvs Norrlandskuriren (SP) och Nya Samhället (SAP) – använts och som komplettering den kommunistiska Ny Dag. NK 24.5. 1932 s 1; NS 24.5.1932 s 1, 8; ND 24.5.1932 s 3.

471. SP: AU 24.5.1932 § 2.
472. SP: Korrespondens 1932:40. SP-Ångermanlands Kommunistiska partidistrikts fackliga utskott 3.6.1932.
473. SPIAF 13. Ytterstfors 18.5. 1932 § 2.
474. A a § 3.
475. A a 19.5.1932 § 2-4.
476. A a 20.5.1932 § 2-18.
477. A a § 5.
478. Industria 1932, s 287.
479. SPIAF 13. Ytterstfors 20.5. 1932 § 17.
480. A a 21.5.1932 § 2.
481. Industria (1932, s 287 fl) innehåller bl a landshövding Rosens berättelse över händelseutvecklingen (se också s 335 ff för en polemik mellan Rosen och Industrias redaktion rörande Rosens relation) och denna berättelse används här som huvudkälla. Rosen försöker tona ned händelserna vilket färgar framställningen. I övrigt Nfl och NSD 24-27.5.1932.
482. SPIAF 13. Ytterstfors 25.5. 1932.
483. Industria 1932, s 289.
484. Förlikningskommissionen. Div handlingar. Telegram Rosén-socialministern 26.5.1932.
485. Nya Dagligt Allehanda skall ha förklarat att uppträdandena i By ske ställde Ådalen-händelserna i skuggan (R Casparsson II, s 248). Ytterstfors själv uttalade "en protest mot borgartidningarnas skrivelser i anledning av händelserna i Furuön." (SPIAF 13. Ytterstfors 25.5.1932 § II). En sentida framställning som Casparssons är tämligen svävande. Så omnämns vid be skrivningen av demonstrationen endast de utsocknes deltagarna, vilket torde hänga samman med att Casparsson vill se oroligheterna som isolerade "sillénkommunistiska upptåg" (A a s 249 f). Casparsson bygger troligen på "Kommunistprovokationen i Byske" av Frithiof Thunborg (Fackföreningsrörelsen 1932:1 s 579-583).
486. Nfl 20.5.1932 s I. Norrskensflamman (a a s 3) sökte även sammankoppla de svenska arbetarnas ekonomiska strider med kampen för freden med anledning av Japans krigshandlingar.
487. Nfl 26.5.1932, s 3.
488. Nfl 23.5.1932, s 1.
489. Nfl 25.5.1932, s 1.
490. ND 5.4.1932, s 6.
491. Talet om treenigheten återfinns t ex hos Nfl 26.5.1932, s 3.
492. SPIAF: Cirkulär. Meddelande till de avdelningar, som äro i konflikt 25.5.1932.
493. SPIAF 13. Ytterstfors 28.5. 1932 § 2.
494. SPIAF 23. Karlshäll 29.5. 1932 § 3.

495. A a 24.4.1930 § 3; 3.4.1932 § 5; 11.4.1932 § 13.

496. Vid ett tillfälle yrkade Sundqvist på deltagande i ett socialdemokratiskt 1:a maj-firande (11.4.1932 § 14) och reserverade sig vid ett annat tillfälle mot ett anslag till Norrskens-flamman (1.9.1931 § 5). På kongressen 1928 röstade han med ledningen i första omröstningen och oppositionen i de följande.

497. En medlem ansåg sig osäker på vad som skulle göras om strejkbrytare uppenbarade sig, men han yttrade sig ej om kommittén och kamputskottet liksom en annan talare. Övriga sex talare från Karlshäll samt gästerna stödde öppet tanken på ett kamputskott.

498. SPIAF 23. Karlshäll 29.5.1932 § 3.

499. A a.

500. SPIAF 18. Frånö 25.6.1932 § 4; 12.7.1932 § 5; 19. Sprängsviken 30.5.1932 § 4; 20.6.1932 § 8; 28. Svanö 3.6.1932 § 4; 130 Ulfvik 25.6. 1932 § 7.

501. Styrelsemedlemmarna var Ejnar Ahlenius och J D Byström. Om deras 1:a majagerande se SPIAF 18. Frånö 12.4.1932 § 7.

502. De första nedslagen rörande brevet daterade 17 juni. Av Essviks diskussion i ärendet 4 juli framgår att transportarbetarna upphört med sin sympatiaktion (SPIAF 30. Essvik 4.7. 1932 § 4). Essvik hade tidigare på egen hand formulerat ett tack (a a 3.6.1932 § 5).

503. SPIAF 26. Söråker 17.6.1932 § 2; 35. Svartvik 25.6.1932 § 4; 47. Matfors 17.6.1932 § 7.

504. Söråker tog dock tillfället i akt att uttala sig för hamnarbetarnas rätt till sympatiåtgärder (SPIAF 26. Söråker 27.5.1932 § 2).

505. SPIAF 47. Matfors 10.6.1932 § 5.

506. SPIAF 42. Sandarne 10.6.1932 § 2; 84. Bergvik 20.5.1932 § 5; 27.5.1932 § 6.

507. SPIAF. Gävle-Dala Styrelsen 1.6.1932 § 2.

508. SPIAF 2. Skutskär 26.5.1932 § 3.

509. A a 1932 § 3.

510. Strävandet till en ”politisering” av den fackliga kampen framkommer i följande instruktion för det fackliga arbetet ”Under kapitalkoncentrationens förhållande, under borgarklassens och reformisternas försök att ersätta strejkkampen med tvångsskiljedomsväsendet får varje strejk en politisk karaktär. Detta betyder emellertid inte, att alla arbetare ännu förstår den politiska betydelsen, d.v.s. klassbetydelsen i de ekonomiska strider som utkämpas. Under dessa förhållanden är det RH-anhängarnas /RFI= Röda Fackföreningsinternationalen, underställd Komintern/ uppgift att bibringa massorna politik tillsammans med erfarenheterna från de dagliga striderna. Det vill säga: Det är nödvändigt, att – utgående från de uppställda kraven och utan att släppa dem ur ögonen – i varje särskild etapp av kampen proklamera paroller, som höjer kampen till ett högre plan. Att göra strejkerna till politiska strejker betyder icke att bara prata politik utan att sätta de omedelbara kraven i samband med krav av allmän natur. Så får arbetarna under de flesta strejker känna på repressalier, se hur strejkbrytarna skyddas av myndigheterna och lära känna tvångsskiljedomsväsendet o.s.v. Det är sålunda klart, att dessa frågor måste bli kampfrågor i varje strejk. Huvudsaken är, att varje arbetare lär av kampens erfarenheter, att staten skyddar arbetsköparna mot arbetarna, att justisen, pressen, kyrkan etc. som står över klasserna, helt står i arbetsköparnas tjänst och att varje större ekonomisk

konflikt upprullar problemet klass mot klass i kampen.”(Revolutionär strejkstrategi s 38 – resolution antagen av Röda fackföreningsinternationalen 1929, de s k Strassburg-teserna).

511. LO: Landssekreteriatet 13.6. 1932 § 2.

512. SPIAF: Förbundsstyrelsen 17. 6.1932 § 55.

513. PMF: Styrelsen 31.5 1932 § 2.

514. A a

515. A a 16.6.1932 § 1.

516. Förlikningskommissionen 19.6.1932; PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 19 ff.

517. SPIAF: Representantskapet 20.6.1932 § 4; LO: Landssekreteriatet 20.6.1932 § 2.

518. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 22.

519. SPIAF: Representantskapet 20.6.1932 § 2.

520. A a.

521. Till dessa kom Holger Bergh som förordade en omröstning utan att ange motiven för detta.

522. SPIAF: Representantskapet 20.6. 1932 § 4.

523. A a.

524. A a Justeringsanteckning.

525. Förlikningskommissionen 20. 6.1932; PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c 22 f.

526. SPIAF: Representantskapet

21.6.1932 § 4.

527. A a § 5.

528. A a § 6.

529. ND 22.6.1932 s 1,2; FD 22.6.1932 s 1.

530. SP: AU 21.6.1932 § 1 b.

531. Bernt Kennerström hävdar dock detta (1974, s 65).

532. SPIAF Sundsvall 23.6.1932 § 4.

533. A a § 6.

534. Inför avtalskonferensen antog man på förslag av Axel Nordlund direktiv för ombuden med 21-17. 14 februari antogs på socialisten Alf Anderssons förslag ett status quo-uttalande riktat mot ett RFO-utspel. Röstsiffrorna var 42-2. 22 februari ägde i samband med den partiella strejken en serie voteringar rum. Socialisten Harald Henriksson fick ett enhälligt distrikt bakom kravet på att LO var skyldigt att bistå SPIAF. Socialisten C A Nilssons förslag om dels protest mot dels avsättning av Per Södergren avvisades liksom socialisten Hilmer Englund, Svartvik, om en gemensam konferens med Ådalen och andra distrikt. Röstsiffrorna löd 23-16, 23-16 respektive 23-17. 19 mars avlogs enhälligt medlingsförslaget, men Harald Henriksson, SP, förespråkade förgäves en spridning av beslutet genom TT. 23 mot 22 slutade

den voteringen. 30 april antogs enhälligt en protest mot LO. Bakom denna låg Ortviken. På förslag av Axel Nordlund tillskrev man de andra distrikten med begäran om att dessa skulle begära sympatiåtgärder av Transportavdelningarna på orten. Med alla röster mot två avslogs ett kommunistiskt yrkande. Med 24 röster mot 23 förhindrades att protesten mot LO publicerades i pressen. Förslaget om offentlighet åt protesten kom från Harald Henriksson. 23 juni beslöt samorganisationen med 19 mot 16 att ej ta upp socialisten Alf Anderssons propå angående Per Södergren till diskussion. Med 26-12 rekommenderades medlemmarna avslå förlikningsförslaget. Under de följande månaderna återkom konstellationen 23-17, då ett av Albin Näsman formulerat protestuttalande mot LO och ledningen, röstades ned. (SPIAF. Sundsvall 6.1.1932 § 10; 14.2.1932 § 4; 22.2.1932 § 4; 19.3.1932 § 4-6; 30.4.1932 § 7; 23.6.1932 § 4; 23.6.1932 4 5-6; 26.7.1932 § 7). De ojämnheter som återfinns på topparna av röst-siffrorna förklaras av frånvaro, nedlagda röster och det förhållandet att mötesfunktionärerna säkerligen avstod från att rösta utom då det vägde jämnt mellan två förslag. Närvaron växlade men rörde sig i de fall den kan kontrolleras om 40-50` personer.

535. Andelen röstande sjönk från 68 till 66 %. I den andra omröstningen deltog 8.142 av 13.490 berörda medlemmar. 2.422 godkände medlingsförslaget och 5.676 (70 % av de röstande) avslog det. 217 medlemmar förhöll sig neutrala och 7 röster kasserades. (SPIAF: Cirkulär 22/1932. Se i övrigt Bilaga 2. I Svartvik förekom något som måste betecknas som unikt – omröstning medelst ombud (SPIAF 35. Svartvik 25.6.1932 § 5).

536. Nej-andelen i % för undersökningsurvalet: Svartvik 99, Fagervik 98, Nyhamn 96, Vivstavarv 92, Essvik 90, Söråker 90, Sandarne 86, Fredriksberg och Skutskär 78, Svanö 77, Laxå och Sprängsviken 71. Karlshäll 69, Hammarby 57, Frånö 56, Matfors 48, Ulfvik 42, Ytterstfors 34, Bergvik 33, Eldforsen 27 och Bengtsfors 18. I denna omröstning låg urvalets nej-andel (75 %) över samtligas (70 %).

537. Följande avdelningar röstade för medlingskommissionens förslag: Umeå, Klemensnäs, Ytterstfors, Äggfors, Ulriksfors, Hissmofors, Hallstanäs, Ulfvik, 47. Matfors, Bergvik, Fors, Eldforsen, Nissaström, Ohs bruk, Eds bruk och Bengtsfors.

538. SPIAF: Förbundsstyrelsen 27. 6.1932 § 1.

539. Förlikningskommissionen 27. 6.1932 bilaga B och C.

540. A a bilaga C.

541. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar J c, s 24.

542. Framkommer av ett manus i Elmquists efterlämnade papper på Kungliga Biblioteket. Detta är av allt att döma skrivet i anslutning till pappersmasselockouten 1928. Elmquist ger här prov på aversion mot omröstningsväsendet, förtroende för SAF:s och LO:s fredsvilja och uppskattning av LO a insikter i de ekonomiska sammanhangen. Elmquist ställer sig i harnesk mot kommunisterna och deras inflytande i den i övrigt sunda svenska arbetarstammen.

543. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c. s 24.

544. SPIAF: Cirkulär nr 22 s 2.

545. A a.

546. SPIAF 26. Söråker 12.7.1932 § 4, 2. Skutskär 30.6.1932 § 4.

547. Partitillhörighet enligt Svenska Folkkrörelser.

548. PMF: Styrelsen 27.6.1932 § 1-4.

549. Arne Johansson (1973) grundar sig på domstolsmaterial. I de rättegångsförhandlingar, som följde anklagades och dömdes två ledande kommunister för uppvigling. Arne Johanssons tes är att det inte rörde sig om uppvigling ("kommunistisk komplott") och menade att i de för sammanhanget väsentliga skeendena står uppgift mot uppgift, dvs att polisens vittnesutsagors står mot civilvittnens. Någon särskild prövning av författarens tes har här ej gjorts.

550. ND 6.7.1932, s 3.

551. ND 7.7.1932, s 4.

552. A a.

553. FD 7.7.1932, s 3.

554. SD 7.7.1932, s 2.

555. A a 9.7.1932, s 2.

556. FD; ND. Se även Betänkande, 1935 s 397 f samt Hans Villius och Olle Hägers TV-program "Skotten i Sandarne".

557. NSD 12.7.1932 s 6, 15.7. 1932 s6.

558. SD 10.7.1932 s 4.

559. LO: Landssekretariatet 4.7. 1932 § 2.

560. SPIAF: Förbundsstyrelsen 78.7.1932 § 2.

561. A a.

562. A a.

563. SPIAF: Cirkulär 23/1932.

564. SPIAF Sundsvall 9.7.1932 § 4.

565. SPIAF 42. Sandarne 11.7. 1932 § 5.

566. A a.

567. A a.

568. SPIAF 2. Skutskär 11.7.1932 § 3.

569. A a.

570. Antalet berörda arbetare sjönk från 13.588 i den första och 13.490 i den andra till 12.351 i den tredje omröstningen. I den tredje omröstningen mötte 7.864 medlemmar upp vilket ger en deltagarandel på 64 %, jämfört med 68 % respektive 66 % i de föregående omröstningarna. Av rösterna tillföll 42 % (3.322) ja-alternativet och 54 % (4 244) nej-alternativet. 287 medlemmar förhöll sig neutrala och 11 röster kasserades. (SPIAF: Cirkulär 24/1932). Se i övrigt Bilaga 2.

Urvalets nej-andel låg på 56 %, två procentenheter över samtliga röstades.

571. I följande sammanställning (se tabell nedan) är avdelningarna i urvalet sorterade efter storleken på nej-andelen i den sista omröstningen. Kolumnen "spännvidd" anger skillnaden mellan högsta och lägsta nej-andel i de tre omröstningarna. Som framgår hade Fagervik, Nyhamn och Sandarne en exceptionellt liten spännvidd (under 10). Kring en spännvidd på 10-11 låg Fredriksberg, Ytterstfors och Eldforsen. Spännvidden för hela landet var 29. Grovt sett

cirkulerade spännvidden i urvalet kring denna siffra för en tredjedel av avdelningarna; knappt en tredjedel av avdelningarna låg märkbart därutöver och drygt en tredjedel märkbart därunder.

Avdelning	Nej-andel 1:a omröstn. i %	Nej-andel 2:a omröstn. i %	Nej-andel 3:e omröstn. i %	Spännvidd
Fagervik	100	98	95	5
Nyhamn	100	96	92	8
Essvik	100	90	83	17
Sandarne	84	86	79	7
Fredriksberg	88	78	77	11
Laxå	89	71	73	18
Vivstavarv	98	92	69	29
Söråker	100	90	68	32
Karlshäll	85	69	56	29
Svartvik	100	99	54	46
Svanö	90	77	52	38
Ytterstfors	45	34	45	11
Ulfvik	55	42	40	15
Skutskär	87	78	38	49
Matfors	81	48	37	44
Sprängsviken	55	71	37	34
Hammarby	64	57	29	35
Frånö	53	56	27	29
Eldforsen	37	27	27	10
Bergvik	69	33	26	43
Bengtstfors	83	18	25	65

572. Avdelningar med nej-majoritet på 80 % eller mer i sista omröstningen. Antal medlemmar (31.12.1932) i parentes. Obbola (283), Nyhamn (239), Essvik (397), Fagervik (566), Iggesund (517), och Karskär (607).

573. Avdelningar med en nej-majoritet större än eller lika med 60 %, men mindre än 80 % i den sista omröstningen. Inom parentes antalet medlemmar 31.12.1932. Sofiehem (101), Vivstavarv (350), Söråker (415), Sandarne (343), Mackmyra (266), Laxå (69), Fredriksberg (279), och Rydö (168).

574. SPIAF: Förbundsstyrelsen 1214.7.1932 § 5.

575. SPIAF: Cirkulär 24/1932.

576. LO: Landssekreteriatet 11.7. 1932 § 2.

577. A a 18.7.1932 § 2.

578. PMF: Styrelsen 15.7.1932 § 1.

579. A a.

580. A a 3.8.1932 § 1.

581. SD 21.7.1932 s 1, 5.

582. A a s 1.

583. A a.

584 SPIAF 90. Bengtstfors 22.7. 1932 § 3.

585. SPIAF Sundsvall 26.7.1932 § 6.

586. A Enqvist 1945, s 18.

587. SPIAF Sundsvall 26.7.1932 § 6.

588. SPIAF 2. Skutskär 28.7.1932 § 4.

589. A a.

590. SPIAF: Cirkulär 28/1932.

591. SPIAF 13. Ytterstfors 30.7. 1932 § 4, 5; 23. Karlshäll 30.7.1932 § 4; 18. Frånö 30.7.1932 § 4, 5; 19. Sprängsviken 30.7.1932 § 3; 28. Svanö 31.7.1932 § 5; 130. Ulfvik 30.7. 1932 § 4; 1. Fagervik 30.7.1932 § 3-5; 20. Vivstavarv 29.7 1932 § 7; 26. Söråker 29.7.1932 § 3; 30. Essvik 29.7.1932 § 5; 35. Svartvik 29.7. 1932 § 4; 47. Matfors 29.7.1932 § 4-5; 128. Nyhamn 30.7.1932 § 2-4; 42. Sandarne 27.7.1932 § 2; 84. Bergvik 28.7.1932 § 2; 2. Skutskär 28.7.1932 § 5; 6. Hammarby 29.7. 1932 § 8-9; 91. Eldforsen 29.7.1932 § 3; 44. Fredriksberg 30.7.1932 § 6; 82. Laxå 28.7.1932 § 4; 90. Bengtsfors 30.7.1932 § 6.

592. Tolkningen av Frånös omröstningar är extrapolerade. Mot Einar Ahlenius, som vid ett par tillfällen yrkade på socialdemokratisk 1 a maj (12.4.1932 § 7, 8.4.1933 § 3), stod den partipolitiskt okände Joel Hörnblad. Röstsiffrorna 76-40 talar för att det rör sig om den SAP-RFO-konstellation, som präglade möte efter möte hos Frånö. I Svanö förlorade Klas Andersson som vid annat tillfälle explicit företrätt RFO-fraktionen (4.12. 1932 § 8) mot avdelningens kassör, Gustav Larsson, som på 1928 års kongress i de båda första omröstningarna följt ledningen och i den sista, minst partipolitiskt infekterade, följt oppositionen. Röstsiffrorna var 49-23. Röstsiffrorna rörande vilken linje ombudet skulle driva slutade 48 mot 41 och såväl kommunister som socialisterna reserverade sig. Således förefaller det som socialdemokraterna uppbådade uppemot 50 röster i bägge omröstningarna, under det att socialisterna och eventuellt andra deltagare avstod i den första, dvs de ville inte rösta på en RFO-are. Kommunisterna röstade däremot eventuellt tillsammans med andra medlemmar, vid båda tillfällena emot socialdemokraterna.

593. Av okänd anledning reserverade sig en medlem mot valet.

594. Efter beslutsfattandet lämnade åtta medlemmar, varav två styrelseledamöter in blank reservation. En av dessa, Eilert Bäckström, uttalade sig ett par år senare för kommunisternas 1:a maj-tåg (15.4.1934 § 10).

595. Boström tog avstånd från såväl socialdemokraternas som kommunisternas 1:a maj-tåg 1932. (16.4. 1932 § 12).

596. Eldforsen valde vid första konferensen F Bergkvist, som uttalat sig kritiskt mot SAP i avdelningen, och vid den andra enhälligt ett oskrivet kort. Bergkvist hörde liksom Hammarbys Torgny Nordström till dem som röstade på Henning Carlssons förslag i januari. Nordström avlöstes av socialdemokraten Hjalmar Olsson (partitillhörighet enligt Svenska folk-rörelser). Materialet är alltför sprött för att dra några slutsatser av de förändringar bytena dock antyder.

597. SPIAF: Representantskapet 1.8.1932 § 4.

598. Strand föredrog skrivelser från avdelningarna Skoghall, Ulriksfors, Karlshäll, Hissmofors, Strömsbruk, Iggesund, Fagervik och Skutskär samt Skellefteå, Jämtlands, Ådalens och Sundsvalls distriktsorganisationer.

599. A a.

600. A a.

601. A a.

602. A a.

603. A a.

604. A a.

605. SPIAF: Avtalskonferensen 2-5. 8.1932 § 1.

606. A a § 4.

607. A a.

608. De nämnda Erik Jansson och John Pettersson är antecknade som reservanter. Det är dock uteslutet att de reserverade sig till förmån för en fullmakt, vilket betyder antingen att det förelåg ett missförstånd från någon parts sida eller att ytterligare förslag ställts.

609. A a § 3.

610. A a § 4. A a.

611. De tre ombuden som försvarade LO var Albin Johanssonr Äggfors, Axel Thern, Konga och Manfred Johansson, Ytterstfors. Den senare var organiserade socialdemokrat (Svenska folkrörelser). Tre av de LO-kritiska – Edvin Wardström, Essvik, Oscar Olsson, Sandarne och Oskar Magnusson, Skutskär – var organiserade socialister. Socialist var troligen också John Boström, Nyhman. Axel Nordlund, Fagervik, och Lenny Johnsson, Svartvik, var troligen inte socialister. Med större bestämdhet kan detsamma sägas om Hilmer Persson, Rydö (omnämns i ett anförande av Henning Carlsson på konferensen som icke-socialist) och Erik Jansson, Laxå (som själv avger en deklARATION i den riktningen). Okänd partitillhörighet får noteras för And. V Rydström, Ulriksfors, och Elis Jonsson, Munksund.

612. LO:s stadgar 1934 § 8 mom 3.

613. A a § 2.

614. SPIAF: Avtalskonferensen 2-5. 8.1932 § 4.

615. A a.

616. A a.

617. A a.

618. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 30.

619. PMF: Styrelsen 21.10.1932, bil A (PM av Gustav Söderlund daterad 23.8.1932).

620. PMF: Styrelsen 3.8.1932 § 1.

621. A a.

622. Förlikningskommissionen 4-5. 8.1932.

623. A a, bilagda handlingar; SPIAF: Avtalskonferensen 5.8.1932 § 4; PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, Bilaga Q (Referatet i denna PMF:s interna historik av arbetsidans bud är inte helt korrekt, förmodligen beroende på att budet delgavs PMF i sammanfattning av

medlingskommissionen /s 26/).

624. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 26, Bilaga P.

625. A a Bilaga Q.

626. För antydning därom se a a s 31 och PMF: Förbundsmötet 8.8.1932 § 6.

627. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 26.

628. A a Bilaga R. Medlingskommissionens exemplar (Förlikningskommissionen 4-5.8.1932, Bilaga A) är så fullt av i efterhand gjorda anteckningar att det är svårt att avgöra vad som verkligen tillhör medlingsbudet av den 4 augusti. Referatet i PMF:s interna historik är av allt att döma korrekt och överensstämmer med motsvarande referat i SPIAF:s protokoll (SPIAF: Avtalskonferensen 5.8.1932 § 4. Se även SPIAF:s berättelse 1932r s 29 f)

629. Frånsett lönefrågorna och avtalets giltighet behandlades parternas krav på nedan visade sätt av medlingskommissionen:

Följande punkter hade kommissionen hämtat ur PMF:s bud:

a) Uppsägningstidens framflyttning till 1 november. Kravet tillkommet p g a att avtalsrörelsen dragit ut på tiden (se PMF: Förbundsmötet 8.8.1932 § 6)

b) En markering av att normalproduktionen i de olika fabrikena kunde regleras. Poängen var att arbetarnas ackord inte skulle kunna rida uppåt p g a en oriktigt satt normalproduktion.

c) Kollektivavtalslagen skulle äga lämplighet på avtalet. Betydelsen av denna punkt bör framför allt legat i att den omöjliggjorde lokala lönestrejker. Sorterade inte huvudavtalet under kollektivavtalslagen skulle det kunna hävdas att avtalslöst tillstånd rådde vid varje fabrik intill dess en lokal överenskommelse slutits. Lika stor eller större betydelse hade det faktum att man kunde förhindra en lokal tvist att stjälpå ett avtal genom hänskjutning till Arbetsdomstolen.

d) Avskedandet av arbetare som begått våldshandlingar skulle inte ses som trakasseri.

e) Bestämmelsen om särskilda löneförhållanden vid genomförandet av SPS-överenskommelsen (den internationellt genomförda produktionsinskränkningen) bortföll. Denna bestämmelse hade sin upprinnelse i ett specialavtal mellan PMF och SPIAF våren 1931. Arbetsgivarna ville ha bort denna klausul då dess regler för förhållandena vid sänkt produktion delvis motsade ett annat krav som ställdes, nämligen det om att ackordsarbetarna vid produktionsminskning skulle gå över på en timpenning. Denna timpenning skulle enligt medlingsförslaget med 7 % understiga den för ackordsarbete beräknade timförtjänsten (se PMF: Förbundsmötet 8.8.1932 § 6).

Följande krav i arbetsgivarnas bud lämnade kommissionen utan avseende:

a) Speciella lönebestämmelser vid igångkörningen av fabrikena.

b) Markering i huvudavtalet om att man lokalt skulle kunna komma fram till högre reduceringssatser.

På följande punkt vändes PMF:s krav till sin motsats:

Arbetsgivarna hade krävt att huvudavtalets gradering av arbetarna skulle tillämpas generellt. Kommissionen föreslog att gällande graderingar alltfört skulle användas, vilket gav utrymme åt etablerade lokala avvikelser.

På följande punkt tillgodosåg kommissionen ingen av parterna:

”Arbetare, som åtnjuter förmån av hyresbidrag, fri bostad eller ved skall, där icke annorlunda lokalt överenskommes, därvid bibållas.”(SPIAF:s berättelse 1932, s 30). Arbetarparten hade önskat den förbättring en strykning av bisatsen ”där icke annorlunda lokalt överenskommes” onekligen innebar för fackföreningarnas underhandlare. PMF krävde att denna punkt helt skulle försvinna.

På följande punkt tillgodosågs i stort sett arbetarsidan:

Pappers hade krävt att fridlysningarna skulle upphöra. Medlingskommissionen föreslog att alla stridshandlingar skulle upphöra. Längre kunde den knappast gå eftersom frågan om fridlysningar sorterade varken under dess eller förhandlingsparternas jurisdiktion.

Följande krav i arbetarsidans bud lämnades utan avseende:

SPIAF krävde att semesterersättningen omedelbart skulle betalas.

631. SPIAF: Avtalskonferensen 5.8. 1932 § 4.

632. Reservanterna mot fullmaktsbeslutet fördelade sig distriktsvis på följande sätt:

Distrikt	Ant. omb.	Ant.res.
Skellefteå	8	6
Jämtland	3	0
Ådalen	7	0
Sundsvall	12	5
Söderhamn	4	1
Gävle-Dala	8	0
Värmland	4	1
Norrköping	1	0
Dalsland	1	1
Göteborg	3	1
Småland	2	0

Antalet reservanter ger inte en riktig bild av styrkeförhållandet på konferensen, vilket visar sig i att de tre personer, som ställt motförslag till Strands yrkande om fullmakt, ej reserverade sig. Distriktsvis fördelade dessa sig på Jämtland (Johansson och Rydström) samt Gävle-Dala (Magnusson).

633. Förlikningskommissionen 4-5. 8.1932, Bilaga B.

634. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 27.

635. Förlikningskommissionen 4-5. 8.1932, Bilaga B.

636. Den engelska terminologin är hämtad från PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 30.

637. Förlikningskommissionen 4-5. 8. 1932 § 5.

638. A a § 4. PMF hade här funnit en formulering av vidare betydelse än den man ursprungligen krävt (jfr PMF: Förbundsmötet 8.8. 1932 § 6).

639. A a § 6.

640. A a § 7.

641. PMF: 1931-1932 års avtalsförhandlingar 1 c, s 29.

642. PMF: Förbundsmötet 8.8. 1932 § 6.
643. LO: Landssekretariatet 8.8. 1932 § 2 a.
644. SPIAF 30. Essvik 8.8.1932 § 3.
645. SPIAF 2. Skutskär 8.8.1932 § 3.
646. ND 4.8.1932, s 4.
647. ND 8.8. 1932, s 3.
648. Se t ex SPIAF 18. Frånö 18.8. 1932 § 6; Essvik 3.10.1932 § 4; 35. Svartvik 8.8.1932 § 3.
649. T ex ND 11.8.1932, s 1,8.
650. SD 6.8.1932, s 2.
651. FD 6.8.1932, s 3.
652. SPIAF: Representantskapet 6.8.1932 § 9. Socialisten Erik Jansson uttalade sig mot förslaget till uppskov.
653. E Andersson 1932.
654. A a s 13.
655. PMF: Förbundsmötet 8.8. 1932 § 6; PMF: Cirkulär 19/1932 (9.8.1932).
656. Vid det förbundsmöte som avgjorde riktlinjerna redogjordes för sådana händelser som kunde leda till avskedanden. För redogörelserna svarade Arne Unander-Scharin (motsvarande SPIAF:s avdelningar Klemensnäs, Umeå och Sofiehem), Gustaf Göransson (motsvarande SPIAF:s avdelningar Byske och Munksund), Ivan Göthner (motsvarande SPIAF:s avdelningar Sandarne och Bergvik) samt Aron Ormell (motsvarande SPIAF:s avdelningar Frånö och Kramfors).
657. T Söderberg 1957, s 122 f.
658. Söderberg poängterar normalproduktionsregleringens betydelse för påspädningen av reduceringssatsen (a a s 92) under det att SPIAF lägger större vikt vid nedgraderingen (Svenska Pappersindustriarbetaren 3-4/1932 s 1).
659. Förlikningsmannarkivet: Uppgifter om pappersmassekonflikten 1932 från PMF, kolumn 11.
660. Svenska Pappersindustriarbetaren 3-4/1932 s 2. Tongångarna är desamma i ledningens interna diskussion se t ex SPIAF: Representantskapet 26.9.1932 § 6, 8.
661. T Söderberg 1957, s 94 ff.
662. PMF: Styrelsen 31.10.1932 § 4.
663. A a 21.10.1932, bil A (PM av G Söderlund daterad 23.8.1932)
664. A a s 1.
665. A a s 2.
666. Svenska Cellulosaföreningen: Allmänna sammanträdet 24-26.8.1932.

667. A a.
668. A a.
669. A a.
670. PMF: Styrelsen 21.10.1932 § 8.
671. SPIAF: Representantskapet
26.9.1932 § 6.
672. SPIAF: Förbundsstyrelsen 25. 10.1932 § 22.
673. A a 30.10.1932 § 1.
674. PMF: Styrelsen 28-31.10.1932 § 2-4.
675. SPIAF:s berättelse 1934, s 8 ff; 1935 s 13 ff; 1936 s 9 ff.
676. H Anstrin 1949, s 204.
677. SPIAF:s berättelse 1934 s 19 ff; 1935 s 23 ff; 1936 s 26 ff; 1937 s 30 ff; 1938 s 33 ff; 1939 s 22 ff.
678. A a 1934, s 19 f.
679. A a 1936, s 26.
680. T Söderberg 1957, s 134 ff. T Karlbom 1945, s 291 ff.
681. T Söderberg 1957, s 137.
682. Tom Söderberg beskriver diskussionen i förhandlingarna på följande sätt: "Förhandlarna diskuterade på ett psykologiskt plan. Hur djup insikt i läget kunde man vänta av arbetarna, kunde deras förbundsledning rimligen pressa dem, anstod det industrin att banta ner lönekontot vid första tecken på försämring. Det nya var delegationernas ärligt visade förståelse för varandras svårigheter."(A a) Att hos PMF vinna förståelse för de egna svårigheterna att pressa på arbetarna försämringar får nog i första hand anses vara god taktik.
683. Torvald Karlbom uppskattar reallöneökningen mellan 1930 och 1939 till 4 %. Sänkningen mellan 1930 och 1933 skall enligt samma beräkning slutat på 3 % (T Karlbom 1945, s 305 f).
684. Den här framtagna bilden av socialisternas agerande under pappersmassekonflikten innebär en revision av Bernt Kennerströms. I sin avhandling om det Socialistiska Partiet (1974) behandlar Kennerström massakonflikten: (s 58-69) i ett kapitel om SP:s fackliga politik 1929-35. Han hävdar att SP i stort var lyckosamt under dessa år. Agerandet i pappersmassestrejken används för att bygga under denna tes.
- I strejken sägs SP "energiskt" ha upprätthållit sin linje. Kennerström har i sin analys inte tagit hänsyn till de problem det partimärkta kravet på indexreglerade löner beredde socialisterna. Ej heller har han sett att partiet
- i slutet av februari gav efter för kraven på vild strejk. Med anledning av detta övervärderar Kennerström såväl partiets inre sammanhållning som konsekvensen i utformningen av partilinjen.

Kapitel 7

1. R Casparsson II, s 253-302.
2. A a s 266.
3. B Kennerström 1974, s 84.
4. LO:s berättelse 1933, s 10, s 225-241.
5. LO:s berättelse 1931, s 183.
6. LO: Cirkulär 808.
7. LO: Cirkulär 807.
8. A a.
9. A a.
10. LO: Cirkulär 814.
11. A a.
12. A a.
13. LO: Cirkulär 815, 820, 834. Dessa är daterade 7 juni, 26 juli och 14 december. Förbunden delgavs informationer om SKP och uppmanades att i sin tur insända informationer till LO.
14. Denna typ av reservationer förekommer i Svanö och Frånö (Se t ex SPIAF 28. Svanö 4.9.1932 § 7; 4.12. 1932 § 8.
15. SPIAF: Förbundsstyrelsen 18-24.4.1933 § 9.
16. För Bengtsfors har ingen notering rörande cirkulär 807 kunnat påträffas. Fredriksberg beslöt ”att inget uttalande i frågan skulle göras” (44. Fredriksberg 22.4.1933 § 2). Vad man menade med detta undandrar sig bedömande. LO:s och SPIAF:s cirkulär godkändes utan notering i Eldforsen och Laxå (91. Eldforsen 21.5.1933 § 5; 82. Laxå 23.7 1933 § 4.)
- I Ytterstfors antogs cirkulären med 33 röster mot 31, i Karlshäll med 15 mot 9, i Frånö med 55 mot 38, i Sprängsviken med 11 mot 3, i Svanö med 31 mot 11, i Ulfvik med 10 mot 4, i Vivstavarv med 26 mot 6, i Söråker med 53 mot 47, i Bergvik med 35 mot 5, i Skutskär med stor majoritet och i Hammarby med okända voteringsiffror (13. Ytterstfors 7.5. 1933 § 3; 23. Karlshäll 2.5.1933 § 6; 18. Frånö 21.5.1933 § 6; 19. Sprängsviken 21.5.1933 § 5; Svanö 25.4.1933 § 6; 130. Ulfvik 5.5.1933 § 3; 26. Söråker 7.5.1933 § 5; 84. Bergvik 7.6.1933 § 8; 2. Skutskär 14.5.1933 § 7; 6. Hammarby 30.4. 1933 § 3.
17. SPIAF 1. Fagervik 14.5.1933 § 3; 25.5.1933 § 2-3; 30. Essvik 25.4. 1933 § 1 L 35. Svartvik 7.5. (star 7.4.) 1933 § 6-7, 7.7.1933 § 34; 47. Matfors 11.6.1933 § 7, 16.7.1933 § 4; 128. Nyhamn 28.5.1933 § 11, 8.9. 1933 § 5; 42. Sandarne 7.6.1933 § 8.
18. SPIAF 47. Matfors 11.6.1933 § 7.
19. SPIAF 42. Sandarne 7.6.1933 § 8.
20. SPIAF: Förbundsstyrelsen 1314.7.1933 § 10, 10-11.8.1933 § 18.
21. I Matfors förekom dock ströröster för att man skulle vidhålla sitt beslut.
22. SPIAF:s kongress 1938, s 286.

23. SPIAF: Förbundsstyrelsen 4-6.2.1932 § 27, 7-9.4.1932 § 41.
24. SPIAF: Representantskapet 20-21.6.1932 § 4.
25. A a 6.8.1932 § 9.
26. Motionerna finns återgivna i det tryckta konferensprotokollet (SPIAF:s kongress 1933, passim).
27. SPIAF: Förbundsstyrelsen 29-31.3.1933 § 66.
28. A a 18-22.4.1933 § 20, Representantskapet 2-7.5.1933 § 14.
29. Detta stadgeförslag återfinns som förbundsstyrelsens motion (trots att representantskapet gjorde en del ingrepp i förslaget) i kongressprotokollet, s 77-108.
30. SPIAF:s stadgar 1928, s 3.
31. SPIAF:s kongress 1933, s 78 (§ 2).
32. Medlemsomröstningar i pappersmasseindustrin 1928 och 1932. (Se tabell nedan).

	Berörda medl.	Antal röster	Antal nej röster	Antal nej röster i % av berörda medl.
1928				
1:a omröstn.	15.725	10.194	6.857	43,6
2:a omröstn.	15.744	10.341	7.853	49,8
3:e omröstn.	15.887	11.614	7.825	49,2
1932				
1:a omröstn.	13.588	9.169	7.649	56,3
2:a omröstn.	13.490	8.142	5.676	42,1
3:e omröstn.	12.351	7.864	4.244	34,4

Källor: SPIAF-cirkulär nr 5, 7/1928; 12. 22, 24/1932.

33. Kongressen behandlades i avdelningsmaterialet i regel under juni och juli 1933.
34. Ytterstfors, Karlshäll, Ulfvik, hissvik, Bergvik, Laxå och Bengtsfors.
35. Språngsviken, Svanö, Söråker, Nyhamn, Sandarne och Fldforsen.
36. SPIAF 1. Fagervik 9.7.1932 § 6.
37. I Skutskär förekom flera kandidater, men detta synes mer vara ett resultat av nomineringsförfarandet än av en uppgörelse inom avdelningen.
38. Johan Melander och Herbert Nordin hade båda följt ledningen på 1928 ars kongress. Vid ombudsvalet erhöll de 60 och 55 röster vilket räckte till ombudsskap. Ombud blev också Karl Åström, 50 röster (Söråker skulle utse tre ombud), men inte socialisten Vitalis Nordin, 30 röster. Vid utseendet av suppleanter förbigicks Vitalis Nordin.
39. Förfarandet kom även till användning i Svartvik och Nyhamn.
40. Av de två namnen på den segrande listan (61 röster) hade Albin Ek yrkat på ett anslag till ett Branting-monument (SPIAF 84. Bergvik 28.4.1935 § 3). På den andra listan återfanns Sölve Vernboe, som – eventuellt av taktiska skäl – drivit en avpolitiserande 1:a maj-linje (A a 6.4. politiserande 1:a maj-linje (A a 6.4. 1931 § 9) och opponerat sig mot cirkulär 807 (7.6.1933 § 8).

41. Socialisten Alf Andersson och kommunisten August Johansson (August Johanssons partifärg enligt agerandet rörande 1:a maj, SPIAF 128. Nyhamn 16.4.1932 § 12) Rimligen slog de två ut en socialdemokratisk kandidat vid ombudsmanna valet, men eftersom Nyhamn bara var tilldelad två ombudsposter måste någon av de politiska fraktionerna stryka på foten.
42. Ersättaren var avdelningens möjligen ende socialist Emil Edvinsson. Att ombudet Almar Ärlandsson inte var socialist framkom vid en omröstning rörande cirkulär 807 på kongressen. (SPIAF:s kongress 1933, s 162).
43. Framkommer bl a av voteringssiffrorna (Bergviks utgjorde dock ett undantag). På Fagerviks och Sprängsvikens sammanträden beklagades den dåliga uppslutningert.
44. Svenska Pappersindustriarbetaren innehöll endast en mycket ytlig presentation av motionshäftet (nr 2 1933 s 1 ff).
45. På detta möte föreslogs ett ytterligare valmöte. Detta avvisades av bl a följande skäl: ”Styrelsen redogjorde för att de varit fullständigt eniga om organiseringen av valmötet. Redan föregående möte den 18 juni förordnade styrelsen att planera valmötet till den 9 juli och annonsera det i pressen. Om det ändock icke förelåg större intresse hos medlemmarna att delta fingo de åtnöja sig med de beslut som fattades av medlemmar vilka hörsammade avd:s kallelse.” (SPIAF 1. Fagervik 9.7.1933 § 7).
46. SPIAF:s kongress 1933.
47. A a s 3 ff.
48. A a s 7 ff.
49. A a s 8.
50. SPIAF:s kongress 1933, s 46.
51. Debatten om strejken återfinns på s 31-54 i kongressprotokollet.
52. A a s 39.
53. A a s 44.
54. A a s 39.
55. A a s 45.
56. Vid sidan om den nämnda Otto Westerholm även Sven Petters son, Karlsborg, och John Pettersson Karskär. (I de två senare fallen bygger partibeteckningen endast på deras repliker i debatten och är därför behäftad med frågetecken.)
57. A a s 61.
58. SPIAF:s kongress 1933, s 68-74, 160-164.
59. De socialistiska debatttagarna var Harald Henriksson, Fagervik, Herman Stark, Götafors, Alf Andersson, Nyhamn, Holger Schönning, Essvik, och Josef Nordlöf, Norrköping.
60. Helge Pettersson, Ytterstfors och David Em Janssonr Billerud.
61. SPIAF:s kongress 1933, s 161.
62. SPIAF:s kongress 1933, s 112 ff.

63. A a s 134 ffr 155 f.
64. Alcis Ståhls partitillhörighet enligt SP: Korrespondens 1931:36, A Ståhl-SP 26.8.1931.
65. SPIAF:s kongress 1933, 134 ff, 156 f.
66. A a s 157. Beslutet revs senare upp och bringades i överensstämmelse med riksavtalsbestämmelsen (a a s 207).
67. A a s 157 ff, 165 ff, 207 f.
68. En av dem förespråkade i anslutning till en motion 3/5 majoritet.
69. Jfr not 32 ovan. Nej-andelen i de tre omröstningarna 1928 var 67 %, 76 % och 67 % av de röstande och 1932 83 %, 70 % och 54 %. Som synes är det endast den sista omröstningen 1932 som understiger 2/3 majoritet (dvs 66,7 %), även om det i ett par fall endast rör sig om en knapp marginal.
70. Hugo Lif, Deje (SP: Korrespondens 1932:40, H Lif-SP odat).
71. SPIAF:s kongress 1933, s 158 (Sörquist), s 167 (Öhquist).
72. A a s 166.
73. A a.
74. A a s 28.
75. A a s 207 f.
76. A as 189.
77. A s 188.
78. A a s 200 ff. På Johan Karlssons förslag (a a s 194) diskuterade konferensen först distriktens existensberättigande innan man tog upp överstyrelsen (a a s 194). Detta kan synas inkonsekvent, men Karlssons tanke bör ha varit att lata det förekommande missnöjet med distrikten motivera varför socialisterna givit efter i fråga om federalism en.
79. A a s 194-196. Motionärer var Kvarnsveden (Gävle-Dala), Göta (Göteborg) samt Västervik och Djupafors (Småland). Tyngdpunkten lag som synes i södra Sverige.
80. A a s 196-200. Hela 22 talare tog del i debatten. Knappt 2/3 av dem ville behålla distrikten.
81. A as 196.
82. A a s 276-279.
83. A a s 276.
84. A a s 279 f.
85. A a s 280 ff. De socialister som deltog i debatten var Henning Carlsson, Johan Karlsson, Erik Jansson från representantskapet samt ombuden Holger Schönning, Herman Stark och Alf Andersson.
86. A a s 281.
87. A a s 281.
88. SPIAF:s kongress 1933, s 28.

89. A a s 332 ff.

90. A a s 334-337.

91. A a s 334.

92. A a s 334 f.

93. Av de åtta opponenterna var Alf Andersson, Nyhamn, Harald Henriksson, Fagervik, Alcis Ståhl, Obbola, Hugo Lif, Deje (B Kennerström 1974, not 88 s 233) Josef Nordlöf, Norrköping (SP: Korrespondens 1931:39 skiss till vallista) och Herman Stark, Götafors, socialister. David Em Jansson, Billerud, och Reinhold Westerberg, Hallstavik, (Erik Janssons avdelning), röstade på kongressen emot cirkulär 807.

94. A a s 336.

95. Av röstsiffrorna framgår att ett femtiotal deltagare avstod från att rösta. Majoriteten av de nedlagda rösterna kan förklaras av att personerna ifråga blivit föreslagna antingen som ordinarie eller som suppleant (två för varje ordinarie) till överstyrelsen. Tre ombud hade permission vid voteringen (A a s 220 och s 328), och kunde inte delta i omröstningen. Ett mindre antal av de avstådda rösterna kan också förklaras av att en del ombud var upptagna av sina kongressuppdrag, men fortfarande kvarstår omkring 10 ombud, vars ovilja att rösta ej kan förklaras.

Ombuden röstade på en eller två namn för varje distrikt. Fanns det inga alternativa kandidater fick den ensamma kandidaten mellan 205 och 212 röster. I Sundsvall, Söderhamn och Gävle-Dala ställdes av röstetalen att döma två kandidater mot varandra varvid det sammanlagda antalet röster pendlade mellan 206 och 212. Per Södergren vann med 141 röster mot Johan Karlsson 65 i valet av Sundsvallsledamot. Erik Jansson fick lika många röster som Johan Karlsson när han besegrades av Karl Borr, Kvarnsveden, i striden om ledamotskapet för Gävle-Dala. För Söderhamns del skulle två ledamöter utses bland fem kandidater. Ernst Öhquist (145 röster) och Reinhold Andersson, Strömsbruk (169) utsågs till ledamöter. Utslagna blev socialisterna Henning Carlsson (61) och Bernhard Eriksson (29) samt kommunisten John Ahnström (9). För Värmlands del vann David Noaksson över förre representantskapsledamoten K J Eriksson med rösterna 187-20.

96. 20 % av ombuden från pappersbruksavdelningar röstade mot cirkuläret och 17 % av ombuden från massaavdelningar (två avdelningar har ej kunnat placeras industriellt och är ej medtagna i jämförelsen). Om man sätter gränsen mellan stora och små avdelningar vid 250 visar det sig att 19 % av ombuden från avdelningar med 250 eller färre medlemmar röstade nej och 17 % av de övriga ombuden.

97. L Olofsson 1977.

98. Exemplifieringen av avdelningar nedan begränsar sig till sådana med två eller flera ombud. Avdelningarna representerades på kongressen av ett ombud per påbörjat 200-tal medlemmar. Ej heller nämns avdelningar som uppträdde oenhetligt 1928.

99. SPIAF:s kongress 1928, s 282 f; 1933, s 334-337.

100. Beräkningen grundar sig på de 29 rösterna på Bernhard Eriksson vid valet av överstyrelse. Dessa anses ungefärligen motsvara SP:s fraktion på kongressen, dvs 11 % av samtliga ombud. Till detta kommer i samma val 9 röster för en kommunistisk kandidat, John Ahnström, vilket, som nämnts, torde utgöra det maximala antalet kommunister på kongressen.

101. Den socialistiska statistikföraren J V Kumblad utgjorde dock ett undantag.

102. I de tre omröstningarna på 1928 års kongress röstade 18 ombud omväxlande med ledningen och oppositionen. Dessa var med säkerhet inte kommunister. Av de konsekventa nejöstarna torde även ett antal varit icke-kommunister.

Kapitel 8

1. F Hobsbawm 1972, s 334 f.

2. Som framkommit i kapitel 3 sid 79 kommer termen "trade-unionismen" till användning i framför allt internationell marxistiskt influerad forskning, se t ex R Hyman 1971.

3. A Hadenius 1976.

4. A a s 172 ff.

5. B Öhman 1974, R Meidner 1974.

6. R Meidner 1974, s 45-59.

Referenser

1. Otryckt material

Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek, Stockholm

Röd Facklig Opposition, Flygblad

Socialistiska partiet

Arbetsutskottet, protokoll

Cirkulär

Korrespondens

Partisekretariatet, protokoll

Sveriges Kommunistiska Parti

Politbyrån, protokoll

Folkrörelsernas arkiv, Gävle

SPIAF avd 84 Bergvik, protokoll

SPIAF avd 42 Sandarne, protokoll

Folkrörelsernas arkiv, Karlstad

SPIAF Värmlands distrikt, protokoll

Folkrörelsernas arkiv, Sundsvall

SPIAF avd 30 Essvik, protokoll

SPIAF avd 1 Fagervik, protokoll

SPIAF avd 47 Matfors, protokoll

SPIAF avd 128 Nyhamn, protokoll

SPIAF avd 35 Svartvik, protokoll

SPIAF avd 26 Söråker, protokoll

SPIAF avd 20 Vivstavarv, protokoll

SPIAF Sundsvalls distrikt, protokoll

Folkrörelsernas arkiv, Umeå

SPIAF avd 13 Ytterstfors, protokoll

Föreningsarkivet, Skutskär

SPIAF avd 2 Skutskär, protokoll

SPIAF Gävle-Dala distrikt, protokoll

Kungliga Biblioteket, Stockholm

Henning Elmquists samling

Landsorganisationen, Stockholm

Cirkulär

Landssekretariatet, protokoll

Representantskapet, protokoll

Nordiska Museet, Stockholm

Kulturhistoriska undersökningen, Kramforsundersökningen 1977

Pappersbruksminnen 1966

Riksarkivet, Stockholm

Socialstyrelsen

Arbetsinstitute 1932

Förlikningsmannarkivet, konflikten i pappersmasseindustrin 1932

Skogsindustrieförbundet, Stockholm

Pappersmasseförbundet

Avtalsrörelsen 1931-32

Cirkulär

Brev

Förbundsmötet, protokoll

Styrelsen, protokoll

Svenska Pappersindustriarbetarförbundet, Stockholm

Avtalskonferenser, protokoll

Cirkulär

Förhandlingsprotokoll

Förbundsstyrelse och representantskap, protokoll

Förbundsstyrelsen, protokoll

SPIAF avd 90 Bengtsfors, protokoll

SPIAF avd 91 Eldforsen, protokoll

SPIAF avd 44 Fredriksberg, protokoll

SPIAF avd 18 Frånö, protokoll

SPIAF avd 23 Karlshäll, protokoll

SPAF avd 82 Laxå, protokoll

SPIAF avd 19 Sprängsviken, protokoll

SPIAF avd 28 Svanö, protokoll

SPIAF avd 130 Ulfvik, protokoll

B. Tryckt material

A. Periodiskt tryck

Fackföreningsrörelsen

Folkets Dagblad

Industria

Kommunistisk Tidskrift

Norrlandskuriren

Norrländska Socialdemokraten

Norrskensflamman

Ny Dag

Nya Samhället Social-Demokraten

Svensk industrikalender

Svenska Dagbladets årsbok

Svenska Pappersindustriarbetaren

Sveriges Industri

B. Övrigt

Abendroth, Wolfgang: *Utopi och verklighet. Den europeiska arbetarrörelsens sociala historia*. Stockholm 1968.

Abrahamsson, Bengt: *Konfliktkontroll och konfliktlösning. En studie av vilda strejker inom Svenska Metallindustriarbetareförbundet*. Stockholm 1968. Duplic.

Adlerercutz, Axel: *Kollektivavtalet. Studier över dess tillkomsthistoria*. Lund 1954.

Andersson, Emil: *Fakta i massakonflikten. Vilka förrådde massaarbetarna!* Stockholm 1932.

- Andrae, Carl Göran: "Proletära organisationsformer 1917. Militärdemonstrationerna och arbetarkommittén. *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 7-8, s 88-108. 1975.
- Andrae, Carl Göran: "Regeringen Swarz och den svenska revolutionen". *Historisk tidskrift* 1976, s. 313-338.
- Anstrin, Hans. *Papper och massa i svenskt folkhushåll. 2., omarb. o. utök. uppl.* Stockholm 1949.
- Apitzsch, Hartmut: "Socialdemokrater och kommunister i byggnadsstrejken". *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 2, s.61-77.1972.
- Arbetsfredsdelegationens rapport.* Stockholm 1929.
- Arbetsinställelser och kollektivavtal samt förlikningsmännens verksamhet år 1931-1934.* Stockholm 1932-1935.
- Arvidsson, Håkan & Berntson, Lennart: "Kommunistiska internationalen". *Zenit* 18, s 4-17, 43. 1970
- Back, Pär-Erik: *En klass i uppbrott. Den fackliga lantarbetarrörelsens uppkomst och utveckling.* Stockholm 1961.
- : *Svenska metallindustriarbetareförbundets historia. III.* Stockholm 1963.
- : *Svenska metallindustriarbetareförbundets historia. IV.* Stockholm 1977.
- Bergström, Carl: *Sydows testamente.* Stockholm 1931.
- Bernstein, Eduard: *Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter.* Stockholm 1907.
- Betänkande med förslag angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet.* Stockholm 1935.
- Björklund, Bertil: *Svenska typografförbundet. Studier rörande Sveriges äldsta fackförbund.* Stockholm 1965.
- Björklund, C J: *Första maj och förstamajdemonstrationerna.* Stockholm 1966.
- Björklund, Jörgen: *Strejk – förhandling – avtal. Facklig aktivitet, arbets- och levnadsvillkor bland sågverksarbetare i Västernorrland 1875-1914.* Umeå 1976.
- Bogefeldt, Christer: "Krisen och arbetarrörelsen – från klassparti till folkparti". *Forskningsprojektet Kris och krispolitik i Norden under mellankrigstiden. Inledningsanföranden vid diskussionen vid Riksbankens Jubileumsfonds informationsmöte den 3 mars 1977, s.28-35.* Stockholm 1977. Duplic.
- Bosaeus, Elis: *Utveckling av produktion och teknik i svensk massaindustri 1857-1939. En översikt.* Uppsala 1949.
- Branting, Hjalmar: *Socialism och demokrati. Ett urval av Alvar Alsterdal och Ove Sandell.* Stockholm 1970.
- Böljesson, Torgny: *Metall 20 – fackföreningen och människan.* Stockholm 1971.
- Casparsson, Ragnar: *LO under fem årtionden. I-II. 2. uppl.* Stockholm 1951. (R Casparsson I resp. II).
- Christiansen, Niels Finn: *Fra kapitalismens gennembrud til I. verdenskrig.* Köpenhamn 1976.

–: "Reformism within Danish social democracy until the Nineteen Thirties". *Scandinavian journal of history* 1978, s. 297-322.

Clegg, Hugh Armstrong: *Trade unionism under collective bargaining. A theory based on comparisons of six countries.* Oxford 1976.

The Communist International 1919-1943. Documents. Sel. and ed. by Jane Degras. I-III. London 1956-1965. (The Communist International I, II resp. III).

Dahlkvist, Mats: "Samhälle och stat i Eduard Bernsteins revision av marxismen". *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 9-10, s 17-38. 1976.

Dahmén, Erik: *Svensk industriell företagarverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919-1939.* I. Stockholm 1950.

Daun, Åke: *Upp till kamp i Båtskärsnäs. En etnologisk studie av ett samhälle inför industri-nedläggelse.* Uppsala 1969.

De Geer, Hans: "Arbetsfreden i Sigtuna. Bakgrund till arbetsfredskonferensen och förebud till Saltsjöbaden". *Scandia* 1976, s.207-259.

–: *Rationaliseringsrörelsen i Sverige. Effektivitetsidéer och socialt ansvar under mellan-krigstiden.* Stockholm 1978.

Dimitrov, Georgi: *Enhetens och folkfrontens problem. Tal och artiklar.* Ny uppl. Stockholm 1971.

Edelstein, J & Warner, M: *Comparative union democracy.* London 1975.

Edlund, Sten E: *Tvisteförhandlingar på arbetsmarknaden. En rättslig studie av två riksavtal i tillämpning.* Stockholm 1967.

Ekstrand, Lars: *Från konsul Göransson till MBL. Om lokal facklig kamp i Sverige.* Uppsala 1979.

Elvander, Nils: *Intresseorganisationerna i dagens Sverige.* 2., revid. uppl. Lund 1969.

Enqvist, Åke: *Söderhamns distrikt av Svenska Pappersindustriarbetareförbundet 25 år 1921-1946.* Söderhamn 1946.

Eriksson, Kjell: *Facklig demokrati. Begrepp och utvecklingstendenser.* Göteborg 1973. Duplic.

Fackföreningsrörelsen och näringslivet. Utg. av Landsorganisationens femtonmannakommitté. Stockholm 1941.

Flink, Ingvar: *Strejkbryteriet och arbetets frihet. En studie av svensk arbetsmarknad fram till 1938.* Uppsala 1978.

Från SKP till VPK. En antologi. Red. av Sven E Olsson. Lund 1976.

Gustafsson, Bo: *Marxism och revisionism. Eduard Bernsteins kritik av marxismen och dess iddhistoriska förutsättningar.* Stockholm 1969.

–: "A new look at Bernstein. Some reflections on reformism and history". *Scandinavian journal of history* 1978, s 275-296.

Gustafsson, Lennart: *Gemensamt beslutsfattande genom förhandlingar. Vidareutveckling och prövning av beskrivningssätt för förhandlingsförlopp.* Stockholm 1970. Duplic.

- Hadenius, Axel: *Facklig organisationsutveckling. En studie av Landsorganisationen i Sverige*. Stockholm 1976.
- Hadenius, Stig & Molin, Björn & Wieslander, Hans: *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*. Stockholm 1967.
- Hansson, Sigfrid: *Den svenska fackföreningsrörelsen*. 6., omarb. uppl. Stockholm 1938.
- Hart, Horst & Otter, Casten von: *Lönebildningen på arbetsplatsen. En sociologisk studie*. Stockholm 1972.
- Heckscher, Gunnar: *Staten och organisationerna*. Stockholm 1946.
- Hentilä, Seppo: "The origins of the Folkhem ideology in Swedish social democracy". *Scandinavian journal of history* 1978, s 323-345.
- : *Den svenska arbetarklassen och reformismens genombrott inom SAP för 1914. Arbetarklassens ställning strategi och ideologi*. Helsingfors 1979.
- Hirdman, Yvonne: *Sveriges kommunistiska parti 1939-1945*. Stockholm 1974.
- Hobsbawm, Eric: *Labouring men. Studies in the history of labour*. New ed., 3. impr. London 1972.
- Hyman, Richard: *Marxism and the sociology of trade unionism*. Repr. London 1973.
- : *The Workers' Union*. Oxford 1971.
- Högberg, Kerstin: *Röda veckan i Söderhamn*. Stencil, Historiska institutionen, Stockholms universitet 1974.
- Höglund, Sten: *Centralisering och reduktion av medlemsinflytandet i en stor facklig organisation*. Umeå 1979.
- I kampens tecken. Förhandlingar och beslut vid Sveriges kommunistiska partis (Sektion av Kommunistiska internationalen) sjätte kongress, 22-24 nov. 1924*. Stockholm 1925.
- Industriminnen. Ett urval industriminnen och andra teknikhistoriska monument*. Red. av Marie Nisser. Stockholm 1974.
- Israel, Joachim: *Den vilda strejken. En fallstudie*. Stockholm 1964.
- Johannesson, Conny: *De centrala airtalsförhandlingarna och den fackliga demokratin. Studier över Svenska metallindustriarbetareförbundets förhandlingsorganisation vid förbundsförhandlingar – med samordning*. Emmaboda 1975.
- Johansson, Arne: *Kravallerna i Klemensnäs den 5 juli 1932*. Stencil, Historiska institutionen, Göteborgs universitet, Karlstadsfilialen 1973.
- Johanson, Curt: *Lantarbetarna i Uppland 1918-1930. En studie i facklig taktik och organisering*. Stockholm 1970.
- Josephson, Erland F: *SKP och Komintern 1921-1924. Motsättningarna inom Sveriges kommunistiska parti och dess relationer till den Kommunistiska internationalen*. Uppsala 1976,
- Jungen, Rune: *Vävarstad i uppror. Arbetarrörelsen i Borås 1880-1920*. Borås 1978.
- Karlbom, Torvald: *Pappersindustriarbetarnas fackliga organisationshistoria*. Stockholm 1945.

Kennerström, Bernt: *Mellan två internationaler. Socialistiska partiet 1929-1937*. Kristianstad 1974.

Klockare, Sigurd: *Svenska revolutionen 1917-1918*. Stockholm 1967.

Kollektivavtal mellan Pappersmasseförbundet och Svenska Pappersindustriarbetareförbundet 1928. Stockholm 1928.

Konfliktlösning på arbetsmarknaden. Lennart Brantgärde, Nils Elvander, Folke Schmidt, Anders Victorin. Lund 1974.

Korpi, Walter: *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen. Arbete, fackförening och politik i Sverige*. Stockholm 1978.

–: *Varför strejkar arbetarna?* Stockholm 1970.

–: *Vilda strejker inom metall- och verkstadsindustrien. En rapport till Svenska Metallindustriarbetareförbundet*. Stockholm 1968. Duplic.

Kriser och krispolitik i Norden under mellankrigstiden. Nordiska historikermötet i Uppsala 1974. Mötesrapport. Uppsala 1974.

Kupferberg, Feiwei: "Byggnadsarbetarstrejken 1933–34". *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 2, s.36-60. 1972.

Landsorganisationen: *Berättelser över Landsorganisationens verksamhet åren 1931-1933*. Stockholm 1932-1934. (LO:s berättelse).

–: *Landsorganisationens i Sverige kongressprotokoll 1922-1941*. Stockholm 1922-1941. (LO:s kongress).

–: *Stadgar för Landsorganisationen i Sverige antagna 1926 och 1931*. Stockholm 1930-1934. (LO:s stadgar).

Lenin, V I: *Valda verk i två band*. I:1, II:1. Moskva 1956. (V I Lenin I:1 resp. II:2).

Lewin, Leif: *Hur styrs facket? Om demokratin inom fackföreningsrörelsen*. Stockholm 1977.

–: & Jansson, Bo & Sorbom, Dag: *The Swedish electorate 1887-1968*. Stockholm 1972.

Lichtheim, George: *Socialismens historia*. Stockholm 1972.

Lindblad, Ingemar: *Svenska kommanalarbetareförbundet 1910-1960. En studie i svensk fackföreningsrörelse*. Stockholm 1960.

Lindblad, Margareta: *Politiska motsättningar och facklig politik. En studie av två avdelningar i Pappersindustriarbetareförbundet under åren 1928-1931*. Stencil, Historiska institutionen, Stockholms universitet 1977.

Lindbom, Tage: *Den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst och tidigare historia 1872-1900*. Stockholm 1938.

Lindgren, John & Tingsten, Herbert & Westerståhl, Jörgen: *Svenska metallindustriarbetareförbundets historia*. II. Stockholm 1948.

Lindley, Charles: *Svenska transportarbetareförbundet. Historik*. II. 1922-1947. Stockholm 1947.

Lindström, Åke: *Bruksarbetarfackföreningar. Metalls avdelningar vid bruken i östra Västmanlands län före 1911*. Uppsala 1979.

Lipset, Seymour & Trow, Martin & Coleman James: *Union democracy. The internal politics of the International Typographical Union*. New York cop. 1956.

Ljusberg, Barbro: *Politisk maktkamp inom Pappersindustriarbetareförbundet i Sundsvalls-distriktet 1928-1931*. Stencil, Historiska institutionen, Uppsala universitet 1967.

LKAB och demokratin. Rapport om en strejk och ett forskningsprojekt. Edmund Dahlström, Kjell Eriksson, Bertil Gardell, Olle Hammarström, Ruth Hammarström, Stockholm 1971.

Lorenz, Einhart: "Marxistiske teorier om fagbevegelsen". *Tidsskrift för arbeiderbevegelsens historie* 1977:1, s. 181-195.

Lorwin, Lewis: *The international labor movement. History, policies, outlook*. New York 1953.

Lundkvist, Sven: *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850-1920*. Uppsala 1977.

Marx, Karl & Engels, Friedrich: *Skrifter i urval*. Staffanstorp 1975. (Marx 1975).

Maurseth, Per: "Arbeidskonflikter i Norge". *Tidsskrift för arbeiderbevegelsens historie* 1977:1, s 5-33.

Meidner, Rudolf: *Samordning och solidarisk lönepolitik*. Stockholm 1974.

–: & Öhman, Berndt: *Solidarisk lönepolitik. Erfarenheter, problem, framtidsutsikter*. Stockholm 1972.

Michels, Robert: *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens*. 2., verm. Aufl. Leipzig 1925.

Moberg, Kerstin: *Från tjänstehjon till hembiträde. En kvinnlig låglönegrupp i den fackliga kampen 1903-1946*. Uppsala 1978.

Nisser, Marie & Sjunnesson, Helene: *Massfabriker och pappersbruk i Värmland och Dalsland. Inventeringsrapport 1973*. Stockholm 1973.

Nohrstedt, Stig Arne: "Bakgrunden till skogsarbetarstrejken 1975". *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia*, 11-12, s. 3-39. 1977.

Norgren, Paul: *The Swedish collective bargaining system*. Cambridge, Mass. 1941.

Norman, Birger: *Ådalen 1931. En berättelse*. Ny utg. Stockholm 1971.

Ohlsson, Boragnar & Remnert, Arne: *Enhetskommittén. En studie av organiserad facklig opposition*. Stencil, Historiska institutionen, Stockholms universitet 1971.

Olofsson, Gunnar: *Mellan klass och stat. Om arbetarrörelse, reformism och socialdemokrati*. Kristianstad 1979.

–: "Robert Michels och teorin om arbetarorganisationernas byråkratisering". *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 7-8, s. 109-129. 1975

Olofsson, Lars: *Enhetskommittén 1926-29. Kommunistisk facklig opposition och socialdemokratisk majoritetspolitik*. Stencil, Historiska institutionen, Stockholms universitet 1979.

–: *Pappersmassekonflikten 1928. Fackliga och politiska motsättningar inom Svenska pappersindustriarbetareförbundet*. Stencil Historiska institutionen, Stockholms universitet 1977.

- Olsson, Tom: "Oppositionen mot Socialdemokratin i svensk arbetarrörelse under 30-talet". *Årbog for arbejderbewegelsens historie* 6, s 239-250. Kongerslev 1976.
- Olsson, Ulf: *Lönepolitik och lönestruktur. Göteborgs verkstadsarbetare 1920-1949*. Göteborg 1970.
- Pannekoek, Anton: *Olika riktningar inom arbetarrörelsen*. Surte 1979.
- Pappersindustrin och dess arbetare. En bok om svensk pappersindustri och dess arbetares fackliga organisation*. Utg. av Svenska Pappersindustriarbetareförbundet. Stockholm 1970.
- Perlman, Selig: *Dynamit job consciousness. Unions and union leadership. Their human meaning*, New York 1959.
- : *A theory of the labor movement*. New York 1949.
- Persson, Lennart: *Syndikalismen i Sverige 1903-1922*. Stockholm 1975.
- Den proletära enhetsfronten. Kommunisternas enhetstaktik*. Stockholm 1973.
- Qvist, Gunnar: *Statistik och politik. Landsorganisationen och kvinnorna på arbetsmarknaden*. Stockholm 1974.
- Revolutionär strejkstrategi. De ekonomiska stridernas lärdomar*. Stockholm 1931.
- Russ, Arthur & Hartman, Paul: *Changing patterns of industrial conflict*. New York 1960.
- Sanne, Michael: *Halmstad våren 1931*. Stencil, Historiska institutionen, Stockholms universitet 1974.
- Schiller, Bernt: *LO, paragraf 32 och företagsdemokratin*. Stockholm 1974.
- : *Storstrejken 1909. Förhistoria och orsaker*. Göteborg 1967
- Segerstedt, Torgny & Lundquist, Arne: *Människan i industrisamhället. 1. Arbetslivet*. Stockholm 1952.
- Statens arbetslöshetskommissions berättelse 1925-1934*. Stockholm 1937.
- Sunesson, Sune: *Politik och organisation. Staten och arbetarklassens organisationer*. Lund 1974.
- Svenska folkrörelser. I*. Stockholm 1936.
- Svenska Pappersindustriarbetareförbundet: Berättelser över Svenska pappersindustriarbetareförbundets verksamhet åren 1920-1939*. Gävle 1921-1940. (SPIAF:s berättelse).
- : *Protokoll förda vid Svenska pappersindustriarbetareförbundets kongresser 1920-1937*. Gävle 1920-1937. (SPIAF:s kongress).
- : *Stadgar för Svenska pappersindustriarbetareförbundet och dess avdelningar 1920-1933*. Gävle 1920-1936. (SPIAF:s stadgar).
- Svensson, Bengt & Svensson, Elisabeth: "Sjömansstrejken 1933". *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 2, s. 3-26. 1972.
- Sverige*. Red. av Hans De Geer, Jarl Torbacke. Lund 1976.
- Sverige. Geografisk beskrivning under medverkan av flera författare*. Utgiven av Otto Sjögren. I-V. Stockholm 1929-1935. (Sverige I-V).

Sveriges socialdemokratiska arbetareparti: *Socialdemokratiska partistyrelsens berättelser för åren 1917- 1939*. Stockholm 1918-1940. (SAP:s berättelse).

Söderberg, Tom: *Pappersmasseförbundets första halvsekel. Pappersmasseförbundet 1907-1957*, s. 9-156. Stockholm 1957.

Thunell, Paul: *Hungeravtal eller klasskamp? Inför avtalsrörelserna*. 2. uppl. Stockholm 1931.

Tingsten, Herbert: *Den svenska socialdemokratiens idéutveckling*. I-II. Stockholm 1941.

Uhlén, Axel: *Löner, arbetstid och arbetslöshet. Synpunkter på några aktuella fackliga och nationalekonomiska problem*. Stockholm 1928.

Ullenhag, Jörgen: *Den solidariska lönepolitiken i Sverige – debatt och verklighet*. Uppsala 1970. Duplic.

Under världspartiets fana. Teser och resolutioner antagna av Sveriges kommunistiska partis (Sektion av Komintern) åttonde kongress 30 nov.-2 dec. 1929. Stockholm 1930.

Unga, Nils: *Socialdemokratin och arbetslöshetsfrågan 1912-34. Framväxten av den ”nya” arbetslöshetspolitiken*. Kristianstad 1976.

Webb, Sidney & Webb, Beatrice: *The history of trade unionism*. 2. ed. London 1896.

Westerståhl, Jörgen: *Svensk fackföreningsrörelse. Organisationsproblem, verksamhetsformer, förhållande till staten*. Stockholm 1945.

Victorin, Anders: *Lönenormering genom kollektivavtal*. Stockholm 1973.

Vilda strejker. En undersökning inom Svenska metallindustriarbetareförbundet. Bearb. och red. av Sven O. Andersson. Stockholm 1969.

Zennström, Per-Olov: *Klasskampen 1917-1939. En kommunistisk krönika*. Stockholm 1977.

Åsard, Erik: *LO och löntagarfondsfrågan. En studie i facklig politik och strategi*. Stockholm 1978.

Öhman, Berndt: *LO och arbetsmarknadspolitiken efter andra världskriget*. Stockholm 1974.

Förkortningar

FD	Folkets Dagblad
KT	Kommunistisk Tidskrift
ND	Ny Dag
Nfl.	Norrskensflamman
NK	Norrlandskuriren
NS	Nya Samhället
NSD	Norrländska Socialdemokraten
Pappers	Svenska pappersindustriarbetareförbundet
PMF	Pappersmasseförbundet
RFO	Röd facklig opposition
SAF	Svenska arbetsgivareföreningen
SAP	Sveriges socialdemokratiska arbetareparti
SD	Social-Demokraten
SKP	Sveriges Kommunistiska parti, sektion av Komintern
SP	Socialistiska partiet (fram till 1934 Sveriges Kommunistiska parti)
SPIAF	Svenska pappersindustriarbetareförbundet